SARIT

YISHAI-LEV

Regina frumuseții din Ierusalim

Sarit Yishai-Levi

Regina frumuseții din Ierusalim

Traducere din limba ebraică de

Monica Pruteanu

EDITURA TREI

2022

FICTION CONNECTION

COLECȚIE COORDONATĂ DE
Magdalena Mărculescu

Autor: Sarit Yishai-Levi

Titlul original: ירושלים של היופי מלכת

Copyright © by Sarit Yishai-Levi and Modan Publishing House Ltd
Published by arrangement with The Institute for the Translation of Hebrew Literature

Copyright © Editura Trei, 2022 pentru prezenta ediție
O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1620-1
ISBN (EPUB: 978-606-40-1780-2

Editori: Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial: Magdalena Mărculescu

Redactare: Ioana Petridean

Design şi ilustrație copertă: Andrei Gamarț

Director producție: Cristian Claudiu Coban

DTP: Carusel Multimedia

Corectură: Sabina Lungu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.
Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Personajele din această carte sunt rodul imaginației scriitoarei şi orice asemănare cu persoane din viața reală este una pur întâmplătoare.

Părinților mei

Şi pentru fiecare popor în limba lui.

Cartea Esterei, 1:22

Published with the support of The Israeli Institute for Hebrew Literature and the Embassy of Israel, Bucharest.

1

Mama mea, Luna, a murit cu puțin timp înainte de ziua în care urma să împlinesc optsprezece ani. Cu un an în urmă, pe când luam prânzul în familie, ca de obicei, iar mama punea pe masă faimosul ei *sofrito* cu fasole şi orez alb, s-a aşezat pe scaun şi a spus:

— *Dio santo*, nu-mi simt piciorul.

Tata a ignorat-o, continuând să citească din ziarul *Yediot* şi să mănânce, iar fratele meu mai mic, Roni, s-a amuzat, scuturându-i piciorul pe sub masă.

— Piciorul mamei e ca un picior de păpuşă, a spus.

— Nu-i deloc amuzant, i-a răspuns mama furioasă, nu pot să pun piciorul în podea.

Tata a continuat să mănânce şi la fel am făcut şi eu.

— *Por Dio*, David, nu pot să merg, a spus mama din nou. Nu mă ascultă deloc piciorul ăsta.

Era deja pe punctul de a-şi pierde controlul. În cele din urmă, tata s-a oprit din mâncat şi şi-a ridicat ochii din ziar.

— Încearcă să stai în picioare, i-a spus.

Mama n-a reuşit să se ridice şi s-a prins cu mâinile de colțul mesei.

— Trebuie să te ducem imediat la spital, a zis tata.

Dar în momentul în care au ieşit pe uşă, piciorul mamei şi-a revenit, a început să-l simtă din nou şi să păşească pe el, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Vezi? Nu-i nimic, a spus tata. Exagerezi, ca de obicei.

— Sigur, exagerez, a spus mama. Dacă ți s-ar fi întâmplat ție, am fi auzit sirena ambulanței de aici şi până-n Katamon.

Acel episod a trecut ca şi cum nici n-ar fi fost, dar mama îl povestea din nou şi din nou, şi Rahelicăi, şi lui Becky şi oricui era gata s-o asculte, iar tata se enerva şi spunea:

— Destul! De câte ori poate să asculte omul aceeaşi poveste despre piciorul tău marionetă?

Apoi s-a întâmplat şi a doua oară. Pe când se întorcea de la băcănie, cu o clipă înainte să intre în casă, a căzut şi şi-a pierdut cunoştința. De data asta a fost chemată ambulanța, iar mama a fost dusă la Spitalul Bikur Holim. Avea cancer; nu mai putea nici să stea în picioare, nici să meargă şi a sfârşit într-un scaun cu rotile. Zilele acelea au fost începutul tăcerii mamei mele. Tăcea mai ales în prezența tatei. Vorbea cu ea şi, pur şi simplu, nu-i răspundea. Surorile ei, Rahelica şi Becky, şi-au neglijat soții şi copiii, stând cu mama aproape douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru. În ciuda rugăminților lor, a refuzat să mai iasă din casă, ruşinându-se că oamenii ar fi putut s-o vadă pe ea, pe Luna,

cea care avusese cele mai frumoase picioare din Ierusalim, într-un scaun cu rotile.

Oricât de tare mi-aş fi călit inima în acele zile, tot s-a frânt în clipa în care am văzut-o pe Rahelica decojindu-i mamei o portocală aurie, implorând-o să mănânce din fructul ei preferat, şi pe Becky, care, atentă şi delicată, îi dădea unghiile cu ojă roşie; chiar şi atunci, când era atât de bolnavă şi slăbită, mama era în continuare preocupată de manichiura şi pedichiura ei. Rahelica şi Becky au încercat din răsputeri să se comporte ca întotdeauna, ca şi cum nimic teribil nu se întâmpla, sporovăind în continuare „taca-taca-taca, două găini”, după cum spunea bunica mea, Roza. Doar Luna, cea mai vorbăreață dintre ele, era tăcută.

Noaptea, una din ele rămânea cu mama. Dormea acum în sufragerie, pe o canapea extensibilă, care se desfăcea şi se transforma în pat, înconjurată de scaune, ca să nu cadă.

Toate insistențele tatălui meu, de a dormi ea în patul din dormitor, iar el în sufragerie, au rămas fără răspuns.

— Spune că nu are aer în dormitor, i-a zis Rahelica tatei. Măcar dormi tu cum trebuie, ca să poți avea grijă de copii.

Dar eu şi Roni, fratele meu mic, n-aveam nevoie ca tata să aibă grijă de noi. Amândoi profitam de faptul că toată lumea era preocupată de mama şi că aveam libertatea de a hoinări pe străzi. Roni prefera să stea cu băieții de vârsta lui şi petrecea zile întregi, dar şi multe nopți, la ei acasă, în timp ce eu stăteam cu Amnon, iubitul meu. Părinții lui Amnon aveau o librărie în centrul oraşului, sora lui era deja căsătorită, aşa că aveam la dispoziție toată casa lor din strada Hamaalot. Dacă ar fi ştiut tata ce făceam când nu avea timp de mine, pe unde hoinăream după ore, i-ar fi dat lui Amnon o bătaie soră cu moartea, iar pe mine m-ar fi trimis în kibbutz.

Acum, când mă întorceam acasă mai târziu decât de obicei, mama nu mă mai numea „copila străzilor” şi nici nu

mă mai ameninţa cu „Aşteaptă tu să ajungă tata acasă, să-i spun la ce oră te-ai întors azi”. Nici măcar nu se mai uita la mine, doar stătea în scaunul ei cu rotile, privind în gol sau şuşotind cu una din surorile ei, singurele care reuşeau să mai scoată câte un cuvânt de la ea. Tata pregătea cina, dar nici el nu prea întreba de mine şi nici nu era interesat de ce fac. Părea că toată lumea preferă să stau cât mai puţin pe-acasă, să n-o deranjez cumva pe mama, care nici măcar din scaunul cu rotile nu reuşise să mă facă să mă comport cum se cuvine.

Într-o după-amiază, pe când mă pregăteam să ies din casă şi să merg la Amnon, Rahelica m-a oprit din drum.

— Trebuie să dau o fugă până acasă, mi-a spus. Rămâi cu mama ta până vine Becky.

— Dar am examen! Trebuie să mă duc la prietena mea, să învăţăm împreună.

— Invit-o pe prietena ta la noi şi învăţaţi aici.

— Nu!

Vocea mamei, care aproape nu se mai făcea auzită, ne-a făcut pe amândouă să tresărim.

— Nu inviţi pe nimeni aici! Dacă vrei, pleacă. N-am nevoie să stai cu mine şi să mă dădăceşti.

— Dar, Luna, a protestat Rahelica, nu poţi rămâne singură.

— N-am nevoie să mă ţină de mână. N-am nevoie să-mi poarte Gabriela de grijă sau tu, sau Becky, sau naiba ştie cine altcineva. N-am nevoie de nimic; lăsaţi-mă-n pace!

— Luna, nu te înfuria. Sunt deja două zile de când nu i-am văzut pe copii şi pe Moise. Trebuie să dau o fugă până acasă.

— Du-te unde vrei, i-a spus mama şi s-a retras din nou în ea.

— Iertate fie păcatele noastre, a spus Rahelica, frângându-şi mâinile.

Niciodată nu o văzusem pe mătuşa mea aşa deznădăjduită, dar şi-a revenit repede şi mi-a spus hotărâtă:

— Stai aici cu mama ta şi să nu te mişti de lângă ea! Fug acasă câteva minute şi mă întorc imediat. Să nu îndrăzneşti s-o laşi singură nici măcar o clipă.

S-a răsucit pe călcâie şi a ieşit pe uşă, iar spre regretul meu, am rămas singură cu mama. Ai fi putut tăia cu cuțitul aerul din încăpere. Mama, în scaunul ei cu rotile, cu o grimasă furioasă şi acră, iar eu, ca o idioată, stând în mijlocul sufrageriei. În clipa aceea aş fi fost în stare să fac orice, numai să nu rămân singură cu ea.

— Mă duc în camera mea să învăț, am spus. Las uşa deschisă. Strigă-mă dacă ai nevoie de ceva.

— Stai jos, mi-a zis mama.

Ce?! Mama îmi cere să stau cu ea când suntem doar noi două, singure, în aceeaşi cameră?

— Vreau să te rog ceva.

Am simțit cum mă crispez. Mama nu mi-a cerut niciodată nimic. Mi-a spus întotdeauna doar ce am de făcut.

— Te rog să nu-i aduci aici pe prietenii şi pe prietenele tale. Până mor, nu vreau oameni străini în casă.

— Până mori?

M-am speriat atât de tare, încât singurul mod în care am putut să-i întorc spusele a fost cu nişte cuvinte pe care nici mie nu-mi venea să cred că le rostesc.

— O să ne îngropi pe toți.

— Nu te teme, Gabriela. Tu vei fi cea care mă va îngropa pe mine, mi-a spus şoptit.

Camera devenise prea strâmtă pentru amândouă.

— Mamă, ar trebui să-i mulțumeşti lui Dumnezeu. Sunt oameni care au cancer şi mor imediat. Dumnezeu te iubeşte. Poți vorbi, poți vedea, trăieşti.

— Tu numeşti asta viață? a şuierat mama. Duşmanii mei ar trebui să trăiască aşa. Asta înseamnă să trăieşti murind.

— Tu eşti cea care alege să trăiască aşa, i-am răspuns. Dacă ai vrea, ai putea să te îmbraci, să te machiezi şi să ieşi din casă.

— Da, sigur, a bombănit supărată. Să ies din casă în scaunul cu rotile.

— Prietenul tău, Roşcatul, cel care a fost internat cu tine la Hadassa, rănit în timpul războiului, şi el era într-un scaun cu rotile. Nu-mi amintesc ca el să nu fi ieşit din casă. Şi zâmbea tot timpul.

Mama s-a uitat la mine ca şi cum nu-i venea să creadă.

— Îți aminteşti de el? m-a întrebat în şoaptă.

— Bineînțeles că da. Avea obiceiul să mă aşeze pe genunchii lui şi să mă plimbe cu scaunul cu rotile, ca şi cum am fi fost în maşinuțele din Luna Park.

— Luna Park, a murmurat mama. Trenul-fantomă.

A izbucnit deodată în plâns şi mi-a făcut semn să ies din cameră, s-o las singură cu durerea ei.

Normal că am fugit. Această discuție aproape intimă fusese prea mult pentru mine. A fost singura conversație pe care am avut-o vreodată, aproape ca între o mamă şi fiica ei, iar ea a încheiat-o în lacrimi.

A plâns ca o bocitoare, vocea îi urca şi îi cobora, iar eu, în camera mea, mi-am astupat urechile cu palmele. Nu puteam suporta plânsetul ei deznădăjduit şi disperarea ei agonizantă. N-am avut curajul să mă ridic de la locul meu, să mă duc s-o strâng în brațe şi s-o alin.

Mulți ani mai târziu, voi regreta acest moment. În loc ca inima mea să se deschidă spre ea, s-a ferecat complet. Am stat întinsă pe podeaua rece din camera mea, astupându-mi urechile cu mâinile şi urlând fără voce către Dumnezeu: „Fă-o să tacă, Dumnezeule, te rog, fă-o să tacă!”

Iar Dumnezeu, în nesăbuința Lui, m-a ascultat şi a făcut-o să tacă. În aceeaşi noapte s-au auzit sirenele ambulanței, care s-a oprit cu scârțâit de frâne în fața casei noastre.

Patru bărbați zdraveni au urcat cele cincizeci şi patru de trepte până la mansardă, au întins-o pe mama mea pe o targă şi au dus-o în grabă la spital. Pe masa de operații, chirurgii au descoperit cu groază că trupul mamei mele era mâncat pe dinăuntru.

— E în zadar, mi-a spus tata, doctorii nu mai pot face nimic. Mama ta e pe moarte.

Mulți ani după moartea ei, când am găsit suficient loc în inima mea pentru a o invita pe mama înăuntru şi pentru a o păstra acolo, mătuşa Rahelica mi-a spus secretul suferinței ei – durerea care nu dădea înapoi niciodată. Dar atunci era deja mult prea târziu pentru a repara ceea ce fusese distrus între mine şi mama mea.

***

Sunt o femeie a toamnei eu, o femeie a galbenului căzător. M-am născut în ultimul ei ceas, cu doi paşi înainte de iarnă.

În copilărie, aşteptam cu nerăbdare să cadă prima ploaie şi să înflorească ceapa de mare. Alergam pe câmpuri, mă tăvăleam în iarba umedă, îmi lipeam fața de pământ şi adulmecam mirosul ploii. Adunam țestoase şi le loveam carapacele tari cu degetele mele subțiri, salvam cuiburile de prundari căzute de prin copaci, culegeam şofran de toamnă şi brânduşe şi urmăream melcii care se ițeau pe câmpuri odată cu prima ploaie.

Dispăream cu orele, iar mama, sigură că eram la bunicul şi la bunica, nu mă căuta niciodată. Când mă întorceam acasă, cu noroi lipit de haine şi cu vreo țestoasă speriată în mână, se uita la mine cu ochii ei verzi şi îmi spunea într-o şoaptă la fel de aspră ca o palmă peste față:

— Complet diferită de orice om normal. Cum? Cum de-am născut un copil ca tine?

Nici eu nu ştiam cum de-a născut un copil ca mine. Era atât de grațioasă şi fragilă, îmbrăcată întotdeauna în

costume bine croite, care îi subliniau talia subțire, încălțată cu pantofi cu toc, arătând precum modelele din revistele colorate ale croitoresei Sara, care-i cosea toate hainele după modelul ținutelor actrițelor de la Hollywood.

Într-o vreme, mama comanda rochii identice, pentru ea şi pentru mine, din aceeaşi țesătură şi cu aceeaşi croială. Mă îmbrăca în rochiță, mă atenționa încontinuu să nu mă murdăresc, îmi lega în buclele roşcate o panglică asortată cu rochia, îmi curăța pantofii de piele şi, ținându-ne de mână, mergeam la Cafeneaua Atara, de lângă casa noastră, pe strada Ben Yehuda. Dar, după ce mi-am murdărit rochiile din nou şi din nou şi nu le-am îngrijit deloc, s-a oprit. Nici măcar pantofi albi de lac şi şosete din muselină nu mi-a mai cumpărat.

— Ce fel de fată eşti tu? O neîngrijită! Niciodată nu vei fi o doamnă. Uneori mă gândesc că te-ai născut în cartierul kurzilor! spunea, iar acesta era cel mai cumplit lucru pe care ar fi putut să mi-l zică, fiindcă mama îi detesta pe kurzi.

Eu nu înțelegeam de ce îi ura mama pe kurzi. Nici bunica Roza nu îi ura sau, cel puțin, cu siguranță nu aşa cum îi ura pe englezi. Nu am auzit-o niciodată spunând, fie uitat numele kurzilor, dar, când erau pomeniți englezii, care fuseseră în țară înaintea naşterii mele, întotdeauna, dar întotdeauna, adăuga „uitat fie numele inglezilor în veacul vecilor”.

Se ştia că bunica Roza ura englezii încă din timpul Mandatului, de când fratele ei mai mic, Efraim, a dispărut ani de zile şi a trăit ca membru al organizației clandestine Lehi.

Pe de altă parte, mama mea nu avea nimic împotriva englezilor. Din contră, de multe ori am auzit-o spunând că e mare păcat că au părăsit țara.

— Dacă englezii ar fi rămas, kurzii n-ar fi venit.

Mie chiar îmi plăcea mult de kurzi, în special de familia Barazani, care trăia în cealaltă jumătate a casei bunicului şi a bunicii. Cele două curți erau separate de un gard subțire, iar o dată pe săptămână, doamna Barazani aprindea un foc în curte şi cocea o plăcintă delicioasă, umplută cu brânză. Până în ziua în care mama, amenințându-mă cu bătaia, mi-a interzis să mă mai apropii de partea Barazanilor, abia aşteptam momentul în care „kurdia”, după cum o numea bunica, mă invita să stau jos, lângă cuptor, şi să mă desfăt mâncând din coptura ei cu gust divin.

Aron Barazani se îmbrăca într-un caftan larg, „precum arabii din Oraşul Vechi”, după cum zicea mama, purta o eşarfă înfăşurată în jurul capului, mă aşeza pe genunchii lui, râzând cu gura lui ştirbă, şi vorbea cu mine într-o limbă pe care nu o înțelegeam.

— *Papukata*, de unde te-a cumpărat mama ta? Din Piața Mahane Yehuda? râdea doamna Barazani. Nu se poate ca tu şi ea să faceți parte din aceeaşi familie.

Mulți ani mai târziu am aflat de la mătuşa Becky că era o vrajbă veche între familia noastră şi Barazani.

Mătuşa Becky era cea mai tânără dintre fiicele bunicii şi ale bunicului Armoza şi mă iubea ca pe o soră mai mică. Avea grijă de mine şi petrecea mult mai mult timp cu mine decât o făcea mama. Mă folosea şi ca alibi când se întâlnea cu iubitul ei, Eli Cohen cel frumos, care era la fel de arătos ca Alain Delon. În fiecare zi, după-amiaza, Eli Cohen cel frumos venea cu motocicleta lui neagră şi strălucitoare, pe care o oprea lângă scară, şi începea să fluiere „Pe coama dealului, păştea o vacă”. Mătuşa Becky ieşea în curte, îi făcea semn, mă trăgea după ea şi striga la bunica Roza:

— O duc pe Gabriela la joacă.

Înainte să apuce bunica să-i răspundă, eram deja la scară, unde ne aştepta Eli Cohen cel frumos. Becky mă aşeza între ei doi şi mergeam de-a lungul străzii Agrippa,

până la King George. Şi întotdeauna, când treceam prin dreptul clădirii cu aspect modest din fața parfumeriei Tzilla, de unde îşi cumpăra mama parfumuri şi ruj, Becky spunea:

— Uite, aici e parlamentul nostru.

Odată s-a întâmplat chiar să-l vedem pe Ben Gurion ieşind din clădirea Parlamentului nostru, îndreptându-se spre strada Hillel, iar Eli Cohen cel frumos l-a urmărit cu motocicleta, până l-am văzut intrând în Hotelul Eden. Acolo, mi-a povestit Becky, mergea să doarmă când venea la Parlamentul nostru, în Ierusalimul nostru.

După ce l-am văzut pe Ben Gurion, Eli Cohen cel frumos a făcut cale întoarsă spre King George. Becky țipa la el:

— Eli, conduci ca un nebun!, dar el nu auzea şi gonea în continuare cu motocicleta lui, trecând de strada Hamaalot şi oprindu-se abia la intrarea în Parcul Oraşului.

Acolo ştiam clar ce vom face: pe mine mă trimiteau să mă dau în leagăne sau pe tobogane, iar ei se sărutau până când venea seara şi aproape că se lăsa întunericul peste noi. Abia atunci, când nu mai erau alți copii şi alte mame în parc, iar eu rămâneam singură la locul de joacă, Eli Cohen cel frumos ne ducea înapoi acasă, pe motocicleta lui, cu mine înghesuită între el şi Becky. Mama, care venea să mă ia, țipa la mătuşa Becky:

— Unde naiba ai fost cu copilul? V-am căutat în tot Ierusalimul.

Iar Becky îi răspundea:

— Dacă ai fi dus-o tu la joacă, în loc să stai toată ziua la Cafeneaua Atara, atunci poate aş fi putut învăța pentru examenul de mâine, aşa că mai bine mi-ai mulțumi!

Mama îşi netezea fusta, îşi trecea mâna peste coafura perfectă, se uita la unghiile ei date cu ojă roşie, mormăia pentru ea un „Duce-te-ai în Gaza şi Aşkelon”, mă lua de mână şi mă ducea acasă.

Mătuşa Becky s-a logodit cu Eli Cohen cel frumos la Cafeneaua Armon. A fost o logodnă minunată, cu mese pline de bunătăți şi un cântăreț care a interpretat melodiile lui Israel Itzhaki. Mătuşa Becky a fost la fel de frumoasă ca Gina Lollobrigida, iar Eli Cohen cel frumos a fost la fel de arătos ca Alain Delon. Când au făcut poza de familie cu cei doi logodnici, bunicul Gabriel a stat la mijloc, înconjurat de întreaga familie, iar eu am stat cocoțată pe umerii tatălui meu, uitându-mă de sus la toată lumea. A fost ultima fotografie cu bunicul Gabriel, fiindcă cinci zile mai târziu a murit.

După ce a murit, în cele şapte zile de doliu, când mama leşina încontinuu de la cât de mult plângea, încât erau nevoiți s-o stropească mereu cu apă ca s-o trezească, bunica Roza a spus:

— *Basta*, Luna! Revino-ți, să nu avem încă o tragedie în familie!

Tia Allegra, sora bunicului Gabriel, a zis:

— Odihnească-se în pace Gabriel. Nu numai că nu-i plânge moartea, dar nici fiică-sii nu-i dă voie să leşine de durere.

Tocmai atunci şi-a găsit Becky să-i anunțe când se va mărita cu Eli Cohen cel frumos. Cu toții au felicitat-o, dar i-au spus şi că trebuie să aştepte un an, din respect pentru bunicul Gabriel. Însă Becky le-a răspuns că ea nu aşteaptă în niciun caz un an, fiindcă va fi deja prea bătrână pentru a mai avea copii. Atunci, *tia* Allegra a spus:

— Gabriel, iertate fie-ți păcatele, dar ce fel de fete ai crescut, de nu pot ține doliu după tine nici măcar un an?

Mama mea, care îşi revenise din leşin, a zis în şoaptă:

— Bine că se mărită în sfârşit. Mă şi gândeam c-o să moară fată bătrână.

Şi-aşa a izbucnit cearta, cu mătuşa Becky aruncând după mama cu *sapatos* şi amenințând că o omoară, dacă mai

îndrăzneşte vreodată să spună despre ea că e fată bătrână, la care mama i-a răspuns:

— Ce să facem, *querida*, ăsta-i adevărul. La vârsta ta, eu eram deja mamă.

Atunci mătuşa Becky a ieşit valvârtej din casă, cu mine după ea, alergând de la treptele de pe strada Agrippa şi până la cimitirul Spitalului Wallach. S-a sprijinit de gardul cimitirului, m-a aşezat lângă ea, după care a izbucnit într-un plânset amar.

— Vai, *papo, papo*, cum te-ai dus şi cum ne-ai lăsat, *papo*? Ce-o să ne facem fără tine?

Când s-a oprit din plâns, s-a întors către mine, m-a îmbrățişat strâns şi mi-a spus:

— Ştii, Gabriela, cu toții spun că bunicul Gabriel a iubit-o cel mai mult pe mama ta, Luna, mai mult decât pe oricine altcineva; dar eu, eu nu am simțit niciodată că mă iubeşte mai puțin. Bunicul Gabriel avea o inimă de aur, în care puteau încăpea cu toții. Iar tu, frumoasa mea, să nu laşi pe nimeni niciodată să te trateze rău, ai auzit? O să-ți găseşti un băiat ca Eli al meu şi-o să te măriți cu el şi-o să fii fericită, nu-i aşa, fata mea bună? Nu căuta nici la dreapta, nici la stânga. Când vei întâlni un tânăr ca Eli, vei simți dragostea aici, în inimă.

Mi-a luat mâna şi a lipit-o de trupul ei, undeva mai sus de burtă, între sânii ei frumoşi.

— Chiar aici, Gabriela, aici vei simți iubirea; şi când o vei simți, vei şti că l-ai întâlnit pe Eli al tău şi te vei mărita cu el. Acum hai să ne întoarcem acasă, înainte ca bunicul Gabriel să se înfurie că am fugit de la priveghiul lui.

În cele din urmă, mătuşa Becky a aşteptat un an, până când s-au sfârşit zilele de doliu, şi abia atunci s-a măritat cu Eli Cohen cel frumos, la Cafeneaua Armon, unde se logodiseră. Pe mine m-au îmbrăcat într-o rochie albă şi m-au pus să merg în fața miresei, să împrăştii bomboane

împreună cu vărul meu, Boaz, fiul cel mare al mătuşii Rahelica, născut cu numai câteva luni înaintea mea şi înfăşurat acum ca o mumie într-un costum de mire, cu papion.

Mama şi sora ei mijlocie, Rahelica, făceau totul împreună. Chiar şi rochia mea şi costumul lui Boaz au fost alese de ele. Când Rahelica nu era acasă la ea, pe strada Usishkin, era la mama, iar când mama nu era acasă, pe strada Ben Yehuda, era la mătuşa mea.

După moartea bunicului, bunica Roza a rămas singură în casa lor mare. Uneori venea la noi sau se ducea în vizită la celelalte fiice ale ei. Venea întotdeauna cu ciocolată şi bomboane din lemn dulce şi ne spunea tot timpul câte o poveste fascinantă de pe vremea când lucrase în casele englezilor.

— Gata cu poveştile astea! protesta mama supărată. Nu e chiar aşa o mare onoare să cureți toaletele englezilor.

Dar bunica nu o lua în seamă şi spunea:

— Nu e nici chiar aşa o mare ruşine! Eu nu m-am născut ca tine, prințesă cu lingura de aur în gură. A trebuit să-l hrănesc pe fratele meu, Efraim. În plus, am învățat de la inglezi o grămadă de lucruri.

— Ce? Ce ai învățat de la i n g l e z i? întreba mama mea cu sarcasm, lungind cuvântul „inglezi” cât de mult putea. Şi-n plus, de câte ori să-ți mai spun, *englezi*, corect se spune *englezi*.

Bunica ignora sarcasmul mamei şi răspundea liniştită:

— Am învățat să aranjez masa, am învățat ingleza. Vorbesc ingleză mult mai bine decât tine, care ai studiat la şcoala inglezilor şi, cu toate astea, până şi în ziua de astăzi, ingleza ta e ca necazurile mele.

— Eu? Eu nu ştiu engleză?! se înfuria mama. Citesc reviste în engleză, nici măcar nu citesc subtitrările la cinema, înțeleg tot!

— Bine, bine, te-am auzit, înțelegi tot; cu excepția unui singur lucru, cel mai important dintre toate: respectul şi manierele. Pe acestea nu le înțelegi tu, regina frumuseții din Ierusalim.

Mama ieşea ostentativ din bucătărie şi mă lăsa cu bunica Roza, care mă aşeza pe genunchii ei şi-mi spunea:

— Să ții minte, Gabriela, nu există nicio muncă nedemnă de un om. Şi dacă, puşchea pe limbă, *ptiu-ptiu-ptiu*, te vei afla vreodată într-o situație din care nu ai scăpare, nu e nicio ruşine să speli toaletele inglezilor.

Îmi plăcea să-mi petrec timpul cu bunica Roza. Era o povestitoare extraordinară, iar eu eram o ascultătoare atentă.

— Înainte să te naşti tu, cu mult, mult timp înainte să te naşti tu, Gabriela *querida*, Ierusalimul nostru era ca oraşele din străinătate. În Cafeneaua Europa din Piața Zion cânta o orchestră şi oamenii dansau tango, iar la 5 după-amiaza, pe terasa Hotelului King David se servea ceai. Aveau şi un pianist, iar oamenii beau cafea din ceşcuțe delicate de porțelan, şi chelnerii arabi, fie-le-ar numele uitat, erau îmbrăcați în frac şi purtau papion. Şi torturile pe care le serveau acolo erau cu ciocolată şi frişcă şi căpşuni. Domnii veneau îmbrăcați în costume albe şi aveau pe cap pălării de paie, iar doamnele îşi purtau pălăriile şi rochiile etalate la cursele de cai din Inglia.

Dar bunica mea, după cum am aflat mulți ani mai târziu, nu mersese niciodată la Cafeneaua Europa sau la Hotelul King David. Îmi spunea ce auzea de la oamenii în casele cărora făcea curățenie. Îmi povestea visurile ei, dintre care unele au devenit mai târziu realitate, când fratele ei cel bogat, Nick, pe care bunica îl striga Nissim, a venit în vizită din America. Toată familia s-a adunat pe terasa Hotelului King David, unde era găzduit, iar el a comandat cafea şi tort pentru toată lumea. În timp ce pianistul cânta, m-am uitat

pe furiş la bunica, îmbrăcată în cele mai bune haine pe care le avea, şi am surprins o scânteiere de plăcere în ochii ei şi expresia unei mulțumiri care doar rareori îi străbătea fața.

Bunica Roza a avut o viață grea. A trăit cu un bărbat care a respectat-o, dar care nu a iubit-o aşa cum iubeşte un bărbat o femeie. Niciodată n-a cunoscut iubirea adevărată, dar nu s-a văitat şi nici n-a plâns. Chiar şi la priveghiul bunicului Gabriel, când râuri de lacrimi au curs din ochii mamei şi ai mătuşilor mele, amenințând să potopească întreg Ierusalimul, nicio lacrimă nu s-a scurs din ochii ei. Bunica Roza nu îmbrățişa pe nimeni niciodată. Nu-i plăcea nici să atingă, nici să fie atinsă. Dar eu mă aşezam în poala ei, îmi încolăceam brațele mici în jurul gâtului ei şi îi sărutam obrazul veştejit.

— Gata, opreşte-te, Gabriela, *basta*, nu-mi place, îmi spunea, muştruluindu-mă şi încercând să mă dea la o parte.

Dar eu nu o băgam în seamă; îi luam mâinile aspre în mâinile mele şi i le lipeam de trupul meu, forțând-o să mă îmbrățişeze.

După moartea bunicului, bunica n-a mai invitat familia la masa de Sabat ori la cinele din ajunul sărbătorilor, iar tradiționala *hamin macaroni* s-a mutat la noi acasă. După ce serveam mâncarea grea de Sabat, o însoțeam pe bunica la casa ei şi rămâneam acolo până când mama sau tata veneau după mine. Îmi plăceau cuferele greoaie de lemn din casa ei, vitrinele în care porțelanurile şi paharele de cristal erau aşezate în perfectă ordine, împreună cu fotografiile de la nunta mamei, a Rahelicăi şi a lui Becky, toate în rame argintii. Îmi plăcea fotografia mare cu bunicul şi bunica, agățată pe perete: bunicul, un tânăr frumos, în costum negru, cămaşă albă şi cravată, cu o batistă albă ivindu-i-se din buzunarul jachetei, şezând drept pe un scaun de lemn, cu cotul sprijinit de masă şi cu un ziar în mână. Bunica

stătea în picioare lângă el, îmbrăcată într-o rochie neagră încheiată până la gât şi cu un pandantiv din aur pe piept. Tivul rochiei aproape îi ajungea până la glezne, iar în picioare purta ciorapi negri şi pantofi lăcuiți. Nu-l atingea pe bunicul, deşi mâna i se odihnea pe spătarul scaunului. Trăsăturile bunicului erau frumos dăltuite, avea nasul, ochii şi gura aproape perfecte, pe când fața bunicii era lată, părul negru îi era prins la spate, ca şi cum i-ar fi fost lipit de scalp, şi avea ochii mari, larg deschişi. Niciunul nu zâmbea, ci se uitau pur şi simplu spre cameră cu o mină serioasă. Oare ce vârstă să fi avut? Bunicul avea poate douăzeci şi unu de ani? Şi bunica, poate şaisprezece?

Pe peretele opus era agățat un tablou în ulei, în care se vedea un râu înconjurat de munți cu vârfuri înzăpezite. Pe râu erau bărci, iar casele de piatră păreau să se scurgă în el. Cele două maluri erau legate de un pod de piatră, şi peste toate era un cer curat, albastru, pe care pluteau nori pufoşi.

Îmi plăceau şi masa grea, cu fața ei de masă din dantelă şi cu bolul aşezat în mijloc, întotdeauna plin cu fructe, şi scaunele care înconjurau masa, şi canapeaua roşu-închis, mare, cu perne brodate chiar de bunica, toate aşezate în ordine, şi toate carpetele de pe pereți, fiecare spunând câte o poveste. Preferatul meu era şifonierul din lemn, cu lei sculptați în partea de sus. Avea uşi cu oglinzi şi se afla în dormitorul bunicii, separat de dormitorul bunicului. Stăteam ore-n şir în fața oglinzilor lui, imaginându-mi că sunt Sandra Dee, care îl sărută pe Troy Donahue, şi că vom trăi împreună până la adânci bătrâneți. Îmi plăcea şi curtea lor, protejată în parte de acoperişul de țiglă care ținea umbră în timpul verii şi înconjurată de un gard de fier, cu flori de hârtie mov cățărându-se pe el şi cu muşcate plantate în ghivece vopsite în alb. În curte erau taburete şi scaunul tapițat în care îi plăcea bunicului Gabriel să stea seara,

lângă masa de lemn pe care uneori bunica punea cina. După moartea bunicului, scaunul a devenit un monument în memoria lui şi nimeni nu se mai aşeza pe el.

Curtea aceasta era regatul meu. Stăteam pe scaun, scrutam cerul şi aşteptam curcubeul, fiindcă o întrebasem odată pe bunica Roza ce era Dumnezeu, iar ea îmi spusese că era un curcubeu. Când nu mă uitam la cer, îmi imaginam că eram una dintre actrițele de la Hollywood pe care le admira mama. Până la urmă, în Ierusalimul nostru se filmase *Exodul*, iar Paul Newman, vedeta de cinema despre care mama spunea că e chiar mai arătos decât Eli Cohen cel frumos, a stat la hotelul King David. În timpul filmărilor, mama mă lua de mână în fiecare după-amiază, apoi mergeam la intrarea hotelului, cu speranța că-l vom vedea trecând pe Paul Newman. După ce nu a reuşit să-l vadă câteva zile la rând, am mers la Turnul YMCA, am cumpărat bilete de cinci bani şi ne-am urcat în vârf, în cel mai înalt punct din Ierusalim.

— De aici, mi-a spus mama, nimeni nu-l mai poate ascunde pe Paul Newman de mine.

Dar nici de acolo nu l-am putut vedea, fiindcă de fiecare dată când ajungea la Hotelul King David, maşina neagră îl lăsa direct în fața uşilor rotative de sticlă, iar el se strecura înăuntru, fără să arunce măcar o privire spre mulțimea adunată în fața clădirii. Într-un final, mama a reuşit să-l vadă pe Paul Newman, pentru că a făcut figurație într-o scenă în care era anunțată înființarea statului, scenă care a fost filmată în Complexul Rusesc. Şi-a luat binoclul pe care i-l cumpărase tata pentru a urmări păsările în timpul plimbărilor noastre pe dealurile Ierusalimului şi, chiar dacă a reuşit în cele din urmă să-l vadă pe Paul Newman, mama tot a fost dezamăgită.

— L-am văzut, însă el, *nada*, nu m-a văzut. Dar cum ar fi putut să o facă, de la o milă depărtare?

Mama era convinsă că, dacă Paul Newman ar fi văzut-o de aproape, nu i-ar fi putut rezista. Nimeni nu-i putea rezista mamei mele. Nu era nevoie decât ca cineva să-i spună lui Paul Newman că mama era regina frumuseții din Ierusalim. Dar nimeni nu i-a spus, iar mama m-a obligat să merg cu ea să vedem *Exodul*, în fiecare zi cât a rulat la Cinematograful Orion, mulțumită lui Alberto, plasatorul care fusese în spital cu mama în timpul războiului şi care ne lăsa să intrăm fără bilet.

Mama mea admira foarte tare vedetele, iar pe Paul Newman, Joanne Woodward, Doris Day şi pe Rock Hudson, cel mai mult dintre toți. Visam ca într-o zi să merg la Hollywood, chiar dacă nu ştiam unde e Hollywoodul, şi să ajung o actriță faimoasă, iar mama să nu-mi mai spună vreodată că sunt o „primitivă", că sunt diferită de toți oamenii normali şi nici să nu se mai întrebe cum, cum de a născut o asemenea fiică. Aşa că exersam, până când aveam să ajung la Hollywood.

Oricând mi se ivea ocazia, când curtea bunicului şi a bunicii era liberă, mă purtam ca şi cum aş fi jucat într-un film. Numele meu era Natalie, precum cel al lui Natalie Wood, şi dansam ore întregi în brațele lui James Dean, iar când eu şi James Dean terminam de dansat, făceam o plecăciune în fața unui public imaginar. Odată, când am terminat de dansat, am auzit aplauze furtunoase şi voci care strigau: „Bravo! Bravo!" M-am oprit panicată şi am văzut cum tot cartierul stătea la gard şi se uita la spectacolul meu. Ruşinată până în măduva oaselor, am fugit în casă, direct în camera bunicului, m-am întins pe patul lui şi mi-am îngropat capul între perne, cu ochii plini de lacrimi de ruşine. Bunica Roza, care văzuse întreaga scenă, nu a venit după mine. După mult timp, când am ieşit din cameră, am găsit-o stând în fotoliul ei din sufragerie. S-a uitat la mine şi mi-a spus:

— Gabriela, *querida*, de ce te-ai ruşinat? Ai dansat minunat. Ar trebui să le spui mamei tale şi tatălui tău să te înscrie la lecțiile de balet ale Rinei Nikova.

Dintre toți membrii familiei, de bunica Roza mă simțeam cel mai apropiată. Cât timp a trăit bunicul Gabriel, casa lui şi a bunicii a fost centrul familiei. Ne adunam acolo în seara de Sabat, pentru *kiddush* şi pentru cină, iar sâmbăta dimineața, pentru *huevos haminados*, pe care bunica le scotea fierte din oală, iar noi le mâncam cu *burekas* umplute cu brânză şi *sutlac*, budincă de orez dulce, pe care bunica desena cu scorțişoară Steaua lui David.

După micul-dejun de Sabat, noi ne jucam în curte, mama, Rahelica şi Becky vorbeau între ele, iar tata, Moise al Rahelicăi şi Eli Cohen cel frumos al lui Becky vorbeau despre fotbal. Se ajungea întotdeauna la o ceartă, din cauză că tata era suporter Hapoel Ierusalim, iar Eli şi Moise erau suporteri Beitar. Aşa trecea timpul până la prânz, când mâncam *hamin macaroni*. După *hamin*, bunicul ațipea, iar noi, copiii, eram trimişi la culcare pentru a nu-l deranja. Mama, Rahelica şi Becky continuau să stea de vorbă, iar tata, Moise şi Eli Cohen mergeau acasă la sora tatălui meu. Mătuşa Clara şi soțul ei, Iacov, locuiau pe strada Lincoln, de cealaltă parte a stadionului YMCA, unde în fiecare după-amiază de Sabat se juca un meci de fotbal al echipei Beitar. Acolo, unchiul Moise spunea:

— Să te uiți la meci din balconul Clarei şi al lui Iacov e mai bine decât de la peluza întâi.

Eu şi fratele meu mai mic, Roni, îl porecliserăm „Jakotel” pe unchiul Iacov, după ce am văzut filmul *Jack, the Giant Killer*, care rula la Ornea şi pe care îl văzuserăm de aproape o sută de ori, fiindcăIțac, plasatorul de la Ornea, fusese şi el cu mama în spital, în timpul războiului.

— Ce bine că mama aproape a murit în Războiul de Independență, spunea Roni. Cum am mai fi văzut altfel toate filmele gratis?

După ce bunicul a murit şi bunica nu a mai gătit, prânzul de Sabat cu *hamin macaroni* s-a mutat în casa noastră şi, în loc să dormim la prânz, după masă mergeam cu toții să vedem meciul echipei Beitar. De jos, simțeam că balconul mătuşii Clara şi al lui Jakotel s-ar fi putut prăbuşi sub greutatea milioanelor de membri ai familiei, aşa că aveam grijă să nu trec pe sub balcon, ci să merg pe partea aglomerată a trotuarului, pe lângă YMCA.

Rămas fără nicio opțiune, tata era forțat să vadă meciurile echipei Beitar Ierusalim în fiecare zi de sâmbătă. Atât timp cât putea să se uite gratis la meciuri, de la balconul Clarei şi al lui Jakotel, venea cu noi, deşi îi blestema tot timpul pe „porcii ăia” şi se ruga să piardă, iar cumnații lui strigau:

— Fir-ai tu să fii, David! De asta vii? Să aduci ghinion echipei?

Bunica Roza nu venea niciodată cu noi, să vadă meciul celor de la Beitar, ci se întorcea după prânz la ea acasă. Uneori o însoțeam, şi, dacă adormea după masă, dădeam o raită prin sertarele ei, căutând comori ascunse, iar când se trezea, se supăra pe mine şi-mi spunea:

— De câte ori ți-am spus să nu-ți mai bagi nasul în lucrurile altora? Ştii ce i s-a întâmplat pisicii care şi-a vârât lăbuța într-un sertar care nu era al ei? Şi-a prins-o acolo, iar degetele i-au fost tăiate. Vrei să ai şi tu o mână fără degete?

Mă speriam atât de tare, încât îmi afundam mâinile adânc în buzunare şi juram că n-o să-mi mai bag niciodată nasul în lucrurile altora, dar nu mi-am ținut niciodată promisiunea.

De câteva ori pe săptămână, după-amiaza, când mama mergea la Cafeneaua Atara sau în altă parte, bunica venea şi avea grijă de mine şi de Roni. O rugam să-mi spună poveşti de demult, dinainte să mă fi născut, din timpul inglezilor şi al magazinului bunicului Gabriel, din Piața Mahane Yehuda, despre maşina lui neagră, cu care mergeau la Marea Moartă şi la Tel Aviv, sau despre perioada în care locuiau în casa cu lift, de pe strada King George, vizavi de sinagoga Yeshuron, şi despre cum a venit toată familia ca să vadă o baie cu două robinete, unul pentru apă caldă şi altul pentru apă rece, o baie cum bunica văzuse doar în casele în care făcea curățenie.

Puneam o grămadă de întrebări, iar bunica zicea că probabil am înghițit un aparat de radio şi că îi dădeam o durere de cap groaznică, dar se vedea de la o poştă că-i plăcea să-mi povestească lucruri pe care cred că nu le mai spusese nimănui altcuiva.

Într-o zi, bunica s-a aşezat pe scaunul bunicului, pentru prima dată de când murise, şi mi-a spus:

— Gabriela, *querida*, bunica ta este o femeie bătrână, care a văzut multe la viața ei. Am avut o viață grea, tatăl meu şi mama mea au murit în timpul epidemiei de holeră care a lovit Ierusalimul nostru, iar noi am rămas orfani. Aveam zece ani, Gabriela, cât ai tu astăzi, iar Efraim, odihnească-se-n pace, avea cinci ani şi rămăsese doar cu mine. Fratele meu Nissim fugise în America, iar nenorociții de turci îl spânzuraseră pe fratele nostru Rahamim la Poarta Damascului, fiindcă nu a vrut să se alăture armatei lor. N-aveam nimic de mâncare, n-aveam haine, şi în fiecare zi mergeam în Piața Mahane Yehuda, după ce plecau precupeții, şi strângeam tot ce rămânea pe jos în urma lor: roşii, castraveți şi, uneori, câte un colț de pâine. Am avut grijă de Efraim şi am început să lucrez pentru inglezi, iar

doamna îmi dădea de mâncare, dar eu mâncam jumătate, iar jumătate păstram pentru Efraim.

Când am împlinit şaisprezece ani, bunica Mercada, odihnească-se-n pace, m-a măritat cu fiul ei, bunicul tău Gabriel, Domnul fie cu el, şi deodată am avut parte de o viață bună. Gabriel era bogat şi frumos, toate fetele din Ierusalim îl voiau, iar dintre toate, Mercada m-a ales pe mine. De ce m-a ales pe mine, o orfană săracă, am aflat după *muchos anos*, dar pe atunci nu puneam întrebări. Îl ştiam pe Gabriel de la magazinul din piață. În fiecare vineri, mă duceam să iau brânza şi măslinele pe care el şi tatăl lui, domnul Rafael, odihnească-se-n pace, le împărțeau săracilor. Cum aş fi putut să cred că va ajunge la un moment dat soțul meu? Că voi fi mama fiicelor lui? Ce şansă aveam eu, o orfană din cartierul Shama, fără familie şi fără descendență, să mă apropii de familia Armoza? Şi atunci, de nicăieri, dintre toate fetele din Ierusalim, ea m-a ales pe mine pentru fiul ei. *Dio santo*, am crezut că visez, şi chiar dacă m-a sfătuit să-mi iau un răgaz şi să mă gândesc bine, am acceptat imediat, iar viața mea s-a schimbat cu totul. Deodată aveam o casă; deodată aveam haine, mâncare, familie. Nu spun că era totul roz, multe lucruri erau întunecate din cauza păcatelor mele, dar nu-mi păsa, important era că nu mai trebuia să curăț casele inglezilor şi că Efraim avea să crească bine îmbrăcat şi hrănit. Important era că, în locul familiei pe care o pierdusem, aveam acum una nouă: un soț, copii, o soacră de la care speram că va fi ca o mamă pentru mine, cumnate care să fie ca nişte surori şi cumnați care să fie ca nişte frați.

Gabriela, *mi alma*, sunt o femeie bătrână şi în curând voi muri; şi după ce voi muri, tu vei fi singura căreia îi va fi dor de mine. Fiicele mele, să fie ele sănătoase, vor plânge o vreme, după care îşi vor continua viața. Este în firea omului, timpul îşi face lucrarea, iar oamenii uită. Dar tu, *querida*, tu

nu vei uita, nu vei face ca mama ta, care are memoria unei păsări, care acum spune un lucru şi uită imediat ce tocmai a spus. Am fost foarte atentă la asta, încă de când erai de-o şchioapă, niciodată nu-ți tăcea gurița, *avlastina de la Palestina*, puneai întrebări încontinuu, ca şi cum ai fi vrut să înghiți dintr-odată lumea întreagă. Acum, *querida mia*, îți voi povesti despre bunica Roza şi despre bunicul Gabriel, şi despre familia noastră, care, dintr-o familie bogată, ai cărei membri trăiau într-o casă cu lift şi baie şi aveau cel mai frumos magazin din Piața Mahane Yehuda, au devenit nişte *horanim*, amărâți care cu greu găseau câțiva bănuți să-şi cumpere vin pentru binecuvântarea de Sabat.

Tot ceea ce-ți spun eu acum am auzit din gura bunicului Gabriel, care a povestit istoria familiei aşa cum a auzit-o de la tatăl lui, Rafael, odihnească-se-n pace. După ce Rafael a murit, Gabriel a promis să continue să spună povestea familiei, din ziua în care au sosit din Toledo, după ce regele Ferdinand şi regina Isabella, arde-le-ar sufletele în focul Gheenei, i-au alungat pe evreii din Spania în țara lui Israel. Şi pentru că eu şi Gabriel, să ne fie iertate păcatele noastre, nu am avut fii, ci doar fiice, spunea povestea din nou şi din nou pentru Luna, pentru Rahelica şi Becky şi le punea să jure că le vor povesti la rândul lor copiilor lor. Dar eu nu am încredere că mama ta îți va împărtăşi povestea, fiindcă e tot timpul cu capul în nori, *vai de mi sola*, dar să nu spunem mai mult. Aşadar, *mi alma*, vino, *bonica*, stai aici pe genunchii bătrânei tale bunici şi ascultă povestea bunicului Gabriel.

Iar eu am făcut cum mi-a spus. M-am cocoțat pe genunchii ei, m-am cuibărit la pieptul ei şi am închis ochii, inspirându-i mirosul cald şi familiar, care avea dulceața *sutlac*-ului şi a apei de trandafiri. Bunica mea se juca cu buclele mele, învârtindu-le în jurul degetului ei subțire, oftând adânc şi oprindu-se din când în când, aşa cum se

întâmplă când urmează să fie spuse lucruri foarte importante, după care îşi continua povestea, ca şi cum şi-ar fi spus-o ei, şi nu mie.

— După ce evreii au fost expulzați din Toledo, capul familiei, *Señor* Avraam, împreună cu părinții, frații şi surorile lui au călătorit din Toledo până în Portul Salonic, de unde s-au îmbarcat pe un vas care i-a adus direct în Portul Jaffa.

— Şi familia ta, bunico?

— Familia mea, *mi alma*, a călătorit şi ea din Toledo la Salonic şi a rămas acolo mulți ani, până când străbunicul meu, fie-i țărâna uşoară, a venit în țara lui Israel. Dar n-o să-ți povestesc despre familia mea, Gabriela, fiindcă din ziua în care m-am măritat cu bunicul tău şi am intrat în familia Armoza, am devenit şi eu o Armoza, iar istoria familiei lui a devenit istoria familiei mele.

Acum ascultă-mă bine, bine de tot şi nu mă mai întrerupe nici măcar o singură dată, fiindcă dacă o faci n-o să mai ştiu unde m-am oprit, aşa că n-o să ştiu de unde să continui.

Am dat din cap şi am promis să nu o mai întrerup.

— De la Jaffa, *Señor* Avraam a călătorit poate trei zile şi trei nopți, până a ajuns în Ierusalim, şi asta pentru că visul lui cel mai mare era să sărute pietrele Zidului Plângerii. În Ierusalim s-a întâlnit cu alți spanioli, care l-au dus la sinagogă şi i-au dat un loc în care să doarmă. În Cartierul Evreiesc din Oraşul Vechi, trăiau în acele vremuri negustori, artizani, aurari şi argintari care făceau comerț cu arabii. Atunci, demult, se respectau şi erau în relații bune cu ismailiții, iar sefarzii se îmbrăcau la fel ca ei, ba chiar vorbeau araba, iar unii arabi vorbeau ladino.

Viața era foarte grea în țară pe atunci – *Dio santo*. Femeile năşteau câte opt copii, unul după altul, şi toți mureau la naştere sau imediat după aceea.

Şi eu am avut cinci copii cu bunicul tău Gabriel, dar numai trei fiice, fie-le viața lungă, *pishcado y limon*, au supraviețuit. Băieții au trăit mai puțin de o lună şi, după ce s-a născut Becky, pântecul meu s-a închis.

Am făcut tot ce a trebuit să fac pentru a-i dărui lui Gabriel un fiu. Între logodnă şi nuntă, eu şi viitorul meu soț, bunicul tău, am fost invitați la ceremonia de circumcizie a unei rude. În timpul ceremoniei, mi-au pus copilul în brațe, pentru a-l da viitorului meu soț, care l-a dat la rândul lui mai departe, fiindcă aşa era obiceiul, pentru a fi siguri că viitorului cuplu i se vor naşte băieți.

Şi într-adevăr, lăudat fie numele Domnului, nu la multe zile după nuntă, am rămas grea. Cât mi-a plăcut să fiu gravidă, până şi soacra mea, Mercada, care până atunci nu-mi făcuse viața deloc uşoară, se purta bine cu mine. Ea şi toate femeile din familie m-au îndopat cu bomboane cu miere, pentru a se asigura că nu voi naşte, Doamne păzeşte, o fiică, ci că voi naşte, Doamne-ajută, un fiu.

De morți numai de bine, Gabriela, dar ori de câte ori avea ocazia, soacra mea, Mercada, odihnească-se-n pace, îmi înfigea cuțitul în spate şi-n inimă, însă în timpul acelei prime sarcini a avut grijă să fiu înconjurată numai de iubire.

Orice aş fi cerut, primeam, chiar şi cele mai ciudate lucruri, deoarece se ştia că, dacă nu mi-ar fi fost satisfăcute poftele, puteam naşte, Doamne apără şi păzeşte, un copil urât, cu un semn din naştere pe piele. Iar eu, în plină iarnă, ceream struguri şi smochine. De unde să-mi aducă struguri şi smochine, când afară era potop? Pe de altă parte, am avut lămâi mari din plin, deoarece la noi se credea că sunt semn pentru băiat.

Când a venit sorocul, Gabriel s-a dus repede la sinagogă, împreună cu ceilalți bărbați din familie, pentru a se ruga pentru binele meu şi al copilului. Am rămas în cameră cu moaşa şi cu femeile din familie, supravegheate de Mercada,

iar țipetele mele din noaptea aceea s-au auzit de la casa noastră, din Oraşul Vechi, şi până-n Nahalat Shiva, în Oraşul Nou. Am împins şi am împins, o dată, şi încă o dată, şi încă o dată, până când aproape mi-am dat sufletul, iar în clipa în care eram deja sigură că Preaputernicul mă va lua la El, am născut un băiat. Mercada a deschis uşa şi a strigat, „*Bien nacido*, e băiat!” Şi toate vecinele care stăteau la uşă, afară, i-au răspuns: „*Sano que ’ste*, să fie sănătos!” Moaşa a luat băiatul, l-a spălat şi l-a înfăşurat într-o pânză albă din bumbac, apoi mi l-a aşezat pe piept. Dar, înainte de a apuca să-i sărut părul roşu, Mercada l-a luat şi le-a strigat copiilor să dea fuga la sinagogă, pentru a-l chema pe Gabriel să-şi vadă primul născut.

Când a ajuns acasă, Gabriel a luat băiatul din brațele Mercadei şi l-a ținut cu blândețe la inima lui, ca şi cum trupşorul i-ar fi fost făcut dintr-un cristal scump, apoi, ca şi cum, dacă l-ar fi strâns mai tare, s-ar fi spart, l-a apropiat de inimă şi i-a mulțumit Domnului. Abia după aceea s-a întors către mine, care stăteam întinsă între cearşafuri aproape moartă, şi, pentru prima dată în viața noastră, m-a sărutat pe frunte.

Ce pot să spun, *querida mia*, a fost unul dintre cele mai fericite momente ale vieții mele. Pentru prima dată de la nuntă, am simțit un strop de iubire din partea lui Gabriel. Chiar şi Mercada, cu fața ei acră ca o lămâie, care nu-mi zâmbea niciodată, care îmi vorbea întotdeauna pe un ton tăios şi nu mă întreba nimic, mi-a spus atunci: „*Como ’stas*, Roza? *Quires una cosa*? Cum te simți Roza? Ai nevoie de ceva?” Dar, înainte de a-i da vreun răspuns, i-a poruncit fiicei ei Allegra să-mi aducă nişte *leche con dvash*, adică lapte cu miere.

Eram fericită, Gabriela, simțeam că, pentru prima dată de când devenisem o Armoza, Mercada şi Gabriel erau mulțumiți de mine. Îi dăruisem Mercadei un nepot, iar lui

Gabriel, un fiu. Am simțit o căldură intensă în inima mea, un fel de mândrie, am simțit că poate acum voi fi parte din familie, voi fi una dintre ei.

Copilul a primit numele Rafael, după străbunicul tău, care murise cu puțin timp înainte de căsătoria mea cu Gabriel.

Cât l-am iubit pe Rafael, lumina ochilor mei. Chiar dacă eram epuizată după travaliu, am curățat lună camera în care locuiam, ca nu cumva să se îmbolnăvească bebeluşul şi să moară, precum copiii yemeniților din Silwan, care cădeau ca muştele din pricina mizeriei. Leagănul lui Rafael era aşezat sub fereastră, iar deasupra lui era atârnată o *tara*, o lampă cu ulei pe care Gabriel o adusese de la sinagogă, iar în fiecare zi după rugăciunile de seară, învățații Torei veneau şi recitau din Zohar, în cinstea pruncului Rafael.

Dar bebeluşul, oricât l-am răsfățat, oricât l-am iubit şi oricât m-am rugat pentru el, plângea şi plângea, de nu mai aveam nici zi, nici noapte. Îl țineam toată ziua în brațe, dar el plângea de nu mai ştiam ce să fac. Eram şi eu tot un copil, de şaisprezece, poate şaptesprezece ani, iar bebeluşul plângea şi în leagăn, şi în brațe. Îl luam şi îi şopteam cu drag: „*Querido mio, hijo mio, mi alma*, ce te doare, Rafaeli? Ce te doare?” Copilul plângea încontinuu, şi eu împreună cu el, până mi-au secat toate lacrimile, dar Rafael nu se oprea nici măcar să respire. Mercada îmi spunea că poate nu am îndeajuns de mult lapte, că poate ar trebui să-i căutăm o doică, dar nu voiam ca pruncul meu să sugă la sânul altei femei, nu voiam ca brațe străine să-i strângă trupul la piept. Pentru a avea mai mult lapte, Mercada mă forța să mănânc usturoi, deşi îl uram, şi îmi spunea încontinuu că numai usturoiul îl va face pe Rafael să mănânce cum trebuie şi că atunci va fi fericit şi se va opri din plâns.

Cel mai tare mă temeam de deochi şi de duhuri. Era foarte important să o păcălim pe Lilith, cel mai rău dintre

duhuri, despre care se ştia că-i place să le facă rău băieților mici. Aşa că, pentru ca nu cumva, Doamne apără şi păzeşte, să vină Lilith să mi-l ia, l-am îmbrăcat în haine de fată. După ştiință noastră, Gabriela, pentru a domoli un duh rău, trebuia să „vindem” copilul cuiva. Mama lui Gabriel fusese vândută când era copil şi de aceea numele ei era Mercada, care înseamnă „cumpărat”.

Când a venit timpul să-l vând pe micul Rafael, m-am dus la vecina mea bună, Victoria Siton, şi i-am spus: „Am un sclav de vânzare”, codul pentru vânzarea unui copil. Victoria a fost de acord să „cumpere sclavul”, iar plata a fost o brățară de aur. A doua zi, cele două familii s-au întâlnit şi au sacrificat o capră, după care i-am schimbat numele lui Rafael în Mercado – „cumpărat”.

— Victoria este cealaltă bunica a mea? am întrebat, întrerupând-o pe bunica Roza.

— Pe atunci nu ştiam că fiul Victoriei, tatăl tău, David, se va căsători cu Luna şi că ne vom încuscri. Pe atunci, Victoria Siton era vecina noastră din Ohel Moshe, iar obiceiul era să-ți vinzi copilul unui vecin.

Victoria Siton l-a ținut pe Rafael în casa ei timp de trei zile, după care s-a organizat o nouă ceremonie de vânzare şi l-am cumpărat înapoi de la ea. Dar nimic n-a fost de folos, Gabriela, nici hainele de fată cu care l-am îmbrăcat şi nici faptul că a fost cumpărat de Victoria Siton. Nenorocitele de duhuri ne-au păcălit şi ,când Rafael avea aproape o lună şi nu avusese încă loc ceremonialul întâiului născut, s-a făcut albastru precum ochiul care stătea agățat deasupra leagănului lui pentru a-l proteja, iar în clipa în care au ajuns Gabriel şi Mercada, era deja mort. Mercada a ridicat pătura de pe Rafael, s-a uitat în ochii lui Gabriel şi a spus că asta era pedeapsa lui Dumnezeu. N-am înțeles atunci de ce bunicul tău merita o asemenea pedeapsă de la Dumnezeu

şi abia după mulți ani am priceput ce a vrut să spună femeia aia bătrână şi acră.

În noaptea în care a murit Rafael, am murit şi eu. Nu am murit când blestemații de turci l-au spânzurat pe fratele meu Rahamim la Poarta Damascului, n-am murit nici când tatăl meu şi mama mea s-au prăpădit de holeră şi am rămas singură pe lume, o fetiță de zece ani, cu un frate de cinci. Nu am murit nici când mi-am dat seama că soțul meu nu mă iubea şi că poate nici nu o va face vreodată, cum nu am murit nici când am înțeles că singurul lucru pe care şi-l dorea soacra mea era să-mi facă viața un iad. Dar când a murit copilul meu, Rafael, am murit şi eu; iar bunicul tău Gabriel a murit şi el, şi doar după ce s-a născut mama ta, Luna, a început să trăiască din nou.

După ce s-a născut Luna, ni s-a mai născut un fiu, dar a murit chiar înainte de a apuca să-l circumcidem şi să-i punem un nume. Însă bucuria nu s-a întors în inima mea nici după ce s-a născut Luna, şi nici după ce s-au născut Rahelica şi Becky. Ştii cine a readus-o la viață pe bunica ta?

— Cine? am întrebat, privind-o cu ochii mari.

— Tu, *mi alma*, mi-a răspuns bunica Roza şi, chiar dacă nu-i plăcea să sărute, m-a sărutat pe cap, iar în clipa aceea am simțit că-mi explodează inima. Tu mi-ai adus înapoi fericirea. Fiicele mele, fie ele sănătoase, nu m-au iubit niciodată cum mă iubeşti tu, *hija mia*, şi poate că nici eu nu le-am iubit cum îşi iubeşte o mamă copiii. Inima mea era plină de durere şi dor pentru Rafael şi nu mai era niciun loc rămas pentru ele. Dar pe tine, *querida mia*, *mi vida*, viața mea, pe tine te iubesc mult de tot. În momentul în care te-ai născut, inima mea s-a deschis din nou şi ai adus în ea o fericire de care uitasem că există în lume.

— Te iubesc, bunico, te iubesc cel mai mult pe lumea asta, am spus, strângându-mi brațele în jurul trupului ei.

— Iubire, a râs bunica Roza. În familia noastră, Gabriela, „iubire” este un cuvânt pe care nu-l rostim niciodată. Nu am auzit în viața mea cuvinte precum iubire de la mama, fie-i țărâna uşoară. Toată viața ei a trăit în sărăcie, până a murit în timpul epidemiei de holeră care a secerat aproape întreaga populație a Ierusalimului, iar Gabriel, odihnească-se-n pace, nu mi-a zis nici măcar o singură dată „Te iubesc”. Şi, oricum, ce e iubirea, la urma urmelor? Cine ştie? Înainte de a se mărita, fetele mele au spus: „Îl iubesc pe David”, „Îl iubesc pe Moise”, „Îl iubesc pe Eli”, iar eu am spus „Iubire? S-a pogorât printre noi Mesia cel prorocit”. E un mare noroc, o binecuvântare din ceruri că am avut doar fete, fiindcă, în familia noastră, bărbații se însoară cu femei pe care nu le iubesc. Bărbații din familia Armoza, Gabriela, nu rostesc cuvântul iubire, nici măcar atunci când nimeni nu e acolo să-i audă. Dar poveştile despre iubirea care frânge inimi, Gabriela, poveştile despre iubirea în care nu există iubire, din acestea sunt multe în familia nostră, pe acestea Dumnezeu, lăudat fie Numele Lui, nu le-a ținut departe de noi.

Bine, haide, ridică-te acum, e destul pentru astăzi. Am spus oricum mai mult decât aş fi vrut. Ridică-te. Mama ta va veni în curând să te ia acasă şi se va supăra că nu ai mâncat încă nimic. Vino, *querida*, ajută-mă să tai legumele pentru salată.

Abia în următoarea sâmbătă, după ce am mâncat *hamin macaroni* şi toată lumea a plecat să vadă meciul echipei Beitar din balconul Clarei şi al lui Jakotel, am mers din nou la bunica, iar ea m-a aşezat încă o dată pe genunchii ei şi a continuat povestea familiei Armoza.

— Străbunicul tău, Rafael, era un om foarte credincios, un învățat care studiase Cabala şi chiar făcuse drumul de la Ierusalim la Safed, pentru a se ruga împreună cu Ari cel Sfânt. Se spune că Rafael era hotărât să nu se căsătorească

niciodată şi că aproape jurase să nu aibă copii şi să-şi dedice toată viața studiului Torei.

— Şi atunci cum s-a născut bunicul Gabriel, dacă tatăl lui nu s-a căsătorit?

— *Paciencia, querida*, toate la timpul lor. Ascultă-mă şi nu mă întrerupe, fiindcă, dacă mă întrerupi din nou, o să uit ce voiam să-ți spun şi nu o să mai afli nimic. *Dio santo*, de ce nicio fată din familia Armoza nu are răbdare? a oftat bunica, luându-şi un răgaz înainte de a continua povestea.

Apoi a coborât vocea, ca şi cum mi-ar fi şoptit un secret.

— Se spune că într-o zi, tatăl lui Rafael l-a vizitat la Safed şi l-a anunțat că i-a găsit o mireasă – Rivka Mercada, fiica de cincisprezece ani a rabinului Yohanan Toledo, un evreu pios şi un negustor bogat. Rafael nu putea să iasă din cuvântul tatălui său, dar a cerut, şi i s-a dat, permisiunea de a rămâne la Safed încă trei luni, până la nuntă. Începând din ziua aceea, s-a dedicat unei vieți chiar mai modeste şi ascetice.

Cele trei luni au trecut încetul cu încetul şi a sosit momentul în care Rafael trebuia să se întoarcă la Ierusalim şi să o ia de soție pe fecioara Rivka Mercada, după cum hotărâseră tatăl ei şi tatăl lui. Dar, cu cât se apropia mai mult data nunții, cu atât devenea Rafael mai pios şi îşi petrecea mai multe zile postind. Şi atunci, Gabriela, s-a întâmplat ceva ce avea să-i schimbe lui Rafael viața pentru totdeauna.

Tu încă eşti mică, Gabriela, dar ar trebui să ştii, *mi alma*: iubirea nu este doar oarbă, ci şi orbeşte, iubirea poate aduce o mare bucurie, dar poate aduce şi cele mai mari necazuri. Bunica ta, Gabriela, nu a ştiut ce înseamnă iubirea. Bunicul tău nu m-a iubit niciodată aşa cum iubeşte un bărbat o femeie şi poate că nici eu nu l-am iubit aşa cum stă scris în Cântarea Cântărilor, dar am fost alături de el şi i-am dăruit fiice, *sanas qui ’sten*, să le țină Domnul sănătoase, am avut

grijă de el şi de fete şi am făcut tot ce mi-a stat în putere să avem o viață bună, nici mai mult, nici mai puțin. Dar în fiecare seară, înainte de a adormi, m-am gândit la ce este iubirea şi nu am putut să-mi scot din minte povestea străbunicului Rafael.

Într-o zi, după cum am auzit, Rafael mergea pe una dintre aleile din Safed, către sinagoga Iosef Caro, cufundat în sine şi murmurând o rugăciune. Ochii lui erau pe jumătate închişi, când s-a lovit, din greşeală, de o tânără fată. Rafael s-a înfiorat, iar când şi-a ridicat capul, ochii lui s-au întâlnit cu ochii ei albaştri ca marea şi adânci ca o fântână. Părul îi era prins în două cozi aurii, iar pielea ei era albă ca zăpada. Rafael, care s-a simțit ca şi cum ar fi văzut frumusețea Prezenței divine, şi-a acoperit repede ochii cu mâna şi s-a grăbit pe calea lui. Dar, în toate zilele şi nopțile care au urmat, n-a mai putut să-şi scoată din minte imaginea fetei. Îi apărea dimineața, când mergea la rugăciunea de dimineață, şi noaptea, când mergea la rugăciunea de seară. Îi apărea când mergea la baia ritualică şi când se întindea să doarmă. Nu înțelegea ce era emoția aceea. Ştia doar că ochii ei albaştri îl loviseră ca un fulger. *Dio santo*, s-a gândit, e un păcat ce simt pentru această femeie străină, un păcat.

S-a hotărât să postească mai mult şi a jurat să nu meargă în niciun loc în care mergeau şi femeile, deoarece ştia că logodnica lui îl aştepta la Ierusalim, aşa cum hotărâseră tatăl său şi cel al fetei. Dar imaginea fetei aşkenaze de pe alee îl bântuia ca un duh şi nu-i dădea deloc pace nici ziua, nici noaptea. Orice făcea, nu putea alunga nicicum gândurile despre fata cu ochi albaştri şi cosițe aurii, şi, nu la mult timp după aceea, a ajuns să o aştepte la capătul aleii unde se lovise de ea prima dată. A văzut-o ieşind dintr-o curte şi a urmărit-o, dar, în clipa în care ea s-a întors şi l-a țintuit cu privirea ochilor ei albaştri, a fugit din nou mâncând pământul.

În aceeaşi zi, Rafael s-a hotărât să se întoarcă la Ierusalim, mult mai repede decât hotărâse tatăl lui, ca să scape o dată pentru totdeauna de *dibbuk*-ul[1] cu ochi albaştri. Nici măcar nu i-ar fi trecut prin minte să-i vorbească unei fete din comunitatea aşkenază, deoarece ştia că era interzis, ca şi cum ar fi fost un păcat. Înțelegi, Gabriela? Un păcat!

Nu înțelegeam neapărat ce era comunitatea aşkenază şi cu siguranță nu ştiam ce este un păcat, dar bunica nu a observat asta. Şi-a continuat povestea, ca şi cum ar fi fost ea însăşi posedată de un *dibbuk*, legănându-mă distrată pe genunchii ei, de parcă ar fi uitat că eram acolo, şi probabil a continuat să povestească şi după ce am adormit.

Când m-am trezit, era linişte şi se auzea doar murmurul rugăciunilor şi chemarea congregației de la sinagoga din apropiere, iar ici şi colo se auzeau râsetele copiilor din alte curți. Am găsit-o pe bunica şezând gânditoare în scaunul bunicului.

— Bună dimineața, *querida mia*, mi-a zis, deşi era aproape seară, iar cina aştepta pe masa din grădină.

Uneori, când dormeam la bunica, pregătea *burekas* special pentru mine şi îmi făcea *sutlac*, cu scorțişoară presărată în forma stelei lui David, exact aşa cum îmi plăcea mie.

— Să nu-i spui niciun cuvânt mamei tale despre toate astea, Gabriela, să nu se obişnuiască! Las-o să-ți facă în continuare *burekas* şi să nu mă pună pe mine.

La fel ca restul familiei, bunica nu ştia că mama cumpăra *burekas* gata făcute de la Kadosh, crezând că le pregătea chiar ea. Mama mă pusese să jur că n-o să spun niciodată nimănui şi că o să-mi țin gura.

---

[1] Duh.

Bunica mi-a curățat cu atenție un ou fiert tare şi l-a împărțit în patru.

— Mănâncă, mănâncă, fată bună. Trebuie să creşti.

Apoi s-a aşezat din nou pe scaunul bunicului şi a continuat povestea de unde rămăsese atunci când adormisem, cu câteva ore înainte.

— Înțelegi ce s-a întâmplat, Gabriela? Rafael, odihnească-se-n pace, se îndrăgostise de o fată aşkenază din Safed, dar era absolut interzis pentru sefarzi să ia în căsătorie pe cineva din comunitatea aşkenază. Asta se întâmpla pe timpul turcilor, când poate doar şase mii de evrei erau în toată țara, dintre care aproape toți trăiau în Ierusalim. În perioada aceea, nu erau doar evrei spanioli în țară, ci şi evrei din țările aşkenaze. Vai, vai, cât de greu era pentru aşkenazi. *Miskenicos*, bietele suflete, nu ştiau arabă, nu ştiau ladino şi nu înțelegeau nimic. Dar aşkenazii erau şi ei evrei, nu-i aşa? Prin urmare, sefarzii şi-au deschis uşile şi i-au lăsat să se roage în sinagogile lor, iar aşkenazii făceau totul ca sefarzii, ba chiar au început să vorbească araba şi să se îmbrace ca sefarzii, care se îmbrăcau ca arabii. Făceau tot ce puteau să se amestece cu sefarzii, fiindcă, până la urmă, eram cu toții evrei şi trebuia să ne ajutăm unii pe alții. Dar de căsătorit, Doamne apără şi păzeşte! Fiindcă sefarzii voiau să se țină doar pentru ei şi să se căsătorească doar unii cu alții, ca să nu se amestece cu aşkenazii şi să aibă copii jumate-jumate.

Vai de mine, Gabriela, ce scandal şi ce ruşine putea aduce o mireasă aşkenază asupra unei familii. Ca Sara, fiica lui Yehuda Yehezkel, care s-a măritat cu Yehoshua Yellin, aşkenazul. Şi chiar dacă Yehuda Yehezkel le amintea tuturor din nou şi din nou că tatăl mirelui era un mare învățat al Torei, nu a contat câtuşi de puțin, nimic n-a fost de folos; ce ruşine! Sefarzii se împotriveau atât de tare căsătoriilor cu aşkenazii, încât *Señor* Moise Montefiore a

oferit o sută de napoleoni de aur oricui intra într-o căsătorie mixtă. Şi ştii ce însemna o sută de napoleoni de aur, Gabriela? Ceva ca o mie de lire, poate zece mii de lire! Şi în ciuda sărăciei din Ierusalim, şi chiar dacă o sută de napoleoni de aur era o sumă la care cei mai mulți oameni doar visau, nimeni nu a acceptat oferta.

Rafael, pacea fie cu el, nu se mai gândea decât la fata aşkenază. Ochii ei albaştri îl urmăreau oriunde se ducea. Înțelegi, Gabriela, *mi alma*, chiar dacă o văzuse doar pentru o clipă, îi intrase adânc în inimă şi acolo rămăsese, iar în loc să studieze Tora zi şi noapte, el se gândea doar la fata aşkenază. Ca şi cum un duh ar fi intrat în el, mergea pe aleile din Safed, smintit, căutând-o cu privirea – dimineața după rugăciune, după-amiaza, când soarele îi trimitea pe toți oamenii înăuntru, între pietrele reci ale caselor lor, şi seara, după rugăciune, când prietenii lui se adunau la sinagogă. La fel şi noaptea târziu, când până şi luna şi stelele mergeau să doarmă, el hoinărea pe alei, uitându-se prin ferestre, deschizând porțile curților, sperând să o vadă din nou. Dar părea că fata aşkenază dispăruse fără urmă, ca şi cum ar fi înghițit-o pământul. Nu a mai văzut-o niciodată de atunci şi, chiar dacă era încă în inima lui, înăuntrul lui a simțit o uşurare şi a crezut că e un semn din ceruri. A mers la baia ritualică a lui Ari cel Sfânt, şi-a purificat corpul şi s-a întors grăbit la Ierusalim. Cu câteva săptămâni înainte de ceremonia nunții, a mers cu tatăl lui la casa familiei miresei, pentru a o întâlni pentru prima dată pe viitoarea lui soție. Tot drumul, Rafael a tăcut ca un mut şi nu i-a pus tatălui său nicio întrebare despre mireasă. Şi mireasa, *miskenica*, s-a baricadat într-o cameră încuiată şi, până când mama ei nu a spart încuietoarea, amenințând c-o omoară, a refuzat să iasă şi să-şi întâlnească viitorul soț. Timp de trei zile şi trei nopți, se spune, a fost atât de speriată, încât nu s-a mai oprit din plâns, iar cuvintele

blânde şi iubitoare ale mamei ei n-au fost de niciun folos. Cu cât îi spunea mama ei mai multe despre rolul de soție şi cu cât îi dădea mai multe instrucțiuni despre cum trebuie să se comporte cu soțul ei în noaptea nunții, cu atât plângea mai tare.

Rafael şi tatăl lui au stat mult timp în salonul familiei Toledo, aşteptând ca mireasa să-şi facă apariția, până când tatăl fetei şi-a pierdut răbdarea, s-a scuzat, a mers în camera în care fiica lui plângea de sărea cămaşa de pe ea şi a amenințat-o cu moartea dacă nu se opreşte din a-l face de ruşine, reproşându-i mamei ei că o alintă prea mult şi că-i permite să facă ce vrea.

În cele din urmă, Rivka Mercada a ieşit din cameră, ascunzându-se în spatele mamei ei, şi s-a uitat pe furiş la mirele cu barbă roşie, dar nu a îndrăznit să-l privească în ochii care oricum erau ațintiți spre podea. Întâlnirea a fost una scurtă, iar Rafael a fost recunoscător pentru faptul că, în drum spre casă, tatăl lui nu l-a întrebat ce părere are despre mireasă.

În dimineața nunții, s-au adunat în casa miresei mama mirelui, mama miresei şi rude aparținând ambelor familii şi, împreună cu prietenele ei cele mai bune au înconjurat mireasa şi au condus-o cu cântec şi dans la *bagno*, în timp ce aruncau asupra ei cu dulciuri. După aceea, mama lui Rafael a luat tortul pe care îl adusese de acasă, l-a tăiat deasupra capului miresei şi a împărțit feliile între prietenele ei fecioare, binecuvântându-le şi spunându-le că speră că-şi vor găsi un mire în scurt timp, *amin*. Apoi fiecare femeie a mers la casa ei, iar mama lui Rafael a vorbit cu fiul său, dându-i instrucțiuni clare despre cum să se comporte cu mireasa lui în noaptea nunții.

— *Querido mio*, i-a spus, astăzi te dau pe mâinile unei alte femei. De astăzi, eşti al ei, dar nu uita că eu sunt mama ta şi voi fi întotdeauna mai importantă decât soția ta. Şi când

veți avea un copil, iar cu ajutorul lui Dumnezeu, şi el se va însura, soția ta, mama lui, va fi mai importantă decât soția pe care şi-o va lua. Aşa este rânduit la noi. Mama este întotdeauna înaintea soției. Mama este prima *Señora*. Soția ta, *mi alma*, este una dintre noi, o femeie bună. Eu şi tatăl tău am ales-o după ce am văzut multe fete. Mama şi tatăl ei au răsfățat-o şi de aceea trebuie s-o pui la punct încă de la bun început, să ştie cine este stăpânul casei! Nu o alinta, aşa cum a făcut tatăl ei. Trebuie să țină casa curată, să gătească pentru tine, să spele pentru tine şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, să-ți dăruiască fii sănătoşi, dar şi tu trebuie să ai grijă de ea, să-i aduci cele trebuincioase, să o respecți şi să o tratezi ca pe o prințesă. În noaptea nunții, *mi alma*, comportă-te cu ea aşa cum un bărbat se comportă cu o femeie, dar fii blând cu ea, nu o forța şi, dacă nu merge prima dată, încearcă din nou, şi dacă nu merge nici a doua oară, încearcă şi a treia oară. Uşor, blând şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, în nouă luni vom sărbători o circumcizie.

Rafael era stânjenit şi îşi plecase capul, încercând să nu asculte ce-i spunea mama lui, dar ea a vorbit şi a vorbit şi doar când el şi-a ridicat ochii şi s-a uitat adânc în ochii ei, a tăcut.

— Încă un lucru, *querido*, a spus înainte ca el să-şi piardă complet răbdarea. Chiar înainte de a călca paharul de vin, pune-ți piciorul pe piciorul miresei pentru un moment, pentru a şti cine este *Señor*, stăpânul, regele casei.

Când a sosit ziua binecuvântată a nunții, Rafel s-a îmbrăcat cu cele mai bune haine ale sale, cumpărate chiar de mama lui, şi a pornit în fruntea marii procesiuni care se îndrepta spre sinagoga Yohanan ben Zakai, în curtea căreia fusese ridicată *hupa*, cortul ritual. După ce s-a consfințit căsătoria, după ce şi-au jurat „De te voi uita, Ierusalime, uitată să fie mâna mea dreaptă” şi după ce mama lui i-a şoptit la ureche să nu uite de picior, iar el a făcut ce i s-a

spus, a călcat pe paharul de vin şi toată lumea a strigat „Mazal tov!” Apoi a rămas singur în cameră cu mireasa lui, stând amândoi ruşinați şi neştiind ce să facă. Rafael a simțit că ceva se frânge în el şi, din momentul acela, şi-a pierdut fervoarea credinței. S-a hotărât pe loc să renunțe la post şi la studiul Torei. Dacă cerul a hotărât ca el să nu schimbe niciun cuvânt sau o privire cu femeia la care visa zi şi noapte şi să se căsătorească în schimb cu altcineva, atunci aceasta să fie casa lui. Iar în clipa în care a ridicat fața îmbujorată a miresei şi a forțat-o să se uite în ochii lui, şi-a jurat să o facă pe Mercada o femeie fericită şi să facă totul pentru ea şi pentru viitorii lor copii.

În noaptea nunții a tratat-o cu blândețe, iar ea s-a supus atingerii lui şi l-a lăsat să o pătrundă. Dar de fiecare dată când au făcut dragoste, în acea primă noapte şi în toate nopțile care au urmat, nu a sărutat-o nici măcar o singură dată, iar Rivka Mercada, a cărei mamă nu-i spusese niciun cuvânt despre sărut, nu a simțit că Rafael o lipsea de ceva, ci stătea întinsă, liniştită, până când el termina, se ridica, se ducea în patul lui şi o lăsa să doarmă în pace.

Aaa... Dumnezeu să-mi ierte păcatele, a oftat bunica Roza. Aşa a început totul.

— Ce a început? am întrebat, neînțelegând ce vrea să spună bunica.

— Aşa a început necazul cu bărbații familiei Armoza, care şi-au dorit mereu alte femei şi nu pe nevestele lor, mi-a răspuns cu o voce atât de şoptită, încât cu greu am auzit-o. Totul a început cu Mercada şi Rafael. El dorea o altă femeie, dar s-a însurat cu Mercada. O vizita noaptea, dar nu din iubire, iar ea nici măcar nu bănuia că el îi ascunde ceva. Nici eu nu m-am bucurat vreodată de actul iubirii, stăteam întinsă pe spate şi aşteptam ca soțul meu să termine. Eşti încă tânără şi nu ştii ce înseamnă să faci dragoste. Dar, când vei creşte, mă rog pentru tine să nu te atingă acest

blestem. Nu te uita aşa la mine, *mi alma*, nu înțelegi acum ce-ți spun, dar când vei creşte şi îți vei întâlni alesul, promite-mi că vei face totul pentru a simți iubirea, pentru a nu risipi această şansă, ca mine. Promite-mi, Gabriela, că nu te vei mărita niciodată cu un bărbat despre care simți că nu te iubeşte mai mult decât îl iubeşti tu, că nu vei lăsa viața să treacă pe lângă tine şi că nu vei deveni o femeie bătrână şi ofilită ca mine, plină de riduri şi îmbătrânită mult prea devreme.

Iubirea, Gabriela, îl umple pe om, iar omul prin ale cărui vene nu curge iubire se usucă pe picioare, ține minte ce-ți spune bunica ta.

Bunica Roza nu mi-a mai vorbit niciodată despre iubire sau despre bărbații din familia noastră, care au iubit femei, dar nu pe soțiile lor. Niciodată nu am mai stat pe genunchii ei, în timp ce ea şedea pe scaunul bunicului. Mama nu m-a mai lăsat să dorm la bunica, iar bunica nu a mai venit la noi acasă, să stea cu mine şi cu Roni când părinții mei mergeau la cinematograf sau să danseze la Clubul Menora. În schimb, tata o lua pe bunica în fiecare sâmbătă, în maşina lui albă, Lark, şi o aducea la noi acasă, iar când alergam în întâmpinarea ei şi o luam în brațe, sărutându-i obrajii brăzdați de riduri, nu mă mai dădea la o parte cu un zâmbet, aşa cum îi era obiceiul, spunându-mi „*Basta, basta*, Gabriela, mă doare”. Nu-mi mai spunea nimic, se uita doar la mine, ca şi cum nici n-aş fi fost acolo. De asemenea, a uitat să vorbească ebraica şi vorbea doar ladino, o limbă pe care nu o cunoşteam. Îi spuneam: „Bunico, nu înțeleg. Spune-mi în ebraică”, iar mama mea se pierdea cu firea şi zicea, „Asta îmi mai lipsea acum, să începi şi tu să te plângi. Las-o pe bunica în pace şi nu o mai necăji”. La care tata spunea: „Ce vrei de la copilă? Nu înțelege ce s-a întâmplat cu Roza”. Iar mama îi răspundea: „Şi tu înțelegi? Cine înțelege ce s-a întâmplat cu ea? Oamenii bătrâni se

îmbolnăvesc, dar ea e sănătoasă ca un cal, doar că uită. Mama mea nu e ca toți oamenii normali”.

Acum şi bunica era altfel decât oamenii normali, nu doar eu. Poate de aceea simțeam că eu şi ea avem un legământ şi, cu cât se închidea mai mult în lumea ei, cu atât mai mult voiam să ajung la ea. Dar, cu fiecare zi care trecea, bunica mea iubită pleca tot mai departe, fața ei, pe care o iubeam atât de mult, devenea din ce în ce mai palidă, ochii i se întunecau, iar trupul ei mare şi moale devenea tot mai încordat, încât atunci când îmi încolăceam brațele în jurul lui simțeam că îmbrățişez un perete.

Bunica a început să facă lucruri bizare: într-o sâmbătă, când a adus-o tata la noi acasă şi a aşezat-o la masă, în timp ce mâncam cu toții *hamin macaroni*, şi-a scos rochia şi a rămas numai în furou. Roni a început să râdă, însă eu am înțeles că ceva groaznic se întâmplase, fiindcă mama a devenit isterică, iar tata a acoperit-o repede pe bunica Roza cu rochia ei. Pentru prima dată în viața mea, nu am fost forțată să mănânc tot din farfurie şi, în mijlocul mesei, noi, copiii, am fost trimişi să ne jucăm jos. Părinții mei au rămas în sufragerie cu Rahelica, Moise, Becky şi Eli Cohen cel frumos şi au tot vorbit acolo, până s-a întunecat. Au uitat să ne mai cheme, aşa că am urcat fără să fim chemați, iar când m-am uitat în sufrageria mică, le-am văzut pe mătuşile Becky şi Rahelica plângând, pe mama care stătea la fereastră fumând o țigară, iar pe tatăl meu, pe Moise şi pe Eli Cohen cel frumos, discutând între ei. În mijlocul tuturor, bunica Roza stătea complet detaşată de criza din jurul ei. Am auzit-o pe Rahelica spunând că bunica nu poate fi lăsată singură, că ar trebui să doarmă la noi în noaptea aceea, iar mama i-a răspuns:

— Dar unde să doarmă? Cu mine şi cu David?

Însă tata i-a răspuns:

— Voi dormi eu pe canapea, în sufragerie, ca să poată dormi cu tine.

— Nu spune prostii, David. Cum să dorm în acelaşi pat cu mama mea? a replicat mama.

Atunci am intrat în cameră şi le-am zis:

— Voi dormi eu cu bunica Roza, la mine în pat, şi mama a spus că e o idee foarte bună.

— Ar fi o idee bună ca Gabriela să doarmă la mama şi să aibă grijă de ea.

Atunci tata şi-a pierdut cumpătul:

— Ai înnebunit? Cum ar putea o fetiță de zece ani să aibă grijă de mama ta?

— Bine, va dormi aici, pe canapea, dar numai în seara asta. Mâine trebuie să ne gândim la o soluție. Lucrurile nu pot continua în felul ăsta, a spus mama.

În noaptea aceea au întins-o pe bunica pe canapea şi au acoperit-o cu o pătură, iar după ce toată lumea s-a dus la culcare, m-am trezit în toiul nopții şi am văzut-o dormind cu ochii deschişi, aşa că i-am şoptit:

— Bunico.

Dar nu a răspuns, aşa că am atins-o pe obraz, am sărutat-o şi am îmbrățişat-o strâns, până când am adormit.

A doua zi dimineață, tata m-a găsit pe canapea, dar bunica nu mai era acolo şi nici în vreun alt loc din casă. Au căutat-o o zi întreagă; bunica se pierduse.

Au găsit-o abia seara, târziu, în Piața Mahane Yehuda, stând la uşa fostului magazin al bunicului. Altădată au găsit-o rătăcind prin cartierul Abu Tor, încercând să treacă granița, ca să ajungă în cartierul Shama, unde se născuse şi care, de la Războiul de Independență, se afla în mâinile iordanienilor. Mătuşă-mea Rahelica s-a hotărât s-o mute pe bunica în casa ei şi să aibă grijă de ea.

— Dacă nu am eu grijă de ea, va ajunge la azilul de nebuni din Talbie, a spus.

În noaptea de Yom Kippur, bunica Roza a murit în somn.

Mama nu m-a lăsat cu niciun chip să merg la înmormântare.

— Cimitirul nu e un loc potrivit pentru copii, mi-a zis şi, pentru prima dată, tata nu mi-a luat apărarea şi nu s-a certat cu ea.

Am stat acasă cu Roni, iar fratele meu, care a simțit că sunt mai tristă ca de obicei, nu m-a necăjit, aşa cum făcea în mod normal. Pe bufetul din sufrageria părinților mei, într-o ramă de bronz frumos lucrată, era o fotografie cu bunicul Gabriel, bunica Roza şi cele trei fiice ale lor: Luna, Rahelica şi Becky. Am dus fotografia la buze şi am sărutat-o pe bunica, moment în care şiroaie de lacrimi au început să curgă din ochii mei. Îmi era atât de dor de ea şi nu puteam accepta faptul că nu o voi mai vedea niciodată, că nu îmi va mai povesti vreodată despre familia noastră, ai cărei bărbați se însurau cu femei pe care nu le iubeau.

Multe luni după moartea bunicii Roza, am tot mers de la casa noastră, de pe strada Ben Yehuda, la casa ei, unde stăteam lângă poarta încuiată şi o aşteptam. Poate bunica nu era chiar moartă. Poate şi de data asta doar s-a pierdut şi o să-şi găsească în curând drumul spre casă. Poate va veni cu pasul ei măsurat, va coborî cele cinci trepte ale aleii înguste şi pietruite, la capătul căreia se afla casa bunicilor mei, având grijă ca nu cumva să-şi prindă piciorul între pietre, să cadă şi să-şi spargă capul, aşa cum mă avertizase şi pe mine de atâtea ori, legănându-şi trupul masiv încoace şi încolo, „ca un bețiv”, după cum ar spune mama mea, iritată şi vorbind singură, aşa cum făcea înainte de a muri, ca *una loca*, după cum spunea mama în ladino, pentru ca noi, copiii, să nu înțelegem.

Scaunul bunicului stătea la locul lui în curte şi lângă el era masa la care mâncasem de atâtea ori *sutlac* împodobit cu scorțişoară presărată sub forma stelei lui David. Mă

apropiam de casa mică din piatră, îmi lipeam fața de fereastră şi mă uitam înăuntru. Totul se afla la locul lui, ca atunci când bunica şi bunicul erau în viață. Nimic nu se schimbase, nimeni nu se atinsese de casă de când murise bunica, după cum îmi spusese tatăl meu. Îmi turteam nasul de fereastră cât de tare puteam, încercând din răsputeri să văd fotografia bunicului şi bunicii de pe perete, dar nu reuşeam.

O mână mi-a atins umărul.

— *Chaytaluch*, ce faci aici, Gabriela?

M-am întors, iar în fața mea era doamna Barazani, vecina pe care mama o ura, îmbrăcată în rochia ei de casă, înflorată, cu o eşarfă înfăşurată în jurul capului. M-a tras spre ea, iar trupul ei cald era surprinzător de asemănător cu cel al bunicii mele.

— *Ma guzt akeh*? Unde e mama ta? De când stai aici? Probabil că e deja la poliție.

M-a luat de mână şi m-a dus la ea acasă, m-a aşezat pe un scaun şi l-a trimis pe unul dintre băieții ei să o cheme pe mama.

M-am ghemuit pe scaun, uitându-mă la vecina bunicii mele, care alerga încoace şi încolo şi care, în kurdă şi într-o ebraică stricată, le explica vecinilor care veniseră după noi că m-a găsit în curte.

— Încerca să intre în casă, *papukata*, *miskena*, le zicea ea. Cât de dor îi e de bunica ei. Şi, din aceeaşi suflare, mi-a spus: În curând vine mama ta să te ia acasă. Până atunci, mănâncă.

Mi-a pus în față o farfurie cu *kubbe* înotând în grăsime galbenă. Dar nu-mi era foame. Mi-era teribil de dor de bunica mea şi încă speram că, la un moment dat, uşa se va deschide, iar ea va veni şi mă va îmbrățişa, mă va lua cu ea în curte şi mă va aşeza pe genunchii ei, pentru a-mi spune poveşti. Dar, în locul bunicii mele, pe uşă a intrat mama ca

o vijelie şi, înainte să spună „Bună ziua”, mi-a dat două palme peste față.

— Ce fel de fată eşti tu? a şuierat. Cine te-a lăsat să vii singură în cartierul kurzilor?

Eram atât de umilită de faptul că mă pălmuise de față cu doamna Barazani şi vecinii ei, încât nu am răspuns nimic. Nici măcar n-am plâns. Mi-am dus mâna la obrazul fierbinte şi am privit-o drept în ochi.

— O copilă a străzii! a continuat în şoaptă, pentru a nu se face de râs în fața doamnei Barazani, mai mult decât o făcuse deja. Aşteaptă să vezi ce o să-ți facă taică-tu! Palma mea a fost nimic. Să-ți pregăteşti fundul ăla mic al tău. Copilul ăsta o să-mi provoace într-o zi un infarct, i-a spus doamnei Barazani, scuzându-se.

— Stai jos, stai. Probabil ai alergat într-un suflet până aici, i-a spus doamna Barazani.

Mama a oftat adânc, şi-a înghițit mândria, s-a aşezat pe scaunul care îi fusese oferit, şi-a îndreptat spatele cât a putut de mult şi şi-a netezit fusta care i se ridicase deasupra genunchilor.

— Uite, bea, bea, i-a spus doamna Barazani, întinzându-i un pahar cu apă.

M-am întrebat cum putea mama să refuze să vadă ce femeie bună era doamna Barazani, care, chiar dacă mama o detesta şi nu îi adresase nici măcar un cuvânt vreme de ani de zile, se arăta îngrijorată pentru ea şi îi oferea un pahar cu apă.

Mama nu s-a atins de pahar. Se vedea că, în afară de îngrijorarea pe care i-o provocasem, era supărată şi din pricină că acum trebuia să fie politicoasă cu femeia asta kurdă care îşi trimisese fiul s-o cheme, ca să nu se sperie din pricina mea. Se foia pe scaun şi simțeam că ar fi vrut să plece cât mai repede din casa kurdei, dar, pe de altă parte, nici nu voia să pară prost-crescută. În ciuda durerii teribile

provocate de palma primită peste obraz, am zâmbit în sinea mea, încântată de disconfortul mamei mele. Nu înțelegeam de ce nu-i plăcea de doamna Barazani şi de ce, doar fiindcă un kurd îl înşelase pe bunicul meu cu un milion de ani în urmă, toți kurzii din lume erau vinovați.

Mama s-a ridicat deodată, m-a apucat cu putere de mână şi m-a tras de pe scaun. Mi-a strâns mâna atât de tare, încât mi-a venit să țip de durere, dar m-am abținut în timp ce mă târa spre uşă şi, pentru prima dată de când intrase ca o vijelie, s-a întors şi a spus fără prea multă tragere de inimă:

— Mulțumesc că ai avut grijă de ea şi că l-ai trimis pe fiul tău să mă cheme.

Nu a mai aşteptat să i se răspundă şi m-a împins afară, închizând uşa după noi. Când am ajuns la maşina albă Lark, la tata care ne aştepta, deja apucase să țipe la mine ca o nebună.

— Vrei să-mi faci în ciudă, nu-i aşa? Numai fiindcă nu pot să-i sufăr, nu?

— Dar nu m-am dus la kurzi, am încercat să protestez.

— Nu te-ai dus? Îți arăt eu „nu m-am dus”, a spus şi m-a împins pe bancheta din spate a maşinii. Mă scoate din minți fiică-ta. Mă omoară, i-a zis tatălui meu pe un ton dramatic, ducându-şi mâinile la frunte, ca şi cum ar fi fost pe punctul de a leşina.

Din momentul în care ne-am urcat în maşină şi până am ajuns acasă, tata nu şi-a luat ochii de la volan, dar, din când în când, îl vedeam uitându-se în oglinda retrovizoare, ca să vadă ce fac în spate.

— E o ruşine pentru mine, a continuat mama. Ce caută în cartierul kurd? Şi să mă pună în situația în care a trebuit să-i mulțumesc kurdei, să stau acolo ca o fraieră şi, mai ales, în fața cui?

Mama a continuat să vorbească despre mine ca şi cum nu aş fi fost acolo, ghemuită şi cu nasul lipit de fereastră.

— De ce am făcut un împrumut la bancă şi ne-am mutat în Ben Yehuda? De ce am trimis-o la şcoală în Rehavia? De ce am trimis-o să studieze la David Benveniste, în Beit Hakerem?

Chiar aşa, pentru ce? m-am întrebat şi eu. De ce trebuia să iau autobuzul spre Beit Hakerem, când toți copiii din cartier mergeau la şcoală în Arlozorov, la câțiva metri de casă? Dar nu am îndrăznit să spun nimic din ce gândeam şi doar m-am ghemuit şi mai mult pe locul meu.

— Aşteaptă numai să vezi ce o să-ți facă taică-tu când ajungem acasă, a continuat, amenințându-mă. Spune-i, David. Spune-i cum o s-o bați până o să-i faci fundul roşu ca la maimuțele alea de la grădina zoologică.

— Nu-mi mai pune cuvinte în gură, a protestat tata, enervându-se pentru prima dată.

Mama a încercat să continue, dar i-a închis gura cu una dintre privirile acelea care o făceau întotdeauna să tacă. S-a îndreptat în scaun şi şi-a aranjat coafura. Şi-a scos rujul roşu din poşetă, a răsucit oglinda şi s-a dat atentă cu ruj, chiar dacă buzele ei erau deja roşii, şuierând printre dinți cuvinte în ladino, pe care nu le înțelegeam.

Când am ajuns acasă, m-a trimis în camera mea. M-am aşezat pe pat şi am aşteptat. Tata a venit la scurt timp, ținând în mână cureaua cu catarama dureroasă, dar, în loc să mă lovească, aşa cum îmi promisese mama, m-a întrebat calm:

— Ce căutai la kurzi? Ştii că mama nu te lasă.

— Nu m-am dus la kurzi, am şoptit.

— Atunci unde te-ai dus? m-a întrebat tata, fără să înțeleagă.

— M-am dus la bunica Roza, am răspuns şi am izbucnit în plâns.

— Draga mea, a spus tata, lăsând deoparte cureaua, îngenunchind şi luându-mă în brațe. Iubirea mea, ştii că bunica Roza nu se va întoarce niciodată acasă. Acum locuieşte la Har Hamenuchot.

— Am crezut că s-a rătăcit din nou şi că o să găsească în cele din urmă drumul înapoi, am strigat. Dar nu a venit. Nu a venit, am repetat printre suspine.

Tatăl meu m-a sărutat şi a încercat să mă împace, dar lacrimile şiroiau incontrolabil.

— *Dio santo*, David, te-am rugat să-i dai o bătaie, nu s-o omori, a spus mama din uşă, privindu-şi uluită fiica, bocind în brațele soțului ei.

— Îi era dor de Roza, i-a răspuns tata. S-a dus să o caute la ea acasă.

Mama s-a uitat la mine ca şi cum nu-i venea să-şi creadă urechilor, având o expresie pe care nu o mai văzusem înainte. Poate era tandrețe, poate emoție. Dar, în loc să mă îmbrățişeze, cum îmi doream atât de mult, în loc să mă aline, cum o făcea tatăl meu, a ieşit pur şi simplu din cameră şi a închis uşa după ea.

Apoi, a venit ziua în care familia a hotărât că a sosit timpul să scoată mobila şi lucrurile din casa bunicii Roza şi să returneze casa proprietarilor, familia Barazani. Mama a spus că ar trebui să vindem totul la vechituri, fiindcă oricum vânduserăm deja ce fusese de valoare când am avut nevoie de bani şi tot ce mai rămăsese erau nişte biete vechituri.

— Nimic nu are nicio valoare pentru tine! a exclamat Becky. Serviciul de masă e o vechitură? Sfeşnicele de Sabat? Candelabrul? Totul e fără valoare?

— Atunci poți să le iei, dar ce rămâne vindem la vechituri.

— Calmează-te, Luna, a spus Rahelica, cea mai rezonabilă dintre cele trei surori. Vitrina valorează mulți bani. Are oglinzi de cristal şi suprafața e din marmură.

— Atunci, ia-o. Eu nu bag vechituri la mine în casă. Am deja destule prostii.
— Bine, a zis Rahelica. Voi lua bufetul şi vitrina.
— Eu o să iau serviciul de masă, a spus Becky.
— Nu, de fapt, vreau eu serviciul de masă! a exclamat mama.
— Tocmai ai spus că sunt vechituri, a răspuns Becky iritată.
— Nu, serviciul de masă e de la nunta mamei şi a tatei. A fost cadou de la bunica Mercada.
— Şi de ce ar trebui să-l primeşti tu? a întrebat Becky, nevrând să renunțe.
— Fiindcă sunt cea mai mare, de aia. Am dreptul.
— Ascultă la ea. Simt că explodez.

Becky s-a ridicat în picioare şi a început să țipe:

— În urmă cu o clipă spunea că toate sunt nişte vechituri şi acum vrea serviciul de masă; nitam-nisam, îl vrea pentru ea. Dacă Rahelica ia bufetul şi tu iei serviciul de masă, eu ce iau?

Mai avea un pic şi izbucnea în plâns.

— Orice vrei tu, a zis mama. Din partea mea, poți să le iei pe toate: fotoliile, canapeaua, masa, fotografiile, totul.
— Eu vreau şifonierul cu oglinzi şi cu lei sculptați, cel din camera bunicii, am zis.

Toate trei s-au uitat uluite la mine.

— Ce-ai spus? m-a întrebat mama.
— Că vreau şifonierul cu oglinzi şi cu lei sculptați, cel din camera bunicii.
— Nu spune prostii, a zis mama.
— Îl vreau, am insistat, bătând din picior.
— Şi unde o să pui tu şifonierul cu lei? În capul meu?
— În camera mea.
— Bine, te-ai făcut auzită, Gabriela. Acum nu-ți mai băga nasul în treburile oamenilor mari. Du-te afară la joacă.

— Vreau şifonierul cu lei! am insistat.

— Şi eu vreau un Cadillac decapotabil, a răspuns mama. Du-te afară şi nu te mai băga unde nu-ți fierbe oala.

S-a întors cu spatele la mine şi a continuat să sorteze lucrurile bunicii, ca şi cum nici n-aş fi fost acolo.

— Bine, atunci ne-am înțeles, le-a spus surorilor ei. Rahelica ia vitrina, eu iau serviciul de masă şi, Becky, tu iei orice vrei din ce rămâne.

— Eu vreau şifonierul cu oglinzi şi lei! am zis din nou.

— Poți să-l vrei tu până nu mai poți!

— De ce e aşa de important pentru tine şifonierul ăsta? a întrebat încet Rahelica.

— Vreau o amintire de la bunica, am răspuns plângând.

— Dar, draga mea, e imens, a spus Rahelica. Cine o să-l care cinci etaje, până la apartamentul vostru? Mama ta are dreptate. Nu aveți loc pentru el. Te duc la casa bunicului şi a bunicii şi poți să-ți alegi de acolo orice vrei tu.

— Dar şifonierul, m-am tânguit, vreau şifonierul cu lei.

— Destul, ignor-o. De ce vorbeşti cu ea? i-a spus mama iritată Rahelicăi.

— Luna, *basta*! Nu vezi că e tristă? Nu e vorba despre şifonier aici. Îți e dor de bunica, nu-i aşa, păpuşă?

Am dat din cap. În acâncul inimii mele, îmi doream ca Rahelica să fie mama mea. Dacă aş fi putut să le schimb, mama mea ar fi fost mama lui Boaz, iar Rahelica ar fi fost mama mea. Oricum mama îl iubea mai mult pe Boaz decât pe mine.

Rahelica m-a tras lângă trupul ei mare şi cald şi m-a sărutat pe frunte. M-am afundat în corpul ei, în mâinile ei, în mirosul ei, moliciunea burții şi a pieptului ei mare m-a învăluit din toate părțile, iar pentru o clipă m-am simțit înconjurată de brațele mângâietoare ale bunicii Roza, şi astfel alinată şi protejată, lipită de trupul mare al iubitei mele mătuşi, m-am calmat în cele din urmă.

Au vândut şifonierul cu lei la vechituri, la fel şi candelabrul, canapeaua, masa, scaunele, fotoliile şi carpetele. Mama a luat serviciul de masă, dar i-a dat lui Becky sfeşnicele şi restul porțelanurilor. Rahelica a luat vitrina şi ceasul mare cu pendulă pe care nu l-a vrut nimeni. Le-am rugat să mai mergem o dată la casa bunicilor mei.

Stând pentru ultima oară în curtea bunicii şi a bunicului, uitându-mă la oamenii care le încărcau lucrurile prețioase şi iubite în căruța lor trasă de un cal bătrân şi obosit, au început să-mi şiroiască lacrimile pe obraji. Rahelica mi le-a şters şi mi-a arătat mai multe obiecte înfăşurate într-o față de masă veche, care urmau să sfârşească aruncate în căruță.

— Alege ce vrei, mi-a spus.

Am ales tabloul care înfățişa râul, munții cu piscuri înzăpezite şi case care păreau să se prăvălească în apă şi l-am strâns tare la piept.

Când au terminat de golit casa şi a venit timpul să încarce şifonierul cu oglinzi şi lei sculptați, am stat deoparte, în timp ce încercau să iasă cu el pe uşă, dar era ca şi cum şifonierul opunea rezistență, aşa că nu le-a rămas altă opțiune decât să-i demonteze uşile. N-am suportat să văd uşile separate una de cealaltă, să le privesc stând fiecare cu oglinda şi leul ei, văduvite de grandoarea şi frumusețea lor, aşa că am fugit spre capătul scării, iar mama a țipat la Becky:

— Prinde-o! De ce a trebuit s-o aducem cu noi aici?

În fiecare zi, la două fix, tata venea acasă de la bancă. Încă de când era în fața blocului, fluiera melodia *Shoshana, Shoshana, Shoshana*, pentru a ne anunța că a ajuns, iar eu alergam pe terasa de pe acoperiş să mă uit peste balustradă. Avea întotdeauna un exemplar al ziarului *Yediot Aharonot*, pe care îl cumpăra în drum spre casă de la un chioşc de

ziare de lângă bancă. După ce intra pe uşă, mergea şi se spăla pe mâini, îşi scotea sacoul şi îl aşeza cu grijă pe spătarul scaunului, ca să nu se şifoneze. Tata avea tot timpul grijă de felul în care arăta când mergea la bancă. Chiar şi vara, când toată lumea purta cămăşi cu mânecă scurtă şi sandale, tata purta sacou şi cravată şi pantofi pe care îi lustruia atent. Spunea: „Un om trebuie să-şi respecte locul de muncă, pentru ca locul de muncă să-l respecte la rândul lui”.

După ce îşi dădea jos sacoul, îşi lărgea cravata şi abia apoi se aşeza la masa de prânz, unde mâncam împreună. Într-o zi, când mama a pus pe masă *macaroni* cu *kiftikas con queso*, crochete cu brânză în sos de roşii, tata şi-a pus peste *macaroni* o porție respectabilă de *kiftikas con queso* şi sos, le-a amestecat şi le-a mâncat pe toate.

Mama şi-a pierdut cumpăratul.

— De ce mănânci ca un primitiv, David? Ar trebui să mănânci fiecare lucru separat; prima dată *kiftikas* şi apoi *macaroni*, pe care să pui sosul de roşii şi brânza sărată.

— Nu-mi spui tu cum să mănânc, i-a răspuns tata. Am învățat să mănânc *macaroni* cu mult înainte ca tu să ştii măcar ce sunt *macaroni*. Italienii mănâncă *macaroni* exact aşa, doar că au *kiftikas* cu carne şi presară brânză pe deasupra.

— Şi eu vreau să mănânc ca tata, am spus.

— Bineînțeles că vrei şi tu ca taică-tu, a mormăit mama. Minunat, David. Acum fiică-ta va fi la fel de necivilizată ca tine.

Tata a ignorat-o şi a continuat să mănânce.

— Nu au destulă sare, a spus.

— Asta fiindcă eu nu sunt îndrăgostită, i-a răspuns ea, dar n-am înțeles ce voia să spună.

— Şi nici piper, a continuat tata. Găteşti ca necazurile mele, fără gust şi fără savoare.

— Dacă nu-ți place, atunci mănâncă la Tarablos.

Eu şi Roni am încercat să ignorăm cuțitele care zburau peste masă. De o vreme, relația dintre părinții noştri era cam tensionată. Deşi camera noastră era despărțită de dormitorul lor printr-un perete, îi auzeam certându-se noaptea, o auzeam pe mama plângând, pe tata amenințând că pleacă dacă îl mai sâcâie mult, auzeam uşa trântindu-se, vocile lor înăbuşite, cuvinte de ură urlate în şoaptă, în aşa fel încât să nu audă copiii. Îmi acopeream urechile cu mâinile mele mici şi mă rugam la Dumnezeu ca Roni să doarmă şi să nu audă.

Într-o după-amiază, când Rahelica a venit cu copiii şi ne-au trimis la joacă în timp ce ele şuşoteau în bucătărie, am auzit-o pe mama spunându-i:

— Dacă nu erau copiii, l-aş fi lăsat naibii cu mult timp în urmă.

— *Paciencia, hermanita*. E doar un hop şi trece, i-a răspuns Rahelica.

— Nu va trece niciodată. Aşa e el, îi fug mereu ochii după alte femei, doar că de data asta îi fug încontiuu la aceeaşi, iar eu trebuie să trăiesc cu asta.

— Am crezut că nu-ți pasă de el.

— Bineînțeles că nu-mi pasă de el, dar e soțul meu şi mă face de ruşine, şi sunt atât de supărată, încât îmi vine să-l omor cu mâna mea. Iar cel mai tare mă enervează faptul că minte. Ştiu că are pe altcineva şi cu toate astea mă minte, i-a spus mama.

— Ajunge, Luna, trebuie să-ți vii în fire, să nu ți se întâmple ceva, gândeşte-te la copii, să nu cumva să distrugi, Doamne păzeşte, familia, i-a răspuns Rahelica.

— Ce mă sperie, a continuat mama, e faptul că, dacă într-adevăr va distruge cineva familia asta, atunci acel cineva va fi chiar el. Şi ce mă fac dacă se plictiseşte nu numai de mine, ci şi de copii? Cum pot eu să cresc singură doi copii?

Femeii ăsteia, fi-i-ar numele uitat, i-aş smulge hainele şi aş arunca-o dezbrăcată pe Calea Jaffa.

Apoi au început să vorbească atât de încet, încât oricât de strâns mi-am lipit urechea de perete, nu am mai putut auzi nimic şi, cu cât mă străduiam mai tare să înțeleg cine era femeia pe care mama voia s-o arunce dezbrăcată pe Calea Jaffa, cu atât mai puține reuşeam să pricep. Şi, cel mai important, nu am înțeles cum de mamei mele nu-i păsa de tatăl meu şi de ce mama era speriată că tata ar putea să distrugă familia, şi nici ce însemna distrugerea unei familii. Era ca atunci când distrugi o clădire, aşa cum au făcut cu băcănia lui Ezra din Nahalat Shiva, şi construieşti o alta nouă în loc?

După prânz, tata s-a ridicat de la masă şi s-a dus direct în dormitor, fără s-o ajute pe mama să strângă masa. Lucru destul de neobişnuit pentru ea, mama nu a scos niciun cuvânt. A adunat farfuriile şi le-a pus în chiuvetă, a curățat sosul de roşii de pe fața lui Roni, care era mânjit tot, şi i-a dat jos cămaşa murdară.

— Şi tu eşti un primitiv, l-a certat ea, iar după ce i-a schimbat cămaşa şi m-a trimis în camera mea să-mi fac temele, a spălat vasele şi s-a întins pe canapeaua din sufragerie, dându-ne în grijă să stăm liniştiți şi să nu o trezim. Atunci mi-am dat seama că mama nu mai dormise în aceeaşi cameră cu tata de multă vreme.

Când am văzut că mama a închis ochii, m-am furişat în dormitorul lor.

Tata dormea pe partea lui, în maiou şi în chiloți, fără să se fi obosit să se acopere. Am păşit pe lângă el în linişte şi mi-am trecut mâna pe deasupra ochilor lui, să mă asigur că doarme şi că nu se va trezi deodată, să mă prindă asupra faptului. Din pantalonii lui împăturiți cu atenție şi întinşi pe spătarul scaunului de lângă pat ieşea un colț al portofelului

său maro, din piele. L-am scos cu grijă, am luat o bancnotă de cinci lire şi am pus portofelul la loc.

Am ascuns bancnota de cinci lire în buzunarul de la spate şi, a doua zi, după ce am coborât din autobuzul 12 la ultima stație, în drumul meu de la şcoală, m-am oprit la magazinul Schwartz şi mi-am cumpărat o cutie nouă de creioane colorate, iar cu banii rămaşi mi-am luat o gumă Alma, galbenă, şi o înghețată cu ciocolată şi banane. Când am văzut că tatăl meu nu a spus nimic despre cele cinci lire lipsă din portofelul lui, am continuat să fur diferite sume, dar niciodată mai mult de cinci lire.

Cu timpul, am prins curaj. Am început să fur bani din poşetele profesorilor de la şcoală şi lucruri din ghiozdanele colegilor de clasă: radiere, creioane, abțibilduri şi banii de buzunar pe care îi primeau de la părinții lor. Odată am furat atât de mulți bani, încât am avut suficienți ca să-l duc pe Roni la Luna Park, să ne dăm în toate aparatele şi să ne cumpăram falafel şi sifon.

Mama şi tata erau atât de ocupați să se certe între ei, încât nici nu observau ce se întâmplă. Chiar şi când Roni, în ciuda avertismentului meu, i-a spus mamei că l-am dus în parcul de distracții, ea s-a mulțumit să spună doar „Ce frumos” şi nu a pus nicio întrebare.

Certurile din dormitorul tatei şi al mamei au devenit tot mai dese. Plânsetul mamei mele traversa liniştea nopții, în timp ce tata încerca s-o facă să tacă. Uneori ieşea din casă trântind uşa după el, iar eu nu mai puteam adormi până când nu-l auzeam întorcându-se, câteva ore mai târziu. Într-o noapte, când nu au mai reuşit să se controleze, iar degetele mele nu au mai reuşit să-mi astupe urechile, Roni a venit la mine în pat, m-a îmbrățişat strâns şi a izbucnit în lacrimi. L-am ținut strâns la piept, i-am acoperit capul cu brațele şi mi-am lipit buzele de fruntea lui, până când a adormit. Când m-am trezit în dimineața aceea, eram udă

toată. Roni udase patul. Mama a intrat în cameră şi, când a văzut patul ud, m-a întrebat uimită:

— Ce-i asta? Ai făcut pipi în pat?

Am vrut să-i spun că nu fusesem eu, dar ochii trişti ai fratelui meu m-au oprit, aşa că am tăcut.

— Asta e tot ce-mi mai trebuia, a zis mama. Ar trebui să-ți fie ruşine! O fată atât de mare să ude patul!

În aceeaşi zi, după pauza de dimineață, am fost chemată în biroul directorului şi am ştiut că jocul se terminase – fusesem prinsă.

Când am bătut la uşa directorului, picioarele îmi tremurau. Stătea la biroul lui mare, în spatele căruia era o fotografie impunătoare a prim-ministrului David Ben Gurion şi lângă ea, una a preşedintelui Statului Israel, Itzhak Ben-Zvi. Fără să spună niciun cuvânt, directorul mi-a făcut semn să mă aşez pe scaunul din fața lui. Imediat după ce m-am aşezat, profesoara mea, Pnina Cohen, s-a ridicat de pe scaunul de lângă mine şi s-a aşezat lângă director, iar acesta a arătat spre ghiozdanul meu, aşezat pe biroul lui.

— Acesta este ghiozdanul tău? a întrebat Pnina Cohen.

— Da, am spus, dând din cap.

— Da, şi mai cum? a întrebat ea pe un ton aspru.

— Da, doamnă profesoară.

Şi atunci, fără niciun cuvânt, profesoara a deşertat pe birou tot ce se afla înăuntru. Pixuri, radiere, creioane colorate, cutii de creioane şi o grămadă de monede şi bancnote au căzut din el, împreună cu manualele şi caietele mele. Directorul s-a uitat la mine şi mi-a spus:

— Gabriela Siton, ai vreo explicație pentru asta?

Nu aveam şi nici nu voiam să dau explicații. Tot ce-mi doream era să se caşte pământul sub mine şi să mă înghită, să dispar din încăperea aceea, din şcoală şi din lume, pentru totdeauna.

Tot ce s-a întâmplat din momentul acela în biroul directorului s-a şters din memoria mea. Acasă, am auzit povestea de la tatăl meu. Când plângerile profesorilor despre lucrurile care le lipseau s-au înmulțit, şi-au dat seama că există un hoț în şcoală. Nimeni nu i-a bănuit pe elevi, până când elevii nu au început să se plângă că le dispăreau radierele, creioanele colorate, cutiile de creioane şi banii. Atunci şi-au dat seama că făptaşul trebuie să fie un elev al şcolii. Când profesoara mea a observat că eram sigura elevă care nu s-a plâns niciodată că ar fi fost furată şi când copiii au început să-i povestească despre cumpărăturile mele, a apărut imediat suspiciunea că Gabriela Siton era hoața. Iar atunci, pentru a se asigura că eu eram vinovata, m-au scos din clasă şi mi-au căutat prin ghiozdan fără să ştiu.

În ziua aceea am fost trimisă acasă devreme. Părinții mei au fost chemați în biroul directorului şi, după ce a ajuns acasă, tatăl meu m-a bătut cu cureaua cu cataramă grea, dar de data aceasta n-a făcut-o ca s-o împace pe mama. Chiar m-a bătut. Roni a plâns şi s-a aruncat pe podea, dar tatăl meu era atât de furios, încât m-a lovit din nou şi din nou, până când mama a sărit să mă apere:

— Destul, David, o să omori fata.

S-a oprit, a ieşit şi a trântit uşa după el, dar numai în clipa în care mă ghemuisem de durere pe podeaua din baie. Însă asta a fost nimic în comparație cu adevărata pedeapsă: aceea de a da ochii cu prietenii mei din clasă, a doua zi, la şcoală.

Din ziua aceea, statutul meu s-a schimbat. Devenisem o proscrisă. Mulți ani mai târziu, ori de câte ori nu puteam dormi, în loc să număr oi, număram copiii care învățaseră cu mine la şcoală. Mi-i aminteam în ordinea în care erau aşezați în clasă: Ita Pita, de care se luau fiindcă era grasă; Fay cea uşoară, fiindcă se zvonea că lasă băieții să-i atingă sânii după şcoală; London Bridge, care imigrase din Londra

chiar când începeam noi să învățăm engleza, şi eu – Gafuriela; aceasta era porecla pe care o găsiseră pentru mine, fata care fusese până atunci prințesa clasei.

Acasă, situația a continuat să fie la fel de rea. Tatăl meu era ca un leu în cuşcă, furia lui față de mine era fără margini.

— Sunt angajat la bancă, spunea, fără nicio pată, iar fiica mea este o hoață!

Nu se putea ierta pentru această greşeală teribilă în educația pe care mi-o dăduse şi, mai ales, refuza să mă ierte. Dar, cu siguranță, nici n-a încercat să înțeleagă de ce o fată care avea „t-o-t-u-l”, după cum repeta mama de câte ori avea ocazia, a trebuit să fure.

Însă nici ea nu s-a gândit la mine şi la cum o să-mi arăt fața la şcoală. Nici la iadul prin care treceam în fiecare zi, cu toate insultele, toată hărțuiala şi ostracizarea. Nu le ştia şi, probabil, şi dacă le-ar fi ştiut, nici ea şi nici tatăl meu nu ar fi făcut ceva în legătură cu asta. Cu siguranță ar fi crezut că abuzurile pe care le aveam de înfruntat erau o pedeapsă potrivită pentru cineva care adusese atâta ruşine familiei.

Tata şi mama mea au continuat să-şi desfăşoare micile vieți triste. De-a lungul timpului, certurile s-au potolit, locul lor fiind luat de tăcerile zgomotoase. La prima vedere, ne continuam viața de familie normală. Se prefăceau că duc o viață de familie obişnuită: tata-mama-doi-copii-casă-terasă cu zeci de flori pe care mama le îngrijea cu mare atenție, semănând mai curând cu o grădină în plină floare. Tata şi mama nu au mai pomenit niciodată despre furt. Când am refuzat categoric să-mi continui studiile la Leyada, liceul de pe lângă Universitatea Ebraică, au strâmbat din nas, dar nu m-au forțat. Însă când m-am dus să mă înscriu la o şcoală considerată mult mai slabă, nici măcar nu s-au obosit să vină cu mine la întâlnirea cu directorul, aşa că am fost nevoită să completez singură toate formularele şi cererile.

Când, la şaisprezece ani, am mers la o petrecere la Beit Hahayal, Clubul soldaților, şi am venit acasă cu un tânăr frumos, îmbrăcat în uniformă albă de marinar, şi am stat cu el în uşa scării blocului, sărutându-l ca şi cum ar fi fost ultima zi pe pământ, tatăl meu a coborât, m-a tras din brațele băiatului, m-a bătut, m-a încuiat în baie şi mi-a dat o pedeapsă cumplită: să mă întorc direct acasă după şcoală, să nu mă mai întâlnesc cu prietenele mele, să nu mai ascult Radio Ramallah şi să nu mai merg la cinema, să intru direct în camera mea şi să nu mai ies de acolo.

Aceea a fost ziua în care alianța tacită dintre mine şi tata s-a rupt, o alianță care mă salvase de multe ori de furia mamei, o alianță care până atunci făcuse din tata un refugiu, un loc în care eram bine primită şi iubită necondiționat. După ce bunica Roza a murit, tatăl meu a devenit singurul meu refugiu. Dar nu mai era. Acum nici el nu mai era acolo pentru mine. Semințele rupturii fuseseră semănate în anii adolescenței mele, iar totul începuse cu ziua în care a încetat să-mi mai facă baie, fiindcă eram deja un „măgar mare”, continuase cu bătaia cruntă pe care mi-o dăduse ca pedeapsă pentru faptul că furasem, fără a face vreo încercare de a înțelege de ce făcusem ceea ce făcusem şi se încheiase cu ziua în care mă umilise în fața soldatului de la forțele navale. Tatăl meu nu putea accepta faptul că deveneam o tânără femeie, cu nevoi proprii. Era un lucru la care nici nu voia să se gândească şi pe care nici nu voia să-l ştie.

În cea de-a treia zi a pedepsei mele, în loc să merg la scoală şi să mă întorc direct acasă după ore, am mers îmbrăcată în uniformă şi cu ghiozdanul în spate până la stația Egged, unde am urcat într-un autobuz cu destinația Tel Aviv. Din gara centrală am mers pe jos până pe bulevardul Rothschild, unde locuia *tia* Allegra, mătuşa mai în vârstă a mamei mele.

Cunoşteam bine bulevardul din timpul vacanțelor lungi şi plăcute pe care le petrecusem acolo. M-am oprit în fața casei *tiei* Allegra şi m-am uitat la frumoasa clădire Bauhaus în care locuise ani de zile, la balcoanele rotunde, la copacii şi arbuştii înalți din grădina de la intrare. Am tras adânc în piept aerul libertății, care îmi inunda corpul de fiecare dată când veneam la Tel Aviv, am împins uşa frumoasă de lemn care avea în centru o trapă rotundă precum fereastra unei nave, mi-am trecut mâna peste balustradă, în timp ce urcam treptele de marmură spre apartamentul *tiei* Allegra, de la etajul al doilea, şi am sunat.

— Cine e? a întrebat mătuşa mamei mele.

— Sunt eu, Gabriela, am răspuns.

Prin uşa încuiată, am putut să aud paşii bătrânei, înaintând măsurat, ajutându-se de baston.

Tia Allegra a deschis uşa.

— *Dio santo*, Gabriela, ce faci aici, *querida*? Nu-mi spune că e Sukkot-ul astăzi şi eu n-am ştiut nimic!

M-am aruncat în brațele bătrânei mele mătuşi şi am început să plâng.

— Ce s-a întâmplat, *querida mia*? Ce s-a întâmplat, *hija*? De ce plângi?

— Sunt obosită, i-am răspuns mătuşii mele. Vreau să dorm.

M-a dus într-una din camere şi mi-a spus:

— Întinde-te aici, *querida*, iar când te trezeşti, îmi spui de ce ai venit fără tatăl tău şi mama ta. Dar acum, odihneşte-te, iar eu voi pregăti *habas con arroz*, fiindcă probabil îți va fi foame când te vei trezi.

Nu ştiu câte ore am dormit, dar când m-am trezit era deja întuneric, iar *tia* Allegra şedea cufundată în fotoliul ei adânc, la uşa balconului. Lângă ea se afla căruciorul de ceai, cu tava de lemn, pe care erau aşezate o cană de ceai şi o farfurie cu biscuiți.

Mi-a zâmbit.

— Bună dimineața. Ai dormit bine?

— Da, am spus. Eram foarte obosită.

— Du-te în bucătărie, mi-a zis. Am pregătit ceva de mâncare. Încălzeşte-o. Picioarele astea nu mă mai duc nicăieri în ultima vreme şi acum mă dor cumplit din pricina efortului pe care l-am făcut cât am stat să gătesc.

Am intrat în bucătărie, mi-am pus o lingură plină cu orez alb, iar peste ea am turnat sos de roşii, am amestecat şi m-am dus înapoi în sufragerie, să mănânc cu mătuşa mea.

— Cum a ieşit *habas con arroz*? m-a întrebat. Mi-am cam pierdut gustul în ultima vreme, iar copiii mei se plâng tot timpul că nu are destulă sare.

— E delicios, am spus, bucurându-mă de mâncarea pe care o ştiam din ziua în care mă născusem.

— L-am sunat pe tatăl tău, la bancă, a zis *tia* Allegra.

— Şi ce-a spus?

— Mi-a spus că ar trebui să te urc în primul autobuz spre Ierusalim. I-am zis că poate ar fi mai bine dacă ai rămâne peste noapte. Dimineață, ginerele meu Şmulic te va duce la Ierusalim cu maşina lui, ca să fim siguri că ajungi acasă şi nu fugi naiba ştie pe unde.

Am tăcut. Cel puțin câştigasem o noapte de libertate.

— Ce se întâmplă, *querida*? m-a întrebat *tia* Allegra încet. De ce ai fugit iarăşi de-acasă?

— Tata m-a bătut şi m-a pedepsit, mi-a interzis să ies din casă timp de zece zile.

— De ce, ce ai făcut?

— Am sărutat un soldat care m-a condus acasă după o petrecere la Beit Hahayal.

Mi-era prea ruşine să-i povestesc şi despre furturi. Mătuşa cea bătrână a mamei mele a izbucnit în râs.

— *Vai de mi sola*, tatăl tău te-a bătut pentru asta? Ce, a uitat deja că şi el a fost tânăr cândva?

— Tu-ți amintești de vremea când erai tânără? am întrebat-o.

— Îmi amintesc mult mai bine ce s-a întâmplat când eram tânără, decât îmi amintesc ce s-a întâmplat ieri, a oftat ea. Îmi aduc aminte ce am pierdut cu mult timp în urmă, dar pierd lucruri și în ziua de azi.

Mi-am amintit cum bunica Roza mi-a povestit odată că nimic nu se pierde, fiindcă există un tărâm al lucrurilor pierdute. Acolo, mi-a spus ea, trăiesc amintirile pierdute, momentele pierdute, iubirile pierdute. Când am întrebat-o pe bunica unde se află tărâmul lucrurilor pierdute, mi-a răspuns:

— Îți amintești, *querida*, că odată m-ai întrebat ce este Dumnezeu, iar eu ți-am spus că e curcubeul? Ei bine, în locul în care se află Dumnezeu, în tărâmul curcubeului, tot acolo se află și toate lucrurile pierdute.

— Și cum ajungi pe tărâmul curcubeului? am întrebat-o pe bunica mea iubită.

— Tărâmul curcubeului, *mi alma*, este foarte, foarte departe. Ai nevoie de multă răbdare și trebuie să călătorești până departe pentru a ajunge acolo.

— Dar unde se află drumul către el? am insistat.

— *Corazon*, pentru a ajunge pe tărâmul curcubeului trebuie să mergi până la capătul cartierului, iar de acolo, pe câmpiile Sheik Badr, unde se construiește noul Parlament. După aceea, trebuie să tot mergi prin câmpii, foarte, foarte mult timp, până ajungi la un râu mititel, și de acolo pornește o potecuță care străbate munți și văi. Și după zile, poate chiar nopți, poteca se revarsă în marea din Tel Aviv și acolo se încrucișează cu marea și trece prin ea, până ajunge la capătul mării. Iar acolo, la capătul mării, unde soarele întâlnește cerul, se află tărâmul curcubeului, iar tărâmul curcubeului este tărâmul lucrurilor pierdute.

I-am spus *tiei* Allegra despre tărâmul lucrurilor pierdute, de care-mi povestise bunica Roza. A râs şi mi-a spus:

— Nu ştiam că bunica ta, odihnească-se-n pace, ştia să spună povesti.

— Mi-a spus foarte multe poveşti, am zis eu cu mândrie. Mi-a spus poveşti despre familia noastră şi despre bărbații din familie, care nu şi-au iubit soțiile.

— Să ne fie iertate păcatele, asta ți-a spus Roza? *El Dio que me salva*, aşa se vorbeşte cu o copilă?

— Mi-a spus că străbunicul Rafael nu a iubit-o pe bunica Mercada şi că bunicul Gabriel nu a iubit-o pe ea, iar acum ştiu că nici tatăl meu nu o iubeşte pe mama.

— *Pishcado y limon, hija*, ce tot spui acolo? De unde-s prostiile astea, cum adică tatăl tău n-o iubeşte pe mama ta?

— E adevărat? am întrebat-o pe mătuşa, care părea că se ghemuise în scaunul ei, făcându-se mai mică decât era de fapt. Este adevărat că bărbații din familia noastră nu-şi iubesc soțiile? Că bunicul Gabriel nu a iubit-o pe bunica Roza?

— Gabriela Siton, nu mai spune atâtea prostii, m-a certat ea. Probabil ai înțeles-o greşit pe bunica ta. Probabil ți-a spus că Gabriel a iubit-o.

— Nu! am insistat eu. Mi-a spus că nu a iubit-o. Mi-a povestit despre străbunicul Rafael, care a iubit o aşkenază, dar care s-a căsătorit cu Mercada, şi mi-a spus că, dintre toate fetele tinere ale Ierusalimului, Mercada a ales-o pe ea, o orfană săracă, pentru a se căsători cu Gabriel, şi tocmai când era pe punctul să-mi dezvăluie de ce a ales-o Mercada pe ea, a murit.

— Nu înțeleg de ce Roza, fie-i țărâna uşoară, ți-a spus toate prostiile astea.

Tia Allegra, care, dacă bunica Roza nu ar fi murit, ar fi fost de aceeaşi vârstă sau poate chiar un pic mai bătrână, era foarte diferită de bunica mea. Bunica Roza spunea că

„Tel Avivul a transformat-o într-o aşkenază”. *Tia* Allegra purta pantaloni largi, o cămaşă albă, un cardigan cu nasturi şi ochelari rotunzi, în timp ce bunica Roza, chiar şi atunci când nu mai vedea bine, a refuzat să poarte ochelari. Spre deosebire de bunica Roza, *tia* Allegra ştia să citească şi să scrie, iar pe măsuța ei de cafea avea întotdeauna un exemplar din *Davar*, la care era abonată. Ani de zile a avut grijă de bunica Mercada, care a locuit împreună cu ea până a trecut la cele veşnice. Dar acum, mă gândeam eu, ea ar fi putut continua povestea familiei noastre, de unde o lăsase bunica Roza.

Am terminat de mâncat, am dus farfuria şi lingura în bucătărie, le-am spălat, le-am pus la uscat pe blat şi m-am întors în sufragerie. Bătrâna mătuşă a mamei mele stătea adâncită în gânduri. M-am uitat la ea şi m-am întrebat ce fac oamenii când îmbătrânesc, când picioarele li se îngreunează şi nu mai pot coborî scările, ca să iasă pe bulevard şi să hrănească păsările, şi când, chiar dacă le coboară, le vine apoi greu să le urce din nou. Ce fac bătrânii când se lasă seara, iar sunetul asurzitor al străzii, cu autobuzele şi maşinile ei, e înlocuit de tăcere şi când până şi păsările se opresc din ciripit, adormite în coroanele copacilor? Şi atunci am înțeles că în clipa aceea alinam singurătatea *tiei* Allegra. Ştiam că ea putea continua povestea familiei noastre din punctul în care o lăsase bunica Roza şi nu puteam să las această oportunitate să treacă pe lângă mine şi să devină un alt moment pierdut pe tărâmul lucrurilor pierdute, aşa că am rugat-o să-mi spună ce nu mai avusese bunica timp să-mi povestească.

— De ce e atât de important pentru tine să ştii toate astea? a întrebat *tia* Allegra. De ce să trezim morții din somnul lor? De ce să vorbim despre lucruri pe care timpul nu le mai poate schimba şi care oricum sunt pierdute pentru totdeauna?

— Vreau să înțeleg, i-am spus. Vreau să ştiu despre familia noastră şi despre bărbații care nu şi-au iubit soțiile la fel de mult pe cât i-au iubit ele.

Tia Allegra a oftat adânc şi părea pierdută în gânduri. A rămas tăcută o vreme îndelungată, iar eu i-am studiat fața frumoasă, care îmi amintea de chipul bunicului Gabriel: aceiaşi pomeți înalți, care la vârsta ei îi dădeau un aer nobil, aceiaşi ochi verzi migdalați, acelaşi nas drept, cizelat. În lumina lămpii, mi-o puteam imagina ca tânără femeie, la fel de mândră ca bunicul meu, o tânără femeie care îl adora pe fratele ei mai mare, mândria familiei ei.

Stăteam încordată pe marginea scaunului, temându-mă să nu pierd această şansă. Voiam ca *tia* Allegra să-mi spună de ce bunica Mercada l-a forțat pe frumosul meu bunic să se însoare cu bunica mea săracă şi orfană din cartierul Shama, care nu avea nici familie, nici statut şi nici nu era cea mai frumoasă. Aveam nevoie ca *tia* Allegra să dea la o parte vălul care ascundea blestemul femeilor Armoza, un blestem pe care poate că îl purtam cu mine, deşi pe atunci nu aş fi avut cum să ştiu.

Şi atunci, când eram aproape sigură că bătrâna se va închide în tăcerea ei, că nu va mai fi nimeni care să continue povestea bunicii mele, a spus deodată, cu o voce liniştită:

— Familia noastră, *querida*, familia Armoza, este o familie bună, rafinată. Dar ceva s-a întâmplat la un moment dat, iar de atunci familia noastră nu a mai fost niciodată la fel. Această întâmplare i-a afectat pe toți bărbații şi pe toate femeile din familia noastră. Îți voi povesti despre mama mea, Mercada, care a fost – cum spunea cumnata mea Roza? – o femeie bătrână şi acră. Dar, ca să-ți povestesc despre Mercada, trebuie să încep cu tatăl meu, Rafael, şi momentul în care a plecat la Safed. Ascultă bine ce îți voi spune, Gabriela, fiindcă o voi spune doar o singură dată şi nici

măcar nu sunt sigură că e bine să-ți împărtăşesc toate acestea.

Pâlpâirea slabă a lămpii lumina chipul ridat al *tiei* Allegra. Va fi o noapte lungă, m-am gândit şi m-am aşezat confortabil pe canapea, între perne. Uitându-mă îndelung la bătrână, mi s-a făcut foarte dor de bunica mea. *Tia* Allegra nu-mi amintea de ea în aproape nicio privință, nici prin aspectul exterior, trupul Allegrei fiind subțire, în comparație cu trupul mare al bunicii Roza, nici prin părul alb, pe care-l purta adunat într-un coc la ceafă, spre deosebire de bunica, al cărei păr era împletit într-o coadă lungă, pe care şi-o înfăşura în jurul capului, nici prin puloverul moale, care-i acoperea sânii mici, nici prin gleznele picioarelor fine, încălțate în pantofi ortopedici, spre deosebire de gleznele umflate ale bunicii, încălțate mereu în *sapatos* – şi nu-mi amintea de ea nici măcar în privința limbajului corporal. Dar era totuşi ceva ce-mi amintea de ea foarte clar: felul de a vorbi, de a combina cuvinte stâlcite cu o ebraică rafinată şi cu expresii în ladino, al căror sens literal nu-l putem înțelege, dar a căror esență ajungea nealterată la mine.

— Ascult, i-am spus *tiei* Allegra, ca un copil disciplinat. Sunt toată numai urechi.

— De unde să încep? s-a întrebat *tia* Allegra.

— Din punctul în care Rafael a întâlnit-o pe tânăra aşkenază în Safed şi s-a îndrăgostit de ea.

— *Dio santo*, bunica ta ți-a povestit şi despre asta? Ce altceva ți-a mai spus?

— Că a intrat în el ca un *dibbuk* şi că s-a grăbit să se întoarcă la Ierusalim, pentru a se căsători cu bunica Mercada.

— Iertate fie păcatele noastre, în ce mă bagi, *chiquitica*? Sper că bunica ta, odihnească-se-n pace, n-o să mă bântuie în somn.

— Va veni în visul tău şi îți va spune că faci ceea ce trebuie. Îți va zice că, dacă nu ar fi murit, mi-ar fi spus chiar ea povestea familiei noastre.

— Bine, a oftat *tia* Allegra, Dumnezeu să mă ierte dacă fac o greşeală.

2

Din ziua în care s-a căsătorit cu Mercada, tatăl meu, Rafael Armoza, fie-i țărâna uşoară, a devenit un bărbat muncitor ca nimeni altul. Se trezea în fiecare dimineață, îl binecuvânta pe Creator pentru că-i dăruise suflarea vieții, îşi punea filacteriile şi se grăbea la rugăciunea de dimineață de la sinagogă. După aceea, în timp ce alți credincioşi sporovăiau, Rafael era deja în drum spre piața de parfumuri Shouk al-Attarin, unde se afla magazinul socrului său. Deveniseră parteneri de negoț imediat după nuntă. *Señor* Yohanan Toledo era un negustor important, care aducea condimente şi alte bunuri din Liban şi Siria. În afară de turmeric, scorțişoară, cardamom, curry şi cuişoare, vindea ierburi medicinale pentru alinarea durerilor şi pentru alungarea deochiului şi făcea comerț atât cu evreii, cât şi cu arabii. Era mare cerere de ierburi medicinale pe atunci, fiindcă mulți oameni din Ierusalim erau bolnavi, iar pe

măsură ce numărul bolnavilor creştea, sporea şi cererea de plante medicinale.

Rafael Armoza s-a îndrăgostit de atmosfera vibrantă şi plină de culoare din piață. Iubea şirurile lungi de *fellah*, fermierii arabi din satele din jurul Ierusalimului, care veneau la piață în fiecare dimineață, şi se uita cu uimire la femeile arabe, care cărau pe cap coşuri de răchită pline de fructe şi legume, legănându-şi şoldurile dintr-o parte în alta.

Erau mii de mirosuri şi gusturi în piață, arome îmbătătoare de condimente din toată lumea: mirosul înțepător de năut copt, vândut pe toate aleile pieței, în timp ce vânzătorii strigau *Hamla malana, hamla malana!*; mirosul de pită coaptă pe *tabon* şi aroma dulce a sucului de tamarin; duhoarea baligii lăsate în urmă de măgarii care treceau pe aleile înguste, încărcați cu saci şi găleți; mirosul oamenilor, arabi şi evrei, care strigau, se împingeau, se loveau şi care, împreună cu toate celelalte arome şi parfumuri, formau o zarvă colorată.

Când primul lui fiu, adică bunicul tău Gabriel, avea douăsprezece luni, Rafael a mers la Shouk al-Khawajat şi a comandat o brățară de aur pentru Mercada. Şi-a păstrat jurământul din ziua nunții – să o facă pe soția lui cea mai fericită femeie din lume şi să o trateze ca pe o fiică de rege.

Dar Rafael încă o căuta din priviri pe fata aşkenază din Safed printre femeile din piață, gândindu-se că poate ea aştepta să fie găsită printre ele. Deşi făcuse tot ce i-a stat în putere s-o alunge din inima lui, se gândea la ea din ce în ce mai mult. Nu o dată şi nici de două ori, ci de multe ori a căutat-o, dar ea nu i s-a arătat. Uneori, picioarele îl duceau în cartierul Mea Shearim, unde trăiau cei mai religioşi dintre aşkenazi. Cutreiera printre casele înghesuite, pe aleile aglomerate, uitându-se pe ascuns la femeile cu părul ras şi capetele înfăşurate în basmale. Chiar şi dacă ar fi fost acoperită din cap până-n picioare, aşa cum se obişnuieşte la

femeile religioase, tot ar fi recunoscut-o după ochii ei albaştri. De când o întâlnise întâmplător în Safed, nu o mai văzuse nici măcar o dată. După rătăcirile pe alei, când se întorcea la casa lui din Oraşul Vechi, îşi trata soția cu şi mai mult respect, venea în întâmpinarea tuturor cererilor ei, îi dădea ascultare şi nu se plângea de nimic. Nu că ar fi avut de ce să se plângă, fiindcă şi Rivka Mercada îl trata cu mult respect şi era atentă la toate capriciile şi pretențiile lui. Era o gospodină minunată. Apartamentul cu o cameră în care locuiau, la soții Barika, era mereu curat şi se pare că, de când părăsise casa tatălui ei şi se căsătorise cu Rafael, lăsase în urmă obiceiurile de copilă răsfățată. Fata plângăcioasă, speriată de moarte la gândul că trebuia să plece din casa tatălui ei şi să se căsătorească devenise o femeie harnică şi pricepută, o *balabusta*, cum ar spune aşkenazii, care avea grijă de soțul şi de copiii ei. Conducea gospodăria cu o mână de fier, iar casa ei era respectată de vecini şi de rude. Şi, cu cât a câştigat mai multă putere, influență şi control, cu atât mai mult şi-a tratat bărbatul ca pe un rege. Era o femeie curioasă, care nu s-a limitat la gătit, curățat şi crescut copii. Cu anii, Mercada a devenit cunoscută ca vindecătoare şi era chemată de mulți oameni din Cartierul Evreiesc, câştigându-şi renumele de *livianos*, adică vindecătoare a angoasei şi a fricii.

În primii lor ani, Rafael şi Mercada au locuit într-o casă de lângă Sinagoga Eliahu Hanavi, în Cartierul Evreiesc din Oraşul Vechi, nu departe de casa părinților ei. Abia după moartea tatălui său, când Rafael i-a vândut magazinul şi a cumpărat un altul în Piața Mahane Yehuda din Oraşul Nou, în afara zidurilor, s-au mutat în cartierul Ohel Moshe, unde casele erau aşezate în şiruri dispuse în jurul unei curți centrale, unde se afla o fântână de la care oamenii veneau să ia apă.

Casa lui Rafael şi a Mercadei din Ohel Moshe a devenit cunoscută printre evreii din cartierul lor şi din împrejurimi: Mazkeret Moshe şi Sukkat Shalom. Vecinii se perindau pe la Rafael să ceară donații, iar la Mercada veneau pentru tratamente. Casa era întotdeauna îngrijită şi în perfectă ordine, iar curtea din jur era încântătoare, inundată de lumină şi plină de ghivece mari, cu ierburi şi muşcate. Unele plante erau puse în ghivece vechi, iar altele în cutiile mari, pe care Rafael le aducea de la magazinul din Mahane Yehuda, după ce le golea de măsline şi murături, iar Mercada aducea uneori la sinagogă plante pentru ritualul de ieşire din Sabat.

Şi astfel curgea în linişte viața lor, *Señor* Rafael Armoza avea succes în afaceri, iar din când în când călătorea pentru a aduce marfă proaspătă din Liban şi Siria. După ce fiul lui, Gabriel, a împlinit zece ani, Rafael a început să-l ia în călătoriile lui, învățându-l ce înseamnă comerțul. Când se întorceau, Gabriel mergea dimineața la şcoală şi studia Talmudul şi Tora, iar după-amiaza lucra la magazin. Era atât de priceput, încât nu la multă vreme după asta, Rafael i-a încredințat majoritatea responsabilităților, în timp ce el a început să petreacă din ce în ce mai mult timp şezând pe scaun, în uşa prăvăliei.

În timpul Primului Război Mondial, turcii au început să recruteze băieți tineri, forțându-i să se înroleze în armata lor. Pentru a-l salva pe Gabriel de la soarta multor băieți evrei, Rafael a hotărât să-l trimită pe ascuns în America. Şi, pentru a nu face această călătorie lungă de unul singur, a hotărât ca Moshe, cel mai mare dintre fiii ajutorului lui de magazin, Leon, să plece împreună cu Gabriel, pe cheltuiala lui Rafael. Aşa au călătorit cei doi băieți din portul Jaffa în portul New York şi au rămas în Manhattan, unde Gabriel a găsit o slujbă de ajutor de măcelar, iar Moshe, de ucenic la un croitor. Timp de aproape doi ani, părinții lui Gabriel nu

au ştiut nimic de el. Rafael aproape că a înnebunit de îngrijorare, dar Mercada a rămas încrezătoare, încurajându-l neîncetat: „*Que no manqui*, nu ar trebui să ne lipsească nimic, amin! Ai încredere în *Señor del mundo*. Va avea grijă de băiat, iar când turcii, fie-le-ar numele uitat, se vor duce înapoi la ei în țară, se va întoarce la noi, *sano que 'ste*, bine şi sănătos”.

Timpul a trecut şi turcii, fie-le-ar numele uitat, au părăsit țara, iar în locul lor au venit englezii, fie-le-ar şi lor numele uitat, şi într-o zi, pe nepusă masă, Gabriel s-a înfățişat la uşa părinților lui. Mercada, care uda plantele, mai că a scăpat stropitoarea din mână, iar Rafael aproape că a leşinat de fericire. Înainte ca Mercada să se arunce în brațele fiului ei mult iubit care se întorsese din America, a turnat repede apă peste soțul ei şi i-a adus nişte ierburi aromatice, puternic mirositoare, pentru a-l readuce în simțiri. Mercada abia îşi mai recunoştea fiul. Părăsise Ierusalimul la vârsta de şaisprezece ani, cu o barbă ca o mirişte, scund şi slab ca un vrej de fasole, şi se întorsese un tânăr de optsprezece ani, frumos, înalt şi binefăcut. Au adunat toată familia, au chemat şi vecinii, Mercada a făcut limonadă rece cu mentă şi a adus pepeni din fântână, peste care a fărâmițat brânză de capră. L-a aşezat pe Gabriel în mijlocul curții şi pe toți ceilalți în jurul lui şi i-a spus: „Zi-ne, zi-ne *como es America*, cum e America”.

Gabriel le-a povestit despre un loc în care clădirile atingeau cerul şi în care maşinile goneau ca *locos*, dar şi despre slujba lui din Lower East Side, la măcelarul Isaac, cu care vorbea doar idiş, fiindcă nu ştia niciun cuvânt în limba engleză, despre primele cuvinte pe care le-a învățat şi despre cum astăzi ar putea să păcălească orice aşkenaz din piață cu felul în care se deprinsese să vorbească idiş. Le-a povestit despre Moshe, care se hotărâse să rămână la New York şi să nu se întoarcă în Ierusalim. Când Leon, tatăl lui, a auzit

una ca asta, a izbucnit în lacrimi. Dar Gabriel l-a alinat, spunându-i: „*No llores*, nu plânge, *Señor* Leon. Moshe va izbuti acolo. Şi-a găsit deja o mireasă, una de-a noastră, şi urmează să se însoare, iar într-o zi te va duce şi pe dumneata în America”.

— Unchiul Moshe? am întrerupt-o pe *tia* Allegra. Unchiul nostru bogat din America?

— Chiar el, *querida*. În anii petrecuți împreună în New York, el şi Gabriel s-au avut ca frații, iar între ei s-a creat o legătură pe viață. Moshe a devenit foarte bogat şi a ajuns să aibă fabrici de îmbrăcăminte pentru femei şi magazine în toată America.

— Ne trimitea pachete din America! am întrerupt-o din nou pe *tia* Allegra. Datorită lui am fost prima fată din şcoală care a avut blugi adevărați.

Ştiam foarte bine povestea unchiului bogat din America, un unchi care, la scurtă vreme după întoarcerea bunicului Gabriel în Ierusalim, s-a căsătorit, a făcut copii şi s-a stabilit în New York. Auzisem de multe ori cum, de-a lungul anilor, visul unchiului Moshe a devenit realitate şi a ajuns milionar. Pachetele din America ajungeau la noi o dată la fiecare trei luni, în cutii mari, iar tata şi mama chiar păstraseră una frumoasă, verde, pe care o țineau în dormitorul lor şi țineau în ea aşternuturile.

Odată am primit o rochie de mireasă, lungă, din mătase şi dantelă, împreună cu o fotografie a miresei Reina, fiica cea mai mică a unchiului Moshe.

— *Tronchos de Tveria*, proşti din Tiberias, a spus mama, au făcut un costum de Purim din ea? Nu e păcat, o rochie atât de scumpă?

— Costum de Purim?! a întrebat Becky. Au trimis-o pentru Gabriela.

— *Pishcado y limon*, a zis bunica Roza, mai e până atunci.

— Dacă e pentru Gabriela, atunci o iau eu, a spus mama şi nimeni nu s-a opus, fiindcă nu aveau nevoie de o rochie de mireasă.

În noaptea aceea, când toată lumea dormea, m-am ridicat încet şi m-am furişat în sufragerie. Rochia de mireasă era întinsă pe canapea, strălucind în întuneric. Entuziasmată, m-am apropiat de ea şi mi-am trecut mâna peste ţesătura moale şi mătăsoasă şi peste nasturii din perle care îi ornau partea din faţă. Am ridicat-o uşor şi i-am desfăcut nasturii, unul câte unul, lucru care mi-a luat o vreme, fiindcă erau atât de mulţi. Apoi, foarte încet, am tras rochia pe mine, ca nu cumva s-o rup. Era atât de mare, încât pluteam în ea. Când, într-un final, am reuşit să-mi bag mâinile pe mâneci, am vrut să mă ridic în picioare ca s-o închei. Dar picioarele mi s-au încurcat în tiv, am căzut pe podea şi-n ultimul moment m-am prins de colţul mesei, pe care se afla o vază cu flori. Masa s-a clătinat, vaza s-a făcut ţăndări, iar eu şi rochia eram ude leoarcă şi pline de cioburi. În clipa următoare, mama era deja lângă mine, urlând:

— Ce naiba crezi că faci!?

Şi, înainte să verifice dacă am păţit sau nu ceva, şi-a trecut repede mâinile peste materialul rochiei, asigurându-se că era întreagă; apoi s-a ridicat în picioare şi mi-a dat o palmă la fund.

— Copilă neatentă! Ce faci în sufragerie la miezul nopţii? Şi cine ţi-a dat voie să te îmbraci cu rochia? Du-te imediat să faci pipi şi după aceea, în pat!

Tata şi Roni s-au trezit din cauza ţipetelor ei. Tata a început să strige imediat la mama:

— Trezeşti toţi vecinii!

M-a luat pe sus, fiindcă plângeam, m-a dus în baie, m-a spălat pe faţă şi mi-a schimbat pijamaua în timp ce mormăia:

— Nu s-a întâmplat nimic, nu e nimic, fată bună.

Apoi m-a dus în pat, m-a învelit şi mi-a cântat la ureche:

— Dormi, dormi, micuța mea.

Chiar înainte să închid ochii, am auzit-o pe mama şoptindu-i furioasă:

— Tot strică sălbatica asta!

A doua zi, mama a dus rochia de mireasă la croitoreasă şi şi-a croit o rochie pentru Balul Veteranilor, care se organiza la Clubul Menora, unde se căsătoriseră ea şi tata. De data aceasta, nu a avut o rochie asortată pentru mine. Rochia a fost un succes, iar mama, după cum mi-a zis mătuşa Rahelica, a fost cea mai frumoasă femeie de la bal. Dar asta nu era ceva nou. Mama mea a fost întotdeauna considerată cea mai frumoasă femeie din Ierusalim. De fiecare dată când mergea cu mine şi Roni pe Calea Jaffa, oamenii se întorceau şi se uitau după ea, dar mama îşi ținea capul sus, îl apuca pe Roni cu o mână şi pe mine cu cealaltă şi ignora toate privirile.

Mamei îi plăcea la nebunie să cumpere pantofi. Înainte de Anul Nou şi de Paşte, ne lua întotdeauna pe mine şi pe Roni la magazinul de pantofi Freiman&Bein, din Clădirea Turnurilor, şi ne cumpăra încălțări, dar uneori mergeam acolo chiar şi când nu era vreo sărbătoare, doar din simplul motiv că mamei îi plăceau pantofii. În timp ce proba pereche după pereche, înconjurată de o gloată de vânzători care îi complimentau gleznele, eu şi Roni ne jucam în caruselul şi în trenulețul din magazin. Însă nu sfârşea mereu prin a cumpăra ceva. Uneori doar încerca toți pantofii din magazin, după care spunea că nu i-a plăcut nicio pereche. Vânzătorii nu se supărau niciodată pe ea. Din contră, erau în competiție – care să se cațăre mai repede pe scară, pentru a-i da mai multe perechi. Râdea cu ei şi le spunea: „Bună ziua, mulțumesc şi la revedere”. Apoi părăseam magazinul cu capul sus şi mergeam spre stația de taxiuri de pe strada Lunz, unde mama se oprea şi vorbea cu „unchii” şoferi, care

fuseseră internați împreună cu ea la Spitalul Hadassa în timpul războiului. Uneori ne spunea: „Stați câteva minute cu unchii voştri; mă întorc imediat”, pentru ca apoi să dispară şi să se întoarcă după o perioadă care mi se părea o veşnicie. Între timp, noi şedeam pe un scaun mititel aşezat pe trotuar şi o aşteptam. Odată s-a întors după foarte mult timp, iar Roni a început să plângă. A venit alergând, şi-a cerut o mie de scuze şi ne-a spus de o mie de ori: „Ştiți cine sunt unchii şoferi? Sunt unchii-eroi. Ei au apărat Ierusalimul nostru în timpul Războiului de Independență, aşa că de câte ori ne întâlnim cu unchii-eroi, trebuie să vă comportați frumos şi să aveți răbdare. Şi tu, Gabriela”, a zis, încruntându-se la mine şi atenționându-mă cu degetul arătător, „să nu-i sufli o vorbă tatălui tău. Dacă îi spui ceva, nu te mai duc niciodată la caruselul de la Freiman&Bein”.

Odată, mama l-a lăsat pe Roni cu bunica Roza şi m-a luat doar pe mine la magazin. Chiar înainte să ajungem la Freiman&Bein, am trecut pe lângă stația de taxiuri şi toți unchii-şoferi care stăteau lângă maşinile lor s-au oprit din vorbit în clipa în care s-a apropiat mama. Mama mea, care avea întotdeauna obrajii pudrați cu fard roşu, s-a făcut palidă ca o stafie, iar mâna cu care mă ținea a început să-i tremure. Unul dintre şoferi s-a apropiat şi a îmbrățişat-o strâns, iar mie mi s-a părut foarte ciudat că cineva care nu era tatăl meu o îmbrățişa cu atâta putere. I-a şoptit ceva la ureche, iar ea mi-a dat drumul la mână şi a scăpat un strigat înăbuşit: *Dio mio!*

Cineva i-a adus un scaun, iar ea s-a aşezat, şi-a scos batista din poşetă şi a început să plângă, în timp ce eu rămăsesem țintuită locului, neştiind ce să fac. Mama stătea în mijlocul străzii, plângând în stația de taxiuri, iar eu nu ştiam de ce. Ce se întâmplase, plângea din cauza mea? Iar mă comportasem urât şi o supărasem? Am stat aşa, neajutorată, mult timp, în vreme ce unchii-şoferi o consolau

pe mama. În cele din urmă, unul dintre ei m-a observat şi mi-a spus, oferindu-mi o caramea:

— Uite, micuțo, ia o bomboană. Haide, nu-ți fie frică. Mama te va duce imediat acasă.

Am luat carameaua şi am dus-o la gură, iar în clipa aceea unchiul m-a ridicat şi mi-a spus:

— Ştii de ce plânge mama ta?

— Nu, am spus, clătinând din cap.

— Fiindcă unchiul Roşcovan a murit, mi-a spus el.

Eram nedumerită. Nu ştiam ce înseamnă a muri, dar înțelegeam că ceva rău i se întâmplase probabil unchiului cu părul roşu şi ochi zâmbitori, care mă aşeza pe genunchii lui şi mă învârtea în scaunul cu rotile. „Ține-te bine”, îmi spunea. Apoi, îmi încolăcea brațele mititele în jurul gâtului său şi învârtea repede roțile scaunului cu rotile, alunecând rapid pe trotuar. Eu mă tăvăleam de râs, iar mama țipa: „Opreşte-te, las-o jos, e grea. Nu e bine pentru tine s-o ridici aşa!”

— S-a dus, mi-a spus şoferul. A fost grav rănit în Războiul de Independență, în timp ce apăra Ierusalimul, şi rana lui nu s-a vindecat niciodată. Iar acum s-a dus.

Am stat cu unchiul-şofer destul de mult timp, până când mama m-a luat din nou de mână şi ne-am întors acasă.

În seara aceea, mama a fost foarte tăcută. Cu greu a schimbat câteva cuvinte cu tata, iar cu mine şi cu Roni abia dacă a vorbit. La miezul nopții, eram încă trează din cauza plânsetelor ei. Tata n-a reuşit s-o liniştească şi a ieşit din dormitor. Când ne-a văzut pe mine şi pe Roni stând în hol, a spus:

— Duceți-vă la culcare, mă întorc imediat, după care a ieşit din casă.

S-a întors după o vreme cu mătuşa Rahelica, iar aceasta din urmă a intrat repede în dormitorul tatei şi al mamei. Imediat ce a văzut-o, mama a izbucnit în lacrimi şi s-a

prăbuşit în braţele ei. Tata a venit în dormitorul meu şi al lui Roni şi s-a întins pe pat lângă mine.

— Dă-te un pic mai încolo, mi-a şoptit. Fă-i loc tatălui tău.

Începând din noaptea acea, tatăl meu a dormit multe nopţi cu mine, în patul copilăriei mele, şi abia după multă vreme s-a întors în dormitorul lui şi al mamei.

Mama nu s-a oprit din plâns în seara aceea şi nici în nopţile şi zilele care au urmat. De ce plângea atât de mult? Era tristă? De ce dintr-o femeie care „bătea străzile” toată ziua, după cum spunea tatăl meu, se transformase într-una care stătea încuiată în casă? De ce s-a închis acolo cu mătuşa Rahelica? Şi de ce s-a întors la rutina noastră abia după câteva luni? Aveam să înţeleg toate aceste lucruri mult mai târziu.

În noaptea în care am fugit la *tia* Allegra, la Tel Aviv, şi m-am aşezat pe canapeaua din sufrageria ei, ascultând povestea familiei mele, încă nu ştiam nimic, dar simţeam că ar trebui să ştiu. Această sete pentru poveştile femeilor din familia mea era mai puternică decât mine, fiindcă secretele mă ajutau să înţeleg. Ştiam că era posibil să descopăr lucruri pe care nu aş fi vrut să le aflu, dar, de vreme ce bunica mea deschisese deja această cutie a Pandorei, trebuia să le ştiu, pentru a-mi putea continua viaţa. Nevoia de a cunoaşte adevărul îmi curgea prin vene ca un foc şi nu-mi dădea deloc pace, aşa că am implorat-o pe mătuşa mamei mele să continue povestea.

— Cu condiţia să nu mă mai întrerupi, m-a atenţionat *tia* Allegra, fiindcă e deja târziu şi în curând amintirile mele vor obosi odată cu mine.

Am jurat ca din clipa aceea să-mi ţin gura închisă, să mă întind între perne, să-mi închid ochii şi să ascult.

— În cele din urmă, turcii au părăsit Israelul, iar în locul lor au venit englezii. La puţin timp după ce bunicul tău s-a întors din America, a început să lucreze în prăvălia

străbunicului Rafael. Gabriel era frumos, înalt ca un cedru, un tânăr de optsprezece ani, având toată viața înainte. Lucra la magazinul din Mahane Yehuda de dimineață până seara, cărând sacii cu marfă pe umerii lui puternici. În fiecare dimineață, după ce îi mulțumea lui Dumnezeu pentru suflarea de viață, îşi punea filacteriile şi se grăbea la muncă, având în buzunar *burekas* umplute cu brânză şi spanac, pregătite din timp de mama lui. Gabriel pleca din Ohel Moshe şi traversa strada Agrippa, care despărțea cartierul de piață, îndreptându-se cu paşi uşori spre prăvălie, chiar înainte ca noaptea să se îngâne cu ziua. Când alți negustori nici nu apucaseră încă să deschidă ochii şi să spună rugăciunea de dimineață, el deja scotea sacii din prăvălie, aranja cutiile de măsline şi murături şi aştepta să apară primul client. Gabriel era un tânăr harnic şi avea multe idei mărețe pentru dezvoltarea afacerii tatălui său, spre exemplu, să mărească magazinul şi să aducă mărfuri care i-ar atrage pe clienții aşkenazi. A convins-o pe mama noastră să pregătească măsline şi castraveți murați în cantități mari, pe care să le ambaleze în borcane, iar nu la mult timp după aceea, castraveții lui murați au ajuns faimoşi şi oamenii din tot Ierusalimul veneau să cumpere murăturile Mercadei.

Ca să țină mai mult, scotea din butoaie brânza sărată pe care o cumpăra de la femeile arabe şi o punea pe raft, pentru ca oamenii să „o guste cu ochii”, după cum spunea el. A aranjat fructele uscate în saci, în fața magazinului, punând poamele cele mai bune şi mai mari deasupra, iar pe cele mai scofâlcite dedesubt. *Leder*-ul era vândut pe tejghea, lângă brânza în saramură şi peştele sărat. După o vreme a început să vândă şi bomboane colorate. Zeci şi zeci de dulciuri cu aromă de anason, migdale îndulcite, roz şi albe, au fost aruncate în sinagogă, în cinstea vreunui mire sau la ceremonia de *bar mitzva* a vreunui băiat. De asemenea, a

început să aducă şi fistic, pe care îl lua din Alep, din Siria. Totul era un adevărat răsfăț pentru privirile cumpărătorilor.

Astfel, magazinul familiei a devenit cunoscut în tot Ierusalimul şi în fiecare vineri, o coadă lungă de gospodine se întindea de la uşa prăvăliei din strada Etz Hahaim şi până la magazinul de fructe şi legume al lui Eliahu Banai, de pe strada Haagas.

Într-o zi, văduvul Leon l-a rugat pe *Señor* Rafael să-i vorbească între patru ochi. I-a mărturisit că se gândeşte să ia de soție o văduvă aşkenază care avea doi fii.

— O femeie aşkenază? a întrebat *Señor* Rafael uimit. De ce nu-ți găseşti o văduvă bună dintre ale noastre?

— Am căutat, i-a răspuns Leon, dar nicio văduvă dintre ale noastre nu este dispusă să se mărite cu un negustor sărăntoc, care mai are, pe deasupra, şi un copil mic de hrănit, un fiu de însurat şi un al treilea în America, şi căruia i s-au cam dus tinereții de foarte multă vreme. Văduvei aşkenaze nu-i pasă că nu mai sunt tânăr şi că am copii. Am nevoie de o nevastă care să gătească, să spele şi să aibă grijă de fiul meu cel mic, iar pentru asta cer binecuvântarea ta.

Când Rafael a înțeles că Leon era hotărât să se însoare cu o femeie aşkenază, i-a dat binecuvântarea, împreună cu o sumă mare de bani, cadou de nuntă, pentru a uşura începutul vieții noului cuplu.

Văduva aşkenază s-a adaptat uşor la rânduiala femeilor sefarde din Ohel Moshe şi le-a deprins repede obiceiurile, însă nici n-a renunțat la ale ei. Gătea pentru Leon mâncăruri spaniole şi aşkenaze. Specialitatea ei erau şarlotele cu aromă de fructe. Erau atât de gustoase, încât Gabriel i-a oferit lui Leon un raft special în magazin, pentru a vinde minunatele şarlote ale soției lui aşkenaze, vinerea, în cinstea Sabatului.

Începând chiar din săptămâna aceea, aşkenaza a venit cu şarlotele la magazin. Succesul a fost imediat, iar Gabriel, Leon şi soția lui aşkenază aveau atât de mult de lucru, încât abia făceau față. Atunci, străbunicul Rafael a hotărât să-l aducă şi pe fratele lui mai mic, să lucreze în magazin. Îl chema Eliahu, dar toată lumea îl striga Leito.

Încă de la bun început, Leito a fost pus la casă. În plus, ajuta la umplerea sacilor, a butoiaşelor de metal şi a borcanelor cu marfă proaspătă, iar Gabriel stătea de vorbă cu clienții şi îi convingea să cumpere mai mult decât voiau.

— *Pishcado y limon*, îi spunea străbunicul Rafael străbunicii Mercada la sfârşitul zilei. Fiul tău, ține-l-ar Domnul sănătos, ar putea să vândă şi pietre şi să spună că sunt brânză sărată.

Mercada ofta de plăcere şi spunea:

— Băiatul este vlăstarul unui pom roditor, un dar din ceruri, Dumnezeu îl iubeşte. Ne va face cu adevărat bogați.

— Nu trebuie să fim mai bogați decât suntem deja, bombănea Rafael. Avem tot ce ne trebuie. Avem o casă, avem mâncare, suntem sănătoşi, la fel şi copiii noştri. Nu trebuie să ne lăcomim şi să stârnim invidia oamenilor. Ar trebui să-i mulțumim lui *Señor del mundo* pentru tot ce ne-a dat şi să fim mulțumiți de ce avem. Şi acum, *basta*, destul cu discuția asta; fă-mi un ceai.

Mercada tăcea şi se ducea grăbită în grădină, să culeagă frunze de salvie pentru infuzie, dar în adâncul inimii spunea o rugăciune pentru fiul ei, Gabriel, căruia îi dorea să fie sănătos şi să reuşească în toate încercările lui. Poate că soțul ei avea dreptate; poate ar trebui să fie modeşti, fiindcă, la urma urmei, erau atâția oameni în Ierusalim care n-aveau nici ce pune pe masă, în timp ce ei, binecuvântat fie Numele Lui, aveau tot ce-i trebuie unui om, şi chiar mai mult. Şi pentru a ține departe ochiul rău, a mărit donația familiei pentru săraci şi, în ciuda faptului că dădeau peste măsură,

ştia că întotdeauna existau oameni nemulțumiți şi priviri gata să deoache. De aceea atârnase câteva *hamsa* în magazin şi pe pereții casei, pentru ca El, binecuvântat fie Numele Lui, să-l protejeze de ochiul rău pe fiul lor, dar şi întreaga familie, *ptiu-ptiu-ptiu*.

La fel ca toată lumea din Ierusalim, Mercada credea în deochi şi se temea de duhurile rele. Când se întorcea acasă de la piață, seara, la amurg, clătinându-se cu toate coşurile ei pe piatra din cartierul Ohel Moshe, putea jura că aude paşi urmărind-o. Era convinsă că oricând ar fi putut să-i iasă în cale un duh rău, aşa că grăbea pasul, în timp ce murmura: *Pishcado y limon*. La fel ca alți sefarzi, şi ea credea că această combinație de cuvinte – „peşte şi lămâie” – va ține la distanță duhurile rele. Cel mai cumplit dintre toate era Abu Lele, iar mamele îi avertizau pe copii că, dacă ies din cuvântul lor, Abu Lele îi va vizita noaptea, iar atunci va fi vai de ei.

Mercadei îi era atât de frică de duhurile rele şi de deochi, încât nici nu îndrăznea să le spună pe nume, ci le numea *los de avasho*, cele din adâncuri. Precum oamenii, duhurile erau împărțite în bărbați şi femei, iar bărbații erau conduşi de Ashmadai, în timp ce femeile o aveau în fruntea lor pe Lilith. Superstiția spunea că lui Lilith îi era frică de culoarea roşie, aşa că Mercada lega câte un fir roşu la încheieturile copiilor ei, dar şi la cea a soțului şi la a ei însăşi, pentru a o ține la depărtare. Când Gabriel s-a răzvrătit şi i-a spus mamei lui că se simțea ca o femeie cu firul acela în jurul încheieturii mâinii şi că vrea să-l scoată, l-a apucat de reverul caftanului şi i-a poruncit: „Ascunde-ți firul în mânecă, dar ferească Sfântul să-l dai jos. *Querido*, există un ochi peste noi”.

Tot ce voia era să țină duhurile rele departe de familia şi de casa ei. Din cauza acestei credințe, a făcut tot mai multe *livianos*, ritualuri de vindecare, menite să alunge duhurile

rele. Cu cât alunga mai mult fricile altora, se gândea ea, cu atât le alunga pe ale ei înseşi.

Mercada şi *livianos* ale ei au ajuns cunoscute în tot Ierusalimul, iar oamenii bolnavi şi copleşiți de frici veneau la casa ei pentru a cere ajutor. Îl aşeza pe omul care căuta vindecarea pe un taburet, în curte, şi îi punea o pânză albă pe cap, împiedicându-l să vadă ce făcea în jurul lui. Apoi lua granule de plumb, le topea în focul din curte, şoptea o rugăciune şi turna plumbul topit într-un vas cu apă ținut deasupra capului omului. Apa scotea un fum dens, misterios, iar când fumul se împrăştia, Mercada lua plumbul din apă şi interpreta formele bizare care se formau. Dacă vedea forma unui câine, îl întreba pe om dacă fusese muşcat de un câine. Când lua forma unui duh rău, întreba dacă nu cumva i-a apărut duhul în vise. Dacă vedea forma unui om, încerca să înțeleagă cine era. Din forme înțelegea care sunt temerile omului, vorbeau despre ele şi, după aceea, îi dădea ierburi şi instrucțiuni despre ce şi cum să facă pentru a alunga duhul. Oamenii erau atât de mulțumiți de tratament, încât, deşi serviciile Mercadei erau gratuite, cutia de donații din pragul casei ei era mereu plină, iar o dată pe săptămână Mercada dona banii la Sinagoga Eliahu Hanavi. Dar cu cât stăruia mai mult în a face *livianos* pentru oameni, cu cât insista să vindece dureri mai grave şi mai uşoare, cu cât dona mai mulți bani – cu atât se înmulțeau fricile ei şi căpăta sentimentul că o catastrofă urma să vină peste casa ei.

De vreme ce nu putea să se trateze pe ea însăşi, Mercada s-a hotărât să meargă să o vadă pe Jilda la Vieja – Jilda cea bătrână – din Cartierul Evreiesc, din Oraşul Vechi. Jilda era gârbovită de zile, avea o sută de ani, poate şi mai mult, şi se ştia că era o femeie înțeleaptă, la care până şi aşkenazii veneau pentru tratamente şi pentru a-şi vindeca fricile.

Într-o dimineață, după ce Rafael şi Gabriel au plecat la piață, iar restul familiei s-a dus la treburile ei, Mercada şi-a luat coşul şi a pornit-o pe strada Agrippa, după care pe Calea Jaffa, şi de acolo spre zidurile Oraşului Vechi, până la Poarta Jaffa. Când a ajuns în curtea Jildei la Vieja, a văzut că zeci de oameni îşi aşteptau ore întregi rândul, ca s-o vadă pe vindecătoarea cea bătrână. Nu era niciun scaun liber, aşa că s-a aşezat pe treptele de piatră de la intrare şi a aşteptat.

Vai de mi sola, s-a gândit ea. Vor trece ore până să-mi vină rândul să o văd pe bătrână şi nu-mi va mai rămâne nimic de făcut decât să mă întorc acasă cu mâna goală. A deschis Cartea Psalmilor şi a început să citească. În astfel de momente era foarte fericită că, spre deosebire de multe rude şi vecini, ştia să citească şi să scrie. Când era tânără, bărbatul ei o învățase literele ebraice şi s-a dovedit că avea o minte sclipitoare şi că pricepea cu uşurință. Ori de câte ori aducea el acasă ziarul *Hazvi*, putea să citească ştirile şi să le discute cu soțul ei. Odată chiar a îndrăznit să deschidă subiectul aventurilor amoroase ale fiului lui Ben Yehuda cu Lea, frumoasa fiică a lui *Señor* Abu Shadid, despre care vorbea tot Ierusalimul, dar soțul ei a făcut-o să tacă cu un gest. El, bineînțeles, îi ascundea faptul că povestea de iubire dintre aşkenaz şi Lea, sefarda, îl ținea treaz nopțile. Timpurile se schimbă, se gândea el, iată că acum *Señor* Abu Shadid nu mai avea de ales, iar fiica lui urmează să se mărite cu un aşkenaz. Cine ştie, poate că dacă i-aş fi spus tatălui meu despre tânăra aşkenază cu ochi albaştri... Şi apoi alunga imediat gândul, ştiind că, nici pentru toți banii din lume, tatăl lui n-ar fi rupt legământul făcut cu tatăl Mercadei. Şi nu doar atât, dar nu ar fi încuviințat niciodată o căsătorie între fiul lui şi o aşkenază.

Şi chiar dacă niciodată, când se afla în patul Mercadei, nu a simțit emoția aceea care îl înfiorase în clipa în care

întâlnise ochii albaştri ai aşkenazei şi chiar dacă pe parcursul căsătoriei lor nu simțise niciodată vreun freamăt atunci când trupul lui se atingea de cel al soției sale, Rafael ştia că, una peste alta, soarta fusese bună cu el şi că Cel Milostiv îi dăruise o soție curajoasă, ce se dovedise a fi şi o mamă minunată, care conducea casa cu o mână sigură, aşa cum era de aşteptat de la o sefardă de familie bună. Niciodată, din ziua în care s-a căsătorit cu ea, nu s-a ascuns de soția lui şi nu a făcut-o să sufere, iar ea era recunoscătoare pentru faptul că bărbatul care o luase de la casa tatălui ei o trata aproape ca pe un egal, o învățase să citească şi să scrie, se consulta cu ea în privința micii lor afaceri, o respecta ca pe o fiică de rege şi o lăuda întotdeauna în fața celorlalți, dar şi când erau singuri, spre deosebire de bărbații altor femei pe care le cunoştea.

În timp ce citea din Cartea Psalmilor, Mercada ducea paginile la gură şi le săruta, trupul ei legănându-se uşor înainte şi înapoi. Dar chiar şi aşa, concentrată asupra cărții, de parcă ar fi fost posedată de literele sfinte, ceva i-a atras atenția, tulburând-o. Pe un zid de piatră, nu departe de ea, stătea o fată tânără, care îşi legăna picioarele. Sunetul călcâielor ei lovind zidul o scotea din minți.

— Ai putea să nu-ți mai bălăngăneşti picioarele? a întrebat-o pe fată.

Fata a ridicat capul şi s-a uitat spre ea, iar Mercada a văzut cei mai albaştri ochi pe care îi văzuse până atunci în viața ei, pe o față perfect ovală, încadrată de un păr blond, strâns într-o coadă împletită, care forma o coroană perfectă pentru un chip atât de frumos. Mercada a făcut ochii mari, contemplând frumusețea încântătoare a fetei care o privea ca şi cum s-ar fi uitat prin ea, şi s-a neliniştit. Privirea fetei o zăpăcise. S-a ridicat de pe trepte, după care s-a aşezat din nou, tulburată şi nereuşind să-şi aducă aminte de ce îi vorbise tinerei. Apoi şi-a dat seama: asta nu este câtuşi de

puțin o copilă, e un duh rău! Această fată e întruchiparea lui Lilith, cea care-l face până şi pe Ashmadai, conducătorul demonilor, să pară un drept nevinovat. Şi-a luat imediat coşul, a ieşit în grabă din curtea Jildei la Vieja, a scuipat de trei ori, *ptiu-ptiu-ptiu*, picioarele purtând-o în afara Oraşului Vechi. Uitase şi de Jilda la Vieja, şi de *livianos*. Tot ce-şi dorea era să ajungă acasă cât mai repede posibil. De nouă ori, după cum o învățase mama ei, trebuia să repetate Cântările Treptelor, de nouă ori, ca să i se împlinească dorința. Niciodată nu s-a rugat cu mai multă râvnă şi niciodată nu a fost mai sigură că s-a întâlnit cu ochiul rău în persoană, cu Lilith, fi-i-ar numele uitat, cea care pândea de pe margine, pentru a prinde momentul în care să-i lovească. Firul roşu pe care-l legase de încheieturile celor dragi n-o ținuse pe Lilith la distanță, *hija de un mamzer*!

A hotărât să alunge ochiul rău, aşa că a doua zi s-a dus la Rabinul Shmuel, cabalistul de la Sinagoga Eliahu Hanavi, din Oraşul Vechi. Cabalistul s-a rugat şi a citit din Talmud până târziu în noapte, iar Mercada le-a adus, lui şi discipolilor lui, ceai fierbinte şi *bizcocho* coapte-n casă.

— Rabinule Shmuel, am venit să scoți din mine deochiul care s-a abătut asupra mea şi a familiei mele şi din cauza căruia nu-mi mai găsesc liniştea nici ziua, nici noaptea.

Rabinul nostru a ieşit cu Mercada în curte, a aprins un foc şi i-a zis să stea deasupra flăcărilor cu picioarele depărtate şi să rostească numele ei, numele mamei ei şi numele bunicii ei. A închis ochii şi a spus o rugăciune, iar atunci, dintr-odată, cărbunii au început să scapere, aruncând scântei peste tot. Ochii rabinului Shmuel s-au deschis larg şi au privit adânc în ochii Mercadei, apoi înțeleptul i-a spus să repete după el cuvintele rugăciunii şi ale poruncii. După ce a terminat de binecuvântat, cărbunii nu au mai scăpărat, focul s-a stins, iar rabinul a spus:

— Ai avut dreptate, *Señora* Armoza, un mare deochi se abătuse asupra ta. Dar acum s-a sfârşit, a zburat odată cu vântul, l-am scos cu totul, iar acum, cu ajutorul Lui, eşti curată. Du-te la soțul şi la copiii tăi şi fii sănătoasă.

Mercada era invadată de puritate, cărbunii aprinşi, scânteile, trosnetul lemnului mistuit de flăcări, ochii buni ai rabinului cabalist şi imaginea Muntelui Moria, văzut din curtea casei lui, toate o făcuseră să se simtă curățată de demoni şi deochi. I-a mulțumit rabinului şi i-a lăsat o sumă mare de bani în cutia din fața uşii. Înainte de a se întoarce acasă, s-a oprit la *bagno*, s-a cufundat în apă şi a înălțat o rugăciune de mulțumire pentru *Señor del mundo*. Când a ajuns acasă, se simțea mai curată şi mai neprihănită decât o mireasă în ziua nunții.

Afacerile familiei Armoza au înflorit, iar prăvălia a devenit neîncăpătoare pentru mulțimea de mărfuri şi clienți. Lângă ea se aflaseră alte două prăvălii mai mici, iar după ce proprietarii lor muriseră unul după celălalt, Rafael le cumpărase, aşa că Gabriel a demolat zidurile despărțitoare, transformând prăvălia într-un magazin mare şi încăpător.

După ce i-a încredințat lui Gabriel întreaga responsabilitate în privința afacerii familiei, Rafael aproape că nu mai făcea nimic, mulțumindu-se să şadă pe scaunul lui de lemn, în pragul magazinului, răsucindu-şi barba acum albă, jucându-se cu mărgelele şi privind satisfăcut la numărul mare de clienți şi la fiul lui, Gabriel, care conducea atât de bine magazinul.

Gabriel avea multe idei. Într-o zi, a venit la magazin cu un şorț alb legat în jurul taliei şi le-a zis lui Leon şi Leito să facă acelaşi lucru. Ca în America, i-a explicat tatălui său, care se uita la el uimit. Acum, le-a spus Gabriel, trebuie să dăm un nume magazinului, ca în America. Şi chiar a doua zi dimineață, o pancartă mare a apărut deasupra magazinului: RAFAEL ARMOZA ŞI FIII, DELICATESE.

Magazinul a continuat să prospere, iar situația financiară a familiei s-a îmbunătățit mult. Ceilalți copii ai familiei şi-au găsit şi ei drumul în viață: Clara se măritase şi aştepta primul ei copil; Avraam şi Matzliah îşi deschiseseră un magazin de tâmplărie; Shmuel studia la şcoala Talmud-Tora, iar eu, Allegra, care mă căsătorisem de pe vremea când Gabriel era încă în America, m-am mutat la Tel Aviv cu soțul meu, Elazar, şi le-am dăruit, Mercadei şi lui Rafael, doi nepoți, să-i țină Dumnezeu sănătoşi, să nu fie de deochi.

Atunci i-a spus Mercada lui Rafael:

— E timpul să-i găsim lui Gabriel o mireasă. Băiatul are deja douăzeci de ani şi, până nu se însoară el, nici frații lui mai mici nu se pot căsători.

Rafael şi-a dat binecuvântarea, iar Mercada a făcut o listă cu toate fetele tinere din Ierusalim. Nici nu era atât de greu. La urma urmelor, sefarzii locuiau într-o comunitate strâns unită şi se cunoşteau bine unii pe alții, iar uneori chiar se căsătoreau cu rudele îndepărtate. Drept urmare, s-a gândit că Esterica, fiica lui Shlomo Molcho, o rudă de gradul al treilea, putea fi o alegere potrivită. Rabinii din comunitate consimțeau la căsătoriile în interiorul familiei, cu condiția ca tinerii să nu fie rude de sânge, pentru ca nu cumva să nască prunci bolnăvicioşi. De-a lungul anilor, numărul membrilor comunității sefarde scăzuse şi se temeau că fiii şi fiicele lor ar putea să ia în căsătorie oameni din alte comunități, ferească Cerurile de aşa ceva!

— Înainte să cauți mireasă, mergi şi stai de vorbă cu fiul tău, i-a spus Rafael Mercadei.

— Ce să vorbesc cu el? I-a venit timpul de însurătoare şi-i voi alege cea mai bună mireasă dintre fetele Ierusalimului.

Cu toate acestea, s-a dus şi a stat de vorbă cu Gabriel. Era fiul ei iubit, mândria şi bucuria ei. Îşi crescuse toți copiii cu tot dragul. „S-au născut unul după celălalt”, îi plăcea să spună, „fără pauză, după voia lui Dumnezeu.”

Nu vorbea niciodată despre cei patru copii care îi muriseră la naştere sau înainte de a fi împlinit un an. Ți-am spus deja, Gabriela *querida*, moartea copiilor în vremurile acelea nu era ceva neobişnuit. Chiar şi soțul ei, Rafael, se născuse după un alt copil care murise, şi până ca mama lui să fie sigură că va trăi, a trecut prin chinuri nesfârşite, fiindcă era foarte bolnav. Până nu s-a însănătoşit, nu l-a tăiat împrejur şi nici nume nu i-a dat, iar când s-a vindecat, i-a pus numele Rafael. Iar fiul ei, Gabriel, a primit numele după îngerul Gabriel, ca să-l protejeze şi să nu moară înainte de ceremonia de răscumpărare a primului născut. Chiar şi după ce i s-au născut ceilalți copii, Mercada l-a tratat ca şi cum ar fi fost singurul ei fiu. Când a plecat în America, a fost sfâşiată de dor şi nimeni nu a fost mai fericit ca ea când s-a întors. Îi era milă de Leon, al cărui fiu alesese să rămână în America. „Sunt ca o cloşcă”, spunea. „Îmi place să-mi țin puii sub aripi.” Iar acum era hotărâtă să-i găsească lui Gabriel cea mai potrivită mireasă.

— *Hijo querido*, i-a spus, e timpul să te însori.

Nu s-a opus şi nici măcar n-a cârtit. Ştia şi el că-i venise timpul de însurătoare, dar nu-i plăcea niciuna dintre fetele pe care le cunoştea. În timp ce prietenii şi rudele lui de aceeaşi vârstă se luaseră unii după alții şi Moshe, prietenul lui care îi era ca un frate, se căsătorise în America, şi eu, şi Clara, care eram amândouă mai mici decât el, ne căsătoriserăm, Gabriel rămăsese neînsurat. A fost de acord cu ideea mamei lui, iar ea s-a apucat imediat să-i caute mireasă.

— În două luni facem nuntă, i-a spus soțului ei. Toate fetele din Ierusalim stau la rând în fața uşii fiului tău.

Ştia că fiul ei era un ginere dorit. Provenea dintr-o familie respectabilă, a cărei situație financiară era mult mai bună decât a multor familii din Ohel Moshe, Mazkeret Moshe, Nahalat Shiva, Sukkat Shalom şi Oraşul Vechi. Era frumos,

educat şi fusese în America. Esterica, şi-a spus în sinea ei, este cu siguranță potrivită, dar nu voi alege pentru Gabriel prima fată care îmi iese în cale. Aşa că şi-a luat un răgaz şi a vizitat casele multor fete tinere. Primele pe listă au fost tinerele de şaisprezece şi şaptesprezece ani, din familii bogate şi respectabile. După aceea, le-a împărțit după felul în care arătau. O fată care era prea slabă a fost imediat scoasă de pe listă; una care a îndrăznit să-şi ridice capul şi să se uite direct în ochii ei a fost considerată prea cutezătoare; iar o fată învățată a fost şi ea descalificată. Astfel de tinere, considera ea, nu sunt îndeajuns de supuse şi cu siguranță nu se vor supune autorității mele. De asemenea, le-a judecat pe candidatele la mâna fiului ei şi în funcție de mâncarea care îi era servită în casele lor. Cei care i-au oferit ceai şi *bizcocho* au fost descalificați, fiindcă erau săraci. Dar dacă întindeau o masă mare în cinstea ei, iar mama potențialei mirese continua să tot aducă bunătăți, îndemnând-o să guste şi asta, şi asta, până când se sătura, candidata urca imediat pe listă.

— O să găsesc cea mai bună mireasă, cea mai frumoasă dintre fetele Ierusalimului, îi spunea lui Rafael, când se întorcea acasă, extenuată de atâtea vizite. Voi alege o fată care să fie mama nepoților mei şi o voi măsura cu şapte ochi, până când o voi considera demnă să intre în familia Armoza.

Rafael stătea la locul lui, în uşa magazinului. După multe zile cu ploaie, ieşise în sfârşit soarele şi razele lui blânde îi mângâiau fața. Parfumul puternic al portocalelor proaspăt culese din livezile de pe coastă se împletea cu aroma condimentelor şi a legumelor proaspete şi cu cea de peşte şi carne. Mirosul familiar al pieței îi umplea nările şi, în timp ce le adulmeca, simțea cum se răspândeşte fericirea înăuntrul lui.

Iar în clipa aceea le-a văzut apropiindu-se: o femeie în vârstă, îmbrăcată în negru din cap până-n picioare, şchiopătând şi strângând mâna unei tinere al cărei păr blond era împletit în două cosițe răsucite în jurul capului. Ceva legat de ele i-a atras atenția şi le-a urmărit cu privirea până în momentul în care s-au oprit în fața magazinului. Când femeia în vârstă i-a surprins privirea, lui Rafael i-a sărit inima din piept. Ea e! Ea e! *Dibbuk*-ul din Safed! *El Dio que mi mate*, să mă bată Dumnezeu! Era femeia cu ochi albaştri pe care încerca s-o uite de mai bine de douăzeci de ani. A simțit cum îi zvâcnesc tâmplele şi s-a prins cu putere de brațele scaunului. Femeia în vârstă şi-a ferit imediat privirea şi a tras-o pe fiica ei după ea, înapoi în stradă, implorând-o în idiş să grăbească pasul. O recunoscuse negreşit. Trupul femeii era uşor cocoşat şi ofilit, fața îi era ridată, dar ochii ei, deşi lumina din ei pălise întrucâtva, erau aceiaşi ochi albaştri care-l vrăjiseră cu douăzeci de ani în urmă şi-l făcuseră să plece degrabă din Safed, să se întoarcă la Ierusalim şi s-o ia pe Mercada de soție. A inspirat adânc, iar în clipa în care părea că plămânii i s-au umplut în sfârşit de aer, a deschis ochii şi le-a văzut pe cele două stând din nou în fața magazinului, certându-se în idiş. Tânăra voia să intre, dar femeia în vârstă se opunea. Deodată, fata şi-a ridicat ochii şi a rămas ca vrăjită. Rafael i-a urmărit privirea, curios să vadă ce i-a atras atenția şi, spre disperarea lui, l-a văzut pe Gabriel, care stătea în spatele tejghelei, uitându-se țintă spre fată. Cuțitul pe care-l folosise cu o clipă înainte pentru a tăia brânza rămăsese suspendat în aer. Rafael s-a uitat din nou spre fată şi, spre uimirea lui, ea nu şi-a ferit privirea, aşa cum s-ar fi cuvenit, ci se uita cu neruşinare în ochii lui. „*Dio santo*, l-a fermecat”, a fost gândul cumplit care i-a trecut prin minte, „aşa cum m-a vrăjit pe mine mama ei.” Totul s-a întâmplat într-o clipă. Imediat după aceea, mama îşi târa deja fiica afară din magazin, dar ea şi-a

întors capul, fără să-şi ia ochii de la Gabriel, care rămăsese ca împietrit. După ce şi-a venit în fire, Gabriel a vrut s-o pornească pe urmele lor. Dar Rafael l-a oprit cu vocea lui tunătoare: „*Donde vas*? Unde te duci?” Gabriel nu i-a răspuns, întorcându-se în spatele tejghelei. Nu au vorbit nimic despre cele întâmplate, despre femeia aşkenază şi fiica ei. Şi, pentru prima dată de când se căsătorise cu ea, Rafael nu i-a povestit Mercadei despre ce se întâmplase la magazin.

În noaptea aceea, Rafael n-a fost în apele lui şi n-a pus geană pe geană. Imaginea *dibbuk*-ului din Safed îi juca în fața ochilor. În ciuda jurămintelor făcute, s-a trezit gândindu-se la ea din nou şi din nou. Venise cu fiica ei, *hija de una putana*, să-i bântuie pe el şi pe fiul lui. Nu putea permite să se întâmple una ca asta. O va alunga din piață, dacă va fi nevoie. Femeia aşkenază nu va mai intra niciodată în Piața Mahane Yehuda, nu va mai pune nicicând piciorul pe teritoriul lui, nici ea, nici fiica ei. Oricum, poate că totul era doar în capul lui, poate că avea halucinații. Poate îl suspecta zadarnic pe fiul lui, doar fiindcă el simțise toate acele lucruri cu ani în urmă, la Safed, când o întâlnise pe fata cu ochi albaştri. Poate era doar imaginație şi praf în vânt, poate nici măcar nu văzuse ce-a văzut. S-a ridicat din pat, a oftat şi s-a întrebat ce ar spune Mercada, dacă neliniştea lui ar trezi-o din somn. Dar ea dormea dusă, fără să-şi imagineze că aceasta va fi ultima noapte în care va mai dormi în pace, înconjurată de copiii care dormeau şi ei liniştiți. Mercada nu ştia că, în timp ce ea se odihnea în pace, soțul ei se foia neliniştit, ca stăpânit de un demon, rugându-se pentru întâiul lui născut, şi că Gabriel nu închisese un ochi toată noaptea.

Rohel era hotărâtă să se întoarcă în Piața Mahane Yehuda. Nu era prima dată când îl vedea pe Gabriel acolo, în spatele tejghelei, la magazinul de delicatese, dar era prima oară când îi surprinsese privirea. Ştia că nu are voie să se

întoarcă, fiindcă, dacă tatăl ei ar fi aflat că se uitase la un bărbat, şi încă la un sefard, i-ar fi tăiat cozile şi ar fi încuiat-o în casă până şi-ar fi dat sufletul.

Rohel era o pasăre ciudată. Spre deosebire de surorile ei ascultătoare, se certa cu mama ei şi refuza să ajute la treburile gospodăriei sau să aibă grijă de fraţii mai mici. În cea mai mare parte a zilei, stătea pe scări şi se uita la copiii care se jucau în curte sau la femeile care întindeau rufele pe frânghii.

— *Rohel, kim aher*, o striga mama ei, dar ea se prefăcea că n-o aude, îi ignora chemarea, iar cuvintele mamei se pierdeau printre râsetele copiilor, printre vocile elevilor care se rugau la *yeshiva*[2] din apropiere şi în zarva curţii.

— *Rohel, kim aher*, o imitau copiii pe mama lor, în timp ce pe ea o trăgeau de cozi.

Ce nu făcuseră părinţii săi pentru a scoate duhul rău care se lipise de ea! Tatăl îi adusese un cabalist din Safed pentru a scoate *dibbuk*-ul care se cuibărise înăuntrul ei, dar fata se opusese, lovind din picioare şi urlând ca o lunatică, până când au fost forţaţi s-o lege de pat. Cu aprobarea părinţilor, fratele ei mai mare i-a dat o bătaie zdravănă, dar nici asta n-a ajutat cu nimic. În cele din urmă, Rohel a înţeles că i-ar fi mai bine dacă s-ar înţelege cu părinţii ei, aşa că a fost de acord să meargă la femeia aceea bătrână, o sefardă ciudată din Oraşul Vechi, pentru *livianos*, şi chiar la un rabin cabalist pe care părinţii ei îl rugaseră să scoată duhul rău din ea.

Ver veln keinmal a shidekh gefinen far ir, cine ar vrea s-o ia de nevastă? plângea mama ei. Şi nu doar pentru că nu ar fi vrut nimeni s-o ia de nevastă, dar şi pentru că toţi ceilalţi copii ar fi fost năpăstuiţi din pricina ei.

---

[2] Şcoală tradiţională, în care se studiază texte religioase.

Rohel nu şi-l putea scoate din minte pe bărbatul din Piața Mahane Yehuda, care stătea în spatele tejghelei magazinului, nu putea uita zâmbetul lui larg, cu dinți de un alb strălucitor, cu gropițe în obraji. Îşi simțea inima bătând cu putere atunci când se gândea la el şi sângele îi urca la cap, îmbujorându-i obrajii. Ea, care întotdeauna preferase să stea pe trepte şi să privească cerul, ea, care refuza să-şi ajute mama la spălatul rufelor şi la curățenie, respingându-i cererile de a avea grijă de frații ei, se oferea acum să-i care coşul la piață, pentru cumpărăturile de Sabat. Mama ei nu zăbovise niciodată la RAFAEL ARMOZA ŞI FIII, DELICATESE, iar produsele din acest magazin nu ajunseseră niciodată pe masa lor. Nu erau atât de înstăriți şi, de obicei, cumpărau doar legume, carne, cu precădere organe, care erau mai ieftine, iar de sărbători, pui.

Fiindcă nu intraseră niciodată la RAFAEL ARMOZA ŞI FIII, DELICATESE, Rohel îl văzuse pe Gabriel doar de la distanță. Dar, într-o zi, când mama ei s-a oprit la femeia arabă care vindea portocale, s-a strecurat până în fața magazinului, prefăcându-se că se uită în sacii cu fructe uscate, privind din când în când pe furiş spre tânărul bărbat din spatele tejghelei. Când l-a văzut zâmbindu-le clienților şi i-a observat cele două gropițe din obraji, a roşit. Înainte s-o audă pe mama ei chemând-o, *Rohel, kim aher*, tânăra s-a ferit de privirile lui. Dar Gabriel a văzut-o, iar ochii lor s-au întâlnit. A observat cum se încruntă în timp ce o studiază fără ruşine. Şi ea, în loc să se ferească din calea ochilor lui, i-a întors privirea! Dacă tatăl sau frații ei ar fi văzut-o, i-ar fi dat o bătaie soră cu moartea. Dacă mama ei ar fi înțeles zbuciumul sălbatic din inima ei, i-ar fi retezat cozile împletite, i-ar fi ras capul şi ar fi trimis-o la mănăstirea Ratisbonne, să trăiască acolo cu călugărițele, aşa cum o amenințase de nenumărate ori în trecut.

În ziua următoare, în timp ce mama ei era ocupată în bucătărie, iar surorile sale aveau grijă de frații lor mai mici, a coborât scările, a ieşit din curte, a traversat Mea Shearim, mergând mai mult lipită de pereți şi rugându-se să nu dea nas în nas cu tatăl sau cu fratele ei mai mare ori cu vreo altă rudă sau vreun cunoscut, ferească Sfântul, şi s-a îndreptat spre Piața Mahane Yehuda. A traversat cartierele Geula şi Makor Baruch, până când a ajuns pe Calea Jaffa, după care a intrat pe porțile pieței şi s-a oprit doar în fața magazinului.

La ora aceea era plin de clienți, aşa că Gabriel, Leito şi Leon nu-şi vedeau capul de treabă. Astfel, nimeni nu a observat-o pe Rohel stând lângă tejghea, aşteptându-şi rândul; nici chiar Gabriel, care era ocupat cu clienții. Dar, când i-a venit rândul, s-a uitat la ea şi aproape a leşinat la vederea ochilor ei albaştri, care se uitau fix în ochii lui, zâmbind fără ruşine. Era prea mult pentru el. Iar ea nu se dădea în lături de la nimic.

— Cu ce vă pot ajuta? a întrebat-o Gabriel pe un ton nesigur.

Ea nu i-a răspuns, dar a continuat să-l privească, fără să-şi ia ochii de la el nici măcar pentru o clipă.

— Măsline, brânză, peşte sărat?

A clătinat din cap, refuzând.

— Grăbeşte-te, copilă, că nu am toată ziua la dispoziție, a spus o femeie din spatele ei.

Gabriel a luat o mână plină de migdale dulci, roz şi i le-a pus în palmă, iar atingerea lui i-a trimis un fior pe şira spinării. A închis repede pumnul în jurul sâmburilor şi, fără un cuvânt de mulțumire şi fără a plăti, a ieşit din magazin.

A aşteptat ore întregi ca el să-şi încheie programul de lucru, şezând pe treptele şcolii Alliance. Nu era obosită, flămândă sau însetată. Nu se gândea la părinții ei, care probabil îşi ieşiseră din minți din pricina grijilor pe care şi le

făceau, căutând-o prin tot cartierul Mea Shearim, sau la bătaia pe care urma s-o capete de la fratele ei, la întoarcerea acasă. S-a aşezat pe treptele murdare şi l-a aşteptat. După orele amiezii a văzut venind un bătrân, care s-a aşezat imediat pe un scaun de lemn, chiar în uşa magazinului, trecându-şi mărgelele din ambră printre degetul arătător şi degetul mare, aşa cum obişnuiau să facă arabii. Câteva ore mai târziu, a observat că după mai multe căni de ceai şi după ce a schimbat câteva vorbe cu trecătorii şi cu fiul său, care venea din când în când la uşa magazinului, bătrânul s-a ridicat şi, sprijinindu-se într-un baston, s-a dus în drumul lui. A aşteptat ca Leon şi Leito să ducă sacii şi butoaiele înăuntru şi i-a urmărit în timp ce îşi scoteau şorțurile şi plecau fiecare la casa lui.

Piața s-a golit, vânzătorii de la tarabe şi negustorii şi-au încuiat marfa, vânzătorii arabi s-au întors în satele lor şi atunci când soarele avea forma unei mingi roşii alunecând spre vest, atunci a ieşit şi el din magazin, a zăvorât uşile grele din lemn şi a pornit-o spre cartierul Ohel Moshe. Abia în clipa aceea a ieşit şi ea din ascunzătoare şi a început să-l urmărească.

Când Gabriel a auzit paşi în urma lui, a întors capul, iar privirea lui a întâlnit din nou ochii ei albaştri ca marea. Nu mai era nimeni prin preajmă, doar ea şi el în mijlocul străzii Etz Hahaim.

Ultimele raze de soare mângâiau chipul fetei, iar el şi-a amintit cum, cu mult timp în urmă, o întrebase pe mama lui cum arată Dumnezeu şi ea îi spusese: „Ca o lumină strălucitoare”.

Exact în clipa aceea, ea s-a răsucit pe călcâie şi a început să se îndepărteze de el cu repeziciune.

Gabriel nu ştia ce l-a trezit din năucire, dar a urmat-o pe fata cu ochi albaştri până în curtea şcolii Alliance, cu

picioarele mişcându-i-se ca şi cum ar fi avut voință proprie şi cu inima bătându-i sălbatic.

Uitase că Mercada şi Rafael îl aşteptau acasă, la cină, împreună cu frații lui. A urmat-o orbeşte până în curtea şcolii Alliance, unde ea s-a aşezat pe trepte şi a ridicat ochii spre el. Gabriel era un tânăr capabil să-şi controleze impulsurile, dar ce simțea în momentul acela era ceva ce nu mai simțise niciodată în viața lui.

De multe ori în viață avusese gânduri păcătoase, dar niciodată nu se lăsase purtat de ele. Şi-a amintit cum odată, în timp ce el şi Moshe se plimbau pe Fifth Avenue, în New York, într-o zi primăvăratică de Sabat, ochii lui au rămas lipiți de gleznele subțiri ale unei tinere fete, îmbrăcate într-o rochie lejeră şi vaporoasă, cu picioarele înveşmântate în dresuri de mătase pură. A simțit atunci o dorință atât de puternică, încât i s-a făcut pielea de găină şi nu a reuşit să-şi ia ochii de la gleznele ei, până când prietenul lui nu i-a dat un ghiont, spunându-i:

— Ai grijă să nu dai peste domnişoara.

Observase frumusețea femeilor şi se întrebase de multe ori ce ascundeau rochiile lor, imaginându-şi trupurile curbate pe sub țesăturile curgătoare, care le treceau uşor peste părțile intime, atingându-le şi neatingându-le în acelaşi timp. Dar s-a înfrânat.

Spre deosebire de Moshe, care spunea mereu ce gândeşte, Gabriel prefera să-şi țină gândurile doar pentru el.

Moshe, pe de altă parte, avea curajul să le vorbească femeilor fără ocolişuri, salutându-le şi aşteptând să fie salutat. Gabriel nu-i vorbise niciodată unei femei străine, decât dacă ea fusese aceea care i se adresase prima, însă chiar şi în astfel de situații, se limita la câteva cuvinte scurte şi se grăbea să încheie conversația. Într-o seară, când amândoi s-au întors devreme de la muncă în camera lor

ponosită, Moshe i-a sugerat să meargă împreună la baia publică.

— Cu ce ocazie? a întrebat Gabriel. Nu e Sabatul.

— E totuşi o noapte specială, i-a răspuns Moshe. Mergem întâi la baia publică, după care la bordel.

Gabriel s-a oprit din ce făcea şi s-a uitat surprins la Moshe.

Nu că n-ar fi cochetat uneori cu ideea de a merge la bordel, o clădire cu un etaj din Bowery, ale cărei draperii grele ascundeau ce se întâmpla înăuntru, lăsând să răzbată doar sunetul vocilor şi al muzicii. Uneori, când treceau pe-acolo, în drumul lor spre baia publică, vedeau bărbați beți plecând însoțiți de femei cu sâni mari şi machiate strident, îmbrăcate în rochii cu decolteuri adânci. Dar de la gând la faptă era un pas uriaş.

— Du-te şi bucură-te, i-a spus el lui Moshe. Eu mă duc să mă culc.

Moshe a izbucnit în râs. Îl iubea pe prietenul lui ca pe un frate. Când va vedea *troncho* că femeile îl vor mai mult decât le doreşte el pe ele? Când va înțelege că e timpul să-şi elibereze dorința şi că ăsta nu e un păcat, în ciuda spuselor profesorilor de la şcoala Talmud-Tora? Dar, fiindcă îl cunoştea bine pe Gabriel, nu a încercat să-l convingă. Ştia că nu va fi tentat, aşa că şi-a luat rămas-bun şi s-a dus singur.

În noaptea aceea, Gabriel a fost năpădit de tot felul de gânduri. Şi-l imagina pe Moshe în aşternuturi roşii de satin, cu o femeie cu sâni mari stând aplecată deasupra lui; îşi imagina buzele ei pline, date cu ruj roşu, sărutând buzele subțiri ale lui Moshe şi aproape că putea auzi gemetele de dorință ale prietenului lui. Trupul i s-a tensionat ca o coardă de vioară, şi-a atins penisul, imaginându-şi sânii mari ai femeii, fesele ei rotunde urcând şi coborând cu mişcări unduite şi gura ei roşie. Şi-a dat drumul şi, înainte

de a mai apuca să regrete că încă o dată şi-a pierdut sămânța-n zadar, a căzut într-un somn profund.

Moshe a devenit un client fidel al bordelului. Gabriel, în ciuda curiozității sale şi a insistențelor repetate ale lui Moshe, a ales să-şi păstreze dorințele ascunse. Chiar şi acum, când stătea în spatele tejghelei, în magazinul din piață, iar femeile îi aruncau ocheade, îşi păstrase obiceiul de a pleca privirea. Nu pentru că nu le-ar fi observat. Le vedea intrând în magazin, unele cu carnea tare şi voluptuoase, altele delicate, altele cu coapsele precum rotunjimile dealurilor care înconjurau Ierusalimul. Dar fata care şedea acum pe treptele şcolii Alliance nu semăna cu niciuna dintre acestea. Trupul ei era subțire, fără niciun gram de carne în plus, brațele ei erau lungi şi zvelte, iar sânii ei mici erau ca ai unei copile. Purta o rochie neagră, cu mâneci lungi, şi o pereche de ciorapi negri, care îi ascundeau picioarele. Doar gâtul lung, chipul frumos şi cozile împletite şi aurii mai rămâneau la vedere, însă îşi putea imagina pielea ei albă şi pură de sub îmbrăcăminte. Dar ce căuta el acum în întuneric, cu această fată cu ochi albaştri şi cosițe de aur, în timp ce mama, tatăl şi frații lui erau cu siguranță înnebuniți de grijă? Trebuia să-şi ia imediat la revedere şi să meargă de urgență acasă. Însă era ca şi cum cineva îi țintuise picioarele în pământ, pentru că stătea acolo nemişcat, înecându-se în ochii ei. Soarele apusese demult, amurgul trecuse, nu va mai rosti rugăciunea de seară la sinagogă, iar cerul Ierusalimului era înțesat de stele. Timpul părea să se fi oprit în loc, în timp ce ei doi stăteau acolo, unul în fața celuilalt, până când, deodată, copila a început să tremure din toate mădularele.

— *Oy vey iz mir*, a zis ea în idiş. Tatăl meu o să mă omoare.

Până să-şi dea Gabriel seama ce se întâmplă, fata deja dispăruse, de parcă ar fi înghițit-o pământul. A tras din nou aer în piept, după ce aproape rămăsese fără răsuflare,

nesigur de cele întâmplate din clipa în care a închis magazinul şi a întâlnit ochii fetei şi până acum. Şi-a netezit hainele, şi-a îndreptat pălăria şi a pornit-o către Ohel Moshe.

Mama lui a fost prima care l-a văzut.

— *Querido mio, que no mi manquis*, unde ai fost? Ce s-a întâmplat? L-am trimis pe Leito după tine la magazin, să te caute, am alergat la sora ta, Clara, şi tu, *nada*, nici urmă, de parcă te-ar fi înghițit pământul!

Nu i-a răspuns nimic, rămânând tăcut ca un sfinx. Niciodată nu-şi mințise mama şi, oricum, ce ar fi putut să-i spună? Că se dusese după ochii albaştri ai unei fete aşkenaze şi că se pierduse în ei?

— Iertate să ne fie păcatele, *hijo*, a spus Mercada, scuturându-i mâna. Ce se întâmplă cu tine? Ți-a mâncat pisica limba? De ce nu spui nimic? Ai fost jefuit? A fost jefuit! Au furat toată marfa din magazin! Afurisiții de arabi din Sheik Badr l-au jefuit!

— Nimeni nu m-a jefuit, a spus repede şi asta, cel puțin, era adevărat.

Chiar în acel moment a intrat Rafael, cu barba lui căruntă vâlvoi şi cu fața albă ca varul. S-a sprijinit cu mâinile de masă şi i-a spus fiului său pe un ton solemn:

— Nici la sinagogă n-am fost, nici rugăciunea de seară n-am spus-o, nici cina n-am luat-o. Spală-ți mâinile şi aşază-te la masă.

Rafael nu avea nici cea mai mică îndoială pe unde îşi petrecuse fiul lui ultimele ore. Ştia că cele mai mari temeri ale lui se împliniseră. Fiul său, la fel ca el în urmă cu mulți ani, se afla în căutarea ochilor albaştri. Nu împărtăşise cu niciun suflet de pe lumea asta cele întâmplate şi, cu siguranță, nu-i suflase Mercadei o vorbă, dar, din ziua în care văzuse *dibbuk*-ul din Safed la uşa magazinului său, nu mai avusese o clipă de linişte. Abia putea respira ziua şi cu

greu putea dormi noaptea. Imaginea ei îl bântuia din nou, dar gândurile lui de acum, spre deosebire de cele din trecut, erau umbrite de nelinişte şi angoasă.

Când Mercada a simțit că bărbatul ei nu era în apele lui, l-a întrebat:

— *Que pasa, mi querido*, e totul bine?

Iar el îi răspundea nerăbdător, în doi peri sau altfel.

Rafael şi-a crescut donațiile şi se ruga cu şi mai multă fervoare la sinagogă, implorându-l pe Cel Puternic ca aşkenaza să se ducă înapoi de unde venise şi să nu se abată niciun rău peste familia lui din cauza fiicei unei femei străine, iar viața lor să se întoarcă la cum era înainte ca ea şi fiica ei să apară de cine ştie unde, să-i tulbure zilele şi nopțile.

Şi, de parcă i s-ar fi răspuns la rugăciuni, aşkenaza şi fiica ei nu şi-au mai făcut apariția la magazin în următoarele zile. I-a mulțumit Celui Puternic, binecuvântat fie Numele Lui. În loc să-i reaprindă pasiunea, întâlnirea cu *dibbuk*-ul din Safed l-a făcut să simtă exact opusul: era ca şi cum o flacără se stingea şi nu mai rămăseseră decât câteva limbi de foc uscate, consumându-se încet, până când văpaia avea să se stingă cu totul. I-a mulțumit încă o dată tatălui său, odihnească-se-n pace, că l-a căsătorit cu femeia minunată care era Mercada, şi chiar a profitat de ocazie pentru a merge în patul ei după o lungă perioadă de abstinență. Şi ea, care nu mai era surprinsă de nimic din comportamentul bărbaților, a închis ochii şi s-a rugat ca el să termine ce făcea şi să o lase în pace. Dar, spre surprinderea sa, pentru prima dată de când se căsătoriseră, Rafael nu s-a ridicat imediat de lângă ea, grăbindu-se să se întoarcă în patul lui. A zăbovit între cearşafurile ei, şi-a lăsat capul pe pernă şi i-a spus:

— Trebuie să-l însori cât mai repede pe Gabriel.

Surprinsă, Mercada l-a întrebat:

— De ce atâta grabă? Încă nu am verificat toate miresele.

— Trebuie să ne grăbim. Spune-i lui Shlomo Molcho că mergem cu Gabriel, sâmbătă seara, după *havdala*, să stabilim condițiile.

— Rafael, *querido*, graba este lucrarea diavolului. De ce insişti?

— Nu mi te împotrivi, femeie! Poate să se grăbească diavolul atât cât pofteşte, dar tu o să blestemi ziua în care nu m-ai ascultat şi nu i-am vizitat la timp pe părinții Estericăi.

Mercada era cuprinsă de frică. Ce spunea oare bărbatul ei, ferească Sfântul, Doamne apără şi păzeşte? Cel mai mare coşmar al ei era pe cale să se întâmple? Senzația pe care o simțise de luni de zile nu era doar în imaginația ei? În ciuda ritualului de purificare al rabinului cabalist, deochiul nu fusese totuşi îndepărtat, iar Lilith încă stătea în aşteptare?

Nu a mai spus nimic şi, după cină, în seara următoare, a bătut la uşa lui Shlomo Molcho şi i-a spus să pregătească casa. Sâmbătă seara, ea şi soțul ei urmau să-i viziteze împreună cu Gabriel, să ceară mâna fiicei lui şi să stabilească toate condițiile.

Rafael a răsuflat uşurat. Acum, spera el, Gabriel o va lua pe Esterica de soție, iar pacea şi liniştea vor domni din nou în viața lui.

Se uita la chipeşul său fiu, care nu era câtuşi de puțin conştient de frumusețea lui, la acest tânăr nobil şi manierat. *Miskeniko*, nici măcar nu-i trecea prin minte că exact în clipa asta era salvat de blestemul ochilor albaştri. A răsuflat uşurat la gândul că fiul lui nu se va frământa ca el, ani de zile, de dorul unei femei de neatins. Dar chiar când credea că liniştea se va întoarce în viața lui, cum stătea în uşa magazinului, învârtindu-şi mărgelele de ambră şi uitându-se la trecători, a văzut-o din nou pe fata aceea ciudată şi a simțit că i se opreşte inima. A observat că privirea ei îl fixa

pe Gabriel şi că nici el nu-şi lua ochii de la ea. Dar, când Rafael s-a întors să se uite la fată, ea nu mai era deja acolo. „Un demon”, a şoptit pentru sine şi a scuipat de trei ori. „Un adevărat demon. O clipă e aici şi-n următoarea nu mai e!”

„Iertate să-mi fie păcatele”, s-a gândit, „dacă Mercada află de fată, va da foc întregului Ierusalim cu ritualurile ei de alungare a deochiului şi a duhurilor rele, se va duce la toţi rabinii din Ierusalim să o exorcizeze, nu va mai pune geană pe geană, iar viaţa ei va deveni un coşmar.” S-a hotărât că nu poate să-i spună. Oricum, fata trebuia să dispară din vieţile lor şi, chiar dacă nu se întâmpla astfel, avea el grijă s-o trimită la casa tatălui ei, care îi va da o bătaie soră cu moartea, îi va rade părul şi o va numi o *loca*, o nebună. Nu-i păsa. Dacă nu pleacă ea de bună voie, o va face el să ajungă la *uzrain, Allah yahdi inshallah*, s-a trezit înjurând în arabă.

În aceeaşi zi, în timp ce îl aşteptau din nou pe Gabriel să se întoarcă de la piaţă, asta după ce Leito venise şi îi anunţase că magazinul era închis şi că Gabriel nu se afla nici la Clara, nici la sinagogă, nici cu jucătorii de table din piaţă, Rafael a ştiut: fiul lui era posedat. Era un semn din ceruri. El fusese vrăjit de ochii mamei ei, iar acum, fiul lui fusese vrăjit de fiică. Dacă aceasta era hotărârea sorţii, atunci el nu i se va supune! Fiul lui, *ras bini eini*, mândria şi bucuria lui, nu va avea nimic de-a face cu o fată aşkenază, indiferent de preţul pe care trebuia să-l plătească! În seara aceea, nu i-a spus absolut niciun cuvânt fiului său.

În dimineaţa următoare, s-au trezit şi au plecat împreună la magazin. Rafael a observat că Gabriel nu era în apele lui. Privirea îi aluneca mereu către uşă şi nici nu s-a dus acasă în pauza de la prânz, aşa cum făcea de obicei. Când Mercada a venit cu o tavă de *sofrito* pe care o pregătise special pentru el, i-a spus că a fost prea ocupat ca să ajungă acasă, fiindcă sunt multe de făcut la magazin, sunt mulţi clienţi, iar pe lângă asta mai trebuie să stea şi cu ochii pe

hoții, *hijos de on mamzer*, care profită de aglomerație şi fură marfa.

Rafael a mai observat şi că Gabriel nu se grăbea să închidă magazinul în ziua aceea.

— Du-te acasă, *papo*, i-a spus lui Rafael. Mai am ceva de făcut, după care vin şi eu.

— Niciun „după care”! i-a spus Rafael cu tărie. Vii chiar acum sau aştept până când închizi şi mergem împreună.

Leito şi Leon căraseră deja butoaiele şi sacii înăuntru şi plecaseră acasă, când tatăl lui încă stătea pe scaun, în uşa magazinului. Femeile arabe se întorseseră în satele lor, vânzătorii îşi închiseseră tarabele, piața se golise de cumpărători şi negustori, iar ea încă nu venise. Chiar şi dacă ar fi venit, se gândea Gabriel, cum aş putea s-o urmez, când tatăl meu stă aici şi mă aşteaptă să merg cu el acasă?

Lui Rafael nu i-a scăpat faptul că fiul lui era încurcat, că mişcările lui erau stângace şi că era nerăbdător. „Îi va mai creşte o pereche de ochi, dacă se mai uită mult spre uşă. Trebuie să vorbesc cu el. Trebuie să-i dau în grijă”, s-a hotărât el. „Voi găsi momentul potrivit.”

Când Gabriel a închis în cele din urmă magazinul, au pornit-o împreună spre Ohel Moshe, un bătrân sprijinit în baston şi un tânăr voinic, care îl susținea. Au tăcut tot drumul. Rafael nu a găsit curajul să-i vorbească fiului lui, iar Gabriel era pierdut în gândurile care-i zburau mereu spre Rohel. Dacă nu mai vine niciodată să-l caute la magazin? Dacă n-o s-o mai vadă vreodată? Aşa ceva era cu neputință. Dacă nu venea ea, se va duce el să o caute! Şi în clipa aceea, chiar când traversau strada Agrippa şi urmau să intre pe poarta de piatră a cartierului Ohel Moshe, a văzut-o strecurându-se pe alei, ca o umbră.

„Lilith”, a trecut grăbit un gând prin mintea lui Rafael în clipa în care a văzut-o.

Ochii lui Gabriel o căutau.

— Rohel! a strigat, uitând de tatăl lui, care era lângă el, şi de mama lui, care îl aştepta acasă.

Rafael s-a speriat. Rohel, iertate să-mi fie păcatele, îi ştie şi numele. În timp ce încerca să înțeleagă ce se întâmplă, Gabriel şi-a desprins mâna de cotul tatălui său şi a început să alerge după fată.

Rafael şi-a ridicat bastonul în aer, agitându-l şi strigând în urma lui:

— Băiat răzvrătit! Întoarce-te imediat! Opreşte-te, îți poruncesc! Opreşte-te!

Gabriel a ezitat preț de o clipă – la urma urmelor, nu se mai întâmplase niciodată ca el să iasă din cuvântul tatălui său –, dar teama că Rohel ar putea dispărea şi că nu o va mai vedea niciodată a fost mai puternică, aşa încât a continuat să alerge după ea pe aleile pieței, lăsându-şi în urmă tatăl bătrân, agitând bastonul în aer şi urlând la ceruri, iar Gabriel îl auzea chemându-l din depărtare, „Gabriel, Gabriel”, însă continua să alerge după Rohel ca un nebun, auzind încă vocea tatălui său, până când ea s-a oprit pe neaşteptate şi i-a căzut în brațe. El a strâns-o la pieptul său şi şi-a lipit buzele de buzele ei. Niciodată nu mai simțise o emoție atât de puternică, era ca şi cum trupurile lor ar fi fost trase într-un mod magic unul spre celălalt. Ea i-a cuprins gâtul cu brațele ei zvelte, ridicându-se pe vârfuri, iar el i-a cuprins talia, lipindu-i trupul de al lui, simțindu-i sânii mici prin materialul aspru al rochiei. Abia după aceea s-a desprins uşurel de ea, iar Rohel s-a uitat în ochii lui şi i-a spus în idiş: „*Ich hob dich lieb*, te iubesc”.

În momentul acela, lumea a stat pe loc în jurul lor. S-au sărutat îndelung, agățându-se unul de altul ca şi cum s-ar fi agățat de viața însăşi, cu trupul ei subțire înfăşurat peste trupul lui, cu şoapte care niciodată până atunci nu mai fuseseră rostite de gura lui şi pe care ea le sorbea pe îndelete, pe fiecare în parte. Chiar dacă nu înțelegea tot ce-i

spunea, înțelegea mângâierea respirației lui pe pielea feței ei, atingerea buzelor lui de obrazul ei, inima lui bătând în armonie cu a ei.

Uitase cu totul de bătrânul lui tată şi nu se gândea deloc la ce urma să se întâmple, fiindcă niciun preț nu era prea mare pentru ceea ce simțea pentru fata aceasta, care acum îi luase mâna şi i-o conducea dedesubtul rochiei ei. I-a atins pielea şi s-a cutremurat, trăgându-şi mâna în grabă.

— Nu, Rohel. E interzis.

Ea nu i-a răspuns, dar a continuat să-i poarte mâna spre curbura de jos a pântecului ei. A oprit-o.

— Nu, Rohel, i-a spus, speriat de el însuşi. Nu.

Dar mâinile lui începuseră deja să-i caute trupul, mângâindu-i sânii mici şi mătăsoşi. A simțit că se sufocă, a simțit că într-o clipă sufletul îi va ieşi din trup şi, înainte să-şi dea seama ce cuvinte îi ies din gură, Gabriel a spus:

— Nu putem decât după ce ne căsătorim. Nu putem.

Rohel era foarte tăcută, foarte curajoasă. Dacă tatăl sau fratele ei ar fi auzit că a lăsat mâinile unui bărbat să-i atingă trupul, ar fi omorât-o şi i-ar fi aruncat trupul în stradă, şi nimeni din cartierul Mea Shearim nu i-ar fi condamnat pentru asta. Îşi dorea să rămână cu Gabriel pe trotuarul murdar din Piața Mahane Yehuda şi să nu se mai întoarcă niciodată acasă. Ştia ce o aşteaptă acolo. Putea simți deja furia tatălui ei şi loviturile de curea ale fratelui ei. Ştia că o vor lega de pat şi că o vor înfometa şi înseta zile întregi, până când tot sângele s-ar fi scurs din brațele ei, dar era pregătită să sufere o mie de morți în schimbul câtorva minute în brațele lui Gabriel.

Scandalul care a izbucnit în săptămânile următoare amenința să sfâşie Ierusalimul. Extraordinara poveste de dragoste dintre Rohel Weinstein, aşkenaza din Mea Shearim, şi Gabriel Armoza, sefardul din Ohel Moshe, se răspândise în tot oraşul. Nu doar că Gabriel se îndrăgostise

de o tânără aşkenază, ca să nu mai pomenim faptul că provenea dintr-o familie pioasă din Mea Shearim, dar mai fuseseră şi văzuți ținându-se de mână pe treptele şcolii Alliance, ziua în amiaza mare. Rafael a înnebunit. Mercada a leşinat. Țipete, plânsete, veşminte sfâşiate. Nimic n-a fost de vreun folos. N-au ajutat nici jurămintele, nici ritualurile de exorcizare şi *livianos*. Gabriel era neclintit în iubirea lui pentru Rohel şi le-a spus părinților lui că se va căsători cu ea, cu sau fără binecuvântarea lor.

— Aşa ceva nu se va întâmpla niciodată! a răcnit Rafael. Fiul meu nu se va căsători cu o aşkenază!

— *Adio Señor del mundo*, cu ce am păcătuit? se tânguia Mercada, amintindu-şi ziua teribilă în care o văzuse pentru prima dată pe Rohel şi înțelesese că era Lilith, fiica diavolului. *El Dio que la mate*, o blestema, Dumnezeu s-o omoare! Peste cadavrul meu! Doar peste cadavrul meu te vei căsători cu aşkenaza *putana*, care-ți va naşte copii bolnavi! striga, lovindu-se cu pumnul în piept.

Rohel fusese alungată din casa tatălui ei în ruşine.

— *Ich hob nisht mir eine tochter*, nu mai am fiică, a strigat tatăl ei.

S-a ridicat, a sfâşiat gulerul cămăşii nevestei lui, pe cel al cămăşii fiului lui cel mai mare şi apoi pe acela al propriului veşmânt.

— *Mir sitzen shiva noch Rochel*, suntem în doliu, le-a spus soției şi copiilor lui. Spuneți tuturor din Mea Shearim că suntem la priveghi. Rohel a murit.

De când fusese alungată din casa părinților ei, Rohel dormea în fiecare noapte în alt loc, ajutată de Gabriel. Odată a înnoptat în casa lui Leon. Nevestei lui aşkenaze i s-a făcut milă de ea şi, în ciuda protestelor soțului ei, căruia îi era teamă să i se împotrivească Mercadei şi lui Rafael, a hotărât că poate dormi împreună cu copiii ei.

— Dar numai în noaptea asta, i-a spus ea lui Gabriel. Leon nu va accepta mai mult de atât.

Rohel a petrecut câteva nopți şi la azilul de bătrâni din fața spitalului Wallach, unde a plătit lucrând: schimba aşternuturile bătrânilor şi le golea oalele de noapte. Dar nu mai putea suporta duhoarea groaznică şi senzația de greață pe care o simțea mereu în gât, aşa încât i-a spus lui Gabriel că mai bine doarme în cimitirul de peste drum, decât să continue să golească oalele de noapte ale bătrânilor. Gabriel a jurat că va grăbi data nunții şi va găsi o casă pentru ei. A rugat-o să mai rămână acolo câteva zile, până când găsea o soluție. Rohel a fost de acord, cu condiția să lucreze în ture de noapte, când cei mai mulți dintre bătrâni dormeau. Şi, cu excepția țipetelor asurzitoare ale unui bătrân chinuit de coşmaruri, nopțile au trecut în linişte şi a reuşit chiar să doarmă pe patul tare pe care îl primise. Dimineața, se ținea de nas în timp ce golea oalele şi, imediat ce termina, se grăbea afară, întorcându-se abia seara, pentru următoarea tură.

În timpul zilei, Rohel stătea la Zidul Plângerii şi se ruga ore întregi, implorându-l pe Dumnezeu să-l înduplece pe tatăl ei să o ierte, pe tatăl şi pe mama lui Gabriel s-o accepte, pentru a-şi putea întemeia o familie. Odată, chiar dacă nu ştia să scrie sau să citească, a lăsat un bilet într-una dintre crăpăturile zidului, udând peticul de hârtie cu lacrimile ei. Lacrimile, credea, vor ajunge mai repede la Cel Sfânt, binecuvântat fie El, decât cuvintele.

Cutreiera ore întregi pe străzi, oprindu-se în Yamin Moshe, pentru a privi moara de vânt şi rătăcind pe aleile din Nahalat Shiva.

— Mergi oriunde vrei, îi spusese Gabriel, dar nu veni la piață. Haide să nu punem şi mai multă sare pe rana tatălui meu şi să nu-l înfuriem mai tare. Lasă-mă să-l conving

încetul cu încetul şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, în cele din urmă te va primi în familie.

Evita şi aleile din Mea Shearim, dar făcea asta din proprie voință. Încă de când se născuse, simțise că zidurile din piatră ale caselor, aleile şerpuite, curțile înghesuite, rufăria care atârna pe frânghii, toate o sufocau. Sufletul ei tânjea după libertate, nu-şi dorea decât să se arunce în lume. Fusese o copilă curioasă, încăpățânată şi rebelă, căutând întotdeauna ce era interzis, punând întrebări, iar părinții ei nu ştiuseră ce să facă cu ea. Tot ce ştiau era să o bată sau să o lege de pat.

Într-o seară, după ce piața s-a golit, iar ea s-a întâlnit cu Gabriel ca întotdeauna, pe treptele şcolii Alliance, el a învelit-o cu haina lui şi, în timp ce se cuibărea la pieptul lui, l-a rugat:

— Rămâi cu mine în seara asta.

— E interzis, *querida mia*, e o blasfemie. Nu putem fi împreună înainte de a deveni soț şi soție după legea evreiască.

— Nu mai pot sta în casa aia încă o noapte, nu mai pot suporta mirosul morții şi urletele de groază ale bătrânilor. Mă sperie chiar mai rău decât bătăile fratelui meu.

— Dacă nu mai poți, voi vorbi cu Leon şi-l voi ruga să te mai lase o dată să dormi acolo, iubirea mea. Câteva nopți, şi totul se va rezolva. Câteva zile, şi vom fi soț şi soție, iar atunci vom avea casa noastră. Răbdare, scumpa mea, răbdare. Totul va fi bine, vei vedea.

Nu voia să doarmă din nou în casa lui Leon. Se încrunta la ea şi o privea cu ură, urlând la nevasta lui şi amenințând-o că, dacă nu se descotoroseşte de aşkenază, o va alunga şi pe ea.

Rohel a început să tremure din tot corpul şi a izbucnit în lacrimi. Gabriel îi dezmierda părul.

— Vreau să stau cu tine, nu să dorm la azil sau în casa lui Leon.

Rohel era răpitor de frumoasă în lumina lunii, părul ei auriu scânteia, în timp ce ochii albaştri îi înotau în lacrimi. Gabriel i-a şters obrajii şi a luat-o de mână, iar ea s-a lăsat purtată, fără să întrebe încotro merg.

Se făcuse deja foarte târziu şi *tia* Allegra era obosită de cât povestise. Şi-a închis ochii, părând că era gata să adoarmă, şi a oftat.

— *Basta, querida*, a spus. Ți-am spus destul. Sunt obosită. Poate voi continua altădată.

— Te rog, *tia*, te rog. Ai ajuns deja atât de departe. Trebuie să ştiu unde a dus-o bunicul Gabriel pe tânăra aşkenază. Trebuie să-mi spui ce s-a întâmplat cu povestea lor de iubire.

— Ce s-a întâmplat cu povestea lor, *querida mia*, am auzit de la sora mea, Clara. Eu eram deja în Tel Aviv, dormind lângă Elazar al meu, fie-i țărâna uşoară. Nu ştiam că, în timp ce eu visam, viața iubitului meu frate era complet dată peste cap. Nu ştiam că, atunci când aveam să mă trezesc dimineața, familia Armoza nu mai era aceeaşi pe care o lăsasem când mersesem la culcare.

Tia Allegra a oftat din nou şi a închis ochii. M-am speriat, încă puțin şi va adormi. Mi-am tras scaunul mai aproape de al ei, i-am scuturat mâna şi am rugat-o:

— Ce s-a întâmplat cu Gabriel şi Rohel? Te rog, *tia*, unde a dus-o? Cine a acceptat s-o găzduiască?

— Of, copilă încăpățânată, m-a certat *tia* Allegra. Eşti la fel de încăpățânată ca mama mea, Mercada, şi la fel de încăpățânată ca mama ta, Luna. Ai adunat toate semințele încăpățânării. Când vrei ceva, nu te dai în lături de la nimic. Îți încleştezi colții în pradă şi nu te laşi până când nu obții ce vrei.

Nu mi-a plăcut comparația cu mama şi cu Mercada, bătrâna aceea acră, după cum o numea întotdeauna bunica Roza, dar nu era momentul să mă cert din cauza asta. Voiam atât de mult ca *tia* Allegra să continue povestea, încât am dat din cap aprobator.

— Era târziu când Gabriel a ciocănit la uşa verde din lemn a casei Clarei, a spus *tia* Allegra. Ea, soțul ei, Iacov, şi copiii dormeau. Iacov, speriat, cu ochii încețoşați, a deschis uşa.

— Cheam-o pe sora mea, i-a spus Gabriel.

— Acum? La ora asta? *Que pasa*? a întrebat Iacov, privind cu suspiciune spre el şi Rohel.

— Nu pune întrebări, Iacov. Doar cheam-o pe sora mea.

Clara a ieşit panicată, în cămaşă de noapte şi cu părul ciufulit.

— *Qualo quires*, ce vrei? I-a întrebat ea pe Gabriel, uitându-se neîncrezătoare la Rohel, care stătea umilă în pragul uşii.

— Ea va dormi aici, i-a spus Gabriel.

— Tata o să mă omoare, dacă află că am lăsat-o pe aşkenază în casă, i-a răspuns ea indignată.

— Şi eu o să te omor dacă nu o faci, a replicat Gabriel.

Clara era uimită de forța cuvintelor lui. Fratele ei cel bun o amenința acum pe un ton atât de ferm?

— Nu are unde să doarmă, iar de mâine va fi cumnata ta, un membru al familiei, aşa că las-o înăuntru!

Clara a rămas cu gura căscată de uimire, dar a deschis uşa fără niciun alt cuvânt.

Ignorând-o pe sora lui, Gabriel a luat fața lui Rohel între mâini, a sărutat-o pe pleoape şi i-a spus:

— Nu te îngrijora, *mi alma*. Mâine vom avea o casă.

După ce a lăsat-o pe Rohel cu sora lui, s-a dus la casa părinților. A deschis uşa ca un hoț, fără să scoată un sunet, şi a intrat. Părinții lui se culcaseră deja, dar ştia că nu dorm. Se aştepta ca mama lui să se dea jos din pat şi să înceapă din nou s-o blesteme pe Rohel: *hija de un perro*, fiică

de câine, *hija de una putana*, fiică de curvă, *el Dio que la mate*, trăsni-o-ar Dumnezeu. Dar mama lui n-a rostit niciun cuvânt, iar tatăl lui n-a ridicat vocea. I-a spus doar atât, pe un ton obosit:

— Iar ai venit acasă de la aşkenaza *putana*? Când o să-ți intre în cap că nu te vei însura cu o aşkenază?

Gabriel s-a dus în camera lui, s-a acoperit cu pătura şi, înainte de a închide pleoapele, a văzut ochii albaştri ai lui Rohel. S-a gândit la viața care i se deschidea înainte. Dacă cineva i-ar fi spus, înainte de a o întâlni, că va încălca dorințele părinților lui şi că se va însura cu o aşkenază, fără ca familia să fie prezentă, ar fi râs sau i-ar fi dat o bătaie soră cu moartea. Dar acum urma să se însoare cu Rohel. Spera ca părinții lui să se înduplece după ce se vor căsători şi vor avea copii, spera că o vor accepta, odată ce vor vedea iubirea dintre ei. Nu putea să-şi nege sentimentele. Era ceva mai presus de el. Era soarta. A închis ochii şi s-a cufundat într-un somn adânc, fără vise.

Țipete asurzitoare se auzeau din casă. *Dio mio! Si murien! Raphael el tsaddik si murien!*

Gabriel s-a trezit speriat. „E mort! E mort!”, a auzit-o pe mama lui țipând. A ieşit din camera lui şi a văzut casa plină de oameni – fratele lui, sora lui, vecinii şi rudele. Dormise adânc şi nimeni nu se gândise să-l trezească. Imediat ce l-a văzut, mama lui s-a dus spre el cu pumnii strânşi.

— L-ați omorât! L-ați omorât pe tatăl tău, tu şi aşkenaza aia a ta, *putana*. L-ați omorât pe tatăl tău!

Gabriel, rămas fără cuvinte, nu înțelegea ce se întâmplă.

— *De que ’stas havlanda*? Despre ce vorbeşti?

— Tatăl tău, tatăl tău, Rafael, dreptul, sfântul, tatăl tău este mort. *Si li rompien el corazon*, i s-a frânt inima. I-ai frânt inima! Tu!

Gabriel s-a apropiat de trupul tatălui său, iar rudele i-au făcut loc. Rafael era culcat pe spate, palid ca o stafie, cu ochii larg deschişi. Gabriel şi-a apropiat fața de cea a tatălui său, trecându-i degetele mâinii pe sub nări, sperând că mama lui dramatizează lucrurile şi că temerile ei sunt neîntemeiate, că tatăl lui va începe să respire şi că totul va reveni la normal. Dar n-a detectat niciun semn de viață. Tatăl lui era mort. Gabriel s-a prăbuşit peste trupul tatălui său şi a izbucnit în hohote incontrolabile de plâns.

— *Perdoname, perdoname, papo. Dio mio*, iartă-mă, iartă-mă, tată, Dumnezeule din cer, tată, ce ți-am făcut, tată?

Mercadei nu-i venea să-şi creadă ochilor: fiul ei cel puternic se tânguia ca o femeie. Deşi copleşită de jale şi durere, a înțeles că acesta era momentul în care putea îndrepta lucrurile. Fără nicio ezitare, s-a apropiat de fiul ei, i-a pus o mână pe umăr, l-a ridicat de pe trupul tatălui său şi, cu o voce rece ca gheața, i-a spus:

— Ți-ai ucis tatăl. Pe mine m-ai făcut văduvă, iar pe frații tăi şi pe surorile tale i-ai lăsat orfani. Dacă nu vrei să mă omori şi pe mine, jură, cu tatăl tău întins aici, mort din cauza ta, jură că nu te vei însura cu aşkenaza şi că nu o vei mai vedea niciodată.

Gabriel i-a căzut în brațe, căindu-se.

— Jur, mamă, jur. Te rog, iartă-mă. Îmi pare atât de rău.

— Pe ce juri? a continuat Mercada.

— Jur pe tatăl meu.

— Ce juri? a insistat Mercada. Spune ca să audă şi frații tăi, şi sora ta, Clara, şi sora ta, Allegra, din Tel Aviv, să audă cu toții. Spune, să te audă întreg cartierul Ohel Moshe şi tot Ierusalimul. Spune, în aşa fel încât să te audă tatăl tău, care zace mort aici. Ce juri?

— Jur să nu mă însor cu aşkenaza şi jur că nu o s-o mai văd niciodată, a scâncit Gabriel.

Mercada s-a îndepărtat de el, nu înainte de a-i întinde o batistă.
— Uite, a zis. Şterge-ți lacrimile. Opreşte-te din plâns! Fii bărbat! Trebuie să-l ducem pe tatăl tău pe Muntele Măslinilor.

Începând din ziua aceea, bunicul tău Gabriel nu a mai văzut-o niciodată pe Rohel, a spus *tia* Allegra cu un oftat. Nu şi-a luat la revedere de la ea şi nici nu i-a spus că nu se mai însoară cu ea. S-a comportat ca şi cum n-ar fi întâlnit-o niciodată. Mercada nu i-a mai rostit niciodată numele, cum nu i l-am mai rostit, de altfel, nici noi. Doar bârfitorii din Ohel Moshe au continuat să-şi bată gura, şuşotind despre povestea marii iubiri a lui Gabriel pentru aşkenaza din Mea Shearim, care-i frânsese inima sfântului *Señor* Rafael Armoza, iar în final îi adusese sfârşitul.
— Şi Rohel? am întrebat-o pe *tia* Allegra. Ce s-a întâmplat cu ea?
— Of, asta, *querida*, nu ştiu şi drept să-ți spun, nici n-am vrut vreodată să ştiu. Tot ce ştiu e că în mijlocul nopții, după ce au venit să-i spună surorii mele Clara că tatăl nostru a murit, fie-i țărâna uşoară, a aruncat-o pe Rohel în stradă, blestemând-o şi numind-o ucigaşă, iar fata s-a făcut nevăzută. De atunci i s-a pierdut urma.
Pe bunicul Gabriel, la un an după ce a murit tatăl nostru, mama l-a însurat cu Roza, *una buena boda*, făcându-i o nuntă pe care nu aş dori-o nici celor mai mari duşmani ai mei, o nuntă fără invitați, fără familie, fără mâncare, fără bucurie. Doar un *minian*, o adunare de zece oameni. Nimeni nu le cunoştea pe mireasă şi familia ei. Tot ce se ştia era că este o orfană din cartierul Shama, care făcuse curățenie în casele englezilor.

Lumina palidă şi cenuşie intra prin ferestrele apartamentului *tiei* Allegra odată cu răsăritul, când noaptea

era înlocuită de ziuă. Deşi stătusem trează toată noaptea, nu eram deloc obosită. Mă gândeam la bunicul meu şi la iubirea lui neîmplinită pentru tânăra aşkenază, o iubire care îi umpluse atât de tare inima, încât nu a mai avut loc pentru bunica Roza. M-am gândit la Mercada, care s-a folosit de moartea lui Rafael pentru a-l forța pe Gabriel să facă un legământ teribil, să jure pe tatăl lui mort că nu-şi va mai vedea niciodată iubirea vieții. M-am gândit şi la sărmana mea bunică Roza, care habar n-avea că Mercada, o femeie rece şi calculată, o folosea ca pe o unealtă în jocul pe care îl făcea împotriva fiului ei.

Şi m-am gândit şi la cel mai teribil lucru dintre toate: cum era posibil ca familia mea să aibă un secret atât de întunecat şi să continue să trăiască în pace? Cum este posibil ca nimeni să nu fi vorbit niciodată despre asta, cum se face că nimeni nu a suflat vreun cuvânt despre cele întâmplate şi n-a dezvăluit secretul? Cum este oare posibil ca, în toți anii în care a trăit cu el, bunica mea să fi fost chinuită de agonia iubirii ei neîmpărtăşite, fără să înțeleagă de ce soțul ei nu o iubea aşa cum îl iubea ea pe el? Şi cum fusese posibil ca, în toți anii care s-au scurs de atunci, nimeni să nu afle care a fost soarta iubitei bunicului meu, aruncată în stradă din casa surorii lui în noaptea aceea, şi chiar mai greu de înțeles este cum de a fost posibil ca nimănui să nu-i pese de asta?

Aveam multe întrebări şi voiam răspunsuri. Aş fi vrut ca *tia* Allegra să-şi continue povestea, dar era obosită, foarte obosită.

— Ajunge, a spus încetişor. Am vorbit cât pentru o sută de ani. Acum ajută-mă să mă ridic şi să merg în dormitor.

Am ajutat-o să se ridice de pe scaun, s-a sprijinit în baston şi s-a îndreptat cu greu spre camera ei.

— Dumnezeu să mă ajute, Gabriela, mi-a spus înainte să închidă uşa dormitorului. Nu-mi amintesc de ce ai venit aici

de la Ierusalim, dar îmi amintesc cele mai mărunte lucruri care s-au întâmplat acum patruzeci de ani. Aşa e la bătrânețe, te năpădeşte dorul.

3

Roza avea şaisprezece ani când s-a căsătorit cu Gabriel, iar el avea douăzeci şi unu. Frumoasă, dacă ar fi să judecăm lucrurile cu blândețe, nu era. Avea o față lată şi grosolană, iar trupul ei era îndesat ca al unei țărănci. Cât despre el, era chipeş, nobil şi înalt ca un chiparos. Astfel s-a răzbunat străbunica mea, Mercada, pe fiul ei mult iubit. L-a însurat cu o femeie fără familie, fără descendență, fără bani şi cam ştearsă. Dar Gabriel n-a cârtit şi nu s-a opus. La exact un an după înmormântarea tatălui său, s-a căsătorit cu Roza în Sinagoga Eliahu Hanavi, doar în prezența unui *minian*, o adunare de zece oameni.

A fost, se spune, *una boda sin cantadores*, o nuntă fără lăutari, o nuntă de oameni săraci, nu cum s-ar fi aşteptat de la familia Armoza. Abia în clipa în care a călcat pe paharul de vin şi a spus „De te voi uita, Ierusalime, uitată fie mâna mea dreaptă” şi au devenit soț şi soție, Gabriel şi-a dat seama că nici măcar nu ştia ce culoare aveau ochii proaspetei lui soții.

În ciuda simplității ei şi a sărăciei în care crescuse, Roza cea de şaisprezece ani era o femeie destoinică. Imediat după nuntă a încetat să mai curețe casele englezilor şi a început să-l ajute pe soțul ei la magazin. La nouă luni după nuntă, Roza l-a născut pe primul ei copil, însă pruncul a murit imediat după ce a împlinit o lună de zile. Gabriel îşi făcea datoria față de ea, fiind atent la nevoile ei, însă nu putea face mai mult de atât. De la moartea tatălui său, se retrăsese în el însuşi, vorbea numai arareori şi o umbră grea căzuse peste chipul lui. Străbunica Mercada, care locuia în aceeaşi casă cu el şi cu tânăra lui soție, a observat că Gabriel, care râdea şi zâmbea tot timpul înainte de dezastru, acum nu mai zâmbea decât foarte rar şi nu-l mai văzuse râzând nici măcar o singură dată după căsătorie.

Uneori, când Mercada se uita la nora ei, se gândea că poate a fost o pedeapsă prea aspră aceea de a-l căsători pe frumosul ei fiu cu o orfană grasă, dar alunga imediat acest gând şi-şi amintea că grația e înşelătoare, iar frumusețea deşertăciune, căci uite ce adusese frumusețea aşkenazei asupra lor.

Mama mea, Luna, s-a născut la exact optsprezece luni după ce bunica Roza l-a conceput pe primul ei copil. Mamei îi plăcea să spună că, atunci când s-a născut ea, toate păsările Ierusalimului cântau şi toate clopotele bisericilor băteau cu putere, aşa încât puteau fi auzite chiar şi de la spitalul Misgav Ladach, unde s-a născut ea. Când am întrebat-o pe bunica Roza despre asta, mi-a spus:

— Ea, care are memoria unei păsări, îşi aminteşte cum cântau păsările când s-a născut? Nici eu nu-mi aduc aminte, darămite ea.

Dar bunica îşi amintea foarte bine ce s-a întâmplat în clipa în care bunicul Gabriel a ținut-o pe mama în brațe pentru prima dată. A strâns-o tare la piept, iar ea l-a apucat de degetul mic şi a deschis ochii. Inima lui s-a oprit pentru o

clipă şi, pentru a doua oară în viața lui, a văzut un buchet de raze aurii, de data aceasta luminând chipul fiicei sale, şi şi-a adus aminte cum îi spusese odată mama lui, pe vremea când era copil, că Dumnezeu e ca o lumină.

— *Preciosa*, a zis în şoaptă, *preciosa mia*, frumoasa mea, frumoasa mea.

Atunci s-a întâmplat un miracol, pentru că bunicul Gabriel, care nu mai zâmbise de când străbunicul Rafael murise din cauza lui şi a aşkenazei şi care nu mai râsese nici măcar o dată de când se căsătorise cu orfana Roza, a râs în clipa aceea cu bucurie. Şi-a ridicat fiica deasupra capului şi a început să danseze cu ea prin camera în care bunica Roza stătea întinsă pe pat, alături de alte femei lăuze. Luna plină umplea încăperea cu o lumină strălucitoare, iar bunicul a privit-o pe mama, a ridicat-o la fereastră şi a zis:

— Uite, scumpa mea. Uite cum te luminează luna, *Luna mia*, Luna mea.

Şi de aceea numele mamei mele era Luna, după luna care, în noaptea naşterii ei, a luminat o viață nouă pentru bunicul meu.

În fiecare zi, după ce îşi termina treburile la magazin, Gabriel se grăbea să ajungă acasă la micuța Luna.

— Adu-o la magazin, îi spunea Rozei, adu-o de cel puțin două-trei ori pe zi. Copila e o binecuvântare, îmi aduce noroc.

Roza îi punea Lunei un scutec de bumbac, apoi o pereche de pantalonaşi, o tunică roz cu ciucuri, şosete albe în picioarele mici şi o pălărie albă pe cap, toate împletite de ea în perioada în care fusese însărcinată. În ciuda protestelor Rozei, rostite mai cu jumătate de gură, Mercada a insistat să arunce toate hainele pe care le făcuse pentru Rafael, fie-i țărâna uşoară, chiar după ce l-au îngropat, pentru ca nu cumva, *pishcado y limon*, hainele copilului mort să aducă

ghinion. Hăinuțele au fost date copiilor de la orfelinatul sefard, împreună cu pătuțul băiatului, în timp ce Roza vărsa lacrimi amare. Soacra ei a lăsat-o să plângă în voie şi le-a spus fiicelor ei să nu o deranjeze.

— O să-i treacă atunci când o să aibă un alt copil în pântece, le-a zis ea.

Gabriel, care nu ştia cum să facă față durerii soției lui, s-a cufundat în muncă şi nu a vorbit cu ea nici măcar o singură dată despre fiul lor mort ori despre sentimentele lor, şi nici nu a alinat-o.

După ce o îmbrăca pe Luna, Roza o aşeza într-un cărucior alb din lemn, care avea pe ambele părți deschideri transparente, pentru ca lumea să poată privi înăuntru. Roza era foarte mândră de căruciorul ei frumos, pentru care Gabriel se dusese anume la Tel Aviv. Foarte puțini îşi permiteau să cumpere un cărucior atât de scump. Roza acoperea fata cu o pătură groasă din bumbac, făcută din petice colorate, şi ieşea la plimbare.

Când ajungea în Piața Mahane Yehuda, se simțea ca regina Angliei. Toți precupeții, negustorii şi proprietarii de magazine o salutau şi îi strigau: „*Mazal tov, Señora Armoza, que estes sanas tu y tu nina*, să vă țină Dumnezeu sănătoase”, iar Roza râdea cu gura până la urechi. Era cel mai fericit moment al zilei. Femeile se apropiau de cărucior, se aplecau deasupra copilului şi-l scuipau să nu-l deoache. Iar Roza, care lăsase în urmă zilele în care ea şi fratele ei abia dacă aveau ceva de mâncare, zâmbea şi le mulțumea tuturor. Nimeni, nici măcar soțul ei, nu ştia că atunci când era singură acasă, nu avea deloc răbdare cu fetița. Plânsetele copilei o înnebuneau. O ridica din pătuț cu o smucitură, o punea la sân şi îi vâra un sfârc în gură numai ca s-o facă să tacă. Nimeni, nici măcar soțul ei, nu ştia că, atunci când era singură acasă şi când obloanele erau trase, şedea pe marginea patului privind în gol, aşteptând să

răsară soarele, doar ca să poată ieşi din nou la plimbare cu copilul în cărucior.

Roza vedea cum se luminau ochii lui Gabriel de câte ori se uita la Luna, cum o lua în brațe cu o tandrețe nesfârşită, cum îi săruta ochii, o ridica în aer şi o purta ca şi cum ar fi fost o prețioasă operă de artă. Dar inima ei se închidea în fața copilei. Încă nu am loc în inima mea pentru ea, se gândea Roza, încă nu l-am jelit îndeajuns pe Rafael, odihnească-se în pace, copila asta a venit prea curând.

În străfundul inimii ei, era geloasă pe atenția pe care Gabriel i-o acorda fiicei lor. Cu Roza era distant şi nu îi vorbea decât despre copil şi despre gospodărie, nearătându-se vreodată cald şi iubitor față de ea.

Mersese în patul ei de câteva ori după căsătorie, dar nici măcar o singură dată după ce se născuse Luna. Era ferecat în sine, distant, vorbea doar despre copil şi despre casă şi nu îi împărtăşea niciodată gândurile şi preocupările lui. Nu-i dădea atenție şi nu o alina cu vorbe sau gesturi de iubire. Îşi făcea doar datoria. Chiar şi atunci când mergea în patul ei, se limita la a face doar ceea ce trebuia să facă, după care se ridica şi se întorcea în patul lui, în cealaltă parte a camerei. Ea nu se plângea niciodată, de vreme ce viața cu Gabriel era mult mai bună decât viața ei dinainte. Avea ce să pună pe masă, avea cu ce să se îmbrace şi putea să se îngrijească de fratele ei mai tânăr. Era norocoasă că se măritase şi devenise parte a bogatei şi respectatei familii Armoza. Cine ar fi crezut că va avea atât de mult noroc? Dar chiar şi aşa, recunoscătoare pentru norocul care dăduse peste ea, în adâncul inimii spera totuşi ca Gabriel să se arate în cele din urmă bun cu ea şi poate, poate măcar o singură dată, s-o atingă aşa cum ar fi vrut ea să-l atingă, delicat, cu tandrețe. Poate măcar o dată, când va veni noaptea la ea, o va săruta. Niciodată nu o sărutase, nici măcar sub baldachinul de nuntă.

Deşi nu-i reproşase niciodată nimic, ştia că-l dezamăgise în clipa în care Rafael murise. Nu i-a spus nici măcar un singur cuvânt de consolare, când o auzea plângând noaptea după copil. N-a mângâiat-o nici măcar o dată, ci a lăsat-o să plângă până când i-au secat lacrimile. A lăsat-o să jelească şi nu s-a atins de ea luni de zile după moartea copilului. Nici măcar Mercada, care trăia în aceeaşi casă cu ei, n-a scos vreun cuvânt.

Când a rămas din nou însărcinată, toată lumea i-a făcut viața uşoară. Nu avea voie să muncească, să ridice lucruri sau să se aplece. Cumnata ei, Allegra, venea o dată sau de două ori pe săptămână să mături şi, după cum le instruise Mercada, verişoarele făceau cu rândul curățenie în casă. Mercada chiar i-a interzis Rozei să gătească, aşa că vecinii îi aduceau pe rând mâncare – *kiftikas, sofrito, habas con arroz*, iar Mercada pregătea de Sabat *hamin macaroni* cu *haminados*, *borekas* şi *sutlac.* Uneori, când se uita la nora ei cea urâtă, îşi ridica privirea la ceruri şi vorbea cu soțul ei: Rafael, *querido*, oare dacă aş mai fi aşteptat o zi-două până să-l însor pe Gabriel, i-aş fi găsit o mireasă mai puțin slută?

Mercada vorbea zilnic cu Rafael. După naşterea Lunei, a ridicat privirea spre ceruri şi i-a spus „Din fericire, copilul seamănă cu Gabriel. Dumnezeu să ne apere de ce-ar fi fost dacă ar fi semănat cu Roza”. Nu arătase nimănui, şi cu atât mai puțin nurorii şi fiului ei, cât de jignită se simțise în clipa în care Gabriel nu-i arătase respectul cuvenit şi nu o numise pe copilă după ea, aşa cum era obiceiul. Până şi Rozei i s-a părut ciudată alegerea numelui Luna, fiind sigură că soțul ei îşi va numi fiica după mama lui. Dar în clipa în care i-a anunțat pe ea şi pe ceilalți membri ai familiei că o va numi Luna, nici nu s-a împotrivit şi nici nu a rostit vreun cuvânt. A binecuvântat-o pe copilă şi i-a urat viață lungă şi dreaptă. Mercada nu avea niciun dubiu. Era

felul în care Gabriel îşi exprima ostilitatea față de ea, față de faptul că-l forțase să se însoare cu Roza.

Dacă asta îl face să se simtă mai bine, atunci facă-se după voia lui. Nu am nevoie de nicio favoare, şi-a spus în sinea ei şi nu a mai deschis vreodată subiectul. Iar când fiica ei, Clara, a încercat să spună ceva despre asta, a oprit-o imediat şi i-a spus:

— S-a născut un copil sănătos, lăudat fie Numele Lui, ăsta e singurul lucru care contează. Iar tu, *sera la boca*, ține-ți gura. Să nu mai aud un cuvânt despre asta, nici față de fratele tău şi nici de față cu altcineva!

Mercada înțelegea furia fiului ei. Seara, când toate vecinele se adunau în jurul fântânii şi bârfeau, Mercada se uita la ele şi vedea că toate păreau a fi mai bune decât Roza. În timp, s-a trezit vizitând tot mai mult casele celorlalți copii ai ei, mai ales pe aceea a Clarei.

— Să mă ierte Dumnezeu, i-a spus fiicei ei, am crezut că e o pedeapsă pentru Gabriel, dar m-am pedepsit pe mine. Nu pot s-o sufăr pe nevasta lui. Nu pot să-i sufăr mirosul. Nu pot respira în aceeaşi casă cu ea. Vin să stau la tine!

— Eu te primesc cu drag, *mama querida*, i-a spus Clara, dar nu uita că eu, Iacov şi copiii trăim într-o singură cameră; unde vei dormi?

— Nu-mi pasă. Dacă trebuie, o să dorm pe podea, dar nu mai stau în aceeaşi casă cu *gorda*, cu grasa aia.

A doua zi, şi-a împachetat puținele lucruri pe care le avea şi s-a mutat în casa Clarei, fără să le spună lui Gabriel sau Rozei.

Când Gabriel s-a întors de la piață, a întrebat unde e mama lui. Roza a ridicat din umeri şi i-a spus că nu o mai văzuse de dimineață, de când plecase cu copilul la plimbare. Gabriel nu s-a mai gândit apoi la mama lui. S-a dus la Luna şi a luat-o în brațe. Ea era alinarea lui, unicul motiv pentru care se întorcea acasă în fiecare seară. O lua şi o ducea în

curte, unde fetița vorbea cu vecinele ca şi cum ar fi fost o femeie în toată firea, în timp ce el admira părul roşcat al fiicei lui şi ochii ei luminoşi, cu nuanțe de verde şi căprui, şi mâna ei micuță, cu degete perfecte. De fiecare dată când îl ținea de deget, amețea de fericire şi ori de câte ori zâmbea la el, i se lumina fața, acoperind-o cu sărutări şi râzând împreună cu ea. Vecinele erau fascinate de iubirea lui Gabriel pentru fiica lui, *sana que 'ste*, s-o țină Dumnezeu sănătoasă.

— Nu e ca un bărbat, e ca o femeie, a spus una dintre ele, bărbatul meu nu s-a purtat niciodată aşa cu copiii lui. Roza e atât de norocoasă să aibă un soț ca el.

De fiecare dată când îl vedeau schimbând scutecele copilei, se mirau încontinuu. Cine mai auzise ca un bărbat să schimbe scutecele copilului? Nu se mai auzise de aşa ceva în tot Ierusalimul! Când una dintre ele le-a spus că nu doar că schimba scutece, dar îi făcea şi baie – se jurase pe ochii ei că-l văzuse pe Gabriel făcându-i copilei baie într-o copaie, ca şi cum ar fi fost doica sau mama ei –, Gabriel a devenit cel mai râvnit bărbat dintre bărbați.

Roza era bucuroasă că putea împărți sarcinile cu oricine se arăta dispus să le preia şi cu atât mai mult cu soțul ei. El nu s-a plâns niciodată că ea nu ar avea destulă grijă de copil. Doar că, atunci când ajungea acasă, alerga direct la pătuț. Înainte de naşterea Lunei, pleca de la magazin la baia publică şi abia apoi mergea acasă, spălat şi curat. Dar acum venea direct acasă, se spăla în apa pe care i-o încălzea Roza dinainte şi se schimba repede în alte haine, ca nu cumva să se atingă mirosurile pieței de copilă. O lua din pătuț şi o aducea înapoi doar la ora mesei, după care o punea chiar el la culcare. O iubea pe Luna din toată inima. Fetița reuşise să-l facă să uite de cealaltă iubire a lui, cea pe care jurase că o va uita, lucru care i-a frânt inima pentru totdeauna. Pentru prima dată de la moartea tatălui său şi de la

dispariția lui Rohel, se simțea cuprins de o mare fericire şi se trezea zâmbind, râzând şi aşteptând cu nerăbdare clipa în care va încuia uşile magazinului şi se va întoarce acasă, la Luna.

Abia după ce a spălat-o pe Luna, după ce înfăşat-o şi a îmbrăcat-o în pijamale, abia după ce i-a dat-o Rozei pentru a o alăpta şi numai după ce a pus-o în pătuț şi i-a cântat un cântec de leagăn în ladino, abia atunci a observat că mama lui nu se întorsese încă acasă.

— Unde e mama? a întrebat-o pe Roza, iar ea i-a răspuns că poate s-a dus la vecini. Gabriel a ieşit în curte şi a căutat-o din casă în casă.

— *Vizina, 'onde 'ste mi madre*? Vecină, unde e mama?

Toate i-au spus că nu o văzuseră pe Mercada toată ziua.

— Poate s-a dus la Zidul Plângerii, i-a spus una.

— Poate s-a dus la Sinagoga Eliahu Hanavi, i-a spus alta.

— Nimeni nu a venit la ea astăzi pentru *livianos*, i-a spus a treia. Nu a fost niciun om aici, în curte.

Îngrijorarea a început să se strecoare în inima lui Gabriel. Mama lui nu dispărea aşa, din senin. Era întotdeauna fie în casă, fie în curte. De la moartea lui Rafael, nu mai trecea pe la magazin şi rareori schimbau vreo vorbă, limitându-se la a-şi spune doar strictul necesar. Deşi odată cu trecerea timpului furia ei se mai înmuiase şi se mai potolise, Mercada nu-l lăsase pe fiul ei să simtă asta. Nici măcar atunci când s-a născut Luna nu şi-a pierdut cumpătul şi nu a făcut mare caz de copilă, deşi în sinea ei era încântată să vadă câtă bucurie îi adusese fetița lui Gabriel. Îi dăduse oricum o sentință pe viață atunci când îl însurase cu Roza şi a hotărât că era de-ajuns. Nu voia ca el să sufere mai mult de atât.

Iar el, mistuit de vinovăție, a făcut tot ce i-a stat în putință să o mulțumească. S-a căsătorit cu Roza şi a continuat să conducă afacerea cu succes şi, în ciuda

faptului că de la moartea tatălui său şi de la pierderea lui Rohel se îndepărtase de Dumnezeu şi îşi pierduse credința, a continuat totuşi să meargă la sinagogă în amintirea tatălui său, rugându-se pentru sufletul lui. Gabriel nu era furios, nici nu simțea amărăciune. Dar, până la naşterea Lunei, îşi păstrase inima pecetluită. Contrar credințelor mamei lui, o numise pe fetiță Luna nu pentru a o pedepsi pe Mercada, ci fiindcă într-adevăr simțise că, în noaptea în care s-a născut copila, lumina lunii îl adusese din nou la viață. Nu avea nicio îndoială că, dacă va mai avea o fiică, o va numi după mama lui.

Îngrijorat şi cuprins de panică, Gabriel s-a dus în grabă la casa Clarei, în Sukkat Shalom, şi a bătut la uşă. Când a văzut-o pe mama lui stând la masă şi servind cina, înconjurată de nepoții, fiica şi ginerele ei, a răsuflat uşurat.

— Lăudat fie Numele Lui, te-am căutat în tot Ierusalimul.

— Uite că m-ai găsit, i-a răspuns Mercada şi a continuat să mănânce.

— Dar de ce nu i-ai spus Rozei că mergi la Clara? De ce m-ai lăsat să-mi fac atâtea griji?

— Nu mai multe decât îmi fac eu pentru tine, i-a răspuns ea cu o mutră acră.

— Mamă, i-a zis Gabriel pe un ton rugător, s-a întâmplat ceva? A făcut Roza ceva?

— Nu trebuie să facă nimic. E de-ajuns că mi-e ca un os în gât.

— Dar e soția mea. Unde ai vrea să stea?

— În casa ei, iar eu voi sta aici, la Clara. De acum înainte voi locui la sora ta.

— De ce? Avem o casă întreagă.

— Eu nu am casă. Aia e casa Rozei acum şi, mulțumită ție, nu mai am nici bărbat; aşa că stau aici, i-a spus, lovind podeaua cu bastonul, pentru a se face înțeleasă.

— *Mama, por Dio*! Vino acasă cu mine.

— Doar moartă.

— Ce s-a întâmplat cu Roza? a întrebat-o el din nou. Ce-a făcut? Nu a vorbit frumos cu tine?

— Nu a vorbit cu mine deloc. Nu vorbesc cu ea şi cu asta basta.

Gabriel a rămas fără grai. După o lungă perioadă în care îşi înăbuşise sentimentele şi se cufundase într-o stare de amorțeală, a simțit cum creşte furia înăuntrul lui. A tras adânc aer în piept, pentru a nu mai avea sentimentul că se sufocă din pricina nodului pe care îl simțea în gât, a scrâşnit din dinți, şi-a încleştat pumnii şi, în clipa în care nu a mai reuşit să se stăpânească, l-a apucat cu putere de umeri pe unul dintre copiii surorii lui, l-a ridicat de la locul lui şi s-a aşezat în fața mamei lui.

Copiii s-au speriat şi s-au oprit din mâncat, iar sora şi cumnatul priveau cu neîncredere fața lui Gabriel, care se înroşea din ce în ce mai tare. Doar mama lui a continuat să soarbă din supă, ca şi cum nimic din ce se întâmpla nu avea legătură cu ea. Gabriel simțea că urmează să explodeze în orice moment. A lovit cu pumnul în masă şi i-a spus cu o voce pe care nici el nu o recunoştea:

— Tu, tu nu vorbeşti cu Roza? Tu nu poți s-o suferi pe Roza? Dar eu? Eu vorbesc cu ea? Eu pot s-o sufăr? Dacă nu erai tu, Roza nu ar fi trăit niciodată în casa noastră. Tu ai fost cea care s-a grăbit să mă însoare cu *pizgada*, cea mai urâtă fată din Ierusalim şi din toată țara asta. Tu ai fost cea care mi-a făcut viața un iad, iar eu am acceptat pedeapsa Celui Sfânt şi a ta. Am fost de acord să mă însor cu o femeie pentru care nu simt nimic, *nada*! O femeie în al cărei pat nu m-am dus de mai mult de trei ori de când ne-am căsătorit, şi asta doar ca să ai tu nepoți. O femeie care nu mă interesează nici cât o ceapă degerată, cu care nu am nimic de vorbit, şi tu, tu nu vorbeşti cu ea?!

Clara i-a alungat repede pe copii din cameră, iar ea şi soțul ei s-au mutat de la masă pe canapea, nevenindu-le să creadă ce văd în fața ochilor: Gabriel îndrăznea să țipe la Mercada.

Mercada a continuat să-şi mănânce supa, calmă, după care l-a întrebat:

— Ai terminat?

— Nu, n-am terminat. Mi-ai făcut viața un chin şi acum te plângi?

S-a oprit din mâncat pentru prima dată de când începuseră să vorbească şi, sprijinindu-se în baston, s-a uitat direct în ochii lui.

— Ascultă-mă, fiu răzvrătit ce eşti! Dacă nu l-ai fi omorât pe tatăl tău cu aşkenaza aia a ta, nimic din toate astea nu s-ar fi întâmplat. Dacă tatăl tău nu ar fi murit din pricina necazului pe care l-ai abătut asupra familiei noastre, astăzi ai fi fost însurat cu o femeie respectabilă, o soție care ar fi adus cinste familiei noastre, nu cu o femeie de serviciu venită direct din toaletele englezilor! Ai fi fost însurat ca un rege, nu ca un calic. Nu numai că ai avut *una boda sin cantadores*, o nuntă fără lăutari, ai avut şi *una boda sin novia*, o nuntă fără mireasă şi nu am fost eu, ci tu, omul care a abătut acest blestem asupra ta şi ți-a dăruit această mireasă.

Gabriel a tras adânc aer în piept, s-a aplecat peste masă, s-a uitat în ochii mamei lui şi a spus încet:

— Eşti mama mea şi te-am respectat toată viața. Ai fost cea mai importantă femeie din viața mea, chiar şi atunci când am fost cu o femeie care pentru mine era mai importantă decât viața însăşi, i-a spus, evitând să rostească numele lui Rohel. Dar ascultă-mă, şi ascultă bine: tu ai ales mireasa pentru mine, tu m-ai însurat cu Roza, iar ea este mama fiicei mele, nepoata ta. Îmi va mai naşte şi alți copii şi va fi mama lor. De acum înainte, până în ziua în care mor eu sau

moare ea, voi avea grijă să aibă ce să mănânce şi ce să îmbrace. Dacă moare înaintea mea, voi spune *kaddish* pentru ea. Dacă mor eu înaintea ei, va fi văduva mea, iar când va veni timpul, va avea un loc lângă mine în cimitirul de pe Muntele Măslinilor. De azi înainte, ea este stăpâna casei mele, ea este *Señora*. Tu vei trăi în casa ei, nu ea în a ta. De azi înainte o vei respecta ca pe o regină, nici mai mult, nici mai puțin, ci o regină! De azi înainte, Roza este *Señora* Armoza, soția lui Gabriel Armoza, mama Lunei Armoza şi nora Mercadei Armoza, şi o vei trata aşa cum o soacră îşi tratează nora, aşa cum şi eu o voi trata cum îşi tratează un soț soția.

Mercada nu s-a clintit şi Gabriel a mai tras o dată aer în piept, apoi calm, pe un ton rece şi hotărât, i-a spus mamei lui:

— Şi acum, *por favor*, ridică-te şi strânge-ți lucrurile. Vii cu mine acasă, la Roza.

Câteva zile mai târziu, când Roza a plecat cu Luna în plimbarea lor zilnică la Piața Mahane Yehuda, Mercada a încuiat uşa camerei ei şi a lui Rafael, a tras cu greu patul de lângă perete, a numărat şapte dale de fiecare parte, după care a ridicat dala din mijlocul lor. Dintr-o ascunzătoare a scos o grămadă de monede şi aur, pe care le ascunsese acolo demult, pentru zile negre. Nu le-a numărat, ci le-a luat pe toate, le-a pus într-un batic şi le-a legat într-o boccea. Apoi s-a dus la şifonier, şi-a luat dinăuntru câteva rochii, baticuri şi cutia cu bijuterii, le-a pus pe toate la un loc, a sărutat mezuza şi, fără să se mai uite înapoi, a ieşit din casă şi s-a dus în stația de taxiuri de pe Calea Jaffa, unde a plătit un şofer să o ducă la casa fiicei ei, Allegra, în Tel Aviv.

Când s-a întors acasă în ziua aceea, Gabriel a intrat în camera mamei lui şi a văzut că patul fusese mutat şi că ascunzătoarea de sub dale era acum goală. Fără niciun cuvânt, a pus dalele înapoi, a mutat patul la locul lui, a ieşit

din cameră şi, din ziua aceea, nu a mai intrat niciodată acolo.

Gabriel nu mai putea continua să trăiască nici măcar o clipă în plus în casa în care murise tatăl lui şi în care fusese abandonat de către mama sa. Dar nici nu putea să părăsească locul în care crescuse cu frații lui. Dacă ar fi avut mai mult curaj, ar fi căutat o casă pentru el şi familia lui, cât mai departe de Ohel Moshe; dacă s-ar fi putut, s-ar fi mutat cu totul, ar fi lăsat magazinul din Mahane Yehuda şi ar fi început o viață nouă. Dar obligația de a-şi câştiga traiul şi de a le oferi soției şi fiicei lui tot ce aveau nevoie a cântărit mai mult.

Gabriel s-a transformat dintr-un bărbat tânăr şi carismatic într-un om trist şi tăcut. Singura care reuşea să-i aducă zâmbetul pe buze era fiica lui, Luna. După ce băiatul născut după Luna a murit înainte de a împlini o săptămână, Gabriel nu a vărsat nici măcar o lacrimă şi era fericit că nici Roza nu l-a jelit. Au îngropat copilul şi şi-au continuat viața ca până atunci.

O dată la câteva luni o vizita pe mama lui, la Tel Aviv, dar ea avea în continuare inima împietrită şi îl trata ca pe un străin.

— *Dio santo*, Gabriel, de ce te mai chinui? îl întreba sora lui, Allegra. Să mă ierte Dumnezeu, că e mama mea, dar nu i-aş dori nici celui mai mare duşman al meu o asemenea mamă.

El a ridicat din umeri şi, în ciuda comportamentului crud al Mercadei, a continuat s-o viziteze la Tel Aviv.

În timpul uneia dintre vizitele sale, Elazar, soțul Allegrăi, i-a sugerat să deschidă şi în Tel Aviv un magazin RAFAEL ARMOZA ŞI FIII, DELICATESE.

— E vad bun pe strada Shabazi. Ce-ar fi să-ți deschizi un magazin acolo?

Gabriel s-a gândit: Leon şi Leito s-ar putea ocupa de magazinul din Ierusalim, iar eu m-aş muta la Tel Aviv cu soția şi fiica mea şi, poate, spera el, voi reuşi să-mi recâştig locul în inima mamei mele. Tânăra familie s-a mutat la Tel Aviv, într-o casă mică de pe strada Hayarkon, aproape de noul magazin. Încă de la început, magazinul de delicatese deschis în fața Şcolii Alliance a fost de fapt o băcănie, vânzând doar alimente de strictă necesitate, fiindcă locuitorii de pe strada Shabazi nu-şi permiteau delicatese. Nici visul lui Gabriel de a recâştiga inima mamei lui nu s-a împlinit. În perioada în care a locuit la Tel Aviv cu soția şi copilul lui, nu l-a vizitat nici măcar o dată, deşi o invitase şi chiar dacă el mergea la sora lui cu fiica sa cea mică şi frumoasă; măcar la ea nu se încrunta, ba chiar se juca uneori cu ea şi o răsfăța cu dulciuri şi cuvinte drăgăstoase.

Roza a urât fiecare clipă petrecută în Tel Aviv şi visa încontinuu la întoarcerea la Ierusalim, ajungând chiar să-i spună şi cumnatei ei, Allegra, ce simte.

— Mi-e dor, mi-e dor de aerul din Ierusalim. Nu pot respira aerul din Tel Aviv. Tot ce e găseşti aici sunt numai dune, praf şi cămile, *basta*. Mi-e dor de Ierusalim, de Piața Mahane Yehuda, de vecinii mei din Ohel Moshe. Şi marea, *leshos*, stau departe de ea, fiindcă mă sperie. Poți să te scalzi în ea, dar ferească Sfântul, poți la fel de bine şi să nu mai ieşi vreodată de acolo.

Spre deosebire de Roza, lui Gabriel îi plăcea Oraşul Alb. Deşi magazinul de pe strada Shabazi nu-i aducea profitul la care sperase, nu era totuşi pregătit să renunțe atât de uşor, prin urmare a continuat să muncească. Pentru a supraviețui, l-a concediat pe singurul lui angajat, iar acum mergea în fiecare zi cu bicicleta din Neve Tzedek până în Jaffa, pentru a cumpăra marfă de la arabi. Asta a fost însă picătura care a umplut paharul, deoarece s-a gândit că e o muncă sub demnitatea lui. Cu prima ocazie, i-a vândut

cumnatului Elazar partea lui din magazin şi a început pregătirile pentru întoarcerea la Ierusalim. Dar chiar atunci, Nissim, fratele Rozei, care plecase în America în perioada în care țara se afla sub stăpânirea turcilor, s-a întors şi i-a făcut lui Gabriel o ofertă de nerefuzat.

— Afacerile cu cel mai mare succes acum în New York, i-a spus el lui Gabriel, sunt saloanele de lustruit pantofi. Ai nevoie de un spațiu mare şi de câțiva băieți care să lustruiască pantofii gentlemenilor.

Bunicul Gabriel, care era şi gentleman, şi spilcuit, şi căruia îi plăcea să-i strălucească pantofii ca oglinda, a fost încântat de idee, spre nemulțumirea Rozei, care a considerat că era o idee foarte proastă, dar nu a îndrăznit să intervină între fratele şi soțul ei. Astfel, au hotărât să mai rămână o vreme în Tel Aviv. Au închiriat un magazin mare pe strada Nahalat Biniamin, au angajat zece băieți şi au început să aştepte clienții. Dar, după prima săptămână, le-a fost foarte clar că afacerea era un eşec. Spre deosebire de New York, în Tel Aviv nu erau îndeajuns de mulți clienți pentru care pantofii lustruiți să fie atât de importanți încât să plătească de două ori mai mult decât i-ar fi dat unui băiat de pe stradă. Nici măcar ventilatorul prins de tavan, menit să-i scape pe clienți de căldura cumplită a verii din Tel Aviv, nu i-a atras pe oameni, aşa că au închis salonul după numai o lună. Bunicul Gabriel a pierdut o grămadă de bani, iar cumnatul lui s-a făcut nevăzut, întorcându-se în America.

Obosit, deprimat şi fără bani, bunicul Gabriel s-a întors cu soția şi fiica lui în casa din Ohel Moshe, numai pentru a descoperi că RAFAEL ARMOZA ŞI FIII, DELICATESE era în pragul falimentului. Cu regret, Gabriel a fost nevoit să-i concedieze pe Leon şi pe fratele lui, Leito, care se dovedise un groaznic administrator financiar. Nu doar atât, dar se şi zvonea că furase cu neruşinare din profitul lui Gabriel.

Gabriel s-a întors în spatele tejghelei şi a încercat să readucă magazinul la ceea ce fusese în zilele lui bune. Dar se pare că zilele bune mai aparțineau doar trecutului. Cu greu îşi câştiga traiul de zi cu zi, iar magazinul nu avea clienți şi nici marfă, căci de unde ar fi putut să aibă bani pentru a o cumpăra?

Dar apoi s-a întâmplat o minune, care a readus magazinul la gloria de odinioară şi l-a făcut să fie din nou profitabil. Soldații din taberele britanice din Ierusalim au descoperit RAFAEL ARMOZA ŞI FIII, DELICATESE şi au început să vină să cumpere diferite ceaiuri, în special ceaiuri englezeşti, care le aminteau de casă, pe care le beau cu lapte condensat şi care aveau un gust cremos. Roza, care învățase să gătească în casele englezeşti în care lucrase, a început să facă tarte, care le aduceau aminte soldaților britanici de bucătăria de acasă, în special plăcinta cu carne şi rinichi, care era cea mai populară dintre toate. Când Roza a început să le gătească peşte prăjit, englezii l-au rugat pe Gabriel să facă şi cartofi, însă el i-a refuzat. Şi-aşa nu îi plăcea prea tare de englezi. Dar afacerea era una, iar opiniile lui personale – altceva, aşa că, grație „blestemaților de englezi”, situația lui financiară s-a îmbunătățit, iar bunicul Gabriel a fost din nou mulțumit.

***

Luna se juca în curte cu păpuşile pe care Gabriel i le adusese din ultima lui călătorie la Beirut. Ori de câte ori mergea după marfă în Liban sau în Siria, venea încărcat de cadouri pentru micuța Luna. Uneori îi aducea chiar şi Rozei câte un mic dar. Nu-i era dor de soția lui când era plecat de acasă şi nici magazinul nu-i lipsea. Singura care îl făcea să-i crească inima de fiecare dată când se gândea la ea era Luna. Cât de dor îi era de fetița lui, de buclele ei frumoase şi de ochii ei verzi migdalați, de nasul cârn, de pielea ei albă ca zăpada şi de râsul năvalnic. Voia s-o strângă cu tandrețe la

piept, de grijă să n-o sfărâme cu brațele lui. Luna era copilul lui, iubirea vieții sale, singura care îi adusese din nou lumina în ochi, dragostea inimii lui, singura care îl adusese la viață după ce deja renunțase la ea.

— *Bonica, basta!* gângurea copila, imitând-o pe mama ei când era supărată pe ea.

Şedea pe o bancă joasă, dând de mâncare păpuşilor ei, vârându-le lingura între ochi, în loc de gură. Apoi lua o altă păpuşă din cărucior şi îi şoptea cuvinte drăgăstoase la ureche, aşa cum făcea tatăl ei cu ea, cuvinte pe care nu le auzea niciodată din gura mamei sale.

— *Dio santo*, dă-mi putere, îi spunea Roza vecinei ei, Tamar, uitându-se la Luna. *Esta chiquitica*, micuța asta poate vorbi cu păpuşile ei ore întregi, *avlastina de la Palestina*, nu-i mai tace gura, iar dacă o chem, *nada*, nu foloseşte la nimic; pur şi simplu nu mă aude. Ce să fac cu un copil care nu ascultă niciodată de mine?

— Ce vrei de la copilă? a întrebat-o Tamar. Se plictiseşte, *miskenica*, e timpul să-i faci un frățior, cu ajutorul lui Dumnezeu.

— *Sano que 'este*, să fim noi sănătoşi, a oftat Roza.

Ce altceva ar fi putut să-i spună vecinei? Că, de când murise copilul născut după Luna, cu doi ani în urmă, Gabriel nu mai venise în patul ei nici măcar o singură dată? Ce să-i spună? Că el dormea într-o parte a camerei şi ea în cealaltă parte? Cum ar fi putut să-i spună vecinei Tamar că soțul ei abia se uita la ea, că abia o vedea? Că singura creatură vie care îi stârnea interesul era Luna, iar copila, ca să-i facă în ciudă, la fel ca tatăl ei, nu o vedea, nu o auzea şi nu-i vorbea niciodată? Că râdea numai cu tatăl ei, îl săruta numai pe el, iar pe Roza o respingea? Că rareori, când Roza încerca să o îmbrățişeze, să o ridice în aer, aşa cum face orice mamă cu copilul ei, fiica sa se trăgea şi îi scăpa din brațe?

— Să fiți sănătoşi, creşteți fata asta ca pe o prințesă, i-a spus Tamar Rozei, dar, dacă nu o să-i faci un *hermano* sau o *hermanita*, va creşte o alintată.

— Să te audă Dumnezeu, i-a spus Roza, dând din cap. Acum e ocupată toată ziua cu păpuşile ei şi nu o interesează nimic altceva. Le îmbracă, le dezbracă, le hrăneşte ore în şir. Şi dacă o strig eu, mama ei, *nada*, se comportă ca şi cum ar fi surdă. Dar e de ajuns să pună tatăl ei un picior în curte, că lasă şi păpuşile, şi tot şi aleargă la el, să i se arunce în brațe. *Papo! Papo! Papo!* Şi râde încontinuu.

— Iar râsetele ei, lăudat fie Numele Lui, a zis Tamar râzând, poți să le auzi de la piață!

Dar pe ea, pe ea cine o aude răzând? s-a gândit Roza, fără să-i spună însă nimic vecinei. Oare când a râs ea ultima dată? Şi când s-a uitat Gabriel ultima dată la ea? O ia pe Luna în brațe, intră cu ea în casă, stă cu ea şi se joacă cu ea. Roza îi spune „Spală-te pe mâini, *marido*, soțul meu, mâncarea e pe masă”, iar el îi răspunde „Stau cu fiica mea acum, mâncarea poate să aştepte”. Până când termină el de râs şi de jucat cu Luna, ascunzându-se pe sub masă ca şi cum el însuşi ar fi un copil, *sano que ’sta*, mâncarea e deja rece şi trebuie s-o încălzească iar.

Astăzi a gătit *habas con arroz* şi puțin *sofrito*, dar, înainte de a se aşeza la masă, Gabriel a luat-o pe Luna în brațe, a aşezat-o pe genunchii lui şi, în loc să mănânce, a încercat s-o hrănească pe cea mică. Ea şi-a acoperit gurița cu pumnul ei mic, iar el a luat lingura, a umplut-o şi a dus-o spre ea, descriind în aer un cerc mare şi întrebând „*Tu-tu-tu-tu*, unde e trenul?” E incredibil, s-a gândit Roza. Om în toată firea, un bărbat atât de serios, făcând-o pe *troncho de Tveria*, punându-se şi-n cap şi-n coadă de dragul copilei lui. Iar în clipa în care Luna a deschis gura şi a reuşit să-i dea orezul cu fasole, era atât de fericit, ca şi cum ar fi găsit o comoară de aur. Abia când a terminat Luna de mâncat, nu mai mult

de câteva linguri – nu-i plăcea să mănânce, *flaca*, slăbănoaga –, a început să mănânce şi el.

— Roza, mâncarea nu e caldă, a mormăit el.

— Păi, sigur că nu e caldă, cum ar putea să fie caldă, când mâncarea stă pe masă, iar tu te joci cu fiică-ta? a bombănit Roza pentru ea.

Gabriel era diferit de alți bărbați. Când intrau pe uşă, bărbații se aşteptau să găsească mâncarea pe masă. Gabriel o voia pe fiica lui înainte de toate. Aşa că ce-i rămânea de făcut? Jura pe amintirea mamei sale, odihnească-se-n pace, că uneori îi venea să-i arunce mâncarea în față, să iasă pe uşă şi să nu se mai întoarcă niciodată! Dar unde să se ducă? Să curețe iar toaletele inglezilor? Aşa că lua farfuria, o punea înapoi în oală şi aprindea din nou cuptorul. În timp ce se încălzea mâncarea, Gabriel *querido* se ridica de la masă şi mergea s-o pregătească pe fiica lui de culcare; o dezbrăca, o schimba în pijamale, îi pieptăna buclele şi i le prindea cu o fundă. Toată ziua îi auzea râzând şi vorbind. Şi ea? *Nada*, pe ea cine o auzea?

Roza stătea la fereastră, uitându-se la măslinul din curte; stătea ca un vas fără niciun folos, ca şi cum ar fi fost o statuie. L-a auzit pe Gabriel învelind-o pe Luna cu o pătură, i-a ascultat cântând împreună cântecul pe care-l cântau în fiecare seară înainte de culcare „*detras de la montagna, uno, dos, tres*, după munte, unu, doi, trei”. Vocea cristalină a Lunei se împletea cu vocea caldă a lui Gabriel. La început îi auzea cântând tare, apoi mai încet, iar în cele din urmă, versurile se transformau într-o şoaptă. Apoi veneau sărutările: una pe frunte, una pe nas şi una pe gură. Şi într-un final, lăudat fie Numele Lui, *flaca* adormea. Gabriel strângea pătura în jurul trupului ei, îi dădea un ultim sărut pe frunte şi se ducea în camera lor, se retrăgea în colțul lui, se dezbrăca, se băga apoi în pat şi, în mai puțin de cinci minute, îl auzea deja sforăind, ține-l-ar Dumnezeu sănătos.

Adormea aşa, fără să mănânce, uitând cu totul de cina pe care o pregătise pentru el.

Iar Roza continua să stea la fereastră, uitându-se la măslinul din curte şi întrebându-se: Ce am făcut de nu mă iubeşte soțul meu? Nu numai că nu mă iubeşte, dar nici nu mă vede. E generos şi mă tratează cu respect, ba chiar mă laudă în fața celorlalți oameni, dar când rămâne singur cu mine în cameră, abia dacă-mi spune un cuvânt.

Sperase din toată inima că, odată cu plecarea Mercadei la Tel Aviv, la Allegra, *gracias el Dio*, mulțumesc lui Dumnezeu, lucrurile se vor schimba între ei, fără femeia aceea acră care să se amestece tot timpul în treburile lor, cu priviri şi comentarii otrăvite. Mercada îi făcea viața un chin, dar cel puțin părea că cineva era interesat de viața ei, în schimb acum, nimic, *nada*, era o linişte de moarte.

Dar în seara aceea, spre deosebire de alte seri, Gabriel zăbovea. Deşi se retrăsese deja în colțul lui de cameră, încă nu se dezbrăcase şi stătea în picioare lângă patul lui, ezitând. Deodată, s-a întors către ea şi a întrebat-o:

— Tu nu te culci?

— Imediat, i-a răspuns ea. Să spăl mai întâi vasele.

— Lasă-le pentru dimineață, i-a spus Gabriel. Du-te în pat.

Roza era surprinsă. De când îi păsa lui Gabriel la ce oră mergea ea la culcare? Şi când oare se culcase ea vreodată înaintea lui? De obicei aştepta să-i audă respirația profundă şi sforăitul, înainte să se dezbrace şi să se ducă în patul ei. Iar acum o îndemna să meargă la culcare înaintea lui? Şi cum, în numele Dumnezeului iubitor şi milostiv, putea ea să se dezbrace, când era încă lumină în cameră şi el era încă treaz? Cum se putea schimba în cămaşă de noapte în fața soțului ei?

Ca şi cum i-ar fi auzit gândurile, Gabriel a stins lumina. S-a dezbrăcat repede, încurcându-şi mâinile în mâneci şi chinuindu-se să-şi desfacă nasturii rochiei. Gabriel stătea

cu spatele la ea, dar Roza simțea că parcă are ochi şi la ceafă, aşa că se aşezase pe pat şi se străduia să-şi ascundă trupul cu mâinile. În cele din urmă, a reuşit să-şi dea jos rochia, să-şi pună cămaşa de noapte şi să se bage sub pătură. A închis ochii şi s-a rugat să adoarmă repede.

Oare i se părea sau chiar îi simțea respirația pe pielea feței? A deschis ochii şi nu-i venea să creadă. Ochii lui Gabriel erau aproape de ochii ei, nasul lui aproape că îl atingea pe al ei, buzele lui erau aproape de ale ei. Mâna lui căuta prin întuneric, ridicându-i cămaşa de noapte, mângâindu-i talia cu o mână uşoară şi scoțându-i încet lenjeria intimă.

Inima îi bătea nebuneşte, gata să-i sară din piept, s-a îmbujorat toată şi simțea că-i fierbe sângele în vene. Îşi dorea atât de mult să-şi lipească trupul de trupul lui. Cât de mult se rugase pentru acest moment, în care Gabriel să intre în patul ei şi iată că se întâmpla, iar ea era paralizată de frică, incapabilă să facă vreo mişcare. Gabriel încerca să-i desfacă picioarele cu blândețe, dar păreau lipite unul de celălalt şi nu reuşea să le depărteze. A încercat din nou. Soțul ei era un bărbat foarte atent, nu ridica niciodată vocea, nu se enerva, nu urla, nu o forța. Şi-ar fi dorit să-l vadă furios, să urle, s-o ia cu forță, să simtă ceva! Dar el nu simțea nimic. Făcea doar ceea ce trebuia să facă. O îmbrăca, se îngrijea să aibă cele de trebuință şi, uneori, lăudat fie Numele Lui, îşi făcea datoria de soț.

Gabriel a întors-o uşor pe o parte şi a tras-o spre el, venind pe la spatele ei precum câinii din curte. A încercat s-o pătrundă, însă n-a reuşit, apoi, fără să spună nimic, a tras-o cu putere aproape de el, ținându-i o mână pe burtă şi cu cealaltă încercând din nou. Era uscată precum deşertul, trecuse atât de mult timp de când nu mai fusese în patul ei, încât secase cu totul. O durea, o durea îngrozitor de tare, dar îşi muşca buzele şi nu scotea un sunet. A treia încercare

a fost tot un eşec, iar ei îi era teamă că el va renunța şi se va întoarce în patul lui. Nu! Trebuia să se culce cu el, trebuia să-şi facă datoria, era singurul mod în care putea să-l țină, să nu o alunge şi s-o înlocuiască cu o altă femeie. *Dio mio,* nu-l lăsa să mă alunge în stradă, nu-l lăsa să se sature de mine, să se ducă în patul lui şi să mă lase aşa.

Roza nu ştie cine a fost femeia care s-a întors atunci spre Gabriel şi care i-a spus cu o voce pe care nu a recunoscut-o:

— E mai bine aşa.

S-a întins pe spate, cu picioarele larg desfăcute, i-a luat mădularul în mână şi l-a potrivit între picioarele ei. Era neted la atingere, dar tare şi erect. L-a apucat cu putere, să nu-i alunece printre degete, şi l-a băgat adânc-adânc în ea, arcuindu-şi spinarea.

Gabriel i-a prins cu putere umerii şi a simțit cum muşchii i se încordează, apoi a pătruns-o adânc, tot mai adânc, încât simțea că, dacă va continua astfel, în curând îi va frânge toate oasele. A închis ochii şi şi-a muşcat buzele, înăbuşindu-şi un țipăt, ca să nu-l facă să creadă că o răneşte şi să se retragă. El a continuat s-o pătrundă din nou şi din nou şi din nou, până când a scos un geamăt înăbuşit, prăbuşindu-se peste ea ca şi cum ar fi leşinat.

Trupul lui era mare şi abia putea respira sub greutatea lui, dar zâmbea, pentru că, în sfârşit, soțul ei venise la ea. După aproape doi ani, făcuseră ce făceau vecinele ei cu soții lor în fiecare noapte. În sfârşit se putea plânge şi ea de *troncho* al ei, care nu a lăsat-o să doarmă noaptea, aşa cum se văitau vecinele ei când se întâlneau lângă fântâna din curte.

După nici cinci minute, Gabriel sforăia deja. A încercat să se strecoare încetişor de sub trupul lui, dar l-a trezit. El s-a ridicat şi, fără să se uite măcar la ea, a plecat în patul lui, în cealaltă parte a camerei.

Nouă luni mai târziu s-a născut Rahelica.

Când soțul ei i-a spus că vor numi copila după numele mamei ei, Rahel, odihnească-se-n pace, Roza a fost fericită. Nu i-a explicat şi nici ea n-a întrebat de ce nici cea de-a doua lor fiică nu poartă numele mamei lui, Mercada. I-a mulțumit Celui Sfânt că-i dăruise o fiică sănătoasă şi i-a mulțumit soțului ei pentru faptul că-i onorase mama.

Cât despre Gabriel, nu a putut să-i dea copilei numele mamei lui. În timpul vizitelor la Tel Aviv, mama lui nu-l întreba niciodată ce face Luna, cu atât mai puțin ce face Roza, care era însărcinată. Şi atunci, de ce şi-ar numi fiica după ea? Nici măcar în clipa în care îl trimisese pe fratele lui, Matzliah, la Tel Aviv, s-o anunțe pe Mercada că i s-a născut încă o fiică, nu se obosise să ia autobuzul şi să meargă la Ierusalim să-şi vadă nepoata.

L-au vizitat sora lui, Allegra, cumnatul Elazar, frații şi rudele lui, chiar şi cele mai îndepărtate, dar mama lui, Majestatea Sa, n-a catadicsit nici măcar să-i transmită binecuvântările ei prin Allegra.

— Of, i-a spus Allegra, oftând, nu aştepta nimic de la mama noastră, *hermano querido*, e o femeie bătrână şi încăpățânată, nu te chinui din cauza prostiei ei.

— Dacă aşa stau lucrurile, i-a spus Gabriel surorii lui, nu sunt mai puțin încăpățânat decât ea, şi în momentul acela, chiar acolo, a hotărât s-o numească pe fiica lui Rahel, după numele mamei Rozei.

Luna avea trei ani când s-a născut sora ei şi, spre surprinderea tuturor, s-a ataşat de ea din prima clipă. Toate temerile Rozei legate de faptul că fetița cea alintată nu va vrea să împartă iubirea tatălui ei cu o altă ființă au dispărut în momentul în care a văzut iubirea Lunei pentru copil.

— Ai văzut, *flaca*? a întrebat-o pe vecina ei, Tamar, ai văzut cât de mult o iubeşte pe sora ei?

— Da, a răspuns Tamar râzând, cred că s-a pogorât Mesia peste noi; cine ar fi crezut, când nu se iubeşte decât pe ea?

— Şi pe tatăl ei, fie el sănătos, a adăugat Roza, uitându-se la Luna, care o legăna pe Rahelica şi îi cânta un cântecel pentru copii.

Acum Gabriel era tatăl mândru a două fete şi îşi împărțea iubirea între ele în mod egal, deşi Roza simțea că avea în continuare o slăbiciune pentru *flaca*. Când se întorcea de la magazin, se ducea mai întâi la fete, o ridica pe Luna cu o mână, în timp ce pe Rahelica o mângâia cu cealaltă.

— Spre deosebire de Luna, Rahelica e un copil atât de cuminte, mănâncă şi doarme, a continuat Roza. Nu o auzi plângând niciodată, pe când *flaca* plângea zi şi noapte, iar plânsul ei era ca un miorlăit de pisică, zi şi noapte; şi voia tot timpul în brațe. Rahelica, *que no manqui*, imediat ce deschide ochii, îi bag sânul în gură şi *dala*, suge până când adoarme din nou. Lăudat fie Numele Lui, e un copil de aur, *una hija de oro*.

Tamar a dat din cap, fiind întru totul de acord cu Roza. Fiindcă erau vecine, îşi amintea şi ea de plânsetul nesfârşit al Lunei şi de Gabriel, care încerca s-o liniştească, plimbând-o prin curte şi trezind tot cartierul. „*Dio mio*”, îi şoptea Tamar soțului ei, „copilul ăsta o să ne înnebunească pe toți.” Dar Rahelica era liniştită şi abia dacă o auzea, lăudat fie Numele Lui. Era bine. Merita şi Roza un pic de linişte. Dacă Luna semăna cu Gabriel şi îi moştenise trăsăturile, ochii verzi şi gropițele din obraji, Rahelica şi mama ei semănau ca două picături de apă. La fel ca Roza, avea fața lată, nasul turtit, ochii mici şi căprui, în timp ce trupul îi era mare şi oarecum voinic pentru o fetiță de vârsta ei.

Luna avea patru ani când Rahelica a început să fugă după ea prin curte, căzând şi ridicând-se şi căzând din nou şi din nou. Curtea era inundată de vocile fericite ale fetelor, de râsul hohotit al Lunei şi de gângăvelile dulci ale Rahelicăi, care începuse deja să vorbească.

— Şi care a fost primul cuvânt pe care l-a spus? i-a zis Roza lui Tamar, uitându-se la fete. Nuna. Înainte de „mama” sau chiar de *papo*, a spus Nuna, atât de mult o iubeşte pe sora ei, Luna.

De când se născuse Rahelica, Roza era mai liniştită, Avea de-acum două dovezi ale faptului că Gabriel o vizita noaptea. Chiar dacă vecinele ei aveau patru, cinci sau chiar şase copii sănătoşi, fără a-i mai număra pe cei care muriseră în copilărie sau la naştere, ea, lăudat fie Numele Lui, îi mulțumea pentru cele două fiice ale ei, *sanas que ’sten,* să le țină Dumnezeu sănătoase. În orice caz, *flaca* făcea cât zece copii, să nu-i fie de deochi. De câtă putere avusese nevoie pentru copila asta! Acum era aici, acum era dincolo. Acum era în curte, acum era în casă, acum era în pat, acum era lângă masă. O clipă nu stătea liniştită. *Basta!* Mă doare capul! țipa Roza. Dar Luna nu o auzea, nu o vedea, ca şi cum mama ar fi fost invizibilă pentru ea. Doar dacă îi spunea Gabriel – el nu țipa niciodată – *basta, querida*, abia atunci se calma puțin, după care o lua de la capăt.

— Nu ştiu, *adio Señor del mundo*, nu ştiu de unde a venit fata asta, i-a spus odată Roza lui Tamar.

— Păi, cu cine seamănă? a întrebat Tamar.

— E ca un drac împielițat. Crede-mă, *vizina*, dacă nu mi-ar fi pus-o în brațe imediat după ce s-a născut, aş fi crezut că au încurcat-o la naştere.

— Cine ştie, a răspuns râzând vecina ei, Tamar. Poate chiar au încurcat-o. Arată ca o aşkenază.

— Ba n-au schimbat-o deloc! E destul să văd că are ochii tatălui ei, părul lui roşcat; e cu siguranță copilul meu, carne din carnea mea... dar, cum să spun, să mă ierte Dumnezeu, copila asta a ajuns în casa mea ca dintr-o întâmplare, ca şi cum n-ar fi a mea.

— *Quieta, quieta*, taci, taci, i-a tăiat Tamar vorba. Doamne, apără şi păzeşte, cum să spui asemenea cuvinte?! Într-adevăr, Luna te chinuie, dar e doar un copil. Aşteaptă să mai crească şi se va schimba, se va linişti. *Paciencia, querida Roza, paciencia*. Aşa cum ai avut *paciencia* până s-a terminat marele război şi până când turcii, fie-le-ar amintirea şi numele uitate, au părăsit țara, la fel trebuie să ai răbdare şi cu fetița. Aşa sunt copiii, nu vin întotdeauna cum am vrea noi.

Roza ştia că Tamar are dreptate, trebuia să aibă răbdare, foarte multă răbdare. Nu se înțelesese cu copila de când se născuse şi nici copila nu s-a înțeles cu ea. Poate a simțit că în inima mameisale nu era loc pentru ea. Cât de tare se temuse că, la fel ca Rafael, şi Luna va muri înainte de a împlini o lună. Şi, tot ca Rafael, Luna nu se va mai opri din plâns. Indiferent ce ar fi făcut Roza, plânsetele ei nu se opreau. Urla până când Roza simțea că-i vine şi ei să urle. Îşi acoperea urechile şi se ruga la Dumnezeu s-o oprească pe copilă din plâns, înainte să-şi iasă din minți.

Gabriel nu ştia asta, dar, în fiecare dimineață, când el pleca la magazin, era speriată de moarte la gândul că va rămâne singură cu fata. Închidea obloanele şi stătea pe întuneric, aşteptând să răsară soarele, s-o îmbrace pe fetița cea frumoasă în haine frumoase şi s-o aşeze în căruciorul ei frumos, dar ce zic eu frumos? Cel mai frumos, însă inima ei era goală. Chiar şi când îi spuneau cât de frumoasă e fata, le zâmbea politicoasă, dar inima ei era goală. Se uita cu durere la soțul ei, care se topea când o vedea, şi inima ei era goală. Singura dată când zâmbea era atunci când se uita la Luna.

Ştia că era posibil să ardă în iad pentru gândurile ei, dar nu se putea abține să n-o invidieze pentru îmbrățişările, sărutările şi atenția de care se bucura copila din partea soțului său. Ținea totul în inima ei, cui să-i fi spus?

Vecinelor? Erau nişte bârfitoare. Bârfeau zi şi noapte, spunându-şi unele altora tot soiul de poveşti, de parcă ar fi fost nişte porumbei voiajori. Nu, nu, ferească Sfântul să-i scape vreun cuvânt! Cât despre vecine, ele îşi imaginau că totul era numai lapte şi miere, slavă Cerului, că ea şi Gabriel erau ca doi porumbei. Dar înăuntrul ei fierbea toată, deoarece ştia că soțul ei nu o iubeşte. Nu înțelesese niciodată cum de dăduse atâta noroc peste ea, cum dintre toate fetele tinere din Ierusalim, Mercada o alesese tocmai pe ea pentru a o da de soție fiului său. Nu avusese un tată de la care să fie cerută şi nici familie. Erau doar ea şi fratele ei, Efraim, care era un copil pe vremea aceea. Rahamim fusese ucis de turci, fie-le-ar numele uitat, iar Nissim fugise deja în America, dispărut fără urmă, ca şi cum l-ar fi înghițit pământul. La început fusese bucuroasă de soarta ei şi mulțumită de ce avea, dar ce poți face când inima are căile ei? Nu plănuise să se îndrăgostească de Gabriel. Tot ce voia era un acoperiş deasupra capului, mâncare şi o familie. Nu se gândise nicicând la iubire, dar acum îşi iubea soțul şi era geloasă pe fiica ei, carne din carnea ei! Dumnezeu s-o ajute, ce fel de mamă e geloasă pe propria fiică?

Nici nu era de mirare că fetița o ura şi că nu-i păsa de ea. Copiii simt totul, nu poți să-i păcăleşti. Era norocoasă că apăruse Rahelica, lăudat fie Numele Lui, şi acum, în sfârşit, simțea că erau o familie.

Când i-a spus lui Gabriel că e însărcinată, el s-a bucurat şi i-a zis:

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, Roza.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, sper să avem un fiu, i-a spus ea.

— Un fiu, o fiică, orice va fi, ne vom bucura, i-a răspuns el.

Şi în felul acesta n-a fost dezamăgit când s-a născut a doua lui fiică. Era un bărbat ca nimeni altul, un soț, un

mensch, cum ar spune aşkenazii, şi cât de mult îşi dorea, *Señor del mundo*, cât de tare tânjea ca el s-o iubească.

Când Rahelica a început meargă, Roza a rămas din nou însărcinată. Şi atunci Gabriel s-a strecurat în patul ei în acelaşi fel, fără să-i lase timp să se pregătească. Şi, tot la fel ca atunci când au conceput-o pe Rahelica, şi de data aceasta l-a ajutat s-o pătrundă, iar ea a rămas din nou însărcinată.

Sunt ca o vacă, s-a gândit, de fiecare dată când mă culc cu soțul meu, rămân însărcinată. Dacă ar fi venit la mine mai des, aş fi născut doisprezece copii până acum, cu ajutorul lui Dumnezeu. De data aceasta se rugase mult să nu rămână gravidă, pentru ca Gabriel să vină din nou la ea, să încerce iar şi iar şi poate, cu ajutorul lui Dumnezeu, dacă trupul lui era mai aproape de al ei, poate şi inima lui s-ar fi apropiat mai mult de a ei. Nimeni nu o învățase vreodată nimic despre iubire, aşa că nu ştia dacă felul în care Gabriel se apropia de ea era un act de iubire. Oare nici ceilalți soți nu-şi lipeau buzele de trupurile soțiilor lor când făceau dragoste cu ele? Oare nici ei nu se sărutau aşa cum se sărută oamenii la cinema? Nu fusese niciodată sărutată, nici măcar o singură dată, dar nici nu se plânsese de asta.

După ce s-a născut şi Becky, Dumnezeu să o țină sănătoasă, Gabriel nu a mai atins-o niciodată.

Cele trei fete au crescut. Erau frumoase – mândria şi bucuria lui Gabriel. Le cumpăra cele mai alese haine, din cele mai scumpe magazine din Ierusalim şi Tel Aviv, iar când se întorcea de la Beirut, venea cu valizele pline de daruri. Se umfla în pene ca un păun când oamenii le complimentau pe fiicele lui. În dimineața de Sabat, Roza le lua cu ea în secțiunea dedicată femeilor, la Sinagoga cartierului Magen Zion. Când ajungeau, Gabriel le urmărea cu privirea şi, indiferent unde s-ar fi aflat, le zâmbea şi le făcea cu mâna. Femeile o felicitau pe Roza pentru soțul ei, care îşi iubea

familia atât de mult, dar Roza ştia că zâmbetele nu erau pentru ea. După rugăciune, Roza şi fetele îl aşteptau pe Gabriel în curtea sinagogii, de unde plecau împreună spre casă. Gabriel le ridica pe Luna şi pe Rahelica în brațele lui puternice, ținându-le de-o parte şi de alta, iar Roza împingea căruciorul în care se afla Becky. Ce familie frumoasă! spuneau vecinii, ce norocoasă e Roza, mi-aş dori ca şi fiica mea să aibă un soț ca Gabriel. O considerau norocoasă pentru faptul că se căsătorise cu Gabriel, că aveau o căsnicie perfectă. Lasă-le să creadă, lasă-le să se uite. Numai să nu mă deoache!

Timpul a trecut, iar faima fetelor lui fermecătoare şi carismatice s-a răspândit în tot cartierul Ohel Moshe, în Mazkeret Moshe, în Zichron Yaakov şi Piața Mahane Yehuda: cea mai mare, Luna, era regina frumuseții; a doua, Rahelica, era inteligentă ca tatăl ei; iar a treia, Becky, avea o inimă de aur, ți-ar fi dat orice. Îi dădeai o ciocolată şi le-o împărțea imediat surorilor ei.

Ceilalți copii ai Mercadei îşi numiseră primele fiice după ea, dar nu a suflat o vorbă despre singurul copil care nu îi făcuse această onoare. Seara, întinsă pe pat, în discuțiile ei zilnice cu Rafael, dinainte de a adormi, îi spunea: Fiul tău mă pedepseşte. Vine uneori să mă viziteze la Tel Aviv, dar, în afară de bună ziua şi la revedere, nu spune un cuvânt. Vine, stă pe balcon cu sora lui, se uită la bulevard şi pleacă. Dacă vorbeşte, nu se uită niciodată în ochii mei. Adevărul este, Rafael *querido*, că nici eu nu mă uit în ochii lui. Sunt femeie bătrână, Rafael, şi nu mai am puterea să lupt, dar în inima mea nu pot să-l iert pentru faptul că din cauza lui m-ai părăsit. De când ai plecat, Rafael, nu mai am viață. Stau aici şi aştept să fiu din nou cu tine. Mi-e dor de tine, mi-e dor de Ierusalim, mi-e dor de copiii şi nepoții care trăiesc acolo. Mi-e dor de viața pe care o aveam înainte s-o distrugă Gabriel şi aşkenaza *putana*, fi-i-ar numele uitat. Stau în Tel Aviv, dar

inima mea e în Ierusalim şi aş vrea să mă întorc în casa mea din Ohel Moshe. Nu-mi place în Tel Aviv şi nu-mi place casa albă a Allegrăi. Douăzeci şi cinci de trepte, îți vine să crezi, Rafael? Trebuie să urci douăzeci şi cinci de trepte pentru a ajunge la uşă.

Nu-mi plac nici oamenii din Tel Aviv. Sunt toți noi, veniți de curând din Europa. Şi dacă găseşti de-ai noştri, au devenit şi ei aşkenazi. Nu-mi plac nici fetele. Nu au pic de ruşine şi umblă dezbrăcate pe stradă. Şi nu-mi place nici să merg la plajă. E plin de englezi care se plimbă pe promenadă cu fetele evreice, Dumnezeu să ne aibă în pază! Îmi place doar bulevardul. Mă aşez pe câte o bancă, hrănesc porumbeii, îmi amintesc cum stăteam cu vecinele sub copacul din curtea noastră, din Ohel Moshe. Îți vine să crezi, Rafael, că acum hrănesc porumbei? Nu mai există *livianos*, nu mai sunt donații, nu mai vin oamenii la casa Mercadei pentru sfaturi. Stau pe o bancă toată ziua şi dau de mâncare la porumbei; aşa am ajuns. Şi-atunci, cum aş putea să-l iert pe fiul tău? Cum să-l iert pentru faptul că ne-a distrus familia şi viața şi că mi te-a luat de lângă mine, *querido mio*, când inima mea e frântă de atâta dor?

Acum şi-a numit cea de-a doua fiică după mama urâtei, *feia*. Facă-se voia lui. Uneori mă gândesc că poate a venit timpul pentru iertare, Rafael, dar mândria nu mă lasă şi nici inima, care mă doare până în ziua de astăzi la amintirea clipei în care ne-ai părăsit, nu mă lasă. N-o să-l îndepărtez pe fiul tău, n-o să-i cer să nu mă mai viziteze la Tel Aviv, dar nici nu va auzi vreun cuvânt blajin din gura mea. Doar fiica lui cea numită după lună, sănătoasă s-o țină Dumnezeu, mă mai face uneori să zâmbesc. Când a venit astă-vară, ne-am plimbat amândouă pe bulevard şi am hrănit porumbeii împreună; la un moment dat, copila s-a cățărat pe genunchii mei şi m-a strâns tare la piept, iar mirosul ei mi-a amintit de mirosul lui Gabriel când era copil şi mi s-a topit

inima. Când am ridicat capul, l-am văzut pe Gabriel stând pe balcon, uitându-se la noi. Părea atât de trist. Atunci am ştiut că şi inima lui suferă la fel ca a mea. Aşa că să fie sănătos şi să-şi numească cea de-a doua fiică după mama orfanei din Shama. Pot să trăiesc cu asta.

Când Mercada a auzit că Gabriel s-a hotărât să-şi numească cea de-a treia fiică Rivka, după numele ei, a oftat adânc. Ce a fost făcut rămâne bun făcut, s-a gândit ea. Acum că a venit şi copila Rivka, e timpul să depun armele. De acum şi până în ultima ei zi, îi va primi pe fiul ei şi pe familia lui, oricând vor veni în vizită. Se va arăta politicoasă față de nora ei cea hâdă şi le va iubi pe fetele fiului ei. În ziua în care a aflat vestea naşterii Rivkăi, a hotărât să-l viziteze pe fiul ei, în Ierusalim. Trecuseră ani de zile de când nu mai vizitase oraşul, de când fusese pentru ultima dată în casa ei, de când pusese piciorul în cartierul ei. Dar când au venit ziua şi apoi ora când fiica ei se pregătea s-o ducă la stația de autobuz, Mercada i-a spus:

— *Olvidalo*, uită. Nu mă duc nicăieri.

— Dar de ce, mamă? a întrebat-o Allegra. Gabriel ne aşteaptă deja în stația de autobuz de pe Calea Jaffa, iar Roza a pregătit casa în onoarea ta. Toată familia vine să te vadă, toate vecinele şi toată lumea pe care o iubeşti în Ierusalim, cu toții vor veni să te vadă.

— *Basta!* i-a ordonat Mercada cu tărie. Nu mă mai bate la cap. Nu merg şi gata.

— Dar, *mama querida*, nu crezi că a venit timpul să pui capăt acestei duşmănii? Acum, când s-a născut copila asta, căreia Gabriel i-a dat numele tău – e un semn. Nu înțelegi? E un semn că şi el vrea să renunțe.

— Să renunțe la ce-o vrea el, a bombănit Mercada. Nu mă duc!

Nimic n-a făcut-o pe bătrâna aceea încăpățânată să renunțe la hotărârea ei, aşa că a rămas în Tel Aviv, în vreme

ce Allegra a mers singură la Ierusalim. Gabriel aştepta împreună cu Roza şi cu cele trei fiice ale lor în staţie. Luna şi Rahelica purtau cele mai frumoase rochiţe ale lor, pantofiori de lac, ciorapi de muselină şi pălării cu pompoane. Fetiţa din cărucior era frumoasă ca un înger, cu faţa curată şi armonioasă, iar în clipa în care a deschis ochii, Allegra a fost uluită s-o descopere acolo pe mama ei, cea care refuzase să vină s-o vadă, cea care nu reuşise să găsească iertare în inima ei, cea a cărei mândrie o făcea să devină din ce în ce mai veştedă şi urâtă. Allegra fierbea de furie. Din zi în zi, bătrâna devenea de nesuportat, tot mai plină de venin şi mai posacă. Îi era foarte greu s-o ţină în frâu pe mama ei despotică, între pereţii casei sale.

Niciun muşchi nu s-a clintit pe faţa lui Gabriel în clipa în care a văzut-o pe Allegra coborând singură din autobuz.

— Gabriel, *querido*, i-a spus fratelui ei, nu pune la inimă. Mama noastră e încăpăţânată ca un catâr.

El le-a luat de mânuţe pe Luna şi pe Rahelica şi a pornit-o imediat pe Calea Jaffa. Roza, care părea pierdută, a rămas în urmă cu căruciorul şi se uita întrebătoare la Allegra.

— Du-te, du-te cu el, i-a spus Allegra, eu mă întorc la Tel Aviv. Am venit numai să vă spun că mama nu vine.

Dar, înainte să termine ce avea de zis, Gabriel s-a întors şi i-a spus:

— Haide, Allegrita, ce aştepţi? Să mergem acasă. Roza a pregătit un banchet regal. Nu vom arunca mâncarea doar fiindcă o femeie bătrână şi încăpăţânată a hotărât să rămână în Tel Aviv.

Inima Allegrăi s-a strâns ghem când a intrat în casa părintească şi a văzut masa extraordinară, încărcată de delicatesele pregătite de Gabriel în cinstea vizitei mamei lui. Rudele apropiate erau deja la masă, copiii şi nepoţii Mercadei, şi apoi familia extinsă, prietenii şi vecinii, ba chiar

şi un ofițer – cu toții veniseră s-o întâmpine pe Mercada, care nu mai fusese în Ierusalim de ani de zile.

— Mama nu vine, le-a spus Gabriel. S-a hotărât că e mai bine pentru ea să rămână în Tel Aviv. Dar noi vom mânca şi vom bea pentru a celebra naşterea lui Becky, aşa că haidem – pentru viață!

Timp de şapte zile a numit-o Rivka pe cea de-a treia fiică a lui, iar în cea de-a opta zi, ziua în care Mercada a refuzat să meargă la Ierusalim, a numit-o Becky şi de atunci aşa a rămas.

Gabriel a continuat s-o viziteze pe mama lui, la Tel Aviv, o dată la fiecare câteva luni, iar din când în când le lua şi pe fete şi pe soția lui. Nu a pomenit niciodată despre ziua în care ea nu s-a dus la Ierusalim şi nici ea nu a deschis vreodată discuția. Allegra îi povestise despre masa bogată, despre familia şi prietenii adunați, despre cum Gabriel nici măcar n-a clipit când i-a spus că mama lui nu va veni, despre cum evitase orice întrebare legată de absența Mercadei, despre cum s-a purtat cu oaspeții, invitându-i să bea, să mănânce şi să se bucure, turnându-le din ce în ce mai mult vin în pahare.

— Pentru fiecare pahar pe care îl turna, bea şi el unul, i-a povestit Allegra. La sfârşitul mesei era beat turtă. Stând în picioare şi clătinându-se ca o salcie în vânt, a cântat „Stânca a cărei piatră ține viețile noastre”, până când a leşinat şi a căzut în brațele oaspeților.

Mercada a ascultat povestea fiicei ei, dar nu a spus niciun cuvânt.

Vremuri grele se abătuseră peste țară şi moralul tuturor era la pământ. Britanicii, de a căror sosire toată lumea s-a bucurat la început, s-au dovedit a fi chiar mai răi decât turcii.

— Ce treabă avem noi cu inglezii ăştia? a întrebat-o Roza pe Tamar. Se uită la noi de sus. Pentru ei, arabii din Oraşul Vechi sunt mai buni decât evreii.

— Scoțieni, spunea Gabriel cu satisfacție ori de câte ori se vorbea despre englezi. Nu le place să bage mâna în buzunar.

La care Roza adăuga imediat:

— Fie-le-ar numele şi amintirea uitate.

Fetele evreice care ieşeau cu englezi erau bârfite de tot oraşul. Aproape în fiecare cartier era câte o tânără care ieşea cu englezi şi care aducea în felul acesta o mare ruşine familiei. În Ohel Moshe se zvonea că Matilda, fiica familiei Franco, se întâlnea cu un ofițer englez.

Expertă în desfacerea picioarelor, spuneau despre ea. *Ptiu*, îşi desface picioarele pentru englezi, fie-le-ar numele uitat!

Într-o zi, Tamar s-a dus în vizită la Victoria Franco, iar pe masa vecinei ei se aflau un pachet de cafea şi biscuiți englezeşti. Victoria s-a grăbit să le ascundă, ca să nu le vadă Tamar.

— Dar Tamar le-a văzut şi mi-a spus, i-a povestit Roza lui Gabriel. Sigur englezul ăla al Matildei le-a adus de la cantina lor de pe Calea Jaffa.

— Sta-le-ar în gât cafeaua şi biscuiții! a tunat Gabriel furios, punând capăt discuției.

Într-o seară, în timp ce vecinele stăteau în curte şi beau ceai cu *bizcochos*, Tamar a spus:

— Dacă eram în locul Victoriei Franco, i-aş fi interzis Matildei să iasă din casă.

— Şi cum să facă asta? a întrebat Roza. S-o încuie în casă şi s-o lege de pat?

— Fie-le-ar numele lor de *goyim* uitat *în veacul vecilor*! Ne iau toate fetele bune! a continuat Tamar.

— Fetele astea ne fac poporul de ruşine; şi pentru ce? Pentru ciorapi de nailon? Pentru parfum? Cafea? Nu-i păcat

de Victoria şi Meir Franco? Sărmanii de ei. Nu-i mai văd pe nicăieri din cauza ruşinii care a dat peste ei, a zis Roza.

— Se spune că membrii grupării Lehi le prind şi le rad părul din cap, a adăugat Tamar.

— Să ne ajute Dumnezeu, ce bine că *chiquiticas* ale mele sunt încă mici şi le pot ține acasă.

— *Ptiu*, *goyim*, fie-le-ar numele uitat! Ce vorbeşti acolo, Roza? E exclus ca vreo fiică de-ale lui Gabriel Armoza să iasă cu englezi, a zis Tamar, şocată.

— *Pishcado y limon, leshos*, bineînțeles că e exclus, dar gândeşte-te totuşi. Şi Matilda era o fată bună, şi uite ce-a ajuns.

Mai mult decât orice, Gabriel le disprețuia pe fetele care ieşeau cu englezii.

— Curve, şi a fost pentru prima dată când Roza l-a auzit pe soțul ei vorbind astfel. Fată stricată şi răzvrătită, spunea despre Matilda, şi îi atrăgea atenția Rozei:

— Să n-o laşi să se apropie de fetele noastre, mă auzi? Să nu le dai nici măcar voie să-i spună bună ziua curvei ăleia.

— Dar, Gabriel, a încercat Roza să protesteze, cum să nu-i spună bună ziua? O cunoaştem de când s-a născut. Meir şi Victoria Franco sunt ca o familie pentru noi.

— Îmi pare rău, Roza, i-a răspuns el reținut, ca de obicei, dar nu ne-am născut în aceeaşi familie. Suntem vecini şi ne-am purtat cu ei ca şi cum ar fi făcut parte din familie, dar acum, de când cu fata asta a lor, curva englezilor, alegem să nu fim parte din familia lor. Ascultă-mă, Roza, sunt pregătit să iert orice, dar nu o evreică tânără care iese la întâlniri amoroase cu englezii. Asta nu voi ierta!

Spre deosebire de Gabriel, Roza nu le disprețuia pe fetele care ieşeau cu englezi. Putea înțelege cum o fată a cărei familie avea dificultăți financiare ar face orice ca să-şi ajute părinții. Meir Franco, *miskenico*, nu mai lucra de foarte mult timp. Stătea acasă şi nu aveau nici ce pune pe masă, iar

Matilda le aducea cafea şi biscuiți, şi cu siguranță şi alte bunătăți, poate chiar şi bani, Dumnezeu să ne ajute. Nu era vina Matildei, era vina inglezilor, fie-le-ar numele uitat. Aveau de toate în cantina aia a lor, în timp ce oamenii din țară mureau de foame. Situația ei şi a lui Gabriel era încă bună, lăudat fie Numele Lui, ei şi fetele aveau tot ce era mai bun în lume şi în țară, dar nu era oarbă. Ce, nu putea să vadă că vecinii lor aveau mai puțin decât ei? Uneori nu aveau nici carne pentru cina de Sabat.

— Cât ne-am bucurat de venirea inglezilor, i-a spus ea lui Tamar. Cât de mult ne doream să scăpăm de turci! Am crezut că inglezii vin din Europa, că sunt mai umani decât animalele de turci, dar ce poți face, când suntem prada lor?

— Nu spune asta, Roza, i-a zis Tamar, chiar dacă englezii sunt *bastardos*, nu se compară cu turcii, fiindcă turcii, scuip pe ei, cu mustățile lor negre ca nişte mături, ne speriau copiii şi bătrânii. Şi cum ne mai biciuiau oamenii, *şfic-şfic-şfic*, pe oricine le ieşea în cale. Năvăleau în Shouk al-Attarin, în Oraşul Vechi, şi aruncau pe jos toate fructele şi legumele de pe tarabe, aşa, fără niciun motiv. Şi închisoarea Kishle, Dumnezeu să ne aibă în paza Lui, când turcii aruncau pe cineva în Kishle, acela nu mai ieşea în viață şi dacă ieşea, era *majnun*, nebun cu mințile rătăcite. Ca *miskenico* de Nahum Levi. Într-o zi a fost săltat fără niciun motiv de un turc şi dus la Kishle. A ieşit de acolo după vreo şase luni, s-a dus în Valea Ben Hinnom, mai jos de casa mamei lui din Yemin Moshe, şi a început să doarmă prin peşteri. Barba şi părul i-au crescut până la mijloc şi de fiecare dată când venea din *wadi*, speria copiii. Îl numiseră Abu Lele, ca pe demon. Când l-a văzut mama lui aşa, s-a prăpădit de jale; şi totul numai din cauza turcilor, fie-le-ar numele blestemat.

Roza a tăcut şi nu i-a povestit lui Tamar despre noaptea în care turcii au bătut la uşa părinților ei, fie-le țărâna

uşoară, nu i-a spus cum i-au trezit pe ea şi pe Efraim şi cum turcii au întors cu susul în jos toată camera aceea mizerabilă în care trăiau; nici despre cum i-au biciuit pe părinții ei, deşi erau deja bolnavi şi abia se țineau pe picioare, despre cum l-a împins pe Efraim sub pat şi l-a acoperit cu trupul ei, punându-i mâinile la gură, ca să nu scoată vreun sunet, cum aproape că l-a sufocat, *miskenico*. Nu i-a povestit cum l-au târât turcii pe tatăl ei în curte şi cum l-au amenințat că, dacă nu-i va preda pe fiii lui, Nissim şi Rahamim, autorităților militare, îl vor spânzura la Poarta Damascului.

Pe atunci, Nissim era deja în America, se îmbarcase pe un vas care plecase din Portul Jaffa, iar Rahamim se ascundea în fiecare zi într-un alt loc. Jurase să nu se alăture armatei, chiar cu prețul de a fi spânzurat. Marele Război era în plină desfăşurare, iar turcii răpeau tot timpul copii evrei şi îi forțau să intre în armata lor. Nicio mamă al cărei copil era luat de turci nu-şi mai vedea vreodată fiul. Rahamim, care pe vremea aceea avea cincisprezece ani, era hotărât să nu se lase înrolat, dispus să plătească pentru asta cu propria viață. Zvonurile despre lagărele în care erau închişi dezertorii evrei ajunseseră până la Ierusalim. Se spunea că exista un astfel de lagăr lângă Haifa, unde prizonierii erau puşi la munci grele de dimineață şi până noaptea, până la epuizare, aşa cum făcuse Faraonul cu copiii lui Israel în Egipt. Dezertorii construiau căi ferate pentru blestemații de turci şi mureau muncind, secerați de foame, boli şi, cel mai des, răpuşi de bătăi.

Roza nu vorbise niciodată cu nimeni despre noaptea aceea. La o lună după ce turcii au năvălit în casa părinților ei, au auzit din nou bătăi în uşă în miez de noapte. Părinții ei s-au trezit, au deschis uşa, iar în clipa aceea s-a auzit un urlet care a cutremurat cerurile de deasupra cartierului Shama. Mama ei, care era deja bolnavă, s-a prăbuşit pe

podeaua de piatră şi a leşinat, iar Roza l-a luat în brațe pe Efraim, care se speriase, încercând să înțeleagă ce se întâmplă. La răsărit, când a început să se ridice soarele peste munți, toată familia şi toți vecinii au mers într-o procesiune tăcută, din cartierul Shama, prin Valea Ben Hinnom şi până la Poarta Damascului, în Oraşul Vechi. În fața Porții l-a văzut pe fratele ei. Niciodată n-a reuşit să uite imaginea aceea: Rahamim atârna de frânghie, cu capul căzut pe piept; părul lui ondulat, pe care îl iubise atât de mult, era acum încâlcit, ochii lui frumoşi erau închişi, trupul lui înalt şi subțire atârna ca o marionetă prinsă în corzi. Nu, niciodată n-a putut să uite imaginea aceea. Era întipărită în amintirea ei pentru totdeauna. A doua zi, imaginea a apărut în ziar şi, chiar dacă nu ştia să citească sau să scrie, s-a aşezat lângă Poarta Jaffa şi a început să cerşească, iar cu cei câțiva bănuți primiți de la trecători a cumpărat ziarul şi a decupat poza cu Rahamim spânzurat. O păstra în cutia ei secretă, împreună cu medalionul mamei sale, o pietricică albastră, montată într-o bucățică de aur.

Într-o zi, când Rahelica se va mărita, îi va da medalionul şi poza cu Rahamim. Roza ştia că Rahelica va avea grijă de ce este important şi prețios pentru ea.

Poate, la un moment dat, îi va povesti despre Rahamim şi despre noaptea aceea, dar nu încă. Cu excepția lui Efraim, nimeni nu ştia, şi oricum el era întotdeauna atât de beat, încât abia îşi amintea cum îl cheamă. Nu la mult timp după ce Rahamim a fost spânzurat, părinții ei au murit unul după celălalt din pricina bolii ăleia blestemate şi, după cum credea ea, de inimă rea. Nici măcar o săptămână nu trecuse de la înmormântarea lor, când ofițerul a venit să-i anunțe pe ea şi pe Efraim că trebuie să plece din casă. Ea avea zece ani, iar Efraim cinci şi n-aveau unde se duce. A pus câteva haine într-o bocceluță, l-a luat de mână pe Efraim şi a plecat spre Oraşul Nou, fără să ştie unde îşi vor petrece

noaptea. Străzile erau murdare, căzute în paragină şi înțesate de refugiați care îşi căutau un adăpost. Cum putea ea, o fetiță de zece ani, să se descurce, când oameni în toată firea, de vârsta părinților ei, nu puteau?

Tocmai se lăsa noaptea, când au ajuns în Nahalat Shiva, unde unchiul ei, fratele mamei, locuia împreună cu familia lui. A bătut la uşă şi le-a deschis soția lui, care, când i-a văzut pe cei doi copii stând în prag, s-a frecat la ochi şi a spus:

— *Dio santo, hijos*, ce faceți aici la ora asta?

— Ofițerul ne-a alungat din casă şi nu avem unde să ne ducem, i-a răspuns Roza.

— Şi ați venit aici? Abia dacă avem loc pentru copiii noştri. Unde să vă culcăm, pe dulap?

— Cine e? s-a auzit dinăuntru vocea unchiului lor.

— Sunt eu, *Tio*, a răspuns Roza, sunt cu Efraim. Ofițerul ne-a alungat şi trebuie să dormim undeva.

Unchiul lor a venit la uşă.

— De ce laşi copiii în stradă? Adu-i în casă, i-a spus soției, care nici măcar nu se străduia să-şi ascundă nemulțumirea.

Dacă ar fi putut, le-ar fi trântit uşa-n nas şi i-ar fi alungat ca pe nişte câini, s-a gândit Roza.

Cei cinci copii ai lor dormeau înghesuiți pe o saltea de paie, pe podeaua rece de ciment, şi nu au scos niciun cuvânt când i-au văzut pe cei doi verişori care veniseră în vizită în miez de noapte.

— Veți dormi cu verişorii voştri, le-a spus unchiul, şi, pentru prima dată, Roza a răsuflat uşurată.

Dar, două zile mai târziu, a ajuns din nou pe străzi cu Efraim. Soția unchiului n-a acceptat cu niciun chip să-i lase să stea cu ei.

— Abia dacă avem mâncare pentru copiii noştri; cum să hrănim încă două guri? a urlat soția.

După o ceartă nesfârşită, unchiul a cedat în cele din urmă, însă, deşi era sărac lipit pământului, i-a dat Rozei câțiva bănuți, înainte de a-i trimite în drumul lor.

Dar ea s-a descurcat, bineînțeles că s-a descurcat. Întotdeauna a ştiut cum să stea ferm pe picioarele ei. Din ziua în care i-au murit părinții, a ştiut că cel mai important lucru este să aibă încredere în ea şi să nu se bazeze pe nimeni altcineva. Până când au plecat din țară blestemații de turci, fie-le-ar numele uitat, ea şi Efraim au trăit de pe-o zi pe alta. Mergea la piață şi aduna de pe jos legumele şi fructele căzute pe pământul murdar, după ce vânzătorii şi clienții plecau la casele lor. Cerşea şi implora mila oamenilor buni, rugându-i să se înduplece de ea şi de fratele său mai mic, care stătea tot timpul cuminte lângă ea. Efraim nu plângea niciodată şi nici nu se văita. Era un copilaş de cinci ani care înțelesese că, şi dacă ar fi plâns, tot nu l-ar fi putut ajuta nimeni.

Apoi, într-o zi, s-a întâmplat un miracol; după mai mult de patru sute de ani de ocupație, turcii au părăsit țara. Imaginea aceea îi va rămâne pentru totdeauna în minte: căruțele treceau pe străzile Ierusalimului, pline de soldați turci morți şi de răniți care urlau după ajutor. Dar nu i-a fost milă de ei. Drumul care unea Calea Jaffa cu stația de cale ferată de pe Drumul Bethlehemului era plin de căruțe, maşini şi soldați turci care alergau ca nişte şoareci prinşi într-o capcană, făcând tot ce le stătea în puteri să se urce în tren şi să-şi salveze viețile, aruncându-şi armele sau vânzându-le arabilor. Roza privea haosul care se desfăşura în fața ochilor ei, strângându-l tare pe Efraim lângă trupul său. Obuzele cădeau peste oraş, iar oamenii fugeau să se adăpostească. Magazinele de pe Calea Jaffa erau jefuite, frica de moarte vuia pretutindeni, dar ei nu-i era frică. A stat şi a privit liniştită, până când ultimul dintre soldații turci s-a urcat în tren şi au plecat cu toții pentru totdeauna.

Apoi au venit englezii, ce mai sărbătoare! S-a dus şi ea la Poarta Jaffa, ținându-l strâns de mână pe Efraim, ca nu cumva să-l piardă în mulțime. L-a văzut pe Generalul Allenby descălecând şi intrând în Oraşul Vechi şi pe primarul al-Husseini venind să-l întâmpine. Lăudat fie Numele Lui! se spunea în Ierusalim. Un miracol de Hanuka. Dar ce miracol şi ce păcăleală! Nu le-a luat mult englezilor să-şi dea arama pe față. Nu puteau face față haosului lăsat în urmă de plecarea turcilor. În afară de ea şi de Efraim, în Ierusalim se aflau încă trei mii de orfani abandonați şi flămânzi, aşa că fetele au ajuns repede curvele soldaților englezi, ca să poată face rost de o bucată de pâine.

Fie ca Cel de Sus să nu-i audă gândurile, dar de câteva ori îi trecuse şi ei prin minte să-şi vândă corpul, pentru ca ea şi Efraim să aibă ce mânca. *Gracias el Dio* că a fost crescută bine de tatăl şi de mama ei, care o învățaseră să-şi păstreze onoarea în orice situație şi, în loc să se culce cu soldații inglezi, scuip pe ei, s-a oferit să curețe casele femeilor ingleze care veniseră în țară împreună cu soții lor. Mai bine să cureți toaletele inglezilor, decât să fii toaleta lor.

Şi acum, *mashallah*, era *Señora* Armoza. Avea o casă mare, cu o curte frumoasă, bine întreținută, în Ohel Moshe; avea trei fiice, să le țină Dumnezeu sănătoase, şi un soț, un soț cu influență, un mare negustor, unul dintre cei mai respectați bărbați din comunitatea sefardă. *Vai de mi sola*, dacă cineva ar fi văzut-o atunci când curăța toaletele inglezilor sau când mergea la piață noaptea, ca să culeagă legumele şi fructele aruncate pentru săraci, nu ar fi crezut că e aceeaşi femeie, ea, cerşetoarea devenită acum *Señora* Armoza.

Gabriel se pregătea să plece într-o călătorie la Beirut. Întotdeauna îşi făcea singur bagajul şi nu-i plăcea să-l ajute Roza.

— Am rânduiala mea, îi spunea el, şi nu-mi place ca altcineva să se amestece.

Şi Roza renunța, aşa cum renunțase la atâtea altele. Când soții vecinelor se întorceau acasă, ele umpleau o cadă cu apă şi le spălau picioarele. Dar Gabriel nu fusese niciodată de acord cu o astfel de practică. Ea îi pregătea apa, iar el se spăla singur. Niciodată nu stătea pe scaunul lui ca un efendi, aşteptând să fie servit. Când voia cafea, se ridica şi îşi făcea singur; când voia ceai de mentă, îl pregătea singur şi cu greu accepta ca ea să meargă în curte să culeagă mentă şi salvie. Ruşine, ruşine! îşi spunea, e destul că aleargă după fete prin curte. Tot ce-mi mai trebuie e să meargă să-şi culeagă singur şi menta. Uneori Rozei i se părea că el crede că nu merită ca ea să-l servească, fiindcă nu-şi îndeplinea îndatoririle de soț şi nu mergea noaptea în patul ei.

Acum el îşi aranja hainele în geamantan şi, în timp ce geamantanul se umplea, puterea şi răbdarea Rozei se împuținau. În felul lui tăcut, o omora încetul cu încetul: fiecare pliere a pantalonilor, fiecare pliere a cămăşilor i se punea pe inimă. De ce, *ya rabi*, de ce, Doamne, de ce? De ce îmi face asta? De ce nu mă lasă să-i fiu soție? De ce mă frânge în mii de bucăți? Şi într-un mod atât de politicos, atât de tăcut. Stătea încordată, aşteptându-l să spună ceva. Numai s-o roage ceva şi va face orice pentru el. Dar Gabriel nu spunea nimic şi continua să-şi aranjeze lucrurile în valiză, ca şi cum ea nici n-ar fi fost acolo. Deodată, şi-a ridicat privirea şi i-a spus:

— Roza, de ce stai aici? Du-te afară şi ai grijă de fete.

Valiza era pregătită, iar fetele se jucau în curte. După cum ştia deja, imediat avea să înceapă spectacolul: în clipa în care Luna îl va vedea pe Gabriel în pragul uşii, cu valiza în mână, va începe să plângă. O fată de zece ani care plângea ca un copil mic. Se arunca la pământ. *Papo, papo*,

nu pleca! Şi surorile ei i se alăturau în cor. Una plângea, alta urla şi încercau să-l împiedice pe tatăl lor să plece, agățându-se de el, ținându-l de picioare. Cu o mână, Luna îl ținea de mâna liberă, iar cu cealaltă ținea de uşă, nelăsându-l să treacă. Cât de multă putere avea *flaca*, slăbănoaga! se gândea Roza uimită. Cum stă ca un zid între tatăl ei şi uşă. Rahelica plângea şi ea, iar Becky scâncea fără să ştie de ce. Surorile ei plângeau, aşa că plângea şi ea. Şi Gabriel, în inima lui, nu ştia ce să facă. Dacă fetele nu încetau, avea să piardă trenul, aşa că atunci când Roza a luat-o în sfârşit pe Luna de lângă el, s-a grăbit să iasă în curte, fără să-şi mai ia rămas-bun de la soția lui. Pe strada Agrippa îl aştepta un taxi, pentru a-l duce la gara de pe Drumul Hebronului. De acolo mergea cu trenul în Portul Jaffa şi, după o oprire scurtă în Tel Aviv, se îmbarca spre Beirut.

Roza a rămas în curte, înconjurată de fetele care plângeau. Luna era întinsă pe dalele de piatră şi țipa ca şi cum ar fi omorât-o cineva. Rahelica se ținea de şorțul Rozei şi plângea şi ea, iar mica Becky se agăța de picioarele ei. Roza se simțea neajutorată în fața fetelor, iar vecinele nu interveneau. Ştiau că, în jumătate de oră, toată lumea se va linişti, iar până la întoarcerea lui Gabriel, Roza va avea grijă de casă. Dar ce nu ştiau ele erau confruntările ei zilnice cu Luna, cuvintele pe care copila aceea insolentă i le arunca. Acum stătea întinsă pe dale, lovea din picioare şi țipa, *papo, papo*, de parcă el ar fi putut s-o audă. *Señor* Armoza era deja în tren, citind ziarul şi admirând peisajul. Roza şi plânsetele şi țipetele fiicelor lui erau deja date uitării. Ce n-ar fi dat Roza să fie în locul lui? Două săptămâni fără Luna i-ar fi adus înapoi ani întregi de viață. A lăsat-o pe copilă țipând în curte, le-a luat pe celelalte două fete de mână şi le-a dus înăuntru. Rahelica se linişţise deja, dar, după o jumătate de oră, Luna nu se oprise încă din plâns.

— *Uskut!* Taci! l-a auzit Roza pe vecinul lor, Attias, țipând la Luna.

Dar ea, *nada*, ce ruşine de fată! După o vreme, s-a liniştit în sfârşit. Rahelica şi Becky cea micuță stăteau la masă, luând cina: un ou fiert şi legume proaspete, un pahar cu lapte şi o bucată de pâine cu ulei de măsline şi zatar. Rahelica mânca cu poftă şi o hrănea şi pe micuța Becky, care nu se mai oprea din gângurit.

Roza se uita la cele două fiice ale ei şi se gândea, să-mi fie iertate păcatele, dar ce viață bună aş fi avut fără Luna. Şi imediat şi-a spus, *ptiu-ptiu-ptiu*, *pishcado y limon*, dă-ți peste gură! Ar trebui să-mi spăl gura cu apă şi săpun, aşa cum îi fac Lunei de câte ori e obraznică. Să mă ierte Dumnezeu pentru asemenea gânduri! Ce fel de mamă sunt eu?

Luna încă nu intrase în casă, dar Roza nu era îngrijorată. Las-o să se perpelească, după care va veni de bună voie, cu coada între picioare.

Fetele şi-au terminat cina, iar Roza le-a umplut cada. A spălat-o pe Becky, apoi pe Rahelica, în aceeaşi apă. Pe Gabriel îl înfuria când făcea asta, dar el nu era acum acolo şi era păcat să risipească apa şi săpunul. Banii nu creşteau în copaci.

Când fetele erau deja în pijamale şi gata de culcare, Rahelica a întrebat-o:

— Mama, unde e Luna?

Abia atunci şi-a dat seama că fetița nu intrase încă în casă. A coborât în curte, unde Luna rămăsese zvârcolindu-se pe jos. Nimic.

— Luna! a strigat-o, dar strigătul ei a fost urmat de tăcere. Luna! Vin după tine cu *sapatos*, a amenințat Roza. *Onde 'stas*, unde eşti?

Abia după ce vecinii au ieşit în curte s-o caute, Roza a înțeles că Luna chiar dispăruse. *Dio santo*, ce-o să mă fac cu

copila asta? Asta e tot ce-mi mai trebuie acum, să i se întâmple ceva. Gabriel o să mă omoare!

S-a pierdut cu firea, iar vecina ei, Tamar, i-a spus:

— *Calmate*, Roza, linişteşte-te, sigur e pe undeva prin cartier. Unde să se fi dus? Eu rămân aici cu Rahelica şi Becky, iar tu du-te s-o cauți împreună cu bărbații. Haide, *no pierdas el tiempo*, nu pierde timpul.

Roza a plecat în grabă cu vecinii, s-o caute pe Luna pe aleile din Ohel Moshe şi în gradina din centrul cartierului. Dumnezeu să ne aibă în paza Lui, să nu fi căzut în fântână, se gândea Roza înfricoşată. Era întuneric beznă, iar *Señor* Attias a aprins lanterna şi a luminat interiorul fântânii. A cercetat fiecare metru din grădină şi chiar l-a pus pe fiul lui, Avramino, să se urce în copac, gândindu-se că poate Luna se ascundea printre crengi. Dar *nada*, copila dispăruse.

Roza era în pragul nebuniei. *Adio Señor del mundo*, fă să fie găsită copila, să nu i se întâmple nimic. Dumnezeu să ne ajute. Dacă i se întâmplă ceva copilei ăsteia, va fi sfârşitul vieții mele, al familiei mele. Şi vecinii, care au văzut-o atât de îngrijorată, au încercat s-o încurajeze.

— Nu te teme, *Señora* Roza, Ohel Moshe e un cartier mic. Cât de departe să se fi dus? O vom găsi în curând.

Nu i-au spus că şi ei se temeau să nu i se fi întâmplat copilei ceva groaznic. Trăiau vremuri grele. Evreii se duşmăneau între ei şi nici arabii nu mai erau ce fuseseră odată. Răpeau evrei şi îi ucideau. Mai erau şi oameni bolnavi, *pishcado y limon*, şi fata cu bucle roşcate şi ochi verzi, nu se ştie niciodată, *leshos, leshos, pishcado y limon*! Se rugau cu toții ca nimic să nu i se fi întâmplat fiicei lui *Señor* Gabriel şi a *Señorei* Roza.

Au căutat-o pretutindeni, iar la miezul nopții încă nu o găsiseră. Roza şedea pe treptele de la intrarea în cartierul Ohel Moshe şi plângea cu capul îngropat în mâini. În clipa aceea, de niciunde, a apărut o maşină a poliției britanice, iar

Matilda Franco a coborât din ea, cu fața machiată precum, *el Dio que me salva*, fetele care-şi vindeau trupul. Purta o rochie strâmtă de tot, din elastic, cu ciorapi de nailon şi pantofi cu tocuri atât de înalte, încât dacă ar fi căzut, ferească Sfântul, şi-ar fi spart capul. Lasă să şi-l spargă, *putana*, cui îi pasă. Roza s-a uitat la ea ca şi cum ar fi fost un duh rău, în timp ce toți vecinii care erau afară, la intrarea în cartierul Ohel Moshe, o priveau cu gurile căscate. Auziseră despre Matilda şi ofițerul englez, dar nu-i văzuseră niciodată împreună. Tatăl ei, Meir Franco, ar fi vrut să se caşte pământul sub picioarele lui, iar mama ei, Victoria Franco, se ținea cu putere de mâna lui, ca să n-o ridice asupra fiicei lor. Surprinsă, Matilda s-a oprit în fața Rozei, întrebând-o ce s-a întâmplat. Roza s-a ridicat, s-a prăbuşit în brațele Matildei şi a început să plângă.

— Luna, am pierdut-o pe Luna.

— Cum adică ați pierdut-o? a întrebat-o Matilda.

— A dispărut din curte. Tot cartierul o caută de ore întregi, s-a tânguit Roza.

— Şi cum adică n-ați găsit-o?! a întrebat Matilda mirată.

Iar Avramino, fiul lui *Señor* Attias, s-a apropiat de ele şi a urlat:

— Ce-ți pasă ție dacă o găsim sau nu, curvă a englezilor!

În clipa aceea, cu toții s-au năpustit asupra Matildei Franco şi numai din respect pentru părinții ei n-au omorât-o acolo, pe loc. Victoria ar fi vrut să-şi ajute fiica, dar soțul ei i-a interzis să se mişte din loc. Cu coada ochiului, Roza i-a văzut pe soții Franco stând deoparte, nevenindu-i în ajutor fiicei lor. A văzut ochii negri ai fraților ei scânteind în întuneric, dar stăteau cu toții ca nişte soldați în spatele tatălui şi al mamei lor şi nu s-au mişcat nici măcar un metru ca să-şi ajute sora mai mare. Oamenii din cartier uitaseră de Luna a ei şi nu-şi mai doreau acum nimic altceva decât s-o lovească şi s-o blesteme pe Matilda Franco.

În clipa în care au auzit împuşcătura, au amuțit cu toții. Ofițerul englez al Matildei stătea în picioare lângă maşină, cu pistolul în aer şi răcnind în engleză:

— Linişte!

— Linişte în *culo* al tău, a protestat în şoaptă Avramino Attias, după care a tăcut imediat.

— Ce se întâmplă aici? a întrebat-o englezul pe Matilda, iar ea i-a spus în engleză că a dispărut un copil de-acasă.

Vai de viața mea, s-a gândit Roza. Vorbeşte engleza ca un inglez.

Ofițerul a început să pună întrebări, iar Matilda l-a îndrumat spre Roza. A întrebat-o cum o cheamă şi Matilda a tradus, dar Roza nu avea nevoie de traducere, că doar nu lucrase degeaba atâția ani în casele nenorociților ăstora. Cel puțin se alesese cu ceva – ingleza. Aşa că i-a răspuns într-o engleză fluentă că i-a dispărut copilul din curte în urmă cu trei ore, după ce tatăl ei plecase la Beirut, într-o călătorie de afaceri.

Ofițerul le-a făcut semn vecinilor să se împrăştie şi să plece fiecare la casa lui, iar Rozei i-a spus să se urce în maşină, dar ea a ezitat.

— Nu-ți fie frică, *Señora* Roza, i-a şoptit Matilda. E englez, dar e un om bun. O să te ajute s-o găseşti pe Luna.

Rozei nu-i păsa că e englez, turc, arab, spaniol sau aşkenaz. Tot ce voia era să-şi găsească fiica.

Englezul a condus preț de câteva minute, până a ajuns la stația de poliție de pe Calea Jaffa. I-a deschis atent portiera Rozei şi a ajutat-o să coboare. Inglez, fie-i numele uitat, dar un gentleman, se gândea ea. Apoi a ajutat-o pe Matilda, care, în pofida tocurilor ei înalte, a sărit imediat din maşină. Au intrat în secția de poliție şi, spre mirarea ei, lăudat fie Numele Lui, a găsit-o acolo pe Luna, stând lângă un ofițer. *Gracias el Dio!* Pe de-o parte, inima ei era plină de bucurie

că o vede pe fată, dar, pe de altă parte, simțea că-i vine s-o omoare. Aproape că-şi dăduse sufletul din cauza ei!

— Luna! a strigat-o, iar copila a ridicat ochii şi a început să alerge către ea.

Roza şi-a deschis brațele s-o prindă, dar Luna a ignorat-o şi a sărit în brațele Matildei, fără să se uite nici măcar o dată spre mama ei. Ce ruşine! s-a gândit Roza. Ce va crede inglezul despre mine? Ce fel de copil se ruşinează cu propria mamă? Cu ce-am greşit în viața asta, *adio Señor del mundo*, să merit o fiică precum Luna?

Ofițerul englez al Matildei s-a aşezat la birou şi a rugat-o pe Roza să ia loc în fața lui. Matilda s-a aşezat şi ea, iar Luna s-a cățărat pe genunchii Matildei, ca un copil mic, nu ca o fată de zece ani. Cu greu a reuşit Roza să-şi ascundă durerea.

— Fetița, a spus ofițerul englez al Matildei, a venit singură la stație şi a spus că mama ei a dat-o afară din casă.

— Ce-a făcut?! a țipat Roza uluită. Ce a spus?!

— A spus, a continuat ofițerul, că imediat după ce tatăl ei a plecat, le-ai luat pe cele două surori ale ei în casă, iar pe ea ai lăsat-o afară.

— Mă scuzați, domnule ofițer, a spus Roza într-o engleză fluentă, dar de unde ați născocit toate aceste lucruri?

— Totul este scris în raportul ofițerului de serviciu, i-a răspuns el. Citesc cuvânt cu cuvânt declarația dată de fetița care a venit la secție, astăzi, la ora şapte, în urmă cu trei ore.

Dio mio, fetița asta nu e un copil, e un diavol, s-a gândit Roza. Cum i-a putut trece prin cap aşa ceva?

— E adevărat? a întrebat-o ofițerul.

Şi, înainte de a apuca să spună ceva, Matilda a răspuns în locul ei:

— Bineînțeles că nu e adevărat, copila a inventat o poveste. O cunosc pe doamna Armoza. Este o mamă extraordinară şi o soție bună.

În acest timp, Luna îşi ascundea fața în umărul Matildei, fără să se uite spre mama ei.

— Atunci ce s-a întâmplat? De ce a venit fetița la secție să se plângă de mama ei?

Roza s-a uitat de la Matilda la ofițerul ei.

— Ce pot să spun, domnule ofițer? a zis ea. Fetița este foarte ataşată de tatăl ei şi, de câte ori pleacă într-o călătorie, face o scenă. Am crezut că e mai bine s-o las în curte până se linişteşte. Eram sigură că, în câteva minute, frigul şi întunericul o vor face să intre în casă. Când mi-am dat seama că nu s-a întors, am ieşit în curte, iar când nu am găsit-o acolo, am întors tot cartierul cu susul în jos. Domnule ofițer, arăt eu ca o mamă care şi-ar arunca fiica afară din casă?

— Cu siguranță nu, a răspuns ofițerul Matildei, în timp ce se ridica în picioare. Atunci asta a fost. Voi raporta că nu este necesară intervenția poliției, că ați venit la secție s-o căutați, iar acum, că ați găsit-o, puteți s-o luați acasă. Iar tu, a spus el, ciupind-o pe Luna de obrăjor, eşti o fetiță obraznică, obraznică, obraznică. Să te comporți mai frumos cu mama ta.

Roza a luat-o pe Luna de mânuță şi a strâns-o cu putere. Chiar şi acum, când era limpede că trebuia să plece împreună din secția de poliție, putea să simtă că fetița se opune.

Nimic nu o sperie pe copila asta, să m-ajute Dumnezeu. Se duce la poliția ingleză să spună minciuni despre mama ei. *Vai de mi sola*, data viitoare ce-o să mai facă?

Când au ajuns în Ohel Moshe şi au intrat pe poartă, Roza s-a întors spre Matilda şi i-a spus:

— Să fii sănătoasă, Matti! Îți mulțumesc din toată inima, să fii sănătoasă. Eşti o fată bună şi nu meriți să umbli cu inglezii. Meriți pe cineva mai bun, un băiat dintre ai noştri.

Ochii Matildei s-au umplut de lacrimi.

— Îmi pare rău, *Señora* Roza. E târziu şi sunt foarte obosită. Să aveți o noapte bună, i-a spus şi s-a îndreptat spre casa ei, lovind încet cu tocurile subțiri pietrele de pe caldarâm.

Roza a apucat brațul subțirel al Lunei cu atâta putere, încât părea gata să i-l smulgă.

— Au! a țipat Luna. Aşteaptă tu să vină *papo* din Beirut. O să-i spun totul! O să vezi ce-o să-ți facă.

Roza credea că nu aude bine. O amenința c-o pârăşte lui Gabriel? Mâna ei s-a ridicat în aer şi a lovit-o pe Luna peste obraz.

— Niciodată! Mă auzi, fată rea, niciodată să nu mai îndrăzneşti să te amesteci între mine şi tatăl tău! Aşteaptă tu să-i spun că ai fugit de acasă şi că, dintre toate locurile din lume, te-ai dus să spui minciuni despre mama ta tocmai la poliția inglezilor. Să vezi tu atunci ce va spune despre asta!

Amenințarea a funcționat. Când s-a întors Gabriel din Beirut, Luna nu-a suflat o vorbă despre cele petrecute în noaptea aceea, iar Roza a tăcut şi ea. Secretul a rămas între ele, până în ziua în care Matilda Franco a fost omorâtă.

Gabriel şi-a rezemat capul de fereastra vagonului, a închis ochii şi asculta sunetul roților de tren trăncănind încet şi pufnetul locomotivei. A respirat adânc şi, pentru prima dată după mai multe luni, s-a destins.

Fruntea lui se lovea uşor de geam, dar senzația era plăcută. O melodie veche a început să-i răsune în minte, un cântec de copii, pe care i-l cânta mama lui când era mic. A început să-l fredoneze încet, minunându-se că încă îl ținea minte. Nu-l mai auzise de aproape treizeci de ani.

Călătorea la clasa întâi. Făcea mereu asta, nu-i plăcea să se înghesuie în vagoanele aglomerate. Cu el în compartiment mai erau doi bărbați, care purtau costume croite pe comandă şi pălării de paie. Manierele lor erau nefamiliare şi distante, precum cele ale noilor imigranți, sosiți din marile oraşe europene, al căror fel de a fi îl făcea pe Gabriel să simtă un dor pe care nu-l înțelegea, un dor pentru ceva ce nu trăise niciodată. Poate era dorul față de o lume în care lucrurile erau clare şi de înțeles, rânduite într-o ordine dinainte ştiută. Simțea un fel de afecțiune pentru aceşti oameni veniți din Europa şi pentru imigranții din Germania, în special. Uneori, câte unul dintre aceşti *yekkes* intra din greşeală în magazinul lui din Piața Mahane Yehuda. Dar rareori cumpăra ceva. Printre toate lucrurile care se vindeau în magazin, *yekkes* nu găseau niciodată ceva care să li se pară interesant. Nu vorbeau ebraica şi, spre deosebire de imigranții din Europa de Est, nu făceau niciun efort să învețe limba. Aşteptau, lucru care-l mira pe Gabriel, ca el, care se născuse aici, să încerce să-i înțeleagă pe ei, cei nou-veniți. Dar era ceva ce aprecia în felul în care se îmbrăcau, în politețea lor distantă. Îl enerva fratele lui Leito, care îi numea *yekkes potz*, şi îl atenționa întotdeauna să se potolească.

Bănuia că cei doi bărbați care stăteau în fața lui erau *yekkes*. Nu vorbeau între ei şi nici cu el. Când a intrat în compartiment, i-a găsit cufundați în lectura ziarului *The Palestine Post*, iar cei doi şi-au ridicat politicos ochii din ziar, cât să-i facă semn de bun-venit, dar nu mai mult de atât.

El prefera să-şi rezeme capul de fereastră, deşi avea şi el un ziar în bagaj. Erau deja ani întregi de când citea zilnic ziarul *Haaretz*. Când era mai tânăr, citea *Hazvi*, ziarul pe care îl aducea acasă tatăl lui. Dar într-o zi, Rafael s-a enervat atât de tare, fluturând o copie din *Hazvi* şi citând

dintr-un articol al lui Dov Lifschitz, îndreptat împotriva comunității sefarde, încât le-a spus:

— De azi înainte, ziarul lui Ben Yehuda nu va mai trece pragul casei noastre! Nu vom mai cumpăra ziarul şi nu îi vom mai rosti numele! a răcnit tatăl lui.

Rabinii sefarzi s-au alăturat boicotului şi le-au interzis oamenilor să-l mai citească. Deşi nu s-a dovedit niciodată, existaseră zvonuri cum că liderii comunității, fumegând de furie împotriva articolului, i-ar fi informat pe turci că ziarul promovează revoltele. Începând din ziua aceea, familia Armoza a început să citească *Haaretz*.

Dar, de data aceasta, Gabriel se hotărâse să renunțe la obiceiul lui şi să cumpere ziarul *Davar*, care era o gazetă a muncitorilor. Tatăl lui n-ar fi permis vreodată ca un ziar socialist să fie adus în casa lui, iar Gabriel însuşi îl numise mai demult „ziar bolşevic”, interzicându-i lui Leito să-l citească în magazin. Dar acum, era felul lui Gabriel de a simți libertatea: în primul rând, cumpăra un ziar interzis, după care se angaja în alte activități interzise, înainte de a se întoarce acasă, în Ohel Moshe, la rutina sufocantă a vieții lui alături de Roza.

Deja ştia cum îşi va petrece timpul în Beirut: de la gară va lua o trăsură direct spre hotelul de la malul mării. Recepționerul îl va saluta cu: *Salaam aleikum ya hawwaja*, *Armoza*, ne bucurăm să vă avem încă o dată oaspete. Apoi îi va da cheile de la camera lui preferată, cea cu terasă spre mare. Îşi imagina cum va deschide uşa de la terasă şi cum în cameră va pătrunde o briză rece, care va răvăşi draperiile grele, iar el va trage adânc în piept aerul acela. Îşi va da jos costumul şi îşi va pune o pereche de pantaloni subțiri şi o cămaşă uşoară din bumbac, înlocuindu-şi pantofii grei cu o pereche de mocasini confortabili. După ce va bea *arak zachlawi* dintr-un decantor de cristal, va pleca de la hotel, cu pălăria pe ochi, simțindu-se uşor ca o pană şi liber ca

pasărea cerului, apoi va lua un taxi care-l va duce direct la Aisha, în Cartierul Marfaa, din Portul Beirut.

Ah, Aisha. Nu ştia cum ar fi putut continua să trăiască lângă Roza, dacă nu ar fi avut-o pe Aisha. Gândul la ea, la ce îi va face şi la ce îi va face el ei când se vor întâlni îl făcea să simtă furnicături în barbă şi să se foiască în scaun. Şi-a scos ziarul din geantă şi a început să citească. Atenția i-a fost atrasă de o reclamă la maşinile Ford, „Cheltuiți mai puțin! Cumpărați un Ford!” era scris în reclamă, iar în centru se afla o fotografie a maşinii. Ar fi timpul să-mi fac cadou o maşină, să-mi împlinesc un vis vechi, s-a gândit el.

S-a uitat din nou pe fereastră. La intrarea în satul arab Batir, un păstor îşi alunga turma de pe şinele trenului. De-a lungul căii ferate era o pădure de migdali înfloriți. Tu Bishvat, anul nou al copacilor, tocmai trecuse. Afacerea înflorea în acea perioadă a anului. Magazinul era plin de clienți care făceau cumpărături pentru sărbători, iar sacii cu fructe uscate, migdale şi stafide trebuiau umpluți cu marfă nouă. Trăiau vremuri bune, lăudat fie Numele Lui! Magazinul fusese pus din nou pe picioare, după ce-l găsise aproape în faliment, atunci când se întorseseră din aventura lor la Tel Aviv.

„În America, țara tuturor posibilităților, douăzeci de milioane de oameni figurează în evidențele birourilor de asistență socială şi, în ciuda tuturor eforturilor preşedintelui Roosevelt, aceasta este cea de-a şasea iarnă de la căderea bursei, când toate aceste milioane de oameni au nevoie de mâncare şi bani, fiindcă altfel urmează să moară de foame şi de frig”, scria în ziar. Țara tuturor posibilităților, s-a gândit, unde oamenii flămânzesc. Cine ştie ce-o fi făcând prietenul lui, Moshe? Trecuse mult timp de când nu mai primise veşti sau vreo scrisoare de la el. Era foarte bine că Gabriel fusese înțelept şi se întorsese în țara lui Israel. Dar oare chiar aşa era? Poate că, dacă nu s-ar fi întors, nu ar fi întâlnit-o pe

Rohel şi, dacă nu ar fi întâlnit-o pe ea, tatăl lui nu ar fi murit, şi dacă tatăl lui nu ar fi murit, mama lui nu l-ar fi însurat cu Roza, şi poate că astăzi ar fi fost însurat cu o femeie pe care ar fi putut s-o iubească, o femeie de care nu ar fugi o dată la fiecare câteva luni pentru a căuta iubirea alteia.

Când a ajuns, Portul Jaffa din Tel Aviv era înțesat de lume. Lui Gabriel îi plăceau atmosfera aceea haotică, mirosurile înțepătoare care îi ardeau nările, hainele exotice ale arabilor, vocile care alcătuiau un melanj de limbi – arabă, engleză şi ebraică. Un vas era ancorat în afara portului, iar marinarii arabi, desculți şi îmbrăcați în şalvari, îşi înşiruiseră bărcile, vâslind spre vas şi aducând pasagerii mai aproape de țărm. De acolo, veneau singuri prin valuri, cărându-şi bagajul până la țărm. Polițiştii arabi încercau în van să păstreze ordinea, dar, cu gesturi rapide şi fluiere, îi îndrumau pe pasageri spre clădirile portului.

Gabriel râdea. Pasagerii erau şocați, îmbrăcați în hainele lor elegante de călătorie, ude acum leoarcă. Ce îi atrăsese atenția în mod special era o femeie în vârstă, care se lupta cu valurile. Într-o mână ținea o umbrelă, în cealaltă o valiză mare, maro şi încerca în acelaşi timp să-şi țină pălăria pe cap, ca să nu-i cadă în apă.

Ah, Tel Aviv, Tel Aviv! Întotdeauna se simțise ca un turist în Oraşul Alb. Tel Avivul e un fel de Sodoma şi Gomora a zilelor noastre, se gândea el. În Tel Aviv nu exista doar o crâşmă, erau cincizeci. Dar nu pentru evrei, ci pentru britanici, fie-le-ar numele şi amintirea uitate! Citise în ziar că cinci oameni primiseră amenzi fiindcă fuseseră găsiți beți pe străzi şi toți erau englezi. Evreii nu ştiu să bea, nu e în firea noastră, se gândea el. Citise mai demult un articol scris de un jurnalist englez, care scria în bătaie de joc că tavernele din Tel Aviv vând whisky şi apă minerală în pahare de vin. Le-ar da englezilor să bea kerosen, dacă ar putea, nu

whisky şi apă minerală! Kerosen – în ceşcuțe delicate de cafea. Îi plăcea şi lui să bea din când în când câte un pahar de bere, la Hamozeg, pe strada Allenby, unde era întotdeauna aglomerat şi găseai tot timpul o atmosferă veselă. De câteva ori şi-a permis chiar să bea mai mult de un pahar. Bea şi uita.

După ce s-a plimbat prin port, a căutat un taxi care să-l ducă la hotelul Eshbal, de pe Promenada Herbert Samuel, la câteva străzi de San Remo, cafeneaua lui favorită. O sută de lire pe noapte, dar merita. O maşină splendidă a oprit chiar la intrarea în port. O frumoasă tânără blondă a ieşit şi l-a întrebat dacă are nevoie de un taxi.

— Acesta este un taxi? a întrebat el uimit.

Tânăra femeie a arătat spre plăcuța verde cu licența, după care a intrat şi s-a aşezat confortabil pe bancheta din spate. În drum spre hotel, tânăra i-a spus că era nou-venită, imigrantă din Berlin. Venise cu părinții, iar ei îşi aduseseră şi maşina Austin. Şi dacă tot nu-şi găsise o slujbă, lucra ca şofer de taxi.

— Ce lucrai în Berlin? a întrebat-o.

— Tatăl meu deținea un magazin mare de îmbrăcăminte, iar eu am studiat contabilitatea la Liceul Comercial, pentru a-l ajuta cu gestiunea magazinului. Sunt contabilă, dar aici, în Israel, munceşti pe unde apuci. Nu mă plâng.

— Foarte bine! i-a răspuns Gabriel.

Nu era singura. Printre imigranții nou-sosiți pe care îi cunoştea, întâlnise fete care puneau pardoseli, medici care lucrau în fabrici şi avocați care munceau pe şantiere. Odată, la magazinul lui din Mahane Yehuda a venit un vânzător de cârnați care i-a spus că fusese judecător în Heidelberg. Nu e nicio ruşine în asta, s-a gândit. Şi el, când era la New York, lucrase ca ucenic de măcelar, murdărindu-şi mâinile cu sângele animalelor.

Şoferița a oprit în fața hotelului. Întotdeauna preferase să stea la hotel, în loc să meargă la sora lui, Allegra. A sta sub acelaşi acoperiş cu mama lui devenise de nesuportat. Când mergea s-o viziteze împreună cu Roza şi cu fetele, nu avea încotro, dar de unul singur nu putea sta cu ea mai mult de un minut. Fiecare vizită îi mânca ani din viață. Furia pe care o suprimase atât de multă vreme amenința să iasă la suprafață, iar lipsa de interes a mamei lui, pe care nu se sinchisea s-o ascundă, nu ajuta câtuşi de puțin.

A intrat în hotel, a mers la recepție şi apoi a urcat în camera lui. După ce şi-a desfăcut valiza, a ieşit în stradă şi a început să se plimbe de-a lungul promenadei, uitându-se la oamenii bronzați, care păreau într-o vacanță permanentă. Oare când lucrau oamenii ăştia? El era un ierusalemit care îşi iubea oraşul, dar era ceva în superficialul Tel Aviv care îl captiva: femeile în rochii de vară, care îşi lăsau la vedere gâtul seducător, bărbații în costume albe, cu pălării de paie, tinerele mame care împingeau cărucioarele albe de-a lungul promenadei, mulțimea de cafenele şi cazinoul de pe malul mării. *Mashallah*, în curând Tel Avivul va fi ca Beirutul. Ah, Beirut, Beirut, cât de mult iubea capitala Libanului, câtă plăcere îi făcea momentul în care punea piciorul în oraşul acela vibrant de la malul mării. Ştia că nu mai era nevoie să călătorească până la Beirut pentru a cumpăra marfă. Haim Saragusti, din Piața Levinsky din Tel Aviv, avea tot ce-i trebuia pentru magazin. Domnul Saragusti era un comerciant renumit, mult mai cunoscut decât el, şi mergea la Beirut de câteva ori pe an, pentru a cumpăra marfă cât pentru toate magazinele din Piața Levinsky şi, cu siguranță, cât pentru Rafael Armoza din Piața Mahane Yehuda. Ar fi putut să cumpere condimentele de la Haim Saragusti, dulciuri, delicatese turceşti şi *arak* din acela care ține tot anul. Dar el, atât timp cât va mai avea putere, nu va renunța să meargă la Beirut. Numai acolo putea scăpa de

povara vieții lui şi se putea simți ca un bărbat tânăr, care are toată viața înainte. Şi Aisha, numai ea îl însufleța îndeajuns încât să poată continua să se prefacă, să fie calm, să nu explodeze. Ah, Aisha, viața lui s-a schimbat cu totul în noaptea aceea furtunoasă, din urmă cu doi ani, când l-a primit în patul ei. Nu fusese niciodată un crai. Iubise o singură femeie, iar ea fusese alungată din viața lui cu o cruzime de nesuportat. Nu îşi dorise niciodată mai mult de o femeie şi o singură iubire şi nu avusese niciodată escapade amoroase. În toți anii în care trăise la New York, nu fusese cu nicio femeie.

Dar cu Aisha a fost altfel, ca şi cum ar fi fost lovit de fulger. Pentru prima dată în viața lui, bărbat căsătorit şi cu trei fiice, a simțit ce simte un bărbat când face dragoste cu o femeie. Până în noaptea petrecută cu Aisha, se simțise ca un virgin. O iubise pe Rohel cu toată ființa lui şi, chiar dacă amândoi îşi doriseră, nu fusese cu ea aşa cum este un bărbat cu o femeie, deşi uneori simțea că nu se va mai putea abține, când îl încuraja, când îl întărâta, când îl ruga fără cuvinte, când îl implora din priviri. Dar a convins-o să aştepte până în noaptea nunții, o nuntă care nu a mai venit niciodată. Mergea în patul Rozei, dar nu se pierduse niciodată în actul iubirii. Mergea la ea pentru a respecta porunca biblică „Creşteți, înmulțiți-vă şi umpleți pământul”, nu fiindcă simțea ceva, nu pentru a trăi acea plăcere sublimă, de nedescris, aşa cum simțise prima dată cu Aisha. Niciodată nu va uita noaptea aceea. Sufla un vânt puternic dinspre mare, cerurile se deschiseseră, iar perdele de ploaie măturau străzile oraşului, şi Gabriel se întorsese în camera lui de hotel, după o zi lungă petrecută la cumpărături. Deşi era destul de devreme, negustorii din piața Beirutului se grăbiseră să-şi închidă magazinele, fiindcă furtuna îi alungase pe clienți.

Dacă ar fi fost vreme frumoasă, ar fi făcut o baie, ca să scape de oboseala de peste zi, s-ar fi schimbat în haine uşoare, ar fi băut un pahar de *arak* şi s-ar fi dus pe țărm. Poate ar fi intrat într-o cafenea, ar fi fumat narghilea şi şi-ar fi luat o cafea neagră, tare, pe care doar oamenii din Beirut ştiau cum să o prepare. Uneori îl vizita pe prietenul lui bun, Marwan, comerciant şi el, ar fi mers la casa lui din cartierul al-Ashrafya şi acolo, după o cină excelentă pregătită de soția lui Marwan, ar fi ieşit pe terasa mare, care înconjura toată casa, ar fi fumat narghilea, ar fi băut *arak zachlawi* şi ar fi respirat aerul răcoros al Beirutului. Vineri seara ar fi mers la sinagoga Magen Avram din Cartierul Evreiesc, în Wadi Abu Jamil, şi, dacă avea noroc, ar fi putut să asculte cântecele corului de copii al sinagogii.

Dar în seara aceea era prea frig pentru a merge în cartierul Al Ashrafya, ploua prea tare pentru a-şi vizita prietenul şi era prea târziu pentru rugăciunea de seară de la sinagogă, aşa că se băgase în pat şi se holba la tavan. Era mai treaz ca oricând şi se tot foia. Lui Gabriel nu-i plăcea să stea întins pe pat degeaba şi nici nu-l bucurau gândurile care îi treceau prin minte. Nu voia să-şi amintească de Rohel. Nu mai putea suporta durerea care se cuibărea în pieptul lui de fiecare dată când se gândea la ea. Nu voia să se gândească nici la viața lui cu Roza. Era o soție atentă şi o mamă bună pentru fiicele lui, iar pentru asta îi era recunoscător, dar nu putea simți nimic pentru ea, în afară de obligație. Uneori îi vedea privirea rugătoare şi îi simțea durerea, dar picioarele nu puteau să-l poarte spre ea. Nu voia să se gândească la viața pe care ar fi putut-o avea dacă s-ar fi căsătorit cu iubita lui, dacă tatăl lui nu ar fi murit şi dacă mama lui nu l-ar fi tratat ca pe un scorpion, ci ca pe întâiul ei născut. E adevărat, avea fetele, dar a fi tată este oare de ajuns pentru ca un bărbat să simtă că trăieşte? Primea respectul cuvenit din partea comunității, a

negustorilor din piață, a vecinilor, oficialilor şi din partea familiei lui. Cu toții îl respectau foarte mult, cu excepția mamei lui. Surorile şi frații lui îl iertaseră de mult, dar nu şi ea. Şi? Nici el nu o iertase. Nu, nu o iertase pentru faptul că-l împovărase cu o vină atât de greu de dus. Oare îl ucisese cu adevărat pe tatăl lui? Oare erau el şi Rohel de vină pentru faptul că tatăl lui murise de inimă în miez de noapte? La urma urmelor, Rafael, odihnească-se-n pace, nu mai era tânăr, avea deja peste cincizeci de ani şi, după cum scria pe piatra lui de mormânt din cimitirul de pe Muntele Măslinilor: „Aici se odihneşte bătrânul înțelept, Rafael Armoza”. Şi Rohel, ce se alesese oare de ea? Nu îndrăznea s-o întrebe pe Clara ce s-a întâmplat în noaptea în care tatăl lui a murit. Se întorsese oare Rohel, acoperită de ruşine, în casa tatălui ei, din Mea Shearim? Oare părinții ei o măritaseră, la fel cum făcuse mama lui, repede şi cu un om care era un *groise metzieh*, un târg bun, după cum spuneau sarcastic aşkenazii, adică un mire urât, pe care nimeni nu-l voia pentru cea mai încântătoare fată dintre toate?

Ah, să-l ajute Dumnezeu, câtă durere era în inima lui! În sufletul lui nu mai era loc pentru durere, aşa cum în minte nu mai avea loc pentru toate gândurile. Gabriel s-a dat jos din pat şi a început să măsoare camera de-a lungul şi de-a latul. Uitându-se pe fereastră, a văzut că afară ploua tare şi era beznă ca într-un mormânt, dar în depărtare, în Cartierul Marfaa, lângă port, luminile scânteiau. Acolo, ştia şi el, viața mergea mai departe, chiar şi când era furtună, chiar şi când vânturile tăioase ameninţau vârfurile copacilor, chiar şi când nu mai vedeai pe stradă nici măcar un câine.

S-a îmbrăcat, şi-a luat umbrela şi a ieşit din cameră. Holul hotelului era gol. Chiar şi recepționerul înțelesese că nu va avea nimic de făcut într-o astfel de noapte şi se dusese să doarmă. Gabriel a ieşit din hotel, ignorând vântul şi ploaia, şi a mers întins către port.

Noaptea furtunoasă îi trimisese pe marinarii de pe vasele din port în cabinele lor, iar străzile erau întunecate şi pustii. Doar bordelurile şi localurile mai luminau noaptea. Gabriel nu pusese niciodată piciorul în acest cartier. Stătea în fața clădirii cu felinare roşii la intrare, strângând de umbrelă, când deodată uşa s-a deschis, iar o mână invizibilă l-a tras înăuntru.

— *Ya sidi*, intră, intră. De ce stai acolo, în ploaie? *Allah yustur*, Dumnezeu să ne apere, o să faci pneumonie.

Mâna invizibilă era a unei tinere femei, îmbrăcate într-o rochie roşie mulată, care îi îmbrățişa trupul voluptuos. Sânii ameninţau să-i sară din decolteul adânc, iar între ei se odihnea o piatră verde, strălucitoare, prinsă de un lanț din aur. Părul negru îi ajungea până la umeri, cerceii de aur îi atârnau de lobul urechii, iar brățările din aur îi ornau brațele pline până la cot. Buzele ei cărnoase erau date cu ruj roşu-aprins şi straturi groase de machiaj îi acopereau pleoapele. Gabriel îşi ținea respirația şi nu mai scotea niciun sunet. Încăperea în care l-a condus era mare şi pe toți pereții erau uşi care duceau spre alte camere. Toată mobila era în stil oriental, cu fotolii de catifea roşie şi canapele răsfirate prin cameră, un candelabru atârnat de tavan şi lumânări aprinse peste tot. Gabriel simțea mirosul dulce al haşişului, amestecat cu parfum ieftin. Pe canapele stăteau tolănite femei tinere, care păleau în comparație cu cea care îl ținea de mână. Erau şi bărbați în cameră, unii fumând narghilea şi având femei aşezate pe genunchi. Vocea caldă a lui Fairouz se auzea în fundal, iar un foc de lemne încălzea încăperea. Femeia i-a dat jos haina udă, a atârnat-o lângă foc, după care l-a aşezat pe un fotoliu.

— *Salaam aleikum*, bună seara, le-a spus el în arabă.

Ei i-au răspuns cu o mişcare a capului şi:

— *Aleikum salaam*.

Femeia a dispărut pentru o clipă şi s-a întors cu un pahar de *arak zachlawi*.

— Asta o să te încălzească.

A dat lichiorul pe gât şi a simțit căldura alcoolului împrăştiindu-i-se în tot corpul. Femeia l-a întrebat cum îl cheamă.

— Eu sunt Aisha, s-a prezentat ea, zâmbindu-i seducător.

Îi plăcea de ea. Când a îndrăznit să ridice capul spre ea, Gabriel a văzut o pereche de ochi superbi, ascunşi sub machiajul strident.

Au mai stat acolo câteva minute, apoi l-a luat de mână, l-a dus într-o cameră şi, fără să se gândească prea mult, a început să-l dezbrace. Gabriel stătea ca împietrit, neştiind ce să facă, cu brațele prea lungi, cu trupul prea greu. Ea a îngenuncheat şi i-a dat jos pantofii, dezlegându-i încet şireturile. Apoi l-a descălțat de şosetele ude din pricina ploii, iar în cele din urmă i-a dat jos şi pantalonii. Rămăsese doar în chiloți, simțindu-se ca un băiat la prima experiență sexuală cu o femeie. Ea s-a apropiat de el şi a început să-i desfacă uşor nasturii, dezbrăcându-l şi de cămaşă. Apoi i-a dat jos maioul şi, când a rămas numai în lenjerie, l-a aruncat pe pat. Era o curvă, ştia asta. Îşi făcea meseria şi el ştia asta. Dar era atât de tandră, ca şi cum ar fi făcut dragoste cu el, nu ca şi cum ar fi fost plătită pentru asta. Iar el era atât de închis, împietrit şi teribil de încordat, încât l-a întrebat mirată:

— E prima dată?

A roşit ca un copil şi a clătinat din cap.

— Şi atunci de ce eşti aşa, *ya habibi,* iubire? l-a întrebat ea. De ce stai ghemuit ca un copil în pântecul mamei?

Gabriel tăcea. Ce ar fi putut să-i spună? Că nu ştia exact ce să facă? Să-i spună că singurele dăți în care făcuse sex se silise să pătrundă în cuibul Rozei, rugându-se să nu-i piară cheful înainte să-şi fi îndeplinit obligația biblică?

Din fericire, Aisha nu a mai pus şi alte întrebări. Cu tandreţe, i-a încălzit trupul îngheţat, iar el a simţit cum îi curge căldura prin piept. Nu simţise niciodată o asemenea plăcere, nu simţise niciodată pielea lui lângă pielea unei femei. În viaţa lui nu clocotise ca acum, în patul Aishei, în bordelul din Beirut, şi niciodată nu gâfâise cum a făcut-o când l-a adus pe culmile plăcerii, acolo unde nu mai fusese niciodată până atunci. Când au terminat, s-a întins pe pat, simţindu-se liber şi fericit, apoi a tras-o spre el şi a îmbrăţişat-o şoptindu-i, *shukran, shukran*, îţi mulţumesc, îţi mulţumesc.

În timpul acelei călătorii la Beirut, Gabriel a mers la Aisha la bordel în fiecare zi, prelungindu-şi şederea în oraş pentru a petrece cât mai mult timp cu ea. Uneori era ocupată cu alţi bărbaţi, dar el o aştepta răbdător, refuzând sugestia matroanei de a încerca şi cu o altă fată. Plătea mult pentru serviciile ei, întotdeauna mai mult decât i se cerea, dar banii în plus nu ajungeau la matroană, ci îi ascundea între coapsele Aishei. Era generos şi cu cât mai mare era generozitatea lui, cu atât mai mare era şi dăruirea ei. O aprecia. Ştia şi el că pentru lucrurile bune trebuie să plăteşti mult şi că în schimbul unor sume însemnate de bani primeai lucruri de cea mai bună calitate.

Gabriel devenise mult mai priceput decât prima dată, când se simţise ca un virgin. Aisha îl învăţase toate secretele celor o mie şi una de nopţi. Era o profesoară excelentă, iar el, un elev foarte sârguincios. Uneori nu putea rezista tentaţiei de a petrece cu ea o noapte întreagă. Plătea o avere pentru serviciile ei, dar merita fiecare bănuţ. Vizitele la ea, în Beirut, o dată la fiecare câteva luni, îl ajutaseră să trăiască şi să continue marea şaradă care era viaţa lui. Nu se întâlneau niciodată în afara bordelului şi niciodată nu-şi puneau întrebări despre vieţile lor private. Fumau haşiş împreună, beau, râdeau mult şi făceau fiecare cu trupul

celuilalt orice simțeau să facă, iar el se întorcea la Ierusalim satisfăcut, simțindu-se ca şi cum ar fi avut o mie de cai putere.

Ah, Aisha, Aisha, abia aştepta momentul în care va trece pragul bordelului din Beirut. Se gândise de atât de multe ori la momentul în care vor fi din nou împreună.

Razele puternice ale soarelui de vară din Tel Aviv l-au trezit din visare. În Ierusalim, s-a gândit, soarele are culoarea aurului, dar în Tel Aviv, are culoarea focului arzător. Poate ar trebui să-mi cumpăr o pereche de ochelari, precum cei care se poartă la Tel Aviv, care ascund ca un oblon ochii de soarele arzător.

A continuat să se plimbe pe promenadă, până a ajuns la Cafeneaua San Remo, iar acolo s-a aşezat la o masă. Chelnerul îmbrăcat în frac s-a apropiat de el şi, cu un puternic accent est-european, l-a întrebat ce doreşte. A comandat o cafea neagră şi un pahar cu apă şi nu i-a venit să creadă când a văzut că oamenii treceau spre plajă îmbrăcați doar în costume de baie. Tocmai citise un articol în ziar, în care era condamnat comportamentul locuitorilor din Tel Aviv şi în care se vorbea despre o nouă lege ce urma să fie aprobată, prin care li se interzicea oamenilor să se plimbe în costume de baie pe străzile de lângă plajă. Era foarte îngândurat din pricina situației teribile în care se afla țara, a declinului moral, a tinerelor evreice care ieşeau cu englezii şi a bordelurilor care apăruseră ca ciupercile după ploaie. Cu bordelurile din Beirut nu avea o problemă, fiindcă erau pentru nenorociții de arabi, fie-le-ar toate femeile curve! Dar aici? N-ar fi trecut niciodată pragul unui bordel evreiesc. N-ar fi făcut niciodată ce făcea cu Aisha cu o fată evreică. S-a uitat în jur. Cafeneaua era plină de mame cu cărucioare, de cupluri tinere, de bărbați care citeau ziarul şi de soldați englezi, ieşiți la întâlnire cu femei evreice. A şuierat printre dinți un blestem şi s-a uitat către mare. Iar

în clipa aceea a văzut-o. La început a crezut că halucinează, că-şi vede propriile gânduri. Nu, e imposibil să fie ea. Femeia mergea la brațul unui bărbat care părea a fi nu doar englez, ci şi mult mai bătrân decât Rohel. Rohel era o copilă, o fată subțire, care purta întotdeauna rochii mult prea mari pentru ea, purtându-şi părul în cozi împletite. Femeia aceasta era şi ea subțire, dar cu forme frumoase, şi purta o rochie vaporoasă, înflorată, care-i lăsa la vedere brațele şi picioarele. Rohel purta întotdeauna ciorapi negri, opaci, în timp ce această femeie purta ciorapi transparenți, de nailon, şi tocuri înalte, iar părul ei blond era strâns la spate. Nu, nu poate fi Rohel! Simțea că nu are aer; s-a uitat din nou la bărbatul şi femeia care tocmai intraseră în cafenea. I-a observat mersul drept, aproape provocator. Era ceva rebel în felul în care se ținea de brațul bărbatului.

Gabriel încerca să se convingă că e doar o nălucire. Era imposibil să fie ea! Dar atunci s-a întors către el şi i-a văzut ochii, cei mai albaştri ochi pe care-i văzuse în viața lui, ochii lui Rohel.

Era ea, fără nicio îndoială. Rohel a lui mergea la braț cu un englez. Rohel a lui cea pură mergea ca o curvă la brațul unui englez. Simțea c-o să-i sară inima din piept, îşi simțea sângele pulsându-i în tâmple, nu mai putea respira şi se înroşise cu totul la față. A lovit paharul cu apă, vărsându-şi-l pe pantaloni. Nu, nu Rohel, *Dio santo!* Durerea care-l cuprinsese amenința să-l copleşească. A pus o bancnotă de cinci lire pe masă şi a ieşit grăbit din cafenea. Oare îl văzuse?

A fugit cât l-au ținut picioarele. Nu-şi mai aminteşte cum a ajuns în camera de hotel, cum şi-a făcut bagajele, cum a plătit şi cum a luat un taxi spre stația de autobuz. Nu-şi mai aminteşte nici când s-a urcat în primul autobuz spre Ierusalim.

Nu s-a dus s-o viziteze pe mama lui pe Bulevardul Rothschild, nu s-a dus la Haim Saragusti, în Piața Levinsky şi nu s-a mai dus nici la Beirut. Nici Aisha şi nici tot ce-ar fi putut face ea pentru el n-ar fi reuşit să vindece rănile care i se redeschiseseră în inimă.

4

„Fă întotdeauna ce simți! Bea vin Carmel Hock la fiecare masă”. Reclama de pe prima pagină a ziarului *Haaretz* îl stârnise pe Gabriel. La naiba cu toți! Oricum avem probleme cu alcoolicii, iar acum mai şi încurajează oamenii să bea?! a murmurat pentru el, aruncând furios ziarul pe masă şi ieşind în curte.

Roza a luat ziarul şi a căutat să vadă ce-l enervase pe Gabriel atât de tare. S-a uitat la literele tipărite, care nu-i spuneau absolut nimic, până când ochii ei s-au aprins, văzând imaginea sticlei de vin.

— Ce e? Ce e scris aici? a întrebat-o ea pe Luna, care tocmai intra în cameră.

— E o reclamă la vin, i-a răspuns fetița. E singurul lucru din ziar care te interesează?

Copil obraznic, s-a gândit Roza, dar gândul i-a zburat imediat de la neobrăzarea fiicei sale la fratele ei mai mic. Efraim îşi bea mințile în fiecare zi. Văzuse cum, de la o zi la

alta, iubitul ei frate îşi pierdea înfățişarea umană, iar tânărul cândva arătos devenea o umbră a ceea ce fusese şi ea nu avea puterea să oprească acest declin. Oricât de mult îl rugase şi indiferent câte promisiuni îi făcuse el, nu reuşise să se oprească din băut.

Gabriel a încercat să ajute, luându-l cu el la magazin, chiar dacă nu putea ridica nici măcar o cutie cu brânză sărată, fiindcă era numai piele şi os. Dar Efraim cel nerecunoscător nu ajungea niciodată la timp la muncă. *Troncho* nu se putea trezi dimineața, ca toată lumea.

Gabriel, ține-l-ar Dumnezeu sănătos, era deja în magazin la ora la care se începeau rugăciunile de dimineață în sinagogă; şi Efraim? *Nada*, abia dacă apărea la ora rugăciunilor de după-amiază şi asta numai după ce-l trezea ea cu țipete şi îmbrâncindu-l cu forța jos din pat.

— Dacă o mai ține aşa, nu poate rămâne aici, a atenționat-o Gabriel. Nu e sănătos pentru fete să-l vadă *durmiendo*, dormind toată ziua, iar când nu doarme, să umble beat turtă. Trebuie să facem ceva.

Dar ce putea face ea? Era fratele ei mai mic şi tot ce-i rămăsese din familie. Nu ştia dacă Nissim, în America, era viu sau mort. Trecuse foarte mult timp de când primise ultima scrisoare de la el. Aşa că, ce-i mai rămăsese din familie, în afară de fratele ei mai mic, Efraim, care imediat ce deschidea ochii căuta o sticlă de *arak* şi nu se mai oprea din băut până nu cădea din picioare şi ajungea să nu mai ştie ce nume i-au dat mama şi tatăl lui?

— *Yo Troncho de Tveria*, îl scutura ea pe Efraim. Până la urmă, Gabriel o să te dea afară din casă şi n-o să spun niciun cuvânt în apărarea ta, niciunul!

— *Dasha*, du-te, lasă-mă-n pace, mormăia el, trăgându-şi pătura peste cap.

Păcatele mele, numai nu-l lăsa pe nenorocit să doarmă până când se întoarce Gabriel de la magazin, se ruga Roza.

Dacă îl vede iarăşi aşa, sigur nu-l mai ține în casă. Şi ce se va întâmpla, *Dio mio*, ce se va întâmpla atunci?

Oricum Gabriel nu mai era el însuşi de când se întorsese din ultima călătorie la Beirut. Devenise iritat şi nervos; nu mai avea răbdare. Abia dacă schimba două cuvinte cu Roza şi nu mai râdea cu fetele, aşa cum avea obiceiul să facă. Nu înțelegea ce-l determinase să se întoarcă din călătorie, fără niciun avertisment, la numai o zi după ce plecase. De obicei era plecat cel puțin o lună.

Roza era în curte, atârnând rufe pe frânghie, când a intrat pe poartă, la doar o zi după ce plecase. Când l-a văzut, a simțit că i se scurge tot sângele din corp. De ce se întorsese aşa de repede? s-a întrebat îngrijorată. Poate a auzit vreun zvon despre Luna, care fugise de-acasă? Oare îi spusese cineva că a găsit-o la secția polițiştilor inglezi? *Dio mio*, o să-i pot face față? Dar el a trecut pe lângă ea şi a intrat în casă, fără să se oprească s-o salute. Strigătele de bucurie ale fetelor la vederea tatălui lor au liniştit-o un pic, bucuria lor făcând-o să creadă că nu se întâmplase nimic grav.

Când a intrat în casă, erau deja cocoțate pe genunchii lui, aşteptând cadourile pe care ar fi trebuit să le aibă în valiză, dar acolo nu se afla niciun cadou. Gabriel le-a mângâiat pe fete şi le-a sărutat, îngropându-şi fața în gâturile lor, găsindu-şi consolarea în atingerea moale a pielii lor. Luna s-a uitat pe furiş la maică-sa, speriată că poate nu va tăcea şi îi va spune tatălui ei ce făcuse. Privirea neclintită a mamei i-a mai alinat puțin frica. Pentru prima şi ultima oară în viețile lor, mama şi fiica au încheiat un pact nescris.

— *Papo*, nu ai adus nimic? a întrebat Luna dezamăgită.

— *Queridas*, a spus el cu voce tremurândă, obosită. N-am putut. M-am întors degrabă la Ierusalim, dar vă voi cumpăra ceva de la magazinul de jucării de pe Calea Jaffa. Promit.

S-a desprins din îmbrățişarea fetelor, s-a ridicat de pe scaun, şi-a schimbat repede hainele şi, un lucru care nu-i stătea deloc în fire, nu şi-a despachetat valiza.

— Mă duc la magazin, i-a spus Rozei, ieşind deja din casă şi pornind-o pe drumul spre Piața Mahane Yehuda.

Exact în momentul acela, Efraim a ieşit din camera lui. *Borracho*, bețivul, s-a gândit Roza, tot ce-mi mai trebuie acum e să-l vadă Gabriel iar în halul ăsta. Abia a deschis ochii şi deja caută sticla. Ducă-se pe pustii. Nu pot să lupt pe toate fronturile. E om în toată firea, am avut destul grijă de el. De azi înainte, e viața lui. Dacă vrea să fie un bețiv, atunci e liber să fie un bețiv, dar nu la mine în casă!

— Ascultă-mă bine, Efraim, i-a spus Roza cu o hotărâre care nu-i stătea în fire. Dacă nu te opreşti din băut, poți să-ți cauți altă casă în care să locuieşti, mă auzi? Nu au fost şi nici nu vor fi vreodată bețivi în casa mea. Aşa că hotărăşte-te. Ori te opreşti din băut şi stai în continuare cu noi, ori poți să ieşi în clipa asta şi să nu te mai întorci!

Cu ochii sticloşi, Efraim s-a uitat la sora lui şi i-a răspuns în bătaie de joc:

— Cine te crezi, *Señora* Armoza? De unde crezi că vii? Ai uitat că amândoi venim din acelaşi loc nenorocit!?

— *Sera la boca*, i-a spus ea cu o voce tăioasă. Taci! Nu-mi vorbi aşa în fața copiilor.

— Cine eşti tu, maică-mea?

Acum chiar o înfuriase.

— *Ya, Amalek*, cine ți-a fost ca o mamă de când aveai cinci ani? Cine te-a crescut? Cine şi-a rupt de la gură ca să-ți dea ție? Ai uitat, prostule, te-a făcut sticla să uiți?

— Nu am uitat şi nici nu-mi amintesc. Acum lasă-mă-n pace, i-a spus şi a ieşit din casă.

La naiba cu el! Lasă-l să se ducă şi să nu se mai întoarcă, s-a gândit Roza. Dar, când Efraim nu s-a întors în noaptea

aceea şi nici în următoarea, Roza s-a îngrijorat peste măsură.

— Cine ştie pe unde umblă? i-a spus lui Gabriel. Poate l-au arestat inglezii? Oare zace beat în vreun şanț? Cine poate şti?

— Nu l-au arestat englezii şi nici n-a fost aruncat prin vreun puț.

— De unde ştii?

— Ştiu.

— Ce ştii? *Por Dio santo*, Gabriel, spune-mi ce ştii.

— Fratele tău *borracho* e bine. L-am aranjat.

Roza era înmărmurită.

— L-am trimis să lucreze pentru cumnatul meu Elazar, în Tel Aviv, a continuat Gabriel.

— Cum să lucreze? Ştii că e un bețiv.

— Mai bine beat la băcănia lui Elazar, decât în magazinul nostru. Nu e bine pentru fete să-l vadă pe unchiul lor zăcând în pat toată ziua. Oricum, e mai bine pentru ele să nu-i simtă respirația care duhneşte a *arak* şi să audă ce-i iese din gură.

— Unde va trăi şi cine va avea grijă de el?

— O să aibă o cameră deasupra băcăniei şi va trebui să înceapă să aibă singur grijă de el. *Basta!* E deja bărbat de însurat!

— Gabriel *querido*, te implor, e fratele meu, e tot ce am. Adu-l înapoi la Ierusalim. O să-mi fac atât de multe griji, încât n-o să mai pot dormi noaptea.

— Totul e deja aranjat! i-a răspuns Gabriel hotărât. Efraim va sta la Tel Aviv şi cu asta basta! Se va descurca, o să vezi.

Efraim nu s-a mai întors la Ierusalim, dar nici n-a ajuns la băcănia lui Elazar, în Tel Aviv. A dispărut ca şi cum l-ar fi înghițit pământul, iar Roza n-a mai auzit nimic de el, până într-o zi în care poliția britanică, fie-i numele uitat, a bătut la uşa ei.

— Îl căutăm pe Efraim Meshulam, i-au spus polițiştii şi au intrat în casă fără să fie invitați.

Au scotocit prin toate camerele, prin şifoniere, pe sub pat, în cufărul cu albituri. Au scos toate oalele şi tigăile din bufetul de sub chiuvetă şi toate cărțile de pe rafturi. Speriate şi plânse, fetele se agățaseră de ea, şi doar Luna reuşise să fugă din casă, alergând la piață să-l aducă pe Gabriel.

N-a ajutat nici când Roza le-a spus polițiştilor:

— Nu l-am mai văzut pe fratele meu de luni de zile. Nu ştiu dacă mai e în viață sau a murit. Nu am mai auzit de el de când soțul meu l-a trimis la Tel Aviv.

Nu au crezut-o şi au dus-o la Complexul Rusesc, fără a-i da timp să lase fetele cu vreo vecină.

— Nu te speria, Roza, i-a strigat Tamar, vecina ei dragă. Am eu grijă de fete, iar Gabriel va veni direct la Complexul Rusesc şi te va lua de acolo.

În cele câteva minute scurse de când ajunsese poliția, tot cartierul ieşise pe străzi. Roza era luată pe sus de amaleciți, fetele alergau după ea plângând, iar vecinii se uitau neputincioşi, neînțelegând ce voia poliția britanică de la *Señora* Roza, soția tăcută şi servilă a lui *Señor* Armoza.

Au interogat-o timp de cinci ore. I-au pus o mie de întrebări, pentru a afla cât mai multe detalii despre fratele ei Efraim.

— Dar de ce? a întrebat ea. Ce a făcut? Una peste alta, este un om bun. E doar bețiv.

— Bețiv?! şi polițistul a început să râdă. Se poate, dar fratele dumneavoastră nu este doar un bețiv, doamnă Armoza; fratele dumneavoastră e un terorist!

— Un terorist? Ce terorist? Doarme toată ziua, domnule ofițer, aşa că mă iertați, dar sunteți sigur că vorbiți despre Efraim Meshulam?

— Doamnă, a zis el, luând o fotografie din dosarul de pe birou şi aşezând-o pe masă, este acesta fratele dumneavoastră, Efraim Meshulam, sau nu?

Roza l-a văzut pe Efraim privind-o din fotografie. Fața lui era oarecum mai plină decât atunci când plecase şi nu mai avea privirea aceea pierdută, de om beat. Arăta bine, hotărât lucru. Arăta, lăudat fie Numele Lui, ca un om.

— Este acesta fratele dumneavoastră? a întrebat ofițerul britanic.

— Da, domnule, i-a răspuns Roza. E fratele meu, dar a trecut mult timp de când nu l-am mai văzut. Nu am mai primit nicio veste de la el de când soțul meu l-a trimis să lucreze la băcănia cumnatului meu, în Tel Aviv.

— Nu vă vizitează? Nu vă cere să-l ascundeți? Nu v-a cerut ajutor de curând?

— De ce să-l ajut? De ce să-l ascund? Ce a făcut?

— A făcut foarte multe, doamnă, i-a spus ofițerul. E urmărit pentru crimă!

— Crimă? Să-mi fie iertate păcatele, a zis ea şocată, Efraim e căutat pentru crimă? Dar e slab ca o fată. N-ar putea omorî nici măcar o muscă.

— Mi se pare, doamnă, iar ofițerul era deja furios, că îmi spuneți numai minciuni gogonate! Fratele dumneavoastră este urmărit pentru uciderea unui ofițer de poliție britanic. Este membru al organizației lui Stern. Îl vom găsi şi-l vom spânzura. Pe el şi pe toți prietenii lui.

Roza era şocată de ce îi spusese ofițerul, dar în inima ei se simțea mândră. Ceva tot se alesese de fratele ei mai mic. Nu era doar un bețiv, *que no vala nada*, de nimic, cum zicea Gabriel. Lupta împotriva inglezilor, fie-le-ar numele uitat. Micul Efraim, ține-l-ar Dumnezeu sănătos, iubitul ei frate, lumina ochilor ei, nu mai era un bețiv. Era un erou!

Gabriel o aştepta afară, lângă Complexul Rusesc.

— Nenorociții nu m-au lăsat să intru, s-a scuzat el.

Roza i-a povestit dintr-o suflare tot ce aflase despre Efraim.

— Îți vine să crezi ce a făcut?

— De ce eşti aşa fericită? a întrebat-o Gabriel, potolindu-i entuziasmul. A face parte din organizația lui Stern nu e un lucru bun pentru el. Sunt cu toții nişte bandiți, mai răi decât arabii.

— Dar, Gabriel, i-a răspuns Roza, luptă pentru a-i alunga pe blestemații de inglezi din țara lui Israel!

— Nu trebuie să-i omorâm pe englezi ca să scăpăm de ei. Trebuie să stăm de vorbă cu ei, să negociem. După cum spune Hagana, violența şi crima nu sunt calea noastră. Evreii nu omoară doar de dragul de a omorî.

Cu asta a încheiat discuția şi a pornit-o spre casă.

Roza rămăsese pe loc şi nu ştia ce să facă. În urmă cu numai câteva clipe era aşa mândră de fratele ei mai mic, care nu mai era un bețiv, ci devenise un luptător pentru libertate, iar acum soțul ei îl numea criminal. Poate să spună ce vrea el; pentru mine, e un erou! s-a gândit. Măcar de-ar putea să-i spună că ea, sora lui mai mare, era mândră de el, să ştie că îi era alături! *Gracias, gracias el Dio*, lăudat fie Numele Lui, Efraim e din nou om.

Trupa Habima ajunsese la Edison şi juca spectacolul *Uriel Acosta*. Pe terenul de fotbal al echipei Maccabi se desfăşura o competiție națională între Hapoel Ierusalim şi Maccabi Hashmonai Ierusalim. Gabriel era acasă cu Roza, citind ziarul, şi tot ce ar fi vrut era să iasă din Ohel Moshe, din Ierusalim, din el însuşi. Din ziua în care o văzuse pe Rohel cu englezul la Tel Aviv, nu-şi mai găsea pacea. O durere groaznică îşi făcuse cuib în pieptul lui. Nimic nu-l mai făcea fericit, nici măcar fiicele lui, nici măcar Luna. Simțea că îmbătrânise deodată. Un bărbat care avea puțin peste treizeci de ani, dar care se simțea ca unul de şaizeci. Cu fiecare zi devenea tot mai retras, vorbind rareori cu oamenii

din jur. Matzliah şi Leito observaseră şi ei de mult timp că ceva era în neregulă cu Gabriel.

Acasă, vorbea cu Roza chiar mai puțin decât înainte. Când se întorcea de la magazin, nu se mai juca deloc cu fetele, nu mai avea răbdare. Slăbise mult şi nu se mai bărbierea. O umbră îi întuneca fața. Omul elegant şi îngrijit de demult avea acum o înfățişare mai şleampătă ca oricând. Începuse să poarte berete negre, în stil franțuzesc, şi petrecea mult timp în scaunul din grădină, privind în gol. Nu mai cumpăra nici *Haaretz*, ziarul care în trecut aproape că nu-i cădea din mână.

Timp de ani de zile, de fiecare dată când pleca de la magazin în pauza de prânz, mergea pe Calea Jaffa şi cumpăra ziarul de la Franz, vânzătorul cel gras, care fusese avocat în Austria şi cu care îi plăcea să stea de vorbă.

— Ai auzit de tragedia din Tel Aviv? îl întrebase Franz într-o după-amiază, cu accentul lui puternic german. Aharon Ellman a căzut de la balcon şi a murit.

— Cum a murit!? a întrebat Gabriel, revenind la realitate pentru un moment.

— Mama, i-a răspuns Franz, l-a lăsat în pătuț, pe balconul de la etajul al treilea, pe strada Hagilboa. Copilul s-a dezechilibrat, a căzut peste balustradă şi a murit.

Gabriel a luat ziarul, a lăsat o monedă pe tejghea şi a plecat în drumul lui.

Vremuri rele s-au abătut peste țară, se gândea Gabriel în timp ce se întorcea la magazin. Poporul evreu e în pericol. Moartea unui copil din cauza neglijenței mamei, pe cât de tristă, era doar un fir de nisip în furtuna care se stârnise. O simțea în stomac. Ar fi vrut să se trezească, să urle în gura mare ce simte, dar era ca un prizonier închis în propriul trup. Nu credea că va mai putea îndura viața. Roza şi fetele deveniseră o povară. Luna, ea nu renunțase, îl cicălea, *miskenica*; îl voia înapoi pe *papo*. Dar el nu se mai putea

întoarce la ce fusese, *Dio mio*, nu se mai putea întoarce la a fi iubitul ei *papo*. Nu se mai iubea pe el însuşi, prin urmare, cum ar fi putut-o iubi pe ea? Cum le-ar fi putut iubi pe surorile ei? Dacă ar putea fugi, ar deveni membru al Hagana. Poate dacă s-ar ocupa mai mult de necazurile poporului evreu, ar fi mai puțin preocupat de ale lui.

În Germania, şoferii evrei din transportul public şi medicii din spitale erau concediați. Şi noi ce facem aici, în Israel? De necrezut, şi-a continuat Gabriel gândurile. În aceste vremuri grele, profesorii s-au hotărât să facă grevă. Se opuneau predării în două ture, aşa că fetele nu mai mergeau la şcoală dimineața, iar Roza începuse deodată să se plângă. Până atunci nu se plânsese niciodată de nimic, ceea ce îl ajutase s-o tolereze, dar acum, *sano que 'ste*, auzea numai gura ei. La început, îl înnebunea cu fratele ei *borracho*, bețivul ticălos pe care-l credea erou național. Apoi se plângea că fetele stăteau acasă toată ziua şi îi dădeau dureri de cap. Ce vrea, să plec de la magazin şi să stau eu cu ele? Mi-a mai rămas un strop de respect. Dar oare chiar mi-a rămas? E oare cineva care se mai respectă în vremurile astea? Am devenit un popor de somnambuli, e dezgustător! Englezii pot face cu noi ce vor – restricții, arestări, intimidări. Doar uită-te la marii noştri eroi din piață. Tot ce ştiu e să vorbească: o să-i împuşcăm, vom face asta, aialaltă şi aialaltă. Dar, de fiecare dată când este impusă vreo interdicție, se grăbesc să tragă obloanele şi se ascund în case ca nişte şoareci în găurile lor. Se cheamă asta că mai avem respect? Plaja era plină de cutii de portocale răsturnate dintr-un vas de transportat marfă şi tot Tel Avivul era acolo – bărbați, femei, bătrâni şi copii –, furând fructe care nu erau ale lor, care erau proprietatea altora, rodul muncii altora. *Tâlhărirea mării* era titlul din ziar. Ruşinea mării! Asta fac oamenii care se respectă? Fură marfa pe care-au pierdut-o pe mare nişte sărmani?

Unde erau zilele de altădată? Unde era onoarea? Niciodată n-o să uite cât de mândru s-a simțit în Yishuv, în comunitatea evreiască din 1920, după ce Joseph Trumpeldor, care îşi pierduse un braț în Războiul Ruso-Japonez, căzuse la datorie împreună cu camarazii lui, apărând Tel Hai. Gabriel îşi amintea elogiul entuziast pe care i-l adusese Berl Katznelson, care, printre altele, a spus: „Fie ca poporul lui Israel să-şi amintească sufletele pure ale fiilor şi fiicelor sale, oameni loiali şi curajoşi”. Nu, nu va uita mândria amestecată cu durere pe care a simțit-o când a citit aceste cuvinte în ziar.

Acum nu prea mai avea de ce să fie mulțumit. Fiecare zi aducea cu ea noi probleme, iar relațiile cu arabii se deteriorau tot mai mult şi Gabriel, care făcuse afaceri cu arabii din partea locului şi cu negustorii din Oraşul Vechi, încă spera din toată inima că doar grupurile radicale din ambele tabere sunt acelea care fac probleme. Dar în ziua în care huliganii arabi au năvălit ca nebunii pe aleile Oraşului Vechi, jefuind magazinele şi casele, intrând chiar şi în casa lor şi furând bijuteriile mamei lui, a început să-şi pună la îndoială convingerile. Imaginea cu zecile de mii de arabi care celebrau în piața oraşului, ridicându-şi mâinile către ceruri şi cântând „*Idbach al Yahud!* Moarte evreilor!” îi rămăsese întipărită în memorie pentru totdeauna.

Când deveniseră inamici? Oare nu fuseseră ei întotdeauna în relații bune? Şi-a amintit de cuvintele tatălui său, odihnească-se-n pace, care-i spusese să țină minte că nu toți arabii sunt răi şi că şi noi îi avem pe răii noştri. Uscături există şi de-o parte, şi de alta. Arabii care jefuiau şi tâlhăreau nu erau arabii pe care îi ştia el. Erau fanatici, iar fanatici existau şi printre evrei. De aceea îi disprețuia pe Stern şi pe oamenii lui şi susținea activitățile organizației moderate Hagana.

În vremuri normale, ar fi luat-o pe Luna şi ar fi mers să-i asculte pe cântăreții yemeniți, Braha Zefira şi Nahum Nardi, care veniseră special de la Tel Aviv pentru spectacolul de la Edison. Iubea muzica şi, spre deosebire de Roza, care nu era interesată de nimic şi era needucată, Luna iubea arta la fel de mult ca el. O învățase să iubească teatrul, cinematografia şi opera. Anul trecut, când au mers în vizită la Tel Aviv, o dusese la Operă, în Piața Herbert Samuel, pentru a vedea *Bărbierul din Sevilia*, dirijat de Mordehai Golinkin. Da, a dus-o pe Luna la operă când era doar un copil; cu cine altcineva ar mai fi putut face asta? Care dintre oamenii din viața lui iubeau opera? Ignoranta de Roza? Sora lui Allegra şi neghiobul de bărbat al ei? Poate mama lui. Dacă ea ar fi fost un om normal, şi nu vrăjitoarea malefică în care se transformase, poate ar fi luat-o pe ea la operă.

Odată, cu foarte mult timp în urmă, înainte de potop, înainte de catastrofele care se abătuseră asupra lor, când mama lui era aşa cum ar trebui să fie o mamă, învățase multe de la ea. Înțeleaptă ca un bărbat! spuneau oamenii despre Mercada. Le explica lucruri despre corpurile cereşti, despre Carul Mare, Carul Mic, Calea Lactee, despre lună şi stele. Le povestea cum a creat Dumnezeu lumea şi descria logica universului. Era mai multă profunzime şi cunoaştere în ea decât în orice alt om pe care-l cunoştea. Şi, chiar dacă nu mersese la şcoală nici măcar o zi în viața ei, ştia mai multe decât foarte mulți oameni. Învățase singură să citească şi să scrie, cu ajutorul tatălui lui, Rafael, care avea un respect imens pentru inteligența ei. Nicio femeie sefardă de vârsta ei – vecină, rudă sau cunoştință – nu putea să citească şi să scrie. Doar mama lui, Mercada Armoza.

Dar poate că, la urma urmelor, mama lui nu era chiar atât de inteligentă. Dacă ar fi fost, atunci poate că nu l-ar fi forțat să renunțe la iubirea vieții lui, iar când tatăl lui a murit, nu l-ar fi ucis şi pe el, întâiul ei născut, pe care îl

iubise mai mult decât pe oricare altul dintre copiii ei. Nu, mama lui nu doar că nu era cea mai deşteaptă dintre femei, aşa cum crezuse pe vremuri, dar mama lui nu era nici măcar om, ci devenise jumătate de om, un vas spart, care nu are nici puterea şi nici dorința de a-şi trăi viața.

Zvonurile despre starea lui Gabriel se răspândiseră, iar Shmuel, în timpul vizitei sale la Mercada, la Tel Aviv, nu a îndrăznit să discute cu mama lui despre Gabriel, însă a vorbit cu Allegra.

— Trebuie să facem ceva, i-a spus el Allegrăi. Fratele nostru e tot mai apatic, nu-i mai pasă de familie, nici măcar fetele nu-l mai fac să zâmbească. Are întotdeauna o față posacă, de parcă ar ține pe umeri povara lumii întregi.

— *Dio mio*, a spus Allegra speriată. Dar de ce? Cum a ajuns Gabriel aşa?

— S-a dus la Beirut, s-a întors după numai o zi, iar de atunci totul s-a schimbat. Nici măcar nu mai vine la rugăciune, la sinagogă. Nici nu mai numără banii la magazin. Sunt îngrijorat din pricina lui, Allegra.

— Şi Roza ce spune?

— Rozei, săraca, îi e frică şi de umbra ei. Am încercat să stau de vorbă cu ea, dar n-a spus nimic. Se uită la mine cu ochii ei mari şi tace. Ai auzit că Efraim, *borracho*, bețivul, a devenit membru al organizației lui Stern?

— Să ne păzească Dumnezeu! Asta e îngrozitor, a spus Allegra. E atât de periculos! Englezii se tem cel mai tare de ei. Şi Roza? Ce spune?

— Se făleşte ca un păun. Pentru ea, Efraim bețivul e acum Samson eroul. *Hermanita*, trebuie să facem ceva cu Gabriel.

— Şi ce să facem? El a fost cel care a avut mereu grijă de noi. Cum să avem noi grijă de el?

— Nu ştiu, dar, dacă nu facem ceva, va ajunge la casa de nebuni, *pishcado y limon*.

De câteva zile, Gabriel nu mai mergea la magazin. Stătea întins în pat, ca un om mort, şi refuza să se ridice.

— Gabriel, *querido, que pasa*?

Roza încerca să stea de vorbă cu el, dar soțul ei nu-i răspundea. Se uita prin ea, cu ochii deschişi doar pe jumătate. Aceştia nu sunt ochii verzi ai lui Gabriel, ci ochii unui cadavru! se gândea îngrozită. *Dio mio*, cine îl poate ridica din pat? Luna, doar Luna. O să vorbesc cu fata, o s-o implor, dacă va fi nevoie.

Roza n-a trebuit s-o implore. Luna avea doar zece ani, dar simțea că tatăl ei era bolnav, iar lucrul acesta o speria.

— *Papo*, ce te doare, *querido*? îl întreba cu o tandrețe pe care nu o mai arătase nimănui.

Gabriel ar fi vrut să-i vorbească, s-o aline, era fiica lui mult iubită, dar vocea i se oprea în gât şi din gură nu-i ieşea niciun sunet. Ar fi vrut s-o îmbrățişeze, dar simțea că era legat de pat, cu brațele prinse sub pături.

Rahelica şi Becky stăteau lângă Luna, la marginea patului lui Gabriel. Mica Becky plângea încet, neînțelegând de ce tatăl ei era trist, de ce mama ei era tristă, de ce surorile ei erau triste. Rahelica o ajuta pe Luna să rearanjeze pătura şi pernele lui Gabriel, care părea de neclintit, ca un butuc de lemn.

— Mamă, vino şi ajută-ne să-l ridicam pe *papo*, i-a spus Rahelica.

Roza s-a grăbit să le sară în ajutor, dar Luna a împins-o, ținând-o la distanță.

— Ne e nevoie, ne descurcăm. Du-te şi fă-i un ceai, i-a spus copila.

Rozei i s-a urcat sângele la cap. Cine a mai pomenit aşa ceva? Să nu-mi dea voie să mă apropii de Gabriel şi cu greu s-o lase pe Rahelica să aibă grijă de el. Îl vrea numai pentru ea! Dar acum nu era momentul să se înfurie pe *flaca*. O să rezolve situația după ce se face bine Gabriel.

Aşa nu se mai poate, se gândea Roza. Ceva trebuia făcut. Când a venit doctorul Sabo, i-a ascultat inima, i-a luat temperatura şi apoi i-a spus:

— Soțul tău e sănătos ca un cal. Are nevoie de nişte ulei de peşte şi săruri, pentru a-şi recupera puterea; atâta tot. Apoi i-a prescris o rețetă.

Ea a adus medicamentele, dar Gabriel a refuzat să le ia. Se comporta ca un copil. Vorbeai cu el şi se întorcea cu spatele.

Dimineața, când fetele plecau la şcoală, iar ea rămânea singură cu el, se simțea pierdută. Cum să-i vorbească? Ce să-i spună? De unde să-şi tragă puterea pentru a-l forța pe omul acesta mare să se dea jos din pat şi să stea în picioare? Nu era Efraim, la care putea să țipe, de pe care putea să tragă păturile şi cearşafurile şi să-l dea jos din pat cu forța. Era soțul ei, Gabriel Armoza.

Ajutorul a venit dintr-un loc cu totul neaşteptat. Într-o vineri, la cinci zile după ce Gabriel se întinsese în patul lui, cu cinci ore înainte de sosirea Sabatului, s-a auzit o bătaie în uşă. Roza a deschis, iar inima ei aproape că s-a oprit la vederea femeii bătrâne şi acre care stătea în prag; soacra aştepta țeapănă în fața uşii. Doar gândul că Mercada era acolo o făcea să simtă cum îi tremură genunchii.

— *Donde 'ste Gabriel*? a întrebat bătrâna în timp ce intra, fără să spună nici măcar bună ziua, ca şi cum nu s-ar fi scurs ani de zile de când trecuse pragul acestei case care fusese odată a ei.

Roza s-a grăbit s-o urmeze în cameră. Mercada era deja lângă patul lui Gabriel, care, pentru prima dată în cinci zile, reacționa la ceea ce se întâmpla în jurul lui. Ochii lui, morți şi apatici, erau acum larg deschişi a mirare şi priveau cu neîncredere la mama lui, care stătea acolo, aplecată deasupra trupului său, fixându-l cu privirea.

— *Como 'stas*? l-a întrebat ea cu o voce îngrijorată, dar nu a primit niciun răspuns.

Mercada nu a mai stat nicio clipă pe gânduri. S-a întors către Roza şi i-a spus:

— Du-te afară şi nu lăsa pe nimeni înăuntru, până nu deschid eu uşa.

Roza s-a grăbit să iasă din casă, fără a îndrăzni să protesteze sau să pună întrebări. A închis uşa după ea, s-a aşezat pe un scaun din curte şi a aşteptat.

Când s-au întors fetele de la şcoală, Roza nu le-a lăsat să intre în casă. Rahelica şi Becky au jucat şotron, dar Luna s-a încăpăţânat să intre.

— Nu atinge uşa! i-a ordonat Roza.

— Dar vreau să-l salut pe *papo*.

— Imediat. Bunica Mercada e cu el acum. Vom merge în curând la el.

— Bunica Mercada, din Tel Aviv? s-a bucurat Luna şi a încercat să deschidă uşa; dar Mercada încuiase şi blocase uşa pe dinăuntru.

— Linişte, linişte, i-a spus Roza Lunei, rugând-o să n-o deranjeze pe Mercada, ca nu cumva femeia aceea bătrână şi acră să se piardă cu firea.

Trecuseră ani de când plecase să locuiască cu Allegra la Tel Aviv, iar Rozei îi era în continuare frică de ea, ca atunci când păşise pentru prima dată în casa aceasta, ca o orfană săracă din cartierul Shama, ca o mireasă înspăimântată.

Dar Luna s-a împotrivit, ca o fată încăpăţânată ce era, şi a început să bată la uşă, ţipând:

— *Papo*! *Papo*!

O să trezească şi morţii de pe Muntele Măslinilor, s-a gândit Roza. Luna nu s-a oprit din urlat şi bocit.

— Bunico, bunico, deschide uşa, lasă-mă înăuntru!

Dar bunica era încuiată în casă împreună cu fiul ei şi uşa nu s-a deschis. Era Luna încăpățânată, dar Mercada era de două ori mai încăpățânată!

Orele au trecut, iar soarele ajunsese deja la apus. În curând venea Sabatul şi Mercada încă nu deschisese uşa.

Fetele îşi pierduseră răbdarea. Becky a început să plângă, iar Rahelica, fetița care avea de obicei răbdarea unui sfânt, a început să se foiască. Luna stătea cu urechea lipită de uşă, încercând să audă ce se vorbea dincolo de ea, şi se cocoțase pe pervazul ferestrei, să vadă ce se întâmpla înăuntru, dar bătrâna trăsese draperiile.

În curând, aşkenazii din Mea Shearim urmau să-şi facă apariția, să sune tare din şofar şi să strige *Shabbes!*, iar ea încă stătea cu fetele ei nerăbdătoare în curte, aşteptând ca Mercada să deschidă uşa.

În cele din urmă, şi-a pierdut şi ea răbdarea.

— Haideți, le-a spus fetelor, mergem la *Tio* Shmuel şi *Tia* Miriam.

Când au ajuns acasă la Shmuel, în cartierul Sukkat Shalom, Sabatul aproape sosise.

— Mama ta e la noi acasă, cu Gabriel, i-a spus ea lui Shmuel.

— Mama mea a venit de la Tel Aviv? a întrebat şi a vrut să meargă imediat s-o vadă.

— Nu te duce, l-a sfătuit Roza. Mi-a spus să ies din casă, a încuiat uşa şi mi-a zis că nu mai pot intra acolo decât când îmi va deschide ea.

— De cât timp e cu el?

— De la ora la care se închid magazinele din piață, i-a răspuns Roza.

În timp ce fetele se jucau în curte cu verişorii lor, Roza, Shmuel şi Miriam stăteau în casă, cufundați într-o tăcere încordată.

Deodată, Miriam a spus:

— Probabil îi face *livianos*, pentru a alunga fricile care l-au ținut la pat.

Când a auzit-o pe Miriam, inima Rozei s-a potolit, simțindu-se în sfârşit liniştită. Mercada salvase o mulțime de oameni cu *livianos* ale ei, s-a gândit. Până să treacă noaptea, îl va salva şi pe Gabriel, şi el se va ridica din nou din pat.

În noaptea aceea, Roza şi fetele nu s-au întors acasă. Când a venit timpul pentru *kiddush*, s-au aşezat cu toții în jurul mesei de Sabat, în casa lui Shmuel şi a lui Miriam. Ea şi fetele nu făcuseră baie, aşa că au întâmpinat Sabatul în hainele de peste zi şi, pentru prima dată de când se născuseră, fetele au băut vin *kiddush* la o masă de Sabat care nu era a lor şi cu un bărbat care nu era tatăl lor. Roza a observat că fetele nu se plângeau, cu excepția Lunei, care arunca încontinuu priviri furioase spre ea şi spre uşă. După *kiddush* şi cina de Sabat, Miriam i-a spus Rozei:

— Până când te cheamă Mercada, culcă-le pe fete în acelaşi pat cu copiii mei. Când va veni timpul, le vei trezi şi veți merge înapoi acasă.

Rahelica şi Becky erau destul de bucuroase să petreacă noaptea cu verişorii lor. Doar Luna a bătut din picior şi a insistat:

— Vreau să dorm la mine acasă!

— Vei dormi, *querida*, la tine acasă, în patul tău, dar numai după ce vine bunica să vă cheme, a încercat Miriam s-o împace.

Roza nici nu s-a sinchisit.

— Nu! Eu mă duc acasă! a insistat Luna, ieşind ca o săgeată pe uşă, cu Roza pe urmele ei.

O să mor dacă o să fiu văzută alergând după fata asta, şi-a spus Roza. O să merg ca un melc, ca nu cumva să creadă oamenii că alerg după ea, nu vreau să vadă nimeni în Ohel Moshe cum mă calcă în picioare copila asta. Dacă nu m-aş

teme că se duce iar la secția de poliție a inglezilor, aş lăsa-o să plece unde vrea, şi la Azazel, dacă pofteşte.

Erau zece minute de mers de la casa lui Shmuel, din Sukkat Shalom, până la casa lor din Ohel Moshe, zece minute care au părut o eternitate. Rozei îi era frică şi de Mercada, şi de Luna. Amândouă, bătrâna şi copila, îi făceau inima să-i stea în loc.

Luna s-a oprit în fața uşii, bătând în ea cu pumnii şi lovind-o cu sălbăticie.

— *Papo*, *papo*, *papo*! urla. Deschide uşa, *papo*, vreau să intru.

Dar uşa a rămas încuiată şi, când a sosit Roza, copila se aruncase deja la pământ, dându-se în spectacol, ca de obicei. Rozei îi era frică s-o lase acolo. Nu trecuse mult timp de când fata fusese la secția de politie şi spusese că mama ei o alungase din casă. A rămas lângă copila care asurzise tot cartierul şi, fără îndoială, îi deranjase pe oamenii care luau cina de Sabat. Dar nimeni nu a ieşit în curte. Roza era umilită. Chiar şi vecinii se obişnuiseră cu scenele Lunei.

Țipetele şi plânsetele fetei făcuseră țăndări liniştea serii de Sabat. Ca un câine care urlă la lună, se gândea Roza, ca o nebună! Uşa casei s-a deschis brusc, iar bătrâna, lovind cu putere în podea cu bastonul, a spus cu o voce de gheață:

— *Basta!*

Ca prin minune, plânsetele şi urletele s-au oprit, iar copila se uita cu gura căscată la bunica ei, care a intrat înapoi în casă şi a trântit uşa în urma ei.

Roza stătea împietrită. Luna s-a ridicat, îndreptându-se încet spre poarta curții. Roza a urmat-o, asigurându-se că nu se duce la secția de poliție a inglezilor, să le spună iarăşi minciuni. Dar Luna nu s-a dus la poliție. S-a întors la casa lui Shmuel.

Când a ajuns Roza, la câteva minute după ea, Miriam i-a făcut semn şi i-a spus în şoaptă:

— Acolo, cu copiii.

Roza a intrat în spațiul acela mic, separat printr-o perdea de camera de zi. Încăperea era luminată de luna de afară şi putea să le vadă pe fete înghesuite pe o saltea, cu Rahelica în mijlocul lor. S-a uitat la ele şi au surprins-o ochii Lunei. Ochii ei frumoşi, verzi, erau larg deschişi şi plini de lacrimi.

Roza ar fi vrut s-o îmbrățişeze, dar îi era frică de reacția ei; îi era teama că Luna o va îndepărta şi se gândea că nu mai putea face față încă unei respingeri. Şi-a întors spatele şi a intrat în camera de zi, alăturându-se cumnatului şi cumnatei ei.

Uşa casei lui Gabriel şi a Rozei nu s-a deschis vreme de trei zile şi trei nopți. Atâta timp au rămas mama şi fiul în spatele uşii încuiate şi al obloanelor trase. Nimeni nu a ieşit, nimeni nu a intrat.

— Să-mi fie iertate păcatele, probabil pâinea e uscată de-acum şi brânza lăsată afară s-a acrit deja, s-a gândit Roza. Ce mănâncă?

— Se mănâncă unul pe altul, i-a spus cumnata ei, care se afla în bucătărie, punând o oală pe plită. Ar trebui să fiarbă în propriul suc şi să pună capăt acestui război care distruge familia.

— Femeia asta bătrână şi acră, a spus Roza, probabil alungă duhurile rele din Gabriel, dar cine alungă duhurile dinăuntrul ei?

— Cu ajutorul Lui, se vor duce şi ale ei. Nu te speria, *querida* Roza, când Maiestatea Sa, soacră-ta, va ieşi pe uşă, vei vedea că totul va fi bine din nou. Gabriel a fost bolnav doar din cauza mamei lui. Dacă-l iartă, se va ierta şi el şi va fi bine. Nu te îngrijora, Roza, numai lucruri bune vor urma după aceste zile în care au stat închişi unul cu celălalt.

În dimineața celei de-a patra zile, pe când se ridica soarele pe cer, Mercada a deschis uşa casei lui Gabriel şi a

Rozei. A ieşit în curte, s-a îndreptat spre stația de autobuz de pe Calea Jaffa şi s-a urcat într-un autobuz cu destinația Tel Aviv.

În aceeaşi dimineață, după plecarea mamei lui, Gabriel s-a ridicat din pat, şi-a spălat corpul cu apă şi săpun, s-a bărbierit, s-a îmbrăcat cu haine curate şi a plecat la piață.

Matzliah, Leito şi Avramino nu-şi puteau crede ochilor când l-au văzut stând în prag. Fără a spune prea multe, s-a dus în spatele tejghelei, la locul lui obişnuit, şi a început să muncească de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Du-te acasă la fratele meu Shmuel, întreabă-l dacă ştie unde e Roza, iar când o găseşti, spune-i să vină acasă cu fetele, i-a zis lui Avramino, care a ieşit în grabă din magazin.

Când s-a întors acasă, Roza a fost surprinsă să vadă că era exact aşa cum o lăsase, curată şi ordonată. Patul lui Gabriel era făcut, chiuveta era goală, iar ligheanul în care mai erau câțiva stropi de apă fusese agățat pe perete, în cuiul lui. Fetele s-au dezbrăcat de hainele împrumutate de la verişorii lor şi s-au schimbat în ale lor.

— Haide, mai repede, le-a grăbit Roza. Să nu întârziați la şcoală.

După ce au plecat, a rămas singură în prag, uitându-se după ele. Mica Becky era flancată de cele două surori ale ei, care o țineau de mânuțe. Roza a oftat, ca şi cum o greutate i se ridicase de pe inimă. Dacă Gabriel s-a dus la magazin, iar fetele au plecat la şcoală, poate cumnata ei Miriam avusese dreptate şi totul revenea la normal.

Dar Luna nu s-a dus la şcoală în ziua aceea. După ce le-a lăsat pe Becky şi Rahelica, a ieşit grăbită pe poarta şcolii şi a fugit la magazinul lui Gabriel, unde a ajuns aproape fără suflu. Tatăl ei i-a zâmbit, iar ea i-a sărit în brațe, agățându-se de el ca un copil mic.

— *Basta, querida!* Nu mai eşti copil. Vei fi în curând mireasă!

A încercat s-o lase jos, dar ea, care fusese atât de fericită să-l vadă pe tatăl ei zâmbindu-i aşa cum o făcea pe vremuri, l-a ignorat şi a continuat să-l îmbrățişeze strâns, încolăcindu-şi brațele în jurul lui şi lipindu-se de el.

— Gata, i-a spus Gabriel. E ruşine. Ce tânăr se va mărita cu tine, dacă te comporți ca o fetiță?

Dar Luna nu-l asculta. Era atât de fericită că tatăl ei se întorsese în sfârşit la ea, atât de bucuroasă să-l vadă din nou în spatele tejghelei, cu şorțul lui alb, servindu-i pe clienți, atât de încântată că viața, care deviase de la cursul ei când tatăl său căzuse la pat, revenise acum la normal, încât nici nu-i păsa. Tot ce voia era să fie aproape de el, să fie inspirată din nou de puterea şi încrederea pe care i le dădea cu prezența lui.

— Vreau să lucrez cu tine la magazin, i-a spus în cele din urmă.

— *Basta*, Luna, eşti încă micuță. Trebuie să mergi la şcoală.

— Tocmai ai spus că sunt fată de măritat, iar acum sunt din nou copil? *Papo*, vreau să te ajut şi să stau cu tine aici. Nu trebuie să merg la şcoală, ca să pot vinde în magazin.

— Nu trebuie? Ştii că bunica şi mama ta nu au mers în viața lor la şcoală? Pe când tu, tu ai privilegiul să studiezi şi să acumulezi cunoştințe, să ai o educație...

— Ce e educația? Ştiu să citesc şi să scriu. Am învățat aritmetică. Nu am nevoie de nimic mai mult.

— Nu vorbi prostii, Luna! Haide, ia câteva dulciuri şi du-te la şcoală. Gata, fii fată cuminte.

— *Papo*, te rog, doar azi, lasă-mă să stau la magazin doar azi.

Gabriel nu putea rezista farmecului fiicei lui, aşa că s-a înduplecat. Dar şarmul şi frumusețea ei îl îngrijorau. Trebuia să fie atent la fată, să o protejeze, ca nu cumva să devină una dintre fetele moderne care dansau cu băieții la

Cafeneaua Europa şi prin cluburile frecventate de soldații englezi. Era încă o copilă, dar timpul fuge. Nici nu va termina bine de rostit binecuvântările şi deja va fi femeie în toată firea.

Gabriel n-a vorbit despre ce se întâmplase în cele trei zile petrecute cu mama lui în spatele uşii încuiate şi nici Mercada n-a suflat vreo vorbă. Dar, din momentul în care i-a trecut pragul casei, a început să se comporte la fel ca înainte. Viața familiei Armoza a revenit la normal, cu o singură excepție: Gabriel nu mai mergea în fiecare zi la sinagogă, ci numai sâmbăta şi de sărbători. Roza, care observase şi ea această schimbare în comportamentul lui, nu a pus nicio întrebare, ca de obicei. Înțelesese deja că înțelept era să spună cât mai puține. Mai bine să-şi țină gura, decât să i se răspundă cu tăceri asurzitoare. A continuat să aibă grijă de casă, neînțelegerile cu Luna se mai răriseră, şi chiar dacă nu aproba înfățişarea tot mai cochetă a fetei, nu a făcut niciun comentariu. A preferat să aibă linişte, decât să se certe toată ziua, lucru care o obosea şi o făcea aproape întotdeauna să se simtă neajutorată, în timp ce Luna se simțea triumfătoare. Gabriel nu-i rezista niciodată fetei, abia dacă îi atrăgea din când în când atenția şi nici atunci n-o făcea pe un ton hotărât, ci într-un fel care o enerva şi mai tare. Aşa că a renunțat şi a ales să evite pe cât posibil confruntările cu ea.

Spre sfârşitul anului şcolar, directorul, rabinul Pardes, i-a invitat pe părinți la o întâlnire, pentru a discuta despre evoluția fiicelor lor. Gabriel a dat curs invitației, în timp ce Roza, care nu era foarte interesată de educația fetelor, a preferat să rămână acasă.

— În primul rând, trebuie să vă felicit pentru aptitudinile multiple ale lui Rahel, i-a spus rabinul Pardes cu mândrie. Rahel are un viitor strălucit şi recomand s-o trimiteți la liceu, la Colegiul David Yellin, din Beit Hakerem. De

asemenea, micuța Rivka e foarte înzestrată. Este atentă, meticuloasă şi o elevă excelentă.

Levana, a continuat rabinul oftând, subliniind numele evreiesc al Lunei, despre Levana, domnule Armoza, din păcate nu am multe lucruri bune de spus. Mi-ar plăcea să ştiți că nu sunt de acord cu faptul că i-ați permis fiicei dumneavoastră să lipsească atât de des de la şcoală. Înțeleg că aveți nevoie de ajutor la magazin, dar trebuie să vă hotărâți: fie vreți ca fata să învețe, fie nu. Dacă sunteți interesat de educația ei, atunci insist s-o trimiteți la şcoală în fiecare zi şi să-şi facă temele, la fel ca restul elevilor. Dacă doriți să o retrageți de la şcoală pentru a putea lucra la magazin este dreptul dumneavoastră, dar trebuie să vă hotărâți.

În timp ce asculta cuvintele rabinului, Gabriel era uluit şi nu ştia dacă ar trebui să-i spună că Luna mințea sau dacă să o acopere. Educația lui din casa părinților îi spunea că nu e bine să-şi spele rufele în public, aşa că în cele din urmă a ales să tacă şi să nu-i mărturisească rabinului că fiica lui mințea cu neruşinare. S-a ridicat, s-a uitat în ochii rabinului şi a spus:

— Domnule, îmi pare foarte rău. Începând de astăzi, fiica mea nu va mai lipsi de la şcoală nici măcar o zi.

Când a ieşit din curtea şcolii, Gabriel clocotea de furie. Să mintă cu atâta neruşinare şi să mă amestece şi pe mine în minciunile ei? Ce se întâmpla cu fiica lui, lumina vieții lui, fata pe care o iubea mai mult decât pe oricine altcineva? Oare o alintase prea mult? O iubise prea mult? Îi simțise vulnerabilitatea, iar acum se folosea de ea, transformându-se într-un copil mincinos şi manipulator?

Şi unde se ducea când pleca de acasă? Clocotea de furie şi se simțea umilit. Fiica lui, carne din carnea lui, îl umilise în fața unui rabin respectat. Se simțea înşelat şi, ce era mai rău, se gândea că, dacă nu ia nicio măsură, va pierde orice

control asupra Lunei. E doar o fetiță, *Dio mio*, ce se va întâmpla când va creşte?

Deşi şcoala se afla nu departe de piața Mahane Yehuda, Gabriel nu s-a întors la magazin, ci a coborât pe strada Agrippa, îndreptându-se spre King George. Trebuia să se liniştească, înainte s-o confrunte pe Luna. Câtă nevoie ar fi avut de un sfat în astfel de momente! Pentru o clipă, s-a gândit să meargă la mama lui, la Tel Aviv, dar posibilitatea de a o revedea pe Rohel l-a înspăimântat atât de tare, încât a renunțat imediat.

Nu trecuse mult timp de când mama lui îl salvase cu *livianos* şi alungase demonii care puseseră stăpânire pe el. Nu va uita niciodată conversația pe care au avut-o înainte ca ea să iasă din casă. În cea de-a treia zi s-a simțit îndeajuns de întremat încât să se ridice din pat şi să stea la masă. Mercada era aşezată în fața lui, cu chipul ei brăzdat de riduri, dar cu o scânteie de femeie tânără în ochi. Era cât se poate de serioasă în clipa în care i-a spus:

— *Adio Señor del mundo* pare că era foarte supărat pe tine în ziua în care ți-au căzut ochii pe aşkenază. Cine ştie ce l-ai făcut de te-a pedepsit atât de aspru. Dacă nu are binecuvântarea lui Dumnezeu, iubirea este blestemată şi aduce numai chinurile iadului. Iar dragostea ta pentru aşkenază, *hijo querido*, nu a avut binecuvântarea lui Dumnezeu.

A oftat adânc, l-a atins cu o mână şi a continuat:

— Să ne ierte Dumnezeu pentru păcatele făcute unul față de altul. Dar dacă Dumnezeu ar fi crezut de cuviință, te-ar fi luat în urmă cu mult timp, pedepsindu-te pentru păcatele tale, sau m-ar fi luat pe mine. Dar Lui nu l-a păsat nici de mine, nici de tine. A luat un om sfânt, pe tatăl tău, fie-i țărâna uşoară, şi ne-a ocărât cu o pedeapsă mai rea decât moartea. Dacă Dumnezeu a ales să nu ne ia înseamnă că vrea să rămânem aici, pe pământ. Ce s-a înfăptuit nu se mai

poate schimba, *hijo querido*, aşa că de astăzi ne vom comporta unul cu altul, dacă nu ca o mamă şi un fiu, cel puțin ca doi oameni. Eu voi ieşi acum din casa ta şi mă voi întoarce la Tel Aviv. Ridică-te, spală-te şi întoarce-te la viața ta. Încearcă să-ți faci o viață bună, atât cât ți-a mai rămas. Fă tot ce e mai bun pentru fiicele tale, pentru nevasta ta, pentru familia voastră şi, cel mai important, ce e mai bun pentru tine. Cu ajutorul lui Dumnezeu, am şters-o din inima ta pe femeia care nu ar fi trebuit să intre niciodată acolo. Am şters durerea şi dorul, amintirea şi speranța că poate într-o zi vei fi din nou cu această femeie care nu ți-a fost niciodată menită. Acum eşti curat. Mergi şi începe-ți viața ca şi cum nimic din toate acestea nu s-ar fi întâmplat.

S-a ridicat sprijinindu-se în baston şi, fără a-şi lua rămas-bun, a ieşit pe uşă. Iar el, care fusese adus înapoi grație miracolelor mamei sale şi mulțumită acelor *livianos* ale ei, a simțit că a fost redat vieții şi era hotărât să recupereze timpul pierdut.

Iar acum, discuția cu rabinul Pardes i-a cutremurat liniştea pe care o simțise de când îl vindecase mama lui. O frică incontrolabilă a dat năvală peste el, o îngrijorare profundă pentru viitorul Lunei şi, cel mai teribil dintre toate, l-au năpădit dubiile legate de caracterul ei. Oare chiar îşi cunoştea fiica? Şi cine ştie ce altceva mai făcea, iar el nu ştia nimic. Chiar atât de grav eşuase în creşterea ei? De unde, *draga de siete cavezas*, dragon cu şapte capete, învățase să mintă?

Gabriel a mers de-a lungul străzii King George, spre Terra Sancta şi spre strada Azza, până a ajuns la Cafeneaua Rehavia, un loc în care mergea uneori, din nevoia de a fi departe de tot ce-i era familiar. A stat la cafenea destul de mult timp, a băut o cafea neagră şi tare, uitându-se pe fereastră la trecători, încercând să-şi facă ordine în gânduri şi emoții. Poate e mai bine să nu spună nimănui, nici măcar

mamei lui, despre faptele fiicei sale. Nu voia ca ea să poarte stigmatul de copilă mincinoasă, de fată a străzii. Trebuia să-i protejeze numele, altfel nu-i va găsi niciodată un soț dintr-o familie bună, iar lucrurile ar putea scăpa în felul ăsta de sub control. S-a ridicat, i-a plătit chelnerului şi a pornit-o spre Ohel Moshe, hotărât să fie atent la Luna, să se asigure că ştie unde se află în fiecare moment al zilei. Pentru prima dată de când se născuse, s-a hotărât să o pedepsească.

Când familia s-a adunat la cină în seara aceea, Gabriel s-a uitat la fiicele lui, care se învârteau în jurul mesei.

— Vino aici, i-a spui Rahelicăi, care l-a ascultat imediat şi s-a aşezat lângă el.

I-a sărutat fruntea şi a lăudat-o pentru rezultatele obținute la şcoală. Cu coada ochiului, a observat gelozia care ardea în ochii Lunei. Nu putea suporta să împartă atenția tatălui ei nici măcar cu propria soră. Apoi a chemat-o pe Becky şi a aşezat-o pe genunchi.

— Şi tu, *chiquitica*, eşti extraordinară, foarte bună! i-a spus şi a sărutat-o.

După ce Rahelica şi Becky i-au sărutat mâna şi s-au întors la locurile lor, în încăpere s-a lăsat o linişte încordată. Toată lumea aştepta ca Gabriel s-o cheme pe Luna la el şi s-o laude pentru rezultatele ei. Dar el n-a spus nimic. Becky, care nu s-a mai putut abține, a întrebat:

— Şi Luna? Ce a spus rabinul Pardes despre ea?

Dar Gabriel, ignorând întrebarea lui Becky, a răspuns cu o voce tăioasă:

— Mâncarea se răceşte. Roza, pune masa.

Fără un cuvânt, Roza a pus oala de cuşcuş pe masă, iar lângă ea, un vas cu mazăre şi carne în sos de roşii. În timp ce ridica polonicul pentru a le pune de mâncare, Gabriel a prins-o de încheietură.

— *Basta*, i-a spus, s-o lăsăm pe Luna să ne servească.

Brațul Rozei a înghețat în aer.

— Haide, Luna, ce mai aştepți? Discuția mea cu rabinul Pardes mi-a făcut poftă de mâncare, a spus, fără să se uite la fiica lui.

Fața Lunei s-a făcut roşie ca focul. Tatăl ei nu-i mai vorbise niciodată pe un astfel de ton şi nici nu se mai purtase cu ea în felul acesta. Dar ce o durea cel mai tare era faptul că ştia că-l dezamăgise, că l-a făcut de ruşine în fața directorului şcolii. A înțeles că rabinul Pardes i-a spus tatălui ei despre absențele de la şcoală. Cum de s-a gândit că va scăpa basma curată? Şi îl implicase şi pe tatăl ei, îi terfelise onoarea şi, dacă exista un lucru important pentru tatăl ei, atunci acela era onoarea.

Mâna îi tremura în timp ce punea cuşcuşul în farfurii. Toată lumea a mâncat în linişte, auzindu-se doar clinchetul furculițelor lovindu-se de farfurii. Luna nu s-a atins de mâncare şi, lucru neobişnuit pentru el, Gabriel nu a încercat s-o convingă să mănânce.

Când au terminat, Roza şi fetele s-au grăbit să curețe masa, dar Gabriel le-a oprit.

— Nu. Începând de astăzi, doar Luna va curăța masa şi va spăla vasele. Dacă nu învață nimic la şcoală, poate cel puțin învață ceva acasă.

Timp de şapte zile, la fiecare masă, Luna a pus masa, a servit, a curățat, a spălat vasele şi le-a aşezat la locul lor în bufet. Roza abia reuşea să-şi ascundă satisfacția. Gabriel alesese să nu-i spună ce vorbise cu rabinul Pardes, dar i-a zis totuşi un lucru:

— Niciun cuvânt legat de ce se întâmplă aici cu Luna nu va trece pragul acestei case. Nu vei vorbi despre asta nici cu Miriam, soția fratelui meu Shmuel, nici cu Clara, nici cu vecina Tamar, nici cu alte vecine şi nici măcar cu tine.

Iar Roza, pentru care cuvântul soțului ei era lege, a păstrat tăcerea, în ciuda dorinței arzătoare de a-i împărtăşi bunei sale vecine Tamar ce se petrece în familia ei.

O săptămână întreagă, Luna a fost ca o umbră. Mergea dimineața la scoală, stătea în clasă la fiecare lecție şi nu ieşea de acolo nici măcar în pauză. Era pregătită să se supună pedepsei, să spele vasele, să frece podelele, să strângă lenjeria şi să accepte până şi cea mai rea pedeapsă dintre toate, aceea de a nu ieşi din casă, dar nu putea suporta tăcerea tatălui ei. O durea ca şi cum ar fi bătut-o cu o nuia. Rahelica, pe care o durea inima pentru sora ei, a încercat să stea de vorbă cu ea, dar Luna s-a închis în sine.

— Ce ai făcut de te pedepseşte tata atât de aspru? Nu poate fi din cauză că nu eşti o elevă bună.

Dar Luna nu i-a răspuns. Îi era ruşine să-i spună chiar şi surorii ei iubite, Rahelica, de ce o pedepsea tatăl ei.

— Luna, de ce eşti atât de încăpățânată? Nu fi un *azno*, un catâr. Ce ai făcut, de e *papo* atât de furios pe tine? Ai furat ceva?

— Taci, proasto! Tu ai furat! s-a răstit şi a alergat după Rahelica, prinzând-o de părul ei negru şi trăgând-o cu putere.

— Aaau! a țipat Rahelica. Dă-mi drumul!

Dar Luna nu s-a lăsat. I-a smuls aproape o mână de păr. Faptul că o chinuia pe sora ei o făcea să se simtă puternică. De câte ori se certa cu surorile ei, Luna le trăgea de păr, făcând acelaşi lucru şi când îşi arăta afecțiunea. Chiar şi copiii vecinilor îi cădeau uneori victimă. Toată lumea ştia de nebunia ei cu trasul de păr.

Țipetele Rahelicăi au făcut-o pe Roza să iasă degrabă din bucătărie. A tras trupul subțire al Lunei şi a târât-o afară, pentru a le despărți pe cele două fete. Dar Luna a urlat şi s-a zbătut, pierzându-şi cumpătul, până când, în cele din urmă, s-a aruncat la pământ şi a început să plângă.

Copila a rămas mult timp lungită pe jos, cu genunchii strânşi la piept şi plângând în hohote. N-o să am niciodată puterea pe care o cere fata asta, se gândea Roza în timp ce-

şi acoperea urechile, uimită de indiferența pe care ajunsese s-o simtă în fața suferinței fiicei ei. Nu ştia ce făcuse Luna atât de grav încât îşi atrăsese pedeapsa lui Gabriel, ce-l făcuse pe el s-o aducă pe fată la lacrimi, dar nici nu l-a întrebat. Să-i spună când o vrea. Nu mai avea loc în inima ei şi pentru problemele fetei şi nici nu avusese vreodată puterea pe care o cerea fata de la ea.

Încăpățânată ca un catâr, Luna nu mi-a cerut niciodată iertare, se gândea Gabriel în timp ce lucra la magazin. Se uita direct în ochii lui, fără nicio ruşine. Cel puțin nu era moale ca mama ei. Dar ştia că o doare, fiindcă o văzuse cum se uita la el când vorbea cu Rahelica sau Becky. O văzuse cum îşi muşca buza de sus când el vorbea cu Rahelica despre articolele din ziar. Nu putea să-şi ascundă durerea. *Hija de un mamzer*, cât de mult caracter are fata asta! Şi în fiecare zi se face mai frumoasă. Ochii ei, de la cine i-o fi moştenit? Când s-a născut, toată lumea spunea că are ochii lui, dar el nu a ştiut niciodată că are ochi atât de frumoşi. Şi culoarea părului, precum focul, ca al lui, doar că al Lunei era mult mai frumos. Luna era maimuțica lui, nu Rahelica, micuța care din nefericire semăna leit cu mama ei, şi nici Becky, care din fericire luase numai părul negru de la mama ei.

Trebuia să pună capăt tensiunii, pentru că îl omora. Dar cum putea el, tatăl, să se umilească în fața fiicei lui? De ce, *draga de siete cabezas*, nu vine la el să-i ceară iertare? Încăpățânată ca un catâr, cât vrea s-o mai țină aşa? Cât ghinion pe capul lui, încât să fie în relații proaste cu cele mai importante femei din viața lui, cu mama şi cu fiica lui. Ar fi gata în orice clipă să renunțe, să lase de la el şi să-i sărute fruntea, iar în cele din urmă i-ar cere el iertare.

Que queres! Aşa ceva nu se va întâmpla niciodată! Nu va cădea pradă slăbiciunii şi nu se va lăsa tentat de o astfel de

posibilitate. Fata era aceea care trebuia să meargă la el şi să-şi ceară iertare pentru minciunile pe care le scornise.

Anul 1940 era pe sfârşite. Şase luni fusese mai mult mort decât viu. Cu siguranță magazinul suferise în tot acest timp. Cum altfel? Fratele lui abia reuşea să aibă grijă de nevasta şi copiii lui şi unde mai pui că niciodată nu-i ajungeau banii. Deci cum ar fi putut el ține magazinul? Gabriel nu avea nicio îndoială că se întâmplaseră unele lucruri necurate în perioada în care el era *durminedo*. Cum altfel? Nu-l acuza pe fratele lui că fură, dar abia dacă putea aduna doi cu doi, aşa că ce să ceară de la el? Iar dacă, ferească Sfântul, fratele lui băgase mâna, nu voia să ştie. N-ar mai fi putut suporta încă o dezamăgire.

Când s-a întors la magazin, după ce l-a vindecat mama lui, marfa era veche şi nu prea mai aveau delicatese turceşti, cum ar fi halva, fistic şi ceai. Femeile arabe nu le mai aduceau brânză din sat, fiindcă Matzliah nu le plătea la timp. Nu mai aveau nici castraveți murați, peşte afumat, ulei de măsline sau măsline. Magazinul era dezolant. Gabriel s-a pus imediat pe treabă şi a început să aranjeze lucrurile. Nu voia să meargă la Tel Aviv, de teamă că s-ar fi putut întâlni cu femeia care mergea la braț cu englezul – nu mai putea nici măcar să-i spună pe nume. Aşa că l-a trimis pe Avramino la Haim Saragusti, pe strada Levinsky. I-a făcut o listă cu tot ce trebuia cumpărat şi, chiar dacă Avramino nu putea citi, Gabriel ştia că Haim Saragusti poate şi avea încredere că vechiul lui prieten va onora comanda şi o va trimite la Ierusalim.

Le-a plătit arabilor din Batir şi Sheikh Jarrah datoria, iar ei s-au întors şi i-au adus brânzeturi bune de capră. I-a muncit pe Matzliah şi Avramino zi şi noapte, punându-i să curețe magazinul, şi a mai adus doi băieți din Sukkat Shalom, care să-i ajute. În cele din urmă, slavă lui Dumnezeu, magazinul şi-a revenit şi era din nou plin de

clienți. De multe ori i-a trecut prin minte gândul că poate Luna avea dreptate şi că n-ar fi fost atât de rău s-o retragă de la şcoală, ca să-l ajute în magazin. Dar a alungat imediat gândul. Lumea se moderniza, iar el nu voia ca fata lui să fie la fel de ignorantă ca mama ei. Trebuia să aibă o educație.

Gabriel regreta că nu s-a dus la şcoală şi că a studiat doar Talmudul şi Tora. Simțea că ar fi putut să fie un om important, poate doctor la Spitalul Bikur Holim sau avocat, sau poate – şi acesta era visul lui secret – comandant în Hagana şi nu un simplu vânzător într-un magazin. Şi-ar fi dorit să fie la fel de încrezător ca Ben Gurion, să stea lângă Eliahu Golomb, liderul eforturilor de apărare ale evreilor. Aceşti oameni erau sarea pământului!

Dacă ar fi avut o educație, cu siguranță nu ar fi fost doar un vânzător de magazin, bucuros să vorbească despre lucruri simple cu Franz, vânzătorul de ziare. Ar fi putut conversa cu demnitari despre lucruri de o importanță majoră, cu oameni precum David Yellin, care, după uciderea fiului său în timpul revoltelor de la începutul anului, împreună cu soția lui, Ita, trimisese înapoi medalia de onoare pe care o primise de la nemernicii de englezi. Cât de mult îl admira pe Yellin, care a spus: „Cred că această medalie de onoare este o medalie de dezonoare”. Ah, ce oameni avem în țara aceasta şi uită-te la mine, aici, prizonier în magazinul ăsta toată ziua, cu Matzliah, *troncho*, şi cu Avramino, țărănoiul.

Gânduri nesfârşite arau brazdă după brazdă în mintea lui, până când a simțit că aproape îi explodează capul. Gabriel şi-a dat jos şorțul şi a traversat piața, îndreptându-se spre Calea Jaffa. Mirosurile pătrunzătoare ale pieței îi invadau nările, dar, în loc să-l facă să se simtă mai bine, îi intensificau durerea de cap. A ajuns la standul de ziare şi, după cum îi era obiceiul în fiecare zi înainte de boală, a cumpărat un exemplar din *Haaretz*.

— Şi ce mai faci dumneata? l-a întrebat vânzătorul de ziare pe clientul lui favorit.

— Binecuvântat fie El, i-a răspuns în timp ce se uita la titlurile de pe prima pagină.

— Vezi ce-au făcut nenorociții ăia? N-au lăsat vasul să acosteze, i-a spus Franz, iar Gabriel a făcut ochii mari, citind titlul care anunța că vasul *Tiger Hill*, cu 711 imigranți la bord, fusese întors din drum.

— Ticăloşii, a şuierat Gabriel. Îi trimit pe sărmanii oameni la Beirut. Fac numai ce vor, nenorociții.

Gabriel a luat ziarul şi s-a întors la magazin. Îi disprețuia pe englezi din ce în ce mai mult, cu fiecare zi. Nu le putea suferi prezența arogantă şi felul cum mergeau prin piață în grupuri, în uniformele lor călcate, ca şi cum ar fi fost stăpânii pământului. Unii dintre ei veniseră în Israel din sate uitate de lume, băieți simpli de la țară, care curățaseră până atunci bălegarul din grajduri, iar aici se comportau ca şi cum ar fi fost fiii regelui Angliei.

În Europa era război, Germania nazistă invadase Polonia, iar în țară oamenii se purtau ca şi cum nu se întâmpla nimic. Cât putea să mai dureze această situație? Cât o să mai stăm aşa, cu capul în nisip? E un miracol că încă sunt oameni care se duc de bunăvoie să lupte cu germanii şi e un miracol că oamenii încă încearcă să-i alunge pe englezi din țară.

Nu, nu se referea la bandiții lui Stern, ci la oamenii buni din Hagana. Ştia că jumătate dintre locuitorii cartierului Ohel Moshe susțineau organizațiile clandestine Etzel şi Lehi, dar mai era o jumătate, formată din oameni ca el, care susțineau organizația moderată Hagana. Nu credea în ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte. El credea în cuvinte. Violența nu ajuta la nimic.

În cele din urmă a ajuns şi o scrisoare din America. Roza nu s-a mai putut abține şi a dat fuga la magazin, să i-o

citească Gabriel. Nissim, care acum era Nick în America, îi scria că e sănătos şi că îi merge foarte bine în „afacerea *shmattes*”, cu îmbrăcăminte şi, binecuvântat fie El, fiul lui cel mare se va însura în curând, iar familia se va mări. Ce mai fac rudele rămase în Ierusalim? voia să ştie. Ce făceau Gabriel şi fetele? Ce face Efraim şi pe unde mai umblă? Mai lucrează în magazinul lui Gabriel sau şi-a deschis şi el unul? Şi îi anunța că, după scrisoare, va veni pe mare un pachet uriaş cu haine de la fabrica lui, ca să vadă cu toții cât de bine o duce, haine pentru fete şi pentru soțul ei, ține-l-ar Dumnezeu sănătos, şi pentru Efraim, care era doar un băiețel când Nissim a fugit în America şi care probabil acum era un bărbat în toată firea, cu nevastă şi copii.

Inima Rozei s-a strâns de durere. Trecuseră doi ani de când poliția britanică o luase la Complexul Rusesc pentru interogatoriu şi de când nu mai primise nicio veste de la Efraim. Nu avea pe nimeni cu care să vorbească despre el. Gabriel se înfuria numai auzindu-i numele. Nu-i plăcea deloc organizația Lehi. Când au încercat să-l ucidă pe Morton, ofițerul britanic CID, pe strada Yael din Tel Aviv, şi în schimb l-au omorât pe Schifff, un ofițer evreu, Gabriel s-a înfuriat atât de tare, încât a fost nevoită să-şi acopere urechile cu mâinile, pentru a se proteja de cuvintele lui.

— Ucid şi evrei, nu au nicio limită! Ar trebui să fie aruncați în închisoarea Acra toți! Ăştia nu sunt evrei. Evreii nu se comportă aşa!

Dacă l-ar fi putut vedea pe Efraim măcar o dată, să ştie că e bine. Erau zvonuri cum că Yitzhako, fiul Sarei Laniado din Sukkat Shalom, era şi el cu oamenii lui Stern. Poate ştia mama lui ceva.

În după-amiaza aceea, Roza a mers la *Señora* Laniado şi i-a bătut la uşă.

— Bine ai venit, *Señora* Armoza, haide, intră, intră, i-a spus Sara.

Roza a intrat. Locuința nu avea ferestre, iar aerul dinăuntru era închis şi un miros acru îi umplea nările. Soțul bolnav al Sarei stătea întins pe un pat de lângă perete, dar când a văzut-o intrând s-a ridicat în onoarea ei.

— Nu trebuie, *Señor* Laniado, i-a spus Roza. Nu te ridica pentru mine. Nu voi sta mult.

Sara i-a făcut un ceai cu *bizcochos* şi au stat în tăcere la masă. Roza nu ştia cum să înceapă, iar Sara, care înțelegea de ce *Señora* Armoza îi făcuse onoarea să o viziteze, aştepta ca ea să deschidă discuția.

— Şi ce mai faci? a întrebat Roza, încercând să închege o conversație.

— Ei, ce să fac? i-a răspuns Sara. Nici un măgar nu e pus la muncă aşa cum mă munceşte doamna mea.

— *Sana que ,'stas*, să fii sănătoasă, aşkenazii sunt mai răi decât femeile ingleze, a spus Roza.

— Doamna mea este mai rea decât faraonul! Nimic nu o mulțumeşte. Nimic din ce fac nu este îndeajuns pentru ea. M-ar pune şi să ling podeaua, dacă ar putea.

— Spune-mi, a zis Roza, înțelegând că discuția nu se îndreaptă în nicio direcție, ce mai faci? Cum vă mai merge?

— Ei, vezi bine că soțul meu e la pat şi eu sunt cea care trebuie să pună pâinea pe masă, ce aş putea să-ți răspund?

— Şi copiii?

— Slavă Lui, toți sunt căsătoriți.

— Şi Yitzhako?

— Nu, nu şi Yitzhako.

Sara şi-a coborât vocea, adăugând în şoaptă.

— Yitzhako, Dumnezeu să-l aibă în paza Lui, i s-a alăturat lui Avraham Stern, ca fratele tău Efraim. Sunt împreună.

— De unde ştii? a întrebat Roza.

— Yitzhako mi-a spus. Şi nu sunt doar ei, Mimo al nostru din Sukkat Shalom e şi el acolo. Lăudat fie Numele Lui,

avem un grup destul de mare. Sunt poate douăzeci sau treizeci dintre ai noştri în grupul lui Stern.

Roza era uluită. Sara, această femeie simplă, ştia mai multe decât şi-ar fi putut imagina. A hotărât să lase politețea la o parte şi s-o întrebe pe Sara, direct:

— *Vizina querida*, nu mai ştiu nimic de fratele meu, Efraim, de doi ani. Poate că fiul tău, Yitzhako, ți-a povestit ceva despre el? Cum îi merge? S-a căsătorit? Are copii?

— Căsătorit!? a întrebat Sara râzând. Ăştia s-au însurat cu pământul lui Israel. N-au timp de nunți cu femei.

— Spune-mi, a rugat-o Roza, Yitzhako al tău, să-l țină Dumnezeu sănătos, ți-a spus ceva de Efraim?

— Nu spune multe, a zis Sara. Îl văd foarte rar, vine în toiul nopții, când nu-l vede nimeni, doarme puțin, după care pleacă fără să scoată un sunet. Dumnezeu să-l aibă în paza Lui.

— Dar cum, cum a ajuns fratele meu Efraim să facă parte din Lehi? Era un *borracho*, un bețiv. Cum de l-au luat?

— Mimo l-a luat. A dat nas în nas cu Efraim, care se învârtea prin gara centrală din Tel Aviv. Şi asta a fost tot. Le fac englezilor viața un chin. Ai auzit de jaful de la banca anglo-palestiniană din Tel Aviv?

— Ei au fost?! s-a mirat Roza.

— Au furat banii englezilor ca să-şi cumpere arme şi să lupte cu ei.

— Soțul meu spune că sunt mai răi decât inglezii, a oftat Roza. Spune că evreii nu se poartă aşa.

— Nu sunt mai răi decât englezii! a ținut Sara să scoată în evidență. Nu sunt fericită că fiul meu e un tâlhar, nu l-am crescut să fie hoț, dar banii nu au ajuns în buzunarul lui. I-a dat pământului lui Israel, aşa că şi Dumnezeu din cer îi va da dreptatea Lui. În fiecare sâmbătă seară îl ascult pe Stern vorbind la radio, pe postul Vocea Apărării Zionului. E un

bun orator, ține-l-ar Dumnezeu sănătos. Fiecare cuvânt al lui e adevărul gol-goluț.

— Fie ca Dumnezeu să-i aibă în pază pe fratele meu şi pe fiul tău, a spus Roza înainte să plece. Dacă, din întâmplare, Yitzhako vine să vă vadă, să-i spuneți că-l implor să-i transmită lui Efraim că vreau să ştiu de el. Vreau să vină la mine acasă, să văd eu că e bine, iar dacă nu vrea să vină el la mine, spune-i lui Yitzhako al tău că mă duc eu la el, oriunde s-ar afla. *Por favor*, *Señora* Laniado, *por Dio*, te rog să faci asta pentru mine.

Roza n-a spus nimănui nimic despre întâlnirea cu Sara, despre faptul că încerca să ia legătura cu Efraim, şi cu siguranță nu i-a pomenit niciun cuvânt despre asta lui Gabriel. Ştia deja că-i va spune că fratele ei reprezintă un risc pentru ea şi pentru fete. Începând din ziua aceea, s-a pus la curent cu ştirile, rugând-o pe Rahelica să-i citească titlurile din ziare, şi a aflat astfel că o recompensă în valoare de o mie de lire fusese pusă pe capul lui Stern, care devenise cel mai căutat om din țară.

Sâmbătă seara, când Gabriel şi fetele îi vizitau pe Shmuel şi Miriam după *havdala*, Roza îi spunea că nu se simte bine şi rămânea acasă. Pornea radioul Zenith şi căuta Vocea Apărării Zionului. Vocea lui Stern îi răsuna în urechi: „O misiune demnă care se încheie cu o înfrângere nu este una potrivită, dar o misiune nepotrivită care se încheie cu o victorie este una cu adevărat demnă”. Avea dreptate, se gândea ea. Pentru a-i alunga pe inglezi, fie-le-ar numele uitat, trebuia să faci lucruri care nu erau scrise în Tora. Se întreba dacă Efraim al ei, fratele ei mic, o să-i alunge pe inglezi din țară. Dacă ar putea să-i spună cât de mândră era de el, cât de mult susținea cauza pe care şi-o asumase. I-ar fi zis că nu contează ce spune Gabriel, că nu contează ce spune Hagana, ce spun cei mai mulți dintre evrei. Exista o

singură cale de comunicare cu inglezii: Forța! Doar forța îi va alunga pe nenorociți în Inglia aia a lor!

Un an mai târziu, când ofițerul britanic CID Thomas James Wilkin l-a ucis pe Avraham Stern cu sânge rece, într-un apartament de pe strada Mizrahi din Tel Aviv, Roza a plâns cu lacrimi amare. Chiar şi Gabriel, care se opunea din răsputeri acțiunilor lui Stern şi ale oamenilor lui, era şocat.

— Să împuşti un om în cap, aşa, cu sânge rece?! i-a spus Rozei, care se ținea de un scaun, simțindu-şi trupul cuprins de slăbiciune.

Ascultase Vocea Apărării Zionului aproape în fiecare sâmbătă seară, aşa încât acum se simțea ca şi cum ar fi pierdut pe cineva apropiat, ba chiar a şi plâns pentru soția lui însărcinată, Roni.

— *Dio santo, miskenica*, va trebui să nască singură, i-a spus lui Gabriel şi până şi el, spre surpriza Rozei, a arătat simpatie pentru văduvă şi fiul ei nenăscut.

— Indiferent ce ar fi făcut, a zis Gabriel, rămâne totuşi evreu, pe când un englez nu face nici cât un fir de păr din capul unui evreu.

Şi cu asta a încheiat conversația. Roza era distrusă de moartea lui Stern. Vocea lui, pe care o asculta în fiecare săptămână la radio, fusese singura ei legătură cu Efraim. Acum îşi mai putea găsi consolarea doar în Sara Laniado, noua ei prietenă.

— Trebuie să-l văd pe Efraim, i-a zis Roza într-o zi. Trebuie să ştiu că e bine. *Dio mio*, nu mai pot de îngrijorare. Mă doare inima numai gândindu-mă la el. Probabil trăieşte ca un câine, alergând dintr-un loc în altul.

— Aşa sunt ei, i-a spus Sara. Trăiesc în gropi, în pământ, în întuneric, neştiuți de nimeni. Ei nu trebuie să fie văzuți şi de aceea, Roza, ar trebui să uiți. Acum că l-au omorât pe Stern, se vor duce până în inima organizației. Acum, nici măcar Yitzhako al meu nu mai trece pe-aici. *Paciencia*, Roza,

paciencia, englezii vor pleca în curând în țara lor şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, îl vei vedea din nou pe Efraim.

Anul şcolar s-a terminat şi a venit vacanța de vară. În fiecare an, fetele abia aşteptau s-o viziteze pe mătuşa lor Allegra, în Tel Aviv. Înainte de călătorie, Gabriel făcea un pachet mare cu bunătăți de la magazin şi lăsa afacerea în grija lui Matzliah. Un taxi îi aştepta la poarta mare din Ohel Moshe, ca să-i ducă la gara de pe Drumul Hebronului. Nu cu mult timp în urmă, când plecau în vizită la Tel Aviv, mergeau încărcați cu valizele până la stația centrală de pe Calea Jaffa, dar, odată ce afacerile redeveniseră prospere şi situația financiară a familiei se îmbunătățise, Gabriel cumpăra numai bilete la clasa întâi.

Fetele erau îmbrăcate cu cele mai frumoase haine ale lor. Luna strălucea în rochia ei cu flori şi cu o fundă prinsă în păr. Cu câteva luni în urmă, după mai multe zile dificile, relațiile lui Gabriel cu fiica lui reveniseră la normal. În cele din urmă, s-a dus ea la el. Tocmai terminase programul într-o seară şi încuia magazinul, când copila a apărut lângă el de nicăieri. Stătea acolo cu ochii plecați, fără să spună un cuvânt. A înțeles că acesta era felul fiicei lui mândre de a-şi cere iertare. A stat în fața ei, aşteptând-o să facă prima mişcare, dar ea s-a prăbuşit în brațele lui, cerându-şi iertare şi promițându-i că nu va mai minți niciodată, niciodată. A îmbrățişat-o, a sărutat-o şi a plâns împreună cu ea, cu inima topită, scăldat în valuri de iubire.

Şi cu toate astea, era un lucru pe care trebuia să-l ştie: de ce mințise.

— Mă plictiseşte, *papo*, nu pot să stau pe scaun atâtea ore. Am furnici în tălpi şi vreau să mă ridic şi să plec. Când mă uit la tablă atât de mult timp, totul devine negru, totul se încețoşează. Nu pot să văd nimic şi mă doare capul. Mă uit la manualele mele şi literele se inversează, şi atunci nu mai

pot sta în clasă. Aşa că m-am dus la director şi i-am spus că ai nevoie de mine la magazin.

— Şi unde te duceai când plecai de la scoală?

— Am fost la Clădirea Turnurilor, pentru ca prietena mea, Sara, să se uite în vitrine, şi până la turnul YMCA, pentru a vedea Ierusalimul de sus. Am luat un autobuz care ne-a dus în Beit Hakerem şi ne-am plimbat pe acolo. Ce case frumoase sunt acolo, *papo*, şi ce grădini!

Uluit, Gabriel o asculta pe Luna cu răbdare. Din momentul în care i-a permis să vorbească şi să-i spună adevărul, a vorbit şi a tot vorbit, ca şi cum trebuia să recupereze timpul pierdut, o cascadă de cuvinte revărsându-se din gura ei. Era foarte îngrijorat de faptul că fata lui se plimba aiurea pe străzi.

— Ai fost şi în Oraşul Vechi? a întrebat-o el, gândindu-se că poate îi ascunde o parte din adevăr.

— Nu-mi place în Oraşul Vechi, îmi place doar în Oraşul Nou. Îmi plac casele frumoase din Rehavia şi Beit Hakerem. Îmi place curățenia de pe străzi şi toți oamenii sunt aşa de bine îmbrăcați! Mi-ar plăcea să locuim şi noi în Rehavia.

Chiar aşa, de ce nu locuim în Rehavia? s-a gândit Gabriel. Îşi putea permite să-şi mute familia acolo şi poate că Luna avea dreptate. Poate era timpul pentru un cartier modern, unde trăiau medicii şi profesorii Universității ebraice. Nu le-ar fi prins deloc rău fiicelor lor să învețe câte ceva despre obiceiurile oamenilor educați.

A ridicat-o pe fiica lui de pe treptele magazinului, a îmbrățişat-o şi au mers împreună spre casă, în Ohel Moshe. Din ziua aceea, relația lor a revenit la ceea ce fusese dintotdeauna. Roza, care a observat schimbarea, nu a spus niciun cuvânt şi nici nu a pus întrebări. Încetase de multă vreme să-şi mai pună întrebări despre relația ciudată dintre fiică şi tată. Oricum, în perioada aceea, mintea îi stătea numai la Efraim şi la organizația Lehi. Dacă nu ar fi fost

femeie măritată şi mamă, s-ar fi alăturat şi ea organizației Lehi.

Luna iubea Tel Avivul. Din momentul în care au intrat în oraş, inima ei s-a deschis. Cât mai iubea bulevardul pe care locuiau mătuşa şi bunica ei, şi cafenelele pe de strada Hayarkon, şi promenada, şi cinematograful în aer liber de la centrul comunitar. Plaja îi plăcea cel mai mult. Se ardea şi se făcea roşie ca sfecla şi toate atenționările Rozei şi rugămințile lui Gabriel n-o puteau opri. Avea sentimentul unei reînnoiri, aşa că îşi ardea pielea la soare de fiecare dată.

Nu trecea o zi în Tel Aviv, în care Luna să nu meargă la plajă. Până şi Rahelica şi Becky se săturau de soare şi preferau să stea în casa mătuşii lor sau în magazinul din strada Allenby. Dar Luna mergea de fiecare dată şi, dacă nu reuşea să le convingă pe surorile ei s-o însoțească, îi înnebunea pe verişorii ei până cedau.

— Asta, sănătoasă s-o țină Dumnezeu, dacă vrea ceva, e în stare să mute şi munții din loc, i-a spus Roza cumnatei ei.

— *Paciencia, querida* Roza. Îşi va găsi în curând un soț, iar atunci va fi problema lui.

Fiii Allegrăi, Rafael şi Iacov, erau foarte ataşați de Luna cea frumoasă şi le plăcea să meargă cu ea la plajă, mândrindu-se cu părul roşcat al verişoarei lor, după care se întorceau toate capetele.

Dar, de data asta, vacanța s-a sfârşit rău. Pielea albă a Lunei era îngrozitor de arsă. Tot corpul ei era plin de băşici şi o durea cumplit. Aşa că au fost nevoiți să-şi scurteze vacanța şi să se întoarcă la Ierusalim. Gabriel a adus un borcan de smântână de la magazin şi i-a zis Rozei să-i ungă cu ea tot corpul. S-au închis în baie şi Roza a început să întindă smântâna pe spatele Lunei, dar atingerea mamei ei o ardea pe copilă şi mai tare decât băşicile, aşa că a țipat şi a urlat, până când Roza a ieşit afară plângând. Văzându-şi

soția, pe care aproape niciodată nu o văzuse plângând, Gabriel a empatizat pentru prima dată cu nefericita lui nevastă, nu cu fiica lui mult iubită. Ani de zile văzuse cum o chinuia Luna pe Roza, cum se comporta cu ea ca şi cum n-ar fi fost bună de nimic, însă nu intervenise niciodată.

— Du-te şi unge-o pe sora ta cu smântână, i-a spus Rahelicăi, iar fetița s-a grăbit să facă ce i se ceruse.

— Ce urli aşa, ca o nebună?! a întrebat-o Rahelica.

— Nu suport să mă atingă.

— Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta ca să trăieşti ani mulți! i-a răspuns Rahelica. La cum o tratezi tu pe mama, o să mori înainte să fii mireasă.

Cu ajutorul lui Dumnezeu, Luna şi-a finalizat studiile la Şcoala Ohel Moshe. Gabriel era sigur că fata îi va cere să lucreze cu el la magazin şi s-a gândit că ar putea face asta până când se va mărita.

Dar, spre surpriza lui, Luna şi-a făcut apariția la magazin şi l-a anunțat:

— Vreau să-mi continui studiile la şcoala engleză.

Gabriel a ezitat. Citise de curând un articol în care copii evrei erau condamnați pentru faptul că studiau la şcolile misiunii. „Zeci de băieți şi fete, aşkenazi şi sefarzi, dar şi din alte comunități”, spunea articolul, „se întorc acasă de la şcolile misiunii, în Oraşul Vechi şi Ratisbonne. Este o adevărată epidemie.” S-o trimită şi el pe fiica lui la şcoala misiunii?

Spre deosebire de alte dăți, s-a consultat cu Roza în această privință şi, ca de obicei, ea nu s-a priceput să-i dea un sfat bun. Pe de o parte, era şocată de ideea că Luna va merge la şcoala inglezilor, dar, pe de altă parte, poate că inglezii o vor transforma dintr-o pierde-vară într-o doamnă şi asta i-a spus lui Gabriel. Însă, în cele din urmă, ceea ce a contat a fost părerea Rahelicăi.

— Am auzit că au profesori foarte buni acolo, i-a spus fetița tatălui ei.

A mângâiat-o pe cap. Era atât de diferită de sora ei mai mare, care era interesată numai de haine şi cinema. Rahelica, cu ajutorul Celui de Sus, va termina şcoala din Ohel Moshe şi apoi se va înscrie la Liceul Beit Hakerem, iar după patru ani îşi va continua studiile la Colegiul David Yellin. Rahelica va fi profesoară. Şi Luna? Ea, lăudat fie Numele Lui, se va mărita cât mai curând şi după asta, facă-se voia Lui.

În fiecare dimineață, Luna se întâlnea cu prietena ei bună, Sara, în fața casei acesteia şi mergeau împreună spre Poarta Jaffa. Acolo, vizavi de Turnul lui David, era şcoala engleză. Luna ura uniforma şcolară – o fustă albastră cu verde, o bluză albă şi o vestă albastră; dar ce ura cel mai tare erau ciorapii negri. E atât de demodat să-ți acoperi picioarele, mormăia ea.

Şcoala se afla într-o clădire impresionantă, care funcționase în trecut ca sinagogă.

— În fiecare zi, înainte de începerea cursurilor, elevii se adună în curte pentru ceremonia de înălțare a steagului englez şi îl binecuvântează pe regele Angliei. Şi, ori de câte ori vorbesc măicuțele despre Iisus, îi spunea Luna Rahelicăi, îmi pun mâinile pe inimă, ca s-o protejez de ceea ce spun ele şi nu care cumva să-mi intre Iisus în inimă.

Luna suferea. Ura cursurile, le ura pe măicuțe, îl ura pe domnul Mizrahi, profesorul evreu cu un accent irakian enervant, care, dintre toți elevii din clasă, numai de ea se lega de fiecare dată.

— Linişte, Armoza! striga, chiar şi atunci când ea nu scotea niciun sunet, iar urletele lui puteau fi auzite până şi de prizonierii închişi în celulele din Kishle, temnița de lângă clădirea şcolii.

Într-o dimineață în care Luna era într-o dispoziție proastă, i-a spus Sarei:

— M-am săturat de şcoala asta până-n gât!

— Atunci hai să chiulim, i-a zis Sara, hai să ne uităm la vitrinele din Clădirea Turnurilor.

— Aş vrea eu, i-a răspuns Luna. Dacă tatăl meu află că am chiulit din nou, va fi vai şi amar de mine. Mi-a ajuns cu vârf şi îndesat ce-am pățit după ce am chiulit de la Rabinul Pardes.

— Dacă nu vrei, nu eşti obligată s-o faci, i-a răspuns Sara. Dar eu am plecat! Şi ieşea deja pe poarta şcolii, îndreptându-se spre Poarta Jaffa.

— Stai, aşteptă! a strigat Luna, alergând în urma ei. Vin, dar roagă-te să nu ne vadă nimeni şi să-i spună tatălui meu.

Luna şi Sara s-au plimbat pe Calea Jaffa. Au trecut prin dreptul vitrinelor şi s-au uitat la manechinele îmbrăcate în costume şi rochii pe talie. Luna era fascinată de pantofii negri cu toc înalt din vitrina magazinului Freiman&Bein.

— Haide, a spus Sara, prinzând-o de mână. Hai să mergem, înainte să ți se lipească fața de geam.

Au trecut la vitrina splendidului magazin Zacks&Son. Luna şi-a lipit nasul de geam, privind neobosită la rochiile de gală şi la hainele de lux. Rochiile erau ca o adiere din lumea mare. Cât i-ar mai fi plăcut să se îmbrace cu una dintre ele, să-i simtă pliurile accentuând ceea ce trebuia accentuat şi ascunzând ceea ce trebuia ascuns.

Un anunț lipit într-una dintre vitrine i-a atras atenția: *Angajăm vânzătoare*. Inima i s-a oprit preț de o clipă. Asta e! Asta voi face, s-a gândit. Ar trebui să fiu vânzătoare la Zacks&Son, să fiu aproape de rochii, bluze, fuste şi jupoane. Să le ating, să le împăturesc atent, să le aşez pe rafturi, să le atârn pe umeraşe.

Era cuprinsă de un mare entuziasm. Viitorul tocmai i se arătase. Moda, viitorul ei era moda, nu şcoala misiunii britanice şi, cu siguranță, nu tejgheaua din magazinul tatălui ei. Nu, ea nu se născuse să vândă brânzeturi şi murături; ea se născuse să vândă haine. Luna a deschis uşa magazinului.

— Cu ce vă pot ajuta, domnişoară? a întrebat bărbatul îmbrăcat într-un costum elegant, care stătea în spatele tejghelei.

— Am intrat pentru anunț, i-a răspuns Luna, ignorând expresia şocată a Sarei.

— Aveți experiență, domnişoară?

— Nu am experiență, dar învăț repede. Vă promit că într-o săptămână voi fi cea mai bună vânzătoare pe care ați avut-o vreodată, i-a spus Luna cu o încredere care a surprins-o până şi pe ea.

— Văd că sunteți încă elevă, i-a spus bărbatul, arătând spre uniforma ei. Când veți avea timp să şi munciți?

— Acum!

— Acum? a întrebat el râzând. Nici nu încape vorbă de aşa ceva.

— De ce? Veți vedea, domnule, că voi învăța totul în doar câteva ore. N-o să vă pară rău.

— N-am nicio îndoială că nu voi regreta, dar mai întâi trebuie să scăpați de uniforma şcolii misiunii britanice. Veniți mâine, îmbrăcată în alte haine, şi vom sta de vorbă atunci, i-a răspuns în timp ce o conducea spre uşă.

— Eşti nebună?! a țipat Sara în timp ce se îndepărtau de magazin. Ce crezi că faci?!

— Mi-am găsit chemarea! a zis Luna râzând. Voi lucra într-un magazin de haine! Lăudat fie Numele Lui, mi-a deschis ochii! Tot ce mă interesează sunt hainele! Citesc revistele din Europa, decupez fotografiile cu haine şi pantofi şi le

lipesc în caiet. Zi şi noapte visez numai rochii. Hainele sunt viața mea.

În seara aceea, la cină, Luna a ajutat-o pe Roza să pună masa, a făcut curat şi s-a oferit să spele vasele. Roza nu înțelegea semnificația acestui comportament exemplar, dar nici nu a făcut vreun comentariu.

Doar Rahelica, cea care o înțelegea pe sora la ei la fel cum se înțelegea pe sine, şi-a exprimat suspiciunea.

— Pe ce coajă de banană ai călcat? a întrebat-o ea.

Luna i-a zâmbit cu toată gura, lăsând să i se vadă gropițele din obraji, şi a spus în şoaptă:

— Pe coaja de banană a vieții mele.

— Ce? Spune-mi! s-a rugat Rahelica, iar Luna i-a zis despre planul ei de a renunța la şcoală şi de a lucra la Zacks&Son.

— În visele tale! Tata nu va accepta niciodată aşa ceva!

— Lasă asta în seama mea.

După cină, când Gabriel stătea pe scaunul lui şi asculta postul de radio Vocea Ierusalimului, în timp ce savura o țigară, Luna s-a apropiat la el.

— *Papo*, ai un minut?

— Pentru tine, *mi alma*, am tot timpul din lume.

— *Papo querido*, nu vreau să te întristez, dar de multă vreme sunt foarte nefericită la şcoala misiunii. Toate poveştile alea despre Iisus şi Fecioara Maria mi-au intrat în minte şi simt că ar putea să mă influențeze îndeajuns de mult încât să devin creştină, ferească Sfântul.

— *Dio santo*! a exclamat Gabriel, exact de asta îmi era frică, de asta mi-a fost teamă de la bun început, de-asta n-am vrut să mergi la şcoala misiunii. Dar tu ai insistat!

— Sara m-a convins să mergem amândouă la şcoala asta, iar eu m-am luat după ea fără să gândesc, dar acum pot să văd ce mi se întâmplă. Te rog, *papo*, te rog să mă iei de-acolo!

— Bineînțeles! Vino şi lucrează cu mine la magazin.
— Nu, *papo*, nu vreau să lucrez la magazin. Vreau să lucrez în modă.
— Modă?
— Da! Haine, rochii şi costume.
— Dar faci deja asta. Ai mai multe haine decât Zacks&Son.
— Exact! a spus Luna, întrezărind oportunitatea. Am auzit că Zacks&Son caută o vânzătoare. Vreau să mă duc mâine-dimineață până acolo.
— Fă ce vrei, i-a răspuns pe un ton plictisit.

Înțelesese de multă vreme că Luna nu era făcută pentru şcoală, aşa că, dacă nu voia să învețe, n-avea decât să vândă haine. Important era să se aleagă totuşi ceva de capul ei.

Seara, înainte să meargă la culcare, i-a spus furios Rozei:
— Ai zis că vor face o doamnă din ea? Vor face din ea o creştină! Bine că e fata deşteaptă şi a înțeles că-i mâncau sufletul. Bine că e fiica tatălui ei.

În dimineața următoare, Luna a rămas acasă, în loc să meargă la şcoală. A deschis dulapul şi şi-a ales cea mai frumoasă rochie, cea cu flori în nuanțe de roşu şi negru. A asortat-o cu pantofi roşii de piele şi cu o poşetă de aceeaşi culoare; s-a dat cu ojă roşie pe unghiile curățate atent şi s-a rujat cu un ruj roşu.

Când a văzut-o pe fiica ei, Roza a simțit că explodează.
— Luna, să nu îndrăzneşti să ieşi din casă aşa! Arăți ca fetele alea care ies cu inglezii. Uită-te în oglindă să te vezi!

Stătea în prag, blocând ieşirea.
— Şi cum arăt? a întrebat-o fiica ei pe un ton ironic.
— Ca fetele de pe stradă.
— Cine eşti tu să-mi spui că sunt ca o fată de pe stradă? a țipat Luna. Am auzit şi noi cum ai venit în casa tatălui meu de pe străzi, cum curățai toaletele englezilor înainte să devii

Señora Armoza! Aşa că nu-mi spune tu că sunt ca o fată de pe străzi!

Vena de pe grumazul Rozei stătea să plesnească. Nu o mai suporta pe Luna, care devenea cu fiecare zi tot mai obraznică şi care, atunci când Gabriel nu era prin preajmă, vorbea cu ea ca şi cum ar fi fost o precupeață oarecare. *Boca de jora!* O gură ca o hazna! Un singur om putea s-o oprească: tatăl ei.

— Dacă ieşi aşa mânjită pe față, mă duc la magazin, la tatăl tău. Va veni la magazinul Zacks&Son şi te va umili chiar acolo!

Amenințarea şi-a atins scopul.

— Ce ai cu mine? a întrebat Luna, bătând în retragere. M-am îmbrăcat în ținuta potrivită pentru a lucra într-un magazin de modă. Nu pot să port zdrențe, ca tine!

— Pentru început, îți ştergi rujul de pe buze. După aceea, te duci la magazin şi-l rogi pe tatăl tău să te însoțească la Zacks&Son, să ştie şi oamenii ăia că nu eşti a nimănui. Când te vor vedea cu tatăl tău, te vor trata diferit.

Luna simțea că mai are puțin şi începe să urle, vrând să-i spună că nu e copil mic şi că nu are nevoie ca tatăl ei să meargă cu ea la muncă. Dar a înțeles punctul de vedere al mamei şi ştia că era mai bine dacă tatăl ei o însoțea, pentru ca stimatul domn Zacks să vadă că venea dintr-o familie respectabilă.

Impresia bună pe care Gabriel Armoza i-a lăsat-o domnului Zacks l-a făcut s-o angajeze pe Luna imediat. Iar ea s-a dovedit o vânzătoare excelentă. Luna vorbea despre haine ca şi cum ar fi fost nişte obiecte foarte prețioase, fiecare rochie – un diamant, fiecare fustă – o perlă. Iubirea ei pentru haine îi contamina pe toți cei care intrau în magazin şi niciun client nu pleca cu mâna goală.

Magazinul a angajat şi câteva croitorese, care făceau hainele după tiparele luate din revista *Burda*, iar Luna

devora toate revistele, studiindu-le ore în şir. Îşi cheltuia tot salariul pe haine cumpărate de la magazin. Bunul ei gust era imbatabil. Se îmbrăca întotdeauna după ultima modă, fiind atentă la fiecare accesoriu. Unghiile de la mâini erau date cu lac, la fel şi cele de la picioare, şi se asortau cu rujul, potrivindu-se perfect cu rochia, pantofii şi poşeta. Când se îmbrăca, înflorea. Trăia o plăcere teribilă când simțea atingerea materialului pe trupul ei şi s-ar fi putut îmbrăca şi dezbrăca, şi îmbrăca din nou, toată ziua.

Luna devenea tot mai frumoasă cu fiecare zi, iar frumusețea ei era recunoscută în tot Ierusalimul. „Regina frumuseții”, o numeau, „regina frumuseții din Ierusalim”. Iar Luna, care ştia că este frumoasă şi înțelegea privirile bărbaților care nu-şi puteau lua ochii de la ea, exploata acest lucru fără pic de ruşine. Frumusețea îi dădea un avantaj şi o putere care o făceau să simtă că ar putea cuceri lumea.

Tot felul de pretendenți au început să apară la uşa ei, spre supărarea lui Gabriel, care nu aprecia cochetăria fiicei lui, dar ei nu-i plăcuse niciunul. Îşi petrecea timpul liber cu un grup mare de tineri şi tinere, rude şi vecini, târându-i la cinema în fiecare seară. Luna iubea filmele atât de mult încât, dacă ar fi putut, ar fi mers şi la matinee, şi la proiecțiile de peste zi, şi la cele de seară. Cinematograful ei preferat era Tel Or, de lângă barul Fink, unde era întotdeauna plin de ofițerii englezi care veneau cu prietenele lor evreice. Luna nu s-ar fi gândit niciodată să pună piciorul într-un asemenea loc şi, după film, ea şi prietenii ei mergeau la Restaurantul Tiv Taam, de lângă cinematograf. Îi plăcea să danseze şi, din când în când, îi ducea şi la Cafeneaua Europa, înnebunindu-i cu dansurile ei de cha-cha-cha sau swing, iar băieții stăteau la rând pentru a dansa cu ea. Pofta sa de viață trezea pe toată lumea din amorțire. Era foarte

greu să n-o admiri pe încântătoarea Luna, care îşi dorea doar haine, să râdă şi să danseze.

În vreme ce alți tineri de vârsta ei erau interesați de ceea ce se întâmpla în țară şi în lume – germanii erau pe punctul de a pierde războiul în fața aliaților, veştile legate de lagărele morții începeau să ajungă şi în țară, organizațiile clandestine evreieşti începuseră să-şi intensifice atacurile împotriva autorităților britanice. Dar Luna era complet detaşată, trăindu-şi viața ca şi cum în țară n-ar fi fost niciun război şi nicio luptă. Când Gabriel şi Rahelica stăteau la masă, discutând despre ce se mai întâmplase peste zi, îi ruga să se oprească, să nu-i strice buna dispoziție.

Odată cu întoarcerea la Ierusalim a tinerilor soldați din Brigada evreiască, după încheierea războiului mondial, batalionul de pretendenți la mâna Lunei a crescut, dar ea le-a respins orice încercare.

— Îl aştept pe cavalerul meu pe cal alb sau într-o maşină albă, i-a spus Rahelicăi. Şi, până la venirea lui, nu vreau să ies cu nimeni!

— Şi cum o să ştii cine e cavalerul tău?

— Când va veni, voi şti.

Trupa Habima sosise de la Tel Aviv cu piesa *Negustorul din Veneția*. Gabriel a rugat-o pe Luna să-l însoțească, dar ea l-a refuzat.

— Merg la filme, i-a spus, dezamăgindu-l din nou.

Cât de mult şi-ar fi dorit să aibă un partener pentru spectacolele de teatru şi evenimentele culturale pe care le iubea atât de mult. De când crescuse şi devenise o tânără femeie, prefera compania colegilor şi îl refuza tot timpul.

— Merg eu cu tine, *papo*, s-a oferit Rahelica.

Cel puțin una dintre fiicele lui s-a dovedit a fi om.

Roza a auzit conversația, iar inima ei s-a strâns încă o dată. Era căsătorită cu Gabriel de ani de zile şi încă nu se

obişnuise cu faptul că nu se gândea niciodată şi la ea. Nici măcar nu-i trecuse prin minte s-o invite la teatru. Cu excepția vizitelor la rude şi vecini, nu o lua niciodată nicăieri. Nici la cinema, nici la teatru şi nici la operă. Nici nu-şi mai aducea aminte când fusese ultima dată la cinema, dar şi atunci mersese cu vecina ei, Tamar, pentru a vedea filmul ei preferat, *Pe aripile vântului*. Dar asta se întâmplase în urmă cu foarte mult timp.

Of, *Señor del mondo*, ce făcuse de merita un asemenea tratament din partea soțului ei, ce păcat comisese, să-i fie iertat, încât chiar şi după toți aceşti ani de când era *Señora* Armoza, soțul ei o trata în continuare ca pe scaunul pe care se aşază ca să asculte radioul. Scaunul e confortabil, s-a obişnuit cu el, dar dacă la un moment dat se va rupe, nu va regreta, va cumpăra pur şi simplu unul nou. *Dio santo*, ce n-ar fi dat să-i zâmbească şi ei, măcar o dată. Ce n-ar fi dat să vorbească şi cu ea mai mult, aşa cum vorbea cu Rahelica despre ce se mai întâmpla prin lume şi despre ştirile din ziare.

Ce, ea nu avea nicio opinie? Nu avea nimic de spus? Şi încă ce multe are de zis, dar Gabriel nici măcar nu ştie asta. Când a întrebat-o vreodată soțul ei, ține-l-ar Dumnezeu sănătos, ce mai face? Când l-a interesat vreodată dacă are nevoie de ceva, altceva în afară de banii pe care îi dădea pentru gospodărie? Când a observat dacă are sau nu o rochie nouă? Şi, chiar aşa, pentru ce să-şi cumpere o rochie nouă? Când stai toata ziua acasă, e de ajuns şi un amărât de halat. Nu are pe nimeni cu care să vorbească. Nu are unde să-şi verse oful. Nici măcar cu Tamar, vecina ei iubită, nu vorbea, ferească Sfântul, să nu-i scape cumva vreun cuvânt în fața celorlalți vecini şi să strice imaginea familiei perfecte pe care o păstrase cu religiozitate atâția ani şi nu care cumva să se găsească cineva care să se bucure de necazul ei. Inima îi exploda şi trupul îi era uscat ca deşertul,

pentru că, de când o concepuseră pe Becky, s-o țină Dumnezeu sănătoasă, Gabriel nu mai venise nici măcar o dată să-l ude.

5

Urletele asurzitoare din toiul nopții i-au făcut pe Roza şi Gabriel să sară din pat şi să le trezească şi pe fete.

— *Dio santo!* Ce e zgomotul ăsta? a întrebat Gabriel şi a ieşit în curte în pijamale.

Roza şi-a pus pe ea un halat şi s-a dus după el. Becky a început să plângă, iar Rahelica a luat-o repede în brațe.

— Stați aici şi aveți grijă de Becky, le-a spus fetelor.

Dar Luna a ignorat-o şi a pornit-o spre locul din care venea zgomotul, grădina din centrul cartierului.

— *Hija mia, hijica*, au omorât-o, mi-au omorât fiica! Mi-au omorât fata, au omorât-o pe Matilda!

Señora Franco îngenunchease în mijlocul grădinii, lovindu-se peste față, în timp ce urletele ei străpungeau întunericul nopții, iar soțul ei stătea în picioare lângă ea, fără a i se citi pe chip nimic din ce se petrecea în sufletul lui. Trupul Matildei zăcea pe pământ, iar când s-a apropiat, Roza a observat că părul Matildei fusese ras pe o parte a capului, în timp ce o pată mare de sânge îi acoperea pieptul rochiei albe.

— Nenorociții din Lehi, a şoptit Gabriel. Ei rad părul fetelor evreice care ies cu englezii.

Toți vecinii din Ohel Moshe au ieşit din casele lor şi s-au adunat în jurul trupului Matildei, uitându-se cu ochii în

lacrimi la mama îngenuncheată, care îşi ridicase ochii spre cer, urlând:

— *Dio mio!* Ce le-a făcut fiica mea? Ce le-a făcut, de-au trebuit s-o omoare? Ucigaşi! Nenorociți! Evreii care omoară alți evrei sunt mai răi decât englezii.

Fiii femeii, care stăteau în jurul ei, au încercat s-o ridice în picioare, dar era prăbuşită peste trupul fiicei şi plângea amarnic.

— Să mă ia Dumnezeu pe mine în locul ei! De ce? De ce mi-au omorât fiica?

Imaginea cu trupul Matildei zăcând în grădină a şocat-o pe Roza. S-a întors grăbită acasă, a înşfăcat o pătură de pe pat şi a dat fuga înapoi, făcându-şi loc prin mulțimea de vecini, după care s-a aplecat s-o acopere pe Matilda. În clipa aceea, *Señora* Franco a văzut-o pe Roza.

— Tu! Să nu te apropii de fiica mea! a urlat. Ia-ți mâinile ticăloase de pe copilul meu!

Roza a pălit.

— Pleacă de lângă ea! a urlat *Señora* Franco. *Hermano*, fratele tău, *borracho*, el a omorât-o! El a fost, l-am văzut cu ochii mei. De ce? De ce? Spune-mi! Ce i-am făcut noi familiei tale, pentru ca *hijo de un perro*, ticălosul ăla, s-o ucidă pe Matilda? Asta a meritat ea, după ce ți-a găsit fata când a fugit de acasă? Asta merita drept răsplată?

A început apoi s-o lovească pe Roza, care rămăsese ca împietrită. Gabriel s-a apropiat de ea, a luat-o de braț şi a tras-o de lângă *Señora* Franco.

— Vino imediat acasă! i-a ordonat Lunei, care stătea lângă trupul Matildei, cu ochii în lacrimi. Vino acasă acum!

Au parcurs în linişte cele câteva minute până acasă, Gabriel ținând-o pe Roza de braț, în timp ce ea mergea ca o oarbă lângă el, iar Luna păşea în urma lor. Odată ajunşi acasă, Roza s-a aşezat pe un scaun şi a izbucnit în plâns. Era pentru prima dată când Gabriel şi fetele o vedeau

plângând. A plâns mult timp, iar el a stat lângă ea, dar nu a făcut nimic s-o aline. Doar după ce şi-a revenit, a întrebat-o încet.

— La ce se referea *Señora* Franco? Când a găsit Matilda copila şi care dintre ele a fugit de acasă?

Rozei nu-i venea să-şi creadă urechilor. O văpaie s-a aprins în pieptul ei, ameninţând s-o mistuie.

— *El Dio que me mate*, să mă omoare Dumnezeu! a urlat ea, pierzându-şi cumpătul. *Señora* Franco spune că Efraim a ucis-o pe Matilda, iar tu mă întrebi care dintre fete a fugit de-acasă? Întreabă-ţi singur fetele care dintre ele a fugit de acasă, cine s-a dus la inglezi şi le-a turnat minciuni despre mama ei, cine m-a făcut să mă urc în maşina unui ofiţer inglez, pentru a fi dusă la poliţie şi interogată ca un criminal. Întreabă, întreabă! Dacă nu ştii, întreab-o pe Becky. Nu ar fi putut Becky, *mi alma*, să meargă la poliţia ingleză, nu? Poate tu, Rahelica? Nu tu, *querida*, le-ai spus inglezilor că te-a aruncat mama ta afară din casă? Spune-i lui *papo*, *querida*, spune-i dacă ai fost tu!

Furia Rozei l-a speriat pe Gabriel. N-o mai văzuse niciodată pe soţia lui atât de mânioasă. Bineînţeles, a ghicit imediat care dintre fiicele lui era capabilă de aşa ceva şi s-a uitat lung la Luna. Ea şi-a plecat privirea, fără a îndrăzni să se uite spre el, cu ochii plini de lacrimi. O înfricoşase imaginea Matildei zăcând moartă, cu o gaură în piept şi cu părul ras, dar îi era teamă şi de furia mamei, şi de privirea dură a tatălui ei. Gabriel nu a rostit niciun cuvânt. A adus o carafă cu apă şi i-a turnat Rozei un pahar.

— Bea, a rugat-o încet. Bea, după care mergem la culcare. Poate că *Señora* Franco se înşală. Poate a văzut pe cineva care semăna cu Efraim. Iar tu, i-a spus Lunei, te duci direct în pat. Ne vom lămuri mâine-dimineaţă.

Înmormântarea Matildei Franco a avut loc în miez de noapte, fiindcă în Ierusalim morţii trebuiau îngropaţi

imediat. În aceeaşi noapte, poliția britanică a bătut la uşa familiei Armoza şi a percheziționat casa. Roza a fost dusă încă o dată la Complexul Rusesc. De data aceasta, Gabriel a mers împreună cu ea şi le-a spus polițiştilor că soția lui nu l-a mai văzut pe fratele ei de ani de zile, dar şi că el, personal, se opune acțiunilor Lehi şi că nu şi-ar ajuta cumnatul nici în ruptul capului şi că l-ar lăsa în stradă. Bineînțeles că nu era adevărat. Şi-ar fi riscat şi viața pentru a-l ajuta pe Efraim, dar atunci ar fi spus orice pentru a-şi scoate soția din încurcătură.

Roza a stat ore întregi în camera de interogatoriu. Anchetatorul britanic a încercat să afle detalii despre Efraim, dar ea i-a spus din nou şi din nou că, de când părăsise Ierusalimul şi plecase la Tel Aviv, nu mai ținuse legătura cu el.

— Fratele tău este un ucigaş nenorocit, i-a spus ofițerul, el şi toată organizația aia a lui. A ucis o fată tânără, nevinovată.

— Dar de unde ştiți că Efraim a omorât-o pe Matilda? a izbucnit ea. Putea fi oricine!

— Doamna Franco a declarat sub jurământ că l-a văzut pe Efraim. Nu avem niciun dubiu că fratele dumneavoastră e criminalul, i-a răspuns ofițerul cu vehemență. Tot ce trebuie să facem este să-l găsim şi, când se va întâmpla, voi sta eu însumi în camera în care va fi spânzurat.

A doua zi, după ce Gabriel a plecat la magazin şi fetele s-au dus în treaba lor, Roza i-a făcut o vizită Sarei Laniado.

— *Dio mio*, Roza, de ce ai venit? E periculos, i-a spus Sara. Nu trebuia să vii aici, nu trebuie să fim văzute împreună.

— *Señora* Sara, crezi că a fost Efraim, chiar crezi că Efraim a ucis-o pe Matilda?

— Da, *querida*, cred. Înainte de a fi ucisă, Efraim a fost aici cu Yitzhako. Au mâncat şi au băut ceva, au mai stat puțin şi, Dumnezeu să mă ierte, i-am auzit vorbind. I-am auzit

spunând că şi-a găsit sfârşitul această *putana* care umblă cu englezii.

— Ai auzit şi nu ai spus nimic?

— Ce puteam spune? N-ar fi trebuit să ascult, să-mi ierte Dumnezeu păcatele, dar cum era să ştiu că o vor ucide pe fiica lui Franco? Eu şi Eliahu ne duseserăm deja la culcare şi, la vreo zece minute după aceea, am auzit împuşcăturile şi țipetele.

— Cum, cum să fie fratele meu mai mic un criminal?

Roza era paralizată de durere şi jale.

—Şi de ce Matilda? O cunoşteam din ziua în care s-a născut.

— Roza, trebuie să pleci acum, i-a spus Sara. Du-te acasă şi nu vorbi despre Efraim cu nimeni. Roagă-te ca englezii să nu-l prindă, nici pe el şi nici pe Yitzhako, fiindcă altfel sigur îi vor spânzura. Şi nu mai veni aici, până când nu se termină totul. Stai acasă cu soțul şi cu fiicele tale şi nu spune nimănui ce ți-am povestit, i-a mai spus în timp ce o conducea spre uşa de la intrare.

— Unde ai fost? a tunat Gabriel în clipa în care a ajuns acasă.

— Am fost să vorbesc cu Sara Laniado. Fiul ei e cu Efraim.

— Să nu îndrăzneşti să te mai duci vreodată la Sara Laniado. Nici să nu mai ieşi din casă! E multă tensiune şi în piață, şi în cartier. Vreau să stai acasă şi să ai grijă de fete. Ține-le şi pe ele acasă câteva zile. Nici Luna n-ar trebui să mai meargă la serviciu.

— Dar, *papo*, nu pot să nu mă duc la magazin. Domnul Zacks o să mă concedieze.

— Tu! a răcnit Gabriel. Să nu scoți niciun cuvânt. Ține-ți gura şi nu scoate un sunet!

Apoi, întorcând-se spre Roza, a spus:

— Cum e posibil, cum e posibil să nu-mi spui că a fugit de acasă şi că ai găsit-o la secția de poliție?

— S-a întâmplat acum mult timp, Gabriel, n-am vrut să te amărăsc. S-a întâmplat şi gata. Era mică.
— Şi acum nu este? a urlat el, lovind cu pumnul de masă. Familia ei trece printr-o adevărată tragedie şi singurul lucru la care ce gândeşte ea este că domnul Zacks o va concedia!? Copil egoist!

— N-ai auzit ce a spus *papo*? i-a zis Rahelica Lunei când a rugat-o să meargă să-i spună domnului Zacks că e bolnavă. Nu mă duc nicăieri. Mi-au ajuns toate țipetele şi plânsetele mamei, aşa că, măcar o dată în viața ta, comportă-te şi tu ca un om normal!
— Rahelica, te implor. Voi face orice-mi ceri. O să te las chiar şi să-mi porți rochiile. Trebuie să te duci, trebuie să mă ajuți!
— Cine crezi că vrea rochiile tale prețioase? M-am săturat de tine! Ne faci numai necazuri. Li te împotriveşti lui *papo* şi mamei tot timpul. Nu mă duc la niciun domn Zacks. Din partea mea, poate să te şi concedieze!
— Poate în visele tale. Dacă nu te duci tu să-i spui că nu pot veni la muncă, mă duc eu.
— Du-te, să vedem cum o să te lege *papo* de pat, cât să nu te mai mişti!
Luna nu a îndrăznit să meargă la Zacks&Son fără permisiunea tatălui ei. A stat acasă timp de trei zile, până când domnul Zacks şi-a făcut apariția la uşa lor.
— Luna e acasă? a întrebat-o el pe Roza.
— Bine ați venit, domnule Zacks. Vă rog, intrați, i-a spus politicoasă şi a trimis-o pe Rahelica s-o cheme pe Luna.
— Domnul Zacks? Aici? În casa noastră? Dar nu sunt îmbrăcată. Nu vreau să mă vadă aşa zdrențuită. Spune-i că vin într-un minut, i-a zis Luna surorii ei şi a fugit să se schimbe, să-şi aranjeze părul şi să se dea cu ruj.
Când a apărut în prag, Rozei i s-a tăiat respirația. Era încântătoare, o regină a frumuseții, fără îndoială. Rochia îi

cobora pe coapse şi îi accentua formele, iar părul îi era atent aranjat. Domnul Zacks zâmbea larg. Şi el era fascinat de Luna. Ştia că venise pe neaşteptate şi se minuna de faptul că, în numai câteva minute, s-a îmbrăcat şi s-a aranjat. Nu se gândea să renunțe la cea mai bună vânzătoare a lui şi venise personal să se intereseze de ce nu apăruse la magazin.

— Eşti bolnavă, Luna? a întrebat-o cu blândețe.

— Nu, nu este, a răspuns Roza în locul fetei. Dar tatăl ei crede că n-ar trebui să muncească, ci că ar trebui să stea acasă.

— Să stea acasă? a întrebat domnul Zacks uimit. Dar nu e păcat? Luna îşi iubeşte slujba. Nu o plătesc de ajuns? Fiindcă, dacă aceasta este problema, atunci foarte bine, o să-i măresc salariul cu câteva lire.

— Nu asta e problema, domnule Zacks, i-a răspuns Roza. Problema este că soțul meu nu vrea ca ea să lucreze pentru altcineva. Avem şi noi magazinul nostru, aşa că, dacă vrea să lucreze, poate lucra pentru noi.

— Niciodată n-o să lucrez la piață! a țipat Luna, deschizând gura pentru prima dată de la sosirea domnului Zacks.

Rozei îi venea s-o pălmuiască, dar s-a abținut.

— E vreo problemă, doamnă Armoza? E o problemă în faptul că Luna lucrează la Zacks&Son?

Vocea omului a făcut-o să tresară.

— Cu tot respectul, domnule Zacks, nu vă cunosc, i-a răspuns ea cu răceală. Nu pot negocia cu dumneavoastră. Dacă vreți să discutați despre slujba Lunei, mergeți la magazinul nostru din Piața Mahane Yehuda şi vorbiți cu soțul meu.

— Nu! Nu vă duceți! i-a spus Luna. Tatăl meu este un om foarte încăpățânat. Dacă mergeți, se va încăpățâna şi mai tare. Mai lăsați-mă câteva zile şi voi sta eu de vorbă cu el.

Sigur voi găsi o soluție. Dar, vă rog, domnule Zacks, mai dați-mi un răgaz de câteva zile.
— Nicio problemă, Luna, aştept, dar nu foarte mult. Am nevoie de cineva în magazin şi nu pot sta fără vânzătoare.

În seara aceea, când Gabriel s-a întors de la magazin, era supărat şi ursuz. Nu s-a atins de mâncarea pe care o pusese Roza pe masă şi s-a dus direct la baie. Când a ieşit, s-a aşezat pe scaunul lui şi s-a cufundat în paginile ziarului.
— Nu mănânci, *querido*? l-a întrebat Roza.
— Toată piața vorbeşte numai despre fratele tău, *borracho*, care a ucis-o pe Matilda Franco. Mi-am pierdut pofta de mâncare!
— Dar de unde ştiu ei că fratele meu e criminalul? Cine se poate jura că l-a văzut?
— *Señora* Franco l-a văzut. Nu e de ajuns pentru tine?
— Bine, şi ce vrei să fac eu, Gabriel? Sunt eu responsabilă pentru faptele fratelui meu?
— Nu, bineînțeles că nu! Tu abia dacă eşti responsabilă pentru faptele fiicei tale. Tu eşti responsabilă pentru faptul că nu mi-ai spus că s-a pierdut şi că ai găsit-o la secția de poliție, atât de responsabilă eşti!
Roza a început să fumege.
— Nu s-a pierdut, fata străzii, şi nu, nimeni n-a găsit-o. S-a dus singură la poliție, de capul ei, şi le-a spus inglezilor minciuni despre mama ei, care o lasă singură în curte, noaptea, şi nu-i dă voie să intre în casă! Am înnebunit de îngrijorată ce eram şi a fost neobrăzată cu mine în fața blestemaților de inglezi. A măturat cu mine pe jos în fața *bastardos* ălora!
— Cum adică s-a dus singură la secția de poliție, Roza? O fată de zece ani se duce la poliție singură?
— Poate că o fată de zece ani nu, dar fiica ta dragă s-a dus. Imediat după ce ai plecat la Beirut a început să facă nazuri. S-a tăvălit pe jos şi a început să urle ca *una loca*, până când

toți vecinii au ieşit la ferestre. Am rugat-o să intre în casă, dar *nada*, a continuat cu urlatul şi plânsul, ca şi cum aş fi omorât-o. Şi ce făcusem? Eu eram cea care plecase la Beirut şi o părăsise? Tu erai, aşa că ce puteam face? Le-am dus pe Rahelica şi pe Becky înăuntru, le-am dat ceva de mâncare, dar ea nu voia să vină. Când m-am dus afară s-o caut, nu era nicăieri, aşa că am căutat-o în tot cartierul.

— Şi ce legătură are săraca Matilda Franco cu toate astea? a întrebat-o el pe un ton tăios.

— Chiar atunci se întorcea acasă cu ofițerul ei englez şi a văzut că o căutam pe Luna, aşa că ofițerul s-a oferit să ne ajute. M-a dus cu maşina la stația de poliție, iar acolo am găsit-o pe fiica ta vorbind cu polițiştii inglezi, spunându-le că am dat-o afară din casă. Da, soțul meu drag, asta e fiica ta, o fată le toarnă inglezilor minciuni despre mama ei!

Gabriel n-a mai scos niciun cuvânt. A împăturit ziarul şi s-a dus în dormitor. Roza a pus înapoi în oală mâncarea de care Gabriel nici nu se atinsese, şi-a dat jos şorțul şi a ieşit din casă. Era prima dată când îndrăznea să ridice vocea la Gabriel. S-a aşezat pe un scăunel în grădină, odihnindu-şi spatele de peretele casei, respirând aerul proaspăt şi răcoros al Ierusalimului. Ştia că Gabriel nu va accepta faptul că i-a ascuns prostiile Lunei, chiar dacă trecuse mult timp de atunci. Dar ştia şi că Luna va continua să-i facă viața grea. Însă îngrijorările ei legate de Luna păleau în fața grijilor pe care şi le făcea pentru Efraim. Nu putea suporta gândul că, dacă îl prindeau inglezii, ferească Sfântul, urma să fie spânzurat. Nu va permite să se întâmple aşa ceva. Imaginea cu Rahamim atârnând de Poarta Damascului nu se va repeta! Trebuia să-l ajute, să intre cumva în contact cu el. S-a ridicat de pe scaun, a pornit-o către Sukkat Shalom şi a bătut la uşa Sarei Laniado.

Sara a deschis înspăimântată uşa.

— Să fii sănătoasă, *Señora* Roza, mi s-a scurs tot sângele din vene. Am crezut că sunt iar englezii care-l caută pe Yitzhako.

— Iartă-mă că te deranjez, dar nu pot dormi. Nu ştiu ce să fac. Trebuie să ştiu ce se întâmplă cu Efraim.

— Şşşşt, nu mai vorbi prostii, *Señora* Roza! Acum nu e momentul să-l cauți. Mai bine lasă-l să se ascundă până când englezii renunță să-l mai caute. Dacă îl cauți, îl pui în pericol. De unde ştii că nu te urmăresc şi pe tine? Ți-am spus să nu mai vii aici. Ne pui pe toți în pericol. Dacă bănuiesc că sunt împreună, l-ar putea acuza şi pe Yitzhako de uciderea Matildei.

— Păi, de unde ştii că Efraim a ucis-o şi nu Yitzhako? a insistat Roza.

— Toți ştiu! *Señora* Franco l-a văzut fugind. Şi dacă Yitzhako a fost cu el, nimeni nu l-a văzut. Şi atunci, de ce să fie pus degeaba în pericol? Dumnezeu să te ajute, *Señora* Roza... te implor să nu mai vii iar aici. Nu-l pune pe Yitzhako în pericol şi pe noi toți.

— Dar dacă Efraim are nevoie de ajutor? Dacă nu are unde să se ascundă?

— Şi dacă nu are, unde ai putea să-l ascunzi? Sub pat? Soțul tău vă va arunca pe amândoi afară din casă. O să-ți pierzi şi bărbatul, şi fetele. Mai bine te-ai duce acasă, te-ai linişti şi apoi mai vedem. Rămâi sănătoasă, *Señora* Armoza, du-te şi jură că nu mai vii pe-aici.

Sara a împins-o pe Roza afară, iar ea a ieşit cu capul plecat. Nici măcar în aerul curat al Ierusalimului nu putea scăpa de senzația de sufocare pe care o simțea în piept, sfâşiată între loialitatea față de soț şi fete şi teama pentru fratele ei.

Zilele care au urmat nu i-au adus nicio uşurare. Oriunde mergea, oamenii o vorbeau pe la spate şi nu-i mai putea ignora. Când s-a dus la băcănie, cei doi frați ai Matildei s-au

întors şi au scuipat în spatele ei. Altădată, Becky a venit acasă plângând şi i-a zis că nişte copii s-au luat de ea, au tras-o de păr şi i-au spus că unchiul ei era un ucigaş de evrei. Luna şi Rahelica nici nu mai ieşeau din casă. Rahelica o ajuta pe Roza cu treburile din gospodărie, iar Luna era liniştită şi încetase să se mai plângă că-şi pierduse slujba.

Până şi vecina ei, prietena ei cea mai bună, Tamar, începuse s-o evite. Roza a hotărât să pună capăt tensiunii şi a bătut la uşa lui Tamar.

— Ce am făcut de te porți aşa? a întrebat-o pe Tamar.

— Uite, Roza, i-a răspuns Tamar, nu ştiu cum să-ți spun. Îmi eşti ca o soră şi aşa îmi este şi *Señora* Franco. Sunt împărțită între voi două, dar ea are mai multă nevoie de mine acum. Stă culcată pe podea cât e ziua de lungă, sfâşiindu-şi hainele şi smulgându-şi părul, jelindu-şi fiica. Sunt acolo, cu ea, s-o ajut în zilele de *shiva*. Ce pot să fac?

— Dar de ce sunt eu vinovată? a întrebat Roza. Şi dacă acceptăm că Efraim a ucis-o pe Matilda, deşi ştiu că nu a făcut-o, cu ce sunt eu vinovată?

— Nu eşti, *querida*, dar este fratele tău, îi eşti rudă şi atunci când se întâmplă o crimă într-o familie, nici cea mai bună dintre familii nu mai rămâne bună.

— Îmi eşti ca o soră, a implorat-o Roza, nu poți să-mi întorci spatele acum, când am cea mai mare nevoie de tine.

— *Ti caro mucho*, Roza, te iubesc mult, dar Victoria Franco are mai multă nevoie de mine acum şi dacă e să aleg între tine şi ea, cu ea trebuie să fiu acum.

Roza a tăcut, cutremurată de răspunsul vecinei ei. Fără niciun cuvânt, s-a răsucit pe călcâie şi a ieşit din casa lui Tamar. Cele trei minute scurse pe distanța dintre casa ei şi cea a lui Tamar, aflată de cealaltă parte a curții, au durat o veşnicie. A simțit că toți ochii se îndreaptă spre ea, urmărind-o de la fiecare fereastră. Toți locuitorii cartierului Ohel Moshe, după cum îşi putea da seama, făcuseră deja o

alegere. La fel ca Tamar, şi ei o aleseseră pe Victoria Franco. Era de-acum o proscrisă.

Relația dintre ea şi Gabriel era tot mai încordată cu fiecare zi ce trecea. Rareori vorbea cu ea şi, timp de o săptămână, nu s-a atins de mâncarea pe care i-o punea în față. Fetele erau mai tăcute ca oricând. Rahelica şi Becky au refuzat să mai meargă la şcoală şi, pentru prima dată în viața ei, Roza a hotărât să le țină acasă fără să se consulte cu Gabriel. Au stat în camera lor aproape toată ziua şi au lăsat-o singură. Nici Luna nu o mai tachina, purtându-se ca şi cum ar fi păşit pe vârfuri în preajma ei.

Într-o dimineață, după multe zile în care nu ieşise din casă, Roza s-a dus în curte şi s-a aşezat pe scaun. Avea pe genunchi un vas de cupru plin cu orez şi alegea boabele.

Curtea era cufundată în linişte. Vecinii evitau să iasă când se afla ea acolo, dar era hotărâtă să nu se mai ascundă ca un criminal. Chiar dacă fratele ei o ucisese pe Matilda, deşi ea era convinsă că nu el fusese criminalul, nu voia să lase pe nimeni s-o pedepsească pentru ceva ce nu făcuse ea.

În timp ce alegea orezul, Rahelica a ieşit şi s-a aşezat la picioarele ei.

— Mamă, dacă este adevărat că unchiul Efraim a omorât-o pe Matilda? a întrebat fata.

— *Sera la boca!* Nu spune aşa ceva! Efraim nu a omorât pe nimeni! E o înscenare şi nu-l putem acuza pe Efraim, dacă nu am văzut cu ochii noştri. Nu spunem astfel de lucruri despre familia noastră.

— Dar, mamă, toți spun că el a omorât-o fiindcă ieşea cu englezii.

— Şi? Să spună ce vor. De când ne interesează pe noi ce spune lumea?

— Oamenii spun că Lehi ucide fetele evreice numai dacă le dau informații englezilor despre evrei; crezi că de asta a ucis-o?

Roza a simțit că poate în sfârşit să respire. Asta era! Dacă Efraim a omorât-o pe Matilda, atunci a avut un motiv. Nu doar că ieşea cu ofițerii inglezi, dar îi şi turnase pe evrei! Acum totul era limpede. Într-unul dintre rarele ei momente de manifestare a emoțiilor, i-a cuprins capul Rahelicăi cu amândouă mâinile şi a început s-o sărute.

— *Gracias, gracias, querida mia*, i-a spus fetei, care nu era obişnuită cu atingerea mamei ei, care nu săruta şi nu îmbrățişa niciodată pe nimeni. *Gracias el Dio*, acum înțeleg totul.

Când Gabriel s-a întors acasă în seara aceea, Roza a deschis subiectul.

— Ştii de ce omoară Lehi fetele evreice? Le omoară doar dacă sunt turnătoare. De-asta au omorât-o pe Matilda. I-a turnat pe evrei la inglezi, de asta i-au ras părul. Rahelica spune că e semnul lui Cain.

Gabriel a simțit cum i se urcă tot sângele în cap.

— Ține-ți gura! a urlat el, lovind cu pumnul în masă. Nenorocitul ăsta de frate al tău ne-a băgat pe toți în necaz, ne-a stricat relațiile cu toată lumea din Ohel Moshe, Sukkat Shalom şi Piața Mahane Yehuda. Nu pot nici să merg prin piață, fiindcă toți mă tratează ca pe un lepros. Sunt cumnatul ucigaşului şi tocmai eu – Gabriel Armoza, un bărbat respectat de toată lumea, sunt nevoit acum să merg cu capul plecat şi să evit privirile oamenilor. Ştii de câți ani cunosc familia Franco? Din ziua în care m-am născut! Acum nici măcar nu pot să mă uit în ochii lor. Ştii câți clienți am avut azi la magazin, Roza? Poate zece. Ştii ce înseamnă asta? Că vecinii noştri ne boicotează şi tu mă înnebuneşti cu semnul lui Cain?! Semnul lui Cain este ceea ce a pus netrebnicul ăla de frate al tău, *borracho*, pe familia mea;

ăsta e semnul lui Cain! Nu vreau să mai aud niciun cuvânt despre Efraim în fața fetelor. Îți interzic să-i mai pronunți vreodată numele. De azi înainte, Efraim nu mai există! Dacă vrei să vorbeşti despre el, du-te la Zidul Plângerii şi lasă acolo un bilețel, vorbeşte cu *Señor del mundo*. Dar în această casă, Efraim nu mai există!

Spre deosebire de Roza, Gabriel chiar credea că Efraim o omorâse pe Matilda Franco. Om paşnic, nu putea să justifice crima în niciun fel de circumstanțe, indiferent dacă era vorba despre evrei sau englezi. În ziua în care *Señora* şi *Señor* Franco, părinții Matildei şi clienții lui fideli, au intrat în magazinul lui şi au aşezat un borcan de migdale şi stafide pe tejghea, a înțeles că era timpul să-şi mute familia din Ohel Moshe.

— Nu mai vrem nici mierea, nici prezența ta, i-a spus *Señora* Franco. Nu vrem să mai avem nimic de-a face cu familia ta şi cu siguranță nu vrem migdalele şi stafidele pe care Matilda, odihnească-se în pace, le-a cumpărat de la tine înainte ca Efraim, cumnatul tău, fi-i-ar numele şi amintirea uitate, să o omoare, a zis femeia, după care s-a întors şi a ieşit din magazin împreună cu soțul ei, lăsându-l pe Gabriel umilit şi mut de uimire.

Din fericire, magazinul era gol, Avramino şi Matzliah erau plecați în pauza de prânz, şi nimeni nu a fost martor la ruşinea lui.

Gabriel se simțea slăbit, aşa că s-a aşezat pe scaunul din spatele tejghelei, cu capul învârtindu-i-se pe umeri şi cu o durere în piept. A băut puțină apă dintr-un pahar de lut şi a încercat să-şi pună ordine în gânduri. Plănuia de mai multă vreme să-şi mute familia într-un apartament modern, într-un cartier bun al oraşului, dar, dintr-un motiv sau altul, nu o făcuse. Acum nu mai puteau locui în Ohel Moshe, în atmosfera aceea ostilă. Îşi va muta familia în cea mai bună zonă a Ierusalimului, pentru ca fetele să înceapă o viață

nouă. Nimeni nu trebuia să ştie că *borracho*, beţivul de cumnat al lui, era un criminal.

O lună mai târziu, Gabriel a anunţat-o pe Roza că trebuie să-şi facă bagajele.

— De urgenţă, i-a spus. Ne mutăm.

În trei zile, familia Armoza şi-a împachetat toate lucrurile, iar hamalii angajaţi dinainte au încărcat mobila, cutiile şi hainele într-o căruţă trasă de doi cai legaţi la ochi, care aştepta în faţa porţii de la intrarea în cartierul Ohel Moshe.

Familia Armoza s-a mutat într-o clădire spaţioasă, cu lift, de pe strada King George. Roza nu-şi găsea locul în această casă nouă şi mare, din al cărei balcon se vedeau strada, Agenţia evreiască, Mănăstirea Ratisbonne şi Sinagoga Yeshuron. De pe fereastra laterală, din camera fetelor, se putea vedea Parcul Oraşului, cimitirul musulman din Mamilla şi, dincolo de el, zidul Oraşului Vechi. Nu aveau suficientă mobilă pentru a umple toate camerele. În casa lor veche din Ohel Moshe aveau trei camere: camera Mercadei, în care nimeni nu a mai călcat după plecarea ei la Tel Aviv, o cameră pentru fete şi o a treia încăpere, care ziua servea de salon, iar noaptea devenea dormitorul ei şi al lui Gabriel. În casa cea nouă, ea şi Gabriel aveau o cameră a lor şi la fel aveau şi fetele. Aveau chiar şi o cameră de oaspeţi, care era acum goală, fiindcă Gabriel hotărâse că nu vor muta toate „vechiturile” din Ohel Moshe în casa nouă de lângă Rehavia.

Deoarece nu aveau destul mobilier cât să umple toate camerele, Gabriel a cumpărat o canapea nouă pentru camera de oaspeţi şi paturi noi pentru fete. Deasupra fiecărui pat erau montate dulăpioare; Becky şi Rahelica îşi puneau în ele manualele, în timp ce Luna îşi aranja pe rafturi cosmeticele. În interiorul dulapului ei, Luna lipise o fotografie a Ritei Hayworth, pe care o decupase dintr-o revistă. De la magazinul de tâmplărie al fraţilor Romano au cumpărat o masă rotundă, pe care Roza a pus o faţă de

masă brodată cu mâinile ei. Au adus cu ei vitrina din casa veche, o bijuterie care le aparţinuse Mercadei şi lui Rafael. Pe interior avea oglinzi, care reflectau piesele din porţelan şi cristal atât de elegante şi delicate, încât pe Roza nu a lăsat-o inima să le dea de pomană. Pe raftul de marmură erau aşezate fotografii în rame de argint cu ea şi Gabriel, tineri şi frumoşi, din vremea logodnei lor. El şedea pe scaun, ţinând în mână un ziar, iar ea purta o rochie neagră, elegantă, cum nu mai purtase de ani de zile, stând încordată şi serioasă lângă el. Alături de fotografia lor de logodnă se afla o alta, o fotografie de familie care îi înfăţişa pe ei doi, stând pe scaune, cu fiicele lor aşezate lângă ei. În dormitorul lui Gabriel şi al Rozei era un şifonier mare, cu uşi pe care erau montate oglinzi şi doi lei sculptaţi în partea superioară a acestora.

Niciodată nu-i spunea ce avea de gând să cumpere. A luat totul de unul singur, fără s-o roage nici măcar o dată să meargă cu el la cumpărături.

În fiecare zi, muncitorii descărcau noi piese de mobilier şi accesorii. În loc de arzător cu butelie, a cumpărat cel mai nou cuptor electric şi i-a spus:

— Gata cu buteliile, începând de azi găteşti pe plita electrică.

De asemenea, a cumpărat o ladă frigorifică Levitt, care avea o secţiune specială pentru un bloc întreg de gheaţă. Când trăiau în casa veche din Ohel Moshe, vânzătorul de gheaţă venea cu căruţa şi striga „Gheaţă! Gheaţă!”, suna din clopot şi toţi vecinii se adunau pe strada Agrippa şi luau acasă câte un sfert sau câte o jumătate de bloc. Căruţa cu gheaţă nu ajungea până la apartamentul cel nou; în schimb, venea un camion. Şoferul stătea la colţul străzii, lângă Agenţia evreiască, şi claxona pentru a-şi anunţa sosirea. Dar Roza nu mergea niciodată să cumpere gheaţă; cum ar fi putut să coboare toate scările acelea şi să ajungă la camion

la timp? Iar dacă ar fi ajuns totuşi, cum ar fi putut căra blocul greu de gheață până la etajul al patrulea?

— *Sano que 'stas*, Gabriel, cum facem cu gheața? l-a întrebat după trei zile fără gheață şi cu toată mâncarea stricată.

— *Por Dio*, Roza, dar care e problema ta cu liftul? Nu vrei să te emancipezi?

Nimic nu o putea convinge pe Roza să ia liftul. A ignorat ironiile Lunei şi a rămas fidelă hotărârii de a nu merge cu maşinăria aceea monstruoasă. Gabriel nu a avut încotro, fiind nevoit să-l trimită pe Matzliah cu bicicleta să ia gheață de la camion şi să o ducă la apartament.

Ce să fac eu cu toate aceste lucruri noi pe care le-a cumpărat Gabriel? se întreba Roza, neavând niciun vecin de la care să ceară un sfat. Nu se obişnuise nici cu plita electrică, iar când Gabriel pleca la serviciu, scotea arzătorul şi butelia de sub chiuvetă şi gătea. Un singur lucru din apartamentul lor o minuna: o cămară ventilată, al cărei perete dădea spre exterior şi era acoperit cu o meşă, lăsând aerul să circule şi păstrând astfel mâncarea proaspătă.

În locul perdelețelor care acopereau spațiul gol de sub chiuvetă în casa din Ohel Moshe, avea acum dulapuri din lemn; în locul carpetelor ornamentale de pe pereți, avea acum un covor întins pe podeaua din salon. Totuşi, în ciuda confortului evident, se simțea pierdută în apartamentul din strada King George, care avea atâtea scări şi atâția vecini care urcau şi coborau toată ziua cu liftul. În ciuda politeții lor, a urărilor de bun-venit şi a faptului că o întrebau de fete şi de soțul ei, nu avea nimic în comun cu ei.

— Mamă, hai să mergem la Maayan Shetov, i-a sugerat odată Rahelica, observând cât de singură se simțea mama ei.

— Ce să facem în Maayan Shetov, *querida*? Totul e scump acolo. Cu banii pe care îi dai pe o pereche de chiloți, poți

cumpăra mâncare o săptămână. Nu, *querida*, mai bine du-mă la Mahane Yehuda. Nu e nimic pentru mine în Maayan Shetov. Totul e prea sofisticat pentru o femeie ca mine.

Ştia că erau avuți şi că soțul ei câştiga îndeajuns de mulți bani încât să aibă un trai confortabil, dar nu-i plăcuse niciodată extravaganța, aşa că se încrunta când vedea prețurile foarte mari din noul cartier, comparativ cu cele din fostul cartier. De asemenea, nu înțelegea cum locuiau oamenii în această clădire mare, cu toată lumea încuiată în spatele uşilor, şi cum nimeni nu intra niciodată fără să sune sau să bată la uşă.

Rozei îi lipseau foarte tare uşile deschise din Ohel Moshe, îi era dor să stea de vorbă cu vecinii în curte, să audă discuțiile oamenilor din jur, să şadă pe scaun după-amiaza şi să mănânce pepene rece şi brânză sărată. Murea de dorul conversațiilor pline de căldură în ladino, în timpul cărora mâncau fiecare din farfuriile celorlalți, de competiția tacită dintre vecine pentru cele mai bune *borekas* şi cel mai gustos *sofrito*. Cel mai tare îi lipsea vecina ei Tamar. O iubea pe Tamar ca pe o soră şi îşi aducea aminte cu drag de vremurile în care o susținuse fără să-i pună niciun fel de întrebări. Acum Roza se simțea foarte singură. Nu o impresionau nici măcar toaleta şi baia cu cele două robinete, unul pentru apă rece şi unul pentru apă caldă, care, împreună cu liftul, îi încântau pe membrii apropiați ai familiei şi îi făceau să vină în vizită, să vadă aceste minuni.

Dar Roza nu avea nevoie de o baie şi de robinete separate pentru apă caldă şi apă rece. Nişte săpun şi puțină apă fierbinte sunt de ajuns pentru mine ca să mă simt curată, se gândea ea.

Spre deosebire de Roza, fetele erau fericite. Le plăcea noul apartament şi s-au adaptat repede. Gabriel a înscris-o pe Becky la Gimnaziul Rehavia, care era la câteva minute de casă. La început, Rahelica schimba două autobuze până la

Liceul Beit Hakerem, dar, pentru că era obositor, s-a hotărât să se mute şi ea la Gimnaziul Rehavia, iar acolo şi-a făcut cu uşurință prieteni noi, care învățau şi locuiau în acelaşi cartier.

Într-o dimineață, familia Armoza şi vecinii din marea clădire de piatră de pe strada King George au fost treziți de o explozie. O bombă explodase în clădirea Postului Palestinei, de pe strada Hasolel, şi cutremurase inima oraşului. Clădirea s-a prăbuşit, iar cele aflate în vecinătate erau grav avariate; oamenii au sărit de la balcoane, unii dintre ei murind în urma impactului cu pământul, în timp ce răniții au fost duşi la spitalul orăşenesc. Restul rezidenților au fost evacuați şi transportați cu tot cu bunurile lor la hotelurile Warshavsky şi Zion.

Roza era speriată de moarte. Fiindu-i frică să rămână singură în apartament, i-a spus lui Gabriel:

— Poate ar fi mai bine dacă fetele n-ar pleca astăzi de acasă. E periculos acolo. Poate e mai bine să stea aici, cu mine.

— *Por Dio*, Roza, i-a răspuns furios soțul ei, în vremurile pe care le trăim, fiecare zi e periculoasă. Nu e deloc simplu, dar ce să facem? Să ne închidem cu toții între patru pereți şi să stăm aşa cât e ziua de lungă?

— *Querido*, l-a rugat ea, e periculos afară. Nu vreau să li se întâmple ceva fetelor.

— *Basta*, Roza! a protestat el. Mereu va apărea câte ceva. Nu putem să ne oprim din trăit. N-o să li se întâmple nimic fetelor.

Dacă a înțeles frica Rozei de a sta singură în apartament, nu a lăsat totuşi nimic să se vadă.

De la o zi la alta, lui Gabriel îi era tot mai greu să ia autobuzul Hamekasher de pe strada King George până la Piața Mahane Yehuda. Ar fi trebuit de mult să-mi cumpăr o maşină, se gândea el. Aşa că a cumpărat la un preț de nimic

o maşină Austin 1935, de la un doctor bătrân, care nu mai putea conduce din pricina vârstei. Gabriel i-a plătit suma cerută, singura condiție fiind aceea de a-i aduce maşina la adresă şi de a o parca în fața clădirii. Acum nu-i mai rămânea decât să se înscrie la şcoala de şoferi, să dea examenul şi să obțină carnetul.

În ziua în care l-a primit, Gabriel a luat toată familia la plimbare pe străzile Ierusalimului. Foarte puțini oameni îşi permiteau o maşină, dar succesul lui Gabriel – cu doi ani înainte îşi extinsese afacerea şi, în parteneriat cu Mordoh Levi, deschisese o fabrică de halva – umpluse contul bancar deschis la sucursala de pe Calea Jaffa a Băncii anglo-palestiniene, aşa încât putea cu siguranță să-şi permită atât maşina, cât şi întreținerea ei.

Îi plăcea să conducă şi insista să le lase pe Becky şi pe Rahelica la şcoală, chiar dacă se afla foarte aproape de apartamentul lor, iar pe Luna o ducea la Zacks&Son. Încetul cu încetul, a căpătat tot mai multă încredere în el şi şi-a dus familia la Tel Aviv, pentru a le vizita pe mama şi pe sora lui. Uneori mergeau până la Tiberias, unde dimineața coborau la Marea Galileii, iar spre seară ieşeau cu barca la pescuit şi se scăldau în razele soarelui, care picta în nuanțe de roz şi galben lacul şi munții din jur. Uneori Rahelica sărea în apă, făcând-o pe Roza să simtă că-i stă inima în loc şi s-o strige să se întoarcă în barcă. Luna, văzând că sora ei era în centrul atenției, sărea şi ea, înotând cu capul deasupra apei, în aşa fel încât să nu-şi strice coafura.

— Ca o lebădă, spunea Gabriel, şi Roza se gândea: ca cineva care habar n-are să înoate.

Dar cum ar fi putut vedea asta tatăl ei? El vedea numai ce era mai bun în fiica lui. Şi imediat se certa pe ea însăşi, fiindcă ori de câte ori sărea Rahelica în apă, se îngrijora atât de tare şi nu-şi lua ochii de la ea, dar când Luna făcea acelaşi lucru, abia dacă se uita în direcția ei. Uneori

mergeau de la Tiberias la izvoarele termale din El Hama, despre care se spunea că aduc sănătate şi longevitate.

Sâmbăta, Gabriel şi fetele mergeau în Ein Feshka, unde îşi petreceau ziua înotând în piscine şi plutind în Marea Moartă, după care se întorceau la Ierusalim. Roza a continuat să țină Sabatul şi nu mergea cu ei, dar, cu timpul, singurătatea şi sentimentul de înstrăinare pe care le trăia în noua casă – cu care nu s-a obişnuit niciodată – au făcut-o să-şi încalce principiile şi să se alăture călătoriilor lor din ziua de sâmbătă. Cât îi mai lipsea Ohel Moshe, se gândea. Dacă aş fi trăit în Ohel Moshe, aş fi stat acasă cu vecinii şi nu aş fi încălcat sabatul, dar aşa, ce să fac în apartamentul acesta mare, eu şi patru pereți? Doar să înnebunesc.

Însă excursiile familiei în afara Ierusalimului au încetat nu la mult timp după aceea, fiindcă vremurile erau tulburi şi imprevizibile. Atentatele se țineau lanț. Bombe, împuşcături, tensiunea crescută dintre evrei şi arabi şi interdicțiile frecvente impuse de poliția britanică, toate îngreunau călătoriile spre zonele mai puțin populate, precum Ein Feshka. Chiar şi drumul dintre Ierusalim şi Tel Aviv era considerat acum periculos, fiindcă lunetiştii arabi stăteau în aşteptare şi trăgeau în maşinile care treceau pe fâşia îngustă de lângă Castel. În felul acesta s-au încheiat şi vizitele la bunica Mercada şi *tia* Allegra.

Două luni mai târziu după prima bombă din clădirea Postului Palestinei, s-a întâmplat şi a doua oară. Un vehicul britanic armat a explodat în mijlocul străzii Ben Yehuda. Două clădiri au fost complet distruse, iar altele s-au prăbuşit. Când Roza i-a interzis Lunei să mai meargă la serviciu – îl implorase pe domnul Zacks s-o primească înapoi, imediat ce a lăsat-o Gabriel – şi Rahelicăi şi lui Becky să meargă la şcoală, Gabriel a fost forțat să fie de acord cu ea. Nu puteai şti unde va cădea următoarea

bombă, s-a gândit el. Mai bine să rămână acasă câteva zile, până se mai liniştesc lucrurile.

Becky s-a speriat de moarte din cauza exploziilor şi a acceptat să rămână acasă cu mama ei, iar Luna, chiar dacă a vociferat la început, în sinea ei era foarte speriată de ce se întâmpla. Dar Rahelica, imediat ce tatăl ei a plecat la magazin, profitând de faptul că surorile erau ocupate şi mama ei stătea întoarsă cu spatele, a fugit în apropiere de locuința lor, la Gimnaziul Rehavia, unde învățau ea şi Becky. Avea deja cincisprezece ani şi se alăturase organizației Hagana, împreună cu prietenii ei. Erau împărțiți în grupuri şi învățase deja să se lupte, să lege noduri şi chiar să folosească arme. La o zi după explozia celei de-a doua bombe, au alergat cu toții la locul deflagrației, de pe strada Ben Yehuda. Misiunea lor, pentru care se pregătiseră intens, era să formeze un lanț care să-i împiedice pe trecători să blocheze evacuarea răniților.

Roza şi Gabriel nu ştiau nimic despre viața secretă a Rahelicăi. Singura care ştia era Luna.

— Ar trebui să intri şi tu în Hagana, a îndemnat-o Rahelica, trebuie să-i dăm afară pe englezi, să avem un stat al nostru.

— Vorbeşte în şoaptă. Dacă aude tata, ăsta va fi sfârşitul tău. Ştii ce crede despre unchiul Efraim.

— Nu e acelaşi lucru, a protestat Rahelica. Unchiul Efraim face parte din Lehi, eu sunt cu Hagana.

— Termină cu prostiile! De ce să fii în Hagana? Sunt mii de băieți care tocmai s-au întors din armata britanică şi se învârt chiar aici, sub nasul nostru. Trebuie să ne găsim câte un băiat, şi eu şi tu, şi să ne mărităm.

— Să ne mărităm? Când termin şcoala, intru în Palmah, ca băieții.

— Despre ce Palmah vorbeşti?! Cine crezi tu că te lasă pe tine să intri în Palmah? Nu poți pleca de-acasă până nu te

măriți. Aşa e în familia Armoza. Dacă vrei să pleci de-acasă, îți găseşti un soț.

— Dar vreau să iau parte la lupta pentru apărarea țării. De ce nu înțelegi?

— Ce să înțeleg? Fetele nu luptă. Fetele aşteaptă să se întoarcă băieții din armata britanică şi să se mărite cu ei.

— Of, Luna, nu mai pot să te-ascult. Arde pământul, toată istoria poporului evreu atârnă de un fir de păr şi tu vorbeşti de nunți.

— *Vai de mi sola*, ce cuvinte! Eu nu înțeleg istoria, dar înțeleg oamenii şi cu oamenii lucrurile stau în felul următor: femeia e femeie şi bărbatul e bărbat; nu contează dacă e război sau pace.

— Of! a zis Rahelica enervată. Tot ce te interesează pe tine e să te distrezi, să ai haine drăguțe şi rujuri. Eşti doar o fată nesăbuită.

— Sunt nesăbuită fiindcă îmi place să mă îmbrac frumos? Ce vrei de la mine, să fiu *shmatte* ca tine? Să mă îmbrac ca o primitivă? Tu, tu eşti ca un băiat. Ce bărbat se va îndrăgosti de tine? Dacă mai pui pe tine şi pantaloni kaki şi cămăşi ruseşti, atunci chiar că nu-ți mai găseşti niciun băiat!

— Cu tine nu se poate vorbi! Îți spun despre visul meu şi tu îți bați joc de mine. Nu-ți mai spun niciodată nimic! a zis Rahelica, ieşind din casă şi trântind uşa în urma ei.

Era hotărâtă să ia parte la luptă, chiar dacă îi era frică de tatăl ei, iar când a venit timpul să avanseze şi să devină instructor pentru Tineretul Hagana, Rahelica a ales să fie liderul Batalionului de juniori Hagana, cercetaşi. Ştia că pentru aceste cursuri ar fi trebuit să plece din Ierusalim, dar n-avea nicio şansă să obțină aprobarea tatălui ei.

În noaptea dinaintea începerii cursului, n-a putut pune geană pe geană. Era atât de entuziasmată să se pregătească pentru prima ei acțiune la sediul de pe strada Havaslet! Cea

mai bună prietenă a ei s-a hotărât s-o însoțească şi au mers în curtea de lângă clădirea de lemn, amândouă îmbrăcate în uniforme kaki. Rahelica îi căuta din priviri pe prietenii ei de la şcoală, dar nu-i vedea nicăieri. S-a apropiat de un grup de fete adunate în curte şi le-a întrebat dacă ştiu unde se ține noul curs.

Una dintre fete s-a uitat la ea, măsurând-o din cap până-n picioare, şi i-a răspuns:

— Nu există niciun loc pentru fetele sefarde. Valea!

Rahelica, atât de tolerantă în mod normal, a fost cuprinsă de o furie teribilă şi, fără să se gândească de două ori, i-a dat fetei un pumn în nas.

— Nimeni, le-a spus ea, nimeni n-o să mă alunge de aici. Familia mea e la a şasea generație în Ierusalim, în timp ce aşkenaza asta abia a coborât din barcă. Aşa că ar trebui să-mi arate un pic mai mult respect, înainte de a vorbi cu mine!

Povestea despre Rahelica, sefarda care i-a dat un pumn aşkenazei, s-a împrăştiat cu repeziciune peste tot, şi fata a devenit o legendă, apoi un cadet extraordinar la cursul de instructaj. La finalul cursului, s-a organizat o drumeție pe Muntele Tabor, iar Rahelica nici măcar nu s-a obosit să-i ceară voie tatălui ei să participe. Ştia că nu-i va permite, aşa că în ultimul minut le-a spus organizatorilor că nu poate merge, fiindcă mama ei e bolnavă.

Când prietenele s-au întors din excursie şi i-au povestit ce au făcut acolo, a simțit o strângere de inimă şi, pentru prima dată în viața ei, a regretat că nu semăna deloc cu Luna. Ştia că sora sa n-ar fi renunțat. Dacă n-ar fi avut voie să plece, ar fi plecat oricum. Rahelica nu putea să-l înfrunte pe tatăl ei sau să-l manipuleze, aşa cum o făcea Luna.

După absolvirea cursului, a devenit liderul celor mai tineri cercetaşi, cei care aveau în momentul respectiv vârsta lui Becky. Odată, în timp ce îi învăța pe cei mici cum să lege

un nod dublu, a explodat o altă bombă. Vuietul se auzea din direcția Parcului Oraşului, aproape de casa ei, iar la numai câteva minute după aceea, englezii au impus o interdicție de circulație, aşa că a rămas blocată cu elevii ei în adăpostul de pe strada Havaslet.

— Trebuie să mă duc acasă, părinții mei vor muri de îngrijorare, i-a spus comandantului.

— Nimeni nu pleacă, e interdicție de circulație! i-a ordonat el.

Dar Rahelica era foarte îngrijorată pentru familia sa şi, când nimeni nu era atent, s-a furişat pe poarta din spate şi a luat-o la goană pe strada Ben Yehuda. Deodată s-a trezit în mijlocul unui schimb de focuri. A reuşit să intre într-o clădire, a bătut cu disperare la uşile mai multor apartamente, dar nimeni nu i-a deschis. S-a ascuns sub scările primului etaj, tremurând de frică. Fără niciun avertisment, polițiştii englezi au intrat ca o furtună în clădire şi, când au întrebat-o ce face acolo, a bâiguit că era în drum spre casă, când a fost impusă interdicția.

— Unde locuieşti? a întrebat-o unul dintre ei, iar când a arătat spre Parcul Oraşului, i-a ordonat să rămână pe loc.

După ce au plecat polițiştii, a mai aşteptat câteva minute înainte să iasă din clădire. Apucând o cale ocolitoare, a ajuns la Casa Halbreih. De la distanță, a putut să vadă clădirea înconjurată de poliția britanică şi şi-a dat seama că nu avea nicio şansă să treacă pe acolo.

S-a întors şi a început să alerge spre fostul ei cartier, Ohel Moshe. Când a văzut-o, un polițist arab a început să strige la ea, iar Rahelica a intrat în panică şi a continuat să alerge, până când a ajuns la casa unchiului Shmuel. A bătut la uşă, dar nu i-a răspuns nimeni. Atunci a strigat:

— Unchiule Shmuel, sunt eu, Rahelica!

Abia atunci s-a deschis uşa, iar Shmuel a tras-o imediat înăuntru.

— Ce cauţi pe străzi în timpul interdicției de circulație? a întrebat-o el.

— Eram la unitatea de cercetaşi când am auzit bubuitura. Venea din direcția apartamentului nostru şi sunt îngrijorată.

— Am auzit ştirea la radio, i-a spus unchiul Shmuel. Şi noi suntem îngrijorați, dar, dacă te prind englezii, te aruncă în închisoare. Stai aici până se ridică restricțiile.

Toată noaptea au auzit împuşcături şi polițişti răcnind în engleză şi arabă, iar când s-a ridicat interdicția, dimineața, Rahelica s-a grăbit spre casă.

— *Sana que 'stes!* a exclamat Roza, luând-o în brațe. Aproape că ne-am prăpădit de grijă. Aproape că ne-a stat inima!

Gabriel a tras-o spre el şi i-a spus încet şi direct:

— Gata cu cercetaşii. În astfel de vremuri, nu mai ieşi din casă fără să ştim unde eşti.

Frica de reacția tatălui ei a paralizat-o pe Rahelica şi, deşi ştia în străfundul sufletului că nu îl va asculta, s-a hotărât să nu-i răspundă nimic. Nici măcar n-a încercat să nege că fusese la unitatea de cercetaşi. Şi-a imaginat că, după ce n-a venit acasă în urma exploziei, Luna le spusese părinților unde era. S-a uitat în jurul ei, prin cameră, s-o găsească pe Luna, dar nu a văzut-o.

— Unde e Luna? a întrebat-o atunci pe mama ei.

— S-a dus la Zacks&Son. Nu poate să stea niciun minut departe de magazin, i-a răspuns Roza.

— Ei bine, a zis Gabriel, mă duc chiar acum acolo. Haide, Becky, te duc eu la şcoală. Iar tu, Rahelica, să nu îndrăzneşti să ieşi din casă, nici măcar pentru a merge la şcoală.

— Dar, *papo*, o să rămân în urmă cu lecțiile.

— Ar fi trebuit să te gândeşti la asta când te-ai alăturat unității de cercetaşi fără să ceri voie.

— Îmi pare rău, *papo*, dar ştiam că nu mă vei lăsa şi pur şi simplu vreau să iau parte la efortul de luptă. Toți elevii fac parte fie din unitatea de cercetaşi, fie din Hagana. Ai spus întotdeauna că susții Hagana.

— Nu spun că nu susțin Hagana. Spun că nu vreau ca fiica mea să ia parte la activitățile Hagana fără permisiunea mea şi că nu suport ca fiica mea să mă mintă în față.

— Dar, *papo*, nu iau parte la activitățile Hagana. Sunt în unitatea de cercetaşi.

— Acelaşi lucru!

— Te rog, *papo*, nu poți să mă ții în casă.

— Dacă nu vrei să stai închisă în casă, vino şi ajută-mă la magazin, i-a spus Gabriel.

Neştiind dacă tatăl ei vorbea sau nu serios, nu s-a clintit din loc.

— Vii sau stai închisă în casă? a întrebat-o din nou.

Fără niciun alt cuvânt, Rahelica s-a îndreptat spre uşă, urmându-l pe tatăl său. Începând din ziua aceea, nu a mai mers nici la unitatea de cercetaşi, nici la Gimnaziul Rehavia. A lucrat în magazinul lui Gabriel şi a fost mâna lui dreaptă.

Între orele două şi patru se lăsa o linişte deplină în clădirea aceea mare de piatră. Era timpul pentru siestă. Dar de când crescuseră fetele şi magazinul nu mai era aproape de casă, nimeni nu mai respecta siesta. Gabriel nu mai venea acasă în pauze, aşa cum făcea pe vremea când locuiau în Ohel Moshe, iar masa de prânz o lua fie la Rachmo, fie împărțea cu Rahelica mâncarea pe care Roza o pregătea dimineața pentru ei. Când Luna şi-a dat seama că tatăl ei nu se mai întorcea la amiază acasă, a început să nu mai vină nici ea. La ora patru fix, la fel de precis ca un ceas elvețian, liftul clădirii aceleia mari din piatră se trezea la viață, iar acela era momentul în care Becky o anunța: „Eu cobor”. Rozei nu-i plăcea deloc acest lucru. Nu putea suporta „Eu cobor” ăsta, nu avea încredere. Pentru că nu

era câtuşi de puțin ca în Ohel Moshe. Acolo, când Becky lipsea de acasă, ştia că fiica ei era la vreuna dintre vecine sau în parc, împreună cu copiii din cartier. Dar ce însemna „Eu cobor” ăsta aici? Însemna străzi uriaşe, pline de autobuze, Doamne apără şi păzeşte, şi parcuri în care cine ştie ce fel de indivizi hălăduiesc. Dar ştia că n-o putea opri pe Becky. Copila împlinise deja unsprezece ani, Dumnezeu s-o țină sănătoasă, o fată mare şi frumoasă, şi cum ar fi putut să-i interzică să iasă din casă, doar pentru că îi era frică?

În cele două ore, când în apartament nu erau nici fetele şi nici Gabriel, Roza stătea pe balcon şi număra autobuzele care treceau pe stradă, autobuzele mari Hamekasher care opreau în stația de pe stradă, lăsând şi luând pasageri. Uneori vedea câte o maşină mare şi neagră intrând pe poarta Agenției evreieşti. Oprea pe alee şi vedea cum ies din ea oameni care păreau a fi persoane importante. În timpul rugăciunii Minha, după-amiaza, îi plăcea să asculte cântecul rugăciunilor venind dinspre Sinagoga Yeshuron, aflată undeva în apropiere. Uneori se gândea să meargă la sinagogă, să stea cu femeile. Dar cu cine? Cu femei străine? Nu era ca în sinagoga din cartier, unde cunoştea pe toata lumea.

Roza se simțea foarte singură şi avea tot mai des gânduri rele. La ordinele lui Gabriel, s-a oprit din a mai vorbi despre Efraim, dar nu se oprise din a se gândi la el. De la moartea Matildei, nu mai auzise absolut nimic despre el, şi nici fratele ei nu-i trimisese vreo veste. Singura ei sursă de informații fusese Sara Laniado, mama lui Yitzhako, dar Sara i-a poruncit să n-o mai caute şi a alungat-o. În orice caz, cum s-ar fi putut duce acum acolo? Cum să-şi găsească drumul? Şi ce ar spune Gabriel dacă ar pleca de acasă şi s-ar duce în Sukkat Shalom? Vântul rece dinspre est, care sufla din direcția Oraşului Vechi, nu reuşea să alunge

valurile de căldură. Roza simțea că arde în singurătatea ei. Mai demult era apropiată de Rahelica, dar de când Gabriel îi interzisese să mai meargă la şcoală şi o luase la magazin, Rahelica nu mai vorbea cu ea sau cu tatăl ei decât dacă era necesar. Într-adevăr, se ducea cu el la magazin, lucra şi făcea tot ce i se spunea. Dar nu putea scoate un zâmbet de la ea şi era posacă. Totuşi Gabriel are dreptate, s-a gândit Roza. În noaptea în care fusese impusă interdicția de circulație, când Rahelica a lipsit de acasă, a simțit că se sufocă. Era mai bine să fie aproape de tatăl ei, decât la şcoală. Cine ştie ce pericole o mai aşteptau acolo. Oricum, îi va găsi un soț într-un an sau doi şi atunci de ce să mai meargă la şcoală?

Luna era tot mai cochetă cu fiecare zi ce trecea. Arăta ca fetele din reviste. Cum de ieşise atât de frumoasă? Cu siguranță nu o moştenise pe ea şi nici chiar tatăl ei, fie el sănătos, nu era atât de frumos ca Luna. Nimeni din familie nu era atât de frumos ca Luna, nimeni din întreg Ierusalimul nu era atât de frumos ca Luna. Să-mi fie iertate păcatele, numai necazuri vor veni din atâta frumusețe, se gândea Roza. Dumnezeu ştie pe ce străzi umblă în fiecare după-amiază.

Într-o seară, înainte ca Luna să iasă din casă, cocoțată pe nişte tocuri la fel de înalte ca Muntele Măslinilor, Roza i-a spus:

— Să fii atentă să nu cazi de pe tocuri şi să-ți rupi gâtul.

Luna i-a aruncat o privire de gheață şi i-a răspuns:

— Fii atentă să nu te transformi într-un fotoliu, stând toată ziua închisă în casă.

Roza a pălit. Nici după atâția ani nu căpătase imunitate la veninul fetei. A luat pantofii şi i-a aruncat după Luna, care s-a ferit de ei în timp ce ieşea pe uşă. Roza trebuia să scape de fata asta! Va vorbi cu Gabriel şi îi va spune că trebuie să-i găsească un soț. Era timpul să se mute la casa

ei, unde putea să-i facă probleme soțului şi s-o lase pe ea în pace. Zgomotul soneriei a făcut-o să tresară. Locuiau în apartamentul de pe strada King George de aproape un an şi încă nu se obişnuise cu soneria.

— Un minut! a strigat.

Spre surpriza ei, l-a văzut pe Gabriel stând în pragul uşii. Fără niciun cuvânt, s-a dus direct în dormitor. Era obosit şi îl durea tot corpul. În ultimul timp se simțea ca şi cum i s-ar fi îngreunat oasele şi abia se mai ținea pe picioare. Îi ardeau tălpile în pantofi şi, de cele mai multe ori, se simțea epuizat şi deprimat. Dăduse inițial vina pe situația din țară. Era îngrijorat de incertitudine, de siguranța fetelor. Avea sentimentul teribil că le pierde. Şi era îngrijorat şi de mersul afacerilor. Situația dificilă pe care o traversa țara îi făcuse pe oameni să renunțe la a cumpăra delicatese, iar clienții se împuținau de la o zi la alta. Nici soldații englezi, care îi erau clienți fideli, nu mai veneau în Piața Mahane Yehuda. Şi nu doar atât, cererea pentru halva nu mai era la fel de mare ca în trecut, iar partenerul lui, Mordoh Levi, insista cu încăpățânare să producă marfă în cantități la fel de mari ca înainte.

— Nu te îngrijora, Armoza, ai încredere în Mordoh; totul va fi bine cu ajutorul Lui! îl asigura el.

Dar Gabriel nu avea încredere în Mordoh. Instinctele îi spuneau că partenerul lui şi afacerile cinstite nu mergeau deloc mână în mână. Nu avea nicio dovadă, dar ceva din comportamentul lui Mordoh îl deranja. Trebuie să fiu atent la kurd, s-a gândit chiar înainte să închidă ochii.

Aerul războiului plutea deasupra țării. Un autobuz Hamekasher, care-i ducea pe copiii din Oraşul Vechi la şcoală, în afara zidurilor, fusese incendiat. Ferestrele explodaseră şi doar printr-un miracol nimeni nu fusese rănit. Un evreu pe care-l chema Mizrahi fusese ucis în Oraşul Vechi în timp ce-şi făcea cumpărăturile la piață;

Yosef Yehezkel fusese rănit la Poarta Jaffa şi îşi pierduse vederea. Domnul Weingarten, preşedintele Comisiei evreieşti din Ierusalim, s-a dus la biroul comisarului şi a cerut protecție pentru rezidenții evrei din oraş, dar se pare că nu găsise o ureche receptivă la solicitările lui, aşa că situația devenea din ce în ce mai gravă.

Iarna anului 1945 a fost una foarte dificilă. Ploile torențiale măturaseră acoperişurile Ierusalimului, străzile se transformaseră în râuri, iar drumurile de acces erau blocate. Sănătatea lui Gabriel era în declin. Nu mai putea dormi şi asuda toată noaptea. Era irascibil, încordat şi tot mai furios. Îi venea greu să se trezească dimineața şi era deja extenuat înainte de pauza de prânz. Picioarele nu-l mai purtau ca înainte şi nici nu mai mergea în fiecare zi la vânzătorul de ziare, Franz, ca să schimbe două vorbe, despre una-alta. Acum o trimitea pe Rahelica să-i cumpere ziarul. Nu mai mergea nici la fabrica de halva. Deşi nu avea încredere în partenerul său kurd, îl lăsa pe el să se ocupe de afaceri. Abia dacă găsea suficientă putere pentru munca de la magazin. Contrar obiceiului, începuse să delege tot mai multe sarcini şi doar rareori se mai implica în luarea deciziior. Avea dificultăți în a sta pe scaun şi îi era greu să se ridice, ca şi cum o greutate îi atârna de membre. Se mişca tot mai încet, iar uneori îşi pierdea echilibrul.

— Du-te să-l vezi pe doctorul Sabo, i-a spus Roza. Poate ai răcit sau ai mâncat ceva rău.

Însă el, care fusese bolnav o singură dată în viața lui, i-a ignorat sugestia.

—Sunt doar obosit. Lucrez din greu la magazin. O să treacă.

Dar nu a trecut. Fetele şi Roza au observat că, de fiecare dată când Gabriel încerca să se ridice de pe scaun, avea un mic tremur. Uneori vorbea foarte încet şi rar, ca şi cum nu şi-ar fi găsit cuvintele, după care îşi revenea.

— Ceva nu e în regulă cu *papo*, i-a spus într-o zi Luna Rahelicăi.

— Ştiu, i-a răspuns ea. Uneori stă pe scaun la magazin şi se uită în gol. Uneori mâna lui tremură atât de tare, încât nu poate pune nici măcar o bucată de brânză pe cântar.

— *Papo*, trebuie să mergi să-l vezi pe doctorul Sabo, i-a spus Luna mai târziu, în aceeaşi zi.

Dar el a ținut-o pe-a lui.

— Sunt doar obosit. Îmi trece.

— *Papo*, durează de prea mult timp, a intervenit Rahelica. Poate doctorul Sabo îți va da nişte medicamente şi atunci chiar îți va trece.

Gabriel şi-a pierdut cumpătul şi s-a ridicat supărat, dar aproape a căzut când s-a ridicat de la masă, iar Roza a alergat şi l-a prins de braț, ceea ce l-a înfuriat şi mai tare. S-a înroşit la față, a înjurat-o şi a făcut-o în toate felurile, spre surprinderea ei şi a fetelor, care nu-l văzuseră niciodată pe tatăl lor purtându-se atât de vulgar.

Când situația nu s-a îmbunătățit, Gabriel s-a dus în cele din urmă la doctorul Sabo. Doctorul a ascultat ce i-a spus Gabriel, l-a consultat şi i-a pus diagnosticul de reumatism. I-a sugerat să facă băi calde şi să viziteze izvoarele din Tiberias şi l-a asigurat pe Gabriel că totul va fi bine.

În seara aceea, Roza a pregătit o baie fierbinte pentru Gabriel. Într-adevăr, a mai scăpat de dureri, dar când a încercat să iasă din cadă, a alunecat şi a căzut. Bufnitura a făcut-o pe Roza să alerge degrabă la baie, unde l-a găsit pe soțul ei gol, aşa cum îl făcuse Dumnezeu, întins pe podea. Ea, care în toți anii de căsnicie nu-şi văzuse niciodată bărbatul dezbrăcat, s-a ruşinat şi a fugit.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat-o Luna când a văzut-o ieşind grăbită din baie.

— *Papo* e acolo, căzut pe podea, a bâiguit Roza.

Luna a intrat în baie, a luat un prosop şi l-a acoperit pe tatăl ei.

— Eşti bine, *papo*? l-a întrebat, îngenunchind lângă el pentru a-l ajuta. Rahelica!

Rahelica a venit şi ea în grabă şi l-au ridicat împreună. Micuța Becky, care auzise şi ea toată agitația, a adus halatul lui Gabriel din dormitor. L-au ajutat să se îmbrace şi l-au aşezat pe scaun.

— *Papo querido*, te doare ceva? a întrebat Luna.

Rahelica stătea lângă el şi îi ținea mâna care-i tremura incontrolabil.

— *Papo*, ce-ai pățit?

Gabriel s-a uitat în jur şi nu a răspuns nimic. Chipul lui liniştit şi frumos era acum umbrit, iar ochii îi scânteiau şi deodată a izbucnit în lacrimi. Fetelor nu le venea să creadă. Tatăl lor, acest bărbat înalt, arătos şi puternic plângea. Luna îi freca spatele, Becky îşi lipise capul de umărul lui, iar Rahelica îl ținea în continuare de mână. Toate trei plângeau împreună cu el, în timp ce Roza stătea în uşă. Inima o îndemna să se apropie de soțul său, de fete, dar picioarele nu o purtau spre ei. Era incapabilă să se alăture acestui moment de tandrețe dintre soțul şi fiicele ei. A rămas în pragul uşii, ca şi cum ar fi fost gata să plece în orice moment, ca şi cum n-ar fi aparținut acestei case, acestor fete, acestei familii. Niciodată în viața ei nu mai simțise atâta singurătate, nu mai trăise o asemenea înstrăinare, o frică teribilă legată de ce i se întâmpla soțului ei.

Starea lui Gabriel a continuat să se înrăutățească. Îşi petrecea tot mai mult timp zăcând în pat şi rareori se mai ducea la magazin. În fiecare dimineață, Rahelica mergea fără el şi îi ținea locul în spatele tejghelei. Vedea cu ochii ei cum marfa se împuțina şi cum Matzliah, în ciuda tuturor anilor în care lucrase cot la cot cu Gabriel, nu învățase nimic. O durea inima văzând că, de la o zi la alta, tot mai

puțini clienți călcau pragul magazinului. Oamenii trăiau vremuri grele şi cumpărau numai strictul necesar: pâine, legume şi pui pentru masa de Sabat. Fructele uscate, halvaua, dulciurile şi chiar şi peştele afumat erau considerate prea scumpe.

S-a hotărât să nu-i spună tatălui ei ce se întâmplă la magazin.

— Nu vreau să-l supăr, i-a zis ea Lunei, dar sunt foarte îngrijorată. Situația e gravă.

— Şi ce putem face?

— Vom aştepta să-şi mai revină *papo* şi atunci vom vedea. Între timp, am să fiu atentă la *troncho* ăla de unchiul Matzliah. Crede-mă, Luna, ar fi mai bine dacă n-ar mai lucra acolo.

— Trebuie să-l ducem pe *papo* la izvoarele termale din Tiberias, a spus Luna. Doctorul Sabo a spus că-l vor ajuta.

— Dar cum putem să-l ducem la Tiberias? *Papo* nu poate conduce în starea în care se află.

— Atunci ia-ți carnetul şi condu tu.

— Eu? *Papo* nu m-ar lăsa niciodată să-i conduc maşina.

— În momentul ăsta *papo* nu se poate opune, i-a răspuns Luna pe un ton apăsat şi cu o hotărâre care a surprins-o pe Rahelica. Înscrie-te la Asherov, unde a învățat şi *papo*.

De ce nu te duci tu? s-a gândit Rahelica. Dar ştia că sora ei cea frumoasă şi cochetă se ținea departe de orice presupunea un efort de învățare, iar pentru a conduce maşina trebuia să înveți, nu-i aşa? Luna era foarte apropiată de *papo*, ar fi făcut orice pentru el, dar nu s-ar fi oprit din a-şi trăi viața. Chiar şi acum, când era bolnav, a continuat să iasă şi să se distreze, aranjându-se şi flirtând cu pețitorii ei de la Cafeneaua Atara. Dar cum puteai să te superi pe ea? Era imposibil să nu te laşi cucerit de şarmul ei, de bucuria ei de a trăi, de dorința ei de a devora lumea întreagă. Chiar şi în vremurile acestea grele, cu *papo* bolnav

şi cu țara în pragul războiului, pentru ea nu exista nicio problemă în lume. Ce n-ar fi dat Rahelica să poată râde ca Luna. Totul o făcea să se amuze, fiecare prostie, fiecare cuvânt.

Acum, că nu mai mergea la şcoală şi nici la unitatea de cercetaşi, Rahelica ieşea uneori cu sora ei la Cafeneaua Atara sau la Cafeneaua Zichel şi vedea cum toți ochii erau întotdeauna ațintiți asupra ei, cum toată lumea atârna de orice cuvânt al ei. Luna cerea un foc şi zece tineri erau deja la masă, în timp ce bărbații de la celelalte mese aprindeau şi ei brichetele. Trebuia să se ridice doar pentru un moment şi se ridicau cu toții la unison, ca şi cum ar fi fost nişte gentlemeni britanici. Şi țigările? Prima dată când a văzut-o pe Luna fumând a fost uimită.

— Luna, ți-ai pierdut mințile? a întrebat-o pe sora ei în timp ce şedeau la o masă din cafenea.

— Să nu îndrăzneşti să-i spui lui *papo*.

— Şi de ce fumezi, mă rog? Doar fetele ieftine fumează.

— Chiar aşa o fi? Până şi Golda Meyerson fumează. Fumatul este un obicei modern, iar eu sunt o fată modernă.

Modernă, a râs Rahelica în sinea ei. Abia dacă terminase şcoala elementară, nu citea niciodată un ziar, iar dacă citea ceva era doar revista *Burda* sau vreo revistă despre filme. Da, era expertă în aşa ceva. Dacă universitatea ebraică ar fi predat modă sau studii hollywoodiene, Luna ar fi avut de mult titlul de doctor.

— Gata, Rahelica, nu mai fi aşa demodată, i-a spus Luna. Zâmbeşte şi hai să mergem să dansăm.

— Îți arde de dans? Am o mie de probleme pe cap. Magazinul e în pragul falimentului, *papo* e bolnav, în oraş se aud împuşcături în fiecare zi, iar ție îți stă capul la dans!

— Haide, i-a zis Luna. Şi dacă stai acasă, cu o față lungă, o să fie mai bine? Crezi că aşa se vindecă *papo*?

— Şi dacă are nevoie de mine?

— Mama şi Becky sunt acolo. Nu-l lasă singur. Aşa că hai, mică pisăloagă, ce spui? Vrei să te rog în genunchi?

— De ce nu? Poate vin.

În seara aceea au dansat până la miezul nopții.

— Haide, Cenuşăreaso, i-a zis Rahelica Lunei, e timpul să mergem acasă, înainte să cheme *papo* toată poliția britanică.

Au ieşit din cafenea ținându-se de braț, urmate de ceata de pețitori ai Lunei, o trupă de bărbați tineri, unii dintre ei abia întorşi din Brigada evreiască a armatei britanice. Erau tineri, binefăcuți şi plini de viață, dar, mai ales, aveau poveşti care-i însuflețeau Lunei imaginația.

— Lumea este atât de mare şi de fascinantă, iar noi n-am fost niciodată mai departe de Tiberias, i-a spus Rahelicăi după ce şi-a luat la revedere de la băieții care le conduseseră acasă.

— Cum poți să vezi lumea în felul ăsta, când lucrurile sunt atât de grave? Când războiul ar putea izbucni în orice clipă? Când în Ierusalim e aşa o harababură?

— Şi la ce mi-ar folosi să mă gândesc la necazurile Ierusalimului? Este război acum? Nu! Ne vom îngrijora atunci când va fi război. De ce să nu visăm cât timp putem? Ne costă ceva?

— Spune-mi la ce visezi tu, a râs Rahelica, neputând rămâne indiferentă la farmecul surorii ei.

— Visez că în curând mă voi mărita, iar primul lucru pe care îl voi face va fi să mă mut la Tel Aviv. Nu mai stau în groapa asta! Din prima zi în care am vizitat oraşul, am visat că la un moment dat voi locui în Tel Aviv. Tel Avivul e un oraş tânăr, lipsit de griji, liber, Tel Avivul sunt eu! Ierusalimul e bătrân, pune totul la inimă şi gândeşte prea mult. Tu, Rahelica, eşti Ierusalimul.

— Sunt bătrână? a întrebat Rahelica, rănită de remarca surorii ei. Asta crezi tu despre mine?

— Stai în magazinul lui *papo* cât e ziua e lungă, iar când te întorci de acolo, te închizi în casă. De când nu mai mergi la şcoală, ai devenit o demodată.

— Păi, ce mi-a mai rămas? M-au luat de la şcoală, m-au luat de la unitatea de cercetaşi, ce pot să fac?

— Să faci ceva! Dacă eram în locul tău, nu aş fi renunțat. M-aş fi certat cu *papo*, i-aş fi făcut viața un chin, până când s-ar fi înduplecat. Dar tu, îți spune *papo* să te laşi de şcoală şi să munceşti la magazin şi, ca o mică mironosiță ce eşti, te duci şi execuți imediat ce-ți spune.

— Nu pot să nu-l respect. Nici tu nu poți.

— Secretul, sora mea dragă, este să-l faci pe *papo* să simtă că-l asculți, că-l respecți, dar să nu renunți la ceea ce-ți doreşti. Secretul, Rahelica, este să nu ceri permisiunea pentru fiecare lucru în parte. Să spui doar la revedere şi să ieşi, iar dacă te întreabă unde te duci, să-i spui că te întorci repede. Până ajungi tu înapoi acasă, el deja sforăie.

— Dar cum pot să mă duc la şcoală, când el vrea să muncesc în magazin? Şi cum să mă duc la cercetaşi, dacă nu sunt la şcoală?

— Nu te poți duce la şcoală dacă nu te lasă, iar acum chiar are nevoie de tine la magazin, fiindcă e bolnav. Nu mai e ca înainte, când te-a vrut acolo doar ca să te pedepsească. Acum eşti mâna lui dreaptă, uită de şcoală. Dar, dacă îți doreşti atât de mult să studiezi, de ce nu te duci la seral? Şi cine a spus că trebuie să fii educat ca să faci parte din Hagana?

Dumnezeule, s-a gândit Rahelica, cum putea s-o surprindă uneori sora ei!

— Cu cine semeni aşa deşteaptă? a întrebat, îmbrățişând-o pe Luna.

— Cu tine, i-a răspuns Luna. Suntem surori, nu-i aşa?

A doua zi, la cină, Gabriel era într-o dispoziție bună şi li s-a alăturat la masă. Roza pregătise brânză sărată şi salată

de legume cu ulei de măsline şi lămâie. Pâinea albă era proaspătă, iar brânza se întindea uşor. Au mâncat în linişte, într-o atmosferă plăcută. Din când în când se mai auzeau vocile vesele ale fetelor şi glasul lui Gabriel, care cerea sarea. Singura voce care nu se auzea era cea a Rozei. Mama lor fusese aproape invizibilă în ultima vreme, după cum observase Rahelica. De când se îmbolnăvise Gabriel, simțea că se ofileşte odată cu el. S-a gândit să-i zică mamei că auzise de curând de la prietena ei Temima, membră a unui grup de tineri Lehi, veşti despre unchiul Efraim, care avea acum un alt nume şi devenise un comandant important. Dar, în cele din urmă, s-a hotărât să nu-i mai spună nimic. Dacă voia să se întoarcă la luptă, trebuia să-şi țină gura. Nimeni, nici măcar Luna, nu trebuia să-i cunoască planurile.

— Unde eşti, *querida*? Unde ai plecat, în America?

Vocea tatălui ei i-a întrerupt şirul gândurilor. A zâmbit la el, bucuroasă să-l vadă simțindu-se mai bine. Era foarte îngrijorată din pricina lui. În ultima vreme, reumatismul avea efecte neplăcute asupra dispoziției lui Gabriel. Tremurul degetelor nu trecuse, în ciuda eforturilor lui de a-l ascunde, dar zâmbetul şi delicatețea îi reveniseră. Înțelegând ocazia care i se ivise, i-a spus:

— *Papo*, vreau să mă întorc la şcoală. Pot să merg la seral, aşa că munca la magazin nu va avea de suferit.

Gabriel a rămas tăcut pentru o clipă cât o eternitate şi apoi i-a zis:

— Nu mă simt bine, Rahelica. Cu greu reuşesc să merg la magazin, aşa că trebuie să stau acasă. De ce nu preiei tu magazinul, tu şi viitorul tău soț?

— Ce viitor soț, *papo*? Nici măcar nu am un prieten.

— Va fi, *querida*, va veni un tânăr şi va fi o nuntă, iar aceasta va fi zestrea ta. Luna şi Becky se vor căsători şi vor sta acasă, pentru soții şi copiii lor; dar tu, tu ai suficientă

minte pentru a conduce magazinul. Ai învățat de la mine tot ce trebuie să ştii.

— *Papo querido*, asta îți doreşti tu pentru mine? Să lucrez într-un magazin din Piața Mahane Yehuda? Nu spuneai tu că vrei să am o educație? Nu spuneai că vrei să ne oferi oportunitățile pe care tu nu le-ai avut niciodată?

Gabriel părea că se gândeşte. Ce se întâmplase cu el? Copila avea dreptate, toată viața lui îşi dorise să le ofere fetelor ceea ce el nu primise, mereu îşi dorise ca fiicele lui să fie mai educate decât Roza, care abia reuşea să numere până la cinci şi era analfabetă. Rahelica avea dreptate, dacă nu-i plăcea să muncească în magazin, atunci de ce să nu studieze?

— Bine, *querida*, a spus în cele din urmă cu un zâmbet larg, atunci du-te şi înscrie-te la seral.

I-a sărit în brațe, acoperindu-l cu sărutări şi dansând în jurul mesei. Luna se uita uluită la sora ei, întotdeauna atât de serioasă, țopăind acum de bucurie, mai fericită decât o văzuse vreodată. S-a ridicat şi i s-a alăturat, dansând şi răzând, iar Becky s-a dus şi ea la ele şi toate trei dansau acum în jurul mesei ca într-o horă. Gabriel se uita la fiicele lui fericite şi a simțit cum îi tresaltă inima. Fetele lui superbe, fetele lui minunate, bucuria vieții lui. Nici măcar nu o vedea pe Roza, care arăta ca şi cum ar fi văzut o stafie.

Şedea în capătul mesei, uitându-se la soțul ei fericit şi la fetele care râdeau, şi se gândea la mama şi la tatăl ei, care muriseră de boala aceea blestemată; la fratele ei, Nissim, care trăia în America de atât de mult timp, încât şi uitase cum arată; la fratele ei Rahamim, spânzurat de blestemații de turci la Poarta Damascului şi, mai ales, la Efraim, care numai Dumnezeu ştie pe unde umbla şi de care îi era teribil de dor. *Ya rabi*, o, Doamne, uită-te la ea. Avea o familie, un soț, fiice, dar în momente ca acestea nu numai că nu se simțea apropiată de ei, ba chiar din contră, se simțea mai

departe ca oricând. Cu cât se gândea mai mult, cu atât se înfuria mai tare. A reuşit să le îndepărteze şi pe fete de mine. Nu i-a fost de-ajuns că toată viață a stat departe de mine? Acum şi fetele mele? Luna, sufletul lui pereche, înțeleg, m-am obişnuit, am acceptat; dar Rahelica? Becky? Ce am făcut în altă viață, de am primit o asemenea pedeapsă pe lumea asta? Ce lucruri groaznice a făcut acest suflet al meu înainte să intre în acest trup al meu? De ce plătesc un preț atât de dureros în viața asta pentru ce s-a întâmplat într-o alta? Şi-a tras scaunul şi s-a ridicat de la masă. Zgomotul scaunului căzut pe podea a potolit sărbătoarea fetelor.

— Mamă, ce s-a întâmplat? a întrebat Rahelica.

— Nu s-a întâmplat nimic. Continuați să dansați şi lăsați-mă în pace! s-a răstit şi a ieşit pe balcon.

Era ger în Ierusalim, dar ea nu simțea nimic. Umilirea îi ardea trupul, i se umpluseră ochii de lacrimi şi, cum stătea rezemată de balustradă, pentru un moment i-a trecut prin minte să se arunce în stradă. S-a gândit că ar muri şi ar scăpa odată pentru totdeauna de toată durerea, de toate sentimentele de înstrăinare, de sentimentul de orfană pe care l-a cărat cu ea din ziua în care mama şi tatăl ei muriseră şi o abandonaseră, o fetiță de zece ani cu un frate de cinci, singuri pe lume.

Chiar a doua zi, după ce s-a întors de la magazin, Rahelica s-a înscris la seral. A hotărât că-şi va plăti cursurile din salariu şi nu i-a cerut bani tatălui ei. După aceea a dat fuga direct la Zacks&Son, pentru a-i da Lunei vestea.

Rahelica se uita la sora ei, care stătea desculță în vitrină, îmbrăcând un manechin. Un tânăr chipeş s-a apropiat de ea, rămânând şi el cu privirea pierdută la Luna, ca şi cum ar fi fost fermecat. Rahelica a zâmbit în sinea ei şi a bătut în

geam, pentru a-i atrage Lunei atenția. Când a văzut-o pe sora ei, i-a zâmbit larg şi a chemat-o înăuntru.

— *Ya rabi*, o, Dumnezeule! a spus tânărul pentru el sau pentru Rahelica. Nu ştiu care e păpuşa adevărată – manechinul sau păpuşa care-l îmbracă.

Rahelica a început să râdă şi i-a spus:

— Dacă e să mă întrebi pe mine, aleg păpuşa care îmbracă manechinul şi care e sora mea.

— Şi care e numele surorii tale?

— Luna, ca luna de pe cer.

— Atunci spune-i surorii tale că sunt un lunatic.

— Să fii sănătos!

Rahelica a râs din nou şi a intrat în magazin, iar Luna s-a dat jos din vitrină.

— Cine era afară?

— De unde să ştiu? Un băiat. M-a întrebat care e numele tău. I-am spus că te cheamă Luna, ca luna de pe cer, şi mi-a spus că el e un lunatic.

— Asta ți-a spus? a întrebat Luna râzând. Pare drăguț.

— Foarte drăguț, dar eu nu sunt aici pentru acest băiat drăguț, ci ca să-ți spun că am fost acceptată la seral!

— Asta e minunat, *hermanita*! a spus Luna veselă. În sfârşit eşti din nou pe drumul tău.

— Şi totul datorită ție, Lunica. Dacă nu erai tu, nu m-aş fi gândit la seral.

Când s-a întors de la serviciu în seara aceea, Luna părea diferită. Pielea ei, care strălucea de obicei, părea acum şi mai luminoasă, ochii îi scânteiau şi împărțea zâmbete în toate direcțiile.

Cu prima ocazie, a tras-o pe Rahelica în camera lor.

— Când am ieşit de la Zacks&Son şi am sărutat mezuza, băiatul care a vorbit cu tine când eram în vitrină stătea acolo cu un trandafir în mână. Mi-l întinde şi spune: „Pentru păpuşa mai frumoasă decât cea din vitrină”. I-am

mulțumit, am luat trandafirul şi mi-am văzut de drum. Dar m-a urmărit. Îi spun: „Mulțumesc pentru trandafir, dar de ce mă urmăreşti?” La care el zice: „De astăzi voi fi umbra ta. Oriunde vei merge, voi fi lângă tine”.

— Şi ai scăpat de el?

— De ce să scap de el? E fermecător! M-a condus până aproape de casă, până la banca de la intrarea în Parcul Oraşului. Ne-am aşezat şi mi-a spus că numele lui e David Siton, că a fost în armata britanică şi că tocmai s-a întors din Italia. E sefard ca noi. S-a născut la Spitalul Misgav Ladah, în Oraşul Vechi, a mers la şcoala sefardă de Talmud Tora şi, cu cât stăteam mai mult lângă el, îmi plăcea tot mai tare. Apoi, dintr-odată, şi-a apropiat buzele de ale mele şi m-a sărutat. Clopoței, mă jur, Rahelica, am auzit clopoței! Îți vine să crezi, *hermanita*, a fost primul meu sărut!

— Eu n-am fost încă sărutată, a zis Rahelica timid.

— Nu te îngrijora. David are prieteni în armata britanică. Găsim pe cineva care să te sărute şi pe tine.

— Ce înseamnă acest „noi”, sunteți deja un cuplu? Te-a cerut?

— Bineînțeles că m-a cerut. Mi-a propus să ne căsătorim.

— Astăzi, pe banca din parc? Abia te-a întâlnit.

— Mi-a spus că, din momentul în care m-a văzut, a ştiut că voi fi soția lui, aşa că de ce să mai piardă timpul?

— Şi ce i-ai răspuns?

— Am râs, ce puteam spune? Dragoste la prima vedere; îți vine să crezi?

Când Luna şi David au început să se cunoască, s-a bucurat să descopere că, la fel ca ea, David iubea viața. Petreceau mult timp în cafenele, în cluburi şi la cinema.

— Uite şi tu ce soartă, i-a şoptit într-o seară la ureche, în timp ce stăteau pe banca din Parcul Oraşului. În ziua în care m-am întors în Ierusalim, după trei ani şi jumătate

petrecuți în războiul ăla nenorocit, merg pe Calea Jaffa şi te văd.

Luna a roşit. Nu-i venea să creadă că în sfârşit sosise cavalerul ei pe cal alb. Nu avea nici cel mai mic dubiu că-şi găsise bărbatul visurilor, omul care va fi tatăl copiilor ei. Era atât de sigură de viitorul relației lor, încât l-a invitat pe David acasă la ea. I l-a prezentat lui Gabriel, care a fost fericit să afle că era fiul Victoriei şi al lui Aharon Siton, foştii lui vecini, care îl cumpăraseră pe fiul lui, Rafael. La scurt timp după moartea lui Rafael, familia Siton se mutase din Ohel Moshe în cartierul Romema şi pierduseră legătura. Dar acum, datorită Lunei şi lui David, cele două familii se apropiaseră din nou şi, de vreme ce familiile Armoza şi Siton se cunoşteau de atâta vreme, relația dintre Luna şi David a devenit destul de repede o logodnă.

În fiecare seară, când Luna îşi termina programul de lucru la magazinul Zacks&Son, David o aştepta şi mergeau la film, la unul dintre cinematografele din oraş. După film, se mai plimbau o vreme la braț, până la banca din Parcul Oraşului, şi stăteau de vorbă. Luna îi povestea lui David despre surorile ei şi despre marea iubire pentru tatăl ei. El a observat că doar rareori pomenea ceva de mama ei, dar nu a întrebat de ce. David vorbea puțin, dar ea îl tot îndemna să-i povestească despre viața lui. Atunci a început să-i spună şi cu greu l-a mai putut opri. I-a povestit despre familia lui, despre armata britanică, despre război şi, în special, despre mama lui, cu care avea o legătură specială.

De la logodnă, Luna devenise parte a familiei Siton şi nu a putut să nu observe diferența mare de vârstă dintre părinții lui David.

— Mama mea, a început el să-i explice odată, după ce fuseseră la dans, l-a întâlnit pe tatăl meu când era doar o copilă. Chiar dacă avea numai paisprezece ani, era deja văduvă. La scurt timp după ce a fost măritată prima dată,

soțul ei a murit de holeră; şi ce om ar fi luat o văduvă? Doar un văduv ca el, cu copii. Unde să găsească ea un văduv tânăr? Aşa că i-au găsit unul mai în vârstă, care era cu treizeci de ani mai mare ca ea, şi s-au căsătorit. Tatăl meu nu a lucrat o zi în viața lui. Fiii lui, care au fugit în America de frica turcilor, au trimis bani, dar niciodată nu erau de ajuns, iar noi, copiii mici pe care îi născuse mama mea, când am împlinit vârsta de doisprezece ani, am fost retraşi de la şcoala Talmud Tora şi am fost trimişi la muncă. Am lucrat la măcelăria fratelui meu mai mare, în Mekor Haim. După aceea, când el s-a mutat la Haifa şi a deschis o măcelărie lângă portul în care erau, să mă ierți, doar prostituate şi taverne marinăreşti, m-a luat cu el. Am întâlnit marinari pe vase, le-am ascultat poveştile despre țări îndepărtate şi am vrut şi eu să văd cu ochii mei. La şaptesprezece ani am auzit că se recrutează bărbați pentru armata britanică şi că îi trimit în Europa cu vapoarele. Voiam să călătoresc peste mări. Nu m-am gândit că e război acolo. Aşa că am mințit şi am spus că am optsprezece, în loc de şaptesprezece ani.

— Cum ai făcut asta?

— Am venit la Ierusalim şi m-am dus direct la oficialul din Zikhron Tuvia. El, să-l țină Dumnezeu sănătos, dacă îi dădeai câțiva bănuți, făcea tot ce-l rugai; aşa că i-am dat nişte bani şi mi-a schimbat vârsta din şaptesprezece în optsprezece ani. M-am alăturat companiei Sarafand şi m-au făcut paznic la stația Forțelor Aeriene Regale, la Al-Bassa, lângă Ras al-Naqoura.

Dar într-o zi a venit un tip care ne-a spus că-l cheamă Gad. A zis că vine în numele Hagana, să ia voluntari pentru Brigada evreiască a armatei britanice şi că vom pleca în Europa să ne luptăm cu germanii. Ştiam că asta e şansa mea. Pentru mine era o aventură, o oportunitate de a călători. Am fost recrutat în trupa de tehnicieni şi am fost

trimis la un curs, unde ne-au învățat să construim tabere pentru armată şi să demolăm poduri. Moise Bekor, prietenul meu din cartier, era şi el cu mine.

— Şi el voia să călătorească?

— Nu, a răspuns David râzând. El voia să scape de maică-sa, care-l cicălea toată ziua. Când ne întorceam seara, îl aştepta la uşă şi urla la el: „Ce i s-a întâmplat străbunică-tii, de vii la ora asta? Soarele stă să răsară!” Când i-a spus că se duce în armata britanică, a alergat după el pe stradă, implorându-l să rămână acasă. N-o să uit niciodată cum stătea, *miskenica*, în mijlocul drumului şi plângea. Crede-mă, în momentul acela m-am gândit că Moise al nostru are o inimă de piatră.

— Şi mama ta? a întrebat Luna, care era fascinată de povestea lui. Ea ce-a zis?

— Mama mea, s-o țină Dumnezeu sănătoasă, era ocupată cu tatăl meu, care era bătrân şi o muncea ca pe o sclavă.

— Şi chiar are Moise o inimă de piatră?

— O inimă de piatră? a râs David, Moise are o inimă de margarină! E un om extraordinar. Îl iubesc ca pe un frate. Am trecut împreună prin război. Am fost cu batalionul al optulea al lui Montgomery în El Alamein şi în compania de camuflaj numărul unu. Ne-am luptat cu armata lui Rommel, care venea să cucerească țara Israelului. După cucerirea Egiptului, am fost îmbarcați şi trimişi să invadăm Sicilia. Am construit o tabără întreagă în nordul Italiei, care a doua zi a fost atacată de avioanele germane şi distrusă complet. Lupte aeriene ca la cinema.

Apoi, ne-am mutat în Monte Cassino. Fasciştii italieni erau în munți, iar noi eram undeva mai jos. În fiecare zi, oricât ne-am fi străduit să urcăm, fasciştii italieni ne împingeau înapoi. Până într-o zi, când au venit bombardierele americane şi au făcut praf şi pulbere Monte

Cassino. Fasciştii s-au predat imediat. Nu mai aveau putere să lupte, italieni leneşi. Ridicau întotdeauna mâinile în aer.

Armata a avansat către Roma şi batalionul nostru s-a oprit în Siena. Când eram în Siena, Gad a venit din nou să ne vadă, dar de data aceasta cu o misiune: să furăm echipament de la britanici şi să-l ducem la navele cu mărfuri care transportau refugiați în Israel. Am ascuns copiii refugiați în tabără, iar de acolo i-am dus pe furiş la nave, şi aşa am ajutat Hagana.

— Şi toate acestea doar de dragul aventurii? a întrebat Luna.

— Păi, în război nu a fost doar aventură. Doamne, Lunica, prin ce-am trecut în război! Dar nu te gândi, ferească Dumnezeu, că mă dau mai erou decât sunt.

— Dar eşti eroul meu, i-a spus ea, lipindu-se de trupul lui.

— Iar tu eşti prințesa mea, i-a răspuns el, apăsându-şi buzele de ale ei, părând că i le înghite.

Putea să-l sărute din nou şi din nou, fără să se sature de gustul lui. Îi plăcea senzația pe care i-o dădeau mustața lui, aroma parfumului lui, Yardley, şi îi plăcea că era întotdeauna îmbrăcat într-un costum elegant, cu o cravată asortată. David Siton era plin de şarm, sofisticat, frumos şi, cel mai important, interesant. Nu se mai sătura de poveştile lui despre război, iar el era întotdeauna bucuros să i le împărtăşească. Dar, când a venit timpul să-i povestească evenimentele din Veneția, a simțit că nu-i spune totul. A tot insistat să-i povestească despre oraşul în care în loc de străzi erau canale şi în loc de maşini erau gondole, dar el schimba imediat subiectul.

— Spune-mi, draga mea, i-a zis el, cum de nu te-a furat nimeni până acum?

— Din ziua în care am împlinit şaisprezece ani, mama m-a vrut măritată. Odată mi-au adus un promițător viitor soț din Argentina. De cum l-am văzut, am fugit de-acasă. Nicio zi

nu trecea fără să-mi spună: „Mărită-te odată, să mai aibă şi altcineva grija ta”.

— Mama ta are dreptate. E timpul să aibă altcineva grijă de tine.

— Când mama mea îşi pierde cumpătul cu mine, a continuat ea, îmi spune: „Sper ca toți copiii tăi să-ți facă ce-mi faci tu mie”. Prima dată când mi-a spus asta, am vrut să fug la bunica mea, Mercada, la Tel Aviv, să-mi facă *livianos* şi să mă vindece de blestemul mamei mele. Am început să țip ca o nebună şi atunci mama a spus: „Îți vom găsi un soț, fie că-ți place, fie că nu. E timpul să te măriți!” Atunci a apărut un bărbat mai în vârstă, avea poate în jur de douăzeci şi şapte de ani, Dumnezeu ştie pe unde-l găsise.

— Cine era?

— Tatăl meu mi-a spus că tatăl lui deține o mare brutărie şi că sunt foarte înstăriți.

— Şi de ce nu te-ai măritat cu el?

— Un bărbat de douăzeci şi şapte de ani, neînsurat? Ceva trebuie să fie în neregulă cu el!

— Şi ce-ai făcut?

— Ce crezi? Am fugit ca vântul din casă, am venit pe această bancă din Parcul Oraşului şi am rămas aici până când l-am văzut plecând. Când m-am întors, tata nu era acasă. Mama mi-a spus că se simțise atât de jignit, încât plecase să conducă pe străzi, pentru a se calma. A urlat că nimic nu mă va ajuta. Că pot să fug din casă de câte ori vreau, dar că până la urmă îmi vor găsi un soț, dacă nu pe calea cea simplă, atunci pe calea mai grea. Voia să mă mărit cu un om pe care să nu-l iubesc, aşa cum tatăl meu s-a însurat cu o femeie pe care nu a iubit-o.

— Luna, ce spui acolo?

— Spun adevărul! Tatăl meu se îmbolnăveşte din cauză că nu o iubeşte pe mama.

— Luna, dar este mama ta, i-a spus David uluit. Un înger ca tine n-ar trebui să spună astfel de lucruri.

— Mama mea trezeşte toți demonii din mine. Pe de altă parte, tatăl meu, ține-l-ar Dumnezeu sănătos, mă iubeşte mai mult decât le iubeşte pe surorile mele.

— Şi eu te iubesc mai mult decât le iubesc pe surorile tale, a zis el râzând şi a îmbrățişat-o.

Luna s-a îndepărtat puțin, prefăcându-se că vrea să se desprindă din îmbrățişarea lui, şi, pe un ton mieros, i-a spus:

— Destul despre mama. Spune-mi despre Veneția, oraşul care are canale în loc de străzi!

— Ah... Veneția, a zis el oftând şi privind visător spre cer. Nu există niciun alt loc la fel ca Veneția. E cel mai frumos oraş din lume. Am stat lângă Lido, în vilele abandonate de oamenii bogați, care au fugit şi şi-au părăsit casele ca şi cum urmau să se întoarcă în ele curând: cu mâncare în dulapuri, cu sticle de vin roşu. Ştii că italienii beau vin la fiecare masă? Îi face fericiți, şi noi, care înainte de Veneția beam numai vinul pentru *kiddush* şi pentru noaptea de Seder, am învățat de la italieni şi am început să bem vin până ne îmbătam cu totul. Dansam pe mese, cântam pe străzi. Eram fericiți ca nişte regi. După tot războiul ăla nenorocit, după atâta moarte, reveneam în sfârşit la viață!

— Şi ce s-a mai întâmplat acolo?

S-a uitat la ea ca şi cum ar fi văzut-o atunci pentru prima dată.

— Ai ascultat ceva din ce ți-am povestit? Ce altceva ne-am mai fi putut dori? Viața, asta s-a întâmplat acolo, viața.

— Şi fetele?

— Fete fără număr! Veneau la noi şi pentru o pereche de ciorapi. Pentru mâncare erau pregătite să facă orice! Nu doar ele, ci toată familia. Tații îşi trimiteau fetele şi nevestele

la noi. Îşi vindeau femeile pentru câteva firimituri de pâine şi brânză.

— Te-ai culcat cu multe femei?

— Cu o mie, ca regele Solomon, a zis el râzând.

— A fost vreuna specială? Una deosebită?

— De ce vrei să ştii?

— Fiindcă vreau să ştiu totul despre tine!

— Luna, dragostea mea, dacă există un lucru pe care l-am învățat în viață, acela este că nu e niciodată bine să povesteşti chiar totul. Nici tu mie şi nici eu ție. Ar trebui să ne spunem unul altuia doar lucrurile pe care vrem să le auzim.

6

Nici nu se stabiliseră condițiile şi data nunții, dar Luna ştia deja că, dacă va avea un fiu, îl va numi după tatăl ei.

— Nimeni nu-mi va lua onoarea de a-mi numi fiul după *papo*, i-a spus ea Rahelicăi.

— Nu se face aşa ceva. Sigur că David va dori să-şi numească fiul după tatăl lui, odihnească-se-n pace, i-a răspuns Rahelica, uimită de cuvintele Lunei.

— Să dorească el cât pofteşte!

— Luna! i-a atras Rahelica atenția, străduindu-se să nu țipe la sora ei. E o chestiune de tradiție! Întâiul născut e numit după tatăl soțului.

— Şi de când mă interesează pe mine tradiția? În zilele noastre, oamenii le dau nume moderne copiilor lor. Ce? Ar trebui să-l numesc Yoram? Nici nu se pune problema! Pe fiul meu îl va chema Gabriel!

— Bine, să vedem cum o să te înțelegi cu David.

— Dacă vom avea o fiică, poate s-o numească după mama lui. Nu-mi pasă. Niciodată nu mi-aş numi fiica după mama.

— Dumnezeu să ne aibă în paza Lui, Luna! Acum că eşti aproape măritată, fii atentă la cuvintele care ucid. Opreşte-te. Ce ți-a venit?

— Ce mi-a venit? Prin comparație, sunt un înger. Am lipit eu afişe ale organizației Etzel pe stradă, când tata credea că studiez?

— Vorbeşte mai încet, Luna. Dacă *papo* aude că am lipit afişe ale Etzel fără ştirea lui, atunci îmi voi găsi sfârşitul.

— Şi care e problema ta cu faptul că tot ce-mi doresc e să-mi numesc fiul după *papo* şi să-i ofer respectul pe care îl merită?

Doamne-ajută ca Luna să aibă o fată, s-a rugat Rahelica. Altfel, vom avea aici un al treilea război mondial. Cea mai mare temere a ei era să nu se işte vreun scandal care ar fi putut cutremura viața familiei, care şi aşa părea că atârnă de un fir de ață.

În vremurile acelea tulburi, în fiecare zi erau anunțate ambuscade ale arabilor şi se primeau ştiri despre lunetiştii care omorau evrei. Poliția britanică îi favoriza pe arabi şi nu permitea crearea de noi aşezări evreieşti sau debarcarea imigranților de pe navele care îi aduceau din Europa. „Tăciuni umbriți de foc” erau numiți. În fiecare zi de luni şi de joi erau impuse restricții şi câte o zonă întreagă era înconjurată. Nimeni nu avea voie să intre sau să iasă.

Rahelica aproape că fusese prinsă lipind afişe lângă toaletele publice din Piața Zion. Din fericire, şi-a păstrat cumpătul şi s-a ascuns într-un spațiu îngust din toaleta bărbaților. Douăzeci de minute a stat acolo, cocoțată pe toaletă, ținându-se de pereții murdari şi aşteptând ca nenorociții de englezi să plece.

Abia când a fost sigură că au plecat, a îndrăznit să iasă din toaletă. Era întuneric beznă şi, din cauza interdicției, Calea Jaffa şi Piața Zion erau pustii. Era paralizată de frică şi simțea că-i sare inima din piept, oprindu-se din când în când să tragă aer în plămâni. Ultima oară ajunsese printr-un miracol la casa unchiului Shmuel, dar ce va face de data aceasta?

Partenerul ei se făcuse nevăzut. Întotdeauna acționau câte doi şi trebuiau să stea împreună, cu excepția cazului în care se întâlneau cu poliția britanică. În astfel de situații, după cum fuseseră instruiți, trebuia să aibă fiecare grijă de el însuşi şi era exact ce făcuse ea când se ascunsese în toaletă. Unde dispăruse oare complicele ei? La un minut după ce i-a şoptit *anemone* la ureche şi a avertizat-o că vin englezii, a dispărut ca şi cum l-ar fi înghițit pământul.

Ce să facă? Maşinile poliției britanice patrulau pe Calea Jaffa şi pe strada Ben Yehuda. Îi era frică de momentul în care va fi arestată. Tot ce-i mai lipsea era ca tatăl ei să afle că devenise membră Etzel. Cel puțin nu se alăturase organizației Lehi, în ciuda faptului că prietena ei Temima o îndemnase de multe ori. Cei mai mulți dintre colegii ei de la seral susțineau organizația Lehi, mai erau câțiva adepți Hagana şi un mare grup de susținători ai Etzel. Aproape întotdeauna se iscau dezbateri înflăcărate despre care ar fi cea mai bună metodă de a-i alunga pe britanici din Israel. În cele din urmă, colegul ei, Moshe Alalouf, pe care îl plăcea în secret, a fost cel care a convins-o.

— Menahem Begin spune că trebuie să luptăm până la sfârşit! a spus el în faţa unui grup de studenţi.

— Toţi cei din Etzel sunt hoţi şi tâlhari! a strigat cineva.

Discuţia s-a aprins.

— Etzel nu ia bani pentru propriile interese. Jefuieşte băncile în care îşi ţin britanicii banii şi îi foloseşte pentru luptă! a spus Alalouf.

— Etzel ucide şi asasinează fără milă! a strigat unul dintre susţinătorii Hagana. Când au aruncat bomba spre maşina Comisarului Şef, era şi soţia lui înăuntru. Ea cu ce era vinovată?

— Era cu soţul ei, aşa că era vinovată, a răspuns Alalouf.

În ziua aceea, când s-au terminat cursurile, s-a dus la Rahelica şi i-a dat un ziar.

— Dacă te interesează, vorbeşte cu mine, i-a spus şi a plecat.

În partea de sus a primei pagini era emblema Etzel: o mitralieră îndreptată spre harta ţării lui Israel, de ambele părţi ale râului Iordan, înfăţişând o ţară mare, care avea graniţă cu Irakul. În partea de jos erau scrise două cuvinte: „Doar aşa!” În articol era atacată conducerea Mişcării Muncitoreşti, membrii ei fiind numiţi „mincinoşi, laşi şi trădători”. Una dintre ţintele principale era Moshe Shertok, care îi sugerase Comisarului Şef să înfiinţeze o unitate specială care să lupte cu organizaţiile teroriste evreieşti.

Când participa la activităţile pentru tineret, la Hagana, instructorii Rahelicăi subliniau opoziţia faţă de Lehi şi Etzel, dar ea nu se opusese niciodată vehement. Citise afişele lipite pe copaci şi pe zidurile clădirilor de organizaţia cunoscută sub numele *Mishmar Ha’Uma*, Gardianul Naţiunii, care avertiza asupra faptului că evreii care donau bani organizaţiilor teroriste subminau securitatea comunităţii şi speranţele sionismului. Posterele erau scrise cu litere mari,

îngroşate, şi le cereau oamenilor să raporteze orice astfel de cazuri la o instituție publică sau unei persoane de încredere.

„Nu vă temeți de şantaj şi amenințări!” era scris cu litere negre. Acum vedea răspunsul organizației Etzel în ziarul pe care i-l dăduse Alalouf: „Nicio limită! Nu ne vom lăsa intimidați de persecuții sau moarte! Suntem pregătiți pentru orice sacrificiu şi suferință! Vom distruge inamicul nazisto-britanic!”

Rahelica a fost profund influențată de ceea ce scria în ziar. A doua zi s-a întâlnit cu Moshe Alalouf şi i-a spus că vrea să se alăture organizației. Când au dat mâna, a simțit un fior traversându-i şira spinării. Era încântată. Nu mai simțise niciodată o asemenea emoție, un sentiment de euforie amestecat cu cel de pericol. Luna probabil ştia ce înseamnă.

Pe drumul de la şcoală spre casă, o distanță care i s-a părut mult prea scurtă, Rahelica a simțit că zboară. Faptul că petrecuse timpul cu Moshe Alalouf o entuziasmase. Era destul de tăcută în cea mai mare parte a timpului, iar când vorbea simțea că-şi găseşte cu greu cuvintele. El, pe de altă parte, vorbea încontinuu şi le ținea prelegeri despre doctrina lui Menahem Begin – înființarea unui stat evreiesc prin luptă, nu prin pasivitate.

— Tatăl meu crede că nu e corect, a spus ea, încercând să participe la discuție. Tatăl meu crede că abordarea moderată a Hagana este cea mai potrivită.

Cu greu a lăsat-o să termine propoziția, fiindcă se înroşise la față şi-şi ridicase pumnii în aer.

— Au vărsat sângele nostru! Ne-au torturat camarazii! Ne-au turnat oamenii la inamicul nazisto-britanic! I-au răpit şi i-au omorât în bătaie, în timp ce noi ne-am abținut. De ce? Fiindcă Begin a susținut asta pentru unitatea noastră națională. Dar gata! De azi înainte, ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte!

Rahelica ştia că cita din articolul din ziar, vorbind o limbă şi rostind cuvinte care nu erau ale lui. Când au ajuns aproape de casa ei, înainte de a-şi lua la revedere, a întrebat-o:

— Deci ce spui? Eşti gata să juri că te vei alia cu noi şi te vei alătura luptei?

Rahelica era o fată înaltă, dar Moshe Alalouf era cu un cap mai înalt decât ea. Şi-a ridicat privirea spre el şi ochii ei i-au întâlnit pe ai lui, închişi pe jumătate, ca şi cum ar fi fost cufundat în rugăciune. Atât de mult îşi dorea ca el să se aplece şi s-o sărute, dar el nu s-a clintit din loc. Dezamăgită, a revenit cu picioarele pe pământ şi a spus:

— Sunt gata, dar am nevoie de timp de gândire.

Brusc, s-a trezit şi el la realitate.

— De ce trebuie să te gândeşti, când țara lui Israel are nevoie de tine?

— Nu sunt încă sigură că sunt gata să mor pentru o cauză, nici măcar pentru aceea a țării lui Israel!

— În primul rând, i-a răspuns cu o mină impenetrabilă, oamenii nu mor atât de uşor. Şi nici nu sunt acceptați atât de uşor. Mai întâi trebuie să dovedeşti că meriți.

A ridicat în aer pumnul strâns şi a strigat „Doar aşa!”, după care a plecat în drumul lui. În noaptea aceea, Rahelica a fost atât de agitată, încât nu a putut dormi deloc. Moshe Alalouf, Etzel, totul se învârtea în mintea ei. S-a tot foit, până când Luna, cu care împărțea patul de când fuseseră forțate să părăsească apartamentul cel mare de pe strada King George şi să se întoarcă în Ohel Moshe, i-a tras un cot şi i-a spus:

— Ce tot ai? Mă trezeşti.

— Nu pot să dorm.

Luna s-a ridicat:

— S-a întâmplat ceva?

— Taci! O trezeşti pe Becky, a şoptit Rahelica.

— Becky sforăie ca un cal, nu o trezeşte nimic. Ce s-a întâmplat? De ce nu dormi?

Şi Rahelica i-a spus.

— Ți-ai pierdut mințile? a întrebat Luna în şoaptă. Dacă aude *papo*, te încuie în casă pe viață. Nici măcar nuntă n-o să ai.

— Nimeni nu trebuie să ştie! E secret!

Rahelica s-a dat jos din pat şi s-a uitat la sora ei.

—Dacă-i sufli cuiva vreo vorbă, nu-ți mai spun niciodată nimic şi nici nu te mai las să-mi spui ceva.

Iar Luna, care era îngrozită de gândul că sora ei n-o să-i mai asculte secretele, i-a jurat că n-o să spună nimic nimănui.

A doua zi, după cursuri, Rahelica l-a aşteptat pe Moshe Alalouf la poarta şcolii. Fără niciun cuvânt, i-a făcut semn să-l urmeze. Spre deosebire de ziua anterioară, când nu se mai oprise din vorbit, astăzi era tăcut. Când au ajuns pe strada King George, a simțit o strângere de inimă când şi-a dat seama că sunt atât de aproape de casa ei. Au trecut de Parcul Oraşului, au traversat cartierul Rehavia şi au ajuns în parcul de pe strada Rambam. Moshe a condus-o spre una dintre bănci. Imediat ce s-au aşezat, şi-a pus brațul în jurul umerilor ei şi a îmbrățişat-o strâns. Rahelicăi i s-a tăiat respirația.

— Prefă-te că mă săruți, i-a şoptit el la ureche.

— Să mă prefac? a întrebat ea confuză. Ce vrei să..., dar nu a mai reuşit să termine propoziția, fiindcă Moshe a sărutat-o apăsat.

Voia să deschidă gura, să-l sărute cum trebuie, dar felul în care el îi apăsa buzele a făcut-o să înțeleagă că într-adevăr se prefăcea. Dezamăgită, l-a împins şi s-a mutat la capătul băncii. Moshe s-a apropiat din nou de ea şi a întrebat-o în şoaptă:

— Ce faci?

— Ce faci tu?

— N-ai văzut că treceau *anemonele*? a întrebat-o, după care, din spatele unui tufiş, a luat un tub şi o cutie.

— Astea sunt afişele, i-a zis în şoaptă. Şi aici ai pastă. Trebuie să lipeşti afişele pe copaci şi pe zidurile clădirilor.

— Şi ce facem cu afişele şi cu pasta dacă vin *anemonele*? a întrebat Rahelica temătoare, tot în şoaptă.

— Le ascundem între trupurile noastre şi ne îmbrățişăm strâns. Nu vor observa. Am făcut asta de o mie de ori! i-a spus cu o voce menită să-i dea încredere, dar n-a reuşit decât s-o facă şi mai anxioasă.

N-au mai întâlnit alte *anemone* în seara aceea şi nici n-a mai fost nevoie să se îmbrățişeze şi să se sărute. Când au ajuns în cartierul Shaarei Hesed, şi-a luat rămas-bun prin salutul „Doar aşa!” şi a plecat, fără să se ofere s-o conducă până acasă. Deziluzionată şi furioasă, a pornit-o spre Ohel Moshe şi abia după ce a ajuns acasă a putut respira din nou.

— Ce se întâmplă, *querida*, de ce ai rămas fără suflu? a întrebat-o Roza.

— E întuneric şi mi-a fost frică, aşa că am fugit până acasă.

— Poate e prea periculos să mergi la cursuri, *mi alma*. Poate n-ar trebui să te duci la şcoală în vremurile astea.

— Destul, mamă! i-a răspuns Rahelica pe un ton hotărât, lucru care a uimit-o pe Roza. Îmi pare rău! şi-a cerut imediat iertare de la mama ei.

Ce i se întâmpla? Nu se recunoştea, săruta străini, lipea afişe pe întuneric, fugea de *anemone*, era obraznică față de mama ei. Acest joc nu era pentru ea. De mâine nu va mai lipi afişe. *Basta*, nu era pentru ea.

Dar nu s-a oprit. Nici a doua zi şi nici în zilele care au urmat. Pur şi simplu, nu a putut.

Rahelica era acum parte a unui grup clandestin de băieți şi fete şi lipsea destul de mult de la cursuri. Nici nu s-a gândit la ce s-ar putea întâmpla dacă ar afla tatăl ei; nu voia să se gândească la asta. Voia să lipească afişe în continuare, să înainteze pe linie ierarhică, pentru a i se încredința misiuni mai periculoase, precum cele despre care se vorbea doar şoptit şi în cea mai mare taină.

La fel ca de fiecare dată, nici acum nu-l cunoştea pe partenerul ei de misiune. Era un băiat care vorbea foarte puțin şi cu care mergea ținându-se de mână, după cum i se ordonase; doi străini pretinzând că sunt doi îndrăgostiți. El îi ținea degetul mic cu degetul lui mic. „Aşa merge fratele meu din kibbutz cu prietena lui”, au fost singurele cuvinte pe care i le-a spus. Au înaintat în tăcere, până când au ajuns pe strada Haneviim şi s-au oprit în fața Spitalului englezesc. Vizavi de el se afla o grădină mică, împrejmuind o casă în care trăise demult Rahel, poetesa. Au găsit cu uşurință afişele şi pasta lăsate sub banca din grădină şi nu a fost nevoie să pretindă că se sărută. Primiseră ordin să lipească afişele în Piața Zion, lângă cele de cinema. În felul acesta puteau fi văzute de oamenii care cumpărau bilete. Mergeau repede, pentru a termina înainte de ora stingerii, însă n-au reuşit să ducă misiunea la bun sfârşit. Când au trecut pe lângă casa doctorului Tico, pe strada Rabbi Kook, maşinile poliției patrulau deja pe străzi, anunțând stingerea. Rahelica avea de-acum săptămâni de când se apucase să lipească afişe după cursuri, dar niciodată după ora stingerii. Le spusese celor din familie că studiază pentru examene cu Temima. La început, tatăl ei s-a împotrivit.

— Nu te plimbi pe afară la ora aceea! i-a spus.

— Dar, *papo querido*, unde să studiez? Sunt la magazin până după-amiaza târziu. Când îmi mai rămâne timp?

Din fericire, tatăl ei a crezut-o. Dar ce se va întâmpla când va veni examenul? Când va reuşi să învețe? Ştia că

nimeni n-ar fi crezut că ea, mironosița Rahelica, era cea care lipea afişele grupării Etzel. Dar felul în care se simțea când făcea asta – adrenalina care-i curgea prin vene, sentimentul de a avea un scop – era ca un drog şi îi întuneca judecata.

O pisică a sărit de pe tomberoane şi i-a întrerupt şirul gândurilor. Stătea atârnată de pereții toaletei publice, ca o umbră. Cu o singură mişcare, a aruncat afişele şi pasta la coşul de gunoi. Mâine va plăti pentru asta, dar acum trebuia să se salveze, aşa că a pornit-o spre casă. Dacă o prindeau *anemonele*, totul se termina. Putea să-i spună tatălui ei că a stat la şcoală până târziu şi că nu a plecat la timp. *Vai de mi sola*, sunt mai speriată de tatăl meu, decât de poliția britanică! Când am început să gândesc ca Luna? S-a rugat să-l poată minți pe tatăl ei în față, dar, înainte de a-şi planifica minciunile, s-a trezit că trebuie să-i mintă mai întâi pe polițiştii britanici care se îndreptau cu maşina chiar în direcția ei.

— Ce cauți afară? Nu vezi că a fost deja anunțată stingerea? a strigat unul dintre ei.

— Da, domnule, i-a răspuns Rahelica, luându-şi o mutră de mieluşel inocent. Am stat la şcoală până târziu şi nu mi-am dat seama că s-a dat stingerea. Domnule, trebuie să ajung acasă, vă rog să mă ajutați. Cred că părinții mei sunt înnebuniți de grijă.

Dar, în loc să se arate înduioşați, polițiştii englezi au devenit şi mai aspri şi i-au ordonat să scoată tot ce avea în geantă. Din fericire, avea doar manualele şi caietele. I-a mulțumit Lunei în tăcere pentru faptul că o sfătuise să taie ziarul organizației Etzel în bucăți şi să-l arunce în toaletă. I-a mulțumit şi lui Dumnezeu pentru faptul că aruncase afişele şi pasta.

Polițiştii i-au spus să-şi pună cărțile înapoi în ghiozdan şi să se urce în maşină. Tremurând de frică, a făcut aşa cum i s-a spus, imaginându-se târâtă la Kishle şi încuiată în

spatele gratiilor. *Papo* nu mă va ierta niciodată, se gândea. Mă va închide în casă. Şi cel mai rău e că va crede că am devenit la fel ca Luna. Ştia cât de grea e viața lui acum, îl vedea cum încearcă să se adune, devorat de griji şi mâhnit. Dar nu spunea niciodată nimic. Doar se încrunta şi ştia că e foarte furios, dar se stăpânea întotdeauna. Iar asta era mai grav decât dacă ar fi urlat sau decât bătaia.

— Adresa, i-a strigat polițistul englez.

Rahelica i-a dat adresa din King George, dar s-a corectat imediat. Trecuseră aproape zece luni de când se mutaseră înapoi în Ohel Moshe, iar ea încă nu se obişnuise.

Spre oroarea ei, şoferul a pornit sirena. Zgomotul îi spărgea timpanele şi îi era clar că se vor opri la secția de poliție, unde va fi ținută închisă într-o celulă cine ştie cât timp. Dar maşina a trecut de secția de poliție şi s-a oprit la poarta cartierului Ohel Moshe, iar Rahelica a fost ceremonios escortată până acasă de cei doi polițişti britanici, câte unul de fiecare parte.

Ce s-a întâmplat în ora următoare, Rahelica nu şi-ar fi imaginat nici în cele mai nebuneşti vise ale ei. Polițiştii au bătut la uşă.

— Deschideți, poliția! au strigat ei.

Iar Rahelica, îngrozită, ştia deja că toți vecinii o spionau din spatele ferestrelor închise şi o vedeau pe ea, fiica cea mai cuminte a lui *Señor* şi a *Señorei* Armoza, escortată de doi polițişti englezi, şi că probabil se frecau la ochi, fără a le veni să creadă. Mama ei a deschis uşa.

— Lăudat fie Numele Lui, am crezut că mi se opreşte inima în loc! Din nou! Ne-am gândit că ți s-a întâmplat ceva!

Şi, înainte să-i întrebe pe polițişti ce voiau, a tras-o pe Rahelica înăuntru.

—*Gracias el Dio*, Gabriel, Rahelica e acasă!

Tatăl ei s-a ridicat de pe scaun şi a închis radioul. S-a clătinat un pic, s-a ținut de spătarul scaunului şi s-a uitat

întrebător la Rahelica şi la cei doi poliţişti. Luna şi Becky au ieşit şi ele din camera lor.

— Fiica dumneavoastră umbla pe străzi după anunțarea restricției de circulație, a spus unul din cei doi poliţişti.

— Iertați-mă, domnilor, îmi pare foarte rău, le-a spus Gabriel, mişcându-se cu greu în direcția lor. Blestemul de a creşte fiice. Sunt sigur că ştiți cât de greu e să creşti o fată în vremurile astea. Şi voi, le-a spus el celorlalte două fiice ale lui, uluite, ca şi cum le-ar fi pironit cineva în loc, de ce stați aşa, ca nişte pietre? Prezentați-vă domnilor.

Apoi s-a întors spre englezi şi, cu o politețe exagerată, le-a prezentat pe fete.

— Aceasta, domnilor, este fiica mea cea mai mare, Luna, apoi micuța Becky şi văd că deja ați întâlnit-o pe fiica mea mijlocie, Rahel. E o fată bună, dar cam visătoare. Nu e prima dată când umblă pe străzi după impunerea restricției de circulație. Eu am iertat-o şi sper că o veți face şi dumneavoastră.

Poliţiştii au zâmbit, uitându-se la cele trei fete frumoase, iar Roza, care până atunci stătuse lipită de uşă, şi-a venit în fire şi le-a oferit poliţiştilor un loc la masă.

— Vă rog, vă rog, domnilor, luați loc, le-a spus şi s-a grăbit să pună un bol de *bizcochos* pe masă, rugând-o pe Luna să-i servească pe oaspeți.

Gabriel s-a dus la dulap, a luat decantorul de cristal plin cu coniac şi le-a turnat în pahare. Au închinat cu toții câte un pahar în cinstea necazurilor pe care le pricinuia creşterea fiicelor.

Poliţiştii, care deja erau aşezați la masă, au băut coniacul şi imediat după ce paharele s-au golit, Gabriel le-a umplut din nou. Roza se fâțâia pe lângă oaspeții care păreau să fi uitat că se aflau în timpul serviciului şi se bucurau de conversația cu Gabriel, ca şi cum ar fi fost prieteni vechi.

— *Dio santo*, nu vor să mai plece, le-a spus Roza fetelor când au rămas singure în bucătărie.

— De ce să plece? Trei fete frumoase, coniac, de ce să plece? a spus Rahelica cu dispreț.

— Taci, *calabasa*, c-o să te-audă, a şoptit Luna.

— Dacă nu facem ceva să scăpăm de ei, a continuat Rahelica, vor dormi aici.

— Mai bine să doarmă ei aici, decât tu în închisoare, i-a răspuns Luna.

— Tăceți din gură, amândouă! Nu vreau să vă audă inglezii. Mergeți să le mai dați nişte *borekitas*, le-a ordonat Roza.

Fetele s-au întors în salon şi i-au servit pe polițişti cu *borekitas* proaspăt scoase din cuptor.

— Ai doar trei fete? a întrebat unul dintre polițişti.

— Trei, dar fac cât treizeci, a hohotit Gabriel, făcând tot posibilul să râdă sincer.

— Mai rar aşa ceva, a spus polițistul englez. Ştiu că familiile de sefarzi au mulți copii.

— Am avut mai mulți, i-a răspuns Gabriel. Dar au murit. Ce să facem, Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele lui Dumnezeu binecuvântat.

Spre surpriza lui, Gabriel şi-a dat seama că-i plăcea discuția cu polițiştii englezi, care îi mărturisiseră că le era dor de casă şi de familiile lor. Dar se făcea din ce în ce mai târziu şi trebuia să-i lase să plece, pentru a rezolva problema cu Rahelica.

Luna a profitat de prezența lor şi le-a cerut s-o lase să folosească toaleta din curte. După ora stingerii, îşi făceau nevoile în oalele de cameră pe care le țineau sub pat. Dimineața le goleau la toaletă, le spălau şi le agățau de peretele casei, lângă baia pe care o foloseau pentru a se spăla.

Doamne, s-a gândit Luna, unde erau zilele fericite din apartamentul de pe strada King George, când aveam toaletă

în casă şi baie cu gresie şi robinete de bronz? Cât de fericite au fost zilele petrecute în apartamentul de pe King George şi cât de scurte! Încă se minuna de facilitățile vieții moderne, când au fost nevoiți să se întoarcă în vechiul cartier, la foştii lor vecini şi la bârfitoarele care încă vorbeau despre cum o împuşcase unchiul Efraim pe Matilda Franco.

Polițiştii i-au permis Lunei să folosească toaleta, ceea ce le-au permis apoi şi lui Becky şi Rahelicăi.

— Doar câte una, pe rând, nu toate odată, a spus unul din ei, transformându-se dintr-odată din omul drăguț care bea coniac cu tatăl lor într-un polițist englez intimidant.

Când s-au întors fetele, cei doi polițişti s-au ridicat, le-au mulțumit Rozei şi lui Gabriel pentru ospitalitate, au atenționat-o pe Rahelica să nu mai stea afară după ora stingerii şi au plecat.

— În sfârşit, mulțumesc lui Dumnezeu, a spus Gabriel, răsuflând uşurat.

Se gândea că nu se va mai sfârşi niciodată coşmarul acela şi că nenorociții de englezi se vor muta la ei. Probabil le surâdea ideea de a petrece timp în compania a trei fete frumoase şi înaintea unui pahar de coniac scump. Şi Rozei, s-o țină Dumnezeu sănătoasă, nu i-a tăcut gura o clipă. Gura închisă a soției lui s-a deschis şi a refuzat apoi să se mai închidă, ca şi cum buzele ei rămăseseră dezlipite. Nu ştia dacă nu s-a mai oprit din vorbit fiindcă era speriată de faptul că ceva groaznic s-ar fi putut întâmpla dacă tăcea, sau dacă era mândră de engleza ei. Mulțumesc lui Dumnezeu că n-a spus niciun cuvânt despre cum a muncit ea în casele englezilor. Şi bine că nenorociții de englezi n-au întrebat-o cum de vorbeşte engleza atât de bine.

După ce au plecat, s-a aşezat în fotoliul lui, şi-a aprins o țigară cu o mână tremurândă şi a tras fumul adânc în plămâni, apoi s-a uitat la fiicele lui, care păreau să fie excesiv de harnice, făcând curățenie. Soția lui, care tăcuse

de când plecaseră englezii, stătea acum în cealaltă parte a camerei, brodând una dintre tapiseriile pe care le atârna pe pereți, ca şi cum ar fi fost opere de artă, ca şi cum casa lor era Luvrul, nu o dărăpănătură din Ohel Moshe.

Gabriel a oftat şi o durere ascuțită i-a străpuns pieptul. Cum? Cum de-au ajuns iarăşi în Ohel Moshe, după ce au locuit în splendidul apartament de pe strada King George, de lângă Rehavia, şi încă într-o situație chiar mai rea decât atunci când au plecat? Ce s-a întâmplat de-a ajuns dintr-un bărbat avut, respectat, care avea maşină şi un magazin de delicatese, un om sărac? Familia Armoza nu a fost niciodată bogată, dar nu a fost nici săracă. De ce a fost pedepsit să fie tocmai el acela care să aducă familia pe marginea prăpastiei? Nu putea să fie blestemul mamei sale. L-a anulat în ziua în care i-a făcut *livianos*, când l-a curățat de păcate, când l-a iertat şi i-a dat ordin să fie ca nou. Şi atunci, cine i-a adus atât de mult ghinion? Şi ce păcat teribil a comis, aşa încât el şi fiicele lui să merite o asemenea pedeapsă, să cadă atât de jos, dintr-un loc atât de înalt? Cât va trebui să mai care această povară, până când se va prăbuşi sub greutatea ei? Şi dacă se prăbuşeşte el, ce se va alege de fetele lui? Erau încă nemăritate şi nu aveau casa lor. Trebuia să le vadă căsătorite şi să ştie că erau bine întreținute, înainte să-şi ridice mâinile în aer şi să se predea în fața sorții. Până atunci, nu avea nicio şansă. Trebuia să care această povară pe umeri.

Fetele au terminat curățenia şi erau gata să meargă în camera lor.

— Tu, a spus Gabriel către Rahelica, rămâi aici.

Rahelica s-a uitat la Luna, dar sora ei nu numai că n-a liniştit-o, ci a şi făcut un gest cu mâna, ca şi cum urmează să-i fie tăiat gâtul, ca şi cum i-ar fi spus că *papo* avea s-o omoare.

Roza nu-şi ridica ochii din broderia ei. Dacă ar fi putut, ar fi intrat în pământ. Nu putea suporta gândul că Gabriel era furios pe Rahelica. Rahelica era ca aurul pur, *hija de oro*. Muncea ca un cal la magazin toată ziua, făcea totul pentru tatăl ei, iar el avea ochi numai pentru alintata de Luna. Rahelica făcea toată munca grea. Chiar şi acum, cine spălase vasele? Rahelica, cine altcineva? Putea Luna să-şi strice unghiile? Orice făcea *flaca*, pe ea o ierta, dar Rahelica, *miskenica*, era vina ei că fusese prinsă pe străzi după stingere? Acum va țipa la ea şi o va pedepsi. Ce fel de tată a devenit?

— Trage-ți un scaun şi aşază-te lângă mine, i-a spus Gabriel Rahelicăi, iar ea s-a supus.

S-a aşezat cu capul plecat şi a aşteptat. Spre surprinderea ei, Gabriel i-a spus încet:

— Rahelica, *querida, hija mia*, dintre toate fiicele mele eşti singura în care pot să mă încred. Eşti fată serioasă, *querida*, şi eşti responsabilă. Ştiu că am fost nedrept când te-am retras de la şcoală şi te-am dus să lucrezi la magazin, dar poți să vezi şi tu cât de multă nevoie am de tine. Ce m-aş face fără tine? Cum aş putea să mă încred în unchiul Matzliah, care, să mă ierte Dumnezeu, este opusul numelui său – „de succes”? Cum să pun bază pe Avramino, care este doar un *troncho de Tveria* şi nu face parte din familie? Doar pe tine te am, *querida*. Numai tu, cu inteligența ta, poți salva magazinul şi eşti singura care nu ar fura de la mine. De aceea te pun la conducerea magazinului de azi înainte. Sunt bolnav, *querida*. Nu mă mai duc picioarele până la Mahane Yehuda şi nici în altă parte, aşa că va trebui să ai grijă de magazin pentru mine, pentru mama ta, pentru surorile tale şi pentru toată familia ta.

Rahelica aştepta în tăcere, încercând să înțeleagă amplitudinea responsabilității pe care tatăl său tocmai o punea pe umerii ei şi se întreba de ce nu era furios pe ea,

fiindcă fusese prinsă după stingere. Gândurile îi fugeau în toate părțile. Cum să mă ocup de magazin, dacă lucrez şi studiez? În clipa aceea, ca şi cum tatăl ei i-ar fi citit gândurile, i-a spus:

— Va trebui să renunți la şcoală.

Fata simțea că se sufocă. Mai avea doar câteva luni până la absolvire. Trebuia să termine, pentru a continua după aceea cu programul de pedagogie. Pentru prima dată în viața ei, Rahelica n-a cedat în fața tatălui său.

— Îmi pare rău, *papo*, dar nu vreau să renunț la şcoală.

— Nu vrei să renunți? a repetat el, ca şi cum ar fi vrut să se asigure că n-a auzit greşit. Sunt studiile atât de importante pentru tine sau e cumva un alt motiv la mijloc?

„Acum vine”, s-a gândit Rahelica. „Tata ştie probabil de Etzel, chiar dacă n-a spus niciun cuvânt despre asta.”

— Crezi că m-am născut ieri? Îți imaginezi că eu te cred când spui că mergi să studiezi pentru examene cu prietena ta în fiecare zi? Şcoala este aproape de Piața Zion, de Cafeneaua Europa, de Cafeneaua Viena, acolo unde îşi petrec ziua toți nenorociții de englezi.

— Ferească Sfântul, *papo*, jur că nu merg niciodată la cafenele şi cu siguranță nu la cele pe care le frecventează englezii.

— În regulă, a spus Gabriel pe un ton potolit. Dar în continuare nu ai nicio altă opțiune. Trebuie să ai grijă de magazin şi, dacă nu poți face şi asta, şi să studiezi în acelaşi timp, atunci n-avem încotro, *querida*. Va trebui să te retragi de la şcoală.

— Voi face orice îmi ceri, s-a tânguit Rahelica, doar nu mă obliga să renunț la şcoală.

— Nu se poate altfel. Dacă nu o faci, magazinul se va duce pe apa sâmbetei şi nu voi mai avea ce să pun pe masă.

N-a pomenit nici măcar o vorbă despre polițiştii care o prinseseră pe străzi după ce fusese anunțată impunerea

restricției de circulație, n-a certat-o, doar i-a spus ce avea de spus şi a trimis-o la culcare.

— Ce să fac? a întrebat-o Rahelica pe Luna, care o aştepta în dormitor.

— N-ai ce să faci, i-a spus Luna cu blândețe, mângâindu-i părul.

Ştia cât de hotărâtă era Rahelica să-şi termine studiile şi să devină profesoară, dar îl înțelegea şi pe tatăl ei şi ştia că, dacă Rahelica nu va prelua magazinul, îl va prelua Mordoh kurdul, aşa cum făcuse şi cu fabrica de halva, iar familia lor va ajunge în pragul sărăciei. Voia ca sora ei să pună capăt escapadelor care o puneau în pericol şi care îi aduseseră pe polițiştii englezi în casa lor. Voia ca Rahelica să aibă visuri normale, să-şi găsească un soț şi să aibă o familie, nu visuri mari, cum ar fi alungarea englezilor şi înființarea statului. Oricum ar fi, ar trebui să lase visurile mari în seama bărbaților, se gândea Luna, pentru că visurile astea mărețe nu li se potrivesc fetelor din familia Armoza.

— Trebuie să faci ce spune *papo*, i-a zis Rahelicăi cu blândețe. Sunt prea multe la mijloc. Ce, crezi că nu înțeleg ce se întâmplă? Ai mare noroc că *papo* n-a devenit suspicios. După ce ți-a interzis să te alături organizației Hagana, tu te duci la Etzel?

— Nu-i fac în ciudă, vreau doar să iau parte la lupta pentru cauza națională.

— Trebuie să faci parte din lupta pentru cauza familiei. Dacă *papo* ar auzi că faci parte din Etzel, te-ar renega! Eşti fata cea bună a familiei. I-ar frânge inima.

— Nu va afla niciodată nimic, decât dacă nu cumva îi spui tu; jură că nu-i vei spune.

— Bineînțeles că nu-i voi spune, dar trebuie să te opreşti. Într-o bună zi te vor prinde şi te vor arunca în închisoare. Mai ales acum, când *papo* are nevoie de tine la magazin.

— Luna, ce să fac? Nu vreau să conduc magazinul. Nu pot să-l sufăr pe prostul de unchi Matzliah; şi nici cu bâlbâitul de Avramino nu mai pot, iar pe kurd îl urăsc.

— Şi eu îl urăsc pe kurd, Rahelica. Încă de când a intrat *papo* în parteneriat cu el am simțit că ne va aduce numai necazuri.

— Câinele ăla de Mordoh, a continuat Rahelica, intră în magazin ca şi cum ar fi al lui, se uită în jur ca şi cum totul va fi al lui în curând; atinge lucrurile, le mută, pune întrebări.

— Peste cadavrul meu! a zis Luna, simțind cum i se urcă tot sângele la cap. Fie şi să ajung să stau toată ziua în magazin, şi tot nu-l voi lăsa să intre.

— Kurdul este Amalec, Luna. Abia aşteaptă momentul în care va prelua magazinul şi va scăpa de *papo*, după care îşi va aduce miile de copii în locul nostru.

— Şi ăsta e tocmai motivul pentru care, *hermanita querida*, trebuie să faci ce te-a rugat *papo*! i-a spus Luna, ca şi cum ar fi câştigat o dezbatere.

— Dar de ce eu?

— Fiindcă tu ai un cap bun pe umeri, ca *papo*. Eşti cea mai deşteaptă dintre noi, de aceea.

În străfundul inimii ei, Rahelica a înțeles că nu avea de ales, dar cum ar fi putut o fată de şaisprezece ani să-i facă față lui Amalec Mordoh? Şi cum putea ea să le dea ordine unchiului Matzliah şi lui Avramino, care erau la fel de bătrâni ca tatăl ei?

A doua zi, seara, la şcoală, nici nu l-a întrebat pe Moshe Alalouf dacă ştia ce se întâmplase cu partenerul ei din noaptea trecută. Când a venit la ea cu noi ordine pentru activitățile de noapte, l-a ignorat şi s-a dus direct acasă, pregătindu-se pentru o nouă discuție serioasă cu tatăl ei. Nu avea idee ce-i putea spune. Deja îi zisese că educația era cel mai important lucru pentru ea. Cât de furios fusese pe

Luna când a decis să renunțe la şcoală şi să lucreze într-un magazin de îmbrăcăminte! Şi acum? Dacă tatăl ei o ruga să-şi întrerupă studiile, atunci cu siguranță lucrurile stăteau foarte rău.

Deşi era doar ora opt seara, l-a găsit pe tatăl ei adormit în patul lui. Mai bine, cel puțin putea să amâne o conversație dificilă pentru o altă zi.

— Nu se simte bine, i-a spus Roza. Nici nu s-a atins de mâncare. A zis că e obosit şi s-a dus direct la culcare.

— Şi Luna?

— A plecat cu David.

— Şi Becky?

— Pe-afară.

Rahelica, obişnuită să fie foarte ocupată în fiecare seară, nu ştia acum ce ar fi putut face cu ea însăşi.

— Vino să stai lângă mine, i-a spus Roza, iar ea şi-a tras un scaun aproape de mama ei, în curtea din fața casei. Rahelica, *hija mia*, am auzit ce ți-a cerut tatăl tău. Fă ce te-a rugat. Tatăl tău nu mai este omul de altădată. E bolnav. Astăzi a stat toată ziua pe scaun şi nu s-a clintit de acolo. E ca şi cum tot corpul lui ar fi frânt.

— De ce nu merge la policlinică?

— A mers, *querida*. A mers, iar doctorul i-a spus acelaşi lucru pe care i l-a zis şi doctorul Sabo – reumatism. N-am fost la izvoarele termale din Tiberias? Am fost. Nimic nu ajută. Nu e reumatism, Rahelica. Mâinile lui tremură, n-ai văzut? Abia poate ridica lingura cu mâncare. Încearcă să se ascundă, dar nu poate. Când se ridică de pe scaun, dacă nu s-ar ține de masă, ar cădea din picioare. Uneori începe să-mi spună ceva, dar îşi pierde ideea şi nu-şi mai aminteşte ce a vrut să-mi zică. Şi toanele lui, *Dio mio*, acum e fericit, acum e trist, acum e calm, acum e nervos. E bolnav tatăl tău. Dacă n-ar fi fost, crezi că numele lui ar fi ajuns să nu

mai valoreze nici două parale? Dacă n-ar fi fost bolnav, crezi că ne-am fi mutat înapoi în Ohel Moshe?

Rahelica s-a uitat surprinsă la mama ei.

— Am crezut că eşti fericită că ne-am întors în Ohel Moshe. Nu ți-a plăcut în apartamentul de pe strada King George. Îți era dor de cartier, de vecini.

— *Mashallah*, *querida*, ce vecini?! Vezi tu vecini aici? Nici măcar Tamar, care mi-a fost ca o soră, nu trece pe la mine. Din ziua în care a murit Matilda, se pare că nu mai am vecini.

— Deci nu eşti fericită că ne-am întors în Ohel Moshe? Era o consolare pentru mine să ştiu că măcar tu eşti mulțumită.

— Sunt, nu spun că nu sunt mulțumită. Nu mi-a plăcut să locuiesc în apartamentul de pe King George. Vecinii închideau uşile, să se asigure că nu vine nimeni fără să anunțe înainte, ferească Sfântul. Eram atât de speriată, încât nici măcar un pahar cu apă nu puteam să cer de la ei. Nu am de gând să-ți spun că nu am suferit când n-am mai putut ieşi afară, aşa cum stăm acum aici, că zgomotul maşinilor nu mi-a dat dureri de cap şi că liftul nu mă speria de moarte. Dar să-mi văd fetele şi pe soțul meu atât de nefericiți că ne-am întors în Ohel Moshe? Asta îmi frânge inima.

— Nu te mai necăji, o vom scoate cumva la capăt.

— O vom scoate cumva la capăt, sigur că da. Dar deşi a trecut mult timp de când Matilda, odihnească-se-n pace, a fost ucisă, vecinii nu se mai poartă cu noi ca înainte. Într-un timp, era de-ajuns să mă vadă afară şi veneau imediat, stăteam împreună, vorbeam, mâncam şi râdeam. Acum, dacă ies şi e vreo vecină pe-afară, se duce imediat în casă şi trânteşte uşa după ea. Nu, *querida*, nu am pe nimeni în Ohel Moshe. Sunt singură.

Deşi Roza nu a pomenit numele lui Efraim, Rahelica a auzit ce rămăsese nespus.

— Ai mai auzit ceva? a întrebat-o pe Roza. Ai mai auzit ceva de unchiul Efraim?

— Ah, a zis Roza, oftând cu durere. *Nada*, n-am mai auzit nimic despre el. Aş vrea atât de mult să primesc o veste. Dar nu e nimeni care să-mi poată spune ceva; pe vremuri vorbeam cu Sara Laniado, al cărei fiu este şi el în Lehi. Dar de la moartea Matildei, fie-i țărâna uşoară, nu mă mai lasă să mă apropii de casa ei. Să m-ajute Dumnezeu, cât mă mai gândesc la Efraim, cât mă mai perpelesc pentru micul meu *troncho*. Cine ştie dacă o mai fi în viață sau dacă o fi murit.

— Poate e în închisoare, la Acra? a întrebat Rahelica. Poate l-au prins englezii?

— Ferească Sfântul, *ptiu*, nu spune astfel de lucruri, să nu-l prindă ochiul rău al *los de avashos*.

— Şi atunci de ce nu dă niciun semn de viață? Eşti singura lui soră. Nu-i pasă de tine?

— Îi pasă, bineînțeles că-i pasă, dar ştie că nu sunt singură, că le am pe fiicele mele, că îl am pe tatăl tău, să-l țină Dumnezeu sănătos. Dar el, el pe cine are? *Miskenico*, cine are grijă de el?

— Poate s-a însurat? Poate are copii? a spus Rahelica, încercând s-o încurajeze pe mama ei.

— Să te audă Dumnezeu, *mi alma*, sper să fi stat sub baldachinul de nuntă, deşi nu am fost acolo să-l văd spărgând paharul de vin. Sper să aibă o soție care să-i poarte de grijă. Sper din tot sufletul.

— Ştii, mamă, a spus Rahelica, hotărându-se să aline durerea din inima mamei, circulă zvonul că a ajuns mare comandant în Lehi, că e un om foarte respectat.

— Unde ai auzit asta, *querida*? De unde ştii tu ce face sau ce nu face Lehi?

— Sunt tot felul de băieți şi fete la mine la şcoală, care ştiu lucruri şi care mi-au spus că Efraim face eforturi importante pentru poporul evreu.

— *Hija de oro!* a zis Roza, frângându-şi mâinile emoționată. Cum de ştii tu întotdeauna cum să mă linişteşti?! Ce inimă ai, ține-te-ar Dumnezeu sănătoasă, şi tocmai pentru că ai inima asta bună, *querida*, trebuie să faci ce te roagă tatăl tău, să nu ajungem ca săracii de la piață, să culegem resturi de mâncare de pe jos, într-o situație în care tatăl tău, *pishcado y limon*, să nu se mai dea jos din pat de ruşine. Ascultă-mă, *hija*, rugămintea tatălui tău e un strigăt de ajutor, aşa că nu-l dezamăgi. Nu ne lăsa.

— De ce eşti atât de tristă, iubirea mea? a întrebat-o David pe Luna, îmbrățişând-o. De ce eşti atât de descurajată? Nu mi-ai zâmbit toată ziua, nici măcar puțin.

— Îmi fac griji pentru Rahelica, de aceea n-am putut nici măcar să mă bucur de film.

După cum făceau în fiecare seară, au mers întâi la un film cu Hedy Lamarr, iar acum erau în drum spre Cafeneaua Atara, înainte de a o duce acasă pe Luna.

— Ce se întâmplă cu Rahelica? a întrebat David pe un ton indiferent.

— Două *anemone* au adus-o ieri acasă, după stingere.

— Rahelica? *Anemone*?

În sfârşit îi captase atenția.

— Au găsit-o pe străzi după impunerea interdicției de circulație.

— Ar trebui să se ducă dracului cu toții, şi ei, şi interdicțiile lor. Au adus-o acasă întreagă? E bine?

— Nu înțelegi, David, a adăugat Luna în şoaptă, situația e mult mai complicată de atât. Îți spun ceva, dar trebuie să juri că nu vei sufla nimănui vreo vorbă despre asta.

— Jur.

— Lipea afişe ale organizației Etzel, dar a apucat să le arunce chiar înainte de a fi săltată de *anemone*. Nici nu

vreau să mă gândesc ce i s-ar fi întâmplat dacă ar fi prins-o în fapt.

— Rahelica face parte din Etzel? Să fiu al naibii! Cine ar fi crezut?

— Să crezi, să crezi. A fost în Hagana la început şi acum e în Etzel. Trebuie s-o scoatem din beleaua în care s-a băgat, trebuie să-i găsim un băiat, vreun prieten de-ai tăi din armata britanică.

— Lunica, Rahelica nu e o fată potrivită pentru prietenii mei. Cum s-o spun delicat? Nu va merge.

— De ce nu? a întrebat Luna furioasă. Rahelica nu e pretenţioasă şi e o comoară de fată. Unde mai pui că e la fel de deşteaptă ca tatăl meu.

— Lunica, iubirea mea, o minte ca a tatălui tău nu va fi de ajuns pentru ca prietenii mei să vrea să iasă cu ea.

— De ce nu?

— Nu te înfuria, *mi alma*, dar sora ta nu e chiar Greta Garbo.

— Ce prostii spui, David! Sora mea e mai frumoasă decât toate iubitele prietenilor tăi. Are un suflet minunat şi asta e mai important decât orice altceva!

— *Bonica*, ştii şi tu că nu e câtuşi de puţin mai important decât orice altceva. Altfel, nu ai purta această rochie care mă înnebuneşte. Lunica, dacă ştie cineva că frumuseţea este totul, aceea eşti tu.

De cele mai multe ori, ar fi roşit auzind acest compliment, dar nu de data aceasta. Acum era furioasă. El i-a luat mâna, dar ea şi-a tras-o.

— Lunica, ce am spus? Ştii de ce frumuseţi au avut parte prietenii mei în Italia?

— Cum ai avut şi tu?

— Erau fete pe toate gardurile, una mai frumoasă decât cealaltă...

— Şi a fost vreuna mai frumoasă decât toate celelalte?

— Am spus eu că a fost vreuna dintre ele mai frumoasă decât toate celelalte? Erau multe fete frumoase acolo, a continuat el, evitându-i cu dibăcie întrebarea. Dar asta a fost cu mult înainte să te întâlnesc pe tine. Ştii că toți prietenii mei sunt geloşi fiindcă am pus mâna pe cea mai frumoasă fată din Ierusalim.

Luna şi-a pus mâna pe mâna lui. Reuşise s-o înduplece cu vorbele lui mieroase. Era norocoasă că-l găsise pe prințul visurilor ei. Era fericită, dar grijile pe care şi le făcea pentru Rahelica îi tulburau fericirea. Ochii i s-au umplut de lacrimi.

David a observat umbra de pe fața ei delicată şi i-a venit o idee.

— Poate am putea să-i facem cunoştință cu Moise, a spus el. Oricum Moise al nostru nu e chiar un tip arătos.

Lunei nu i-a fost uşor s-o convingă pe Rahelica să iasă cu Moise.

— Sunt chiar atât de netrebnică, încât trebuie să mă cupleze cineva? a bombănit Rahelica.

— Nu e ca şi cum tatăl lui s-a aşezat cu *papo* la masă, pentru a stabili condițiile de nuntă. Eu şi David vrem să-ți facem cunoştință cu prietenul lui. Dacă îl placi – bine. Dacă nu-l placi – la fel de bine.

— Nu-mi place să-mi fie aranjate întâlnirile. E stânjenitor.

— Pentru mine e stânjenitor că, în loc să ieşi la întâlniri cu băieți, intri în belele cu poliția britanică. Destul, nu fi un *azno*, un catâr! Ce se poate întâmpla? În cel mai rău caz, beți o cafea şi, dacă nu-ți place de el, vă spuneți politicos la revedere şi nu vă mai vedeți niciodată.

— Nu ştiu, Luna. E o bătaie de cap. Mă stresează. Nu vreau!

— Atunci, ce spui dacă ieşim toți patru? Voi doi şi eu cu David?

— Mult mai bine, a zis Rahelica. În regulă. Aşa merg.

O săptămână mai târziu, au mers toți patru la Orion, pentru a vedea *Copiii paradisului*, după care s-au dus la Cafeneaua Zichel. Spre deosebire de David, Moise era un băiat timid, cu puțină experiență în relația cu fetele. Dar Rahelica, în ciuda faptului că el nu a vorbit prea mult, s-a gândit că e politicos şi galant, aşa că la sfârşitul serii, când el i-a propus să se întâlnească din nou, a fost de acord.

Şi, exact aşa cum sperase Luna, din momentul în care Rahelica a început să iasă cu Moise, a renunțat la activitățile organizației Etzel. Când Moshe Alalouf i-a cerut explicații, i-a spus că tatăl ei era bolnav şi că trebuia să se ducă direct acasă după şcoală, pentru a avea grijă de el. Când a încercat să pună presiune pe ea, l-a evitat, refuzând categoric orice încercare a lui de a-i vorbi.

— Trădătoare, a şuierat în urma ei.

Şi de atunci n-a mai schimbat niciun cuvânt sau jumătate de cuvânt cu ea, dar nici nu s-a oprit din a o hărțui.

Nu la mult timp după ce au început să iasă împreună, Rahelica l-a adus pe Moise acasă şi i l-a prezentat tatălui ei.

— *Papo*, aş vrea să-l cunoşti pe prietenul meu, Moise.

Gabriel şi-a ridicat privirea spre bărbatul masiv, cu pielea închisă la culoare, ce stătea chiar în fața lui, şi ochii săi au întâlnit o pereche de ochi mari şi căprui. Mai târziu, i-a spui Rahelicăi că niciodată nu mai văzuse atâta bunătate în ochii cuiva.

— E o onoare să vă întâlnesc, domnule, i-a spus Moise şi i-a întins mâna.

În seara aceea, Moise a luat cina împreună cu ei. Gabriel era foarte fericit să vadă cât era de manierat, iar Roza era încântată de bucuria Rahelicăi. În sfârşit, Doamne, în sfârşit ai adus un zâmbet pe fața copilului. În sfârşit avea parte de ceva bun, *gracias el Dio*.

Luna, care se simțea pețitoarea-şefă, nu se mai oprea din turuit şi din a povesti din nou şi din nou despre cum şi-a pus ea mintea să-i găsească Rahelicăi un băiat şi cum minunatul ei David l-a ales pe prietenul lui cel mai bun. Bineînțeles, n-a pomenit nimic despre conversația pe care o avusese cu David înainte ca el să-l recomande pe Moise. Era fericită pentru sora ei, care aproape de la bun început i-a spus că relația lor era una serioasă.

După cină, Gabriel a rămas în fotoliul lui, a pornit radioul Zenith şi şi-a luat o țigară din tabachera de argint. Moise i-a aprins-o şi s-a aşezat lângă el.

— *Señor* Armoza, a zis cu vocea lui gravă şi plăcută, cu permisiunea dumneavoastră, aş vrea să vă spun ceva.

— Te rog, i-a răspuns Gabriel.

— *Señor*, ştiu că nu mă cunoaşteți, dar mă ştiu cu Rahelica de câteva săptămâni şi am cel mai mare respect pentru ea, a spus Moise în ebraica lui frumoasă.

Tânărul reuşise să stârnească deja curiozitatea lui Gabriel. Urma să-i ceară mâna? Ar trebui să-i dea binecuvântarea? La urma urmelor, era prima dată când îl întâlnea pe băiat. Ce ştia despre el, în afară de faptul că avea maniere impecabile?

— Într-una dintre discuțiile noastre, *Señor*, a continuat Moise, Rahelica mi-a spus că vreți ca ea să renunțe la şcoală şi să preia magazinul.

— Nu se poate altfel, a oftat Gabriel. Nu mai sunt ce eram odată şi am nevoie ca ea să gestioneze afacerea. E singura în care pot avea încredere.

— *Señor*, n-aş vrea să mă amestec în problemele altora şi sper că nu veți vedea lucrurile astfel, dar, cu permisiunea dumneavoastră, aş dori să vă sugerez ceva: Rahelica să-şi continue studiile, iar eu să o ajut la magazin.

— Să o ajuți la magazin? a întrebat Gabriel şi nici măcar nu s-a chinuit să-şi ascundă uimirea. În primul rând, nu-mi

permit să te plătesc, iar în al doilea rând, nu ştiu cine eşti, tinere, nu îți cunosc familia şi nu ştiu care sunt intențiile tale legate de fiica mea.

— Intențiile mele sunt bune şi serioase, *Señor* Armoza. Iar în ceea ce priveşte plata, nu trebuie să vă faceți griji. Voi lucra fără plată, până când veți pune din nou magazinul pe picioare, până când situația dumneavoastră financiară va reveni pe linia de plutire. În ceea ce o priveşte pe Rahelica, a continuat, abia am început să ne cunoaştem, dar în câteva luni, dacă *Señor* Armoza ne va da binecuvântarea şi cu ajutorul lui Dumnezeu, vom sta sub baldachinul de nuntă.

— Nu prea curând, a murmurat Gabriel; dar era plăcut impresionat de răspunsul tânărului.

— *Señor* Armoza, a spus Moise, tatăl meu este originar din Magreb, magrebian, dar mama mea este una de-a voastră, iar eu sunt jumătate-jumătate. Arăt ca un magrebian, dar vorbesc ladino ca un sefard; mama mea a insistat şi vorbesc limba îndeajuns de bine încât să nu mă poată înşela nimeni.

— Asta e foarte bine, a spus Gabriel, în special dacă vrei să lucrezi la magazin. Avem mulți clienți care vorbesc ladino şi este important să înțelegi şi ce vorbeşte personalul.

— Vă promit, *Señor* Armoza, a spus Moise entuziasmat, vă promit că Rahelica şi cu mine vom pune magazinul pe picioare! Vă dau cuvântul meu!

Sper, s-a rugat Gabriel, sper ca Rahelica şi Moise să reuşească, dar, pe cât de impresionat era de tânărul bărbat şi oricât de multă încredere avea în fiica lui, se îndoia că vor reuşi să mai facă ceva. Cum vor putea aceste suflete pure să-i facă față brutei de Mordoh? Cum vor face față prostiei lui Matzliah şi bătrânului Avramino, care nu putea ridica nici măcar un sac? Dar cum să-l concedieze şi să angajeze în locul lui un tânăr? Din ce vor trăi Avramino şi bătrâna lui soție, dacă l-ar concedia? Ar ajunge, ferească Sfântul, ca oamenii ăia săraci care umpluseră toate străzile

Ierusalimului. Nu-l lăsa inima să facă aşa ceva, chiar dacă nu era vreo pricopseală. Cum să-l alunge acum, la bătrânețe? Şi, Dumnezeule mare, cum vor putea Rahelica şi Moise să se descurce cu şarpele kurd, cu toată linguşeala aia a lui, cu vorbele lui ticluite, care-i curgeau pe buze ca mierea? Blestemată fie ziua în care s-a întâlnit cu kurdul, în care s-a lăsat dus cu vorba şi a fost de acord să-i fie partener în afacerea cu halva. Cum îl scosese nenorocitul ăsta din fabrică, fără să-şi dea seama măcar? De ce nu ascultase de fratele lui, Matzliah, care, pentru prima dată în viața lui, încercase să-i dea un sfat bun:

— Nu e unul de-ai noştri, Gabriel. Cum o să te înțelegi cu el? El gândeşte în negru şi tu gândeşti în alb; el se gândeşte la noapte şi tu te gândeşti la zi.

— Nu-ți face griji, Matzliah, i-a spus fratelui său. Un măr nu poate amenința un smochin.

Ce nu a luat însă în considerare este că, dacă mărul e putred şi ajunge lângă smochin, îl face şi pe acesta să putrezească.

— N-ai dat nici măcar o zi pe la fabrică, i-a reproşat kurdul într-o zi, ignorând faptul că aceasta fusese înțelegerea dintre ei: Gabriel va investi banii, iar Mordoh va gestiona fabrica. Când a fost ultima dată când ți-ai arătat fața pe la fabrică, cât să-i laşi pe muncitori să ştie că nu sunt singurul proprietar? l-a întrebat Mordoh, ignorând faptul că el însuşi îi ceruse lui Gabriel să nu stea prea mult pe la fabrică, să nu-i tulbure pe muncitori.

Oamenii trebuiau să ştie că au doar un şef, fiindcă aşa era cel mai sănătos. Asta îi spusese, iar Gabriel, *troncho*, avusese încredere în cuvintele lui. Mordoh îi zisese că are experiență, fiindcă deține şi o fabrică de conserve în Givat Shaul. Cum să nu ceară o dovadă? Cât de prost să fie un om? Dacă tatăl lui ar fi văzut greşelile pe care le-a făcut cu kurdul, ar mai fi murit încă o dată de ruşine.

Şi acum stătea cu ochii pe magazin, se plimba pe-acolo ca un porc, adulmecând una, mirosind alta, punând întrebări, luând tot timpul pungi întregi cu bunătăți fără să plătească, de parcă ar fi fost magazinul tatălui său.

La un moment dat, Mordoh kurdul a venit la el şi i-a spus:

— Gabriel, trebuie să închidem fabrica.

— Să o închidem? De ce?

— *Halas*, am aşteptat destul, a spus kurdul. Pierdem bani, avem multe datorii. Trebuie s-o închidem şi să plătim datoriile.

Şi aşa au făcut. Mintea lui Gabriel nu mai era întreagă în perioada aceea. Deja se simțea rău şi judecata lui suferea şi ea. Altfel, cum şi-ar putea explica faptul că a acceptat ca Mordoh să vândă fabrica altui kurd, fără niciun document şi fără să verifice nimic?

— Unde e partea mea? l-a întrebat Gabriel, iar Mordoh, fără să clipească, i-a răspuns.

— Ce parte? Nu a mai rămas niciun ban. Cu banii pe care i-am luat pe fabrică, şi oricum am obținut un sfert din valoarea ei, am plătit toate datoriile.

Gabriel era frânt, învins şi bolnav şi nu a cerut nicio dovadă. Într-un fel, era chiar bucuros că scăpase de kurd şi de fabrica de halva, care fuseseră ca un lanț în jurul gâtului său. Spera să nu-l mai vadă pe Mordoh niciodată, dar kurdul n-a dispărut din viața lui. Din contră, era ca o lipitoare şi continua să vină la magazin şi în apartamentul din King George, vorbind despre afaceri ca şi cum Gabriel n-ar fi ştiut că-l trăsese pe sfoară.

Apoi a pierdut şi apartamentul din King George. Nu mai avea îndeajuns de mulți bani ca să plătească chiria şi, cu inima grea, le-a spus nevestei şi fiicelor lui că trebuie să-şi facă bagajele, fiindcă urmau să se mute înapoi în casa lor veche din Ohel Moshe.

Fetele, în special Luna şi Becky, au încercat să protesteze, dar o singură privire de-a lui le-a oprit. În mod normal, le-ar fi aşezat pe fete pe scaune şi le-ar fi explicat cu blândețe cum stăteau lucrurile, dar ei nu trăiau vremuri normale. Îşi pierduse banii, îşi pierdea sănătatea şi puterea şi, încă şi mai mult, răbdarea. Roza n-a spus nimic, dar el ştia că în sinea ei era fericită. Nu se simțise niciodată acasă în clădirea din King George şi doar buna Rahelica, numai ea, cu expresia ei îngăduitoare, l-a făcut să simtă că proceda aşa cum trebuia.

Înainte de a lua hotărârea să-şi mute familia înapoi în Ohel Moshe, trecuse prin multe nopți nedormite. A înțeles că asta însemna să admită în fața vecinilor şi a rudelor că situația lui financiară era cât se poate de rea. S-a gândit la mama lui, Mercada, la ce va spune despre netrebnicul ei fiu, care, în loc să urce o treaptă, a reuşit să coboare zece.

Dar când Mercada a auzit veştile, a fost convinsă că fiul ei încă plătea pentru moartea tatălui lui. Chiar dacă la finalul tratamentului cu *livianos* îl binecuvântase şi făcuse pace cu el, în inima ei încăpățânată de femeie bătrână nu găsise loc pentru o iertare adevărată.

Iar acum trecuseră deja zece luni de când se aflau din nou în Ohel Moshe şi, aşa cum se aşteptase, lucrurile nu reveniseră la normal. Vecinii nu uitaseră moartea Matildei Franco, cumnatul lui, *borracho*, mânjise pentru totdeauna numele familiei.

Tot ce-i mai rămânea lui Gabriel de făcut era să se închidă între cei patru pereți şi să stea în fotoliu. Dacă până atunci se aflase în permanent contact cu oamenii din Ierusalim, acum nu mai vorbea decât cu familia apropiată. *Mashallah*, chiar şi aşa, suntem luptători, mulțumim lui Dumnezeu, s-a gândit. Şi dacă aşa trebuie să fie, atunci aşa să fie! Era obosit şi i se învârtea capul. Mâine, *ras bin eini*, se va ridica din fotoliu şi va merge la magazin, chiar dacă

Moise va trebui să-l care până acolo. Va merge la magazin şi se va aşeza în pragul uşii, în aşa fel încât toți comercianții şi toți cumpărătorii să vadă că Gabriel Armoza e încă în putere şi plin de viață.

Să-l vedem acum pe kurdul Mordoh cum îndrăzneşte să intre în magazin şi să ia marfă fără să plătească. Să-l mai vedem acum pe kurd, când va avea de-a face cu Rahelica şi cu mine.

— *Slihot, slihot*, iertări, iertări, se auzea vocea paracliserului de la sinagogă.

La miezul nopții, îi striga pe oameni să se roage înainte de Yom Kippur, Ziua Ispăşirii. Roza s-a trezit din somn şi s-a apropiat de patul lui Gabriel, i-a atins uşor mâna şi i-a spus în şoaptă:

— Gabriel *querido*, e timpul pentru *slihot*. Te trezeşti?

A mormăit ceva în somn şi nu i-a răspuns. L-a scuturat din nou şi i-a şoptit iar:

— Gabriel, paracliserul a strigat deja de trei ori pentru *slihot*. Nu vrei să te trezeşti, *querido*?

Gabriel a deschis ochii şi i-a aruncat o privire tăioasă.

— Nu mă simt bine, i-a spus, poți să ceri iertare şi fără mine.

— *Por Dio*, Gabriel, nu te trezeşti pentru *slihot*? Ce vor spune oamenii?

Gabriel se trezise cu totul.

— Crezi că-mi pasă de ce spun oamenii? Ți-am zis deja că nu mă simt bine şi nu merg la *slihot*!

Roza s-a întors în patul ei. *Dio santo*, ce se întâmplă cu soțul meu? Nu mai merge la sinagogă de Sabat, iar acum nu merge nici la *slihot*. În cele din urmă, nu va mai ține nici postul de Yom Kippur, ferească Sfântul! Nimic nu mai e cum a fost. Săptămâna aceasta, când l-a rugat pe Gabriel să-i dea bani să cumpere carne de la măcelar, i-a răspuns că, de

acum înainte, nu vor mai mânca deloc carne, doar pui. Să cumpere carne doar la sărbători şi la evenimente speciale. Erau deja câteva luni de când începuse să se teamă de ziua în care Gabriel îi va spune că nu mai sunt bani şi iată că ziua aceea venise. Simțea cum vremurile în care fusese săracă lipită pământului se întorceau cu repeziciune, coşmarurile ei ameninţând să-i întunece viața. Se trezea deseori în mijlocul nopții, din cauza unui vis care se tot repeta. Era o fată micuță, care căuta mâncare prin gunoaie, iar deodată fetița se transforma în femeia în vârstă care era astăzi, continuând să scormonească prin gunoaie. Intra în panică şi începea să se roage, *Dio santo*, fă să nu mă întorc acolo de unde am venit.

Într-o noapte s-a trezit dintr-un coşmar, s-a ridicat din pat cu inima grea şi a intrat în camera fetelor. Toate trei erau cufundate în somn. Pe dulap, lângă patul Lunei, a văzut un parfum într-o sticluță de cristal şi a început să fiarbă de furie. Trăiau vremuri atât de grele, iar Luna îşi cumpăra numai lucruri de lux, parfumuri, haine, pantofi. Nici măcar nu se gândea să pună ceva deoparte pentru familie. Toți banii pe care îi câştiga la Zacks&Son erau ai ei. Altădată nu aveau nevoie, dar acum, când situația e atât de dificilă? Ce, răsfățata asta nu avea ochi să vadă? Nu putea să vadă că lucrurile nu mai sunt cum erau odată? S-a hotărât să-şi înghită mândria şi să stea de vorbă cu Luna.

A doua zi a intrat din nou în camera fetelor. Luna se studia în oglindă, aparent satisfăcută de ceea ce vedea. Purta un costum negru, care îi punea în evidență şoldurile, ciorapi de mătase, care îi accentuau picioarele frumoase, şi o pereche de pantofi la modă.

— Unde te duci? a întrebat-o Roza.

Luna părea surprinsă. De când îi păsa mamei ei unde merge?

— Să mă întâlnesc cu David, i-a răspuns destul de plictisită.
— Să vină el aici. Nu ieşi.
— Cum adică nu ies? De când îmi spui tu ce să fac?
— Sunt mama ta şi poate a venit timpul s-o fac.
— Nu crezi că e un pic cam târziu pentru asta? Mai am puțin şi mă mărit.
— Atât timp cât nu eşti măritată, vei asculta ce urmează să-ți spun.
— Şi ce ai să-mi spui, *mama querida*? a întrebat, lungind cuvintele cu ironie.
Roza s-a abținut din toate puterile şi i-a spus:
— Săptămâna asta au fost mai multe shimburi de focuri în Talpiot şi Givat Shaul. E periculos să ieşi pe străzi în perioada asta.
— David are grijă de mine, i-a spus Luna, încercând să pună capăt discuției.
— Nu te duci nicăieri, i-a zis Roza şi s-a aşezat în pragul uşii.
— Ba mă duc! a insistat Luna, încercând s-o dea la o parte pe mama ei.
— Ar trebui să-ți fie ruşine! Fată de măritat să-i facă aşa ceva mamei?! Ar trebui să ştii că există cineva deasupra, care vede tot ce-mi faci, iar copiii tăi îți vor face la fel, ba chiar cu dobândă!
— Of, termină. Gata cu amenințările. Copiii mei, *mama querida*, mă vor iubi, iar eu îi voi iubi pe ei, spre deosebire de tine, care nu m-ai iubit nicio clipă în viața ta!
— Cum să te iubesc, când din ziua în care te-ai născut, ori de câte ori am încercat să te ating, tot corpul tău se împotrivea? Cum te-aş fi putut iubi, când din ziua în care ai învățat să vorbeşti mi-ai spus numai vorbe tăioase ca nişte cuțite?

— Bine! Ce vrei, mamă? a întrebat Luna şi s-a aşezat pe canapea. Dintr-odată vrei să fim prietene? Asta nu se va întâmpla. E ca şi cum tu şi cu mine n-am fi mamă şi fiică. E ca şi cum m-ai fi încurcat în spital.

— Ce spui? Să te ierte Dumnezeu! Dacă n-ai fi mare cât o capră, ți-aş umple gura cu piper! Te-am crescut, te-am îngrijit, te-am ocrotit şi uite ce tufă spinoasă ai ajuns! a spus Roza şi a ieşit din cameră.

Luna a rămas pe canapea, cu ochii plini de lacrimi. De ce, Dumnezeule? De ce nu erau ea şi mama ei ca toate celelalte mame şi fiice? De ce nu a fost ca surorile sale şi de ce numai ea nu se înțelegea cu Roza? Ce nu mersese bine între ele? S-a întâmplat oare ceva când încă se afla în pântecele mamei sale? Fiindcă nu-şi putea aminti o zi din viața ei în care să se fi înțeles, în care să-şi fi spus cuvinte pline de afecțiune, în care să fi vorbit şi atât. Numai urlete, numai furie. Pentru numele lui Dumnezeu, s-a jurat Luna, când o să am o fiică a mea, cu ajutorul lui Dumnezeu, o să fac tot ce pot ca s-o țin aproape de mine. O voi îmbrățişa şi o voi săruta şi îi voi spune cât de mult o iubesc, nu ca mama mea, care nu mi-a spus niciodată vreun cuvânt de iubire, ca mama mea, care de cele mai multe ori se uită la mine ca şi cum mi-ar spune să dispar odată din viața ei!

Încă nu i se uscaseră lacrimile, când Roza s-a întors şi s-a aşezat în fața ei.

— Ce mai e acum?

— Mai am ceva de vorbit cu tine, a răspuns Roza. Trebuie să dai şi tu nişte bani în casă.

— Ce bani? Despre ce vorbeşti?

— Din banii pe care îi câştigi. Nu vezi că tatăl tău abia mai aduce bani acasă? Eşti atât de preocupată de propria persoană, încât nu mai vezi pe nimeni altcineva? Trăieşti în continuare ca o prințesă, în timp ce tatăl tău a încetat de mult să mai fie un rege.

Luna simțea cum se înfurie tot mai tare.

— Nu vorbi aşa despre tatăl meu! Tatăl meu s-a născut rege şi va fi întotdeauna rege! Niciodată, auzi, niciodată să nu mai spui un cuvânt rău despre tatăl meu!

— Dar ce am spus? a bâiguit Roza, ignorând insultele pe care i le arunca în față fiica ei. Tot ce am încercat să-ți spun este că tatăl tău nu mai are la fel de mulți bani ca în trecut.

— Şi de unde ştii tu ce are sau nu are tatăl meu? Când a fost ultima dată când ți-a spus ceva? Când a vorbit vreodată cu tine despre magazin? Când a vorbit cu tine despre cât de îndurerat este din cauză că bunica Mercada nu a mai pus piciorul în această casă din ziua în care a fugit la mătuşa Allegra, în Tel Aviv, din pricina ta? Tu, tu eşti bună doar pentru un singur lucru în ceea ce-l priveşte pe tatăl meu, pentru gătit şi curățenie. Tu, care ai fost servitoare în casele englezilor, eşti acum servitoare în casa lui Gabriel Armoza!

Rozei nu-i venea să-şi creadă urechilor, iar brațul ei s-a ridicat în aer şi a lovit-o pe Luna peste față. O durea mâna din pricina loviturii, iar sunetul îi răsuna în urechi, şi era uluită şi şocată, deoarece nu mai ridicase niciodată mâna asupra nimănui.

Împietrită, Luna şi-a dus mâna la obraz şi, fără să se gândească la ce face, a început s-o lovească pe Roza fără milă.

— Opreşte-te! Opreşte-te! i-a strigat Becky, care a intrat în fugă în cameră şi a încercat să le despartă.

Dar Luna nu s-a oprit. O apucase pe Roza de păr şi o trăgea cu putere, urlând spre ceruri, în timp ce mama ei încerca să scape din strânsoare. O ținea strâns şi părea că avea s-o lase cheală cu totul. Micuța Becky se strecurase între ele, implorându-le:

— Opreşte-te, Luna, opreşte-te! *Basta*, mama! până când a început să plângă în hohote.

Plânsetele lui Becky le-au făcut în cele din urmă să se despartă. Mama şi fiica s-au depărtat una de cealaltă, fiecare din ele retrăgându-se într-un colț al camerei, lăsând-o pe Becky întinsă pe podea, între ele.

— Nu plânge, Becky, i-a spus Luna, aplecându-se peste sora ei, uitând de furia care o cuprinsese cu un moment în urmă şi ignorând întru totul faptul că, Dumnezeu să le ajute, îndrăznise să ridice mâna asupra mamei sale.

Becky s-a retras şi a urlat:

— Nu mă atinge!

— Becky, îmi pare rău, a spus Luna, în loc să-i ceară iertare mamei. N-am vrut, îmi pare rău.

— Nu, nu-ți pare! a urlat Becky. Niciodată nu-ți pare rău! Nu ai respect pentru nimeni şi pentru nimic! Eşti rea!

Roza a ieşit din cameră, a coborât în curte şi s-a aşezat pe scaun. Inima ei era alături de Becky, dar era îndurerată şi rănită şi nu putea să întindă nimănui o mână de ajutor. Dumnezeu să le aibă în paza Lui, cum era posibil ca fiica ei, carne din carnea ei, să ridice mâna la ea, ca şi cum ar fi fost o femeie de pe stradă?

Becky s-a ridicat de pe podea, s-a dus după mama ei în curte şi i s-a aşezat pe genunchi. Şi-a încolăcit brațele în jurul Rozei şi au plâns amândouă, una pe umărul celeilalte.

Aşa le-a găsit David când a venit s-o ia pe Luna.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat el speriat.

— Întreab-o pe logodnica ta, i-a răspuns Becky.

Când Luna a apărut în pragul uşii, David i-a spus:

— Luna, ce s-a întâmplat cu Becky şi cu mama ta?

— Ne-am certat, i-a răspuns ea.

— Cine, tu şi sora ta?

— Nu, eu şi mama mea.

— V-ați certat?! a întrerupt-o Becky. Spune-i adevărul. Spune-i, ca să ştie cu cine se însoară! a urlat Becky printre lacrimi.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat David din nou, intrând în casă după Luna.
— De ajuns, David! Lasă-mă-n pace!
— Nu te las în pace! Ce s-a întâmplat, de ce plâng mama şi sora ta?
A privit-o pe Luna, confuz.
— Sunt gata de plecare. Să mergem! a spus Luna, întorcându-se spre uşă.
— Nu mergem nicăieri până nu-mi spui ce se întâmplă.
— Ce să se întâmple? Ne certăm tot timpul. Ne-am certat din ziua în care m-am născut.
— Cere-ți scuze de la mama ta.
— Niciodată!
— Luna, e mama ta. Cere-ți scuze.
— Nu-mi cer scuze. Ea ar trebui să-şi ceară.
— Luna, ne căsătorim într-o lună. Nu vreau vreo situație în care, ferească Sfântul, mama ta să nu vină la nunta noastră.
— Va veni, nu te îngrijora. Nu vrea să intre în gura lumii.
David era uluit de comportamentul Lunei, el n-ar fi îndrăznit nici măcar să-şi refuze mama, indiferent ce i-ar fi cerut, iar femeia asta îşi făcea mama să plângă în hohote.
— Luna! a spus el, ridicând vocea. Dacă nu te duci în curte chiar acum să-ți ceri scuze de la mama ta, ies pe uşă şi nu mă mai întorc.
— Ce?!
Luna era şocată.
— M-ai auzit cât se poate de bine. Nu-mi place comportamentul tău. N-am auzit niciodată de aşa ceva, o fiică să se comporte în felul ăsta cu mama ei! Ce spune asta despre tine?
— Ce spune despre ea? E mama mea. Mă face să-mi pierd cumpătul.
— Du-te şi cere-ți scuze.

— Dar David...

— Acum!

Luna şi-a dat seama că nu are de ales. Dacă nu voia să-l piardă pe David, trebuia să-şi înghită mândria şi să-şi ceară iertare de la Roza. Fără nicio tragere de inimă, s-a dus în curte, iar când le-a văzut pe Becky şi pe Roza, una în brațele celeilalte, a încercat să se întoarcă, însă David i-a blocat intrarea şi a împins-o înapoi. Cuvintele îi stăteau în gât în timp ce mergea spre Roza şi cu greu s-a auzit:

— Îmi pare rău.

Roza s-a uitat la fiica ei, dar nu era nicio părere de rău pe chipul său, ci numai o expresie sticloasă, îndepărtată.

— Să te ierte Dumnezeu, a spus şi s-a întors cu spatele.

Luna a rămas pe loc, neştiind ce să facă în continuare. David a venit în ajutorul ei şi a spus:

— *Señora* Roza, nu ştiu ce s-a întâmplat, dar credeți-mă, Lunei îi pare foarte rău şi promit că nu se va mai întâmpla vreodată.

Roza a dat din cap.

— Îți mulțumesc, David, îți mulțumesc. Acum, ia-ți te rog logodnica şi duceți-vă unde vreți. E mai bine ca Luna să nu fie aici când tatăl ei ajunge acasă.

Roza nu i-a povestit niciodată lui Gabriel ce s-a întâmplat între ea şi Luna. A pregătit nunta fiicei sale, împreună cu toată familia, dar nu s-a putut alătura entuziasmului care umplea casa. Şi-a tras toată puterea din faptul că, *gracias el Dio*, Luna se va duce în curând la casa soțului, iar ea nu se va mai mâhni din cauza asta, aşa cum îi spusese vecina ei Tamar cu ani în urmă: Din ziua în care se va mărita, va fi problema soțului ei, nu a ta.

Dar nimeni din familia Armoza n-a ştiut că nunta de care Luna era atât de încântată se desfăşura pe nisipuri mişcătoare. Nimeni n-a ştiut de discuția pe care David a avut-o cu Moise chiar înainte de nuntă.

— Nu e tocmai un ideal de virtute, i-a spus David lui Moise, când s-au întâlnit după incidentul dintre Luna şi Roza. Are chipul unui înger, dar dacă îi vezi fața când vorbeşte cu mama ei, nu sunt chiar atât de sigur că alegerea mea este una bună.

— Haide, David, nu există bărbat în Ierusalim care să nu fie invidios că ai pus mâna pe Luna.

— Mi-e teamă că e o decizie oarbă, i-a destăinuit David. Credeam că toate problemele mele s-au rezolvat în clipa în care am întâlnit-o pe Luna, dar acum nu mai sunt atât de sigur.

— Faptul că nu se înțelege cu mama ei nu înseamnă că nu se va înțelege nici cu tine.

— Nu o respectă pe mama ei, iar asta, în ochii mei, este de neiertat.

— David, stai deoparte. Nu ştii ce se întâmplă între mamă şi fiică. Nu e treaba ta. Viitoarea ta soacră nu va locui cu tine şi cu Luna, iar relația dintre ele nu va afecta relația ta cu Luna.

— Am crezut că în sfârşit am întâlnit-o pe fata care să mi-o scoată pe Isabella din minte, dar acum nu mai sunt atât de sigur.

— Poate ți-o va scoate pe Isabella din minte, a spus Moise încet, dar întrebarea este, *amigo*, dacă ți-o va scoate pe Isabella din inimă.

În săptămânile care au urmat, în afară de cazurile în care a fost absolut necesar să comunice, Roza şi Luna au evitat să vorbească una cu cealaltă.

Dacă Gabriel a suspectat că s-ar fi întâmplat ceva între fiica şi soția lui, nu a lăsat să se vadă absolut nimic, fiind foarte ocupat cu magazinul şi cu toate pregătirile pentru nunta Lunei. Becky a decis să nu-i spună despre cearta îngrozitoare dintre ele şi a ales să vorbească despre cele întâmplate cu o singură persoană, Eli Cohen cel frumos.

— Dacă nu m-aş fi băgat între ele, s-ar fi omorât una pe alta, i-a spus ea, iar Eli a sfătuit-o să nu se mai amestece şi, cel mai important, să nu-i spună nimic tatălui ei.

N-a mai vorbit nici cu Luna despre ce s-a întâmplat, iar Rahelica, profund preocupată de noua ei iubire cu Moise, nu a observat tensiunea şi distanța dintre mama şi sora ei mai mare. La urma urmelor, Luna şi Roza nu fuseseră niciodată ataşate.

Pe măsură ce se apropia data nunții cu David, entuziasmul Lunei şi al surorilor ei a atins un nou prag: rochia de mireasă a Lunei, rochiile domnişoarelor de onoare, a Rahelicăi şi a lui Becky, invitațiile oferite de surori rudelor şi prietenilor. Numai Roza nu s-a implicat, nici în alegerea rochiei de mireasă, nici a invitațiilor, nici în privința organizării. Uneori se străduia din răsputeri să nu explodeze şi să strice toată buna dispoziție.

Roza nu reuşea însă întotdeauna să se controleze. Într-o seară, la cină, Gabriel a observat că nu se atinsese de mâncarea din farfurie.

— Mănâncă, i-a spus. De ce nu mănânci?

— Nu vreau să mănânc! i-a răspuns ea furioasă. Fiicele tale mi-au distrus toată pofta de mâncare.

Gabriel s-a uitat la fiicele lui, neînțelegând despre ce vorbeşte.

— Ce s-a întâmplat, Roza? E ceva ce nu ştiu?

— Tu nu ştii numai ce nu vrei să ştii! i-a răspuns, ridicându-se de la masă şi ieşind valvârtej în curte.

Afară a întâmpinat-o noaptea înstelată. Încă treizeci de zile până la nunta Lunei, se gândea, în timp ce se aşeza pe scaun. Cum va putea sta sub baldachin, pretinzând că e fericită, când inima ei fusese străpunsă de o mie de cuțite? A închis ochii, dorindu-şi ca Efraim să fie acolo, să stea lângă ea şi să-i dea putere. A stat mult timp aşa, până când,

la un moment dat, a avut sentimentul că nu mai e singură. A deschis ochii şi a văzut-o pe Tamar.

— *Dio santo*, m-ai speriat, i-a spus lui Tamar.

— De ce stai afară de una singură?

— Pai, e cam multă înghesuială în casă.

— Da, i-a răspuns Tamar, *mashallah*, ați devenit o familie mare, cu logodnicii Lunei şi ai Rahelicăi.

— Şi cu băiatul ăla al lui Becky, a adăugat Roza.

— Becky are şi ea un băiat?

— N-a împlinit nici măcar paisprezece ani şi deja vrea să se mărite cu el, i-a spus Roza, schițând un zâmbet.

— Păi, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Tamar şi-a tras un scaun lângă Roza. Au stat acolo mult timp, una lângă cealaltă, fără să vorbească despre hăul care se căscase între ele, fără să pomenească niciun cuvânt despre Matilda Franco şi Efraim. N-au discutat despre perioada lungă şi dificilă care trecuse de când nu se mai văzuseră. Au stat în tăcere, fiecare ascultând bătăile inimii celeilalte.

Poate există totuşi un Dumnezeu, s-a gândit Roza. Poate nu e totul pierdut. Aici, în mijlocul amărăciunii, a apărut, iată, şi un lucru bun: sufletul ei pereche, *vizina* Tamar, s-a întors la ea.

Mult mai liniştită acum, a intrat în casă, dar l-a găsit pe Gabriel supărat.

— Băiatul ăsta al lui Becky, a şuierat spre ea, a venit aici de dimineață, iar acum e noapte şi e încă la noi! Nu are casă?

— Nu te înfuria, Gabriel, l-a liniştit Roza, e un băiat bun.

— Nu-mi place că stă aici tot timpul. Becky e încă un copil.

— Vor să se căsătorească.

— Să se căsătorească?! Ce suntem noi, arabi? N-are nici paisprezece ani! Mă duc să-l dau afară!

— Nu, *querido*, să nu faci asta. Acum că Luna se mărită şi, cu voia lui Dumnezeu, se va mărita şi Rahelica, Becky va rămâne singură, *miskenica*. E bine că-l are pe Eli Cohen cel frumos aproape de ea.

— Ce mai e şi asta, Eli Cohen cel frumos? Ce fel de nume e ăsta?

— Aşa îl strigă fetele. E frumos ca un star de cinema.

— Aspectul nu e chiar atât de important, femeie! Cel mai important e ce face omul cu viața lui.

— Are deja o slujbă, Gabriel, e băiat bun, să-l țină Dumnezeu sănătos, e băiat muncitor. Lucrează ca funcționar la oficiul poştal, iar seara merge la cursuri de contabilitate la Şcoala Nahmani.

— Oricum, nu vreau să-l văd aici toată ziua. Nu vreau să se apropie de Becky prea mult.

Şi de ce nu? s-a gândit Roza. Ar fi mai bine să hoinărească pe străzi? Acolo, să ne-ajute Dumnezeu, e cu adevărat periculos. Țara era în pragul unui război şi era foarte bine că Becky şi Eli Cohen cel frumos stăteau acasă, unde putea să-i supravegheze.

***

În iarna anului 1946, Ierusalimul era îmbrăcat în alb. O zăpadă grea căzuse peste oraş, acoperind casele şi străzile cu ceva ce arăta ca o pătură albă. Pregătirile pentru nunta lui David şi a Lunei erau în toi şi, odată ce s-a înseninat şi soarele a ieşit dintre nori, iar primele păsări au anunțat începutul primăverii, ziua nunții a venit în sfârşit.

Luna îşi alesese rochia de mireasă cu o răbdare nesfârşită şi cu foarte mare grijă, după ce studiase zeci de reviste *Burda* dedicate rochiilor de mireasă. Era confecționată dintr-o mătase albă superbă, lungă până la podea, cu butoni mici din perle în față şi strânsă pe talie.

Părul ei roşcat era adunat la ceafă şi acoperit de o plasă albă de mătase fină. Îi colora părul în nuanțe de auriu şi

roşu aprins şi descria forma unei inimi pe fruntea ei. Vălul alb se revărsa dintr-o tiară cu pietre prețioase, iar în mâinile acoperite cu mănuşi albe ținea un buchet de garoafe albe. Arăta ca o regină.

Când David a văzut-o pentru prima dată după o săptămână – după cum era obiceiul înainte de nuntă –, i s-a tăiat respirația. N-ar fi putut să-şi dorească o altă mireasă. Era tot ce-şi dorise în timpul lunilor acelora lungi, după ce el şi camarazii lui primiseră vestea că urmau să plece din Italia şi să se întoarcă în țară. Era femeia pe care şi-o imaginase când hotărâse să se însoare imediat după întoarcerea în Ierusalim şi alături de care să-şi clădească un cămin în Israel.

Nici Luna nu-şi putea lua ochii de la bărbatul frumos care urma să devină soțul ei. Purta un costum negru, o cămaşă albă, perfectă, cu un guler tare şi un papion care se asorta cu cămaşa. Din buzunarul de sus al costumului frumos croit ieşea o garoafă albă, precum cele din buchetul ei. Nu era nici măcar un fir de păr rătăcit în mustața lui spilcuită. Împreună formau un cuplu frumos, mireasa şi mirele perfecți.

Nunta a avut loc vineri după-amiaza devreme, la Clubul Menora, pe strada Betzalel, care fusese decorat cu florile preferate ale Lunei. La intrare, domnişoarele de onoare, Rahelica şi Becky, stăteau în rochii croite special pentru această ocazie, înmânându-le oaspeților săculețe cu migdale zaharisite, de la magazinul lui Gabriel. Trăiau vremuri grele, aşa că gustările erau modeste: pe mesele aranjate de-a lungul pereților erau aşezate carafe cu limonadă şi suc de zmeură, prăjituri, *borekas* şi tăvi cu fructe.

Gabriel a simțit o bucurie fără margini la vederea frumoasei lui fiice şi a chipeşului ei soț, şi doar un lucru îi umbrea oarecum fericirea: gustările sărăcăcioase de pe mese. Of, *Ya Ribon Olam*, Domn al lumii, s-a gândit el, în

alte vremuri, mesele ar fi fost încărcate de fructe uscate, migdale, stafide, dulciuri, prăjituri, toate bunătățile din lume şi din țară. Dar ce să-i faci? Timpurile nu mai sunt ce-au fost. Trebuia să-i mulțumească lui Dumnezeu pentru faptul că reuşise să rezerve o sală pentru nunta fiicei lui. Tânărul cuplu a fost invitat să-şi petreacă primul an de căsătorie la masa lui, până când se vor pune pe picioare şi puteau să plece la casa lor. Acesta era obiceiul la *mesa franca*, la masa regelui.

Gabriel s-a uitat în jurul lui, la oamenii din sală. Toate rudele lui apropiate se aflau acolo, chiar şi mama sa, Mercada, care venise de la Tel Aviv împreună cu sora lui, Allegra, cu cumnatul Elazar şi copiii lor. Frații, surorile, cumnații, cumnatele şi chiar şi vecinii din Ohel Moshe, printre care şi Tamar, care a participat în ciuda privirilor urâte pe care i le-a aruncat *Señora* Franco – cu toții au acceptat invitația de a celebra nunta Lunei. Până şi partenerul lui, Mordoh Levi, se afla acolo cu soția şi cu cei opt copii ai lor. Era singurul oaspete de a cărui prezență Gabriel nu se bucura. Îl invitase doar fiindcă simțea că nu are de ales.

Gabriel era din ce în ce mai slăbit, trupul îl trăda şi îi era tot mai greu să-şi ascundă tremuratul, mergând din ce în ce mai greu, aşa că se folosea de un baston. Fusese forțat să vândă maşina pe care o iubise atât de mult, fiindcă n-o mai putea întreține, dar mai ales fiindcă nu mai avea încredere că o va putea conduce. Piciorul îi tremura pe pedală, mâinile pe volan, iar acum nu mai avea de ales, trebuia să ia un taxi spre şi de la Piața Mahane Yehuda.

Situația financiară era cât se poate de dificilă, iar starea magazinului ajunsese de la rea la groaznică. Matzliah nu reuşise să rezolve problemele, cum nici Rahelica cea dedicată şi Moise al ei nu reuşiseră să facă minuni. Cum să

câştige bani, dacă nu mai aveau niciun client, iar celor care încă mai veneau nu aveau ce să le vândă?

Blajina lui Rahelica va avea şi ea în curând nevoie de bani pentru nuntă. Din ziua în care David, să-l țină Dumnezeu sănătos, i-a făcut cunoştință cu Moise, deveniseră de nedespărțit. Cele două fiice mai mari ale lui vor avea fiecare un soț. Frumoasa lui Luna se mărita cu David Siton, iar Rahelica, cu ajutorul lui Dumnezeu, se va mărita cu Moise. Chiar şi micuța Becky avea un prieten. Cine ar fi crezut?

S-a uitat la Luna, strălucitoare în rochia ei de mireasă, cu un zâmbet care nu-i părăsea chipul fără cusur. S-a uitat la Rahelica şi Becky, care stăteau lângă mama lor, la celălalt capăt al sălii. Roza, *mashallah*, trecuse mult timp de când nu o mai văzuse aşa fericită, ca şi cum căsătoria Lunei îi luase o piatră de pe inimă. Purta o rochie chiar frumoasă, nu zdrențele de toată ziua. Şi-a întors privirea de la soția lui, care stătea într-o parte a sălii, şi s-a uitat spre mama lui, care şedea în cealaltă parte. Cele două femei, a observat, nu-şi spuseseră una alteia niciun cuvânt. Imediat după ce a sosit Mercada, s-a grăbit să meargă la ea, să-i sărute mâna. Ea a dat din cap, l-a salutat şi a mers cu spinarea dreaptă, ca o femeie tânără şi mândră, să se aşeze în cel mai îndepărtat loc din sală. Fiicele lui s-au dus şi ele degrabă la bunica lor să-i sărute mâna, iar Roza a tras adânc aer în piept şi s-a alăturat şirului lung de rude care mergeau în pelerinaj la bătrâna femeie posacă, să-i sărute mâna deformată de artrită.

Gabriel s-a uitat la ele – la soția lui, care stătea cu fiicele lor la intrarea în sală, apoi la mama lui, înconjurată de copiii şi nepoții ei, în cealaltă parte – şi inima lui s-a cutremurat. De mii de ori se întrebase cum putuse mama lui să fie atât de crudă, încât să-l însoare cu o femeie pe care nu a iubit-o nici măcar o singură zi în viața lui.

Dar gândul i-a fugit din minte, fiindcă Luna s-a apropiat de el şi l-a luat de braț, frumusețea ei luminând întunericul gândurilor lui. Braț la braț, a mers cu fiica lui iubită să salute oaspeții şi să primească binecuvântările. Uitându-se mândru la Luna, care, în ziua în care se născuse, fusese luminată de lună şi în care Dumnezeu îi adusese din nou iubirea în inimă, i-a trecut prin minte un gând: poate nu e chiar atât de rău că mama m-a căsătorit cu o femeie pe care n-am iubit-o niciodată, fiindcă ea a născut-o pe Luna, ea le-a născut pe Rahelica şi pe Becky, fiicele mele minunate, sufletul meu. Cuprins dintr-odată de o nesfârşită tandrețe, a lăsat-o pe Luna în brațele surorilor ei, a luat-o pe Roza de braț şi i-a spus:

— Haide, Roza, hai să mergem să vedem cum se căsătoreşte cea mai mare dintre fiicele noastre.

Şase luni mai târziu, Rahelica şi Moise se căsătoreau şi ei, printr-o ceremonie modestă, ținută în curtea părinților lui Moise, în cartierul magrebian. Gabriel avea inima frântă, dar, judecând după felul în care evoluase situația lui financiară, îi era foarte clar că nu va putea închiria o sală pentru ei, aşa cum făcuse pentru Luna şi David.

— Să-mi fie iertate păcatele, nu există dreptate pe lumea asta, a spus Roza către Rahelica. Munceşti ca un cal la magazinul tatălui tău, ți-ai abandonat visul de a deveni profesoară pentru a-l ajuta pe Gabriel şi cine are parte de nunta unei prințese? Luna, căreia nu-i pasă de nimeni decât de ea!

— Mamă, de ce vorbeşti aşa? Dacă m-aş fi măritat prima, aş fi avut şi eu o nuntă la sală.

— Tu, *mi alma*, tu eşti *oro*, aur. N-ai fost niciodată geloasă pe sora ta, dar dacă, ferească Sfântul, ai fi fost tu cea care se mărita la Clubul Menora, şi ea ar fi trebuit să se mărite într-o curte din cartierul magrebian, vai, vai, vai, ce scenă ar fi făcut! Ar fi întors lumea cu fundul în sus.

— Ei bine, nu e ea cea care se mărită într-o curte, ci eu, iar mie, şi dacă ar fi fost să mă mărit într-o sinagogă, cu un singur martor, tot mi-ar fi fost de ajuns. Aşa că de ce să ne supărăm?

— *Miskenica* Rahelica, chiar şi atunci când meriți să fii numărul unu, tot numărul doi rămâi, de aceea sunt atât de furioasă.

— *Basta*, mama, dacă n-ar fi fost Luna, nici nu m-aş fi măritat. Ea mi l-a prezentat pe Moise. E numai meritul ei şi al lui David.

7

Gabriel stătea întins pe pat, ascultând tăcerea casei. Încă nu se obişnuise cu faptul că era atât de goală, de când Luna şi Rahelica plecaseră la casele lor. Îi lipsea înghesuiala din vremurile în care trăiau acolo, îi era dor de îmbulzeala şi zarva fetelor lui mici. Dar crescuseră, şi aşa e mersul lumii. Puii zboară din cuib, aşa a fost dintotdeauna. Pe vremuri, tinerii continuau să locuiască împreună cu părinții lor cel puțin în primul an de căsătorie, iar părinții îi găzduiau până se puneau pe picioare, dar acum tinerii erau moderni. Închiriau o cameră şi îşi începeau viețile departe de părinți. Poate era mai bine aşa. Îi făcuse vreun bine faptul că locuise cu mama lui? N-o mai văzuse pe Mercada de la nunta Lunei.

La Rahelica nici nu s-a sinchisit să apară. Le transmisese că era prea obositoare călătoria până la Ierusalim, iar Allegra s-a scuzat în numele ei.

În trecut, Allegra îi trimitea câte o scrisoare în fiecare lună, în care îi povestea ce se mai întâmplă cu familia ei şi cu mama lui, care devenise o femeie bătrână şi arţăgoasă. Dar acum, poştaşul aducea arareori scrisori de la Allegra. Cât timp trecuse de când primise ultima dată veşti de la ea? Două, poate trei luni. Astăzi se va aşeza la birou şi îi va scrie, în ciuda faptului că mâinile îi tremură. Lucruri pe care demult le făcea în doar cinci minute îi luau acum o oră, iar asta îl înfuria atât de tare. Nu suporta faptul că nu-şi putea controla mâna şi viaţa.

Magazinul ajunsese într-o situaţie dificilă, deoarece era complicat să găsească marfă, şi asta pentru că nimeni nu mai călătorea în Liban sau Siria, iar comerţul cu arabii din partea locului încetase şi el. Nici măcar femeile din satele arabe nu mai veneau la piaţă cu brânză şi ulei de măsline. Lipsa mărfii şi clienţii tot mai puţini aduseseră magazinul pe marginea prăpastiei. În ciuda ambiţiei lor, sărmana Rahelica şi Moise nu au reuşit să pună magazinul din nou pe picioare. Ieri, veniseră la el cu alte veşti proaste.

— *Papo*, i-a spus Rahelica, eu şi Moise trebuie să vorbim cu tine despre ceva important.

— Atunci vorbiţi, *queridos*, spuneţi ce aveţi de spus.

— *Señor* Armoza, a început Moise, trăim vremuri grele, magazinul nu are clienţi, iar atunci când are, nu avem ce să le vindem. Am terminat toată marfa din saci şi nu mai avem ce altceva să punem pe rafturi. Astăzi, de exemplu, cinci clienţi au plecat cu mâna goală.

Gabriel a oftat. Nu voia să audă astfel de lucruri, nu putea să suporte durerea. Magazinul fusese al tatălui şi, înainte de asta, al bunicului lui. De ce, de ce fusese destinul

lui să bage în pământ afacerea familiei? Nu putea nici măcar s-o lase moştenire generației următoare.

Rahelica şi Moise tăceau, înțelegând durerea lui Gabriel. Rahelica l-a îmbrățişat pe tatăl ei şi l-a sărutat.

— *Papo*, nu sunt vremuri grele doar pentru noi, toată piața e goală.

— Nu-mi spune că piața e goală, i-a zis Gabriel.

— E goală, *papo*, oamenii vin şi pleacă, dar nu e nimic de cumpărat. Noi avem un magazin de delicatese. Oamenii vin la noi pentru a se răsfăța, nu pentru pâine, roşii sau carne. Întreabă măcelarii, *papo*, întreabă-i pe vânzătorii din băcănii. Nu mai e nimic.

— În cazul ăsta, ce putem face?

— Mordoh a venit cu o ofertă, i-a răspuns Moise.

— Să-l ia naiba, nici nu vreau să-i aud numele!

— Nu avem de ales, *Señor*, nimeni nu ne va face o ofertă mai bună în astfel de vremuri.

— Ce are de spus nenorocitul ăla? Ce are de oferit hoțul?

— Vrea să cumpere magazinul.

— Nu vând!

— *Papo*, i-a spus Rahelica, dacă nu vindem, vom pierde oricum magazinul. Îl vom închide. Cum altfel să plătim taxele? De unde bani de mâncare?

— Magazinul acela, a spus Gabriel, este mândria familiei noastre. Nu a fost niciodată şi nici nu va fi vreodată unul la fel în tot Ierusalimul. Mama mea, bunica ta Mercada, nu mă va ierta niciodată dacă îl voi vinde.

— Cu tot respectul pentru bunica Mercada, *papo*, dar când ne-a arătat ea vreun strop de respect? Când s-a interesat de magazin, de fiul şi de nepoatele ei?

— Linişte! a mustrat-o Gabriel. Cum poți vorbi aşa despre bunica ta?

Dar în inima lui ştia că Rahelica avea dreptate. Trecuseră ani de când mama lui nu-i mai arătase nicio fărâmă de

respect. Cu toate astea, educația primită de la ea şi de la tatăl lui nu-l lăsa s-o răsplătească cu aceeaşi monedă. „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta” – de câte ori îşi spusese acest verset, de ajunsese să-i curgă prin vene? Şi-ar fi dorit ca mama lui să ceară de la ea însăşi ceea ce-i ceruse lui toată viața – respect.

— *Papo*, dacă nu-i vindem kurdului magazinul, de mâine putem începe să cerşim în Piața Zion.

Vocea Rahelicăi l-a trezit din visare.

— Exagerezi, *querida*, a spus Moise cu blândețe. Să cerşim? Sunt tânăr. Voi găsi eu ceva de lucru.

— Unde? Spune-mi, Moise, unde îți vei găsi de lucru acum? Ce vei munci? Pe post de *balagule*, de cărăuş? Vrei să fii instalator, să-ți bagi mâinile până la coate în rahatul altora?

— Aş vrea eu să fiu instalator. Ştii cât de mulți bani câştigă un instalator? Îmi pare rău, *Señor* Gabriel, a spus întorcându-se spre socrul lui cu un zâmbet, dar Rahelica are dreptate. Să-mi bag mâinile în nevoile oamenilor chiar nu mi s-ar potrivi.

— Şi acum sunteți nevoiți să curățați rahatul kurdului, care, din ziua în care l-am întâlnit, m-a băgat pe mine în rahat. Spuneți-mi, *hijos*, de ce vrea să cumpere kurdul un magazin care nu face doi bani? Ce interes are? Omul ăla nu face nimic fără un motiv bun. Nu am încredere în el, n-aş avea nici dacă viața mea ar depinde de el.

— Ne vom întâlni cu toții cu el: tu, eu şi Moise. Îl vom ruga şi pe David al Lunei să vină; vom face front comun şi îi vom ține piept. Vom asculta ce are de oferit şi apoi vom hotărî.

Şi aşa au făcut. Câteva zile mai târziu, Rahelica l-a invitat pe Mordoh acasă la Gabriel şi la Roza. A venit ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, zâmbind în dreapta şi-n stânga, linguşind-o pe Roza şi complimentându-i *borekitas*.

— Pe onoarea mea, doamnă Roza, nu mai există astfel de *borekitas* în tot Ierusalimul. De ce nu le vindeți la magazin?

Rahelica simțea că o provoacă, deoarece ştia că nu mai vindeau nimic în magazin de foarte multă vreme. S-au aşezat în jurul mesei celei mari: Gabriel într-un capăt al mesei, kurdul la celălalt capăt, Rahelica şi Moise de o parte, iar David şi Luna de cealaltă parte.

— Spune, a deschis Gabriel discuția. Ce oferi?

— Gabriel, bunul meu prieten, trăim vremuri grele şi nimeni nu ştie ce aduce ziua de mâine. Nenorociții de englezi sunt mână-n mână cu arabii şi fiecare zi ne aduce alte necazuri. Poate mâine va izbucni un război, poate arabii ne vor masacra pe toți, poate noi îi vom ucide pe englezi. Este imposibil de ştiut ce va fi, nu-i aşa?

— Vorbeşte fără ocolişuri, Mordoh, i-a spus David, pierzându-şi răbdarea. Ştim cu toții ce se întâmplă în jurul nostru, aşa că de ce să ne învârtim în jurul cozii?

— Răbdare, *habibi*, dragul meu, ajung şi acolo. Cu permisiunea ta, aş vrea în primul rând să-i explic situația domnului Armoza, pentru că nu a mai ieşit de mult timp din casă.

Gabriel a simțit că i se scurge tot sângele din corp. Cum îndrăznea acest kurd să-l insulte în propria casă, chiar la masa lui? Cum îndrăznea să-l prezinte ca pe un obiect nefolositor? Dar, înainte de a da curs gândurilor sale, Luna a izbucnit:

— Cine eşti tu să-i spui tatălui meu că nu a mai ieşit din casă de mult timp? Cum îndrăzneşti să stai aici, în casa noastră, şi să-l insulți pe tatăl meu?

— Nu îl insult, ferească Sfântul. M-ai auzit insultându-l? Tot ce-am spus este că a trecut mult timp de când onorabilul domn Armoza n-a mai fost la magazin.

— A trecut mult timp de când n-a mai fost la magazin fiindcă am fost noi în locul lui, a spus Rahelica, sărind repede în apărarea tatălui ei. Omul ajunge la o vârstă,

domnule Mordoh, când se opreşte din muncit şi când tinerii continuă să ducă mai departe munca părinților.

Auzindu-şi fetele luându-i apărarea, Gabriel nu s-a mai putut abține.

— Sunteți prea delicate cu oaspetele nostru, a spus el. Niciodată n-am alungat pe nimeni din casa mea, dar acum vreau să te ridici şi să ieşi! a tunat el, cutremurând masa în clipa în care a lovit-o cu pumnul.

În cameră s-a lăsat liniştea, dar kurdul s-a purtat ca şi cum nu l-ar fi auzit pe Gabriel şi a continuat.

— De ce te enervezi, domnule Gabriel? Nu face bine la sănătate. Tot ce am vrut să spun este că vremurile sunt grele şi că nu are sens să țineți un magazin care vă duce la sapă de lemn. Nu numai că nu vă aduce profit, dar vă consumă şi banii pe care îi mai aveți. Aşadar, tot ce am vrut să sugerez, domnule Armoza, este ca eu să cumpăr magazinul şi să vă scot pe tine şi pe familia ta, Domnul să vă țină sănătoşi, din necaz. Crede-mă, Gabriel, fac asta în numele parteneriatului nostru de la fabrica de halva, o fac din respect pentru tine, fiindcă vreau să-ți trăieşti restul zilelor cu demnitate şi cu suficienți bani cât să-ți întreții soția şi s-o măriți pe mica Becky, fie ea sănătoasă.

Ceva din vorbele kurdului i-a liniştit pe toți. Chiar dacă îi era greu, Gabriel trebuia să recunoască faptul că, în ciuda linguşelilor lui, kurdul avea totuşi dreptate şi că nu-i rămăsese nimic altceva de făcut decât să vândă magazinul. Rahelica şi Moise deja înțeleseseră asta, în timp ce lui David nici că putea să-i pese mai puțin. El nu înțelesese de ce a fost implicat într-o chestiune de familie care nu avea nicio legătură cu el. Magazinul socrului său din Piața Mahane Yehuda nu-l interesase niciodată. Dar Luna nu s-a putut abține.

— Nu vindem nimic! a izbucnit ea. Magazinul acela este mândria familiei noastre, mândria tatălui nostru. A fost al

bunicului şi al străbunicului nostru, de pe vremea când piața se afla încă în Oraşul Vechi. Nu există nimic pentru tine aici, aşa că du-te şi caută alți negustori.

Nimeni n-a spus niciun cuvânt. Nimeni n-a îndrăznit s-o contrazică pe Luna. Fuseseră învățați să nu se certe în prezența străinilor, iar pentru Rahelica, acest principiu era chiar şi mai puternic decât dorința de a-i închide Lunei gura. Dar imediat ce Mordoh s-a ridicat şi a plecat, nu înainte de a-i ruga să se mai gândească la oferta lui, Rahelica nu s-a mai putut abține.

— De când ai devenit tu expertă în magazine? a strigat ea la Luna. Când au călcat ultima dată picioarele tale frumoase în piață? Este sub demnitatea ta să vinzi peşte afumat şi deodată vorbeşti despre respect?

— Faptul că tu lucrezi la magazin, i-a răspuns Luna, nu înseamnă că eu nu am nimic de spus. Am crescut în magazin şi, dacă e să-l vindem, atunci mai bine îl vindem unui arab decât kurdului! Unelteşte de multă vreme să cumpere magazinul, până şi tu ai spus asta, iar acum vrei să i-l vinzi şarpelui ăstuia?

— De ce, ştii pe cineva care ar vrea să-l cumpere? a întrebat-o Rahelica. Cine ar putea să cumpere un magazin astăzi, cu excepția prostului de kurd sau a unui alt negustor nesăbuit?

— Rahelica *querida*, a spus Gabriel, intervenind în cele din urmă, kurdul e departe de a fi prost şi chiar şi mai departe de a fi nesăbuit. Iartă-mă, *querida*, dar tatăl tău e prost, tatăl tău este un negustor nesăbuit.

— Ferească Sfântul, *papo*, totul se întâmplă din cauza vremurilor pe care le trăim. De ce iei pe umerii tăi responsabilitatea pentru tot ceea ce se întâmplă cu magazinul? Tu ai pus pe picioare RAFAEL ARMOZA ŞI FIII, DELICATESE, cel mai frumos magazin din Piața Mahane Yehuda.

Vocea Rahelicăi era gâtuită de lacrimi, iar ochii Lunei se umeziseră.

— Ascultă-mă cu atenție, *hija mia*, i-a răspuns Gabriel cu voce tremurătoare, şi ascultați-mă cu toții: nesăbuitul vostru tată a vândut fabrica de halva fără să primească în schimb niciun sfanț. Tatăl vostru, negustor de nimic, n-a verificat niciodată unde se duceau banii din fabrică. A ascultat de sfaturile „bune” ale kurdului, care i-a spus să nu treacă pe la fabrică, pentru a nu-i zăpăci pe muncitori, care i-a spus să nu-şi bată capul cu fabrica, fiindcă are şi aşa destule griji din pricina magazinului din piață, de care trebuie să aibă grijă, şi să îl lase pe kurd să se ocupe de toate celelalte, pentru amândoi. Şi ce s-a întâmplat în cele din urmă? Nesăbuitul vostru tată a primit ce era mai rău din ambele părți. Aşa stau lucrurile. Dacă dormi cu câinii, să nu-ți fie de mirare că te trezeşti dimineața plin de purici.

— Deci nu vrei nici tu să-i vinzi kurdului magazinul? a întrebat Rahelica.

— Ce înseamnă acest nici? Nu vreau să i-l vând lui! Ce a spus Lunica? Mai bine îl vând unui arab, decât kurdului.

— Atunci, aşa rămâne; nu vindem, a conchis David cu nerăbdare şi s-a ridicat în picioare.

— Doar un minut, l-a oprit Moise. Nu am terminat.

— Dacă nu are legătură cu David, lasă-l să plece, a spus Luna. Oricum nu voia să vină.

— Luna!

David i-a aruncat o privire care a înspăimântat-o pe Rahelica. Ce însemna privirea aceea? s-a întrebat ea. Nu trecuse nici măcar un an de la nunta surorii ei cu David Siton şi aşa se uita la ea? Ce se întâmpla între ei?

— David, a continuat Moise, poți să pleci dacă nu vrei să auzi ce am de spus.

David s-a întors la locul lui şi s-a aşezat din nou la masă, dar Rahelica a observat că Luna îşi trăsese scaunul mai departe de al lui.

— *Señor* Armoza, a continuat Moise cu vocea lui blândă, tot ce spuneți despre kurd este adevărat şi înțeleg de ce nu vreți să-i vindeți magazinul.

— E un şarpe în iarbă, a întărit Gabriel.

— Ştiu, *Señor*. Din nefericire, am ajuns să-l cunosc. Dar cine altcineva va cumpăra magazinul în astfel de vremuri? Cine face afaceri într-o perioadă ca asta? Din cauza situației din țară, magazinul ar putea să rămână gol câțiva ani de acum înainte. Omul are dreptate în legătură cu un singur lucru: nu ştim ce ne aduce ziua de mâine şi poate se va porni un război şi toți bărbații vor fi obligați să plece pe front, poate piața se va închide din cauza războiului şi poate, şi poate, şi poate. Aşa că, iertați-mă, *Señor* Armoza, chiar dacă aveți dreptate, nu avem de ales. Trebuie să-i vindem magazinul câinelui ăstuia.

— Pot să spun şi eu ceva? a întrebat Eli Cohen cel frumos, care şedea pe canapea împreună cu Becky şi care până atunci nu luase parte la discuție.

Toate capetele s-au întors către el. În ultimul an devenise un adevărat membru al familiei.

— Da, tinere, ce ai de spus? l-a întrebat Gabriel, care între timp ajunsese să-l placă pe băiatul lui Becky.

— N-am putut să nu vă ascult şi, cu permisiunea voastră, aş vrea să vă spun ce cred eu.

— Vorbeşte, te rog, l-a încurajat Moise.

— Îmi pare că acest kurd este un negustor deştept.

Eli Cohen cel frumos se ridicase de pe canapea şi stătea acum în picioare, lângă masă.

—Nu doar că vrea să cumpere magazinul imediat, cât situația din țară e încă atât de proastă, dar are şi planuri şi ştie ce face: va cumpăra magazinul mai ieftin acum, pentru

a-l vinde cu profit când lucrurile se vor îndrepta. Sunt sigur că are bani murdari strânşi pe undeva. Dacă vă hotărâți să vindeți magazinul, ar trebui mai întâi să aflați ce planuri are şi să acționați corespunzător.

— Şi ce sugerezi, tinere? l-a întrebat Gabriel, făcându-i semn să ia loc la masă.

— Dacă sunteți de acord, *Señor* Armoza, o să-l verific eu însumi pe kurd şi o să vin cu nişte răspunsuri.

— Minunat, oricine poate lua acum decizii legate de magazin, a spus David.

— Dar el nu e oricine! a intervenit Becky iritată. E prietenul meu! Şi după ce voi împlini şaptesprezece ani, cu ajutorul lui Dumnezeu, va fi soțul meu!

— După ce *Señor* Gabriel şi *Señora* Roza vor fi de acord să-mi dea mâna ta, bineînțeles, a adăugat imediat Eli Cohen cel frumos.

— Nu prea curând, a spus Gabriel, în primul rând, Becky are de terminat o şcoală, şi apoi, dacă veți mai vrea să vă luați, vom sta de vorbă despre asta.

Gabriel era mulțumit de reacția lui Becky față de David, era plăcut impresionat de bunele maniere ale prietenului ei, dar nu era satisfăcut de comportamentul bizar al ginerelui lui, soțul Lunei, care se purta ca şi cum tot ce se întâmpla în jurul lui era o pierdere de timp. S-a hotărât să discute despre asta cu Luna cât de curând şi să înțeleagă ce se întâmplă între ea şi David.

— Ai fi putut să te comporți cu tatăl meu ca un om normal, nu ca o persoană care abia aşteaptă să-şi ia tălpăşița, i-a reproşat Luna lui David când au ajuns acasă. Nu te interesează nimic? Chiar nu-ți pasă ce se întâmplă cu magazinul tatălui meu?

— Luna, ce ştiu eu despre magazine? Ce ştiu eu despre comerț? Nu numai că nu mă interesează, dar mă şi plictiseşte.

— Dar ce anume nu te plictiseşte pe tine? Să mergi în vizită la sora mea şi la cumnatul tău te plictiseşte, să mergi la dans la Cafeneaua Europa te plictiseşte, să bei o cafea la Atara te plictiseşte. De când ne-am căsătorit, nu te mai interesează absolut nimic.

— Mă interesează ce se întâmplă în țara asta, spre deosebire de tine. Ție îți pasă numai de hainele de la Zacks&Son şi de revistele alea care scriu toate prostiile de la Hollywood. Ar trebui să fii mulțumită că te las să lucrezi.

— Păi, chiar îți mulțumesc. Dacă nu aş lucra, de unde am avea bani?

— De unde am avea bani? Îmi rup picioarele în fiecare zi, căutând de lucru, iau orice mi se oferă, fie că e în construcții, fie că e la fratele meu, măcelarul. Vin acasă puțind tot, îmi ia ore întregi să scap de miros. Şi totul pentru bani. Banii pe care îi câştigi tu se duc pe parfumuri şi pe consumații la Cafeaua Atara, se duc pe revistele alea idioate pe care le citeşti. Aşa că ar fi mai bine pentru tine să-ți ții gura!

Luna era consternată. David nu o mai insultase niciodată, nu-i mai vorbise niciodată pe un ton atât de aspru. Comportamentul lui se schimbase foarte mult după nuntă, dar până acum nu-i mai vorbise niciodată aşa. I se umpluseră ochii de lacrimi. El era cavalerul pe care îl aşteptase toată viața ei? Oare chiar se măritase cu bărbatul visurilor ei? Doamne, ce se alesese de ea? Luna, a cărei privire era râvnită de toți tinerii din oraş, Luna, cea mai frumoasă dintre fete, umilită în felul acesta de propriul soț?

S-a întors cu spatele la el şi a început să se pregătească de culcare. El a ieşit pe balcon şi şi-a aprins o țigară. De la nuntă, trăiau într-un apartament mic în Mekor Baruch, cu un balcon închis şi cu o toaletă şi o bucătărie pe care le împărțeau cu vecinii. Nu aveau duş, aşa că se spălau folosind un lighean de tinichea şi o oală de bucătărie.

Fierbea apă într-un ibric şi apoi umplea oala, dar, când ajungea să fie plină, apa era deja călâie. Ei îi plăcea să se spele în apa călâie, dar David se enerva de fiecare dată, ca şi cum ar fi fost vina ei că trăiau într-un apartament fără duş, că nu aveau o baie cu robinete pentru apă caldă şi rece şi un boiler pe lemne, precum cel pe care îl avuseseră în apartamentul cel mare de pe strada King George. Nu-şi imaginase că lucrurile vor evolua astfel. Fusese sigură că se va mărita cu un bărbat care îi va asigura o viață bună, nu unul care se înfuria de fiecare dată când apa încălzită de ea nu era îndeajuns de fierbinte pentru el.

Relația lor a început să se răcească imediat după luna de miere, pe care o petrecuseră la Hotelul Savoy, în Tel Aviv, pe țărmul mării. După ce şi-au dus bagajele în cameră, Luna a ieşit pe balcon să respire aerul mării. Spre deosebire de Ierusalim, unde era frig, în Tel Aviv era cald. Marea era la fel de netedă ca marmura şi soarele ieşise dintre nori şi îi încălzea fața luminoasă. Era exact luna de miere pe care şi-o imaginase, departe de Ierusalim, departe de Ohel Moshe şi de casele lui înghesuite, departe de familia ei. În sfârşit era singură cu iubirea vieții ei şi nu trebuia să dea socoteală nimănui despre unde se duce şi când se întoarce, nemaifiind obligată să vadă fața încruntată a mamei sale.

Pe plajă, lângă hotel, erau mai multe şezlonguri, iar pe ele stăteau întinşi locuitorii Tel Avivului cărora nu le păsa de vremea oarecum rece. De fiecare dată, era uimită să descopere cât de diferit era Ierusalimul de Tel Aviv, cum cele două oraşe erau ca două lumi diferite.

— David, l-a strigat ea, hai să mergem pe promenadă.

Dar el îşi scosese deja pantofii şi stătea lungit în patul imens, citind ziarul. S-a cocoțat în pat lângă el, linguşindu-l, acoperindu-i fața cu sărutări mici, pe obraji, pe frunte, pe nas, pe gură. Dar el a dat-o la o parte şi i-a spus:

— Nu acum, Luna, citesc.

— David, suntem în luna de miere. Hai să facem ceva împreună. Vei avea o grămadă de timp să citeşti ziarul.

— Doar un minut. Lasă-mă să termin pagina.

Luna s-a ridicat şi s-a dus înapoi pe balcon. Cât ar fi vrut să iasă pe stradă, cu pălăria pe care o cumpărase special pentru luna ei de miere, în rochița neagră cu curea albă, care îi scotea talia în evidență, şi cu pantofii de piele cu toc înalt. Să se dea cu ruj, să-şi răsucească pe deget o şuviță de păr şi s-o prindă frumos în agrafe. Să se uite în oglindă şi să ştie că era cea mai fermecătoare dintre toate şi apoi să iasă şi să se bucure de privirile trecătorilor. Şi poate că, în felul acesta, David ar fi văzut cât de frumoasă era şi ar fi fost gelos pe toate privirile bărbaților.

David era în continuare cufundat în paginile ziarului lui, iar ea începuse să-şi piardă răbdarea.

— Hai, David, când mergem? Suntem în luna de miere! Hai să ieşim la plimbare.

— Bine, mica mea cicălitoare, a spus fără tragere de inimă.

S-a ridicat, şi-a pus pantofii şi jacheta şi abia atunci s-a uitat la ea. Era răpitoare. Nu exista niciun dubiu că soția lui era cea mai frumoasă dintre femei; atunci cum se face că, din momentul în care i-a acceptat cererea în căsătorie, inima lui s-a închis în fața ei? De ce nu mai era fermecat de ea, aşa cum fusese la început? Fusese oare vreodată atras de ea? Sau pur şi simplu se convinsese că era mai bine să-şi țină promisiunea făcută în momentul în care nava a părăsit portul Mestre, adică să-şi găsească o soție şi să-şi clădească alături de ea un cămin în Israel?

— Ce e? l-a întrebat, aşteptând un compliment în timp ce el continua s-o privească.

— Nu-ți va fi frig fără o haină? a întrebat-o, deschizând uşa pentru a ieşi.

— Cum arăt? a întrebat ea.

— Arăți minunat, i-a răspuns pe un ton apatic.

— În acest caz, nu-mi va fi frig, i-a spus şi i-a întins un cardigan alb din mohair, pe care să i-l pună pe umeri.

Au ieşit şi, chiar dacă ea îşi ținea brațul în jurul taliei lui, David nu-şi trecuse mâna peste umerii ei. Oricum, nu era nevoie să meargă îmbrățişați, aşa cum o făceau înainte de căsătorie, s-a consolat ea în timp ce-l lua de mână.

După cum se aşteptase, trecătorii nu-şi puteau lua ochii de la frumusețea care mergea lângă acest bărbat impresionant. Au intrat într-o cafenea şi au comandat milkshake. La Cafeneaua Atara le făceau băuturile aşa cum voiau ei, cu un munte de frişcă. În Tel Aviv înghețata se topea prea repede şi se făcea apă, dar asta nu le-a umbrit bucuria. Marea albastră, soarele cald, oamenii care se plimbau sau şedeau pe terasa cafenelei, atmosfera euforică – era atât de fericită. Nici măcar polițiştii englezi de la o masă alăturată n-au reuşit să-i strice buna dispoziție, iar David a spus:

— Ce înseamnă asta, chiar nimeni nu lucrează în Tel Aviv?

Ea a râs şi şi-a pus mâna acoperită cu o mănuşă albă pe brațul lui.

— Eşti fericit? l-a întrebat. Eşti la fel de fericit ca mine?

— Sunt fericit, i-a răspuns, dar cu o voce foarte puțin convingătoare.

S-a hotărât să-l ignore, nu voia să lase pe nimeni să-i distrugă luna de miere, nici măcar pe soțul ei.

— Doamna ta este foarte frumoasă, i-a spus chelnerul lui David.

— Mulțumesc, a răspuns Luna în locul lui David, suntem în luna de miere.

— Felicitări, i-a zis chelnerul şi apoi s-a întors la masa lor cu o savarină în care era înfiptă o umbrelă colorată. Pentru a sărbători luna voastră de miere, a zis el zâmbind. Cu complimente din partea casei.

Sărmana Luna e atât de fericită, s-a gândit David, nici nu bănuieşte cât de mult îmi doresc să se sfârşească odată această lună de miere care e abia la început. Nu ştia cum avea să suporte următoarele şapte zile. Ar fi trebuit să fie fericit, s-o îmbrățişeze şi s-o sărute, să o ducă la cafenele, să o plimbe pe plajă, să meargă la cinema, la restaurante, iar noaptea ar fi trebuit să facă dragoste cu ea. Cum va putea suporta prima noapte, când inima şi trupul lui încă aparțineau unei alte femei? Femeia pe care o lăsase în urmă în Italia îndepărtată, femeia de care era acum despărțit pentru totdeauna. Nu, nu va lăsa amintirile din Veneția să-i strice luna de miere din Tel Aviv. Nu o putea lăsa pe Isabella să intervină între el şi Luna. O va uita, se va sili s-o uite. O iubea pe Luna şi va continua să-şi iubească soția ca şi cum Isabella nu ar fi existat niciodată. Îi va oferi o noapte a nunții de neuitat. Va face tot ce îi va sta în putere s-o facă fericită pe această femeie ravisantă.

În noaptea aceea, ținându-se de promisiune, a fost delicat cu ea, foarte delicat, iar ea era fericită. Ore întregi s-au sărutat şi s-au dezmierdat unul pe celălalt, înainte de a se uni în actul iubirii. Lunei îi plăcea să-l sărute, să-şi treacă degetele prin părul lui răvăşit, să-i dezmierde spatele, iar la început a simțit că se topeşte în brațele lui, însă de fiecare dată când el încerca să-i atingă trupul, se retrăgea. Dacă încerca să-i atingă sânii, se trăgea într-o parte. Dacă încerca să-i atingă abdomenul, trupul ei înțepenea.

— E totul în regulă, iubirea mea? a întrebat-o în şoaptă.

— Da, i-a răspuns ea timidă.

— Atunci de ce fugi de mine?

— Nu fug.

— Vino mai aproape, nu te muşc.

A tras adânc aer în piept şi s-a lipit de el. Putea să-l sărute cu orele, dar, când încerca s-o atingă în cele mai intime locuri, simțea că îngheață.

— Luna, nu-ți fac niciun rău. Îți promit.

A tăcut şi şi-a muşcat buzele. David s-a apropiat de ea şi i-a scos încet cămaşa de noapte. A încercat să-i privească trupul, sânii mici şi tari, abdomenul plat, dar ea se chircise ca un făt, încercând să se acopere cu mâinile.

— Luna, lasă-mă să văd cât eşti de frumoasă.

David avea foarte multă experiență. Avusese foarte multe femei în Italia, iar Isabella îl transformase într-un amant iscusit. Ştia ce are de făcut şi acum încerca s-o posede pe Luna cu o tandrețe infinită, care îl surprindea până şi pe el. Nu simțea, nu gândea, ştia că trebuie să facă dragoste cu Luna, fiindcă asta se face în noaptea nunții şi, chiar dacă nu se bucura, aşa cum se întâmpla cu Isabella, va ajunge la un moment dat şi acolo. Îi plăcea să facă sex şi, odată ce a făcut această descoperire, i-a venit greu să se abțină, dar nu mai fusese cu nicio altă femeie după ce o întâlnise pe Isabella. Iar acum trebuia să se culce cu soția lui, însă era deja extenuat de cât stătuse întins lângă ea, încercând s-o dezvirgineze, şi răbdarea lui era pe terminate.

— Frumoasa mea, i-a spus cu o blândețe care l-a surprins chiar şi pe el, iubirea mea, ajută-mă, desfă-ți picioarele.

Dar Luna era incapabilă să facă asta.

— Lunica, nu pot s-o fac dacă nu mă ajuți, a continuat cu o tandrețe nesfârşită, chiar dacă simțea că-şi pierde răbdarea.

Ea n-a scos niciun cuvânt. I se umpluseră ochii de lacrimi. Nu aşa îşi imaginase noaptea nunții. Era sigură că se vor săruta şi că totul se va întâmpla deodată, că brusc se va trezi cu el înăuntrul ei. Nu se gândise că trupul ei se va opune cu atâta putere şi că va fi atât de speriată.

David şi-a strecurat mâinile pe sub trupul ei şi i-a desfăcut sutienul, iar ea a închis ochii. Deşi era întuneric, o putea vedea roşind. I-a mângâiat sânii mici. Dumnezeule, i-

a trecut atunci prin minte, unde erau sânii Isabellei, mari, grei şi copți? Soția mea iubită are sâni de copilă.

Luna a rămas ostilă. Trupul ei era rigid şi se simțea timidă şi speriată. David a decis că încercase suficient, s-a rostogolit de pe trupul ei şi s-a întors cu spatele.

Luna era îngrozită. Dumnezeule atotputernic, ce am făcut? Aşa trebuia să fie luna ei de miere? Soțul ei să încerce să facă dragoste cu ea, ea să fie ca un bloc de gheață, iar soțul să se întoarcă cu spatele şi să se culce? A început să scâncească şi să plângă ca o pisică rănită. Plânsetul ei i-a frânt inima. S-a întors către ea, a luat-o în brațe, a început s-o legene uşor, sărutând-o şi încercând să o liniştească. Îl durea inima.

Ce fiu de câine era, ce măgar! Ce îi făcea frumoasei lui soții? Cum naiba îndrăznise să fie atât de insensibil față de ea? Cum a renunțat atât de repede? A continuat s-o aline, s-o sărute pe frunte, să-i spună cuvinte de iubire şi a simțit cum se relaxează încetul cu încetul, iar de data aceasta, când a încercat din nou s-o pătrundă, nu s-a opus. A suspinat de durere, dar a fost blând cu ea, vorbindu-i tot timpul şi şoptindu-i vorbe de dragoste.

— Scumpa mea, draga mea, iubirea mea, şi cu fiecare cuvânt, trupul ei se înmuia tot mai mult, până când a pătruns înăuntrul ei şi câteva picături de sânge au picurat pe coapsele Lunei.

S-a ridicat, a adus un prosop de la baie şi i-a şters încet picăturile de sânge.

— Ce îi vom spune recepționerului? a şoptit ea zăpăcită. Ce ruşinos!

Sentimentul de ruşine era aproape la fel de puternic ca relaxarea pe care o simțea fiindcă în sfârşit o făcuse. Îşi pierduse virginitatea în noaptea nunții, ca orice mireasă, şi acum putea începe să trăiască.

Luna de miere s-a sfârşit şi s-au întors la Ierusalim. N-au mai făcut dragoste în acea primă săptămână. S-au sărutat, s-au îmbrățişat, s-au plimbat pe promenadă, au făcut cumpărături pe strada Allenby, au stat în cafenele şi au mâncat în restaurante. Au mers chiar şi la cinema şi au văzut *Casablanca*, cu Ingrid Bergman şi Humphrey Bogart. Când se întorceau în camera lor, stăteau întinşi pe pat unul lângă celălalt, el citea ziarul şi ea, *Lumea cinematografului*. Se schimbau după aceea în pijamale, se îmbrățişau şi se culcau. Ea era destul de surprinsă că el nu voia să facă dragoste în fiecare noapte, dar a şi răsuflat uşurată.

După luna de miere, viața lor a intrat în rutina cuplului căsătorit. Ea a continuat să lucreze la Zacks&Son, iar el şi-a găsit de lucru la un magazin de tâmplărie, lângă Cinematograful Rex, la capătul străzii Princess Mary. După serviciu, mergea uneori să vadă câte un film cu cowboy la Rex. Publicul din cinematograf era format din evrei şi arabi, iar Lunei nu-i plăcea acolo, aşa că, ori de câte ori mergea la Rex, ea se ducea la casa părinților ei şi îşi vizita surorile. Când se încheia filmul, David mergea după ea şi se întorceau împreună în apartamentul lor din Mekor Baruch. În unele seri, mergeau la cinematograf cu Rahelica şi Moise, iar după aceea la cafenea. Vinerea, după cina de Sabat pe care o serveau în casa părinților Lunei, se întâlneau cu prietenii lui David din Brigada evreiască, cu soțiile lor şi cu marele grup al prietenilor şi verişorilor Lunei şi mergeau de fiecare dată în apartamentul altcuiva, ca să petreacă noaptea vorbind despre situația din țară şi să spargă semințe de floarea-soarelui. Îşi petreceau sâmbetele cu familia, iar la prânz bărbații mergeau la un meci de fotbal, în timp ce Luna, Rahelica şi Becky rămâneau să mai vorbească în casa părinților lor.

Din când în când, David îşi amintea că trebuie să respecte porunca „creşteți şi vă înmulțiți”, aşa că făcea

dragoste cu Luna. Ea stătea întinsă pe pat, fără să se mişte, şi aştepta ca el să termine ce avea de făcut, trecându-şi buzele peste obrajii lui, şi mâna, o dată sau de două ori, pe spatele lui, iar apoi aştepta ca el să adoarmă. După aceea se ridica, se ducea în bucătărie şi se spăla cu săpun şi cu apă, curățându-şi pielea cu atenție. Nu putea suporta senzația lipicioasă de pe pielea coapselor. Îi trezea un sentiment de murdărie şi dezgust pe care nu-l putea ignora.

În Ierusalim, unde femeile rămâneau gravide imediat după noaptea nunții, faptul că Luna şi David erau căsătoriți de câteva luni, iar ea încă nu era însărcinată, stârnise îngrijorare.

— *Dio santo*, Gabriel, i-a spus Roza soțului ei, cum este posibil să nu fi rămas încă grea?

— Nu te băga, i-a răspuns Gabriel, fiecare în ritmul lui.

— Să-mi fie iertate păcatele, Gabriel, dar au trecut deja câteva luni de la nuntă.

— Roza, i-a spus el cu tărie, graba e lucrarea diavolului. Toate la timpul lor.

Rahelica era şi ea îngrijorată de faptul că sora ei nu era încă însărcinată. Când a descoperit că era gravidă, la o lună după noaptea nunții, s-a hotărât să nu spună nimănui, pentru a nu o face pe Luna de ruşine. Dar, când sarcina a început să se vadă, în luna a treia, nu a mai putut să se ascundă.

Luna a acoperit-o de sărutări, urându-i mult noroc şi, spre surpriza ei, Rahelica nu a văzut niciun semn de invidie la sora ei.

— Nu înțeleg, i-a spus Moise după aceea, cum de Luna nu e încă însărcinată.

A oftat.

— Ştii ceva ce eu nu ştiu? l-a întrebat Rahelica. Are prietenul tău David vreo problemă?

— Problemă? a întrebat Moise râzând. Cine ştie câți copii a lăsat în urma lui în Italia?
— Sunt îngrijorată, Moise, ce se va întâmpla dacă, ferească Sfântul, Luna e sterilă?

— Ai aflat ceva despre kurd? l-a întrebat Gabriel pe Eli Cohen cel frumos.
— Nu, *Señor* Armoza, din nefericire nu am găsit nimic. Nu are un cont la banca noastră, probabil îşi ține banii sub podeaua casei. Dar sunt în continuare convins că se ascunde ceva în spatele dorinței lui de a cumpăra magazinul.
— Îi vom vinde magazinul, a zis Gabriel obosit. Mai târziu, când vin Rahelica şi Moise, vom hotărî prețul. Dar, Eli, mi-ar plăcea să fii şi tu aici. Eşti parte din familie de acum.
— Da, *Señor* Armoza, cu plăcere.

Au ținut întâlnirea de familie după cină. Becky şi Rahelica strângeau masa, în timp ce Luna a rămas aşezată, fiind foarte prost dispusă.
— Ridică-te şi tu, prințeso, i-a spus Gabriel. Ajută-le pe surorile tale şi pe mama.

S-a ridicat fără nicio tragere de inimă şi a început să golească farfuriile.

Trebuie să stau de vorbă cu ea, s-a gândit Rahelica, ceva e în neregulă în viața Lunei. O simt în inima mea.

Când fetele şi-au terminat treaba şi urmau s-o ajute pe Roza să spele vasele, Gabriel le-a chemat la el.
— Veniți, *queridas*, lăsați vasele pe mai târziu. Veniți şi aşezați-vă cu noi. Şi tu, Becky.

Lui Becky nu-i venea să creadă că tatăl ei o invita la masa la care se decidea viitorul magazinului. Întotdeauna fusese tratată precum copilul familiei, fetița cea mică. Ştia că tatăl ei o invitase datorită lui Eli, Eli al ei, care acum contribuia la deciderea viitorului magazinului. A simțit un fior de mândrie. Ce băiat avea! Îl iubea. Cum va supraviețui încă

trei ani, până când vor sta împreună sub baldachinul de nuntă?

— Şi tu, Roza, vino şi tu să stai cu noi, i-a spus Gabriel soției lui, care era încă lângă chiuvetă.

S-a întors cu un prosop în mână şi s-a uitat întrebătoare la el.

— Vino, *querida*, ar trebui să ai şi tu un cuvânt de spus în luarea acestei decizii.

Roza a simțit că-i explodează inima în piept. Pentru prima dată în viața lor, soțul ei îi arăta respect şi încă în fața fetelor şi a ginerilor, era pentru prima dată când o includea într-o discuție privitoare la viitorul familiei. *Ya ribon*, s-a coborât Mesia pe pământ, s-a gândit ea. Probabil că e foarte bolnav, *miskenico*, dacă îmi cere să particip la o discuție despre magazin. Şi-a dat jos şorțul şi s-a aşezat lângă Rahelica.

— Vino să stai lângă mine, i-a spus Gabriel. Eşti *Señora*, doamna casei, ar trebui să stai lângă *Señor*.

Roza s-a ridicat şi Moise i-a cedat locul lui.

— E plăcerea mea, *Señora* Roza, plăcerea mea.

Îi plăcea de Moise ca de fiul pe care nu l-a avut niciodată şi în inima ei umpluse locul gol lăsat de Efraim. Efraim, aproape că uitase cum arată. Dorul şi îngrijorarea ei fuseseră înlocuite de mânie. Era furioasă din pricina insensibilității lui, din pricina faptului că nu dăduse niciun semn de viață. La urma urmelor, ştia cât de multe griji îşi făcea pentru el, şi Efraim – *nada* – se comporta ca şi cum n-ar fi avut familie, aşa că putea să se ducă la naiba. Dacă asta vrea, atunci să fie precum doreşte. Nu mai era parte din familie.

Din când în când, Roza se îngrozea când auzea despre operațiuni clandestine şi arestări. Nici măcar nu ştia diferența dintre Lehi şi Etzel. Pentru ea, erau unul şi acelaşi lucru. Aproape că-i stătuse inima în loc când a auzit de cei

doisprezece membri ai Lehi, deghizați în prizonieri arabi şi polițişti britanici, care atacaseră sediul poliției din Ramat Gan, spulberând uşa depozitului de armament, furând armele şi încărcându-le în maşina care îi aştepta în fața clădirii. Era sigură că Efraim se afla printre ei şi abia când s-au anunțat numele răniților şi ale captivilor a putut răsufla uşurată. Cine mai ştie de câte ori se certase cu Gabriel după ce el îl cita pe Ben Gurion, care spunea că nu va ridica un deget pentru a ajuta la eliberarea lui Dov Gruner, care condusese operațiunile şi fusese capturat.

— Doar nu a luat armele pentru el, a insistat Roza, le-a luat ca să ne elibereze de inglezi.

— Şi a ucis oameni nevinovați, i-a răspuns Gabriel furios. Dacă Ben Gurion nu vrea să ajute un evreu înseamnă că i-a ajuns cuțitul la os.

— *Dio santo*, Gabriel, Ben Gurion ăsta ți-a luat mințile, te-a orbit.

— Linişte, femeie! Eu nu vorbesc ca tine, mânat de emoții. Eu citesc ziare înainte să deschid gura, înțeleg situația. Şi tu, fără să citeşti, fără să ştii, fără să înțelegi, vorbeşti prostii. Crezi că nu-mi dau seama că faci asta din cauza fratelui tău, *borracho*, care face parte din organizația lor?

Şi cu asta punea punct discuției.

Acum chiar se coborâse Mesia pe pământ! Soțul ei îi arăta respect în fața întregii familii, lăudat fie Numele Lui.

— M-am gândit foarte mult, a început Gabriel. Rahelica şi Moise au dreptate. Nu are sens să mai ținem magazinul, care, după cum a spus-o şi câinele de Mordoh, este o gaură fără fund. Cheltuim bani pe care nu-i avem pentru a plăti taxe municipalității, care ne înşală fără ruşine şi nu ne aduce niciun folos. Dar nu vreau să-l vând kurdului. Mă gândesc că, dacă punem la piață un anunț că vindem magazinul, vom găsi şi alți cumpărători.

— *Señor* Armoza, a spus Moise, vă rog să nu vă înfuriați, dar deja am vorbit cu câțiva oameni despre magazin şi, credeți-mă, în vremurile astea, nimeni nu are bani să cumpere proprietăți. Toți vor să vândă şi nu găsesc cumpărători.

— Şi atunci, dacă toată lumea vrea să vândă, de ce nu cumpără kurdul magazinul altcuiva? De ce îl vrea pe al nostru? a izbucnit Luna.

— Bună întrebare, a răspuns Gabriel. De ce e atât de hotărât să cumpere magazinul nostru?

— Mă iertați, *Señor* Armoza, a intervenit Eli Cohen, nu vreau să-l contrazic pe viitorul meu cumnat, dar în ciuda faptului că vremurile sunt grele, nimeni nu-şi vinde magazinul. Oamenii țin de proprietăți ca şi cum viața lor ar depinde de ele.

— Vorbeam despre cei care vor să vândă, a insistat Moise.

— Unde sunt magazinele lor în piață? a întrebat Eli Cohen.

— Unul este pe strada Agrippa, lângă Rachmo, şi celălalt e pe aleea de lângă Piața Irakiană.

— Şi unde este magazinul lui *Señor* Armoza? a subliniat Eli. Pe strada Etz Hahaim, strada principală, cel mai bun vad, cu cel mai mare număr de clienți care trec pe-acolo. De aceea vrea kurdul să cumpere tocmai acest magazin.

— Ce spune Eli are sens, a intervenit Gabriel.

— Şi ce sugerezi să facem, *papo*? a întrebat Rahelica.

— Sugerez să-l ascultăm pe Eli. Ce spui, *habibi*? l-a întrebat el pe Eli, iar Becky a simțit că roşeşte, atât de tare i se umpluse inima de mândrie.

— Cel mai bun lucru, a răspuns Eli, este să auzim oferta lui Mordoh şi abia după aceea să luăm o hotărâre.

Dar oferta kurdului era atât de mică, încât au refuzat-o pe loc.

— Fiu de câine, vrea să-l ia gratis, a spus Gabriel furios. Să-l țină închis şi apoi să-l vândă la un preț mai mare, când situația din țară se va îmbunătăți.

— Şi cu ce profit! a exclamat Eli Cohen cel frumos. Magazinul valorează de cinci ori mai mult decât oferă el.

— Poate de o mie de ori, a intervenit Luna. Eu zic că mai bine murim de foame, decât să-i vindem ceva kurdului.

***

Suflul unei explozii puternice a aruncat-o pe Luna de la locul ei, din spatele tejghelei magazinului Zacks&Son. Nu era niciun client înăuntru şi cu doar câteva minute mai devreme, domnul Zacks traversase Calea Jaffa, pentru a depune la ghişeul băncii câştigurile din cursul dimineții.

În câteva minute, strada a început să răsune de sirenele maşinilor de poliție, care treceau în mare viteză pe lângă magazin, traversând Piața Zion, spre strada Princess Mary. Fumul gros se ridica spre cer din direcția Mamilla, şi toată zona părea cuprinsă de haos. Strada a fost evacuată imediat. Singură în magazin, Luna era speriată de moarte. Avea o presimțire rea. Voia să iasă de acolo cât mai repede şi să alerge la casa părinților ei. Dar cum? Nu putea lăsa magazinul deschis şi nesupravegheat. Cheile erau la domnul Zacks, care încă nu se întorsese de la bancă. Dar înainte să se hotărască, domnul Zacks a venit alergând şi i-a spus dintr-o suflare:

— A fost o explozie pe King David. Fugi acasă, până nu se închid străzile.

— Dumnezeu să ne ajute. David, ce e cu David? Magazinul de tâmplărie e chiar lângă Cinematograful Rex, la doar cinci minute de King David.

— David e bărbat, o să aibă grijă de el. Du-te acasă, înainte ca englezii să închidă tot oraşul, altfel nu vei mai putea merge nicăieri.

Luna gonea spre strada Agrippa, tocurile ei înalte agățându-se în piatra cubică şi făcând-o să se împiedice. În cele din urmă şi-a dat jos pantofii şi a început să alerge desculță. Când a ajuns la casa părinților ei, Gabriel stătea deja lângă aparatul de radio, înconjurat de vecinii care veniseră să asculte şi ei ştirile.

— Mulțumesc lui Dumnezeu că eşti aici, i-a spus fiicei lui. David unde este?

— Probabil nu poate ajunge aici.

Gâfâind, Moise şi Rahelica au ajuns şi ei la câteva minute după Luna.

— Am închis magazinul, a spus Moise, toată piața e închisă. Se zvoneşte că Etzel a bombardat birourile britanice de pe King David.

— Unde e Becky? a întrebat Rahelica.

Toți erau neliniştiți din cauza lui Becky. Roza se fâțâia agitată dintr-o cameră în alta. Nu numai că era îngrijorată pentru Becky, dar ori de câte ori avea loc un dezastru care în mod clar îi implica pe membrii Lehi sau Etzel, în ciuda furiei ei, era speriată de moarte că, ferească Sfântul, ceva ar fi putut să i se întâmple lui Efraim.

Gabriel a dat radioul mai tare. Crainicul de la Vocea Israelului a anunțat că la ora douăsprezece şi treizeci şi şapte de minute a avut loc o explozie în Ierusalim, care a cutremurat oraşul. O întreagă aripă a hotelului King David fusese distrusă, lăsând în urmă un maldăr de moloz şi nori de praf. „Numărul de morți nu se cunoaşte deocamdată şi nu se ştie dacă printre victime sunt şi evrei”, raporta crainicul.

Gabriel a închis radioul, moment în care au început discuțiile aprinse pro şi contra acțiunii. Luna şi-a acoperit urechile, s-a dus în cealaltă cameră, s-a întins pe patul copilăriei şi şi-a îngropat fața în pernă.

Uşa s-a deschis şi Rahelica a apărut în prag.

— Ce se întâmplă, Luna?

— Destul, destul, mi-a ajuns! Nu mai pot! Nu mai pot trăi în atâta tensiune! În fiecare zi sunt împuşcături, în fiecare zi sunt explozii, în fiecare zi sunt morți. Şi cine ştie unde sunt Becky şi David? Cine ştie pe unde au rămas blocați, în timp ce pericolul îi paşte la tot pasul?

— David s-a dus probabil să te caute la Zacks&Son, a încercat Rahelica s-o liniştească. Imediat ce va vedea că magazinul e închis, va veni aici; iar Becky se va întoarce şi ea în curând. Calmează-te, Lunica, acum nu e momentul să ne pierdem cu firea.

— Ce vrei să fac? Sunt speriată de moarte că ar putea să mi se întâmple ceva, că o clădire se va prăbuşi peste mine în timp ce merg pe stradă, că o să fiu împuşcată din greşeală. Trăiesc tot timpul cu frică!

— Spune-mi, *hermanita*, de ce ți-e cu adevărat frică? De ceea ce se întâmplă afară sau de ceva ce se petrece înăuntrul tău?

— Despre ce vorbeşti?

— Luna, sunt sora ta. Mă uit la tine şi văd că ochii tăi frumoşi sunt trişti. Ce se întâmplă, Lunica?

— Nu se întâmplă nimic. Vorbeşti prostii.

— Lunica, *querida*, te rog, vorbeşte cu mine. Nu vreau să mă amestec în treburile tale, dar dacă e ceva ce ai vrea să-mi spui, dacă ceva te supără, spune-mi.

— Singurul lucru care mă supără acum eşti tu. Lasă-mă-n pace!

— Bine, dacă asta vrei, dar să ştii că ceva nu e deloc bine. Nu poți să te ascunzi de mine. Poți să te prefaci în fața lui *papo* şi a mamei, dar pe mine nu mă păcăleşti.

— Mama nici măcar nu se uită la mine, aşa că nu am de ce să mă ascund de ea.

— Aşadar, e adevărat? Este ceva ce ascunzi?

— Nu ascund nimic. Ieşi afară de aici! a țipat, ca şi cum ar fi fost posedată de un *dibbuk*, şi a aruncat o pernă spre sora ei. Ieşi afară! Dacă nu ai fi însărcinată, aş arunca cu papucii după tine!

Țipetele l-au făcut pe Moise să meargă repede la ele.

— Ce se întâmplă?

— Nu s-a întâmplat nimic, i-a răspuns Rahelica. Hai să mergem.

Luna şi-a îngropat fața în pernă şi a început să plângă cu suspine. A plâns mult timp, iar după o vreme hohotele ei s-au transformat într-o răsuflare gâfâită. A plâns pentru viața ei, care îşi pierduse sensul, pentru tinerețea ei irosită pentru totdeauna, pentru soțul ei, cu care acum ştia sigur că nu ar fi trebuit să se mărite. Cum s-a întâmplat ca tocmai ea, dintre toți oamenii, femeia căreia bărbații erau pregătiți să-i dea şi luna de pe cer, s-a măritat cu un bărbat care nu o iubea?

Deodată a simțit că nu mai e singură. A deschis ochii şi a văzut-o pe Rahelica stând în tăcere lângă pat. Rahelica o mângâia pe cap şi îi ştergea lacrimile.

— De ce plângi, Lunica, de ce plângi?

A simțit că nu mai poate trăi în minciună. Trebuia să-i spună surorii ei.

— Plâng pentru viața mea, *hermanita*, pentru viața mea irosită. Am aşteptat atât de mult după cavalerul meu pe cal alb, iar el a venit, dar nu e nici pe departe un cavaler.

— Despre ce vorbeşti? Ce se întâmplă cu tine şi cu David?

— Spune-mi, Rahelica, cât de des o faci tu cu Moise?

— Ce să facem?

— Ştii tu, să faceți...

— Luna, ce fel de întrebare e asta?

— Bine, e clar că o faceți, altfel burta ta nu s-ar umfla, şi e clar că eu şi David n-o facem, a spus şi şi-a ridicat bluza, ca să-i arate abdomenul ei plat.

— Luna, ce vrei să spui, cum adică n-o faceți?
— Cât de des o faci tu cu Moise?
— În fiecare seară.
— În fiecare seară, de când te-ai măritat?
— În fiecare noapte şi uneori dimineața, înainte să plece la serviciu.
— Chiar şi acum, când eşti gravidă?
Rahelica s-a înroşit toată şi a dat din cap ruşinată.
— Dar tu, Luna, de câte ori o faci?
Luna şi-a coborât privirea şi a răspuns cu o mâhnire adâncă:
— O dată în noaptea nunții şi după aceea, din când în când, dar nu tot timpul, nu în fiecare noapte.
— Luna, tu vorbeşti serios? Nu eşti măritată nici măcar de un an. Eşti încă în perioada de miere.
— Nu e vina lui David. Mie nu-mi place.
— Cum să nu-ți placă? Nu vrei copii? De unde crezi că vin copiii? Îi aduc berzele?
— Nu-mi place.
— Uneori nici mie nu-mi place, dar nu spun niciodată nu. Chiar dacă nu-mi place la început, îmi place după aceea şi apoi, când soțul meu îmi spune că mă iubeşte, că sunt viața lui şi că nu poate trăi fără mine, îmi place foarte tare.
— Dar David nu-mi spune niciodată astfel de lucruri.
— Nu îți spune că te iubeşte?
— Nu mă iubeşte.
— Dumnezeu să ne ajute, Luna, ce vorbeşti acolo?
— Nu mă iubeşte, fuge de mine. În loc să vină acasă după serviciu, se duce la Cinematograful Rex. Face asta intenționat, fiindcă ştie că nu-mi place să merg acolo din cauza arabilor din Oraşul Vechi. Joacă cărți cu prietenii lui de două ori pe săptămână şi o dată pe săptămână se duce să bea la bar, la Edison, unde merg doar bărbații şi unde nicio femeie decentă nu ar pune piciorul.

— Şi tu stai singură acasă? De ce nu mi-ai spus?
— Ce să spun, că soțul meu îşi lasă soția singură în primul an de căsătorie?
— Dar ție nu-ți place să stai singură.
— Urăsc să stau singură. Mi-e frică să stau singură, iar Mekor Baruch e prea departe, mult prea departe de tot ce ştiu.
— Şi vecinii?
— Ți-am spus, nu vreau ca vecinii să ştie că stau singură. Dacă nu vorbesc despre asta, nu ştie nimeni.

Cât de naivă e, s-a gândit Rahelica, vecinii băgăcioşi ştiu cu siguranță orele neobişnuite la care ajunge David acasă şi cu siguranță Luna e subiectul unor bârfe răutăcioase.
— Odată, a spus Luna, vecina de lângă noi m-a întrebat de ce se întoarce soțul meu atât de târziu noaptea şi i-am spus că sunt lucruri despre care nu vorbim, aşa încât probabil crede că activează în Hagana.
— *Miskenica*.

Rahel şi-a îmbrățişat sora. Îi era milă de ea şi se întreba cum de îndrăznea nenorocitul ăla de David să se comporte în felul ăsta cu frumoasa ei soră. I-ar da ea o lecție prostului ăluia de cumnat al ei, i-ar deschide cumva ochii. Dar pentru moment trebuia să se asigure că Becky se va întoarce acasă teafără, deoarece nimeni nu-şi va găsi liniştea până atunci.
— Eli, lăudat fie Numele Lui, Eli, au auzit-o pe Roza strigând din cealaltă cameră.

Luna şi-a şters repede lacrimile şi cele două surori au fugit s-o întâmpine pe Becky.
— Când am auzit explozia de pe King David, m-am urcat pe motocicletă şi m-am dus repede la şcoala lui Becky, le-a explicat Eli.
— Eli a condus ca un nebun, a zis Becky plină de entuziasm. Şi să fi vrut englezii, tot n-ar fi putut să-l prindă. A mers ca vântul.

— Să fii sănătos, a zis Roza, să fii sănătos, Eli. Nu voi uita niciodată că ai adus-o pe Becky a noastră acasă, în siguranță.

— Toată viața mea o voi aduce pe Becky în siguranță, oriunde, i-a promis el Rozei, care ştia că băiatul se va ține de promisiune.

Gabriel a dat din cap şi i-a făcut semn lui Eli să se apropie de el.

— Bravo, tinere, i-a spus, îmi placi din ce în ce mai mult. Cu ajutorul lui Dumnezeu, când Becky va împlini şaptesprezece ani, vom anunța logodna voastră, dar până atunci vreau să ştii că te consider un membru al familiei, că eşti ginerele meu nu mai puțin decât sunt David şi Moise.

— Sunt onorat, *Señor* Armoza, foarte onorat, vă mulțumesc din toată inima.

— Nu-mi mulțumi, să fii sănătos, doar ai grijă de fiica mea. Acum, că e în sfârşit acasă, în siguranță, putem mânca. Haide, Roza, pune nişte mâncare pe masă.

Gabriel a observat că Luna şi Rahelica stătuseră închise în cameră. Comportamentul din ultima vreme al Lunei îl îngrijora. Pierduse în greutate, iar strălucirea ei părea să fi pălit. Nu ştia de ce fiica lui era tristă, dar se bucura la gândul că o avea pe Rahelica, că nu trebuia să îndure totul de una singură, indiferent ce ar fi fost.

Numărul morților în explozia de la King David a ajuns la nouăzeci şi unu: patruzeci şi unu de arabi, douăzeci şi opt de britanici, cinci cetățeni străini şi şaptesprezece evrei. În noaptea aceea, David a rămas în atelierul de tâmplărie şi a dormit pe rumeguş împreună cu proprietarul şi cu ceilalți muncitori. Era imposibil să plece de acolo. Dacă ar fi existat un telefon în casa socrului său, l-ar fi sunat din cabina de lângă oficiul poştal aflat undeva în apropriere şi l-ar fi asigurat că e bine. Şi-a amintit cum Luna i-a spus că pe vremea când locuiau în apartamentul mare de pe strada

King George, vecinul lor, care era doctor, avea telefon, dar asta nu ajuta acum la nimic.

Multă apă cursese din izvoarele din jurul Ierusalimului de când familia Armoza părăsise strada King George, în special ape tulburi. Sănătatea socrului său se înrăutățea, iar afacerea mergea din ce în ce mai rău. Întrebarea legată de vânzarea magazinului plutea încă în aer, iar el nu avea nicio părere în legătură cu asta. Cu tot respectul pentru căsătoria lui cu Luna, David nu se simțea câtuşi de puțin apropiat de socrul său şi de nevasta lui. Cum de şi-a imaginat că totul se va rezolva dacă se va căsători? Cum s-a putut gândi că o altă femeie, chiar şi o frumusețe ca Luna, ar putea s-o înlocuiască pe Isabella în inima lui?

Îi era dor de ea. Nu trecuse nicio noapte, de când o lăsase plângând în portul Mestre, în care să nu se gândească la ea, amintindu-şi din nou şi din nou prima dată când o văzuse mergând pe bicicletă, în pantalonii scurți care îi lăsau la vedere picioarele lungi şi bronzate. Cămaşa ei albă, legată în jurul taliei, îi contura abdomenul rotund şi bronzat, iar sânii mari păreau că explodează din cămaşa închisă cu nasturi. David îşi amintea de chipul ei frumos, de ochii căprui şi migdalați şi de părul ei lung, legat la spate cu o fundă.

— *Ciao, bella!* a strigat după ea.

Isabella s-a oprit şi s-a dat jos de pe bicicletă, iar din momentul acela, viața lui s-a schimbat. El, pe care prietenii îl porecliseră Solomon, după regele care avusese mii de neveste, el, care îşi petrecea fiecare noapte cu o altă femeie, s-a îndrăgostit până peste cap de italianca aceea superbă, care i-a spus că o cheamă Isabella. Cum şi-a putut închipui vreodată că o va uita? Nu o uitase nici în timp ce o curta pe Luna, dar atunci îşi reprima sentimentele, hotărât să se căsătorească, să aibă copii, să-şi întemeieze o familie. Dar cum ar fi putut avea copii, când abia reuşea să facă dragoste cu soția lui? Moise şi Rahelica se căsătoriseră după

ei şi deja aşteptau un copil. Pentru el şi Luna, de unde să vină copiii? De la lăptar? Trebuia să facă dragoste cu soția lui, pentru ca ea să-i dăruiască un copil, altfel lumea va începe să vorbească. Luna nu merita aşa ceva. Era o fată bună. El trebuia să se schimbe. Pe viață mea, Dumnezeule, să trecem cu bine de noaptea asta, şi de mâine jur că mă voi schimba.

— Trebuie să vorbim, i-a spus Rahelica lui Moise.

— Vorbim tot timpul, iubirea mea, i-a răspuns el şi a sărutat-o pe burtă.

— E ceva serios. E despre Luna şi David.

Moise s-a încordat.

— Ce e cu Luna şi David? Ce s-a mai întâmplat acum?

— Ştii că nu au relații conjugale?

— Ce vrei să spui?

— Ce auzi. Acest „Solomon” al tău, care a avut o mie de femei, faimosul amant, nu se culcă cu soția lui.

— Rahelica, asta nu e treaba noastră.

— Ba mai mult ca sigur că este. Ne-am căsătorit după ei şi deja sunt gravidă. Mă simt groaznic din cauza asta. În curând, oamenii vor începe să clevetească.

— Şi eu în continuare spun, iubirea mea, că nu e treaba noastră.

— Este ceva ce nu-mi spui despre David, Moise? N-ai niciun motiv să te prefaci că nu vezi şi nu auzi nimic, te cunosc.

— Dragostea mea, îmi eşti mai dragă decât viața însăşi, dar ce ştiu eu despre David rămâne între mine şi el. Nu pot să-ți spun anumite lucruri despre cel mai bun prieten al meu.

— A trecut mult timp de când chestiunile astea nu mai sunt doar între tine şi el.

Rahelica s-a enervat şi s-a ridicat de pe canapea.

— În momentul în care se însoară cu sora mea şi nu face dragoste cu ea, deja nu mai e o joacă de copii.

— Inima şi sufletul meu, cu toată dragostea mea pentru tine şi cu tot respectul pe care ți-l port, nu sunt pregătit să vorbesc despre relațiile altor oameni.

— Şi tu crezi că eu sunt? Crezi că mi-a fost uşor să vorbesc despre asta cu sora mea? Crezi că mi-a fost uşor să vorbesc cu ea despre mine? Nu vorbim despre astfel de lucruri în familia noastră. Nimeni nu ne-a explicat niciodată ce să faci sau ce să nu faci în noaptea nunții. Pe vremuri, mamele le explicau fiicelor, tații le spuneau fiilor lor, dar cu noi, *nada*. Mama nu mi-a spus nimic.

— Şi nu ai ştiut ce să faci, *querida mia*?

— Moise, nu fiecare femeie are un soț atât de atent, tandru şi iubitor ca tine. Nu toată lumea se iubeşte aşa cum o facem noi, suntem foarte norocoşi.

— Am crezut că şi Luna şi David sunt norocoşi, i-a răspuns Moise.

— E un blestem ce a primit sora mea, nu noroc. Gunoiul tău de prieten îi frânge inima şi dacă nu-mi spui ce-l chinuie, mă duc la mama.

— Linişteşte-te, comoara mea, nu e bine să te agiți, gândeşte-te la copil.

— Atunci începe să vorbeşti!

Moise s-a gândit să-i spună Rahelicăi adevărul despre David. Dar va putea ea oare să țină secretul dragostei lui pentru Isabella ascuns de sora ei? Era soția lui iubită şi voia să-i spună ce se ascunde în spatele comportamentului lui David, dar cuvintele au felul lor de a ajunge la urechile nepotrivite.

Vorbele au puterea să distrugă, chiar şi atunci când sunt spuse cu cele mai bune intenții. S-a hotărât că ar fi mai bine să păstreze povestea pentru el. Poate că situația se va schimba în timp, iar cuvintele nu vor mai avea puterea pe care o au acum.

— Îmi spui sau plec? a zis ea, întrerupându-i şirul gândurilor.

Moise şi-a dres vocea şi a început:

— Când eram în Italia, David a avut într-adevăr mii de femei, poate chiar mai multe. Schimba fetele ca pe şosete. Era destul de nesăbuit David al nostru.

Rahelica a observat felul în care Moise al ei se foia în scaun.

— Spune tot, Moise. Ce-mi ascunzi în legătură cu David?

— Nu înțelegi nimic din ce ți-am spus? a întrebat el. Cum să nu înțelegi ce-ți spun, iubita mea? Am crezut că m-am măritat cu cea mai deşteaptă dintre fiicele lui *Señor* Gabriel Armoza.

— Nu înțeleg, fiindcă nu ai explicat, *troncho de Tveria*. Cum explici faptul că David a fost cu milioane de femei în Italia, dar nu face dragoste cu soția lui?

— El e obişnuit să fie liber ca un fluture, nu e obişnuit să fie cu o singură femeie. Are nevoie de timp să se acomodeze.

— Ferească Sfântul! Ce spui tu acolo? O înşală pe Luna?

— Ferească Sfântul, Rahelica! Am spus eu că o înşală? Să nu te audă cineva. Spun că e ca un băiețel, care are nevoie de timp să se acomodeze cu faptul că e căsătorit. Va creşte şi vei vedea că va fi un soț minunat. Îți promit că vom auzi veşti bune în mai puțin de o lună.

Rahelica avea încredere în Moise, iar el a răsuflat uşurat. Aproape că i-ar fi povestit despre Isabella, dar a decis în ultimul moment să n-o facă totuşi. Acum va trebui să aibă o discuție cu David şi o să-l trezească la realitate. Trebuia să-şi vină în fire, înainte să işte un dezastru şi să distrugă toată familia.

Luna şi-a pieptănat părul arămiu, trecându-şi degetele prin el, şi-a răsucit o buclă pe unul dintre ele, apoi şi-a umezit degetul cu salivă, pentru a modela bucla, după care

prins-o cu o agrafă şi s-a privit îndelung în oglindă. Era în continuare frumoasă; păcat că soțul ei nu o vedea.

Era încă devreme. Se întorsese deja de mult timp acasă, deoarece domnul Zacks închisese devreme magazinul. Era foarte deprimat în ultima vreme. Situația din Ierusalim îi alungase pe cumpărători din magazin, le afectase starea de spirit şi nimeni nu mai avea chef să cumpere haine noi.

În loc să meargă la casa părinților ei, cum făcea de obicei, Luna s-a hotărât să meargă la apartamentul ei şi al lui David, în Mekor Baruch. Discuția cu Rahelica era ca o povară pentru ea. N-ar fi trebuit să discute cu sora ei despre viața sa intimă. Era un secret pe care nu trebuia să-l ştie nimeni, nici măcar sora ei. Şi oricum, se schimbase ceva după ce îşi vărsase toată durerea în fața Rahelicăi? Cum putea draga de Rahelica s-o ajute? Nu făcuse decât să-şi îndurereze sora cu lucrurile pe care i le spusese. Şi dacă Rahelica nu se va putea abține şi îi va spune lui Moise, şi dacă Moise îi spune lui David şi David hotărăşte că e o gură spartă şi o părăseşte?

Dumnezeule mare, ce se va alege de ea, fata care avusese totul, pețitori care abia aşteptau să le arunce un cuvânt, care se opreau din respirat când trecea pe lângă ei, care amețeau, cuceriți de zâmbetul ei? Era acum măritată cu un bărbat care abia dacă se uita la ea. Cum de căzuse un asemenea necaz tocmai peste ea, dintre toți oamenii? Poate fiindcă a fost prea mândră? Fiindcă s-a crezut regina lumii? Poate fiindcă a fost prea egoistă? Se comportase atât de urât cu oamenii, fiindcă era atât de egoistă? Să mă ierte Dumnezeu, să mă ierte că am uitat educația pe care mi-a dat-o tatăl meu.

„Modestie în toate lucrurile”, aşa o învățase tatăl ei. Să fie modestă, să nu se laude niciodată în fața celorlalți, să nu fie prea mândră de binecuvântările primite de la Dumnezeu, să-şi amintească mereu că sunt oameni care au mai puțin

decât ea. Dar ea a uitat şi a comis păcatul mândriei, care, după cum îi spusese tatăl ei de multe ori, era cel mai rău dintre toate.

În ciuda căldurii din cameră, Luna tremura. Îşi pusese un pulover peste rochie, dar nu o încălzea. S-a dus la gramofon şi a pus un disc. *Besame, besame mucho* cânta Emilio Tuero cu vocea lui melodioasă, încercând să alunge frigul care o cuprinsese. A început să-şi mişte corpul dintr-o parte în alta, pe ritmul muzicii, închizând ochii şi lăsându-şi picioarele s-o poarte cu uşurință prin cameră. Când discul s-a terminat, l-a pus din nou şi a continuat să danseze, îmbrățişându-şi trupul cuprins de singurătate şi de dor pentru un bărbat care nu o mai atinsese de atât de mult timp, tânjind după o iubire aşa cum visase, dar de care nu avea parte. A dansat şi a dansat, până la epuizare, până când s-a prăbuşit pe pat şi a adormit.

Aşa a găsit-o David când a ajuns acasă, târziu, în seara aceea, la o oră la care soții făceau deja dragoste cu soțiile lor. El fusese la cinema, să vadă un film cu cowboy, şi aşteptase până târziu, ca să-şi găsească la întoarcere soția dormind.

Luna dormea ghemuită pe o parte, semănând cu o pasăre micuță în patul acela mare. Nici măcar nu s-a acoperit cu pătura, s-a gândit David. Părul arămiu îi acoperea fața frumoasă. I-a dat la o parte buclele roşcate şi s-a uitat la cât de frumoasă era. Îl durea inima pentru ea, *miskenica*. Probabil că-l aşteptase până când a adormit. Acul zgâria încă discul, aşa că l-a ridicat, a oprit gramofonul şi a pus discul înapoi în husa lui. Îşi punea încontinuu aceeaşi întrebare, care îl chinuia din noaptea nunții. De ce i s-a împietrit inima? Ce se întâmpla cu el? A luat o pătură din dulap şi a acoperit-o pe Luna. Apoi s-a schimbat în pijamale şi s-a întins lângă ea. Ea era culcată pe mijlocul patului, fără să lase prea mult loc pentru el şi îi era frică să nu o

atingă din greşeală. Ce s-ar fi întâmplat dacă se trezea? Trebuia să stea de vorbă cu ea? Trebuia s-o îmbrățişeze? Să facă dragoste cu ea? Îi era atât de ruşine de el. Ce-ar fi zis despre el băieții din brigadă, dacă ar fi ştiut că nu se atinge de nevasta lui?

— Trebuie să vorbesc ceva cu tine, i-a spus Moise lui David când au ieşit în curte pentru a fuma o țigară, după cina de vineri seara, din casa lui Gabriel şi a Rozei.
— Nu pot să te ajut cu magazinul, i-a răspuns David imediat, nu înțeleg nimic din ce se întâmplă acolo, aşa că, indiferent ce hotărâți tu şi socrul nostru, e foarte bine pentru mine.
— Nu vreau să discut cu tine despre magazin, David, vreau să vorbim despre Luna.
— Luna? Ce ai tu să-mi spui despre Luna?
— Nu acum, David. Trebuie să fim doar noi doi, departe de familie.
— Dar nu e nimeni aici în momentul ăsta, suntem doar noi doi. Aşa că vorbeşte, Moise.
— Ce se întâmplă între tine şi Luna?
— Totul e bine.
— Eşti sigur că totul e bine, *amigo*?
— De ce nu ar fi bine?
— Fiindcă sora ei crede că nu e bine.
— Sora ei? De când se amestecă sora ei în treburile noastre?
— Ajunge, David, nu Rahelica se amestecă, ci eu. Cred că îți distrugi viața, cred că o să provoci un dezastru în familia asta.
— Stai aşa, Moise, opreşte-te! Cu tot respectul pe care îl am pentru tine, fiindcă îmi eşti ca un frate, nu îți permit să vorbeşti cu mine în felul ăsta!
— Opreşte-te tu, David! Chiar crezi că vreau să mă amestec în problemele tale şi ale Lunei? Îți spun pentru că îmi pasă.

Tu crezi că oamenii nu văd că ceva e în neregulă între tine şi soția ta? Crezi că oamenii n-au ochi?

— Dacă te referi la faptul că mi-ai luat-o înainte şi că soția ta a rămas însărcinată prima, atunci foarte bine pentru tine, Moise, dar eu nu sunt în competiție cu tine. Evident, ai uitat că există metode care pot să prevină sarcina.

— Gata cu poveştile, David, ştiu exact ce se întâmplă. Să-ți intre bine în minte: Isabella nu mai este! Viața ta cu Isabella a rămas în Italia! Eşti căsătorit cu Luna acum şi ascultă bine, *amigo*, e cazul să începi să te comporți ca un bărbat, s-o respecți şi să-ți faci datoria de soț, să fii tatăl copiilor ei, fiindcă, dacă nu o faci, vei avea de-a face cu mine. Pe viața mea, David, dacă nu-ți vii în fire şi nu-ți pui viața în ordine, îți rup toate oasele, unul câte unul!

David era uluit. Moise, prietenul lui tăcut şi blând, nu-i vorbise niciodată cu atâta hotărâre. Moise îl respectase întotdeauna, iar până acum David fusese acela care îi spunea lui Moise ce să facă, îi dădea sfaturi, îi aranja lucrurile, îl luase sub aripa lui şi chiar îi găsise o nevastă. Dar Moise era foarte serios şi, în ciuda faptului că vorbele lui l-au surprins şi l-au înfuriat pe David, ştia că era mult adevăr în ele. Ştia că, dacă nu începe să se comporte cu Luna aşa cum se comportă un soț cu soția lui, va fi un dezastru şi numai Dumnezeu ştia cum avea să se termine totul.

Şi-a stins țigara şi l-a urmat pe Moise în casă.

— Haide, Lunica, i-a spus soției lui, haide să mergem acasă.

— Ce i-ai spus lui David? i-a şoptit Rahelica lui Moise.

— Eu? a întrebat el, făcând-o pe prostul. Nu i-am spus nimic, am fumat doar o țigară împreună.

— Sigur, sigur, i-a spus ea şi l-a îmbrățişat.

Bunul ei Moise a vorbit probabil cu David şi a aranjat lucrurile. Spera ca sora ei să fie mai fericită, spera ca David, măgarul, să înceapă să fie om.

Magazinul a fost gol multe zile la rând, fără niciun client care să-i treacă pragul. Moise a curățat încontinuu rafturile pe jumătate goale, iar Rahelica trebuie să fi măturat podeaua de o mie de ori. S-au oprit din a scoate sacii mari afară. Erau goi şi nu aveau cu ce să-i umple. Şi de unde să ia bani pentru marfă proaspătă? Îl concediaseră în cele din urmă pe Avramino. Tatăl ei aproape a căzut din picioare când ea şi Moise i-au spus că nu au de ales şi că trebuie să-l concedieze pe bătrân.

— Şi de unde va avea bani de mâncare pentru el şi soția lui? a întrebat Gabriel.

— *Papo*, abia avem de mâncare pentru noi. Îl ştiu pe Avramino de când eram copilă. Crezi că îmi vine uşor să fac asta? Dar n-am de ales.

Într-un final, Gabriel a fost de acord cu decizia lor, cu condiția ca Avramino să poată lua orice doreşte din magazin, oricând, fără să plătească niciun ban.

Vremurile erau atât de grele, încât nu la mult timp după aceea au fost nevoiți să-l concedieze şi pe unchiul Matzliah. Asta a fost şi mai greu. Matzliah se simțea profund jignit.

— După tot ce-am făcut pentru fratele meu? i-a spus nepoatei lui. După ce mi-am pus inima şi sufletul în magazinul ăsta, voi mă trimiteți acasă?

— Iartă-mă, unchiule, i-a spus Rahelica, plecându-şi privirea, deoarece nu găsea curajul să se uite la unchiul ei, nu avem bani să te plătim.

— Fratele meu, Gabriel, ştie că mă arunci în stradă?

— *Papo* e foarte supărat şi el, unchiule. A trebuit să-l concediem pe Avramino, acum pe tine şi probabil, în curând, nu vom mai avea de ales şi va trebui să plecăm şi noi.

— Ar trebui să-ți fie ruşine de tine, i-a spus Matzliah, fierbând de furie. Te-am cărat în brațele mele când erai copilă. Ar trebui să-ți fie ruşine că-l arunci în stradă pe bătrânul tău unchi.

— Îmi este ruşine, unchiule, i-a răspuns ea, dorindu-şi s-o îngită pământul, dar nu se poate altfel.

Matzliah a scuipat pe podea, şi-a aruncat şorțul spre Rahelica şi a ieşit din magazin. Rahelicăi i s-au umplut ochii de lacrimi şi s-a prăbuşit în brațele lui Moise.

— Şşş, şşş, draga mea, gândeşte-te la copil. Nu e bine pentru el, i-a spus Moise cu o voce liniştitoare.

— Aş fi vrut ca tatăl meu să facă asta şi să nu-mi dea mie o sarcină atât de dificilă.

— Tatăl tău l-a ținut aici pe Matzliah foarte mulți ani, chiar dacă era doar un leneş.

— Şi nu făcea decât să se vaite încontinuu, a adăugat Rahelica.

— Şi lua acasă o zecime din marfă, iar asta nu doar în prima zi a lunii, a mai spus Moise.

— Ai observat şi tu? a întrebat Rahelica, începând să râdă. Am crezut că doar eu am observat asta.

— Tatăl tău ştia şi se prefăcea că nu vede. Nu ai de ce să te simți vinovată. Sunt sigur că, imediat ce situația se îmbunătățeşte, tatăl tău îl va ajuta din nou. Va fi bine.

Dar nimic n-a fost bine. Matzliah era atât de furios, încât a rupt orice legătură cu Gabriel şi familia lui.

— Nu vreau nicio favoare de la ei, i-a spus Allegrei când s-a dus la Tel Aviv pentru a-şi vărsa furia şi pentru a-i povesti mamei lui despre lipsa de respect a lui Gabriel.

— Sângele apă nu se face, i-a spus el, iar dacă Gabriel mă tratează ca pe apă, atunci să se ducă naibii.

— Cerurile să ne ajute, nu mai vorbi prostii, *ptiu-ptiu-ptiu*! a zis Allegra supărată.

— M-a aruncat în stradă ca pe un câine. E ca şi cum m-ar fi omorât!

— Eşti sigur că Gabriel ştie că fiica lui te-a concediat? l-a întrebat Mercada, intervenind în discuție.

— Ce crezi, *madre querida*, că Rahelica ar fi făcut aşa ceva fără ştirea tatălui ei?

— Nu se ştie niciodată, a spus Mercada. Gabriel e acasă, bolnav, nu a mai trecut de multă vreme pe la magazin. Acum Rahelica şi magrebianul ei îl ruinează. Poate te-au trimis acasă de la ei putere. Magrebienii, a spus Mercada, scuipând dezgustată, sunt ca scoțienii, nişte zgârciți. Du-te la casa fratelui tău chiar acum, spune-i că te-au lăsat fără mâncare! Mă asculți? Să nu cedezi în fața fiicei lui şi a magrebianului. Vei vorbi cu fratele tău, carne din carnea ta. Un frate nu stă împotriva celuilalt. Asemenea comportament nu e în sângele nostru.

— Nu e în sângele nostru? *Madre querida*, a intervenit Allegra, dacă nu e în sângele nostru, cum se face că de ani de zile n-ai mai fost la Ierusalim să vezi ce face fiul tău favorit şi nu ți-a păsat de sănătatea lui, mai ales acum, când, să-mi fie iertate păcatele, e mai rău ca oricând?

— Nu-mi vorbi mie pe tonul ăsta! a certat-o bătrâna, dar Allegra, care-şi pierduse de mult răbdarea cu mama ei, a continuat:

— Trebuie să mergi şi să-l vezi cu ochii tăi pe Gabriel, în Ierusalim. Spune-i că l-ai iertat şi poate atunci se va ridica din scaunul în care stă de atât de mult timp, se va duce la magazin şi, împreună cu Rahelica şi magrebianul, vor reuşi să-l pună pe picioare, iar atunci îl va lua înapoi pe Matzliah.

— Nu mă duc la Ierusalim nici dacă vine Mesia! i-a răspuns bătrâna, lovind cu bastonul în podea.

— Dacă nu te duci să-l vezi pe Gabriel, atunci nu-l trimite nici pe Matzliah la el. Sunt sigură că Rahelica s-a consultat

cu tatăl ei înainte de a-l concedia pe Matzliah; aşa că de ce să-l trimiți acum? Pentru a pune sare pe rană?

— De ce îi iei apărarea? a întrebat-o Matzliah pe un ton furios. I-am fost credincios ani de zile. Ani întregi am cărat saci în spate, am măturat, am şters praful, l-am acoperit când dormea după-amiaza, am avut grijă de magazin, să nu fure nimeni din marfă, Doamne păzeşte, şi acum uită-te la mine – un om care în curând va fi bunic, lăsat fără mijloace de trai. Aşa se comportă un frate?

— Sunt sigură că n-a avut de ales. Ai spus chiar tu că magazinul merge prost, că nu mai aveți aproape nimic de vânzare şi nici clienți cărora să le vindeți ce mai e, a zis Allegra, încercând să-i potolească furia.

— Ar fi putut să mă țină măcar din respect.

— Tocmai respectul pentru tine nu-l lasă să te țină fără să te plătească. Trebuie să te duci la el, să-i săruți mâna şi să-l rogi să te ierte pentru comportamentul tău.

— *Bukra fil mishmish*, nici să nu te gândeşti! Eu să-i cer iertare?! Nu va auzi niciun cuvânt de la mine, nici de la mine, nici de la soția mea şi nici de la copiii mei! Am terminat-o cu fratele meu! Ai auzit, mamă? Am terminat-o cu Gabriel!

— Fă ce vrei, i-a spus Mercada, n-am nimic de zis în privința asta, oricum nimeni nu-mi respectă părerea.

— Ți-ai făcut-o cu mâna ta, *madre querida*, i-a spus Allegra şi a ieşit indignată din cameră.

Cearta cu fratele lui l-a rănit pe Gabriel foarte tare, dar trupul îl durea mai tare ca orice. De la zi la zi, îi venea tot mai greu să se mişte şi se bâlbâia, de multe ori preferând să tacă, în loc să pronunțe cuvintele cu greutate, într-un mod grosolan.

Nici Roza nu mai era femeia care fusese. Chiar dacă Gabriel era foarte preocupat de durerile lui, nu putea să nu vadă că bătrânețea venise şi peste ea şi că ridurile îi

brăzdau toată fața. Îl durea să vadă că relația ei cu Luna nu doar că nu se îmbunătățise de la nunta Lunei, ba chiar se înrăutățise.

Ani de zile ignorase faptul că fiica lui o trata pe Roza ca pe un om de nimic. După ce Luna s-a măritat şi a plecat de acasă, a sperat că-şi va schimba atitudinea față de mama ei. S-a gândit că poate acum, când e şi ea soție şi are propria casă şi cu ajutorul lui Dumnezeu va fi mamă şi le va dărui un nepot, se va maturiza în sfârşit şi va înceta să mai fie copilul care se certa cu mama pentru fiecare lucru mărunt. Dar Luna nu s-a schimbat. Căsătoria nu o maturizase, iar el nu mai putea tolera comportamentul ei urât față de Roza. Dar chiar dacă îi părea foarte rău pentru toate acestea, era prea slăbit pentru a vorbi despre ele. Inima lui era plină de tristețe. Copilul care adusese lumină în viața lui, bucuria, dragostea lui, care îi adusese fericirea în cele mai dificile perioade şi care, într-o anumită măsură, uşurase durerea dorului pentru femeia al cărei nume nici nu mai voia să şi-l amintească, ajunsese o femeie cu o personalitate pe care el o disprețuia, o femeie interesată doar de haine şi de distracții, ca şi cum războiul n-ar fi bătut la uşă, ca şi cum toată lumea era compusă din revistele ei stupide şi filmele de la Hollywood. Nici măcar nu avea un copil, deşi trecuseră luni întregi de la nunta din Clubul Menora, care îl costase aproape toți banii care îi rămăseseră.

Roza avusese dreptate: Luna era diferită de alți oameni. Nu era ca surorile ei, Rahelica şi Becky. Veneau cu toții acasă, stăteau în jurul radioului, iar ea era singura care nu se arăta interesată să audă ce se mai întâmplă în țară şi în lume. Se ducea în camera copilăriei şi se ocupa cu tot felul de prostii. Rahelica îl înfuriase foarte tare când se alăturase activităților desfăşurate de Hagana fără aprobarea lui, dar măcar îi păsa, cel puțin îşi dorea să participe la înființarea unui stat evreiesc în țara lui Israel. Dar Luna, *nada*. Toată

cultura ei era alcătuită din reviste şi rujuri. Simțea că a dat greş în educația ei şi ce îl durea cel mai tare era că se îndepărtase de ea şi că acum prefera compania fiicei lui celei deştepte, a blajinei Rahelica. Ce bine că Rahelica se măritase cu un băiat atât de bun, chiar dacă era doar pe jumătate sefard, şi că acum vor avea un copil şi țineau împreună magazinul. Se aşteptase ca Luna să-i ofere primul nepot, dar mai avea încă timp. I-a spus Rozei să nu se amestece, dar în inima lui ştia că nu e bine ca un cuplu tânăr să aştepte atât de mult pentru a concepe primul copil.

Gabriel a încercat să se aşeze mai confortabil în fotoliul lui, însă fiecare mişcare îi provoca durere. A dat radioul mai tare, fiindcă în ultima vreme auzea tot mai prost. Radioul era permanent pe frecvențele postului Vocea Ierusalimului şi devenise punctul central al vieții lui. Din momentul în care deschidea ochii dimineața, pornea radioul şi nu-l mai închidea până la culcare. De când nu mai ieşea din casă, sunetul radioului devenise legătura lui cu lumea de afară. Aflase de la radio de interdicțiile impuse de Sabat, supranumite Operațiunea Agatha de către britanici, şi de Sabatul Negru. Mai mult de o mie de soldați şi polițişti înconjuraseră oraşele Tel Aviv şi Ierusalim şi fuseseră impuse interdicții pentru alte zeci de aşezări şi kibbutzuri. În jur de trei mii de evrei fuseseră arestați, inclusiv membrii Agenției evreieşti. Tot la radio auzise că trei sergenți britanici fuseseră spânzurați. Totul era anunțat imediat la radio, iar evenimentele erau dezbătute apoi toată ziua.

Situația în țară părea să se schimbe rapid. Rahelica i-a povestit despre un grup de copii care se întâlniseră cu mai mulți soldați englezi când ieşeau de la şcoala Alliance, aflată în apropierea magazinului. Copiii s-au aşezat în fața soldaților şi au început să cânte *Anemone*, care devenise o melodie folosită pentru batjocorirea soldaților britanici. Soldații şi-au pierdut cumpătul şi au început să alerge după

ei, înjurându-i în limba engleză; dar copiii s-au împrăştiat care încotro, în strigătele entuziasmate ale vânzătorilor şi ale negustorilor, care făceau gesturi obscene către englezi.

— Nu le mai e frică de *anemone*, *papo*. Am auzit pe cineva țipând după ei „Gestapo”.

Lui Gabriel îi părea rău că nu putea merge în Piața Mahane Yehuda. I-ar fi scuipat în față pe englezi. Când au izbucnit demonstrațiile, cu mulțimile de oameni cu pancarte, care strigau „O imigrare liberă, o țară evreiască!”, a fost profund îndurerat că starea lui fizică nu i-a permis să participe. Din fericire, avea radioul, şi Rahelica îl ținea la curent cu ce se întâmpla, iar vecinii veneau bucuroşi să stea cu el lângă aparatul de radio şi să schimbe păreri. Asta, cel puțin, îl făcea să se simtă inclus, să simtă că nu este cu totul rupt de ce se întâmplă afară. Până de curând, Rahelica îi aducea în fiecare zi un ziar de la vânzătorul cel gras, dar situația financiară nu-i mai permitea să cumpere gazeta în fiecare zi, aşa că acum o cumpărau doar o dată pe săptămână. Vânzătorul de ziare, care observase că fiica lui *Señor* Armoza nu mai venea în fiecare zi, trecea pe la magazin şi îi dădea câte un exemplar din ediția tipărită cu o zi în urmă.

— Dă-i-l tatălui tău, îi spunea. Ştirile de ieri sunt bune şi azi.

Dar, ținând cont de ritmul în care se desfăşurau evenimentele, ştirile de ieri deveneau destul de repede irelevante. Erau ştiri după ştiri, evenimente după evenimente.

Gabriel îi mulțumea în sufletul lui prietenului său, vânzătorul de ziare, pentru gazetele pe care i le trimitea, dar simțea o strângere de inimă. Dacă lucrurile nu se îndreptau, negustorii vor ajunge să-i trimită fructe şi legume, iar măcelarul îi va trimite carne. Era profund umilit de faptul că

se afla în această situație îngrozitoare. El, care le dăduse întotdeauna altora, era acum un cerşetor.

— Gabriel *querido*, s-a auzit vocea Rozei din cealaltă cameră, vino, e gata masa.

Cum să se ridice din scaunul lui, să meargă la masă în starea în care se afla?

— *Querido*, se răceşte mâncarea, i-a zis ea din nou.

A încercat să se ridice, dar nu a reuşit.

— Ai nevoie de ajutor, *papo*?

Rahelica era deja lângă el. Cum îi citea copila asta gândurile?

— Să fii sănătoasă, i-a spus în timp ce-l ajuta, ținându-l de braț.

Au mers încet spre masă şi, chiar dacă era o distanță scurtă, pentru Gabriel a fost un efort foarte mare. S-a oprit o clipă, pentru a-şi aduna puterile.

— *Mi alma*, i-a şoptit ca şi cum i-ar fi spus un secret, acum câteva zile, Luna a fost aici şi m-a întrebat dacă o iubesc. I-am spus că o iubesc foarte mult, iar ea m-a întrebat: „Mă iubeşti mai mult decât pe oricine altcineva, nu-i aşa?” Am văzut că nu se simțea bine, că era tristă şi că trebuia s-o îmbărbătez, aşa că i-am spus: „Adevărat”. Dar adevărul este, Rahelica, *hija mia*, adevărul este că pe tine te iubesc cel mai mult.

Într-una din zile, Luna s-a întors de la muncă foarte supărată.

— Domnul Zacks m-a trimis acasă, i-a spus ea lui David, fără a reuşi să-şi ascundă indignarea. Magazinul este uscat ca un deşert, nici măcar un câine nu-i mai trece pragul. Zile întregi am stat la tejghea fără să fac nimic. Mă plictiseam, aşa că am început să mă joc cu manechinul din vitrină – l-am dezbrăcat, l-am îmbrăcat, l-am dezbrăcat, l-am îmbrăcat, iar domnul Zacks s-a enervat. Dar ce să fac, David? Stăteam acolo toată ziua ca o idioată şi simțeam că-

mi ies din minți. Domnul Zacks rareori mai vine pe la magazin. Eu deschid, eu închid. Nu vine nici măcar să verifice câştigurile. Nu are pentru ce să vină, nu sunt bani. Astăzi mi-a plătit ultimul salariu şi mi-a spus să nu mai vin, a zis ea şi a început să plângă. Ce voi face, David? Ce voi face acum fără serviciu?

El a luat-o în brațe, a mângâiat-o pe păr şi, cu tandrețea pe care o adoptase în ultimul timp când vorbea cu ea, i-a spus:

— Nu te îngrijora, Lunica, vei fi în curând foarte ocupată. Lucrăm la asta, nu-i aşa?

A zâmbit la el printre lacrimi. De când venise acasă după cina de Sabat de la părinții ei, cu câteva săptămâni în urmă, se schimbase complet. Nu mai mergea la cinematograf după serviciu, se întorcea direct acasă, în apartamentul lor închiriat în Mekor Baruch. De obicei, ea era deja acolo, dar, dacă nu era, se întâlneau la casa părinților ei şi se întorceau împreună.

Rahelica a observat o schimbare la sora ei. Acum era mai fericită, râdea mai mult.

— Ai făcut o faptă bună, i-a spus ea lui Moise, arătând spre David şi Luna, care stăteau lipiți unul de celălalt pe canapeaua din casa părinților ei. Uită-te la ei, arată ca o pereche de porumbei.

Cu prima ocazie când a prins-o pe Luna singură, Rahelica a întrebat-o:

— E totul bine între tine şi David acum?

— Totul e minunat! i-a răspuns Luna, cu un zâmbet larg pe față.

— Şi David e bun cu tine?

— Bun? E bun ca aurul. Încearcă să compenseze perioada grea prin care am trecut şi e ca înainte de nuntă, ca atunci când l-am întâlnit prima dată, când am mers în Parcul

Oraşului şi am stat pe bancă şi ne-am sărutat până am văzut stelele.

— În acest caz, Lunica, vei avea un copil odată cu mine.

— Să te audă Dumnezeu, amin!

După discuția cu Moise, David era hotărât să repare ceea ce aproape că fusese distrus. Când au intrat în micuțul lor apartament, a îmbrățişat-o, a stins lumina şi a dezbrăcat-o pe întuneric. A sărutat-o tandru pe frunte, iar inima ei s-a oprit o secundă, atât de mult i-au plăcut sărutările, îmbrățişările şi mângâierile lui. Şi-a trecut încet degetele de-a lungul trupului ei, zăbovind pe fiecare muşchi şi tendon. Buzele lui pe buzele ei, limba lui împletindu-se cu limba ei, sărutările pe frunte, pe gât. Ea prelungea sărutările, îmbrățişările, amânând momentul în care va încerca s-o pătrundă. Nu, nu-i plăcea. O durea şi o făcea să se simtă inconfortabil, în special când îi şoptea în ureche „ține-l, ajută-l” şi răsufla ca şi cum se muncea să tragă aer în piept. Simțea că ruşinea îi arde obrajii, uimită de repulsia pe care o simțea când îi lua în mână penisul, la fel de alunecos ca un țipar de mare. O înfricoşa felul în care se întărea imediat ce-l atingea şi cum creştea în mâinile ei. „E bine, e bine, e atât de bine ce-i faci”, îi şoptea el.

Când i-a luat mâinile, ghidând-o pe toată lungimea lui, în sus şi în jos, ținându-i-le pe vârful lui, mişcându-i-le ca şi cum ar fi avut o viață a lor, ca şi cum n-ar fi fost legate de trupul ei, de sufletul ei, s-a gândit că va muri de ruşine şi dezgust. Simțea cum îi pulsează venele, dar n-a îndrăznit niciodată să se uite în jos, să vadă ce ține în mâini.

— Acum bagă-l înăuntru, i-a şoptit David, lăsându-se în voia plăcerii, fără să-i observe dezgustul şi ezitarea.

Luna a încercat să-i vâre penisul înăuntrul ei, care părea să fi crescut chiar şi mai mult acum în mâinile sale, dar fără succes. Deşi îşi desfăcuse picioarele cât de mult putuse, grădina ei era închisă şi poarta refuza să se deschidă.

— Ține-l, i-a şoptit, ține-l, nu-l lăsa.

Când în sfârşit a reuşit s-o penetreze, țintuindu-i cu putere umerii în loc şi mişcându-se cu forță deasupra ei, a închis ochii şi s-a rugat ca el să termine cât mai repede. O durea atât de tare, încât simțea că tot trupul ei urlă, dar şi-a muşcat buzele şi s-a abținut. A intrat în ea din nou şi din nou, cu ochii strâns închişi, întru totul robit de plăcere, în timp ce ea stătea sub el ca o scândură, fără să ştie ce trebuie să facă, dacă să se mişte în ritmul lui, dacă să scoată aceleaşi sunete ca el şi să pretindă că-i place. Dumnezeule, sper să rămân de data asta! Nu putea să-i mai sufere pe oamenii care se uitau întrebător la pântecul ei supt, nu mai putea suporta şuşotelile pe la spatele ei. Ştia că tot cartierul Ohel Moshe vorbea despre faptul că Rahelica rămăsese însărcinată înaintea ei, deşi se măritase după ea. Spera că va rămâne gravidă şi că va lăsa acest coşmar în urma ei.

Încetul cu încetul, s-a terminat. După ce a scos un geamăt ciudat, a rămas întins peste ea, iar ea simțea că se sufocă. Nu putea să suporte senzația pe care i-o dădea substanța lipicioasă dintre coapsele ei şi voia să meargă la chiuvetă să se spele, dar Rahelica îi spusese că nu trebuie să se mişte, fiindcă, dacă o face, ferească Sfântul, şi dacă se spală, îşi micşora şansele de a rămâne însărcinată. Aşa că, în ciuda disconfortului pe care îl simțea, stătea întinsă pe spate, ținându-şi coapsele strânse, urmând instrucțiunile pe care i le dăduse sora ei.

David adormise, prăbuşit peste ea. Luna s-a tras uşor de sub el, s-a grăbit să-şi tragă cămaşa de noapte pe ea şi s-a retras în partea ei de pat. A închis ochii, dar nu a reuşit să adoarmă. Se simțea murdară, nu putea suporta să o penetreze, să-l simtă în părțile ei cele mai intime. La un moment dat, a simțit cum îi dau lacrimile. Dumnezeule, ce e în neregulă cu mine?

Ar trebui să fie fericită, să audă clopoței, să se simtă în al nouălea cer şi, în loc de toate astea, se simțea rănită şi umilită. Ce era în neregulă cu ea? Soțul ei stătea întins lângă ea, cufundat deja într-un somn adânc, satisfăcut după ce făcuseră dragoste, iar ei îi zburau gândurile prin minte precum scenele unui film. Cât de mult îşi dorise să facă dragoste cu el, cât îşi dorea să aibă copii! Cât de mult aşteptase să se comporte cu ea aşa cum se comportă un soț cu soția lui şi acum, când în sfârşit se întâmpla, tot ce voia era ca totul să se termine cât mai repede. Oare toate femeile simțeau la fel? Poate doar bărbaților le place să facă dragoste. Poate că era cea mai mare minciună din lume, că femeilor le place la fel de mult ca bărbaților. Poate că era un secret între femeile lumii. Era imposibil să fie singura care stătea întinsă acolo, cu picioarele desfăcute, şi se ruga ca totul să se termine odată. Şi de ce trebuia s-o facă de atât de multe ori, doar pentru a fi gravidă o singură dată?

Luna s-a dat jos din pat şi s-a dus la chiuvetă, unde şi-a spălat trupul cu apă rece ca gheața. Gravidă sau nu, nu mai putea suporta chestia aia dezgustătoare pe trupul ei. S-a frecat şi s-a spălat cu apă şi săpun. Acum nu mai am nicio şansă să rămân gravidă, nu voi fi niciodată mamă, s-a gândit, dar impulsul era mai puternic decât ea; era incapabilă să se oprească. S-a frecat atât de mult, până când aproape că şi-a luat un strat de piele. Abia când pielea ei s-a înroşit şi s-a iritat, s-a simțit în sfârşit curată. Şi-a aruncat cămaşa de noapte într-un coş de rufe şi a luat una curată din dulap. Mirosul săpunului de rufe impregnat în hainele curate, împreună cu mirosul săpunului Yardil, pe care îl folosea pentru a se spăla în zonele intime, îi dădea o stare de linişte. S-a îmbrăcat în cămaşa de noapte şi s-a dus înapoi în pat. Sunt o femeie nebună, David mă va părăsi şi voi rămâne singură; nu voi ține niciodată un copil în brațele mele.

Lunei nu i-a venit ciclul, iar după câteva săptămâni au început grețurile de dimineață. Era încântată şi, înainte chiar de a-i da vestea lui David, i-a spus Rahelicăi, care a sărit în sus de bucurie şi a îmbrățişat-o.

— Copiii noştri vor creşte împreună. Al meu va fi cu şase luni mai mare decât al tău, dar vor merge la şcoală împreună şi vor fi cei mai buni prieteni.

— Chiar sunt însărcinată? a întrebat Luna entuziasmată. Nu visez, nu-i aşa?

— Dacă ai grețuri şi nu ți-a venit cadoul din fiecare lună, atunci eşti gravidă, i-a răspuns Rahelica, vorbind ca despre un lucru de la sine înțeles.

— Crezi că ar trebui să-i spun lui David?

— Bineînțeles, cui altcuiva să-i spui!? Du-te la el chiar acum şi spune-i imediat! Va fi foarte fericit!

Şi într-adevăr a fost fericit. A îmbrățişat-o şi a ridicat-o în aer, învârtind-o în timp ce dansa cu ea prin cameră.

— Pune-mă jos, pune-mă jos, şi-aşa mi-e destul de rău, i-a spus râzând.

A lăsat-o jos, i-a ridicat bărbia şi a sărutat-o.

— Sunt nebun după tine, i-a zis el. Vei fi cea mai frumoasă mamă din Ierusalim.

Încă o dată, Luna a observat că nu i-a spus „te iubesc”. De când începuse s-o curteze şi nici chiar când a cerut-o de soție, nu-i spusese niciodată „te iubesc”. Îi spunea „sunt nebun după tine”, era afectuos cu ea, dar niciodată nu-i declara iubirea. Şi încă o dată, Luna a lăsat gândul să treacă fără prea multă frământare. Urma să fie mamă, iar asta era cel mai important.

— De câte ori ți-am spus că numele primului fiu este dat după numele tatălui soțului? a întrebat-o Rahelica furioasă. M-am săturat să mă cert cu tine pe tema asta.

— Eu mă cert? i-a răspuns Luna, făcând-o pe nevinovata. Tu îți vei numi fiul după numele tatălui soțului tău, iar eu îl voi numi pe al meu după *papo*.

E atât de fermecătoare, sarcina chiar îi prieşte, se gândea Rahelica. Eu sunt grasă ca o ursoaică, iar la ea nu vezi niciun kilogram în plus, în afară de burta aia mică. Picioarele, brațele, fața, toate sunt perfecte. *Ya ribon*, cum se poate că i-ai dat ei toată frumusețea şi nu ai împărțit-o între noi trei?

Spre deosebire de Rahelica şi de toți prietenii care nu mai pridideau cu complimentele, Luna detesta faptul că era însărcinată. Se simțea stângace, îşi ura sânii umflați, coapsele rotunjite şi toată greutatea care se aşezase pe ea. Se simțea deposedată de frumusețea ei şi deja descoperise câteva pete negre pe pielea ei albă. Nu o bucurau nici vizitele la croitoreasa care îi făcea noile rochii de gravidă, după modelele din *Burda*. Rahelica se mulțumea cu două rochii, pe care le schimba între ele, iar ea avea zece şi tot nu era fericită. Se simțea ca un elefant. Singurul lucru bun era că David nu se mai apropia de ea noaptea.

— Ca să nu pierdem copilul, ferească Sfântul, i-a spus el, iar ea a răsuflat uşurată.

Ştia că nu se vor opri la un copil şi că va trebui s-o facă din nou după naşterea primului, dar măcar nu trebuia s-o facă imediat. Puteau aştepta un an sau doi. Între timp, cu ajutorul lui Dumnezeu, primul copil se va naşte cu toate degetele de la mâini şi de la picioare şi va fi numit Gabriel.

David a făcut tot ce i-a stat în putință să-i îndeplinească Lunei toate capriciile de femeie gravidă şi n-au fost deloc puține. Era bun şi blând cu ea. Nu vorbise cu el despre numele copilului, dar îi era clar că-l va numi după tatăl ei. Nu exista nicio altă cale! Rahelica putea să-şi numească primul băiat după tatăl lui Moise, dar ea îl va numi pe copilul ei Gabriel, chiar dacă David o va ameninţa c-o

părăseşte. Amâna discuția cu David până înainte de naşterea copilului, când va găsi un moment potrivit şi îi va spune că a ales deja numele. Dacă va fi fată, poate să-i dea numele mamei lui. Nu are nicio problemă cu asta.

8

Gabriel şedea pe scaunul lui, ascultând radioul. Veştile nu erau deloc bune: englezii interceptaseră un alt vas care aducea imigranți şi transferaseră pasagerii într-o tabără temporară din Cipru.

Copiii urmau să ajungă în curând. Voiau să stea de vorbă şi ştia despre ce: nu mai era nicio cale de scăpare, magazinul trebuia vândut lui Mordoh, kurdul. Nu mai erau bani pentru mâncare, totul se terminase, magazinul urma să fie închis, sănătatea lui era distrusă, iar în curând şi viața lui se va termina. Cel puțin va rămâne ceva pentru Roza după moartea lui. Fusese atât de tăcută în ultima vreme; abia o mai auzea. Avea grijă de el ca de un copil şi nu se plângea niciodată. Îl ajuta să se aşeze pe scaun şi să se întindă pe pat, îl îmbrăca şi îl dezbrăca. Nu mai putea să facă nimic de unul singur şi depindea cu totul de ea. Iar ea, în felul ei tăcut şi cu o forță pe care nu a ştiut niciodată că o are, îl ajuta zi şi noapte. Se trezea înaintea lui dimineața, îi făcea ceai cu *bizcochos*, îl ajuta să țină cana, ca să n-o scape

din mâna lui tremurândă, şi îl ştergea la gură. Apoi îi dădea jos pijamalele şi îi punea unele noi. În ultima vreme purta pijamale tot timpul. Îl deranjau hainele strâmte şi avea nevoie de ceva lejer. Da, era oficial bolnav. Încetase să mai lupte cu boala. Pusese capăt încercărilor de a găsi un leac. Oricum, în vremurile pe care le trăiau, îi era imposibil să călătorească la Marea Moartă şi la izvoarele din Tiberias. Acolo, în apele calde şi uleioase, se simțea un pic mai bine. Numai dacă ar fi fost cumva posibil să aducă izvoarele din Tiberias în casa lui.

Când vor veni copiii, îi va instrui să facă ce cred de cuviință şi să-i vândă kurdului magazinul. Cine ar fi crezut că el va fi acela care va îngropa renumita afacere a familiei? Bunicul lui probabil se răsucea în mormânt. Îi era clar, aşa cum ştia că astăzi e duminică, faptul că era pedepsit pentru păcatele lui împotriva tatălui său, că Rafael nu-l iertase nici dincolo de mormânt. Îi era clar că blestemul mamei lui îl bântuia încă. Nu venise să-l viziteze nici măcar o singură dată de când se îmbolnăvise; nici nu-i trimisese vreo vorbă. Putea să şi moară înaintea ei, îi era clar. Îl va îngropa şi numai după aceea se va linişti. Nu te îngrijora, *madre querida*, în curând mă voi duce şi sufletul tău îşi va găsi în sfârşit pacea. Fiul tău drag va muri.

I-au vândut magazinul lui Mordoh, kurdul, în schimbul a cinci sute de lire, un preț care, în vremuri normale, ar fi fost considerat o glumă proastă. Ştiau că îi jefuia, dar ce puteau face? Anul o mie nouă sute patruzeci şi şapte era unul nefast pentru afaceri. Nimeni nu cumpăra şi nu vindea, în afară de hoții precum Mordoh, care aveau aur ascuns pe sub podele. Rahelica cea însărcinată şi bunul ei Moise negociaseră vânzarea cât de mult putuseră. Fiica lui nu era naivă. A mers din magazin în magazin, prin toată piața, cu picioarele umflate, stabilind valoarea magazinului prin discuții cu alți negustori. Rahelica ştia că-i vindeau lui

Mordoh magazinul la mai puțin de jumătate din valoarea lui, dar kurdul ştia cât de disperată era situația lor şi nu a lăsat nimic de la el.

— Dacă nu-ți convine, încearcă să vinzi altcuiva, i-a spus, ştiind că nimeni altcineva nu făcea afaceri în astfel de vremuri.

— Du-te şi bate palma cu el, i-a spus Rahelica lui Moise, eu nu pot s-o fac.

Lacrimile îi şiroiau pe obraji, în timp ce plângea ca o fetiță.

— *Basta, querida*, i-a spus Gabriel, îmi frângi inima deja zdrobită. Nu avem nicio altă opțiune. Dacă trebuie să vindem, atunci vom vinde, dar fără lacrimi.

— Îi vindem magazinul fără niciun profit, dar cine ne va plăti prețul ruşinii, *papo*, cine va plăti?

— Destul!

Dintr-odată, vocea Rozei a oprit-o din plâns.

— Gata cu plânsul. Du-te şi încheie afacerea cu el şi comportă-te cu demnitate. A câştigat magazinul nostru, dar nu va câştiga şi respectul nostru. Duceți-vă, *queridos*, mergeți şi terminați cu asta şi lăsați-l pe *papo* să se odihnească. Haide, plecați.

— Mamă, nu mă duc, i-a spus Rahelica, nu mă duc nici dacă mă forțezi.

— Unde nu te duci? a întrebat Luna, care tocmai intrase şi era surprinsă s-o vadă pe Rahelica plângând.

Nu-şi mai văzuse sora plângând de când avea cinci ani.

— Ce se întâmplă, *hermanita*? a întrebat îngrijorată.

— Îi vindem kurdului magazinul, i-a răspuns Rahelica printre lacrimi, şi încă în pagubă. Ne fură, nenorocitul, ne fură fără pic de ruşine.

Durerea din ochii Lunei era atât de evidentă, încât l-a paralizat pe Gabriel.

— Peste cadavrul meu! Mai bine foamete, decât să-i vindem lui. Dacă aşa stau lucrurile, mai bine să i-l dăm unchiului Matzliah pe nimic, dar nu kurdului care din ziua în care a intrat în viața noastră ne-a adus numai nenorocire. *Papo*, este magazinul străbunicului! Am crescut cu el, *papo*!

— Opreşte-te, opreşte-te, Luna, îi faci rău copilului. De ce te superi aşa? a intervenit Roza, încercând s-o împace. E doar un magazin. Sănătatea tatălui tău, a ta şi a Rahelicăi este mult mai importantă.

— Doar un magazin? a urlat Luna la ea. Pentru tine e doar un magazin, dar pentru noi e chiar viața noastră!

— Taci din gură, Luna! a strigat Gabriel. Cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa cu mama ta? Ce înseamnă acest „pentru tine” şi „pentru noi”? Cine eşti tu, să-i vorbeşti cu atâta aroganță soției mele? Cine ți-a pus în gură vorbele astea tăioase ca nişte cuțite, cine a pus în pieptul tău o piatră în loc de inimă?

În cameră s-a lăsat o tăcere apăsătoare. Rozei nu-i venea să-şi creadă urechilor, Gabriel o apăra în fața Lunei. O tandrețe infinită pentru soțul ei lua locul furiei pe care o simțea față de fiica ei însărcinată. Mesia chiar se pogorâse pe pământ. Gabriel o vedea în sfârşit.

Luna şi-a revenit imediat şi s-a îndreptat spre uşă.

— Unde te duci? a tunat David.

— Mă duc acasă, a spus ea cu o voce gâtuită, tatăl meu nu mă vrea aici.

— Nu te duci nicăieri, i-a spus soțul ei, nu înainte să săruți mâna mamei tale şi să-i ceri iertare. Nu înainte să săruți mâna tatălui tău şi să-i ceri iertare.

— Nu te amesteca, i-a răspuns Luna din pragul uşii, dar David i-a blocat calea.

— Las-o să plece, l-a îndemnat Gabriel, pentru a nu-i face vreun rău copilului, las-o să meargă acasă la ea, să se

întindă şi să se gândească la cuvintele care i-au ieşit pe gură.

David s-a dat la o parte din calea Lunei, iar ea a plecat. Dar, spre surpriza tuturor, el nu a urmat-o.

— *Papo*, i-a spus Rahelica, apărându-şi sora, nu vorbea serios. E doar supărată, ştii cât de mult iubeşte magazinul.

— N-a făcut niciodată nimic pentru magazin, i-a răspuns Gabriel, a fost mereu prea mândră ca să vândă la piață şi acum îi pasă de soarta magazinului?

— *Papo querido*, aşa e Luna, ei îi place să lucreze cu haine, dar iubeşte magazinul şi te iubeşte şi pe tine la fel de mult cât se iubeşte pe ea însăşi. Pentru ea, ca pentru noi toți, dacă vindem magazinul e ca şi cum am vinde onoarea familiei, şi încă unui kurd pe care ea, mai mult decât noi toți, l-a urât de la bun început.

— *Mi alma*, ce inimă ai, i-a spus Gabriel, trăgând-o spre el şi sărutându-i fruntea. Eşti un om norocos, Moise, i-a spus soțului ei.

— Ştiu, *Señor* Armoza, a zis el şi şi-a îmbrățişat strâns soția.

Din ziua în care magazinul i-a fost vândut lui Mordoh, kurdul, fetele Armoza nu au mai pus piciorul în Piața Mahane Yehuda. Niciuna dintre ele nu avea puterea de a trece pe lângă magazin. Mordoh nici nu s-a obosit să dea jos semnul de la intrarea în magazin şi l-a ținut închis din ziua în care l-a cumpărat de la Gabriel.

— Sper că va rămâne fără niciun sfanț şi nu va redeschide niciodată magazinul, a spus Luna când a auzit zvonul că magazinul ar fi închis. N-am urât niciodată pe cineva aşa cum îl urăsc pe kurd. I-a terminat viața lui *papo*, i-a luat şi puțina demnitate rămasă, iar pentru asta nu-l voi ierta niciodată.

— De ce vorbeşti cu atâta ură? a întrebat-o Rahelica. Magazinul a fost vândut şi gata, viața merge înainte. Acum trebuie să fii liniştită şi să te pregăteşti pentru copil.

— Cum poți fi atât de calmă, când *papo* se ofileşte pe zi ce trece?

— E bolnav, Lunica, nu are nimic de-a face cu magazinul. E bolnav şi nimeni nu-l poate ajuta.

Luna îl iertase pe tatăl ei pentru faptul că o certase în fața întregii familii. S-a dus a doua zi în casa părinților săi, i-a sărutat tatălui mâna încleştată pe care nu mai putea s-o deschidă, i-a îndreptat bereta de pe cap şi pernele de la spate şi l-a ajutat să bea nişte ceai. Iar el, văzându-i părerea de rău şi vinovăția din ochi, nu i-a spus niciun cuvânt despre ce se întâmplase cu o seară înainte. În afara lui David, care o certase, toată lumea se comportase ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Spre surpriza Rozei, până şi ei i-a părut rău pentru fiica sa. Sărmana Luna, chiar şi atunci când iubeşte, dragostea ei e mânjită, mereu contaminată de ură, *miskenica*.

Odată cu înrăutățirea stării de sănătate a lui Gabriel, statutul Rozei în casă a căpătat tot mai multă importanță. Acum că Gabriel nu mai putea conduce viața familiei, povara căzuse pe ea. Fiicele ei Rahelica şi Becky şi ginerii ei, Moise şi David, îi arătau un respect fără margini şi chiar dacă fiica ei cea rebelă, Luna, nu-şi putea schimba caracterul, cel puțin evita orice neînțelegere cu mama ei. E mai bine aşa. Mai bine să nu-mi spună nimic, decât să se comporte ca înainte, când era de-ajuns să mă vadă şi se zburlea toată, s-a gândit Roza.

Pentru Roza, fiecare zi era la fel de lungă ca exodul. Se trezea dimineața devreme şi, după ce se spăla pe față, dar înainte de a bea o cană cu ceai de mentă, se ducea la patul lui Gabriel, îl ajuta să se ridice, îi aranja pernele la spate, îi aducea o cană de ceai şi o ținea la buzele lui, până când lua

şi ultima înghițitură. Era trist să vezi un om atât de frumos afundându-se tot mai adânc în boală.

Totuşi, în toată tristețea aceasta, a coborât şi o rază de lumină, care a adus un pic de bucurie în casa familiei Armoza: primul nepot al lui Gabriel şi al Rozei, Yehuda Boaz, al cărui prim nume fusese ales după acela al bunicului patern, Yehuda, în timp ce al doilea fusese ales de mama lui, fiindcă era un nume biblic atât de potrivit.

— De ce nu-i pui al doilea nume Gabriel? a întrebat-o Luna pe sora ei.

— Cum să-i pun atunci celui de-al doilea fiu al meu numele Gabriel, *troncha*, dacă numele fratelui lui mai mare ar fi tot Gabriel?

Rahelica fusese foarte tristă, nu doar pentru că nu şi-a putut numi fiul după iubitul ei tată, dar şi fiindcă nu-i putea face lui Gabriel onoarea de a fi primul care să-l țină pe primul ei născut la ceremonia de circumcizie, de vreme ce tradiția cerea ca el să fie ținut de tatăl tatălui.

Dar în cea de-a opta zi de la naşterea lui Yehuda Boaz, când toată familia se întâlnise pentru ceremonia de circumcizie, soțul Rahelicăi i-a făcut o surpriză. După ce a luat copilul din brațele ei, în loc să-l ducă la tatăl lui, l-a pus în brațele lui Gabriel. Inima Rahelicăi a tresăltat în clipa în care a văzut bucuria şi mândria de pe chipul lui Gabriel. S-a uitat apoi la soțul ei şi, pentru a mia oară, i-a mulțumit lui Dumnezeu pentru norocul ei. Când l-a văzut prima dată pe Moise, s-a gândit că n-o să-i placă de el. La urma urmelor, bărbatul visurilor ei era un *palmachnik*, sarea pământului, un luptător curajos, frumos şi cu părul răvăşit. Nu credea că ar putea învăța să iubească un băiat simplu şi bun, mai curând lipsit de educație, îndesat şi aproape chel. Dar îl iubea cu toată ființa ei. Era cel mai bun, generos şi tandru soț pe care şi l-ar fi putut dori. Nu ştia cum îl convinsese pe tatăl lui să-i lase lui Gabriel onoarea de a-l

ține în brațe pe fiul ei, dar era sigură că o făcuse cu blândețe şi atenție.

Plânsetele bebeluşului în timp ce mohelul îl tăia împrejur i-au străpuns inima, iar ea a ieşit grăbită în curtea sinagogii, înconjurată de surorile ei, care o mângâiau.

— *Miskenico*, are doar opt zile şi deja e tăiat, a plâns Rahelica. Probabil că-l doare îngrozitor.

— Nu simte, a consolat-o Luna, i-au înmuiat suzeta în vin. E beat turtă.

— *Miskenico*, are doar opt zile şi deja e beat, suspina Rahelica.

— Nu-şi va aminti nimic. Cunoşti vreun băiat care a fost tăiat împrejur la opt zile şi îşi mai aminteşte ceva despre asta? a întrebat Becky, surprinzându-şi surorile cu logica ei.

— Dar tu de unde ştii ce-şi aminteşte şi ce nu-şi aminteşte un băiat? Când ai devenit tu expertă în băieți? a râs Luna, iar Rahelica şi-a şters lacrimile.

— Destul cu asta! Nu mai sunt mică de ceva vreme. Am şi eu un iubit.

— *Vai de mi*, nu-mi spune că iubitul ăsta al tău îți povesteşte ce-şi aminteşte şi ce nu-şi aminteşte de la circumcizie, a zis Luna, râzând batjocoritor.

— Dacă nu ai fi însărcinată, te-aş pălmui, idioato, i-a răspuns Becky.

Plânsul Rahelicăi s-a amestecat cu râsetele lor şi s-au simțit din nou ca nişte fetițe, împărțind aceeaşi cameră în casa părinților lor, pe vremea când viața era simplă.

Aşa le-a găsit Roza în momentul în care s-a dus să le cheme la binecuvântările rostite pentru copil şi la ritualul de închinare a paharului în cinstea lui. În timp ce se uita la cele trei fiice ale ei, s-a gândit: *Ay, Señor del mundo*, ai fost bun cu mine. Poate că ar trebui să-Ți mulțumesc în fiecare zi şi-n fiecare oră că m-ai căsătorit cu Gabriel, că mi-ai dat trei fiice, acum şi un nepot, iar cu ajutorul lui Dumnezeu,

încă unul în curând. Poate că viața mea nu a fost chiar atât de rea. Lăudat fie Numele Lui, Ți-ai amintit în sfârşit de mine, Roza, săraca orfană din Shama, şi chiar mi-ai dat puțină bucurie.

***

În data de 29 noiembrie 1947, familia şi toți vecinii s-au adunat în jurul radioului bunicului Gabriel, să asculte transmisiunea de la Națiunile Unite din New York. Cele cincizeci şi şapte de state membre erau pe cale să decidă asupra împărțirii țării Israelului. Toate urechile erau ciulite la vocea crainicului. Deşi vorbea în engleză, nu aveau nevoie de traducere: Statele Unite ale Americii... Da. Australia... Da... Odată cu numele fiecărei țări, inimile lor tresăreau. De treizeci şi trei de ori, crainicul a spus da, şi de treizeci şi trei de ori s-au auzit urale din casa Armoza, în cartierul Ohel Moshe. Gabriel, care abia se putea mişca, era atât de încântat, încât a sărit din fotoliu. Şi, odată ce a devenit clar că există o majoritate în favoarea rezoluției de a împărți țara în două state, unul evreu şi unul arab, a devenit clar că şi englezii, fie-le-ar numele uitat, vor pleca în sfârşit din țara Israelului şi că evreii vor avea în sfârşit un stat al lor.

În timp ce toată lumea fugea din casa Armoza, ieşind pe poarta cartierului Ohel Moshe şi îndreptându-se spre Piața Zion, unde mii de oameni sărbătoreau deja în stradă, Luna a simțit copilul lovind-o cu putere în burtă. Iar ea, care nu-şi dorea nimic altceva decât să li se alăture tuturor şi să danseze până în zori aşa cum îi plăcea, a fost forțată să meargă cu o ambulanță la Spitalul Hadassa, de pe Muntele Scopus. Acolo, după şaptesprezece ore de travaliu, a venit pe lume primul ei copil.

Luna era mult prea obosită ca să se simtă fericită în clipa în care i-au pus copilul la sân. Tot ce-şi dorea era să închidă ochii şi să doarmă. N-o interesa de faptul că tocmai adusese pe lume o creatură vie, n-o interesa nici soțul ei, care

plângea ca un bebeluş, aproape prăbuşit peste trupul mic al copilului său. N-o interesa nici faptul că, în timp ce ea era în travaliu, poporul evreu îşi sărbătorea renaşterea. Voia doar să fie lăsată singură şi să doarmă.

A doua zi dimineață, când i-au adus copilul să-l hrănească, Luna a refuzat să-l alăpteze. Era prea obosită şi o durea totul, până şi să deschidă ochii.

— Trebuie să încerci s-o alăptezi, i-a spus asistenta, fetița trebuie să mănânce.

Dar Luna nu era capabilă.

Asistenta a ajutat-o să stea sprijinită de o pernă şi să țină copilul în brațe. Însă, în loc să simtă fericirea aceea sublimă şi să se lase inundată de iubire, nu simțea nimic, iar când asistenta i-a desfăcut halatul şi i-a expus sânii, s-a umplut de ruşine.

— Adu-i gura aproape de sfârc, i-a spus femeia, încercând să apropie buzele copilului de sfârcul mamei.

Dar fetița n-a reuşit să-l apuce şi a început să plângă. Luna a închis ochii şi a rugat-o să ia copilul şi s-o lase să doarmă.

— Dumnezeule mare, nu scăpa copilul, a strigat asistenta, în timp ce se grăbea să ia fetița din brațele moi ale Lunei.

S-a întins pe spate, acoperindu-şi capul cu cearşaful şi încercând să găsească o poziție mai puțin dureroasă.

Rahelica tocmai sosise şi s-a dus grăbită după asistenta care luase bebeluşul din camera Lunei.

— Unde o duci? a întrebat.

— Dacă nu vrem să moară de foame, trebuie s-o hrănim, i-a răspuns femeia pe un ton sec.

— De ce nu o hrăneşte sora mea?

— În unele cazuri, mama este prea obosită şi are prea multe dureri pentru a avea grijă de copil. Dar nu-ți face griji, sora ta îşi va reveni în câteva ore. Între timp, vom hrăni copilul cu lapte praf.

— Cu lapte praf? a întrebat Rahelica uluită. Cu siguranță nu e bine pentru un copil atât de mic.

— Şi ce vrei să facem, s-o lăsăm să moară de foame? a întrebat asistenta obosită.

— Dă-mi-o mie, i-a ordonat Rahelica.

— Poftim?

— Dă-mi copilul!

A luat fetița de la asistenta care se uita la ea şocată, s-a aşezat pe un scaun de pe coridorul aglomerat al maternității, şi-a scos unul din sâni şi a adus gura bebeluşului aproape de sfârcul ei. Abia când laptele cald din sânul mătuşii i-a potolit foamea, fetița s-a oprit din plâns.

Când a terminat, Rahelica a sprijinit-o pe copilă de umărul ei, apăsându-i burtica şi bătând-o uşor pe spate, până când a auzit râgâitul de bun-venit.

— Aşa, a zis Rahelica, mulțumită de ea însăşi. Acum, că am râgâit, ne simțim mai bine, suntem mai liniştite.

A sărutat copila pe frunte, i-a dat-o înapoi asistentei şi i-a spus:

— Îmi voi mulge eu laptele, până când sora mea va putea hrăni singură copilul.

După ce a umplut câteva biberoane cu laptele ei, Rahelica s-a întors în camera Lunei. David stătea lângă patul soției sale.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat Rahelica.

— Nu vorbeşte cu mine, i-a răspuns el. Nu vorbeşte deloc.

— Du-te afară, David, lasă-mă singură cu sora mea.

El s-a ridicat şi s-a îndreptat spre uşă, uluit de comportamentul Lunei. Din momentul în care a ținut-o pentru prima dată în brațe pe fiica lui, a simțit că i se umple inima de drag şi s-a îndrăgostit pe loc de fetița perfectă pe care o născuse Luna, neînțelegând cum de soția lui nici măcar nu se uitase la fiica lor.

Cum să înțeleagă, dacă în cea mai mare parte a timpului în care Luna fusese în travaliu, cu contracții care amenințau să-i rupă trupul în bucăți, el fusese la muncă? Şi ce a avut el de făcut, la urma urmelor, să stea afară şi să aştepte? David stătuse toată noaptea pe holuri şi ea nu născuse. De dimineață, doctorii i-au spus că s-ar putea să mai dureze, fiindcă, după cum i-au explicat, copilul nu reuşea să iasă singur şi era posibil să fie nevoie de cezariană. Aşa că i-au spus să-şi vadă de treabă şi să se întoarcă la prânz. După-amiază, Luna încă nu născuse. Abia după ce a plecat şi s-a întors din nou pe seară, s-a născut şi fiica lui. Deşi era un pic dezamăgit de faptul că are o fiică şi nu un fiu, emoția pe care a simțit-o când a luat-o în brațe i-a spulberat orice dezamăgire. Pentru prima dată de când o lăsase pe Isabella în portul Mestre, lângă Veneția, bucuria revenea în viața lui. Simțea că fetița era un remediu pentru iubirea lui pierdută, pentru femeia pe care o lăsase în urmă, în Italia.

După ce David a ieşit din salon, Rahelica s-a aşezat lângă Luna, mângâindu-i părul.

— Vreau să mor, a murmurat Luna. Mă doare tot corpul şi-mi arde tot mijlocul. A fost un coşmar, Rahelica, un coşmar. De ce nu mi-ai spus că va fi un asemenea coşmar?

— Şi te-ar fi ajutat cu ceva dacă ți-aş fi spus?

— Şi pe tine te-a durut aşa?

— Doare pe toată lumea. A durut-o şi pe mama şi o va durea şi pe fiica ta. Este blestemul pe care Dumnezeu l-a pus pe mama noastră, Eva, când l-a ispitit pe Adam să mănânce din copacul cunoaşterii – în durere vei naşte copii. Mâine n-o să-ți mai aminteşti nimic. E o durere pe care o uiți. Altfel, am mai avea vreodată copii?

— Eu altul nu mai fac! a spus Luna. Ăsta e primul şi ultimul.

— Lunica, a zis râzând sora ei, vei vedea că la următoarea sarcină nici n-o să-ți mai amintesşti. Fiica ta e minunată, o prințesă.

Luna nu i-a răspuns.

— Nu vrei s-o vezi, Lunica?

— Nu acum. Sunt obosită.

— E bucățică ruptă din tine. Are ochii verzi şi părul roşcat ca tine. O vei iubi.

— Vreau să dorm.

— Bine, Lunica, dormi, iar când te trezesşti, o vor aduce la tine şi o să vezi cum o să-ți ia durerea cu mâna.

Dar n-am reuşit să alin durerea mamei. De fiecare dată când mă aduceau la ea ca să mă alăpteze, țipam până mă sufocam. Buzele mele nu puteau apuca sfârcul ei, iar când au făcut-o, am supt şi am supt, dar cele câteva picături de lapte produse de sânii mici ai mamei nu mi-au potolit foamea, aşa că am urlat şi mai tare. Fața mea micuță, umflată de plâns, s-a înroşit, iar mama, speriată, a chemat asistenta să mă ia. Şi aşa, la trei zile după ce m-am născut, a fost clar pentru toată lumea că Rahelica va trebui să continue să mă alăpteze.

Spitalul Hadassa era situat pe versantul estic al Muntelui Scopus, o enclavă evreiască în inima unei zone arabe, care de la o zi la alta devenea tot mai ostilă. De îndată ce Națiunile Unite au adoptat hotărârea privind împărțirea țării, drumul către şi de la Muntele Scopus a devenit mult mai periculos. Luna, care suferea şi era deprimată după naşterea dificilă, se temea cumplit să parcurgă drumul de la Muntele Scopus la Ierusalim, iar când a venit timpul ca David să le ia acasă pe ea şi pe noua lor prințesă, a refuzat categoric să părăsească spitalul.

— Nu merg în taxi cu copilul, e periculos! i-a spus ea lui David.

— Nu ne vor pune la dispoziție o ambulanță, a încercat David s-o convingă. Nu eşti grav bolnavă.

— Atunci nu merg! N-am supraviețuit şaptesprezece ore de iad, ca să fiu ucisă de un lunetist arab.

A refuzat să se ridice din pat şi nici măcar asistenta care a venit în salonul ei şi i-a cerut să elibereze patul n-a putut face nimic s-o convingă.

— Poți să strigi la mine până mâine, i-a spus cu o voce tăioasă, poți să-l aduci şi pe Ben Gurion în persoană chiar aici. Nu cobor de pe Muntele Scopus fără să mi se asigure protecție. Din partea mea – a continuat, întorcându-se către David –, poți să găseşti un salon liber şi ne mutăm aici.

David, care abia aşteptase momentul în care să le ducă acasă şi să plece în cele din urmă în războiul care era pe cale să izbucnească şi să se alăture forțelor care apărau patria şi luptau pentru întemeierea statului, aproape că şi-a pierdut răbdarea. Fiecare clipă în plus petrecută alături de capricioasa lui soție era o pedeapsă insuportabilă pentru el.

Se comportase impecabil din ziua în care, în urmă cu zece luni, Moise îl trăsese deoparte pentru a-i vorbi între patru ochi. Îşi dăduse seama că, dacă dorea să-şi păstreze căsnicia şi să nu devină, alături de Luna, personaj principal al unui scandal care le-ar fi amenințat nu numai viitorul lor, ci şi pe acela al familiei, va trebui să facă tot ce-i stă în putință pentru a avea un copil, chiar dacă îi era greu, chiar dacă asta îi cerea un efort afectiv extraordinar de mare. La urma urmei, era un om rațional şi nu voia să cedeze în fața emoțiilor, pe spezele familiei sale.

O singură dată în viața lui – când s-a întâmplat oare? –, pe vremea când era în Italia, într-o altă viață, atât de diferită de viața lui de azi, inima l-a luat prin surprindere şi a spart toate barierele rațiunii. Devenise un adevărat Don Juan înainte de a fi detaşat la Mestre, lângă Veneția, la sfârşitul războiului. De îndată ce el şi tovarăşii săi s-au instalat în

casele oamenilor bogați care părăsiseră oraşul în panică, s-a angajat într-o căutare nebună a plăcerilor vieții. Anii de război îl lăsaseră cu o foame de viață de nepotolit. Italiencele i se ofereau fără ruşine, iar el accepta cu bucurie două sau trei femei, de toate vârstele, în fiecare zi. Nu va uita niciodată ziua în care s-a culcat, fără să ştie, cu o mamă şi fiica ei. Cum ar fi putut să ştie că erau mamă şi fiică? Mama arăta ca sora mai mare a fiicei sale. Nu erau curve. Erau pur şi simplu înfometate de hrană şi afecțiune. Le-a lăsat un teanc mai mare de bancnote decât de obicei şi a plecat. Aşa ceva nu li se întâmplase niciodată tovarăşilor lui, cu toții se culcaseră cu o mulțime de femei, dar niciunul n-o făcuse cu o mamă şi o fiică în aceeaşi zi.

De atunci, lui David Siton i se dusese numele de Don Juan, el era cuceritorul grupului. Şi săptămâni întregi s-au scurs una după alta, în acelaşi fel – femei, femei, femei –, până când a cunoscut-o pe Isabella.

Ca de obicei, era cu băieții într-o cafenea din piață. Încetul cu încetul, numărul bărbaților de la masă s-a micşorat, fiecare plecând la braț cu câte o fată care îşi aştepta şansa de a se distra cu un soldat. El şi Moise erau ultimii rămaşi la masă: David, pentru că nu-i plăcea niciuna dintre fete, şi Moise, fiindcă el pleca întotdeauna ultimul. Era timid şi introvertit, iar David aproape că fusese nevoit să-l forțeze să iasă la un moment dat cu o fată. Tocmai când se gândea să se ridice de la masă şi să-şi încerce norocul într-un club, ochii lui David au căzut pe o tânără care mergea pe bicicletă.

Moise habar n-avea că, în timp ce-l părăsea pe prietenul său, aşa cum făcuse de zeci de ori până atunci, David Don Juan era pe cale să-şi piardă capul şi să se îndrăgostească de o italiancă. Din momentul acela, pentru el n-a mai existat nicio altă femeie. David îşi petrecea fiecare clipă alături de ea, plimbându-se cu bicicletele pe aleile Veneției,

mergând cu gondolele şi plătindu-i gondolierului sume exorbitante pentru o serenadă. A dus-o în restaurante şi cafenele, a dansat cu ea în cluburi şi a răsfățat-o cu bomboane de ciocolată, ciorapi de mătase şi parfumul pe care-l iubea.

David a devenit rapid parte din familia ei, care locuia într-o casă țărănească de piatră, înconjurată de o grădină. În timp ce piețele din Mestre erau aproape goale, cantina armatei era foarte bine aprovizionată, iar el le ducea în fiecare weekend câte un coş cu provizii.

— Dumnezeu să te binecuvânteze, spunea tatăl ei în timp ce stăteau cu toții în jurul unei mese mari din curte, bucurându-se de un ospăț potrivit pentru un rege, pe care ea şi mama ei îl pregăteau cu mare atenție.

Ani mai târziu avea să încerce să reproducă gustul pastelor cu sos de roşii pe care le găteau Isabella şi mama ei, gustul parmezanului topit în sos, gustul Isabellei. De-a lungul vieții, i s-a făcut deseori dor de parfumul busuiocului şi al cimbrului care creşteau în vasele mari de lut din curtea părinților ei, de frumusețea tufelor de bougainvillea, care înfloreşte în nuanțe de roşu aprins, de masa aceea mare din lemn, de familia zgomotoasă adunată în jurul ei, de vinul fin, care era atât de diferit de vinul dulce de kiddush în ajunul Sabatului, din Ierusalim.

— Sunt îndrăgostit, i-a spus David lui Moise. Nu m-am mai simțit niciodată aşa, femeia asta mi-a furat inima.

— Nu exagera, i-a răspuns Moise pe un ton serios. Peste câteva luni ne întoarcem acasă. Ce-o să faci atunci?

— O iau cu mine. O duc la Ierusalim.

— Cum s-o duci la Ierusalim? Tatăl tău nu va accepta niciodată o noră creştină.

— Se va converti. Au existat situații şi mai ciudate de atât.

— Ți-ai ieşit din minți? Unde ți-e capul? Nu există nici cea mai mică şansă ca tatăl tău s-o accepte. Te va renega.

— Vom vedea, i-a răspuns David. Între timp, până când va veni vremea deciziilor, vreau să sărbătoresc iubirea.

Relația dintre David şi Isabella a devenit atât de strânsă, încât el îşi permitea adesea să rămână peste noapte în casa părinților fetei. Dacă părinții ei, care erau credincioşi catolici devotați, au avut vreo obiecție în legătură cu povestea lor de iubire, n-au trădat asta nici prin cel mai mic gest. El le-a salvat sărmana familie de la foamete, iar ei n-au avut decât să accepte faptul că fiica lor se culca cu el, fără a se împotrivi sub nicio formă.

Isabella a devenit parte din viața lui. Mergeau împreună peste tot. Chiar şi atunci când ieşea cu camarazii, o aducea şi o prezenta drept iubita lui. Într-o seară, în timp ce zăceau goi pe o plajă sălbatică pe care o descoperiseră cu câteva luni în urmă, David i-a spus:

— Sunt gata să-ți dau luna şi toate stelele de pe cer.

Luminile Veneției sclipeau în depărtare, iar cerul era presărat cu stele. Au înotat goi, după care ea a întins o pătură pe nisip şi au făcut dragoste. Isabella era o amantă pasională. Nu mai întâlnise niciodată o femeie atât de senzuală. Îi plăcea să-l răsfețe; ea l-a învățat lucruri pe care nu le ştia, conducându-i degetele de-a lungul curbelor ascunse ale trupului ei şi instruindu-l cum s-o facă să simtă plăcerea. Îi plăcea atât de mult să audă gemetele care alunecau de pe buzele dulci ale Isabellei, încât s-ar fi putut îneca între picioarele ei. Cine ar fi crezut că-i va plăcea atât de mult să facă o femeie să simtă atâta plăcere. Ani întregi, după ce a lăsat-o plângând în port şi şi-a luat la revedere pentru totdeauna, a continuat să caute în fiecare femeie plăcerea trupului ei.

Apoi a venit ziua despărțirii. Comandanții i-au informat că misiunea se încheiase şi că urmau să se întoarcă în Israel. Isabella îl ruga s-o ia cu el la Ierusalim, iar el aproape îşi ieşea din minți. Pe de o parte, voia să fie cu ea o veşnicie,

să se căsătorească, să aibă copii cu ea, dar, pe de altă parte, ştia că tatăl său şi familia lui nu vor fi niciodată de acord cu asta. Ştia că o catolică devotată ca Isabella nu putea fi niciodată evreică, nici dacă s-ar fi convertit. În adâncul inimii ei, avea să caute mereu o biserică în care să poată îngenunchea înaintea lui Hristos răstignit, iar în Ierusalim erau biserici la fiecare colț de stradă. Inima lui voia, voia atât de mult, încât simțea că mai are puțin şi explodează. Dar mintea a spus nu.

— Te iubesc mai mult decât viața însăşi, i-a mărturisit el îndurerat, nu cred că voi mai iubi vreodată o femeie aşa cum te iubesc pe tine, dar nu avem nicio şansă. Tatăl meu nu te va accepta niciodată.

Chiar dacă a făcut tot posibilul să se țină cu firea, David aproape s-a prăbuşit, şi-a lipit capul de umărul ei şi a plâns împreună cu ea. Nu putea schimba cursul lumii. Trebuia să se întoarcă la Ierusalim, să-şi găsească o femeie decentă şi să se căsătorească. Nu se putea însura cu o catolică din Italia, chiar dacă era iubirea vieții lui.

Pe vasul care i-a dus către Haifa, i-a împărtăşit lui Moise planurile pe care le avea. De îndată ce va ajunge la Ierusalim, David va căuta o fată evreică şi se va căsători cu ea.

— O iubire nouă vindecă rănile uneia vechi, i-a spus lui Moise. Inima mea e zdrobită, dar o voi pune la loc bucată cu bucată şi o voi uita pe Isabella. Nu există altă cale.

— Cum poți s-o uiți, când valiza ta e plină de fotografii cu ea şi îți petreci tot timpul uitându-te la ele? I-a întrebat Moise. Dacă aş fi în locul tău, le-aş arunca în mare.

— Nu arunc nimic în mare. Aceste fotografii sunt amintirea celei mai frumoase perioade din viața mea.

Imediat ce au coborât de pe vasul care a acostat pe țărmul israelian, au fost duşi în tabără, au predat uniformele şi armele şi au primit certificatele care le

dovedeau lăsarea la vatră. A doua zi era deja în casa părinților săi, în Ierusalim. În fiecare zi pleca să-şi caute de lucru, iar seara ieşea cu băieții, cutreierând cafenelele oraşului şi cluburile de dans. Acolo, în Cafeneaua Europa, David a văzut-o pentru prima dată pe Luna. A întrebat de fata frumoasă care se mişca pe ritmuri de tango ca o dansatoare spaniolă şi i s-a spus că vine dintr-o familie bună şi înstărită, că tatăl ei, Gabriel Armoza, avea un magazin în Piața Mahane Yehuda şi că lucra ca vânzătoare la Zacks&Son, magazinul de îmbrăcăminte pentru femei, de pe Calea Jaffa. Ştia ce avea de făcut şi a început să-şi țească pânza, pentru a o prinde în capcană. A aflat că era un trofeu, că şi-a respins toți pretendenții cu un refuz categoric şi că nu se lăsa uşor.

— Deci cu cine iese de obicei să danseze? a întrebat el.

— Cu sora şi cu verişorii ei şi alți câțiva prieteni din Ohel Moshe.

David a făcut cercetări amănunțite despre Luna Armoza. A aflat de la mama lui că în familia Armoza exista o ruptură între mama Mercada şi fiul Gabriel, tatăl Lunei, şi că Gabriel, care era foarte bogat, se afla într-o stare de sănătate precară şi că nici afacerile lui nu mergeau prea bine. Nimic din toate acestea nu l-a interesat cu adevărat pe David. Nu avea de gând să se însoare cu afacerile tatălui ei, intenția lui era să se căsătorească cu Luna. A ales-o de soție aproape din momentul în care a văzut-o pentru prima dată. Ea putea să i-o scoată pe Isabella din inimă o dată pentru totdeauna.

Mergea în fiecare zi pe Calea Jaffa, se oprea între coloanele unei clădiri şi se uita spre Zacks&Son. Uneori o vedea ieşind în pauză, sprijinindu-se de uşă, îmbrăcată perfect, elegantă şi aranjată. Alteori o urmărea intrând în magazinul de semințe şi nuci al lui Barashi, de pe aleea alăturată, şi întorcându-se cu o pungă de semințe de

floarea-soarelui. O dată pe săptămână se cocoța în vitrina magazinului, ținând o pernuță de ace între dinți, şi schimba hainele manechinului. David ştia că asta era şansa lui. Va sta în fața vitrinei şi îi va atrage atenția.

Luna habar n-avea că David plănuise timp de câteva săptămâni cum s-o curteze. Bineînțeles că a crezut că trecuse întâmplător pe lângă vitrina magazinului şi a fost flatată când i-a spus că nu-şi dă seama care dintre ele este păpuşa adevărată – ea sau manechinul. Nu ştia nici că el repetase acele cuvinte de multe ori până atunci. Şi, aşa cum se aşteptase, a căzut în mâinile lui ca un fruct copt.

Luna nu a fost deloc timidă când David a sărutat-o şi a îmbrățişat-o în prezența altor oameni. Dimpotrivă, i-a încurajat manifestările publice de afecțiune în acelaşi mod în care şi-a arătat dragostea pentru el. Dar, în pat, era speriată ca o fetiță. Spre deosebire de Isabella, care era un izvor îmbelşugat, tânăra lui soție era o fecioară timidă şi fără experiență.

Dacă sperase că se va relaxa cu timpul şi va lăsa instinctele să preia controlul, a fost dezamăgit. Spre deosebire de Isabella, care era toată numai foc, pucioasă, scântei şi fum, zvârcolindu-se ca un şarpe sub el, mişcându-şi trupul în ritmul lui şi atingând orgasmul cu un strigăt care amenința să-i spargă timpanele, soția lui era tăcută şi distantă.

Când Luna a rămas în sfârşit însărcinată, amândoi au respirat uşurați. Nu l-a mirat faptul că a fost atât de receptivă când i-a spus că n-ar trebui să facă dragoste decât după ce se va naşte copilul. Lunile de sarcină au fost grele, iar dispozițiile ei îl făcuseră să petreacă tot mai mult timp la serviciu şi la cinematograf. Era norocos că-i plăcea să stea la tatăl ei mai mult decât în propria casă, că prefera compania surorilor ei în locul prezenței lui. Norocul lui era că, după orele de serviciu la atelierul de tâmplărie, putea

merge să petreacă alături de prietenii lui fără să se simtă vinovat şi considera o binecuvântare faptul că războiul avea să izbucnească în curând şi că putea să se alăture armatei şi să facă ce iubea cel mai mult, adică să fie soldat.

Dar planurile lui David de a pleca de acasă cât mai curând posibil au eşuat: s-a îndrăgostit de copil. Cine ar fi crezut că bebeluşul îi va reda lumina ochilor, că va da un sens reînnoit vieții lui anoste lângă o femeie pentru care nu simțea nimic altceva decât furie, deşi ea nu se făcea în niciun fel vinovată de asta. Ce vină avea frumoasa lui soție că inima lui rămăsese în Italia, la o altă femeie? Toți prietenii îl invidiau pentru soția lui frumoasă, în timp ce el visa încontinuu la o altă femeie. Şi acum, copilul. Câtă frumusețe îi dăruise Dumnezeu, şi câtă dulceață! Oare de ce nu voia mama ei nici s-o țină în brațe? De ce nu voia s-o alăpteze? Soția lui îşi pierduse mințile. Nici măcar nu s-a uitat la copil, iar acum nu voia să părăsească Muntele Scopus şi să se întoarcă acasă, în Ierusalim.

La şapte zile după ce m-am născut, mama a fost forțată să elibereze patul de spital pentru o altă viitoare mamă şi, împotriva voinței sale, a trebuit să părăsească Muntele Scopus într-un convoi blindat. Lunei i s-a părut că drumul a durat o veşnicie şi, în ciuda faptului că geamurile autobuzului erau blindate şi vehiculul era escortat de soldați, tot nu se simțea în siguranță şi se lipise strâns de tatăl meu.

Dar mama mea nu se înşelase. Când convoiul a ajuns la Sheikh Jarrah, autobuzul a fost lovit de o salvă de pietre. Luna s-a ghemuit şi a încercat să se ascundă sub scaun, dar fiecare mişcare pe care o făcea îi provoca durere, iar în clipa în care s-a aplecat, a simțit că se frânge totul în ea.

Tatăl meu, care mă ținea înfăşurată într-o pătură, nu a spus o vorbă despre faptul că se protejase mai întâi pe ea, şi

nu copilul, dar a decis atunci şi acolo că ne va duce direct acasă la părinții ei şi că ne va lăsa acolo.

— Mama ta şi Becky te vor ajuta cu micuța, i-a spus el, ascunzându-i faptul că, de îndată ce vor ajunge acolo, avea de gând să se înroleze şi să plece la război.

Mama era îngrozită, habar n-avea cum o să se descurce cu mine. Nu ştia cum să mă hrănească, nu ştia cum să-mi schimbe scutecul, cum să mă țină în brațe. Cine şi-ar fi imaginat că va trebui să fie învățată să fie mamă? A crezut că totul va veni de la sine, dar nu se întâmpla asta; la ea, nimic n-a venit firesc. Nimeni nu-i spusese că trupul ei se va frânge în bucăți la naştere, că va fi cusută cu un ac în locul cel mai sensibil al corpului ei, locul în care fiecare atingere o făcea să tremure. Cine ar fi crezut că trupul ei se va opune naşterii atât de tare încât, în loc să aibă câteva contracții şi să nască în cel mai scurt timp, ca Rahelica, al cărei copil a alunecat pur si simplu afară din ea, va avea un copil care va refuza să iasă şi o va sfâşia pe dinăuntru timp de şaptesprezece ore? Cine ar fi crezut că trupul ei se va opune atât de tare maternității, încât sânii ei nu vor produce lapte, iar copilul va ajunge să fie alăptat de sânii surorii ei?

Toate aceste gânduri treceau prin mintea Lunei şi nu-i dădeau pace. În timp ce autobuzul traversa cartierele arabe sărace, a închis ochii şi s-a rugat să ajungă în siguranță şi numai după ce au trecut de Poarta Mandelbaum a deschis ochii şi a respirat uşurată, dacă se poate numi că a respirat. David nu s-a oprit din a săruta copila, dezmierdând-o şi vorbind cu ea încontinuu. Era incredibil cum acest bărbat puternic se comporta cu fetița lui ca o femeie. Ce s-ar fi întâmplat dacă i-ar fi dat-o ei s-o țină în brațe? Nu putea, îi era teamă c-o va scăpa. Pretutindeni se auzeau focuri de armă şi peste tot în jur se vedeau gonind vehicule. Nu văzuse niciodată atât de multă agitație pe străzile Ierusalimului, maşini de poliție britanice cu sirenele pornite,

grupuri de soldați întinzând garduri de sârmă. În orice moment puteau fi impuse restricții de circulație şi atunci ar fi rămas blocați în autobuz cu copilul şi nu ar mai fi putut ajunge acasă.

Abia după ce au intrat în casa părinților ei din Ohel Moshe, a reuşit să se liniştească. În curte, vecinii aşteptau să-i întâmpine aruncând cu dulciuri şi să strige: „Felicitări! *Mabrouk! Sano que 'ste!*"

David a pus imediat copila în brațele tremurătoare ale lui Gabriel, iar inima Lunei a stat în loc pentru o clipă. Numai să nu scape copilul, s-a rugat ea. Dar, când a văzut zâmbetul de pe fața lui Gabriel, inima ei s-a topit.

— *Preciosa*, e frumoasă, a spus el, e la fel de frumoasă ca mama ei.

Luna a văzut o scânteie de fericire în ochii lui şi şi-a amintit cât de mult a iubit-o când era mică. Îşi simțea inima bătând cu putere, iar în momentul acela a luat decizia.

— Gabriela, i-a spus tatălui ei, numele ei e Gabriela.

David a făcut ochii mari, nevenindu-i să-şi creadă urechilor. Roza, care tocmai venea din bucătărie, s-a oprit, iar Rahelica, sora ei, care îl alăpta pe Boaz, a clătinat din cap neîncrezătoare. Numai Becky a bătut din palme, fericită.

— Gabriela, a spus ea, ce nume frumos!

— Mulțumesc, a zis bunicul Gabriel, mulțumesc foarte mult, sunt onorat.

Şi aşa am primit numele Gabriela.

Despre ce s-a întâmplat mai departe între tata şi mama, Rahelica mi-a povestit mulți ani mai târziu, după ce a murit mama.

— Ți-ai ieşit din minți? a strigat David la ea. Cum poți să-i dai fetei un nume de băiat şi asta fără să te consulți cu mine?

— Am vrut să-i ofer tatălui meu respectul pe care îl merită.

— Dar de ce nu m-ai întrebat şi pe mine? Nu e numai fiica ta, este şi a mea!

— Mi-a ieşit direct din inimă, acolo, pe loc. L-am văzut pe tatăl meu atât de fericit, pentru prima dată după atâtea luni, iar cuvintele mi-au ieşit pur şi simplu din gură, a fost ceva spontan.

— Spontan? Ce-i voi spune eu acum mamei mele? Cum să-mi arăt eu fața acum şi să-i spun că nu mi-am numit prima fiică după ea?

— Mama ta, lăudat fie Numele Lui, are deja cinci nepoate numite după ea. Nu este de ajuns?

— Obiceiul este ca întâiul născut să primească numele părinților tatălui, iar tu ştii asta.

— Aşa că al doilea nume al fetei poate fi Victoria, numele mamei tale.

— Nu al doilea. Primul nume va fi Victoria, iar al doilea nume va fi Gabriela, după tatăl tău.

— Poate în visele tale! Numele tatălui meu mai întâi şi apoi cel al mamei tale.

— Nu mai vorbi prostii! Hotărârea mea e luată!

— Scuză-mă, a spus mama profund afectată de grosolănia tatălui meu, aşa vorbeşti tu cu mine? Îți închipui că sunt vreunul dintre prietenii ăia ai tăi din brigadă? Tocmai ți-am dăruit un copil, după şaptesprezece ore de agonie, şi tu îmi vorbeşti în felul ăsta?

— Îmi pare rău, n-am vrut. Îmi cer scuze, iartă-mă, a spus el şi a încercat s-o cuprindă pe după umeri, dar ea l-a dat la o parte şi a părăsit camera supărată şi jignită. Era şi-aşa destul de iritată şi neliniştită. Nu suporta să-şi vadă corpul cel nou, pe care îl căpătase după naştere.

— Uită-te la colacii ăştia de pe burta mea, i se plângea Rahelicăi, dezvelindu-şi talia uşor îngroşată. Uită-te ce *tetas*, a suspinat, ridicându-şi sânii cu palmele.

Ani de zile fusese numită „aerodromul”, din cauza pieptului ei plat, dar Lunei îi plăceau sânii ei mici şi îi era milă de Rahelica, ai cărei sâni erau mari şi grei. Acum trebuia să-şi poarte pepenii ăştia care, deşi mari, nu produceau nici măcar un strop de lapte.

— Îți dai seama că până şi o vacă are un avantaj față de mine? i s-a plâns ea Rahelicăi. Îți dai seama că o vacă dă lapte şi eu nu?

— Totul ține de starea de spirit, i-a spus sora ei. Nu există femeie care să nu aibă lapte, trebuie doar să te linişteşti şi să-l eliberezi.

— Să eliberez ce? Laptele? Crezi că-l țin închis în *tetas*?

— Trebuie să te relaxezi puțin. Eşti încordată ca un arc de când ai născut şi faci lucruri nesăbuite. Ți-am spus că nu se obişnuieşte să numeşti primul copil după tatăl mamei, dar ai ținut-o pe a ta, ca să te poți certa cu David. De ce a trebuit s-o numeşti pe fetiță Gabriela?

— Pentru că aşa am hotărât, că va fi numită după *papo*.

— Dar e fată.

— Şi ce dacă? Gabriela este un nume frumos, un nume de înger. O va proteja.

În data de 15 mai 1948, la câteva luni după ce am venit pe lume, englezii, fie-le-ar numele uitat, au părăsit în sfârşit țara, iar bunica Roza a dansat pe masă de încântare. Dar bucuria imensă pe care a simțit-o bunica mea la plecarea englezilor s-a amestecat cu o imensă nelinişte legată de viitor.

Cu o zi înainte, David Ben Gurion anunțase înființarea Statului Israel şi Războiul de Independență care avea să hotărască soarta poporului evreu. Radioul bunicului nu mai înceta cu ştirile. Tatăl meu s-a alăturat armatei lui Ben Gurion fără s-o consulte pe mama, iar în clipa în care i-a vorbit despre hotărârea lui, ea s-a speriat atât de tare, încât aproape că m-a scăpat din brațe.

— Te rog, David, nu mă lăsa singură cu copilul, l-a implorat.

— Nu eşti singură, eşti cu mama şi surorile tale.

— Lasă-l să plece, a spus bunicul meu, nu face o scenă. Toată lumea se înrolează, trebuie să contribuim la efortul național.

Gabriel era mândru de faptul că ginerele lui se înrolase şi şi-ar fi dorit să i se poată alătura şi el, dar starea de sănătate nu-i permitea acest lucru. Era un bărbat de patruzeci şi şapte de ani, care se simțea ca un bătrân de o sută. La scurt timp după David, s-a înrolat şi Moise, iar acum cei doi gineri ai săi deveniseră luptători în Forțele de Apărare ale Israelului. Imediat după ce Moise s-a înrolat, Rahelica s-a mutat şi ea înapoi în casa părinților, împreună cu Boaz. Casa era mică şi aglomerată, dar bunicul Gabriel se bucura că toate fiicele îi erau alături într-o perioadă atât de grea şi era şi mai bucuros de bebeluşii care umpleau casa. Glasurile celor mici îi alinau oarecum durerea şi iată că în cele din urmă putea să stea la o *mesa franca*, o masă a regelui, împreună cu fetele lui.

Apoi s-a întâmplat ceea ce bunica Roza a numit „miracolul”. Într-o dimineață, poarta s-a deschis şi în curte a păşit un bărbat îndesat, bronzat, cu capul acoperit de bucle şi cu o mustață subțire pe buza de sus.

— *Dio mio!* Efraim! A strigat Roza, aruncându-se în brațele lui şi aproape leşinând de emoție.

După ani de zile de la dispariția sa, Efraim se întorsese. Era atât de diferit de tânărul beat care ieşise din casa lor, trântind uşa în urma lui. Plecase un băietan confuz şi se întorsese un bărbat adevărat.

— Rahelica, Luna, Becky, uitați cine e aici! a strigat Roza. Uitați cine e aici! Unchiul Efraim, unchiul Efraim a venit acasă!

Până şi Gabriel s-a bucurat să-şi revadă cumnatul. Trecuseră mulți ani şi, în ciuda animozității pe care o simțea față de oricine avea legătură cu Lehi sau Etzel şi a faptului că pătase onoarea familiei după moartea Matildei Franco, era bucuros să-l vadă pe Efraim întorcându-se teafăr acasă.

— I-ai frânt inima mamei, unchiule Efraim, a spus Rahelica odată ce entuziasmul s-a mai potolit.

— Şşşt, nu a frânt-o deloc. Ce-a fost a fost, a spus Roza, important e că te-ai întors teafăr şi sănătos, că te pot vedea cu ochii mei.

Ar fi vrut să-şi ia frățiorul în brațe, să-l strângă la piept, să-i sărute ochii, dar ceva din expresia lui o făcea să se abțină. Trăsăturile lui băiețeşti împodobeau acum chipul unui bărbat. Brazdele adânci din obrajii lui, ridurile care îi săpaseră un şanț pe frunte îi spuneau dintr-o privire că anii care trecuseră peste el de când ieşise pe poartă şi nu se mai întorsese nu fuseseră tocmai un paradis. Cine ştie prin ce trecuse, unde se ascunsese de inglezi, de câte ori apăsase pe trăgaci. Nu îndrăznea să-i pună niciuna dintre întrebările care i se învălmăşeau în minte, nu îndrăznea să pătrundă pe sub armura pe care o purta. Stătea aproape de el, inhalându-i noul parfum, atât de diferit de mirosul de alcool din ultimul an în care locuise în casa lor.

S-au aşezat în jurul mesei, fetele ținându-şi tăcute bebeluşii în brațe, încă uimite de revenirea unchiului lor. Doar micuța Becky a îndrăznit să vorbească, punându-i toate întrebările pe care Roza şi poate şi Rahelica, şi Luna ar fi vrut să i le pună, dar nu o făceau.

— Unde ai dispărut atât de mult timp? a întrebat Becky. Mama aproape că a luat-o razna de atâta îngrijorare, neştiind pe unde umbli.

— Luptam pentru poporul evreu, a răspuns Efraim. Am ajutat la alungarea britanicilor din țară. Şi uite că au plecat, binecuvântat fie Numele Lui, a spus el şi i-a ciupit obrazul.

— I-ai speriat?
— Oho, şi încă cum!
— Ce le-ai făcut?
— Nu acum, *querida* Becky, încă nu a venit timpul să povestesc astfel de lucruri. Într-o bună zi vă voi spune, dar acum este prea devreme.
— Lasă-l în pace pe unchiul Efraim, a certat-o Roza, nu-l mai bate la cap. E timpul să mâncăm.

Efraim era hămesit.

— Cât de dor mi-a fost de mâncarea gătită în casă, a spus el. Şi cât de dor mi-a fost de familie! Am auzit că Luna şi Rahelica s-au căsătorit şi mi-a părut rău că n-am putut participa la ceremonii.
— Cine ți-a spus? l-a întrebat Luna.
— Am fost informat, i-a răspuns el, făcându-i cu ochiul.
— De către cine?
— Îți voi spune într-o zi, i-a promis el. Eşti deja mamă şi încă te gâdilă tălpile? *Paciencia*, toate la timpul lor.

După aceea, a dormit jumătate de zi. Era atât de epuizat, încât nici zarva casei şi nici plânsetele bebeluşilor nu l-au putut trezi. Roza l-a vegheat în timp ce dormea, mângâindu-l pe față. Era al patrulea copil al ei, fiul pe care nu l-a avut niciodată; aşa simțise întotdeauna.

Războiul urla afară, tunurile bubuiau, iar ea simțea o pace pe care nu o mai trăise în viața ei. Fetele sale erau cu ea în casă, nepoții erau cu ea, soțul ei era încă în viață, lăudat fie Numele Lui, iar acum frățiorul se întorsese la ea. Lăudat fie Numele Lui, s-a trezit mulțumindu-i lui Dumnezeu pentru a doua oară în săptămâna aceea. *Gracias el Dio*, mulțumesc, mulțumesc că l-ai adus pe Efraim înapoi la mine. Era curioasă prin ce trecuse, dar ştia că-i va spune totul în ritmul lui. Acum trebuiau să-l facă să se simtă binevenit în casa lor, chiar dacă ea ar fi fost nevoită să

doarmă în curte, pentru că spațiul dinăuntru era mult prea mic.

— Măcar avem un bărbat în casă acum, după ce soții voştri au plecat la război, a remarcat Becky în camera fetelor mai târziu în seara aceea.

— Un bărbat!? a pufnit Luna cu dispreț. Până nu voi şti sigur că nu el a ucis-o pe biata Matilda, n-o să-l tratez ca pe un bărbat.

— Mama spune că n-a fost el.

— Mama Matildei l-a văzut, iar mama noastră, care dormea dusă în casa ei, ştie că nu a fost el?

— Las-o baltă, Luna, i-a spus Rahelica, nici să nu îndrăzneşti să aduci povestea asta în discuție. Tot ce contează acum e că unchiul Efraim s-a întors. Ai văzut cât de fericită e mama?

— Nu cred că moartea Matildei ar trebui ascunsă sub preş, cred că ar trebui să ne spună exact ce s-a întâmplat în noaptea aceea.

— Ajunge, Luna, a intervenit Becky. De ce cauți mereu să te cerți cu cineva? Războiul de afară nu e de ajuns pentru tine?

— Vai de mine, pitica a învățat să vorbească, a spus Luna. Taci, prostuțo, până nu mai creşti puțin nu vrem să auzim ce ai de spus.

— Prostuță eşti tu, i-a răspuns Becky şi a ieşit din cameră ofensată.

— Care este problema ta? a întrebat Rahelica. Ce e cu tine, de nu poți să taci? De ce i-ai vorbit aşa lui Becky? Şi de ce trebuie s-o întristezi pe mama, când i-a revenit în sfârşit zâmbetul pe buze?

— Şi tu eşti împotriva mea?

— Sunt împotriva ta?! Eu te susțin mai mult decât oricine altcineva din casa asta. Te apăr mereu şi le explic tuturor că felul tău îngrozitor de a te comporta vine din faptul că

tocmai ai născut şi nu te-ai linişţit încă. Dar cred că e de ajuns. Gabriela a împlinit deja cinci luni. Când Boaz avea cinci luni, încercam deja să rămân din nou însărcinată.

— Încerci să rămâi din nou însărcinată? a întrebat Luna şocată. Boaz n-a împlinit nici măcar un an.

— Peste o lună va împlini un an şi da, mai vreau un copil. Îmi doresc ca micuții mei să crească împreună. Aşa e cel mai bine.

— Ți-ai ieşit cu totul din minți, a spus Luna, abia te-ai întors la greutatea dinainte de a rămâne însărcinată, iar acum vrei să te îngraşi din nou ca o ursoaică?

— Dar e un lucru firesc, i-a răspuns Rahelica pe un ton răbdător. Voi rămâne însărcinată, mă voi îngrăşa, voi avea un copil, voi rămâne din nou însărcinată, mă voi îngrăşa din nou şi tot aşa.

— Câți copii vrei, *hermanita*?

— Eu şi Moise vrem patru, cu ajutorul lui Dumnezeu.

— Lăudat fie Numele Lui, să fiți cu toții sănătoşi.

— Şi tu? Câți vrei?

— Unul. Am unul şi îmi e suficient.

— Nu vorbi prostii! a zis Rahelica, dar în adâncul sufletului se temea că sora ei chiar credea fiecare cuvânt pe care-l spunea.

Bucuria Rozei a durat doar o zi. În dimineața următoare, imediat după ce s-a trezit şi a luat micul-dejun pe care i l-a pregătit cu toată inima, Efraim a anunțat că se va întoarce pe front.

— *Hermano*, l-a rugat Roza, abia ai venit acasă.

— Mă întorc, i-a promis el, dar mai întâi trebuie să-mi termin treaba. Am scăpat de britanici, acum trebuie să scăpăm de arabi şi să ne înființăm în sfârşit propriul stat. În sânge şi foc a căzut Iudeea; în sânge şi foc se va ridica Iudeea! a proclamat el pe un ton hotărât.

Şi-a luat rămas bun de la Roza, le-a sărutat pe Rahelica, Becky şi Luna, a mângâiat copiii şi apoi s-a dus la Gabriel.

— Cumnate, i-a spus el în ladino, vreau să-ți mulțumesc pentru faptul că m-ai găzduit în casa ta pentru o noapte şi să-mi iau din nou rămas-bun. Mă duc la război.

— Du-te în pace şi întoarce-te în pace, l-a binecuvântat Gabriel.

Ar fi vrut să-i strângă mâna lui Efraim, dar degetele lui înnodate şi mâna tremurândă nu-l mai ascultau. Când Efraim s-a aplecat să-i sărute mâna, Gabriel i-a spus încet:

— Înainte de a pleca, vreau să ştiu ceva.

Efraim s-a încordat.

— Cine a ucis-o pe Matilda Franco?

— Nu eu am apăsat pe trăgaci, i-a răspuns Efraim.

Apoi s-a întors şi a plecat la război.

— Ştiam, ştiam eu, a spus Roza şi a oftat. În inima mea am ştiut întotdeauna că nu a fost Efraim.

— Nu a spus că n-ar fi fost el, a spus că nu el a fost cel care a apăsat pe trăgaci. Întotdeauna auzi numai ce vrei să auzi, i-a trântit Luna şi a ieşit furioasă din cameră.

Întrebarea dacă unchiul Efraim a apăsat sau nu pe trăgaci în noaptea în care a fost ucisă Matilda Franco a rămas un mister în istoria familiei noastre. Iar unchiul Efraim, până la moartea lui relativ timpurie, a rămas la fel de secretos şi misterios, ca şi cum activa încă într-o organizație subterană, şi nu le-a dat niciodată un răspuns clar.

Dar oamenii din Ohel Moshe nu l-au uitat şi nu l-au iertat niciodată pentru uciderea Matildei Franco şi vorbeau mereu despre crimă. Numai bunica mea spunea:

— Frățiorul meu *que no manqui*, tot ce spun despre el ar trebui să li se întâmple lor. Limbile rele pot spune ce vor, pentru mine, el este un erou al Israelului.

Trecuseră mai multe săptămâni de când nu mai primiseră nicio veste de la David, Moise şi Eli Cohen cel frumos, care se înrolase şi el. Becky nu se mai oprea din plâns.

— Te joci cu norocul tău, i-a spus Roza. Plângi înainte să se întâmple ceva, ferească Sfântul. Nu mai plânge acum, ca să nu fii nevoită să plângi mai târziu.

Dar lacrimile lui Becky curgeau fără să le poată opri. Fotografia lui Eli era mereu aproape de inima ei şi, ori de câte ori avea ocazia, se uita la ea şi o săruta. Noaptea dormea cu fotografia lui sub pernă, iar de noptieră atârnase un desen cu o inimă roşie uriaşă, străpunsă în mijloc de o săgeată, şi pe ea scrisese „Becky şi Eli pentru totdeauna”.

Singura care îi aducea un zâmbet pe buze era copila Lunei, Gabriela. Imediat după ce ajungea acasă de la şcoală, fugea la pătuț şi o lua pe Gabriela în brațe. Fetița întindea mâinile spre ea şi râdea. Ce gropițe minunate avea când râdea! Din fericire, Luna i-o dădea pe Gabriela ori de câte ori voia, şi nu doar atât, dar uneori i se părea că Luna era fericită când Becky o lua pe Gabriela cu ea.

— *Mashallah*, uită-te la Becky, chicotea Roza, se joacă cu Gabriela aşa cum se juca cu păpuşile când era mică.

Cu toate astea, atmosfera din Ohel Moshe era una sumbră şi tensionată. Tot mai mulți bărbați se înrolau. Începuseră chiar să recruteze studenți, oferindu-le o perioadă scurtă de pregătire şi apoi trimițându-i pe front. Pericolul pândea pe străzi. Arabii distruseseră magazinele de pe strada Princess Mary, demolaseră şi incendiaseră cinematograful Rex, şcolile fuseseră închise, iar organizațiile de tineret le ceruseră elevilor să curețe cioburile de sticlă din magazine. Au fost recrutați până şi prietenii lui Becky.

— Vei părăsi casa asta doar peste cadavrul meu! a țipat Roza în clipa în care Becky i-a cerut permisiunea să se alăture prietenilor ei în operațiunea de curățenie. Nu pleci

nicăieri în vremuri ca astea! Ai putea fi prinsă într-un bombardament.

— Atunci mă duc să cumpăr pâine, i-a spus Becky mamei sale.

Nu avea puterea să se certe cu mama ei. Îi secaseră ochii, atât de multe lacrimi vărsase pentru Eli. Iar acum, până şi prietenii săi luau parte la efortul de război. Doar ea era ţinută acasă, din cauza temerilor mamei.

— Nu pleci nicăieri, i-a spus Roza.

— Dar am rămas fără pâine.

— Avem făină, vom coace pâine.

— Nici făină nu avem, a spus Becky după ce a căutat în bufet. N-am mai rămas decât cu lapte, brânză şi puţin orez.

— Suntem norocoşi că Rahelica are lapte. Cel puţin nu trebuie să ne facem griji pentru Boaz şi Gabriela, a răspuns Roza.

Piaţa era aproape goală şi, chiar dacă se mai găsea câte ceva, familia Armoza nu avea bani să cumpere. Din cele cinci sute de lire pe care le plătise kurdul pentru magazin, nu le mai rămăsese aproape nimic.

— Ai vorbit cu *papo*? a întrebat Luna în clipa în care Rahelica i-a împărtăşit îngrijorările ei.

— Nu vreau să-l supăr. El nu întreabă şi eu nu spun. Banii ne vor ajunge câteva luni, în cel mai bun caz, dar nu ştiu ce vom face după aceea.

— Poate ar fi bine să mă întorc la serviciu, la Zacks&Son, a sugerat Luna.

— Nu vorbi prostii, Luna, nu poţi lăsa copilul singur.

Luna a tăcut. Cum i-ar fi putut spune Rahelicăi că tot ce-şi dorea mai mult era tocmai să lase copilul? Că nu mai avea puterea s-o audă pe fetiţă smiorcăindu-se ca o pisică? *Miskenica* Rahelica, care trebuia să umple biberoane întregi cu lapte pentru ea. Cât poate mânca un copil mic? Şi dacă nu i se dădea lapte, *vai de mi*, vai de mine, ce ţipete, ai fi

putut jura că o omoară cineva. Şi cel mai rău a fost când Luna a încercat s-o ia în brațe, iar fetița a început să urle şi mai tare; dar când Rahelica sau Becky, sau chiar Roza mergeau la ea, se liniştea imediat. Cine a mai auzit de aşa ceva, un copil care să nu-şi dorească propria mamă?

— Câte biberoane ai umplut astăzi pentru ea? a întrebat Luna.

— Mai bine nu mă mai întrebi, a răspuns Rahelica zâmbind. Fiica ta, s-o țină Dumnezeu sănătoasă, mănâncă cât pentru trei. Până şi Boaziko mănâncă mai puțin decât ea, să nu-i fie de deochi. Nici nu terminasem să-l alăptez pe Boaziko, iar Gabriela deja țipa după biberon.

— Atunci dă-i doar *teta* şi gata.

— Să ne ajute Dumnezeu, Luna, dar ce sunt eu, doica ei? Sunt mătuşa ei, nici nu se pune problema!

— Ce mai contează dacă o alăptezi sau îi pui laptele în biberon?

— O sticlă are sentimente, *troncha*?

— Bine, nu te enerva, am vrut doar să-ți fie mai uşor, să nu te mai chinui să umpli sticlele.

— Nu mă ajuți cu nimic, ba din contră, faci totul să fie mai complicat. Pleacă acum, lasă-mă să stau singură cu Boaz. Ia-o pe Gabriela şi ieşi de aici.

— Unde să mă duc?

— Afară, în grădină, du-o la plimbare.

— Eşti nebună? E prea frig afară pentru ea.

— Nu-mi pasă unde mergi, scoate-o şi lasă-mi puțină intimitate!

— Ce intimitate? Există vreo intimitate aici? Suntem din nou ca trei fetițe, tu, eu şi Becky.

— Luna, destul!

Luna a ieşit, uitând de Gabriela, care stătea în țarc cu Boaz.

— *Troncha de Tveria*, unde îi este capul? a bombănit Rahelica.

Chiar că s-a aglomerat prea tare casa asta, s-a gândit Roza, care trăsese cu urechea la cearta dintre fiicele ei. Să se termine odată războiul ăsta blestemat şi să meargă fiecare la casa ei. Nu crescuse fete ca să-i stea atârnate de gât toată viața. Nu se referea la Rahelica, ea le lumina pur şi simplu casa; dar Luna? Când se va duce la casa ei, lăudat fie Numele Lui? Dar ce putea face? Bărbații erau plecați la război şi până la terminarea conflictului aveau să trăiască aşa, deşi înghesuiala amenința uneori s-o sufoce. În seara aceea, Roza a ieşit în curte şi stătea aşezată pe un taburet. Sufla un vânt răcoros, iar ea îşi strânsese mai tare şalul în jurul umerilor. Cerul era senin şi plin de stele şi totul părea atât de liniştit. Până şi ecourile împuşcăturilor amuțiseră. Bebeluşii dormeau în țarcul lor, soțul ei se culcase şi fetele erau în camera lor, iar ea se întreba de ce simțea această linişte ca fiind atât de amenințătoare? De ce avea senzația că ceva rău era pe cale să se întâmple?

Deodată a văzut-o pe Luna stând în prag. Era atât de slabă, avea silueta unui băiețel, de parcă n-ar fi purtat vreodată un copil în pântec. Simțind că se sufocă, neputând sta în acelaşi loc cu fiica ei, Roza a intrat înapoi în casă şi s-a culcat.

Mulțumesc lui Dumnezeu că s-a dus în casă, s-a gândit Luna, mă temeam că nu voi găsi un loc în care să fiu singură măcar pentru o clipă. Gabriela e înăuntru, mama e afară şi Becky plânge tot timpul după Eli Cohen cel frumos. Ai crede că e singura îngrijorată pentru iubitul ei. Rahelica nu e îngrijorată? Ea îşi păstrează problemele pentru ea, nu lasă pe nimeni să-şi facă griji în privința sa. Se ține ocupată toată ziua cu Boaziko şi Gabriela. Ca o furnică muncitoare, aleargă dintr-o parte în alta şi îşi asumă tot mai multe sarcini, pentru a nu lăsa grijile să-i invadeze viața. Dar ea,

Luna, era la fel de îngrijorată pentru soțul ei precum erau surorile sale pentru bărbații lor? Să o ajute Dumnezeu, dar uneori treceau şi zile întregi fără să se gândească la David. Să o ierte Dumnezeu, dar de când a plecat la război, a început şi ea să respire din nou. Avea nevoie să ia distanță față de el. Dacă ar fi luat-o pe Gabriela cu el ar fi fost şi mai bine.

Dumnezeu o va face să plătească pentru gândurile astea, dar nu le putea nega. De când se născuse Gabriela, inima Lunei era goală. Toată lumea se înghesuia în jurul ei, de parcă ar fi fost centrul universului, o făptură rară şi fragilă, admirând bebeluşul cu obraji trandafirii şi ochi verzi, despre care toți spuneau că seamănă leit cu ea. Numai că ea nu vedea nicio asemănare între ele. Şi Gabriela le zâmbea tuturor, cu excepția ei. Nu puteai păcăli bebeluşii. Nu te puteai preface cu bebeluşii, aşa cum se prefăcuse ea în ultimul an cu David. Bebeluşii simt mai mult decât adulții, a recunoscut Luna. Si copilul meu simte că inima mamei lui este goală.

La început a crezut că totul era din cauza naşterii dificile. A tot amânat să meargă să-i fie îndepărtate copcile, până când n-a mai avut de ales şi s-a dus la doctorul Samuel. A întins-o pe scaunul de tortură, i-a desfăcut picioarele şi i-a scos firele. A simțit că-i trage sufletul afară din ea. Aproape că a leşinat când a văzut foarfecile atât de aproape de părțile ei intime. După ce i-au fost scoase copcile şi corpul ei şi-a revenit după traumă, a crezut că se va îndrăgosti de copil, dar nu s-a întâmplat. Era mai ataşată de Boaziko decât de propria fiică. Doar când nu era cu copila putea şi ea să respire. Şi-ar fi dorit să meargă la Cafeneaua Atara, dar toți băieții plecaseră la război şi toate fetele stăteau acasă, ocupate să-şi facă griji pentru ei, aşa că nu mai era nimeni cu care să se întâlnească acolo. O durea inima de tristețe când se gândea că era o mamă atât de rea. *Miskenica*, copila

nu avea nicio vină că mama ei era tulburată, nu era vina ei că, în loc să fie fericită şi mândră că bebeluşul încânta pe toată lumea, ea fie nu simțea nimic, fie era furioasă. Ar trebui să fie pusă într-o cămaşă de forță şi trimisă la Spitalul de boli mintale pentru femei. Cu siguranță înnebunea. Dacă nu va găsi o cale de ieşire din nebunia asta, se va sinucide. Nu se putea suporta. Cum era posibil să nu-şi iubească nici măcar puțin copilul?

— Las-o să meargă la muncă, i-a spus Gabriel Rahelicăi în clipa în care i-a pomenit de ideea Lunei de a se întoarce la Zacks&Son pentru a ajuta familia. Oricum nu dă nicio mână de ajutor în casă, iar tu şi Becky aveți grijă de Gabriela, în timp ce ea stă picior peste picior.

— Cum să se întoarcă la muncă? a întrebat Roza şocată.

Vocea ei devenise tot mai prezentă de când se îmbolnăvise Gabriel.

— Copila n-a împlinit nici şase luni. Ce vor spune vecinii?

— Ce-mi pasă mie de ce spun vecinii? a tunat Gabriel. Las-o să meargă la muncă!

— *Dio santo*, Gabriel, cine a mai auzit de o mamă care îşi lasă copilul înainte de a împlini un an, ca să meargă la muncă?

— Ce sugerezi, Roza? Să mă ridic de pe scaun şi să plec la furat?

— Ferească Sfântul, ce vorbeşti acolo?

— Mamă, a încercat Rahelica să liniştească spiritele, nu avem de ales. Banii se vor termina în curând. Cineva trebuie să muncească.

— Atunci mă întorc eu la făcut curățenie! a spus Roza, nevenindu-i nici ei să creadă că rostise acele cuvinte.

— Aşteaptă încă puțin, până mor eu, şi apoi întoarce-te la făcut curățenie în casele altora, a spus Gabriel. Nu va mai dura mult – câteva luni, nu mai mult.

— Ferească Sfântul, *pishcado y limon*, *ptiu-ptiu-ptiu*, cum pot să-ți iasă asemenea prostii din gură?

— Eu vorbesc prostii, iar tu eşti înțeleaptă ca o găină. Tu auzi ce spui? Soția lui Gabriel Armoza să curețe casele altora? Vrei să-mi iei şi puțina demnitate care mi-a mai rămas?

— Ferească Sfântul, *querido*, nu te supăra, îți face rău. Vreau doar să ajut, pentru ca Luna să nu fie nevoită să muncească şi să poată sta acasă cu Gabriela.

— Mamă, Luna nici măcar nu are grijă de copil. Tu, Becky şi cu mine suntem cele care ne ocupăm de fetiță. Luna nu e în stare să aibă grijă de Gabriela în momentul ăsta. Trebuie să lăsăm timpul să aşeze lucrurile.

Rahelica ştia foarte bine că şansele Lunei de a obține un loc de muncă la Zacks&Son erau foarte mici. Trebuiau să se roage ca magazinul să fie încă în picioare şi ca domnul Zacks să nu-l fi închis din cauza situației grave din țară. Dar era mai bine ca Luna să aibă ceva de făcut, era mai sănătos şi pentru ea, şi pentru restul familiei.

Luna a fost nemaipomenit de fericită când Rahelica i-a dat vestea, dar s-a forțat să stea liniştită pe canapea şi să nu sară în sus de bucurie. Există un Dumnezeu în ceruri, care ne aude rugăciunile, şi-a zis ea. Nici măcar sora ei, care a avertizat-o să nu se entuziasmeze prea tare înainte de a fi sigură că domnul Zacks are nevoie de o vânzătoare într-un asemenea moment, nu şi-a putut stăvili entuziasmul. Luna nu înțelegea de ce un război ar trebui să oprească femeile din a cumpăra haine. Era adevărat că abia găseai ceva de mâncare – Ierusalimul era sub asediu şi nu mai aducea nimeni fructe, legume, carne sau făină la piață, dar erau o mulțime de rochii atârnate în magazin. Manechinele din vitrină erau încă îmbrăcate în hainele de anul trecut şi o implorau pe Luna să vină să le schimbe.

În aceeaşi zi, Luna s-a îmbrăcat cu un costum gri şi chiar dacă nu-şi recăpătase încă silueta şi era nevoită să poarte corset, croiala jachetei îi accentua şoldurile subțiri. S-a privit în oglindă şi, pentru prima dată de când născuse, a fost mulțumită de ce vedea.

Şi-a luat o poşetă neagră, elegantă, o pereche de pantofi cu toc înalt, care îi scoteau în evidență gleznele şi picioarele frumoase şi a ieşit pe poarta cartierului Ohel Moshe, mergând hotărât, cu capul sus, ca şi cum avea toată viața înainte. Era emoționată şi abia aştepta momentul în care va intra la Zacks&Son, iar domnul Zacks se va ridica de pe scaunul din spatele tejghelei şi îi va spune cu un zâmbet larg cât de fericit este că se întoarce la muncă.

Trecuse mult timp de când coborâse ultima dată panta străzii Agrippa, spre Calea Jaffa şi Clădirea Turnurilor. Obuzele din direcția Navi Samuel puseseră capăt plimbărilor ei, aşa că ieşea din Ohel Moshe doar când era neapărat nevoie. N-a fost surprinsă de străzile aproape pustii, nici de sacii de nisip şi lăzile de lemn pline cu nisip de la uşile caselor şi ale magazinelor. Oamenii erau ucişi în fiecare zi. Odată, în timp ce mergea spre Piața Mahane Yehuda, unuia dintre vecinii lor, un dezertor, i-au retezt capul schijele unui obuz care explodase în apropiere.

— *Miskenico*, a zis Roza, dacă s-ar fi dus la război, poate ar fi fost încă în viață.

Familia uneia dintre prietenele Lunei, şapte persoane în total, fusese ucisă când casa lor a fost lovită direct de bombardamente. Evreii din Cartierul Evreiesc al Oraşului Vechi au fost închişi în cartier, nemaiputând ieşi şi intra decât în vehicule blindate. Obuzele necruțătoare şi asediul sufocau oraşul, transformând viața locuitorilor săi într-una de teroare şi panică neîntrerupte. Soldații din Garda națională şi din Organizația pentru apărarea Ierusalimului se vedeau peste tot. Băieți tineri, aproape copii, şi bărbați

prea bătrâni pentru a lupta stăteau umăr la umăr şi făceau tot ce puteau pentru a-i proteja pe cetățeni de bombardamentele care deveniseră o rutină zilnică.

În timp ce înainta pe străzi, Luna a auzit bombardamentele şi împuşcăturile din partea de est a oraşului. Frica i s-a strecurat în inimă, dar entuziasmul provocat de posibilitatea de a lucra din nou în magazin a făcut-o să-şi continue drumul. Soldații fluierau după ea când trecea pe lângă ei. „Bună, dulceață!” strigau, iar ea le zâmbea şi era la fel de fericită ca odinioară, înainte să se căsătorească cu David, înainte s-o nască pe Gabriela, înainte de război. Pe deplin conştientă de privirile trecătorilor, îşi dădea din când în când buclele arămii peste cap şi îşi strângea costumul în jurul taliei subțiri. În clipa în care a ajuns în dreptul cinematografului Eden, la intersecția dintre Calea Jaffa şi strada King George, a auzit un şuier înspăimântător, care aproape i-a spart timpanele, un zgomot îngrozitor, înfiorător. A simțit că o forță extraordinară o poartă ca un tsunami, după care şi-a pierdut cunoştința.

Dintr-odată, strada Agrippa s-a umplut de urletul ambulanțelor. Bombardamentul fusese mai intens decât de obicei, distrugând casele de pe stradă şi din cartierele învecinate. Norii de fum învăluiau strada, iar ambulanțele se îndreptau cu viteză spre Spitalul Bikur Holim, din centrul oraşului. Din toate direcțiile se auzeau numai strigăte, țipete şi urlete. Soldații abia reuşeau să stăpânească zarva, în timp ce instalau un gard în jurul zonei, pentru a-i împiedica pe oameni să intre; apoi a început evacuarea răniților.

Rahelica era la băcănia de lângă Rachmo, când a auzit explozia şi a început să alerge.

— Stai puțin, a încercat băcanul s-o oprească. Aşteaptă să aflăm unde au căzut bombele.

Dar Rahelica traversase deja strada ca o furtună, fiind aproape călcată în picioare de un cal şi o căruță. Ceva îi spunea să se grăbească, aşa că a alergat mai repede, folosindu-şi toată puterea. Avea sentimentul că se întâmplase ceva îngrozitor. Numai să nu fi pățit nimic Boaziko, numai să nu fi pățit nimic Gabriela, se ruga ea. Când a ajuns la casa părinților ei era epuizată, iar oamenii se înghesuiau în jurul uşii. Speriată, a dat năvală înăuntru şi abia când a văzut că Boaz şi Gabriela erau în siguranță a răsuflat uşurată. Lăudat fie Numele Lui, s-a gândit ea, se speriase degeaba.

— Ce caută toți vecinii aici? a întrebat-o pe Roza.

— De îndată ce s-a auzit bubuitura, au venit cu toții să asculte la radioul tatălui tău ce s-a întâmplat.

— Şi Luna?

— Probabil e la Zacks&Son, se va întoarce în curând, după ce vor lăsa din nou oamenii să treacă, a răspuns Roza şi s-a dus repede înapoi în bucătărie.

Nu voia să-şi facă griji pentru Luna. Avea *habas con arroz* pe aragaz şi pe Gabriel, pentru care erau destule motive să-şi facă griji, iar Luna, cu ajutorul lui Dumnezeu, avea să sosească în curând.

— Trebuie să mergem s-o căutăm, a strigat Gabriel.

— Haide, Becky, a zis Rahelica, să dăm o fugă până la Zacks&Son.

— Fiți atente! le-a implorat Roza. E foarte periculos. Mergeți doar pe unde vă spun soldații, nu faceți pe eroinele.

Dio santo, Roza ar fi preferat ca fiicele ei să rămână acasă şi nu să iasă în asemenea condiții, dar a înțeles că soțul ei nu va putea sta liniştit până când Luna nu se va întoarce. Tot ce putea face acum era să se roage şi să se lupte cu grimasele pe care le făcea Gabriel, pentru că se săturase să mănânce *habas con arroz* în fiecare zi. Dar ce putea să facă,

biata de ea, să-i fie iertate păcatele, când nu-şi puteau permite nimic altceva decât orez şi fasole?

Rahelica şi Becky au început să alerge pe strada Agrippa. Neascultând sfatul mamei lor şi evitând soldații care țineau oamenii departe de zona bombardată, au luat-o pe căi ocolitoare, pe alei, prin molozul clădirilor prăbuşite, încercând să nu se gândească la petele de sânge de pe trotuar. Aproape fără suflare, au ajuns în cele din urmă la Zacks&Son, doar pentru a vedea că magazinul era încuiat.

Ca şi cum ar fi fost posedate, au continuat să alerge pe Calea Jaffa, spre Spitalul Bikur Holim. Au năvălit înăuntru, căutând-o pe Luna în toate saloanele, dar nu era acolo.

— Poate că e deja acasă, a zis Becky plină de speranță.

— Hai să mai căutăm, i-a răspuns Rahelica.

Au traversat strada, au intrat într-un suflet în Spitalul Hadassa, iar acolo au găsit-o.

— A fost rănită în bombardamente, li s-a spus fetelor în clipa în care au intrat. A fost grav rănită şi acum e în operație. Medicii fac tot ce pot pentru a o salva.

Cele două surori s-au aşezat pe podeaua rece de piatră şi au izbucnit în plâns.

— N-ar fi trebuit s-o las să iasă din casă în vremurile astea, suspina Rahelica. Am lăsat-o să plece, deşi ştiam că Zacks&Son a fost închis, ştiam că nimeni nu cumpără haine acum, ştiam că afară e periculos. De ce am lăsat-o?

— Şi *papo* ştia, a spus Becky. La fel şi Luna; dar se sufoca în casă. Trebuia s-o lăsăm să simtă că face ceva. Vedeai şi tu că nu se ocupa de copil, că îi era greu, iar asta mă durea mai mult pentru fetiță decât pentru ea. I-am văzut tristețea. Trebuia să iasă din casă.

— De aceea l-am îndemnat pe *papo* s-o lase să-şi caute un loc de muncă, a mărturisit Rahelica.

De aceea a făcut un adevărat spectacol în fața mamei, de parcă Luna putea salva familia cu puținii bani pe care i-ar fi

câştigat la magazin; de aceea mi-a spus să-i transmit că şi el e de acord. *Miskenica* Lunica, sunt sigură că a simțit şi ea că merge degeaba, că în adâncul sufletului ştia că magazinul e închis şi că domnul Zacks stă acasă, ca noi toți.

— Ce se va întâmpla dacă moare? Gabriela nu are nici şase luni şi va rămâne fără mamă, a zis Becky, izbucnind în plâns.

Au plâns una în brațele celeilalte, până când Rahelica şi-a recăpătat calmul şi a spus:

— Trebuie să vorbim cu medicii, să ştim care e starea ei, după care va trebui să mergem să le spunem lui *papo* şi mamei.

— Cum îi spunem lui *papo*? a întrebat Becky printre lacrimi. Şi-aşa e destul de slăbit. Dacă aude că Luna e rănită grav, va fi distrus.

— Ne vom face griji pentru asta mai târziu. Acum, să aşteptăm medicii.

Orele treceau, iar Luna nu mai ieşea din sala de operație.

— Du-te acasă, i-a spus Rahelica lui Becky. Sigur sunt înnebuniți de grijă. Eu voi rămâne aici până iese Luna.

— Nu mă duc nicăieri! a protestat Becky. Dacă e să meargă cineva, tu ar trebui să fii aceea, trebuie să-l alăptezi pe Boaziko şi s-o hrăneşti pe Gabriela. Probabil că le este atât de foame, încât întorc casa cu susul în jos.

— Dumnezeule mare, am uitat cu totul! a spus Rahelica, intrând în panică. Am uitat complet de bebeluşi! Bine, stai aici. Mă duc să le spun lui *papo* şi mamei. Hrănesc bebeluşii şi mă întorc cât de repede pot.

— Du-te şi fii atentă pe drum, eu nu plec de-aici.

Dar, înainte ca Rahelica să se ridice şi să plece, uşa sălii de operație s-a deschis şi dinăuntru a ieşit unul dintre doctori.

— Se află aici cineva din familia Lunei Siton?

— Da, au răspuns ele, sărind în picioare şi ținându-şi respirația.

— Am operat-o pe pacientă, le-a informat medicul. Este foarte grav rănită, aproape toate organele ei interne au fost afectate, dar este tânără şi va supraviețui.

În timp ce Luna se lupta pentru viața ei, Ierusalimul lupta şi el pentru viața lui. Oraşul fusese asediat, iar alimentarea cu apă, care venea din Rosh Haayin, fusese întreruptă de arabi.

— Lăudat fie Numele Lui că există o cisternă pentru apa de ploaie, le-a spus Gabriel fiicelor sale, fără ea am muri de sete.

Le-a dat ordin să pună butoaie goale pe acoperiş şi în curte, să colecteze apă de ploaie, pentru a se spăla şi pentru a curăța vasele. Vor folosi aceeaşi apă şi pentru a spăla podelele. La scurt timp, Garda națională avea să distribuie în oraş pliante cu instrucțiuni similare.

Roza şi fetele au golit câteva găleți din curte, în care fuseseră plantate muşcate, şi au irosit o parte din prețioasa rezervă de apă pentru a le spăla cu săpun. Apoi au dus gălețile pe strada Agrippa, unde au aşteptat împreună cu restul cartierului porția de apă din cisternele care se deplasau dintr-un cartier în altul. Fiecare familie primea câte un butoiaş cu apă potabilă şi unul cu apă pentru spălat, dar nu era niciodată suficientă. Gabriel şi-a amintit că la şcoala religioasă Etz Hahaim, nu departe de fostul lui magazin din piață, era o fântână. Îl cunoştea pe omul care se ocupa de pompare. În fiecare vineri, înainte de Sabat, umplea coşul bărbatului cu bunătăți gratuite pentru familia lui. Era timpul să fie răsplătit pentru tot ce le dăduse de-a lungul anilor, aşa că a trimis-o pe Rahelica la el, iar bărbatul a deschis rezervorul şi i-a umplut butoiaşul.

Gazul era şi el pe terminate. În curând va trebui să aprindem soba cu *arak*, s-a gândit Roza. Gazul lampant pe

care Garda națională îl distribuie în pahare abia ajunge pentru o oală de supă! Multe familii din cartier ajunseseră să-şi trimită copiii cu tot felul de recipiente, să stea lângă hornul de la brutăria lui Berman, ca să prindă uleiul care picura de acolo.

— Pot să mă duc şi eu la brutăria Berman, a zis Becky.

— Nu e încă nevoie. Dacă la un moment dat nu vom mai avea de ales, te vei duce. Deocamdată ne descurcăm.

Viața în casa Armoza se învârtea în jurul îngrijirii bebeluşilor şi a lui Gabriel, a cărui stare se înrăutățea. Mintea îi era la fel de limpede şi ascuțită ca întotdeauna, dar vorbirea lui era tot mai lentă şi devenea din ce în ce mai greu de înțeles. Trebuiau să se aplece spre el şi să-şi ducă urechea la buzele lui, pentru a-l înțelege. Şi cu toate astea, deşi chipul lui frumos devenise pământiu, în mod surprinzător, nu era brăzdat de nici măcar un rid. Uimitor, se gândea Rahelica, are chipul unui tânăr şi trupul unui bătrân şi nici n-a împlinit încă patruzeci şi opt de ani.

Din clipa în care a fost chemat de pe front, după rănirea Lunei, viața lui David s-a împărțit între soția lui rănită, internată în spital, fiica lui, care locuia în casa socrilor săi, şi serviciul de pază la diferite posturi din jurul Ierusalimului. În fiecare dimineață, plânsul Gabrielei îl trezea din somnul lui agitat. Se ridica în grabă, o lua în brațe şi îi gâdila burtica cu nasul, iar copila îi zâmbea larg. Îi dădea sticla cu laptele pe care Rahelica îl pregătea cu o seară înainte, îi schimba scutecul, se juca puțin cu ea şi apoi se grăbea la spital, s-o viziteze pe Luna.

La spital, sărea peste sacii de nisip de la intrare şi urca repede scările până la etajul al doilea. Coridoarele spitalului erau pline de răniți. Strigătele lor, urletele rudelor şi disperarea medicilor şi a asistentelor, care nu-şi mai vedeau capul de muncă, fără să mai poată ține pasul cu numărul de răniți care soseau în fiecare oră, îi frângeau mereu inima,

iar mirosul îngrozitor de urină amestecat cu unguente şi dezinfectant îi provoca amețeală.

Luna stătea întinsă în patul ei, cu ochii închişi, cu perfuzii şi dispozitive pe care nu le înțelegea, deşi i se explicase de nenumărate ori ce face fiecare. Părea atât de fragilă, ca o pasăre micuță cu aripile rupte; chiar şi patul îngust din spital era prea mare pentru corpul ei. Fața îi era schimonosită de durere, avea buzele crăpate şi întregul ei trup era o mare rană. Nu îndrăznea s-o atingă, ca nu cumva să-i frângă trupul fragil, ținut la un loc de bandaje si cusături.

— Lunica, i-a şoptit David, dar ea nu i-a răspuns.

Şi-a trecut mâna pe sub nările ei, aproape de buze. Respira, lăudat fie Numele Lui. Făcea asta în fiecare dimineață, pentru a se asigura că era în viață, aşa cum făcea noaptea, când o verifica pe Gabriela.

Nu era niciun scaun în salon şi îi era frică să se aşeze pe pat, ca să nu-i atingă trupul rănit.

— Lunica, a şoptit el din nou.

— Trăieşte, i-a spus bărbatul din patul alăturat, cu greu, dar trăieşte.

Era un tânăr în vârstă de vreo optsprezece, poate douăzeci de ani, rănit şi el din cap până-n picioare, cu tot corpul înfăşurat în bandaje. Fața lui era tumefiată, murdară de sângele care i se închegase pe piele şi în părul auriu. Doar ochii lui albaştri ardeau de vitalitatea tinereții.

— Unde ai fost rănit? l-a întrebat David.

— La Bab el-Wad, a răspuns tânărul, eram într-un convoi care încerca să spargă asediul, când am fost atacați dinspre Beit Makhsir. Din fericire, au reuşit să mă scoată şi m-au adus aici într-un vehicul blindat. Medicii m-au operat şi mi-au salvat viața, dar abia după ce vor scoate bandajele vom vedea ce a fost salvat, a zis cu un râset scurt.

— Important e că poți să râzi şi asta e ceva, a zâmbit David.

— Ce altceva îmi rămâne de făcut, să plâng?
— Şi părinții tăi, familia ta ştie?
— Părinții mei nu au fost încă aici. Ei locuiesc departe, în Naharia, iar oraşul e închis, aşa că nu există nicio modalitate de a ajunge aici şi nici de a-i informa.
— Pot să fac ceva pentru tine? Ai rude în Ierusalim?
— Nu, toată familia mea locuieşte în Naharia.
— Ei bine, dacă ai nevoie de ceva, nu ezita să ceri, i-a spus David.
— Mulțumesc, i-a răspuns tânărul. Numele meu e Gidi, dar băieții îmi spun Roşcatul. Îmi pare rău că nu pot da mâna cu tine. Şi ea, a întrebat el, unde a fost rănită?
— În bombardamentul de pe strada Agrippa.
— Sunteți rude?
— E soția mea, Luna. Avem o fetiță de şase luni. Eram pe frontul de sud când s-a întâmplat. Am fost anunțat la câteva zile după bombardament, apoi am primit permisiunea de a mă întoarce la Ierusalim. Am venit cu unul dintre convoaie, iar acum sunt aici ca să am grijă de copil şi de soția mea.
— Te-au eliberat de pe front?
— În prezent servesc la avanposturile din jurul Ierusalimului. Mă voi întoarce pe front după ce starea soției mele se va îmbunătăți. Trebuie să plec acum, mă cheamă datoria. Dacă se întâmplă un miracol şi începe să vorbească, spune-i că am fost aici. Spune-i şi că mă întorc mâine.

Au fost necesare încă două operații complicate pentru ca viața mamei mele să fie salvată şi abia a supraviețuit. Tatăl meu a fost prezent la prima din ele, aşteptând ore întregi împreună cu Rahelica şi Becky în fața sălii de operație, rugându-se pentru viața ei. A petrecut multe zile lângă patul soției lui şi fiecare moment liber pe care l-a avut l-a petrecut cu mine, fiica lui. Dar, după ce au trecut şaizeci de zile şi starea mamei nu s-a îmbunătățit, a simțit că, dacă va continua să trăiască aşa, îşi va pierde mințile. Trebuia să se

întoarcă pe front, să ia parte la luptă. Asta făcuse când luptase împotriva fascişştilor din Italia, asta făcuse când luptase împotriva armatei lui Rommel, iar acum voia să lupte împotriva armatei lui Qawuqji. Îi era dor de sud, de jeepuri, de caschetă. Îi lipseau cele două Ora ale batalionului, Ora cea brunetă şi Ora cea blondă, Ora kibbutznică şi Ora din Tel Aviv. Erau întotdeauna atente cu el şi îi plăcea să-i dea fiecăreia sentimentul că ea este singura lui Ora. Îi plăceau atmosfera relaxată a unității sale, jachetele de piele, ochelarii de protecție, eşarfele, legătura necondiționată. Îi plăcea să spună *chizbatim*, basme, şi îi plăcea în special să fie la volanul jeepului de recunoaştere. Cât de dor îi era să meargă cu viteză printre dealuri! Nu va uita niciodată salvele batalionului de lângă Negba. Simțise că viața lui se poate sfârşi într-o clipă atunci când anvelopele jeepului au fost ciuruite de gloanțe şi s-a oprit în loc, dar, pe de altă parte, a avut acest sentiment de euforie. Şi chiar atunci, exact când începuse cu adevărat să se bucure de război, Luna a fost rănită, iar el a fost trimis înapoi la Ierusalim.

Când starea mamei mele a început să se amelioreze, Rahelica a decis că era timpul să mă ducă la spital.

— Poate că starea de spirit a Lunei se va îmbunătăți dacă o vede pe Gabriela, a spus ea.

Dar, spre groaza ei, Rahelica a observat că mama nu avea chef să mă vadă şi că, mai mult decât atât, nici eu nu voiam s-o văd pe ea. Când m-au întins lângă mama pe patul de spital, am izbucnit în plâns şi mi-am fluturat brațele mici în toate direcțiile, iar Luna a devenit isterică.

— Ia-o, ia-o, a spus. Şi nu o mai aduce. Spitalul nu e un loc pentru copii.

A fost un moment foarte greu, iar mătuşa mea, Rahelica, pe care nimic pe lumea asta nu o putea dărâma şi care avea o inimă de aur, nu a suportat ce se întâmpla. Lacrimile îi

curgeau şiroaie pe obraji. Când m-a luat de lângă mama şi s-a uitat la sora sa, a simțit că se va prăbuşi lângă ea. Luna slăbise şi era la fel de uşoară ca o frunză în vânt. Părul ei frumos începuse să cadă, era rar şi îşi pierduse strălucirea. Arăta ca supraviețuitoarele Holocaustului, ale căror imagini apăreau tot mai des în ziare. Rahelica şi-a sărutat sora şi şi-a luat la revedere.

— Ai dreptate, Lunica, spitalul nu e un loc pentru bebeluşi. Aşteptăm până vei fi suficient de puternică pentru a te da jos din pat şi pentru a coborî în grădină; atunci o voi aduce din nou.

Mama nu i-a răspuns; dispoziția ei era atât de proastă, încât n-a scos niciun cuvânt zile în şir. Tatăl meu o implora:

— Luna, spune ceva.

Dar ea rămânea tăcută. Uneori lui David i se părea că-l pedepseşte. Doar băiatul roşcat din patul alăturat putea să scoată din când în când câte un zâmbet de la ea. În ciuda stării lui, care nu era mai puțin gravă decât a ei, spiritul lui îi contamina pe toți ceilalți pacienți din secție, chiar şi pe Luna.

Nu era niciodată singură. La patul ei se afla întotdeauna câte un membru al familiei, care să-i ofere tot ce avea nevoie. Rahelica, Becky, Roza, rude şi vecini veneau cu rândul să aibă grijă de Luna şi de mine.

— *Chiquitica miskenica*, mi-a spus bunica Roza mulți ani mai târziu, prin câte mâini ai mai trecut!

Războiul a continuat. Din când în când, câte un convoi reuşea să scape de bandele arabe care stăteau să-l prindă într-o ambuscadă şi reuşea să intre în Ierusalim. Rahelica şi Becky alergau pe Calea Jaffa şi, împreună cu „întregul Ierusalim”, îi întâmpinau pe soldații eroi cu strigăte de bucurie şi entuziasm, după care se aşezau la rând pentru a primi rația de mâncare.

Cu o astfel de ocazie, au avut o surpriză. De la Tel Aviv, mătuşa Allegra trimisese un pachet cu ulei, orez, făină, zahăr, două roşii, un pachet de unt şi chiar câteva dulciuri şi *bizcochos*, pe care le făcuse special pentru ei. În seara aceea, vecinii au primit câte o porție egală din bunătăți. Acesta era obiceiul. Oricine primea un pachet îl împărțea cu ceilalți şi nu păstra, ferească Sfântul, totul pentru el. Se îngrijeau în mod special să împartă cu familiile care aveau bebeluşi şi oameni bolnavi.

— Aveam o mulțime de trucuri pentru a inventa mâncăruri, mi-a explicat bunica Roza mulți ani mai târziu. Când se termina mâncarea, mătuşile tale, să le țină Dumnezeu sănătoase, mergeau cu vecinii pe câmpurile din spatele cartierului Ohel Moshe, lângă Sheikh Badr, unde se află acum clădirea Parlamentului, şi culegeau *hubeiza*, nalbe, ca femeile arabe. Apoi făceam un foc în curte, puneam apă la fiert, în care adăugam semințele de *hubeiza*, puțină ceapă, sare şi piper şi aveam o supă splendidă. Dacă găseam destulă făină şi un strop de ulei, draga mea vecină Tamar cocea pâinea, care era specialitatea ei, o înmuiam în supă şi aveam un ospăț regal.

Roza a făcut tot posibilul să mențină ordinea în gospodărie, încercând să continue să gătească mâncărurile tradiționale sefarde, străduindu-se să facă ceva din nimic. Încetase de mult să mai pună carne în *hamin* Sabat, în schimb, făcea *kubeba*, găluşte de pâine, pe care le condimenta cu sare, piper şi ierburi culese de pe câmp. Din fericire, familiei i-a plăcut *kubeba* şi, ani mai târziu, chiar şi când îşi permiteau carne şi nu le lipsea nimic, familia mea a continuat să mănânce *kubeba* pe care bunica Roza le gătea adesea în timpul războiului şi în perioada de austeritate.

Trecuseră trei luni de când mama mea fusese rănită şi, în ciuda faptului că starea ei se îmbunătățise oarecum, încă nu se putea ridica din pat. De cele mai multe ori stătea

întinsă pe spate, cu ochii închişi. Băiatul roşcat încerca s-o facă să râdă şi aproape că reuşea să scoată de la ea câte un zâmbet obosit.

— *Ahalan*, drăguță doamnă, îi zâmbea el, mi s-a spus că ai ochi verzi, dar nu cred.

Ea a deschis ochii.

— O, în sfârşit. Stau întins aici lângă tine de trei luni şi este prima dată când îți văd ochii. Ai nişte ochi atât de frumoşi, de ce îi ții închişi?

Mama nu i-a răspuns, dar în inima ei s-a bucurat de compliment. Era prima dată de când fusese rănită când cineva ajungea la inima ei. Pe măsură ce situația din Ierusalim se înrăutățea, numărul vecinilor şi al rudelor care se oferiseră să stea cu mama scăzuse, iar povara a căzut în special pe Rahelica şi Becky. Bunica Roza prefera să aibă grijă de bebeluşi decât să stea cu mama, care, deşi era grav rănită, încă se încrunta la ea.

Între bombardamente, vecinii ieşeau în curte pentru a respira aerul curat, pentru a sta de vorbă şi a se bucura de soare, după zile şi nopți petrecute în casă.

— Haide, *querido*, i-a spus bunica Roza soțului ei, hai să mergem să stăm puțin afară.

— Du-te. Eu sunt fericit înăuntru.

— Dar, *querido*, a trecut mult timp de când n-am mai ieşit din casă. Soarele îți va face bine.

— Nimic nu-mi va face bine. Ce sens are viața mea, când stau aici, pe scaun, toată ziua şi nici măcar nu pot să-mi vizitez fiica la spital?

Rozei i s-a strâns inima. Ştia cât de îndurerat era soțul ei din pricina faptului că nu putea s-o viziteze pe Luna. A decis să discute despre asta cu David. Poate va avea el o idee pentru a-l duce pe Gabriel la spital, ca s-o viziteze pe Luna.

Şi aşa s-a făcut că într-o zi, tatăl meu a parcat un jeep al armatei lângă poarta cartierului Ohel Moshe, l-a cărat pe

bunicul Gabriel până la maşină şi l-a aşezat pe scaunul din față. Rahelica şi Becky s-au urcat pe bancheta din spate, iar bunica Roza a rămas acasă pentru a avea grijă de mine şi de Boaz.

Când au ajuns la spital, tata l-a dus pe brațe pe bunicul Gabriel până în salonul mamei mele. Cu grijă şi blândețe, l-a lăsat pe podea, susținându-l ca să nu cadă. Sprijinit de tatăl meu, pe de o parte, şi de mătuşa mea Rahelica, de cealaltă parte, bunicul Gabriel a mers încet şi cu paşi măsurați către patul fiicei sale.

— Lunica, uite cine e aici, i-a spus Rahelica.

Luna a deschis ochii şi, când şi-a văzut tatăl, barajul care ținea lacrimile tuturor s-a rupt dintr-odată. Nu mai era niciun ochi uscat în salon în clipa în care bunicul s-a aplecat deasupra patului şi a sărutat sprânceana febrilă a fiicei sale, iar buzele crăpate ale Lunei au şoptit:

— Trăiesc. Nu plânge, *papo*, trăiesc.

Legiunea Arabă a capturat Gush Etzion, iar cei care nu au fost ucişi în luptă au fost luați prizonieri. Oraşul Vechi a căzut, iar locuitorii evrei s-au refugiat în partea de vest a Ierusalimului. Arnona şi Talpiot, cartierele sudice ale oraşului, au fost bombardate fără oprire. Kibbutzul Ramat Rahel a căzut şi el în mâinile Legiunii, dar apoi a fost preluat din nou de Forțele de Apărare Israeliene. La sfârşitul primăverii a fost încheiat un armistițiu, însă o lună mai târziu, pe când se coceau smochinele, iar *sabras*, perele țepoase, plesneau de suc, luptele au izbucnit din nou în plină forță. Convoaiele abia puteau ajunge în Ierusalimul asediat. Oamenii mureau de foame, iar mortalitatea infantilă era în creştere.

Într-o noapte, bunica Roza a fost trezită de plânsul meu. A venit la pătuț şi m-a luat în brațe. Aveam febră mare, scutecul era îmbibat cu fecale apoase şi sânge, iar fața îmi

era contorsionată de durere. Plânsetele mele i-au sfâşiat bunicii Roza inima şi au trezit toată casa.

— Copila are febră mare, a spus Rahelica, trebuie să o ducem la doctorița Kagan. Repede.

Tata mi-a învelit trupul într-o pătură şi a alergat cu mine în brațe până la Spitalul Bikur Holim. Doctorița Kagan era deja acolo şi nu-şi mai vedea capul de treabă. Nu i-a trebuit mai mult de o privire, pentru a pune diagnosticul:

— Are dizenterie, la fel ca jumătate din copiii Ierusalimului. Trebuie s-o internăm.

Starea mea devenea din ce în ce mai proastă. Doctorița Kagan m-a tratat cu devotament, ca şi cum aş fi fost fiica ei, aşa cum a tratat o mulțime de copii, dar starea mea nu s-a îmbunătățit şi febra nu a scăzut. Am plâns zi şi noapte, până mi-am pierdut puterile şi plânsul meu a devenit un suspin trist, la fel ca al celorlalți copii din secție. Eram grav bolnavă. Bietul meu tată nu ştia de cine să aibă grijă mai întâi, de mama sau de mine. Până şi Rahelica era distrusă. Putea îndura orice, chiar şi suferința Lunei, dar nu suferința unui copil.

Becky s-a mutat la spital şi a dormit pe podea, la picioarele pătuțului meu, înfăşurată într-o pătură pe care şi-o adusese de acasă. A petrecut ore întregi plimbându-se pe coridoare cu mine în brațe. Bunica Roza s-a trezit închinându-I rugăciuni lui Dumnezeu, aşa cum nu-L mai implorase de când îşi pierduse primul născut, ținând în mână Cartea Psalmilor şi uitându-se la literele pe care nu ştia să le citească, aprinzând lumânări şi făcând jurăminte. Bunicul Gabriel, în schimb, se retrăgea în el din ce în ce mai mult. Cu greu a mai vorbit şi chiar a încetat să mai asculte radioul, fiindcă ce i-ar fi putut spune şi nu ştia deja? Blestematul de război era în propria lui casă. Cine i-ar fi putut spune ceva despre nedreptățile războiului, când fiica şi nepoata lui îi căzuseră victime?

— De ce nu faci nimic? a implorat-o tatăl meu pe doctorița Kagan. De ce n-o ajuți pe fiica mea?

— Îmi pare rău, i-a răspuns doctorița, dar nu mai este nimic de făcut, în afară de ceea ce facem deja. Înlocuim lichidele şi sărurile micuței, în speranța că vor ajuta. Nu avem penicilină, am rămas fără medicamente. Aşteptăm să ajungă următorul convoi.

Dar convoiul n-a putut pătrunde în oraş, iar starea mea s-a deteriorat.

— *Dio santo*, cât de speriată am fost că va trebui să facem *shiva* pentru tine, ferească Sfântul, mi-a povestit bunica Roza mulți ani mai târziu.

Îi reveniseră toate coşmarurile, toate amintirile pe care de-a lungul anilor încercase să şi le reprime, toată durerea morții fiului ei, Rafael, o asalta din nou, de parcă tocmai l-ar fi pierdut. *Dio Señor del mundo*, l-a rugat pe Dumnezeul ei, nu mă lăsa să-mi pierd şi nepoata.

Şi în timp ce eu luptam pentru viața mea în Bikur Holim, iar mama mea lupta pentru viața ei în Hadassa, Rahelica se lupta să țină familia unită. Alerga în permanență dintr-o parte în alta, având grijă de fiul, de sora şi de nepoata ei. Nu se temea de pericol şi ieşea o dată pe zi din casă, mergând de la un spital la altul. Până şi rugămințile bunicii Roza de a o lăsa pe Becky, care practic locuia în spital, să se ocupe de mine şi să o viziteze doar pe Luna au fost în zadar. Rahelica îşi ieşise din minți din pricina îngrijorării. La un moment dat, a găsit o mică alinare într-o scrisoare sosită de pe front, citind-o iar şi iar, până când a reuşit să-şi tragă suficientă putere din ea.

„Te iubesc, suflete”, îi scria Moise. „Te iubesc la fel de mult ca viața însăşi, atât pe tine, cât şi pe Boaz, pe care nici n-am apucat să-l cunosc.” A întrebat de familie şi de Luna şi abia la sfârşit, într-o propoziție, a scris că el e în siguranță şi că e teafăr. Lăudat fie Numele Lui. Era liniştită măcar în

privința lui, iar acum trebuia să se liniştească şi în privința celorlalți. Dar cum să-şi găsească pacea, când Luna încă se lupta pentru viața ei, iar Gabriela se zbătea între viață şi moarte?

Odată, înainte ca Rahelica să se întoarcă acasă la Boaz, i-a spus lui Becky:

— Încearcă să trezeşti în Gabriela dorința de a trăi. Trebuie!

Dar cum putea Becky să trezească dorința de a trăi într-un copil atât de mic? Ea însăşi era doar o copilă; cum s-o ajute pe Gabriela să se ataşeze de viață? Unde era acum Eli al ei, când avea atât de mare nevoie de el? I-ar fi dat putere, ar fi ajutat-o s-o salveze pe Gabriela.

— Trebuie să te faci bine, i-a spus Becky Gabrielei. Mă auzi, dulceața mea, iubirea mea, trebuie să bei, pentru că, dacă ți se întâmplă ceva, eu voi muri. Auzi, puişorul meu, eu mă voi prăpădi.

A îndesat biberonul în gura bebeluşului şi, cu ultimele puteri rămase, Gabriela l-a împins afară. După cum o sfătuise doctorița, Becky a udat puțin colțul unei bucăți de pânză şi l-a pus între buzele copilului, dar Gabriela a întors capul şi l-a refuzat.

Becky nu a lăsat-o din brațe nicio clipă. A refuzat s-o pună pe Gabriela înapoi în pătuțul ei, speriată că, de îndată ce copilul nu-i va simți brațele subțiri în jurul ei, se va întâmpla ceva groaznic. Responsabilitatea pentru viața Gabrielei era acum pe umerii ei. Chiar şi David a fost incapabil să facă față situației şi a plâns ca un copil mic. Iar Rahelicăi, *miskenica*, în clipa în care doctorița Kagan a auzit că are un copil mic acasă, i-a interzis să mai vină la spital, deoarece îl putea infecta şi pe Boaziko. Aşa că mergea în fiecare zi până în curtea spitalului, iar Becky o ținea pe Gabriela în brațe, lângă fereastră, pentru ca Rahelica s-o vadă şi apoi să fugă la patul Lunei.

Luna nu ştia nimic despre boala Gabrielei. Familia a decis să nu-i spună. Oricum, ea îi rugase să nu mai aducă fetița la spital şi era atât de preocupată de durerea şi necazurile ei, încât nici măcar nu întreba de copilă. E mai bine aşa, se gândea Rahelica. După ce se va termina războiul, când Luna se va face mai bine, cu ajutorul lui Dumnezeu, şi când Gabriela se va însănătoşi, îi vor spune. Totul va fi bine. Luna va găsi loc în inima ei pentru Gabriela, iar ele vor putea recupera timpul pierdut.

Starea Gabrielei a continuat să se înrăutățească, iar durerea amenința să-i smulgă lui David inima din piept în clipa în care i-a ținut în brațe corpul fragil. Fața ei dulce era schimonosită de durere şi privirea îi era apatică. Nu mai izbucnea în hohote de râs când îl vedea şi nu-şi mai întindea brațele, pentru ca el să o ridice. Nici nu mai putea plânge, nu mai avea suficientă forță. David s-a prăbuşit pe podea şi a început să plângă ca un copil. Spre deosebire de el, Becky, s-o ține Dumnezeu sănătoasă, un copil de cincisprezece ani, era tare ca o stâncă. Rahelica, Roza, oricare dintre femeile familiei Armoza e mai puternică decât mine, se gândea David. Nu ştia pentru care să-şi facă griji mai întâi, pentru soția sau pentru fiica lui. Nu ştia pentru cine să se roage mai mult. Aşa că, în loc să se roage, a plâns, nu în întuneric şi nu în secret, ci deschis, ținându-şi în brațe fiica muribundă şi strângându-i trupul mic aproape de inimă, îndurerat şi fără nicio mângâiere.

Becky s-a grăbit s-o ia pe Gabriela din brațele lui. N-a spus nimic când i-a văzut lacrimile, nu l-a mângâiat, nu a încercat să-l liniştească. A luat copila şi a tăcut. David a sărutat-o pe Gabriela pe frunte şi a ieşit din cameră, coborând scările în grabă, aproape alergând. Nu putea sta în spital, deşi superiorii îi dăduseră permisiunea s-o facă. Nu putea sta acolo, cu atâta moarte în jurul lui. Acum nu mai lucra în posturile de pază, ci ducea mesaje între poziții,

deplasându-se cu motocicleta. A pornit motocicleta şi, în loc să se întoarcă la sediu, a condus fără țintă pe străzile oraşului. Nu se putea duce nicăieri. Toate ieşirile erau blocate şi un sentiment de dezolare învăluise Ierusalimul. Oraşul arăta ca după un cutremur, cu ruine fumegând şi oameni care se mişcau ca nişte umbre, căutând refugiu în fața obuzelor care explodau. Centrul oraşului era bombardat zilnic. Calea Jaffa, odată aglomerată şi plină de viață, străzile Ben Yehuda şi King George, toate erau acum pustii, iar magazinele erau închise şi casele cufundate în beznă. Nimeni nu venea şi nimeni nu pleca.

Această călătorie fără scop nu-i făcea bine, îl întrista şi mai tare. Se simțea la fel de învins ca Ierusalimul. Legiunea Arabă capturase Atarot şi Neve Yaakov, Kibbutz Beit Haarava căzuse şi el, Oraşul Vechi la fel, iar dacă nu se întâmpla în curând un miracol, Oraşul Nou urma să cadă şi el.

Dacă drumul improvizat Burma, către Ierusalim, nu ar fi fost spart la o lună după ce m-am îmbolnăvit de dizenterie, mă îndoiesc că aş fi supraviețuit. Când asediul a fost întrerupt şi proviziile au ajuns în oraş, au venit şi medicamentele. Starea mea s-a îmbunătățit încetul cu încetul, am început să mănânc din nou, am luat în greutate şi mi-am recăpătat vitalitatea. Acum, când tatăl meu venea să mă viziteze la spital, izbucneam în strigăte de bucurie, îmi fluturam brațele şi râdeam la el, iar el îşi afunda fața în burtica mea şi scotea zgomote amuzante, ridicându-mă în aer cu un zâmbet larg pe buze.

La două luni după internare m-am întors acasă. Fericirea şi bucuria că m-am întors acasă sănătoasă şi întreagă au fost singura rază de lumină din casa familiei Armoza în perioada aceea. Starea mamei mele se îmbunătățise uşor, dar nu ieşise încă la liman. Era în spital de multe luni, iar deznodământul nu se întrevedea încă.

Tatăl meu, care fusese forțat să renunțe la îndatoririle lui şi să devină mesager când m-am îmbolnăvit, s-a alăturat din nou forțelor de apărare ale Ierusalimului şi şi-a petrecut fiecare noapte într-una dintre pozițiile de apărare, cu arma mereu pregătită de tragere. Când termina garda dimineața se grăbea să ajungă la spital s-o viziteze pe mama, iar când Becky sau Rahelica veneau să-l înlocuiască, se grăbea la casa bunicului şi a bunicii, ca să stea cu mine până când venea timpul să plece înapoi la datorie. Abia dacă dormea în perioada aceea, mulțumindu-se cu numai trei-patru ore de somn.

Convoaiele care aduceau provizii la Ierusalim de-a lungul drumului Burma aduceau şi corespondența de pe front. Becky trăia de la scrisoare la scrisoare. De fiecare dată când un convoi ajungea în oraş, dădea fuga la casa părinților lui Eli Cohen cel frumos, iar el nu o dezamăgea niciodată. De fiecare dată când le trimitea o scrisoare părinților săi, era una şi pentru ea, plină de dragoste şi dor. Deschidea plicul entuziasmată şi citea scrisoarea iar şi iar, sărutând-o şi pătând-o cu lacrimi. De câte ori putea, vizita casa părinților iubitului ei. Simțea că atunci când era aproape de ei, era aproape şi de el.

Au sosit scrisori pline de speranță şi de la Moise, în care povestea despre progresele făcute pe frontul din sud şi sfârşitul apropiat al războiului. Cu toate acestea, cu cât se străduia mai tare să nu-i dea Rahelicăi motive de îngrijorare, cu atât era ea mai îngrijorată. Putea simți neputința din spatele cuvintelor, tristețea pe care o emanau marginile zdrențuite ale scrisorilor lui de pe front. Cuvintele de dragoste nu puteau ascunde neliniştea lui Moise în ceea ce-i privea pe ea, Boaz, familia ei şi Luna, care era rănită. Scrisorile lui îi trezeau un dor adânc, dar încerca să-şi înăbuşe sentimentele, pentru a putea continua să trăiască.

În timp ce Eli Cohen cel frumos şi Moise le scriau celor dragi ori de câte ori puteau, bunica Roza n-a primit niciun semn de viață de la Efraim. În ciuda îngrijorării ei, era sigură că, aşa cum se descurcase în toți acei ani lungi în care făcuse parte din Lehi, se va descurca şi de data aceasta. Problemele ei acum erau Luna, asupra căreia încă atârna amenințarea cu moartea; soțul ei, a cărui stare se înrăutățea încontinuu, şi întreținerea gospodăriei. Rahelica şi Becky erau de mare ajutor şi preluau toate sarcinile sale obişnuite, cu excepția îngrijirii copiilor. Dar banii se terminau şi chiar dacă Gabriel ar fi fost de acord ca ea să facă din nou curățenie în casele străinilor, pentru cine ar fi putut lucra? Cine avea bani pentru o menajeră în vremuri de război?

Luna încă nu aflase nimic despre pericolul care amenința viața Gabrielei. Era atât de îngrijorată de propriile ei răni şi suferea atât de mult, încât de ce să-i provoace şi mai multă durere şi tristețe? Din când în când întreba ce face fiica sa, iar ei îi răspundeau că tocmai îi ieşise un dinte nou, că începuse să stea în şezut, că începuse să se târască. Luna zâmbea şi spunea „S-o țină Dumnezeu sănătoasă”, dar nimic mai mult.

Însă într-una din zile i-a spus lui David:

— Poate o aduci şi pe fetiță mâine? Mi-e dor de ea.

Aşa că a doua zi Becky m-a îmbrăcat într-o rochie roz cu pompoane, pe care o tricotase bunica Roza, mi-a legat o panglică în buclele roşii şi m-a pus în brațele tatălui meu, ca să mă ducă la mama.

— O s-o vedem pe mama, mi-a spus tatăl meu. „Mama”, spune „mama”, şi am repetat ca un papagal. Îți vei face mama foarte fericită când te va auzi spunând „mama”.

El a râs, iar eu am repetat noul cuvânt pe care îl învățasem.

Tatăl meu a avertizat-o din capul locului pe mama că nu va intra cu mine în spital. Se temea că aş fi putut să iau vreo viroză sau vreo infecție şi să mă îmbolnăvesc din nou, aşa că au stabilit ca Luna să coboare din salon la o anumită oră, să se întâlnească în curtea spitalului, apoi să stea împreună pe o bancă, afară.

Luna a coborât cu mare dificultate până la parter. Fiecare pas era dureros pentru ea. Rănile nu i se vindecaseră încă şi era îngrijorată că orice mişcare ar putea să-i deschidă cusăturile, lăsându-i toate măruntaiele să i se reverse din corp. Dar, cu fiecare pas, se forța să coboare.

— Ai grijă, o sfătuise vecinul roşcat. Coboară foarte încet şi ține-te de balustradă.

Ar fi vrut s-o ajute, dar era el însuşi țintuit la pat, incapabil să-şi mişte picioarele. I-a frânt inima s-o vadă pe Luna făcând un efort atât de mare pentru fiica ei. Ea mormăia în somn, gemea de durere, plângea în pernă, acoperindu-şi capul cu pătura de spital, ca să nu o audă nimeni, dar el o vedea, o auzea şi îl durea inima pentru ea.

Luna a reuşit să coboare treaptă cu treaptă, până a ajuns în hol, iar de acolo a mers aproape târându-se până la poartă. A ieşit exact în clipa în care David ajungea cu fetița. Când a văzut copilul, nu-i venea să creadă cât de mult crescuse. Şi-a întins mâinile spre mine, dar în momentul în care tatăl meu m-a trecut în brațele ei, am început să plâng şi să lovesc din picioruşe, refuzând să stau lângă ea. Iar Luna, care uitase deja scena pe care o făcusem ultima dată când fusesem adusă la ea, rămăsese țintuită locului, rănită de urletele cu care o respingea fiica sa.

— Nu mă recunoaşte, a spus îndurerată, nu ştie că sunt mama ei.

— Nu te-a văzut de atâta vreme, a încercat David s-o consoleze. Dă-i timp şi totul va fi bine.

Dar Luna nu-şi putea ascunde durerea şi dezamăgirea.

— Nu contează, David, a spus ea, important e că Gabriela este sănătoasă şi bine îngrijită.
— Nu-ți face griji, frumoasa mea, toată lumea are grijă de ea. Mama ta, surorile, vecinii, toți o iubesc. E o fată bună.
— Da, a mormăit Luna, e o fată bună.
— Seamănă leit cu tine, toată lumea spune asta. Ochii, părul, gropițele, e o adevărată Luna în miniatură.
— Da, o adevărată Luna în miniatură, a şoptit ea, încercând să nu izbucnească în lacrimi.
— Du-te acum, i-a spus ea tatălui meu, du-te şi întoarce-te altădată. Sunt obosită. Mă întorc în salon.

El a sărutat-o pe obraz şi, într-o ultimă încercare disperată, mi-a spus:
— Haide, frumoasa mea, haide, păpuşa mea mică, spune „mama”, aşa cum ai făcut mai devreme. Spune, fetiță bună.

Dar eu m-am încruntat şi am refuzat şi am început să plâng şi mai tare.
— Nu contează, David, du-o acasă.
— Dar, Luna, trebuie să te cunoască, trebuie să ştie că tu eşti mama ei.
— O să ştie, David. Mă voi întoarce acasă, cu ajutorul lui Dumnezeu, şi totul va fi bine. Du-o acasă acum. Nu-mi place s-o aud că plânge aşa.
— Ai grijă de tine, i-a spus el, mă întorc mâine.

A sărutat-o din nou şi a ieşit pe poarta spitalului, dezamăgit de întâlnirea dintre fiica lui şi mama ei, dar hotărât să nu renunțe. Va continua s-o aducă pe Gabriela în vizită la Luna, fiindcă fetița trebuia să-şi cunoască mama şi să nu mai plângă în brațele ei, aşa cum ar fi plâns în brațele unei femei străine.

Luna a urcat cu greu scările, s-a dus şchiopătând la patul ei, s-a întins şi şi-a acoperit capul cu pătura.
— E totul în regulă, Luna? a întrebat-o Roşcatul.

Ea nu i-a răspuns.

— Cum a fost întâlnirea cu fiica ta?

— Nici măcar nu ştie că sunt mama ei, a zis Luna în şoaptă. Crede că sunt o străină.

— Nu te-a văzut de atâtea luni, e firesc, a spus el, încercând s-o consoleze.

— Nu, nu e firesc. Nimic nu e firesc între mine şi fiica mea.

9

Trecuseră multe nopți de când Gabriel nu mai avusese un somn liniştit; noapte după noapte visa acelaşi lucru. Alerga, traversa câmpii, munți, mări şi oceane. „Unde fugi, Gabriel?” îl întreba o voce dulce de femeie. Nu răspundea şi continua să alerge. Respira greu, dar nu se putea opri, nu putea încetini. Alerga şi alerga, şi alerga şi apoi – mereu în acelaşi loc şi în aceeaşi clipă – silueta ei apărea ca din senin, alergând în fața lui, iar el încerca s-o ajungă din urmă pe fata pe care nu o mai văzuse de douăzeci şi cinci de ani, fata cu păr auriu şi ochi albaştri. Întindea mâna pentru a o atinge, dar nu se putea apropia suficient, iar fata îi scăpa de fiecare dată. Când ajungea lângă ea, aproape atingând-o, se trezea ud leoarcă şi cu sentimentul puternic că a pierdut ceva. Voia să se ridice din pat; gura îi era uscată, era însetat, dar nu se putea ridica singur. Ar fi trebuit s-o trezească pe Roza ca să-l ajute, dar cum ar fi putut face

asta, cum ar fi putut s-o privească în ochi, rugând-o să-l ajute, când motivul pentru care avea nevoie de ajutorul ei în miez de noapte era fata cu părul auriu a cărei amintire îl împiedicase s-o iubească toată viața în felul în care un bărbat ar trebui să iubească o femeie?

Zăcea cu ochii larg deschişi, rugându-se la Dumnezeu să-i pună capăt suferinței. Ar fi mai bine să mor, decât să trăiesc aşa. Ce fel de viață e asta? Un om bolnav, care nu poate mişca un deget fără ajutor. Depind de bunătatea soției mele, a fiicelor mele. Sunt bolnav de moarte.

Când Roza a venit să-l trezească dimineața, l-a găsit întins pe pat, cu ochii deschişi.

— Bună dimineața, *querido*, i-a spus ea.

El nu i-a răspuns.

— *Buenos dias*, a încercat ea din nou. Cum te simți azi, *querido*?

El a continuat să tacă.

— Gabriel, *que pasa*? Nu te simți bine? a întrebat, atingându-l pe frunte.

Roza era speriată. S-a aşezat pe pat, şi-a lipit obrazul de buzele lui, iar faptul că i-a simțit respirația a liniştit-o. Era în viață. S-a ridicat şi s-a dus în cealaltă cameră.

— Rahelica, i-a spus fiicei sale, care îşi alăpta copilul, tatăl tău stă acolo ca un mort şi nu scoate niciun cuvânt.

— Ce vrei să spui?

— Vorbesc cu el şi nu-mi răspunde.

Rahelica l-a luat pe Boaz de la sân şi el a început să plângă.

— Ia-l, i-a spus ea mamei sale şi a intrat grăbită în camera tatălui ei.

— *Papo*, eşti bine? a întrebat îngrijorată.

Gabriel tăcea.

— *Papo*, nu mă speria. Am şi aşa destule pe cap.

Dar Gabriel a rămas tăcut.

— *Papo*, te implor, a zis ea, îngenunchind lângă patul lui. Nu vom putea suporta să ți se întâmple şi ție ceva. Ai milă de noi, acum nu e momentul pentru tăceri, *papo*. Dacă te doare ceva, spune-mi.

— Ce se întâmplă? a întrebat David, care tocmai se trezise şi stătea în pragul uşii.

— Tatăl meu a găsit momentul perfect pentru a face un jurământ de tăcere, i-a răspuns Rahelica.

— Întoarce-te la copil, urlă de parcă l-ar măcelări cineva. Rămân eu cu tatăl tău.

Boaz s-a oprit din plâns abia după ce Rahelica l-a pus din nou la sân, iar acum îi era foame şi Gabrielei, care începuse să plângă şi ea. Becky a luat biberonul pe care Rahelica îl umpluse puțin mai devreme, a turnat laptele într-o oală şi l-a încălzit pe aragaz.

— Să nu-l înfierbânți prea tare, să n-o ardă, a spus Roza.

— Ştiu exact cât timp să-l încălzesc. Aş putea fi deja mamă, sunt pregătită, a spus Becky cu mândrie.

— Să te țină Dumnezeu sănătoasă, bineînțeles că eşti pregătită. Cu ajutorul lui Dumnezeu, Eli al tău se va întoarce din război, iar peste doi sau trei ani vom face nuntă, a spus Roza. La simpla pomenire a numelui lui Eli, Becky a izbucnit în plâns.

Dio santo, au luat-o cu toții razna, s-a gândit Roza. Gabriel a înnebunit, Rahelica a înnebunit, bebeluşii au înnebunit, iar acum a înnebunit şi Becky. Asta e o casă de nebuni! Doar ea îi mai ținea pe toți laolaltă, deşi simțea cum puterile îi secătuiau cu fiecare zi ce trecea.

David, care rămăsese cu Gabriel, nu ştia ce să facă. Se plimba de la fereastră la patul socrului său, neştiind cum să se poarte cu bătrânul. Nu fusese niciodată singur cu el.

— *Señor* Gabriel, a spus David, cum vă simțiți în dimineața asta?

Spre uimirea lui, Gabriel, care tăcuse când soția şi fiica lui îi vorbiseră, şi-a întors fața de la perete şi a spus:

— Mă simt ca necazurile mele.

— Ei, atunci totul e în regulă, a zis David, râzând. Şi eu mă simt tot ca necazurile mele. Am crezut că, ferească Sfântul, o să ne faci vreo surpriză şi-o să te îmbolnăveşti şi dumneata.

— Nu voi mai fi niciodată sănătos, ginere, sunt bătrân şi bolnav, iar viața mea nu merită trăită. Abia aştept ziua în care mi se va întoarce sufletul la *Señor del mundo*.

— Ferească Sfântul, *Señor* Gabriel, ce vorbeşti acolo? Nu eşti atât de bătrân, nu ai împlinit nici măcar cincizeci de ani.

— Sunt bătrân, ginere, un vas spart, care nu mai foloseşte la nimic. Nici măcar nu pot să mă ridic singur din pat. Am nevoie de ajutor şi ca să urinez. Ce mi-a mai rămas în viața asta, dacă Dumnezeu mi-a luat şi puțina demnitate pe care o aveam, de vreme ce trebuie să-i cer soției mele şi să mă şteargă la fund?

David n-a răspuns nimic, şocat de sinceritatea lui Gabriel. Nu era pregătit pentru o discuție atât de intimă cu socrul său. S-a gândit că vor avea o conversație politicoasă, ca întotdeauna, în care îşi arătau unul celuilalt respectul cuvenit. Stânjenit, s-a dus de la patul lui Gabriel la uşă, rugându-se ca Roza sau una dintre cumnatele lui să vină să-l salveze. Dar nimeni n-a făcut-o, iar singurele cuvinte care i-au ieşit pe gură au fost:

— Ce pot să fac pentru tine, socrule? Cum te pot ajuta?

— Poți avea grijă de fiica mea, i-a răspuns Gabriel. Pentru că eu nu mai pot.

David era uşurat. Se temea că bătrânul îi va cere să îndeplinească vreo sarcină jenantă, cum ar fi să-l şteargă la fund sau să-i desfacă fermoarul pantalonilor şi să-i țină penisul pentru a urina.

— O să am grijă de ea, socrule, jur pe viața mea că voi avea grijă de ea.
— Luna e tânără, se va însănătoşi, îşi va reveni şi se va întoarce acasă, la tine şi la Gabriela. Trebuie să ai grijă de tine, să nu fii rănit, ferească Sfântul, cât eşti încă pe front.
— Nu-ți face griji, *Señor* Gabriel, războiul se va termina, Luna se va face bine şi se va întoarce acasă, iar tu vei trăi până la o sută douăzeci de ani.
— David! a zis Gabriel, întrerupându-şi ginerele. Jură-mi pe ce ai tu mai drag pe lume că vei avea grijă de Luna.
— Jur!
— Şi, de îndată ce Luna se va face bine, vei mai avea un copil, iar de data asta îi vei pune numele tatălui tău, iar după aceea vei avea şi mai mulți copii şi vei întemeia o familie mare, să te țină Dumnezeu sănătos.
— Jur.
— Ştii, David, înainte de venirea pe lume a Lunei, eram mai mult mort decât viu. Ea m-a trezit din nou la viață. Nu uita ce-ți spun acum. Nu trece o zi în care să nu mă gândesc la asta.

Interesant, şi pe mine m-a adus Gabriela la viață, s-a gândit David.

Apoi i-a răspuns socrului său:
— Luna te iubeşte mai mult decât se iubeşte pe ea însăşi, şi-a numit fiica după numele tău, te iubeşte atât de mult încât i-a dat un nume de băiat. Te iubeşte, dragul meu socru, mai mult decât mă iubeşte pe mine, mai mult decât îşi iubeşte propria fiică.

Într-o zi, când David a ajuns la spital, nu a găsit-o pe Luna în salon.
— Unde e soția mea? a întrebat-o pe una dintre asistente.
— În cabinetul medicului, i-a răspuns aceasta.

El s-a aşezat pe o banchetă de pe hol şi a aşteptat-o pe soția lui să se întoarcă. Din salon se auzeau râsete. Pacienții

formaseră un grup unit, oameni care parcurseseră un drum lung împreună, iar spitalizarea lor prelungită îi transformase într-o familie.

— *Ahalan*, salut prietene, s-a auzit vocea Roşcatului, a lui Gidi, în timp ce-şi parca scaunul cu rotile lângă David, trezindu-l din visare.

— *Ahalan va sahlan*, salut şi bun-venit, i-a răspuns David.

— O aştepți pe Luna? l-a întrebat Gidi.

— Da, a încuviințat David.

— Ați completat documentele de externare?

— Ce externare?

— A Lunei.

— Luna va fi externată? Când?

— Astăzi. Nu ți-a spus?

— Nu, a zis David, fără a încerca să-şi ascundă uimirea.

— Doctorul a chemat-o în cabinetul lui, după care va fi trimisă acasă.

— De cât timp ştii că va fi externată? a întrebat David, încercând să înțeleagă vestea pe care tocmai o primise.

— De trei zile. Doctorul a spus să-i organizăm o petrecere de rămas-bun.

David nu zicea nimic. Cum să ştie Luna de trei zile că va fi externată şi să nu-i spună nimic despre asta? Să fi fost pentru că prefera să stea în spital, decât să se întoarcă acasă? Prefera compania tovarăşilor ei răniți, decât pe a lui şi a fiicei lor? A închis ochii, încercând să-şi înghită frustrarea. Fața i s-a înroşit şi a lovit cu pumnul în banchetă.

— Nu pune la suflet, i-a spus Gidi, încercând să-l liniştească. Nu e vorba de tine. Îi e frică să plece acasă, pentru că nu se simte suficient de puternică. Probabil că nu ți-a spus pentru că nu voia să fii dezamăgit, în cazul în care ar fi trebuit să mai rămână totuşi o vreme internată în spital.

David a tras aer în piept. Cum se face că roşcatul ăsta ştia mai multe despre soția lui decât el? Nu o mai cunoştea, habar n-avea ce-şi dorea, abia dacă schimbau două vorbe.

Când Luna a ieşit în sfârşit din cabinetul medicului, era îmbufnată şi supărată.

— Doctorul mă externează, i-a spus lui Gidi, ignorându-şi soțul. Nu vreau să merg acasă, nu sunt suficient de puternică, a zis, după care a izbucnit în lacrimi.

— Luna, vocea lui Gidi era blândă, acesta este un spital, nu casă.

— Nu înțelegi, a protestat ea, mi-e teamă că mi se vor deschide rănile.

— Nu, Luna, a intervenit doctorul, care tocmai ieşise din cabinet, rănile tale s-au vindecat. Încă nu eşti recuperată sută la sută, dar vei fi. Du-te acasă, începe să trăieşti din nou, recuperează-ți puterile şi, în timp, vei fi ca nouă, îți promit. Dacă vrei, îți scriu o recomandare de convalescență timp de o săptămână.

În tot acest timp, David şedea pe banchetă, simțindu-se ca un străin care se afla acolo din întâmplare. Soția lui îl ignora, ca şi cum nici nu ar fi fost de față. Nu avea nevoie de el. Îl avea pe Roşcat, îi avea pe prietenii ei răniți. El era în plus. Abia când s-a ridicat şi era pe punctul de a pleca, doctorul l-a observat şi i-a spus:

— Domnule Siton, ți-o dau înapoi pe soția ta.

— Soția mea nu mi-a spus că va fi externată, a zis David.

Luna s-a uitat la el, de parcă l-ar fi văzut atunci pentru prima dată, şi i-a spus doctorului:

— Măcar lasă-mă să mai stau o zi. Mă duc acasă mâine

— Doar o zi, Luna, i-a răspuns doctorul. O singură zi, nu mai mult.

În seara aceea şi-a luat rămas-bun de la prietenii ei din salon şi a vărsat un râu de lacrimi. A insistat să se externeze singură, refuzând să fie aşteptată de soțul ei.

— N-ar înțelege, i-a spus ea lui Gidi, ar crede că mi-am ieşit din minți dacă ar vedea câte lacrimi vărs aici.
— Ar crede că sunt lacrimi de bucurie, a spus Gidi.
— Dar ştii că sunt lacrimi de tristețe.
— De ce tristețe, draga mea doamnă? Eu abia aştept să plec de aici.
— Îmi va fi dor de tine, a spus Luna şi a adăugat repede, şi de toți ceilalți din salon. Viața mea nu va mai fi la fel fără tine, a şoptit ea.
— De ce fără mine? Vei veni şi mă vei vizita, apoi voi fi externat şi vom ține legătura.
— Promiți?
— Ai nevoie să-ți promit? Nu sunt mulți oameni care să împărtăşească ceea ce avem noi.
— Ce împărtăşim?
— Iubire, i-a şoptit el.
— Iubire ca între un bărbat şi o femeie sau iubire ca între prieteni? a insistat Luna.
— Eşti o femeie căsătorită. Nu poate fi ca între un bărbat şi o femeie.
— Şi dacă nu aş fi căsătorită?
— Şi dacă ar zbura caii? Şi dacă aş putea merge?
— E o întrebare serioasă. Nu mai face glume despre tot şi toate.
— E o întrebare serioasă? Atunci îți voi da un răspuns serios. Dacă ne-am fi cunoscut înainte de război, înainte să te căsătoreşti, înainte să ai un copil, înainte să fii rănită, înainte să fiu rănit, înainte să mi se spună că nu voi mai putea avea niciodată copii, m-aş fi căsătorit cu tine.
— Sigur că vei putea avea copii, a spus Luna.
— Sunt paralizat, Luna, îți aminteşti? Nu voi avea niciodată copii. Iar tu ai o fiică şi un soț şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, vei avea şi mai mulți copii, aşa că ieşi din spitalul ăsta blestemat şi întoarce-te la viața ta. Adu-ți aminte de mine,

dar uită de dragostea unui bărbat pentru o femeie. Nu se poate întâmpla, nici între mine şi tine, nici între mine şi orice altă femeie.

Stăteau pe balconul spitalului cu vedere spre strada HaNeviim. Acesta era locul lor, în care mergeau atunci când voiau să fie singuri. Era locul în care, pentru prima dată de când fusese rănită, se simțise din nou vie, când inima ei s-a deschis în fața singurei persoane capabile să o facă să zâmbească. Era locul în care şi-a dat seama că ceea ce simțea pentru el nu erau sentimente de prietenie şi afecțiune, aşa cum simțea pentru ceilalți prieteni din salon, ci ceva mai profund. În adâncul ei, o emoție clocotea de luni de zile, iar acum realitatea plecării o făcea să fiarbă şi nu mai putea s-o ignore.

— Te iubesc, i-a spus Luna.

El i-a aruncat privirea aceea veselă a lui şi i-a zis:

— E morfina cea care vorbeşte acum prin gura ta – ai halucinații.

— Nu. Te iubesc, i-a spus ea din nou.

El şi-a întors privirea spre stradă şi a spus cu o voce abia auzită:

— Nu trebuie să-i spui aşa ceva unui bărbat care nu este soțul tău.

— Te iubesc, a repetat ea cu o voce şi mai puternică, încercând să ascundă lacrimile care-i şiroiau pe obraji.

— Niciodată, i-a spus el, te implor să nu-mi mai spui niciodată că mă iubeşti, nu voi putea supraviețui în locul ăsta fără tine. Dacă mă iubeşti cu adevărat, atunci te rog să uiți ce mi-ai spus şi voi uita şi eu.

Dar amândoi ştiau că era imposibil să uite. Legătura dintre ei era imposibil să fie desfăcută. Sufletul ei era legat de al lui, apropierea de el adusese din nou viața în trupul ei rănit. Trecuseră multe luni lungi de când nimic altceva nu o preocupase mai mult decât propria ei durere. Era atât de

îngrijorată pentru el. De cele mai multe ori, era fericit şi plin de viață, sufletul salonului, dar erau zile, mai ales când se întorcea de la consultație, când era deprimat şi tăcut. Iar ea, care tăcuse atât de mult timp, închisă în durerea şi agonia ei, îndurerată de trupul ei ruinat şi de frumusețea ei care nu avea să mai fie vreodată ceea ce fusese, acum că o scânteie de viață se aprinsese din nou în ea, se ducea degrabă la el.

Odată, când s-a întors de la o întâlnire cu medicul, Roşcatul s-a urcat direct în patul lui şi a tras perdeaua despărțitoare dintre paturile lor. A refuzat să mănânce şi să vorbească. Toate eforturile ei de a sparge tăcerea au fost respinse. Chiar şi pe părinții lui, care veniseră de la Naharia, i-a dat afară din salon. Luna era foarte îngrijorată, iar suferința lui a făcut-o să uite de a sa. Cu excepția tatălui ei, nu fusese niciodată atât de îngrijorată pentru nimeni.

Şi apoi, într-o dimineață, a redevenit el însuşi, se comporta din nou ca de obicei, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Au revenit glumele, râsetele şi farsele care îl făcuseră favoritul asistentelor şi mândria şi bucuria ei.

Nu va uita niciodată prima dată când s-au dus împreună la locul lor de pe balcon. Într-o seară, după vizita medicului, când colegii de salon dormeau, cu o clipă înainte să tragă perdeaua dintre paturi, el i-a şoptit:

— Vrei să ieşi la o plimbare?

— Sigur, a răspuns ea.

I-a adus repede scaunul cu rotile şi l-a ajutat să se ridice din pat.

— Unde mergem? l-a întrebat Luna.

— Pe balcon.

Când au ajuns la capătul coridorului, a deschis uşa cu grijă şi au ieşit pe balconul spațios. Era o noapte caldă de vară, o adiere plăcută le mângâia chipurile şi o lună rotundă atârna pe cer, învăluind balconul într-o lumină strălucitoare şi limpede. Luna se simțea ca într-un film.

— Ştii, a spus ea, într-o noapte cu o lună ca aceasta, în ziua a cincisprezecea a lunii Adar, m-am născut eu. Tatăl meu mi-a pus numele Luna, care înseamnă lună în limba ladino.

— Luna, a zis el în şoaptă, întorcându-şi fața către ea, ce bine ți se potriveşte acest nume.

Luna nu-şi putea lua ochii de la el. A îngenuncheat în fața tânărului, sprijinindu-şi capul de genunchii lui, iar el i-a mângâiat buclele roşcate, care crescuseră din nou. Au stat multă vreme aşa, în tăcere.

Apoi i-a ridicat bărbia cu un deget, i-a înălțat capul deasupra genunchilor lui şi a spus:

— Vreau să-ți spun ceva.

Ochii ei scânteiau.

— I-am pus pe doctor şi pe asistente să jure că nu vor spune nimănui nimic despre asta, nici măcar părinților mei, dar vreau ca tu să ştii. Pentru mine e important să ştii.

— Ce? a întrebat ea emoționată.

— Ştii că gloanțele lunetistului arab mi-au străpuns măduva spinării?

— Da.

— Sunt paralizat de la brâu în jos şi nu voi mai merge niciodată.

— Important e că eşti în viață, a zis ea, spunându-i ceea ce ea însăşi îşi spusese de atâtea ori. Eşti în viață şi vei putea face tot ce-ți doreşti, atâta doar că nu vei mai putea să mergi.

— Nu voi putea face totul, Luna, nu voi putea avea copii.

— Nu! a zis Luna, scăpându-i un geamăt îndurerat, după care şi-a acoperit repede gura cu mâna, de parcă ar fi încercat să împingă cuvântul înapoi. Este ireversibil? a întrebat ea tremurând. Nu va trece?

— Nu, nu va trece.

— De aceea ai fost trist atât de mult timp?

— Când mi-au spus că voi rămâne paralizat, am acceptat. M-am gândit că sunt norocos că nu mi-am pierdut vederea, ar fi fost mult mai rău dacă aş fi rămas orb. Dar când doctorul mi-a spus că nu voi putea avea copii, lucrul ăsta mi-a frânt inima. Înțelegi ce înseamnă asta, Luna?

Ea a dat din cap.

— Dar poți oricând să te căsătoreşti cu o femeie care are copii.

— Din păcate, probabil că asta nu se va întâmpla niciodată.

— De ce nu? Există o mulțime de văduve de război care au rămas cu copii.

— A, asta... a spus el, zâmbind pentru prima dată. Credeam că-mi spui că mă pot căsători cu tine.

— Cât de mult mi-aş dori, a spus ea tristă. Aş vrea să te poți căsători cu mine.

Începând din seara aceea, Luna l-a dus pe Gidi pe balcon seară de seară.

Niciunul dintre prietenii lor nu li s-a alăturat în plimbările lor nocturne. Toți ştiau că se întâmplă ceva între cei doi, dar nimeni nu vorbea despre asta. A devenit unul dintre cele mai bine păstrate secrete ale grupului de pacienți şi asistente. Chiar dacă au existat unii care nu priveau cu ochi buni apropierea dintre femeia căsătorită şi tânărul rănit, n-au scos niciun cuvânt. Această apropiere, au observat şi ei, a fost ca un medicament-minune pentru amândoi şi le-a accelerat recuperarea.

Luna s-a îndrăgostit de Gidi. Inima îi bătea mai tare de fiecare dată când îl vedea şi simțea că întinereşte şi îşi recapătă dorința de a trăi. I-a cerut Rahelicăi să-i aducă rujul şi pudra şi a început să se machieze, aşa cum o făcea înainte de a fi rănită. Sub un batic, şi-a ascuns miriştea de păr care începuse să-i crească în smocuri, presărată cu pete de chelie. Iar Rahelica, încântată de schimbarea în bine a

surorii ei, i-a dus cosmeticele la spital, inclusiv o ojă pentru unghii.

— Lăudat fie Numele Lui, i-a spus ea lui Moise, sora mea redevine ea însăşi. Ruj, pudră, manichiură, pedichiură. În curând se va plimba prin secție pe tocuri, în rochie de seară.

Schimbarea nu i-a scăpat nici lui David. Acum, când mergea s-o viziteze, nu mai stătea în pat ca o mumie. O găsea uneori pe balcon, cu prietenii ei, purtând halatul de mătase în locul halatului urât de spital. Luna a redevenit Luna, îşi spunea. Nu va trece mult până când se va întoarce acasă. Şi ce se va întâmpla atunci? Nu putea ignora temerile care încolțeau în el. Se separaseră chiar dinainte ca ea să fie rănită. Nu mai avuseseră relații intime din ziua în care îi spusese că e însărcinată, iar când a încercat să facă dragoste cu ea după naşterea Gabrielei, i-a respins avansurile cu scuza că îi era jenă să facă asta, când părinții ei se aflau în camera alăturată. Şi nu a presat-o. Trecuse mai bine de un an de când fusese adusă la spital, iar de atunci a trebuit să-şi satisfacă dorințele în secret, cu femei întâlnite întâmplător, văduve sau divorțate, Dumnezeu să-l ajute, iar atunci când nici ele nu erau disponibile, o făcea cu femei pentru ale căror servicii plătea sume de bani pe care altfel nu-şi permitea să-i cheltuiască.

În ziua în care mama s-a întors de la spital, Becky m-a îmbrăcat într-o rochie frumoasă din muselină albă, care sosise într-un pachet din America. În fiecare zi mă punea să exersez şi să spun: „Bine ai venit acasă, mamă”. Dar eu, care la vârsta de un an nu mă mai puteam opri din vorbit, am refuzat cu încăpățânare să repet salutul, până când Becky, disperată, mi-a spus: „Bine, spune doar *Bună, mama*”.

Şi, ca şi cum i-aş fi făcut în ciudă, i-am spus: „Bună, tată”, iar Becky a zis: „Bine, atunci nu spune nimic. Doar îmbrățişează-ți mama şi dă-i un pupic”.

Mama a venit acasă după ce s-a terminat războiul şi după ce Moise şi Eli Cohen cel frumos se întorseseră şi ei. Tatăl meu şi-a predat revolverul Sten, fiind astfel eliberat de îndatoririle de apărare a Ierusalimului nostru, şi a plecat să lucreze ca mecanic la garajul fratelui său, Itzhak, din Talpiot. Când a intrat pe uşa casei bunicului şi a bunicii, ținându-se de brațul tatei şi măsurându-şi paşii de parcă i-ar fi fost frică să nu se împiedice, mama s-a dus mai întâi la tatăl ei. Bunicul Gabriel, care stătea mai mult sau mai puțin paralizat în fotoliul lui, trupul său refuzând să se ridice pentru a-şi saluta fiica mult iubită, a vărsat râuri de lacrimi şi şi-a ținut mâna pe capul fiicei sale, îngenuncheată în fața lui.

— Lăudat fie Numele Lui, lăudat fie Numele Lui, a spus Gabriel, murmurând cuvintele ca pe o mantră.

Abia după ce şi-a îmbrățişat tatăl şi i-a sărutat obrajii supți şi mâna tremurândă, a îmbrățişat-o, aparent împotriva voinței ei, şi pe bunica Roza. S-a aşezat apoi în fotoliul de lângă cel al bunicului meu, epuizată de efort. Becky, care mă ținea în brațe, s-a apropiat de ea şi mi-a spus: „Salut-o pe mama, spune-i bun-venit acasă”. Dar eu am clătinat din cap şi am refuzat să spun ceva.

— Cât de mult a crescut, a spus mama obosită.

— Haide, scumpo, haide, frumoaso, a spus tatăl meu, luându-mă din brațele lui Becky. Vino la mama.

Mama şi-a întins mâinile spre mine, dar, ca întotdeauna, am refuzat să stau în brațele ei. Şi-a pus mâinile înapoi în poală şi a spus:

— Sunt obosită. Trebuie să mă întind.

Şi de atunci, mama s-a întins cu fiecare ocazie. Se trezea rar, mai ales când veneau oamenii să o viziteze şi, de îndată ce plecau, se ducea înapoi în pat. Bunica mea, mătuşile mele şi tatăl meu au continuat să aibă grijă de mine, lăsând-o pe mama să se vindece în ritmul ei.

În fiecare dimineață, David mergea la slujba lui de la garaj. Nu-i plăcea deloc munca de acolo, nu-i plăcea să se murdărească cu ulei de motor, nu-i plăcea să lucreze cu mâinile. Nu se născuse pentru a fi muncitor. În momentul în care se va ivi o oportunitate, avea să lase dracului garajul ăsta împuțit şi se va îndepărta de fratele lui, care îi trata pe toți muncitorii ca pe nişte sclavi. Un mic zeu de tablă, îşi spunea David, un *schmendrick* pompos. Parcă ieri, Itzhak, fratele lui, era un biet mucos, iar acum devenise mare domn. Trebuia să scape de locul ăla împuțit, să-şi găsească un serviciu potrivit pentru el, ca Moise, care se alăturase poliției. Chiar şi Eli Cohen cel frumos îşi găsise un loc de muncă la Haft&Haft Contabili, pe strada Ben Yehuda. El de ce nu-şi găsea oare calea? De ce nu era el la fel de bun ca ei? Când Moise a intrat în poliție, l-a îndemnat şi pe el să facă acelaşi lucru, dar David nu voia să fie polițist.

— Am urât de moarte poliția britanică, i-a spus el lui Moise.

— Dar nu e acelaşi lucru, asta e poliția israeliană. Britanicii au plecat, a încercat Moise să-l convingă.

— Nu contează, nu e în natura mea să fiu polițist.

Chiar îşi dorea să-şi găsească un loc de muncă potrivit pentru el. Dacă viața lui ar fi fost altfel, dacă Luna ar fi fost sănătoasă, dacă n-ar fi trebuit să aibă grijă de Gabriela, ar fi fost deja în căutarea unui loc de muncă. Dar situația în care se afla l-a forțat să accepte primul loc de muncă pe care l-a găsit şi să lucreze în garajul fratelui său mai mic, Itzhak.

Când a ezitat, mama lui l-a împins de la spate şi i-a spus:

— Nu-i nimic. Te duci, după care vezi ce se mai întâmplă. Poate Itzhak te va face partener.

Dar acum, după câteva luni petrecute acolo, nici dacă Itzhak i-ar fi dat garajul gratis nu l-ar fi luat. Detesta mirosul de ulei şi petele negre de pe hainele şi pielea lui. Îi lua ore întregi să scape de miros şi de uleiul de pe mâini.

— *Câh*, spunea Becky şi strâmba din nas când intra David pe uşă. Puți!

— Bineînțeles că put; lucrez într-un loc împuțit.

Ce? Se aştepta să fie ca Don Juan de la Shmatte al ei, care pleca la muncă într-o cămaşă albă şi se întorcea de la serviciu tot într-o cămaşă albă? Era muncitor! Sperase că, atunci când Luna se va întoarce de la spital, îşi va reveni repede, îşi va prelua rolul de mamă şi viața îşi va relua cursul normal. Dar Luna, de când venise de la spital, era şi mai adânc afundată în ea însăşi. Vorbea puțin şi abia mânca. O implora:

— Luna, dacă nu mănânci, nu-ți vei recăpăta puterile şi dacă nu devii mai puternică, te vor băga înapoi în spital, iar ea se uita la el cu expresia aceea tristă a ei.

Soția lui nu voia să bage nimic în gură, iar în curând avea să nu mai rămână nimic din frumusețea ei. Uneori se simțea ca văduvul unei soții în viață.

În spital, starea ei de spirit fusese una destul de bună. Gidi Roşcatul din patul alăturat, în ciuda stării lui, era prietenos, răspândea voie bună şi spunea glume. În mai multe rânduri, a văzut cu ochii lui cum Gidi a reuşit să-i smulgă Lunei un zâmbet, ba chiar să o facă să râdă. Aproape de fiecare dată când David o vizita în salon, toți băieții răniți stăteau în jurul patului ei, aşa cum făceau cândva la Cafeneaua Atara. Aveau propria lor viață acolo şi uneori se simțea ca un intrus. Unul îşi pierduse un braț, altul un picior şi cu toate astea râdeau, iar Luna – Regina Angliei – stătea în patul ei şi toți încercau s-o facă să râdă. Dar ea... *nada*. Alții au murit, iar unii şi-au pierdut vederea, nemaiapucând să-şi vadă soțiile sau copiii nenăscuți, în timp ce alții erau bandajați din cap până-n picioare. Însă ea, soția lui, era cea mai tristă dintre toți, ca şi cum ar fi purtat pe umerii săi toată suferința din salon. Se aşeza lângă patul ei, o ținea de mână, chinuindu-se să aibă o conversație cu

ea şi numărând minutele până când avea să plece din spitalul care îl deprima până la disperare.

Dar acum, acasă, starea ei de spirit era mai proastă ca oricând şi nu vorbea deloc. Luna, care avea mereu ceva de spus despre toate, tăcea. Numai cu Rahelica mai schimba uneori câte un secret. Şederea în casa socrilor lui devenise din ce în ce mai apăsătoare, dar trebuia să contribuie la situația familiei extinse. Fără salariul pe care i-l plătea Itzhak, cum s-ar fi descurcat? Banii se terminaseră de mult. Sărmanii oameni fuseseră înşelați de kurdul căruia îi vânduseră magazinul şi ajunseseră la sapă de lemn.

Dar cât timp va mai trudi ca un măgar, într-un loc pe care îl ura? Până când se va întoarce într-o casă în care nu se simțea acasă? Până când se va sufoca în propria viață? Simțea cum îl cuprinde disperarea şi fuma țigară după țigară. Trebuia să iasă din casă, să respire, să se plimbe pe străzi. Dar unde să meargă? Când nu lucra, Moise îşi petrecea fiecare clipă cu Rahelica şi copiii lor, fericit de căsnicia lui. Dacă exista un lucru bun care ieşise din relația lui cu Luna, acela a fost întâlnirea pe care o puseseră la cale pentru Moise şi Rahelica. Şi Gabriela, s-o țină Dumnezeu sănătoasă, ce copilă, ce bucurie, leită mama ei şi diferită de ea precum e luna de soare. Copila era toată numai lumină. Cum râdea cu el, cum îl îmbrățişa! Cât de mult îi plăcea s-o ia în brațe, să-i cânte şi să-i vorbească. Nu era niciun cuvânt pe care să nu-l ştie. Ştia numele tuturor, chiar şi pe cele ale vecinilor. Numai „mama” se încăpățâna să nu spună. Nu conta de câte ori o ruga, ea refuza. Orice ar fi, va trece până la urmă, va spune şi „mama”. A existat vreodată un copil care să nu spună „mama”?

În seara aceea, Luna s-a întins în pat, şi-a acoperit capul cu o pătură şi s-a prefăcut că doarme. Ultimul lucru din lume pe care şi-l dorea acum, David ştia sigur, era să fie cu el. S-a aşezat pe scaunul din curte şi a fumat o țigară,

privind la fumul care se ridica în aer. Cerul Ierusalimului era luminat de stele şi o jumătate de lună încerca să-şi croiască drum printre nori. S-a ridicat şi a ieşit pe poarta cartierului Ohel Moshe. Străzile erau pustii; Ierusalimul se culca devreme. Încă nu se obişnuise cu faptul că nu mai existau soldați britanici, că nu mai erau interdicții de circulație, nici garduri de sârmă, că puteai merge oriunde şi oricând, fără ca vreun nenorocit de polițist englez să te oprească şi să te interogheze. A mers pe Calea Jaffa, spre Nahalat Shiva. Acolo, pe una dintre alei, nu departe de locul în care încă se găsea Cinematograful Rex, ars acum, se afla localul Rosenblatt. Ştia că nu va întâlni vecini sau cunoscuți, ci doar bărbați ca el, care mergeau în locul ăla pentru a-şi risipi singurătatea în compania unor femei străine şi a unei sticle de băutură ieftină.

Pe stradă a auzit răsunând o voce caldă, cântând în italiană *Mambo Italiano*. O durere ascuțită a străpuns inima lui David, dorințele amenințând să-l sfâşie. Isabella. A coborât treptele întunecate, a tras perdeaua roşie şi a intrat. Femeile machiate, cu rochii care nu lăsau niciun pic de loc pentru imaginație, stăteau aliniate la bar, alături de câțiva bărbați obosiți. Era o atmosferă de desfrâu şi mirosea a fum de țigară. S-a aşezat şi a comandat un coniac, pe care l-a dat peste cap dintr-o înghițitură. Coniacul ieftin i-a ars gâtul, dar a comandat altul, sperând că va stinge focul care ardea în inima lui şi dorul acela nesfârşit. Poate va şterge şi minciuna în care trăia. Blestemată fie ziua în care hotărâse s-o lase pe Isabella în portul Mestre; blestemată fie ziua în care se căsătorise cu Luna din considerente calculate şi greşite. De ce nu-şi ascultase inima? De ce nu ascultase rugămințile Isabellei? Poate dacă n-ar fi lăsat-o plângând amarnic în urma lui, astăzi ar fi fost căsătorit şi fericit cu o femeie pe care o iubea şi nu cu o femeie rănită, care nici măcar nu vorbea cu el. Poate că nu s-ar fi împotmolit într-o

viață pe care nu şi-o dorea. A comandat al treilea pahar de coniac, încercând să potolească gândurile care-i străbăteau mintea.

— Mai dă-mi unul pentru drum, i-a spus în cele din urmă barmanului.

L-a dat peste cap şi a ieşit clătinându-se pe uşă. Când a ajuns acasă, s-a prăbuşit îmbrăcat pe canapeaua din sufragerie, patul său de când Luna se întorsese acasă de la spital.

În loc să devină mai puternică şi să-şi revină, mama era din ce în ce mai slăbită. Cu greu putea sta în picioare, iar când vorbea, vocea ei abia se auzea. De fiecare dată când trebuia să meargă de la pat la toaleta din curte, avea senzația că urcă Everestul.

— Îți aduc o oală de cameră, i-a spus Becky.

Dar Luna a refuzat vehement. Trebuia să-şi recupereze puțin din demnitatea pierdută. Se simțea ca şi cum toată lumea avea acces liber la corpul ei. Medicii de la spital, studenții la medicină care făceau practică şi asistentele trăgeau perdeaua când o consultau, dar se simțea ca şi cum perdeaua ar fi fost transparentă şi toți răniții din salon îi puteau vedea trupul frânt. Şi acum era în sfârşit acasă, dar nu se simțea pregătită s-o vadă cineva goală, nici surorile ei, nici mama ei şi, mai ales, nu soțul ei. Deşi fiecare pas pe care îl făcea era dureros, insista să meargă la toaletă şi să nu folosească oala de noapte. Fusese de acord s-o lase pe Becky s-o ajute să-şi schimbe hainele, dar nu să-i facă baie. Prefera să nu se spele deloc, decât să-i vadă Becky trupul plin de cicatrici. De când se întorsese de la spital, nu făcuse baie nici măcar o dată. Se spăla singură în fiecare zi, chiar şi cu apă înghețată.

Singurul pentru care Luna avea răbdare era bunicul Gabriel. Stătea lângă el ore în şir, îl hrănea cu linguriță, îi ştergea firmiturile din colțurile gurii, îi aranja pernele de la

spate, îi citea din ziar, îi căuta posturile de radio preferate. Nimeni nu reuşea să înțeleagă obsesia lui legată de programele dedicate căutării rudelor dispărute, dar Gabriel îşi lipea urechea de aparatul de radio, de parcă i-ar fi fost teamă că-i va scăpa vreun nume, ca şi cum vreo rudă de-ale lui ar fi fost acolo, printre cei dispăruți. Dar de unde să aibă el rude printre aşkenazii care au fost în Holocaust? se întreba Roza. Nu-şi putea înțelege soțul, însă cu greu putea înțelege cineva ceva în vremurile acelea atât de tulburi.

De exemplu, când i-a dat lui Becky noul carnet de rație, pentru a lua ouăle care li se cuveneau, fata se întorsese acasă cu trei ouă turceşti pentru întreaga familie şi cu încă trei, pentru Gabriela.

— De ce ouă turceşti? a întrebat Roza. De ce nu ouă de la Tnuva?

— De unde să ştiu eu? i-a răspuns Becky iritată. Asta dădeau. A trebuit să stau o oră la coadă şi să mă lupt cu lumea întreagă pentru ele.

— Şi cum rămâne cu zahărul? a întrebat-o Roza. Au spus când vor aduce zahăr?

— Controlorul alimentar a anunțat că vor da zahăr abia luna viitoare, aşa că până luna viitoare doar Luna, Gabriela şi *papo* vor avea zahăr în ceai, iar tu, David şi cu mine vom rămâne fără. Nu avem ce face.

Luna stătea la masă, numai piele şi os, încercând să ducă o ceaşcă de ceai la buzele ei crăpate. Deodată, ceaşca i-a alunecat printre degete şi s-a făcut țăndări pe podea. Capul i-a căzut pe piept şi şi-a pierdut cunoştința. Bunica Roza a început să țipe, bunicul Gabriel stătea neputincios, lipit de scaunul lui, iar eu, care eram pe podea în momentul acela, m-am târât peste cioburile de sticlă şi m-am tăiat peste tot. Sângele îmi curgea din genunchi şi din mâini şi am început să țip de durere. Biata mea bunică nu ştia pe care s-o ajute mai întâi şi fugea ca o nebună de la fiica ei leşinată la

nepoata rănită, până când bunicul a lovit cu bastonul în podea şi a strigat:

— *Basta*, Roza! Nu mai alerga ca o găină fără cap. Du-te şi spune-le vecinilor să sune la ambulanță, s-o ducă pe Luna la spital!

Bunica Roza a ieşit în curte, urlând:

— Ambulanța! Ambulanța! Să sune cineva la ambulanță!

— *Dio santo*, ce s-a întâmplat? a întrebat Tamar din pragul casei sale.

Dar bunica mea era gâtuită de lacrimi şi nu a putut să-i răspundă. A arătat pur şi simplu spre uşa propriei case. În timp ce Tamar venea repede spre noi, i-a strigat unuia dintre copiii ei să alerge la farmacia Assuta şi să le spună să sune imediat la ambulanță. A intrat în casa noastră şi a încercat să-mi trezească mama, iar bunica a început să scoată cioburile de sticlă din pielea mea.

Ambulanța a ajuns în scurt timp, sirena ei asurzind toată strada, iar mama, care îşi revenise între timp, a fost întinsă pe o targă şi dusă de urgență la spital.

I-a luat o săptămână bunicii Roza să scoată toate cioburile din trupul meu mic, iar în tot acest timp, bunicul n-a scos o vorbă. Nici măcar n-a întrebat cum se simte mama.

— *Dio santo*, Gabriel, a zis Roza, de ce nu taci şi tu puțin? Mi-ai făcut capul calendar, atât de mult vorbeşti.

Dar el a ignorat gluma ei şi a rămas cufundat în tăcere. Nici măcar eu n-am reuşit să scot un zâmbet de la el.

Becky a devenit a doua mea mamă. Oriunde se ducea, mă lua şi pe mine cu ea. Şi când pleca la plimbare cu Eli Cohen cel frumos, şi când stătea cu prietenele ei pe scări, şi când mergea la băcănie, la cumpărături.

Într-o zi, tatăl meu s-a întors de la garaj în mijlocul zilei, iritat şi nervos. Când bunica Roza l-a întrebat ce caută acasă la ora aceea, i-a răspuns pe un ton nepoliticos:

— Lasă-mă-n pace!

Bunica era uimită, pentru că nu-i vorbise niciodată cu aşa lipsă de respect. Chiar şi bunicul meu, care părea să-şi petreacă cea mai mare parte a timpului cufundat în gândurile lui, a ridicat din sprâncene.

Tata s-a dus la chiuveta din bucătărie, s-a spălat de uleiul de motor cu detergent Emma, s-a îmbrăcat în haine curate şi s-a aşezat la masă.

— Ce avem de mâncare? a întrebat-o pe bunica Roza.

— *Habas con arroz*, a răspuns ea.

— Iar fasole şi orez?

— Ei bine, de unde să iei carne, *querido*? Nu se găseşte nici măcar pe piața neagră.

— Dacă ai bani, poți cumpăra orice de pe piața neagră, i-a răspuns el supărat.

— Cine are bani să cumpere de pe piața neagră, dar noi nu avem, s-au terminat, aşa că mănâncă. E sățios, a adăugat bunica mea.

— Fasolea îmi dă gaze şi aproape că mi s-au făcut ochii mici de la atâta orez.

— *Querido*, e tot ce avem. Nimic altceva.

— Bine, a spus tatăl meu şi s-a ridicat de la masă.

— Unde te duci? Nu vrei să stai un pic cu fiica ta?

— O iau şi pe Gabriela cu mine, a spus tata.

M-a luat din țarc, m-a aşezat în cărucior şi am ieşit din casă.

Tata a mers fără țintă pe strada Agrippa, împingând căruciorul. Stomacul îi ghiorăia de foame şi, în timp ce trecea pe lângă restaurantul Tarablus, de la intersecția străzii King George cu Calea Jaffa, aproape că a fost tentat să intre. Îi plăcea jeleul cu aromă de căpşuni pe care îl serveau la desert, dar ştia că o masă costă destul de multe lire, pe care nu le avea, aşa că a renunțat.

Trebuia să stea de vorbă cu cineva, să-i spună ce se întâmplase în dimineața aceea în garajul lui Itzhak. Trebuia să-şi verse oful. S-a hotărât să meargă să-l vadă pe Moise, la sediul poliției din Cartierul Rusesc. Moise era repartizat cu lucrul la grajdurile de acolo.

A împins căruciorul pe Calea Jaffa, trecând pe lângă Clădirea Turnurilor şi Piața Zion, iar când a ajuns la Clădirea Generali s-a oprit şi a arătat spre leul sculptat pe fațadă.

— Salută leul, mi-a zis el cu voce de copil şi mi-a spus povestea leului, care în fiecare noapte, când nimeni nu-l vedea, cobora în stradă, făcea pipi şi se întorcea la locul său, deasupra clădirii.

A trecut de stația serviciului de ambulanță şi de Biserica Rusă, cu cupolele ei verzi, continuându-şi drumul spre sediul poliției. Polițistul de la poartă era un prieten de-ai săi din vremea armatei, iar tata s-a oprit să discute cu el câteva minute, lăsându-l să mă admire. Apoi s-a îndreptat spre grajduri, unde l-a găsit pe Moise, în haine de lucru şi cizme de cauciuc, curățând copita unui cal.

— Ce oaspeți! Şi cum se simte frumoasa noastră astăzi? m-a întrebat, mângâindu-mă pe obraz. Şi tu, David, ai timp să scoți copilul la plimbare în mijlocul zilei? N-ar trebui să fii la serviciu?

— Am rămas fără slujbă, a răspuns tatăl meu.

— Ce?! a exclamat Moise, neîncrezător.

— Am demisionat. I-am spus lui Itzhak să se ducă naibii şi el, şi garajul lui.

— Ai demisionat? Nu sunt vremuri în care să renunți la locul de muncă.

— Prefer să mor de foame, decât să mai lucrez pentru câinele ăla.

— Cum poți să vorbeşti aşa? E fratele tău!

— E fratele meu? E Amalec! Dintr-odată, a devenit un om foarte important.

— Bea un pahar cu apă, l-a îndemnat Moise, linişteşte-te.

— Cum să mă linişteşc? a izbucnit David furios. Simt că explodez. Tac de prea mult timp, când vine vorba de Itzhak. Aproape din prima mea zi acolo m-a tratat ca pe un muncitor obişnuit, de parcă n-am fi crescut în aceeaşi casă.

— E normal, a spus Moise, încercând să-l linişteească, munca e muncă...

— Doar că nu e de lucru, aproape că nu mai vin maşini la garaj. Chiar şi maşinile Agenției evreieşti, care veneau regulat pentru întreținere, vin tot mai rar. Aşa că, fiindcă nu aveam nimic de făcut, stăteam şi citeam ziarul *Yediot Aharonot* şi dintr-odată vine Itzhak la mine, îmi smulge ziarul din mână şi urlă: „Parazit nenorocit! De parcă n-ar fi de-ajuns că te țin, mai şi citeşti ziarul în mijlocul zilei!” „Nu am nimic de făcut”, îi spun. „Ce vrei, să mă prefac că lucrez doar ca să fac ceva?” „Da”, îmi spune, „nu ai nimic de făcut, aşa că du-te acasă.” Mă uit la el, nu-mi vine să-mi cred urechilor şi-l întreb: „Mă concediezi?” Şi-mi răspunde: „Nu, te concediezi singur. Tu ai spus că nu ai nimic de făcut”. Mă simt de parcă aş putea exploda în orice moment. Nenorocitul ştie care e situația de acasă, ştie că susțin financiar familia soției mele şi cu toate astea, îmi spune „Du-te acasă”. Dar mă abțin, îmi înghit mândria şi îi spun micului nimeni pe care l-am cărat în brațe, cu care dormeam în acelaşi pat când eram copii în casa părinților noştri, că am nevoie de slujba asta. Şi-mi zice: „Banii nu cresc în copaci, iar eu nu sunt Rothschild. Dacă n-ar fi fost mama, te-aş fi trimis acasă cu mult timp în urmă”. Mă simt învins. Puțina demnitate care îmi rămăsese mi-a fost călcată cu totul în picioare. Dar ştiu că nu pot pleca, nu pot rămâne fără loc de muncă, aşa că încerc din nou, aproape implorându-l: „Itzhak, de dragul tatălui nostru, odihnească-

se-n pace, nu-mi face una ca asta”. Dar el îmi întoarce spatele şi zice: „Numai de dragul tatălui nostru, odihnească-se-n pace, şi a mamei noastre, s-o țină Dumnezeu sănătoasă, nu te-am concediat până acum. Te-am ținut în spinare şi ție nu ți-e ruşine să citeşti ziarul în timpul orelor de lucru şi încă în fața celorlalți muncitori! Un măr putred strică toată grămada, iar tu îi strici pe toți muncitorii mei”. Acum nu mă mai pot abține. Stă cu spatele la mine, de parcă aş fi un neica nimeni. Fierbe furia în mine. Nu m-am simțit niciodată atât de umilit şi încă de propriul meu frate! Îl bat pe umăr şi, în timp ce se întoarce, îl lovesc în față şi îi sparg nasul. Începe să țipe ca un nebun, dar deja mi-am dat jos salopetele împuțite şi le-am aruncat pe podea. Stăteam acolo în chiloți şi strigam: „Dacă există un măr putred în familia Siton, acela eşti tu. Părinții noştri au crescut o grămadă de copii minunați, iar tu eşti singurul măr putrezit din grămada asta!” Şi am plecat de acolo. Îți jur, Moise, că nu mai vorbesc în viața mea cu nenorocitul ăla. Chiar dacă se pune mama în genunchi şi mă imploră, nu mai vorbesc cu el.

— Chiar e un nenorocit, a spus Moise.

— M-am dus acasă, iar soacra noastră, s-o țină Dumnezeu sănătoasă, a început cu întrebările. E şi ea cicălitoare. Socrul nostru era pe scaunul lui şi, chiar dacă n-a mai spus nimic de multă vreme, am simțit că şi el se întreba de ce eram acasă în mijlocul zilei. Nici n-am luat prânzul. Roza *querida* a făcut *habas con arroz* şi eram atât de nervos încât am insultat-o, *miskenica*, de parcă ar fi fost vina ei că nu avem bani să cumpărăm carne.

— Ți-e foame? l-a întrebat Moise.

— Sunt lihnit.

— Hai să mergem la cantină, să luăm ceva de acolo. Fac eu cinste.

În tot acest timp, eu rămăsesem în căruciorul meu, absorbită de cai şi gângurind fericită. Luându-se cu povestea, tatăl meu uitase că eram şi eu acolo. Captivată de animalele din jur, nici nu l-am deranjat. Abia după ce şi-a vărsat oful către prietenul său şi-a amintit de mine, s-a aplecat şi m-a sărutat pe frunte.

— Dacă n-ar fi copila, i-a spus el lui Moise, aş pleca la Tel Aviv şi aş lua-o de la capăt.

— Nu vorbi prostii.

— Mai mult decât atât, m-aş urca pe un vapor şi m-aş duce în Italia, aş căuta-o pe Isabella şi aş repara ce-am distrus.

— *Halas*, destul, a spus Moise. Nu ți-ai scos-o încă din cap pe italiancă? Am crezut că povestea cu Isabella s-a terminat.

— Şi eu sau, mai bine zis, am sperat. Dar mi-e dor de ea mai mult decât oricând, de la o zi la alta îmi dau tot mai bine seama ce greşeală am făcut.

— Ce îți lipseşte, David? l-a întrebat Moise, lăsând copita calului pe pământ, bătându-l pe crupă şi eliberându-l în grajd. Zilele fericite de la Veneția, de după război? Când eram tineri şi fără griji şi nu aveam niciun fel de obligații? Când fetele italiene se aruncau în brațele noastre, când Isabella ți se dăruia pentru o sticlă de parfum, o pereche de ciorapi şi carnea şi legumele pe care i le duceai familiei sale? Dacă ar fi una de-a noastră, am spune că e o târfă.

— Am iubit-o, Moise.

— Dragostea nu înseamnă să duci o fată la cinema, în cluburi de dans şi cafenele. Dragostea nu înseamnă să mergi pe bicicletă şi să faci amor noaptea, fără să fii căsătorit şi în linişte, ca să nu te audă părinții ei.

— La naiba, n-ar fi trebuit să-ți spun toate astea. N-ar fi trebuit să-ți spun toate secretele mele şi ale Isabellei. Acum îmi arunci totul în față, de parcă aş fi comis o crimă.

— Încerc doar să te aduc înapoi la realitate.

— Iar eu încerc să uit realitatea. Ce fel de realitate e asta, în care cu mai puțin de trei ani în urmă eram liber, fericit şi iubeam o femeie minunată, care mă iubea cum Luna nu mă va iubi niciodată?

— Ştii ce este dragostea, David? a zis Moise încet. Dragostea înseamnă să alegi o soție care să-ți fie partener în viață. Dragostea înseamnă să construieşti o casă împreună, să te trezeşti dimineața, să mergi la muncă, să-ți câştigi existența, să creşti copii – asta e dragostea. Dragostea care îți lipseşte ție e o fantezie în care ți-a fost bine când erai tânăr, după războiul din Italia. Îți lipseşte ceva ce nu ar fi durat nicio zi după eliberarea din armata britanică, ceva ce n-ar fi supraviețuit nici măcar un minut după ce ai fi adus-o pe Isabella la Ierusalim. Trezeşte-te, prietene, fratele meu, nu mai tânji după ceva ce nu a fost niciodată al tău. Fii realist şi acceptă ceea ce ai.

— E uşor pentru tine să spui asta, i-a răspuns David. Ai o soție sănătoasă, care te iubeşte şi te răsfață şi care te aşteaptă cu o masă caldă şi un sărut când te întorci acasă în fiecare zi. Eu ce am? O soție rănită, internată în spital, un copil care creşte fără mamă şi o canapea în camera de zi a socrilor mei. Şi, cel mai rău dintre toate, Moise, cel mai rău dintre toate este că nu văd o soluție pentru situația asta. Nu văd că Luna chiar îşi doreşte să se facă bine. Uneori mi se pare că e mai fericită cu prietenii ei răniți la Hadassa, decât acasă cu mine şi Gabriela.

— *Basta!* i-a spus Moise. Nu vorbi prostii! Cine nu vrea să fie sănătos? Ce, nu vezi cât de mult suferă? Abia se poate mişca.

— Poate că greşesc, a zis David îndurerat, dar de fiecare dată când mergeam să o vizitez, aveam senzația că preferă compania prietenilor ei răniți decât pe a mea.

— David, Luna a petrecut mult timp cu oamenii aceia, în spital. E firesc să se simtă apropiată de ei. Cu siguranță nu

poate fi de ajutor faptul că nenorocitul ăsta de război ți-a distrus relația, dar amândoi, şi tu, şi ea, trebuie să fiți recunoscători că e încă în viață. Ar fi putut fi ucisă, şi atunci ce ai fi făcut tu, văduv cu un copil? Ai o memorie scurtă, prietene. Nu cu mult timp în urmă, aproape ți-ai pierdut nu numai soția, ci şi fiica. Ar trebui să mergi la sinagogă în fiecare zi şi să spui *Birkat Hagomel*, binecuvântarea binefacerii, în loc să te lupți cu fratele tău şi să-ți pierzi slujba.

— Voi căuta un alt loc de muncă.

— Poți veni să lucrezi la poliție. Ei recrutează tot timpul oameni noi.

— Nu e pentru mine, Moise, aş înnebuni dacă aş avea un superior care să-mi spună încontinuu ce să fac. Nu-ți aminteşti de câte ori am avut probleme cu sergentul din armata britanică?

— David, prietene, vei înnebuni şi mai tare dacă nu-ți găseşti o slujbă la care să mergi şi dacă o să stai toată ziua acasă cu Roza. Tu vei înnebuni şi ea te va înnebuni. Între timp, hai să mâncăm, i-a spus Moise. Au aici un jeleu mult mai gustos decât la Tarablus.

* * *

Perioada de austeritate nu aducea deloc veşti bune. David nu şi-a găsit de lucru. Mergea în fiecare zi la biroul de recrutare a forței de muncă şi stătea ore întregi împreună cu ceilalți oameni aflați în căutarea unui serviciu, dar ofertele erau puține. I-a spus femeii de la ghişeu că-şi doreşte o slujbă de birou şi nu este interesat de munca fizică.

Israel Schwartz, prietenul său din armata britanică, îşi găsise de lucru la Şcoala Agricolă înființată în Ein Karem şi l-a invitat să-l viziteze şi să culeagă fructe din livezile încărcate pe care le lăsaseră în urmă arabii. Israel locuia la etajul superior al unei case abandonate.

— Ce zici de palatul meu? l-a întrebat.

— Chiar e un adevărat palat! a încuviințat David. Ai primit totul din partea şcolii agricole?
— Vine la pachet cu locul de muncă. Dacă eşti interesat, ei caută muncitori, pot pune o vorbă bună pentru tine.
— Mi-ar da o casă şi un loc de muncă? Ce-ar trebui să fac?
— Îți găsim noi ceva. Să ştii că e o oportunitate grozavă. Unde ai mai putea găsi şi casă, şi loc de muncă?
— Va trebui să vorbesc cu soția mea, i-a spus David. Dar acum să mergem în livadă.
— Nu e nevoie să mergem nicăieri, i-a spus Israel, e chiar aici, lângă casă.

Au coborât treptele şi au intrat prin poarta arcuită într-o grădină mare, cu vedere la terasele agricole şi la Biserica Vizitării, care se ridica înaltă şi mândră pe cealaltă parte a dealului, cu clopotele sunând tare.
— Dumnezeule! a exclamat David, uită-te la smochinul ăsta, se îndoaie sub greutatea fructelor!
— Ia, ia, bucură-te. Umple-l, i-a spus Israel, întinzându-i un coş mare de paie.

Ca şi cum ar fi fost stăpânit de o forță necunoscută, David a început să culeagă smochine, mâncând câte una pentru fiecare smochină culeasă.
— Sunt atât de gustoase! i-a spus lui Israel.

Vița-de-vie încărcată de struguri se cățăra pe garduri, iar David a cules ciorchini de struguri suculenți, până când coşul s-a umplut cu vârf.
— Uite, umple şi o ladă, i-a spus Israel.
— Ce să fac cu o ladă? a râs David. Cum s-o car până la Ierusalim?
— Te duc eu cu jeepul.
— Lăudat fie Numele Lui, ai şi un jeep, ticălosule? Chiar că te-ai învârtit bine.
— Poți şi tu. Doar hotărăşte-te.

— Eu m-am hotărât. Acum va trebui doar să-mi conving şi soția.
— Vorbeşte cu ea, spune-i ce oportunitate ți s-a ivit.
— Crede-mă, i-a spus el lui Israel, m-ai făcut un om foarte fericit.

Au încărcat lada şi coşul în jeep, iar Israel a pornit motorul. În drum spre Ierusalim, s-au oprit în Cartierul Bait VeGan şi Israel i-a spus lui David:
— Mai am o surpriză pentru tine. Aici e un câmp de cartofi.

David a sărit din jeep şi a început să scoată cartofii din pământ.

Rozei nu-i venea să-şi creadă ochilor când David a intrat pe uşă cu prietenul lui, cu brațele pline de fructe şi cartofi.
— Ce-i asta? a bâiguit entuziasmată. Ai jefuit o bancă?
— Nu, a râs David, fericit să vadă bucuria soacrei lui. Sunt de la Ein Karem şi Bait VeGan.
— Din ceea ce au lăsat arabii în urmă? l-a întrebat ea.

David a dat din cap.
— Lăudat fie Numele Lui, se mai întâmplă şi minuni pe lume.

David nu avusese încă ocazia să stea de vorbă cu Luna, dar, cu cât se gândea mai mult la propunerea lui Israel Schwartz, cu atât îi plăcea mai tare ideea de a se muta la Ein Karem. O vedea ca pe o ocazie de a-şi reconstrui viața într-o casă a lor. Chiar dacă salariul ar fi fost unul modest, ar fi avut mereu la dispoziție fructe şi legume de pe câmp.

Israel Schwartz, la rândul lui, nu a pierdut timpul şi a aranjat ca David să aibă o întâlnire cu directorul Şcolii Agricole.
— Căutăm pe cineva pentru atelierul de tâmplărie al şcolii, i-a spus directorul. Şi înțeleg că ai fost tâmplar înainte de război.
— Aşa este, domnule, am fost. Şi chiar unul bun.

— În acest caz, slujba e a ta, poți începe de mâine. Vei avea, desigur, aceleaşi beneficii ca Israel. Poți să alegi una dintre casele din sat şi să locuieşti acolo cu familia ta, iar noi îți vom oferi un jeep pe care să-l foloseşti în interes de serviciu şi pentru a călători la Ierusalim.

David îşi simțea inima bătând nebuneşte. Era prea frumos pentru a fi adevărat. O casă, un loc de muncă şi un jeep!

— Te vei îndrăgosti de locul ăsta, satul e foarte aproape de Ierusalim, peisajul e uluitor, aerul e curat, iar când sună clopotele bisericii e un vis.

— M-ai convins, i-a spus David, strângându-i mâna. Acum trebuie să merg să-mi conving soția.

David era încântat. Abia aştepta momentul în care îi va spune Lunei că şi-a găsit un loc de muncă şi o casă.

— Vino, te duc eu acasă, i-a spus Israel. Spune-i soției tale că ai bătut palma cu directorul.

După-amiază, când Luna tocmai se pregătea să iasă pentru a-şi vizita din nou prietenii internați în spital, David i-a spus:

— În loc să mergi astăzi la spital, ce-ai spune să ieşim în oraş?

Era foarte surprinsă. Trecuse mult timp de când merseseră ultima dată la cinematograf împreună şi de când soțul ei o invitase să meargă la un matineu.

— Haide, Luna, a îndemnat-o el, nu se întâmplă nimic dacă nu mergi la spital o zi.

— Bine. La Edison rulează *Singing in the Rain*, cu Gene Kelly şi Debbie Reynolds. Aud tot timpul piesa la radio.

Luna era plină de entuziasm când au ieşit din cinematograf.

— Ai văzut cum dansează Gene Kelly? Cum cântă? *Singing in the rain*, a cântat şi ea, imitând paşii de dans ai lui Gene Kelly şi uitând de durerea ei.

David a râs şi a bătut din palme.

— Bravo, Luna!

Aceasta era Luna pe care şi-o amintea, aşa era când o cunoscuse, dezinvoltă, amuzantă, energică. Deşi aveau bani puțini, fusese o idee bună s-o ducă la cinematograf. Va trebui să fumeze mai puțin şi să facă piața pentru Roza, dar merita. Luna era în dispoziția potrivită pentru ce urma să-i spună. Acum o ducea la o cafea şi o prăjitură la Atara, care fusese cafeneaua lor preferată înainte de război. Vremuri bune. Toate acestea păreau acum atât de departe, de parcă s-ar fi întâmplat cu veacuri în urmă, nu acum câțiva ani. Se schimbaseră atât de multe de când băuseră ultima dată cafea la Atara, de când dansaseră tango la Cafeneaua Viena, de când se căsătoriseră la Clubul Menora.

Luna l-a luat de braț şi au traversat Piața Zion, mergând tot înainte, pe strada Ben Yehuda, oprindu-se să se uite la vitrine, până au ajuns la cafenea. Chelnerița Tziona a întâmpinat-o pe Luna ca pe unul dintre clienții obişnuiți ai localului. David era uimit că femeia nu se arăta deloc surprinsă de întoarcerea Lunei, după o absență atât de lungă. Habar n-avea că soția lui venea la cafenea în fiecare zi, pentru a-şi întâlni prietenii de la spital, care îşi reveniseră şi se întorseseră la viețile lor, mulți dintre ei lucrând ca şoferi de taxi în stația de pe strada Lunz, din apropiere. Ca fel ca Gidi Roşcatul, care fusese externat la câteva luni după ea şi devenise imediat dispecer, erau un bastion al veteranilor de război cu handicap. Luna nu-i spusese niciodată lui David că, atunci când mergea să-i viziteze pe răniți, se ducea de fapt la stația de taxiuri, şi nici că la sfârşitul turei lui Gidi, îi împingea scaunul cu rotile până la Cafeneaua Atara, rămânând acolo mult timp cu el şi cu ceilalți, înainte de a se întoarce acasă.

S-au aşezat la una dintre mesele de la etajul al doilea şi au comandat ceai. Ar fi vrut să-i comande un sandvici

fierbinte, după cum îşi amintea că-i place, dar nu avea bani, aşa că s-a bucurat când Luna a vrut doar un ceai.

Cafeneaua era aproape goală în după-amiaza aceea târzie, dar David nu putea ignora faptul că până şi acei puţini clienţi se uitau cu neruşinare la soţia lui. E frumoasă, s-a gândit, faimoasa ei frumuseţe a revenit în forţă, ca şi cum n-ar fi pălit niciodată. Avea chipul luminos, cu pielea albă ca zăpada, şi buzele îi erau date cu ruj roşu. Pe orice altă femeie ar fi putut părea ieftin, dar soţiei lui îi venea minunat. Îi studia degetele lungi, care ţineau ceaşca de ceai, unghiile perfect îngrijite, costumul care îi scotea în evidenţă talia. De sub jachetă se vedea o bluză albă, iar în jurul gâtului îi strălucea şiragul de perle pe care i-l făcuse cadou de logodnă. Era căsătorit cu cea mai frumoasă femeie din Ierusalim, aşa că de ce naiba nu era fericit alături de ea?

— Tu nu bei ceai? l-a trezit Luna din gândurile lui.

A luat o gură de ceai şi a aşezat ceaşca pe masă.

— Luna, a spus el, făcându-şi în cele din urmă curaj să abordeze subiectul, am primit o ofertă de muncă excelentă.

— Chiar aşa? Unde?

— În Ein Karem.

— Satul arab?

— Nu mai sunt arabi acolo, au fugit, şi satul e părăsit acum. Au înfiinţat o şcoală agricolă acolo. Prietenul meu Israel Schwartz lucrează acolo şi mi-a aranjat un interviu.

— Ce fel de slujbă?

— De tâmplar, în atelierul de tâmplărie al şcolii.

— Şi cum vei ajunge la Ein Karem?

— Mi-au oferit o casă acolo.

— O casă în Ein Karem?

— Asta am spus.

— Grozav!

— Grozav? a întrebat el, uimit de reacţia ei.

— Mă bucur pentru tine, a zis Luna. E într-adevăr o oportunitate minunată.
— Şi nu te deranjează să pleci din Ierusalim, pentru a trăi departe de surorile tale şi de părinții tăi?
— Cine a spus ceva despre plecarea din Ierusalim? Pleci tu din Ierusalim, iar eu şi Gabriela rămânem cu părinții mei. Poți veni să ne vezi de Sabat.

Simțea cum se înfurie din ce în ce mai tare. Încă o dată, draga lui soție reuşea să-l umilească.
— Luna, nu crezi că a venit timpul să avem o casă a noastră, doar tu, eu şi copilul?
— În Ein Karem?
— Într-o casă mare, un palat.
— Nici într-un palat, nici în altceva! Ein Karem e la capătul lumii. Ce să fac acolo, singură cu Gabriela, fără tatăl meu, fără surorile mele? Poți merge tu în Ein Karem şi poți lucra acolo. Eu rămân în Ierusalim.

Cu greu a reuşit să-şi stăpânească furia şi să treacă peste jignirea pe care i-o adusese.
— Ai fost internată în spital mult timp, a spus el încet. Ai ieşit în sfârşit şi vreau să trăim într-o casă a noastră, ca orice cuplu normal, iar tu vrei să locuiesc singur în Ein Karem, în timp ce tu stai la părinții tăi? Ar fi mai bine dacă am divorța şi am pune capăt acestei situații!
— Eşti nebun, David, cine vorbeşte despre divorț? Arăt eu a femeie uşoară? De ce să divorțezi? În ziua de astăzi, mulți bărbați muncesc departe de casă pentru a-şi câştiga existența. Nu se găseşte de lucru în Ierusalim, iar ăsta nu e un secret.
— De ce nu vii să vezi şi tu locul? i-a sugerat el, şi abia apoi să te hotărăşti? Israel Schwartz şi soția lui locuiesc acolo, într-un conac cu o curte imensă. Există o mulțime de astfel de case în sat – putem alege. Mi-au promis şi un jeep, aşa că putem veni la Ierusalim oricând doreşti.

— Nici nu se pune problema! Vrei să mă îngropi într-un sat arab abandonat? Vrei să mă despart de familia mea? Ştiu exact ce se va întâmpla. Tu vei lucra, în timp ce eu voi sta singură cu copilul toată ziua. Dacă nu am înnebunit deja, vrei să înnebunesc acum? Cum te poți gândi la aşa ceva? De ce te gândeşti doar la tine?

— Mă gândesc la viitorul nostru, mă gândesc că, dacă nu acceptăm această ofertă, nu vom avea niciodată o casă a noastră.

— Ce fel de bărbat eşti tu, de nu-mi poți oferi o casă? l-a întrebat Luna pe un ton batjocoritor.

David a tăcut. Chiar aşa, ce fel de bărbat era? Un bărbat a cărui soție îl umilea în mod repetat, un bărbat care se supunea tuturor capriciilor nevestei sale. Ar trebui s-o forțeze să meargă cu el. O soție trebuia să-şi urmeze soțul. De ce o întreba? Ar fi trebuit să-i spună şi atât. *Ras bin anaq*, să-l urmeze la Ein Karem, fie ce-o fi!

— Dimineață, i-a zis el, mă duc să-l văd pe directorul şcolii şi să-i spun în felul următor: „Mulțumesc pentru oferta generoasă, dar soția mea nu este interesată”.

— Exact, a răspuns ea, ignorând tonul lui sarcastic. Acum să nu mai vorbim despre asta. A trecut atât de mult de când n-am mai ieşit împreună şi a trebuit să-mi strici buna dispoziție.

Ca de fiecare dată, de altfel, mama a reuşit în cele din urmă să obțină ce-a vrut. Tata a cedat în fața capriciilor ei şi a refuzat oferta de muncă, dar n-a trecut nici măcar o zi din viața mamei mele, în care să nu-i amintească faptul că a ratat şansa vieții sale din cauza ei. Cu trecerea anilor, Ein Karem a devenit un sat de artişti, iar prețurile caselor au crescut. Distanța dintre sat şi Ierusalim s-a scurtat, iar aşezarea a fost anexată oraşului, devenind Cartierul de Nord.

— De ce, de ce am ascultat-o pe mama ta, ca un idiot? spunea din nou şi din nou. De ce n-am acceptat oferta lui Israel Schwartz? Casa lui valorează milioane astăzi, în timp ce eu n-am nimic.

Să locuiască în casa bunicului şi a bunicii devenise insuportabil pentru tatăl meu. Se săturase să doarmă pe canapeaua din sufragerie, uitându-se la bunicul meu, care se scufunda din ce în ce mai adânc în boala lui, ceea ce-l deprima şi mai tare, şi se săturase s-o asculte pe soacra lui, care devenea tot mai enervantă de la o zi la alta şi ale cărei certuri cu Luna erau de nesuportat.

Aveam doi ani şi jumătate când m-au înscris la prestigioasa şcoală Rehavia. Mama pur şi simplu n-a putut suporta gândul de a mă înscrie la cea din Ohel Moshe.

— Vreau tot ce este mai bun pentru fiica mea, i-a spus tatălui meu.

Ce femeie ciudată, s-a gândit tata, nu are nici un pic de grijă de copilă, abia dacă se uită la ea, dar îşi doreşte tot ce este mai bun pentru fată.

Din nou, mama a obținut ce voia. În anii aceia, singurele momente în care stăteam singură cu ea erau când mă ducea şi mă lua de la şcoală. În fiecare dimineață, intram pe poarta de fier, iar mama îşi lua la revedere lângă ficusul cel mare. Într-o încercare disperată de a câştiga puțină atenție din partea ei, făceam scene sfâşietoare de despărțire. Plângeam, mă aruncam la pământ, mă țineam de picioarele ei şi nu-i dădeam drumul; iar mama stătea şi mă privea neputincioasă.

— Încetează! îmi spunea furioasă. Nu mai face astfel de scene.

Cu cât era mai supărată, cu atât țipam mai tare, făcând-o de ruşine în fața celorlalte mame.

— Du-ți fiica la şcoală, i-a spus ea în cele din urmă tatălui meu. Nu am putere pentru scenele ei. Mă umileşte în fața

tuturor mamelor din Rehavia. Copiii din Cartierul Kurd se comportă mai bine decât ea.

Ori de câte ori mama asocia ceva cu Cartierul Kurd era semn că îşi pierduse toată speranța, acesta fiind felul ei de a spune că i-a ajuns până peste cap! Cât mai ura mama mea Cartierul Kurd! Spunea că, înainte să vină kurzii, cu miile lor de copii, se numea Cartierul Zichron Yaakov şi era un cartier sefard. Oricât s-a chinuit tatăl meu s-o facă să înțeleagă că vorbea prostii şi că întotdeauna au trăit kurzi în Cartierul Kurd, n-a reuşit să-i schimbe părerea. În ochii ei, kurzii preluaseră un cartier care aparținuse cândva sefarzilor, aşa cum Mordoh furase magazinul de la bunicul meu.

Vremurile grele i-au forțat în cele din urmă pe bunicul şi pe bunica să părăsească şi casa din Ohel Moshe şi să o vândă. Cu banii obținuți au închiriat două camere în casa familiei Barazani, din Cartierul Kurd, iar noi am trăit cu ce a mai rămas.

Cum a mai plâns mama când ne-am mutat în Cartierul Kurd!

— Aici locuiesc doar oamenii săraci, i-a spus ea tatălui meu.

— Nu e adevărat, i-a răspuns David. Kurzii care trăiesc aici nu sunt deloc săraci; doar sefarzii sunt, iar noi suntem săraci acum.

Mai mult decât ura Cartierul Kurd, mama îi ura pe proprietari – familia Barazani. De când Mordoh, kurdul, îl jefuise pe bunicul Gabriel şi pusese mâna pe magazin contra unei sume mizerabile de cinci sute de lire, toți kurzii erau la fel pentru ea. A dat vina pe Mordoh pentru toate lucrurile rele care i se întâmplaseră familiei de când devenise partenerul bunicului Gabriel.

Din ziua în care familia Armoza s-a mutat în casa familiei Barazani, a început cearta. Roza a suferit cel mai mult,

pentru că ea fusese întotdeauna în relații bune cu vecinii ei, cu excepția perioadei de după uciderea Matildei Franco. Iar acum, cu Barazanii, din fiecare lucru mic se isca o ceartă. Ea spăla curtea pietruită, iar ei se plângeau că a aruncat apa murdară pe partea lor. Doamna Barazani îşi întindea rufele, iar Roza se plângea că îşi atârnă cârpele pe frânghiile ei. Doamna Barazani aprindea un foc sub *tabun*-ul ei şi făcea *kada* tradiționale, pachețele cu brânză şi spanac, iar Roza striga la ea că fumul îi intră în casă prin ferestre. Nu trecea o zi fără să se certe.

— *Dio santo!* a strigat Roza la un moment dat, nici măcar nu ne putem certa ca două femei normale. Ea nu vorbeşte ladino, iar eu nu vorbesc kurdă.

De multe ori o apuca durerea de gât din cauza țipetelor şi trebuia să-i ceară ajutorul Lunei. Şi ea, *mashallah*, ce gură avea! Se ascundeau repede în casă şi închideau şi ferestrele. Barazanii o iubeau pe Gabriela şi, parcă pentru a-i face în ciudă familiei, copila îi iubea şi ea. Ori de câte ori avea ocazia, intra în curtea lor cu maşina verde cu pedale pe care i-o cumpărase David.

— Dacă aud că ai fost iar la kurzi cu maşina, îți rup mâinile şi picioarele! i-a strigat odată Luna Gabrielei.

— Ce ai cu fata? a intervenit David. Ce treabă are ea cu cearta dintre voi? E doar un copil.

— Copil sau nu, fiica mea nu merge de partea kurzilor. Vreau să pui un gard între curtea lor şi casa noastră.

A doua zi, David a adus sârmă şi a ridicat un gard între cele două curți. Domnul Barazani a amenințat că-i dă afară, dar până la urmă şi-a dat seama şi el că gardul care despărțea acum cele două familii era o soluție potrivită.

— Dacă n-ar fi fetița, v-aş arunca pe toți în stradă, a spus el, asigurându-se că are ultimul cuvânt.

— Aşa este, boii ară şi caii mănâncă, a spus Becky, supărată. Şi nu e nimic de făcut. Kurzii mănâncă.

— Ei mănâncă?! i-a răspuns mama supărată. Păi ce, erau bogați când au venit din Kurdistan? Nu aveau o cămaşă-n spate sau pantofi în picioare!

— Şi cum s-au îmbogățit? a întrebat Becky.

— Au găsit bani în Sheikh Badr, a spus Luna şi a izbucnit în râs.

— Înainte să fugă, a zis David, alăturându-se conversației, arabii şi-au ascuns aurul în cutii, au săpat gropi în pământ şi le-au îngropat acolo. Erau siguri că vor câştiga războiul şi că atunci când se va termina îi vor arunca pe evrei în mare şi se vor întoarce în satele lor. Dar am câştigat noi războiul, iar ei, lăudat fie Numele Lui, nu s-au mai întors. Şi kurzii, care erau noii imigranți, au preluat casele abandonate din Sheikh Badr, au găsit cutiile cu aur şi s-au îmbogățit. Au deschis afaceri, măcelării şi prăvălii.

A fost un noroc că unchiul Moise era polițist. Dacă n-ar fi fost el, disputa dintre Armoza şi Barazani nu s-ar fi încheiat niciodată. Într-o zi, s-a îmbrăcat în uniformă, şi-a călcat gradul de sergent pe mânecă, şi-a lustruit insigna de pe şapcă şi a bătut la uşa Barazanilor. În ciuda rugăminților mamei mele, a refuzat să spună vreun cuvânt despre ceea ce se întâmplase în spatele uşii, dar, începând din ziua aceea, certurile au încetat.

Cât despre mine, am continuat să mă furişez în curtea soților Barazani. Îmi plăcea să stau pe genunchii doamnei Barazani, să-mi pun capul pe sânii ei mari şi să adorm.

— Nu eşti fiica mamei tale, îmi spunea ea iar şi iar. Cum a putut o femeie cu o gură ca o hazna să aibă un copil atât de dulce ca tine?

Mama mea, care bătea străzile toată ziua, după cum spunea tatăl meu, nu ştia de vizitele mele la Barazani, iar bunica Roza, dacă ştia, a ales să închidă ochii. Era ocupată cu treburile casei şi cu îngrijirea bunicului meu, care, de la o zi la alta, era tot mai dependent de ea. În sinea ei, era

probabil fericită că cineva avea grijă de mine. Când mă întorceam acasă, ca de obicei, cu caramelul pe care mi-l dăduse domnul Barazani, îmi spunea:

— Ai grijă să nu-i spui mamei tale că ai fost acasă la kurzi, că porneşte un al treilea război mondial.

Tata şi-a găsit în cele din urmă o slujbă la o bancă de pe Calea Jaffa. Eli Cohen cel frumos îi spusese că se căutau funcționari, aşa că s-a dus la un interviu, a primit o ofertă şi a început să lucreze pe post de casier. Într-un final, şi fratele lui, Itzhak, i-a cerut iertare, forțat de mama lor:

— Fiu răzvrătit, i-a spus ea, aşa te comporți cu fratele tău? Tatăl tău, odihnească-se-n pace, se răsuceşte în mormânt din cauza ta! Nu ți-e ruşine!? Cumnata ta tocmai a ieşit din spital, fratele tău are o fetiță de crescut, îşi întreține socrul şi soacra, iar tu îl trimiți acasă fiindcă citea un ziar? Dacă nu-l aduci înapoi, să ieşi din casa mea şi să nu te mai întorci! Nu eşti fiul meu!

Şi Itzhak, care ştia că pentru mama lui cuvântul era mai puternic decât o stâncă, şi-a cerut scuze pentru purtarea sa şi i-a cerut iertare lui David.

— Te iert, i-a spus David, suntem frați de sânge, dar nu mă voi întoarce să lucrez pentru tine.

Am locuit cu bunicul şi bunica în Cartierul Kurd multă vreme după ce mama a fost externată şi şi-a revenit şi după ce tata a început să lucreze la bancă.

— Nu e normal ca tu şi Becky să dormiți în acelaşi pat, iar soțul tău să doarmă pe canapea, i-a spus Rahelica Lunei într-o după-amiază.

— Păi, ce vrei, eu să mă culc cu el şi ea să doarmă lângă noi? E ruşinos!

— Trebuie să te muți din casa tatei şi a mamei. Trebuie să ai o viață a ta.

— Becky se va căsători cu Eli Cohen în curând, iar atunci nu va mai fi nicio problemă, a răspuns Luna.

— Ce aştepți? Ca Becky să se mărite, pentru ca tu să te poți culca cu soțul tău? a strigat Rahelica. Cât timp crezi că va mai răbda David? În cele din urmă, te va da afară şi-şi va găsi o altă femeie.

Condiția pe care mama i-a pus-o tatălui meu a fost una fără echivoc. Dacă părăsesc casa părinților ei, atunci trebuie să se mute aproape de casa Rahelicăi. Era incapabilă să se îndepărteze de familia ei şi era legată de sora ei cu fiecare fibră a ființei sale, fiindcă Rahelica era confidenta ei şi singura care ştia de viața ei secretă, trăită pe la spatele lui David.

În ziua în care Gidi a fost externat din spital, Luna a început să ducă două vieți, împărțindu-şi timpul între el şi soțul ei, fără ca nimeni – cu excepția grupului lor mic de prieteni răniți – să ştie despre asta. Iar prietenii lor au ținut atât de bine secretul relației dintre Gidi şi mama mea, de parcă ar fi fost al lor, încât nu vorbeau despre asta nici măcar între ei.

Luna mergea în fiecare zi la stația de taxiuri şi stătea în cabina dispecerului cu Gidi. Chiar dacă îi distrăgea atenția de la ce avea de făcut, niciunul dintre şoferi n-a îndrăznit să-i spună nimic, aşa că, în cele din urmă, Gidi a fost cel care i-a spus Lunei:

— Nu cred că e potrivit să stai aici cu mine toată ziua.

— De ce? l-a întrebat ea.

— Eşti o femeie căsătorită şi oamenii vor începe să vorbească.

— De ce, nu pot să-mi vizitez prietenii cu care am fost internată în spital?

— Suntem în inima Ierusalimului, oamenii trec pe aici tot timpul, te vor vedea. Nu e bine.

Ea, desigur, a continuat să meargă şi să stea cu Gidi până la sfârşitul programului, după care îi împingea scaunul cu rotile până la Cafeneaua Atara, unde li se

alăturau prietenilor şoferi care ieşeau din ture. Acestea erau cele mai frumoase ore ale ei. În fiecare zi, aştepta momentele pe care putea să le petreacă alături de Gidi şi prietenii ei. Nu-şi putea imagina viața fără orele acelea, departe de familia ei, de soțul ei, de copilul ei, în compania oamenilor care deveniseră a doua sa familie, oamenii cu care simțea o legătură profundă. Nimeni nu putea înțelege, nici măcar Rahelica, pe care o pusese să se jure de o mie de ori că nu va spune niciodată nimic nimănui despre întâlnirile ei secrete.

— Te joci cu focul, a avertizat-o Rahelica.

— Dar nu facem nimic, i-a spus Luna, făcând-o pe nevinovata, stăm pur şi simplu şi râdem cu băieții.

— Dacă David nu ştie că te întâlneşti cu Gidi şi prietenii tăi la Atara înseamnă că e un secret, iar secretele ies la iveală în cele din urmă.

— Nu pot să-i spun, nu-mi va mai da voie să ies.

— Dacă tot ce faci e să stai de vorbă cu băieții, atunci de ce nu ți-ar da voie? Ştii ce înseamnă a înşela, Luna? Este atunci când trădezi încrederea cuiva.

— A înşela înseamnă să te atingă cineva, a răspuns Luna, iar Gidi nu m-a atins niciodată şi nici eu nu l-am atins pe el.

— Nu-ți face griji, va veni şi asta, e doar o chestiune de timp, iar acela va fi sfârşitul tău. Aminteşte-ți ce-ți spun: îți vei distruge viața. David nu te va ierta niciodată pentru ruşinea pe care o vei aduce asupra lui. Te-a aşteptat să ieşi din spital, a stat lângă patul tău, s-a rugat să rămâi în viață, s-a îngrijit de tatăl tău, de mama ta şi de Becky, a avut singur grijă de Gabriela şi aşa îl răsplăteşti?

— Dar ce fac? Tot ce fac e să mă întâlnesc cu prietenii mei din spital.

— Atunci de ce nu-i spui? a întrebat-o Rahelica pe un ton sarcastic.

— Cine nu a fost acolo cu noi nu poate înțelege. Cine nu a trăit groaza cu noi – operațiile, durerea, moartea prietenilor care zăceau lângă noi în salon şi care nu au supraviețuit, frica de propria moarte – nu poate înțelege.

— Îmi fac griji pentru tine, Luna. Povestea asta nu se va termina bine.

— Nu facem nimic din ce nu se cuvine, a insistat Luna.

— Dar în inima ta faci ceva din ce nu se cuvine?

Luna a tăcut mult timp înainte de a răspunde.

— Inima are propriile ei căi. Nu-i pot spune inimii mele cum să simtă.

— Îl iubeşti pe Gidi?

— Cum nu am iubit niciun bărbat în viața mea.

— Doamne ajută-ne, să nu îndrăzneşti să mai laşi vreodată cuvintele astea să-ți iasă din gură. Să nu îndrăzneşti să spui nimănui!

— Ce pot să fac, Rahelica? Mi-a intrat în inimă.

— Şi cum rămâne cu David? Te-ai căsătorit cu David din dragoste. Nimeni nu te-a obligat să te măriți cu el.

— Poate că nu l-am iubit deloc pe David. Poate doar mi-am imaginat că-l iubesc. Poate că mi-am dorit atât de mult să mă căsătoresc, încât m-am convins că-l iubesc. Nu am simțit niciodată cu David ce simt când sunt cu Gidi. Nu mi-a păsat niciodată de David aşa cum îmi pasă de Gidi. De fiecare dată când nu se simte bine, lucrul ăsta mă sperie de moarte. De fiecare dată când intră în spital pentru o nouă procedură, îmi tremură tot corpul până când iese.

— Lunica, draga mea, ce ai de gând să faci?

— Nu-ți face griji, *hermanita*, nu o să-l părăsesc pe David, nu o voi părăsi pe Gabriela. Nu am curajul! Sunt o laşă. Voi rămâne o femeie căsătorită, dar nu-mi poți cere să nu-l mai văd pe Gidi; nu-mi poți interzice să merg în stație, să nu mai stau cu el la Atara. Pentru că, şi dacă o faci, nu te voi asculta şi voi continua să-l văd.

— Chiar nu te atinge?

— Să mă atingă? Mi-aş dori să o facă. Uneori mă mângâie pe cap, alteori mă ține de mână pentru o clipă, niciodată mai mult de o clipă, apoi îşi trage mâna ca şi cum l-ar arde. Eu aş vrea să-l țin în brațe, să-l sărut pe gură, să-i mângâi fața frumoasă, dar nu am curajul. Ştiu că în momentul în care se va întâmpla, voi fi depăşit o limită şi nu va mai fi cale de întoarcere. Aşa că mă abțin, vezi şi tu, mă abțin!

Dar Luna nu ştia cât va mai putea să se abțină, cât va mai putea să se întâlnească cu Gidi, când trupul ei ardea după atingerea lui.

În cele din urmă, el a fost cel care a făcut prima mişcare; într-o după-amiază, după ce i s-a încheiat tura, în timp ce ea îi împingea scaunul cu rotile spre Cafeneaua Atara, aşa cum făcea în fiecare zi. După ce au traversat strada, i-a atins mâna şi i-a spus:

— Opreşte-te.

Ea a făcut-o, iar el a arătat către un mic hotel din apropiere şi i-a spus:

— Hai să mergem acolo.

Fără un cuvânt, a împins scaunul cu rotile spre hotelul care în perioada Mandatului fusese frecventat de soldații britanici şi de fetele lor evreice. Recepționerul stătea într-o cameră mică, la intrare. A ieşit, i-a salutat şi apoi i-a spus Lunei să împingă scaunul cu rotile al lui Gidi într-una dintre camerele de la parter. I-a condus înăuntru, a luat banii, iar Luna a închis uşa în urma lui. Camera era mare. Podeaua era acoperită cu gresie vopsită, iar de tavanul înalt atârna un candelabru alcătuit din patru globuri de sticlă pictate. Draperiile întunecate acopereau ferestrele cu vedere spre stradă, iar cea mai mare parte a încăperii era ocupată de un pat mare de fier, acoperit cu o pilotă groasă de lână. Lângă el se afla o măsuță de toaletă cu o oglindă, care văzuse şi zile mai bune.

— Ajută-mă, i-a spus el, arătându-i patul.

L-a ținut de talie, iar el s-a rezemat de ea şi, cu o forță pe care nu ştia că o are, l-a aşezat pe pat. I-a scos apoi pantofii şi şosetele şi i-a ridicat picioarele paralizate pe pat. Folosindu-şi coatele, el s-a întins, iar ea s-a apropiat de el. S-a întors spre ea, ochii lui albaştri privind în oceanul verde al ochilor ei, şi a început să-i descheie foarte încet rochia, de parcă ar fi avut tot timpul din lume. Emoționată, s-a întins lângă el şi a închis ochii strâns, în timp ce el îi dădea rochia jos, lăsând-o în camizolul ei de mătase albă.

— Uită-te la mine, i-a şoptit el.

A deschis ochii şi, în clipa în care i-a întâlnit privirea, o flacără s-a aprins în inima ei. Mâinile lui au trecut peste liniile trupului ei, degetele i-au mângâiat fața cu tandrețe, coborând pe gâtul ei lung şi trecând şerpuitor peste sfârcurile ei. S-a cutremurat în timp ce o mângâia prin hainele de mătase şi a simțit un val de căldură între coapse, un sentiment de plăcere pe care nu-l simțise niciodată cu David.

— Scoate-ți camizolul, i-a şoptit el, iar ea s-a făcut mică.

Doamne, cum să stea acolo, goală, în fața lui? Cum să-şi arate cicatricea care îi desfigurase corpul?

— Nu fi timidă, i-a spus. Uite, am o cicatrice la fel ca a ta. Pune mâna să simți.

I-a luat mâna şi i-a trecut-o de-a lungul cicatricii.

— Acum lasă-mă s-o ating pe a ta, i-a şoptit.

Şi-a lipit corpul de al ei şi şi-a pus buzele pe cicatricea care îi traversa trupul, sărutând-o pe toată lungimea ei. Simțea cum buzele lui o vindecă, cum cu fiecare sărut cicatricea se retrage şi corpul ei redevine la fel de întreg ca înainte. L-a tras spre ea, împingându-şi trupul în al lui, de parcă ar fi vrut să se lase cuprinsă de el, strângându-l ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu-l piardă.

— Poți simți, a întrebat el în şoaptă, poți simți pielea ta atingând pielea mea?

— Te iubesc, i-a şoptit ea înapoi.

— Te iubesc mai mult decât îmi iubesc viața, i-a promis el. Întoarce-te, i-a spus, iar ea s-a întors cu spatele.

I-a desfăcut sutienul şi i l-a dat jos, iar ea s-a întors spre el goală, cu sânii ei perfecți dezvăluiți în fața lui. Şi-a scos şi restul lenjeriei şi s-a întins lângă el, fără a încerca să-şi ascundă goliciunea.

Tânărului i se tăiase respirația la vederea frumuseții ei.

— Vino mai aproape, i-a spus.

S-a tras aproape de el, iar Gidi i-a cuprins fața în palme, fără a-şi lua ochii de la ea. A tras-o spre buzele lui şi a sărutat-o cum nu mai fusese sărutată niciodată. Mâinile lui i-au străbătut trupul, mângâindu-i talia şi sânii, iar ea a simțit că va muri de plăcere. I-a luat sfârcurile în gură, sărutându-le, iar apoi a început să le sugă ca un copil. L-a mângâiat pe cap, apucându-l de păr, rugându-se să nu se oprească. A desfătat-o cu gura lui mult timp, mişcându-se peste ea atât cât îi permitea corpul. Nu-i venea să creadă că ceea ce aude sunt propriile ei gemete, pe care nu le putea controla. Tânjea ca el s-o atingă acolo, în locul în care ura să fie atinsă de David. Ardea ca şi cum un foc s-ar fi aprins înăuntrul ei şi nu i-a venit să creadă când i-a luat mâna şi i-a ghidat-o între picioarele ei. El îşi mişca degetele înăuntrul ei, mâinile lui înecându-se în nectarul trupului ei, iar ea a început să tremure, gemând ca un animal şi scâncind ca un copil. Apoi a simțit că-i înțepeneşte spatele şi inima a început să-i bată sălbatic, aproape sărindu-i afară din piept. A strigat ca o nebună şi doar îmbrățişarea lui puternică i-a putut potoli tremurul trupului. Dumnezeule mare, s-a gândit, ce a fost asta? Nu simțise niciodată o astfel de senzație şi cu greu a reuşit să-şi recapete suflarea.

Zăceau în tăcere unul lângă altul, iar Luna plângea încet. Dintre toate locurile din lume, aici îşi dorea să fie, singură cu el. Lumea de afară nu mai exista. Tot ce se întâmpla în afara camerei de hotel nu avea nicio legătură cu ei: nici stația de taxiuri din apropiere, nici prietenii lor de la spital, nici David, nici Gabriela, nici Rahelica, nici Becky, nici mama, nici măcar tatăl ei. Ar fi vrut ca momentul acela să dureze pentru totdeauna.

A deschis ochii şi l-a descoperit privind-o.

— De cât timp te uiți la mine? l-a întrebat zâmbind.

— De la începutul lumii, i-a răspuns el.

— Nu am simțit aşa ceva niciodată până acum. Nu am fost niciodată atât de fericită.

— Nici eu, i-a spus el.

— Vreau să-ți fac şi eu tot ce mi-ai făcut tu, vreau să simți ceea ce am simțit eu, a şoptit ea.

— Nu se poate, iubirea mea, eu nu voi mai simți niciodată ce simți tu, nu pot simți nimic acolo jos.

I-a luat mâna şi i-a ghidat-o spre sexul lui flasc.

— Dar simt aici, a zis, şi i-a pus mâna pe pieptul lui. Aici simt cum n-am mai simțit niciodată până acum. Te iubesc, Luna. Te iubesc, lumina vieții mele.

— Şi eu te iubesc. Niciodată nu am iubit pe nimeni aşa cum te iubesc pe tine şi niciodată nu voi mai iubi aşa.

A sărutat-o iar şi iar, cu lacrimile, mâinile şi inimile amestecându-li-se. Era plină de dragoste. Dumnezeule, nu lăsa să se termine, nu lăsa să se termine vreodată, se gândea ea.

Împărțită între două lumi, viața Lunei trecea de la timpul petrecut cu Gidi la viața ei obişnuită, cu soțul, fiica şi familia extinsă. Nu putea să evite treburile zilnice, ba chiar devenise gospodina perfectă, transformând garsoniera în care se mutaseră într-o adevărată bijuterie, având grijă de obiectele mici şi mari, de la mobilier şi până la fața de masă

din dantelă pe care o pusese pe masa folosită pentru cinele în familie şi pentru oaspeți. Pe balcon avea ghivece cu muşcate albe şi roşii, cactuşi de diferite tipuri şi panseluțe. Treptat, a adus din ce în ce mai multe ghivece, până când nu mai era loc pe partea lor şi trecuse şi pe partea vecinilor, spre încântarea acestora. Pentru a extinde spațiul de locuit, a pus o măsuță şi câteva scaune pe balcon, iar pe masă a aşezat lumânări şi un ghiveci.

— Apartamentul Lunei arată ca o bombonieră, au râs surorile ei. La fel ca ea.

Pe măsură ce relația ei cu Gidi a devenit din ce în ce mai profundă, Luna a făcut tot posibilul să fie o soție bună pentru soțul ei şi o mamă şi mai bună pentru Gabriela, deşi îi era foarte greu. Aproape tot ce făcea copila şi aproape fiecare propoziție pe care o rostea soțul ei o înfuriau. În cazul lui David, îşi muşca limba şi trecea cu vederea, dar cu Gabriela era mult mai dificil.

— Nu înțelegi că, atunci când eşti furioasă din cauza ei, te enervează şi mai mult, numai de ciudă? i-a spus David. Trebuie să-i vorbeşti cu blândețe, din inimă, să-i arăți c-o iubeşti. Doar aşa se va comporta frumos. Dacă vei continua să țipi la ea, totul se va înrăutăți.

— Dar ea începe, s-a plâns Luna. Nici măcar nu apuc să intru în casă şi deja mă enervează.

— Ea începe? Tu auzi ce spui? Unde ți-e capul, Luna? Cine e copilul aici, tu sau Gabriela? Vrea atenție de la tine, vrea să o vezi. Face tot ce poate pentru a te enerva, pentru că este singurul mod în care îți atrage atenția.

— Vrei să spui că n-o văd? Cine o duce la şcoală în fiecare dimineață? Cine o îmbracă, cine îi perie părul şi o hrăneşte?

— Şi cine îi face baie în fiecare seară, şi cine o culcă? Tu? a întrebat-o el, ridicând vocea. Când i-ai cântat un cântec de leagăn înainte de culcare? Când i-ai spus o poveste înainte

de culcare? Nu vorbi prostii. Copila urlă ca s-o vezi, iar tu, *nada*!

Conversația cu David a deprimat-o. Era adevărat ce-i spunea. Făcea tot ce-i stătea în puteri ca să fie cât mai puțin timp în preajma copilei. De fapt, deseori era ocupată să găsească un aranjament alternativ pentru Gabriela. O mituia pe Becky s-o ia de la şcoală şi s-o ducă la casa părinților lor, ca să poată alerga la Gidi. Avea întotdeauna grijă să se întoarcă la timp, s-o ia pe Gabriela înainte ca David să ajungă acasă de la bancă, la fel cum se asigura că e acasă la amiază, cu o masă caldă, când el lua pauza de prânz. Alteori se întâlneau la prânz la casa părinților ei, iar uneori îl lua de la bancă şi mergeau împreună să mănânce humus la Taami. După prânz, David trăgea un pui de somn şi se întorcea la birou. Deşi număra minutele până când Gidi urma să termine tura şi aveau să se întâlnească în camera lor obişnuită, la hotel, nu pleca niciodată de acasă înaintea lui David. Aştepta răbdătoare ca soțul ei să-şi termine pauza de prânz şi abia după aceea se pregătea pentru iubirea vieții ei.

Avea un ritual pe care-l practica cu sfințenie: mai întâi îşi spăla trupul cu un prosop umed, apoi se usca cu un prosop uscat. Când termina, se dădea cu parfumul din sticla de cristal care stătea pe măsuța de toaletă, o dată sau de două ori, dar nu mai mult, pentru a nu exagera; apoi, se îmbrăca cu unul dintre halatele ei de mătase şi mergea la sertarul în care îşi ținea lenjeria de mătase, unde pusese crenguțe de iasomie uscată şi lavandă în săculețele de muselină pe care le cususe ea însăşi. Cu degetele ei delicate şi îngrijite, scotea un set de lenjerie intimă, sutien şi camizol, şi le punea unul lângă altul pe pat. Din sertarul pentru ciorapi alegea o pereche fină şi o punea lângă lenjerie. Îşi făcea timp să-şi maseze încet picioarele cu cremă, până când aceasta era complet absorbită şi pielea se înmuia, apoi stătea în fața

oglinzii şi începea să se machieze. După ce se privea în oglindă din nou şi din nou, mulțumită de rezultat, începea să se îmbrace. Îşi trăgea cu atenție ciorapii pe picior, asigurându-se că dunga trece exact pe la mijlocul gambei şi, ferească Sfântul, nu devia un milimetru la dreapta sau la stânga. Îşi punea portjartierul delicat din dantelă şi închidea clemele de pe partea de sus a ciorapului, având grijă să nu-şi ciupească, Doamne fereşte, carnea coapselor. După ce se asigura că ciorapii erau aşezați perfect, îşi punea camizolul din mătase, iar apoi venea cea mai dificilă sarcină dintre toate: să aleagă rochia potrivită. Încerca o rochie, o arunca, încerca alta şi o scotea. Trecea prin toată garderoba, până când, în sfârşit, era mulțumită de alegerea ei. Odată ce era îmbrăcată, se aşeza din nou în fața oglinzii şi se dădea cu ruj. Aceasta era întotdeauna ultima verigă a lanțului. După încă un strop de parfum, pleca.

Mergea hotărâtă pe Calea Jaffa. Ar fi fost mai uşor să ia autobuzul Hamekasher, care parcurgea toată lungimea străzii, până la Piața Zion, nu departe de hotel, dar Lunei nu-i plăcea să stea într-un autobuz aglomerat, înghesuită cu oameni străini. Până să-şi termine Gidi tura, avea timp să se uite la vitrinele magazinelor de pe Calea Jaffa şi să verifice listele publicate de cinematografele Eden şi Zion, pentru a vedea ce rulează şi ce urma în curând. Timpul trecea încet, prea încet.

Ar fi putut să meargă până la stația de taxiuri şi să-l aştepte acolo, dar în ultimul timp Luna evitase pe cât posibil să meargă în locul acela. Avea încredere în prietenii ei şoferi, dar, din moment ce ea şi Gidi erau de-acum amanți, se simțea oarecum inconfortabil în preajma lor.

Ştia că relația lor era interzisă şi că, dacă soțul ei ar afla despre asta, ar da-o afară din casă, pentru că aducea ruşine asupra familiei. Nicio femeie pe care o cunoştea, nici din cercurile ei apropiate, nici din cele îndepărtate, nu divorțase.

Singura divorțată despre care auzise vreodată era Vera, o unguroaică foarte frumoasă, care lucra cu David la bancă şi creştea singură doi copii.

În acelaşi timp, Luna nici măcar nu se gândea să pună capăt aventurii ei cu Gidi. Era singurul lucru bun din viața ei, lumea perfectă în care locuia în fiecare după-amiază. Doar el şi ea într-o cameră cu obloane trase, în lumina slabă a unei singure lămpi. Nici măcar zgomotul străzii aglomerate de afară nu trecea prin pereți. Tot ce se auzea erau şoaptele lor, sunetul respirației lor liniştite şi bătăile inimilor lor.

Luna nu se mai sătura de mângâierea mâinilor şi a buzelor lui Gidi, de compania lui. O vedea aşa cum nimeni altcineva nu o mai văzuse înainte. Toată, înăuntru şi în afară, şi a fost singurul care nu a judecat-o, singurul care a înțeles cine era cu adevărat. Vorbeau despre orice, mai puțin despre cealaltă viață a ei.

Oricând încerca să-i povestească despre ce se întâmplă în casa ei, îi punea uşor un deget pe buze şi îi spunea:

— Acum suntem doar tu şi cu mine, nu ai altă viață în momentul ăsta. Altă viață nu am nici eu. Suntem doar tu şi cu mine, iar ea tăcea imediat.

Luna iubea senzația de a fi izolați într-o bulă, deşi uneori simțea nevoia să-i povestească necazurile pe care i le făcea Gabriela, pentru că numai Gidi ar înțelege că se simte neputincioasă, că nu ştie cum să fie mama fiicei ei. La urma urmei, nici nu avusese timp să fie mamă. Cât a fost rănită, a părăsit-o pe Gabriela, iar când s-a întors acasă, a găsit o fetiță mare, ataşată de tatăl ei, de Becky, Rahelica, Roza şi Gabriel. Luna era singura pe care copila nu o dorea. Nu fusese acolo când Gabriela învățase să stea în picioare, nu o ținuse de mână când învățase să meargă, nu fusese de față când Gabriela începuse să spună primele cuvinte. Era ca şi cum ar fi dat naştere unui copil de doi ani şi nu putea depăşi prăpastia acestui răstimp. *Dio mio*, ar fi vrut să

discute cu Gidi despre asta, cât de mult ar fi vrut să poată! Dar Gidi era hotărât, refuzând să le permită celorlalți să pătrundă în camera de hotel pe care o închiriau cu ora. Nici soțul ei, nici copilul ei, nici surorile ei, nici măcar prietenii lor din spital nu aveau voie să intre acolo. Ori de câte ori îl pomenea pe unul dintre ei, îi tăia vorba scurt şi îi spunea:

— Doar tu şi cu mine, îți aminteşti?

Dar era un lucru despre care Luna a trebuit să-i vorbească, trebuia să-i spună că se culcă cu soțul ei. Multe săptămâni după ce s-au mutat în casa lor şi au dormit în acelaşi pat, care în timpul zilei era pliat şi ascuns în spatele unei perdele, pentru a le oferi mai mult spațiu, David nu a atins-o. În fiecare noapte îşi spuneau noapte bună, se întorceau cu spatele unul la celălalt şi adormeau. Până când, într-o noapte, fără niciun avertisment, s-a lipit de spinarea ei. Corpul ei s-a încordat, dar nu s-a mişcat. I-a ridicat cămaşa de noapte şi a început să-i mângâie coapsele, iar ea, care nu voia să prelungească momentul, s-a întors pe spate şi l-a lăsat să-i dea jos lenjeria, să-i desfacă picioarele şi s-o pătrundă. A închis ochii, încercând să se detaşeze de ceea ce se întâmpla. Brațele îi rămăseseră de-o parte şi de alta a trupului, cu pumnii strânşi involuntar. Când şi-a conştientizat poziția, şi-a pus mâinile pe spatele lui şi le-a mişcat de-a lungul trupului lui, de parcă ar fi fost mâinile unei alte femei, care zăcea acolo, sub corpul soțului său. Din fericire pentru ea, el a atins repede punctul culminant, a sărutat-o uşor şi a adormit.

Stătea întinsă lângă el în tăcere. Trupul tocmai îi fusese pângărit de soțul ei, un străin pentru ea, de parcă nici n-ar fi fost tatăl fiicei sale. Nu voia să se culce cu el, dar ştia că, aşa cum o ducea pe Gabriela la şcoală, spăla rufe, vase, gătea prânzul şi cina, trebuia să facă şi asta cu el. S-a ridicat din pat, s-a dus în bucătărie şi şi-a spălat coapsele cu un prosop umed, aşa cum făcea şi la începutul căsătoriei

lor. Nu suferea, nu era îndurerată, nu avea regrete. Nici măcar nu simțea că-l trădează pe Gidi, nu simțea nimic.

A doua zi, când s-au întâlnit în camera lor de hotel, Luna i-a spus. Nu-şi dorea ca între ei să se strecoare secrete şi minciuni. Voia ca relația ei cu Gidi să fie la fel de pură şi curată, aşa cum era dragostea dintre ei. Spre surprinderea ei, el a ținut-o strâns la piept şi i-a spus:

— E foarte bine, draga mea. Doar nu-mi mai spune, bine?

Ea a dat din cap şi nu i-a mai spus niciodată. Dacă era gelos, n-a arătat-o în niciun fel. Pur şi simplu nu a vrut să audă şi nu a vrut să ştie.

Luna ar fi vrut să-i explice că felul în care ea şi el făceau dragoste era singurul mod în care îi plăcea: un sărut, o atingere, o mângâiere, un cuvânt, o privire, bătăile accelerate ale inimii, senzația buzelor lui pe trupul ei, pielea lui atingând-o pe a ei, sufletul ei în al lui. Ar fi vrut să-i spună că nu are nevoie s-o penetreze aşa cum o făcea soțul ei. Nu-i plăcea deloc aşa. Ar fi vrut să jure pe viața ei şi a lui că acesta era adevărul curat. Dar Luna îl cunoştea pe Gidi aşa cum se cunoştea pe ea însăşi. Ştia că suferea din cauza pierderii putinței lui de a fi bărbat şi ştia că, orice i-ar spune, îl va răni şi mai mult. Voi continua să-l iubesc, a decis ea, îl voi iubi până în ziua în care voi muri, aşa cum nicio femeie din lume nu a iubit vreodată un bărbat şi, cu puterea iubirii mele, va învinge durerea. A jurat să-l protejeze pe Gidi, să aibă grijă de el, să-l facă să se simtă bărbat, fiindcă pentru ea el era un bărbat între bărbați.

La nouă luni după ce s-a culcat cu David, s-a născut Roni, numit după Aharon, tatăl lui David. Când a aflat că e însărcinată, Luna a izbucnit în lacrimi. Nu ştia cum va primi Gidi vestea. Dar, spre uimirea ei, a sărutat-o pe burtică şi a felicitat-o. L-a îmbrățişat şi s-a lipit de el ca o fetiță care îşi îmbrățişează tatăl, pentru a o apăra de lume. O accepta aşa cum era, accepta viața, nu-i cerea să-şi părăsească soțul, nu

o întreba niciodată de relația cu David. Era fericit să o aibă şi era gata s-o aibă oricum, chiar şi însărcinată.

10

După ce a murit mama, am fugit în Londra mohorâtă, departe de chinul familiei mele. Frământările Rahelicăi şi ale lui Becky erau nesfârşite, furia față de tatăl meu era incontrolabilă, treceam de la un serviciu mizerabil la altul şi locuiam cu Amnon, care mă iubea, dar pentru care nu exista niciun pic de loc în inima mea. Dacă ar fi fost după mine, m-aş fi urcat într-un avion şi aş fi dispărut fără urmă, lăsând în spate durerea, furia şi povara pe care o simțeam pe umerii mei, pusă de mâinile tatălui meu şi ale mătuşilor mele, care din iubire aproape mă sufocau. La început am fugit doar până la Tel Aviv, dar s-a dovedit că Tel Avivul nu era suficient de departe. A trebuit să mă mut într-un loc în care să nu primesc telefoane zilnice de la Rahelica sau de la Becky, într-un loc în care tata să nu apară pe neaşteptate şi să-mi zguduie lumea. Dar nici măcar eu n-am îndrăznit să fac un asemenea gest în familia noastră, să plec fără să-mi iau rămas-bun.

Şi acum, după ce Amnon a fugit de mine şi a plecat în India pentru a-şi îngriji inima frântă, sunt în Londra şi stau într-un bar din plin de bețivi, duhnind a fum de țigară,

înconjurată de oameni care vorbesc cu mine şi pe care nici nu-i aud, fumând ca un şarpe şi bând bere, numai să nu mă mai gândesc, să nu mai simt.

Când a murit mama, nu am jelit, nu am plâns, nu m-a durut, dar am fost furioasă. Eram teribil de supărată pe mama mea, care mă părăsise înainte ca eu să pot face pace cu ea, şi pe tatăl meu, care înainte să treacă un an de la moartea ei, o adusese deja în casă pe Vera, iubita lui unguroaică, şi pe copiii acesteia. Femeia care aproape a făcut-o pe mama să divorțeze de tatăl meu dormea acum în patul ei, gătea în bucătăria ei şi îi uda plantele de pe acoperiş.

Dar nu am aşteptat ca Vera să se mute cu tatăl meu pentru a fugi la Tel Aviv. Chiar înainte de încheierea stagiului militar, am închiriat o cameră în apartamentul cel mare al lui Amnon de pe bulevardul Motzkin, din spatele secției de poliție de pe strada Dizengoff, moştenit de la bunica lui. Era singurul meu prieten din Tel Aviv. M-am instalat într-o cămăruță cu un pat, o masă şi un dulap şi rareori m-am mai dus în vizită la Ierusalim. Am petrecut chiar şi Sederul de Paşte cu Amnon şi alți câțiva refugiați din familiile lor. L-am numit „Sederul orfanilor”. Fiecare avea propriile motive pentru a nu fi împreună cu familia. Le-am spus tatălui şi mătuşilor mele că sunt de serviciu la baza militară, dar adevărul era că n-aş fi putut suporta un Seder fără mama. Nu mi-aş fi putut imagina seara de Seder fără competiția anuală dintre cele trei surori Armoza – care dintre ele făcea cel mai bun *haroset*. Mama renunțase acum la cursă şi ştiam că nu ar mai fi fost la fel de interesant fără ea.

După încheierea stagiului militar, am schimbat o mulțime de locuri de muncă. Am fost chelneriță şi am fost concediată, am fost dansatoare la discoteca Tiffany, de lângă hotelul Dan, am fost figurantă în scena mulțimii din filmul

Canal Blaumilch, turnat la Studiourile Herzliya, am fost secretara unui producător de film bătrân, care încerca să mă atingă ori de câte ori avea ocazia. Am făcut toate astea cu un singur scop în minte: să economisesc destui bani pentru a scăpa naibii din Israel şi pentru a pleca la Londra, centrul lumii, oraşul trupelor Beatles şi Rolling Stones, Pink Floyd, Cat Stevens şi Marianne Faithfull, plin de sex, droguri, rock'n'roll şi *Lucy in the Sky with Diamonds*. De fiecare dată când aveam o sumă decentă de bani, alergam la agenția de turism de pe strada Frishman şi îmi depuneam economiile într-un cont, ca să-mi pot cumpăra în cele din urmă biletul de avion.

Când am început să mă gândesc la alergătura mea zilnică, de la o slujbă temporară la alta, mi-am dat seama că eram într-o fugă continuă. Fugeam de tot ce îmi era familiar, de toți cei care mă cunoşteau, fugeam ca să-mi uit vechea lume şi să mă adaptez la una nouă: o lume fără mama, cu un tată incapabil să rămână singur chiar şi preț de o secundă şi care adusese deja o femeie nouă în casa noastră, cu mătuşi a căror durere era atât de apăsătoare, încât mă făcea să-mi doresc să urlu, şi cu un frate mai mic pe care îl lăsasem în urmă, ca să mă descurc singură. Dar ce aş fi putut face? N-aş fi putut să-i alin şi lui durerea, cum n-aş fi putut alina nici durerea Rahelicăi şi a lui Becky, care mă imploraseră să nu mă întorc la Tel Aviv.

— Abia ne-am despărțit de mama ta şi deja pleci, s-a plâns Becky.

— Mama mea e moartă, am spus, ca de fiecare dată când cineva o pomenea. Eu nu sunt moartă, doar plec, nu e sfârşitul lumii.

Tata nu mi-a cerut să rămân. M-a îmbrățişat, mi-a strecurat nişte bani în buzunar, pentru a avea de unde începe, şi m-a făcut să-i promit că voi cere ajutor dacă voi avea nevoie. Când nu m-am întors acasă după armată, a

strâns din dinți, s-a înfuriat şi a acceptat neputincios decizia mea, care l-a durut foarte tare. Chiar şi fără Vera, femeia lui nouă-veche, oricum nu voiam să locuiesc în Ierusalim. De când eram mică şi le vizitam pe bunica Mercada şi pe mătuşa Allegra pe Bulevardul Rothschild din Tel Aviv, hotărâsem că, de îndată ce voi fi pe picioarele mele, voi locui în Tel Aviv. I-am spus tatălui meu, am încercat să-i explic, dar el nu era pregătit să asculte. A fost rănit de decizia mea şi nu a venit niciodată să mă viziteze.

Rahelica şi Becky l-au adus pe Roni în vizită la Tel Aviv, aducând cu ele o mulțime de oale pline cu mâncare. Au adus coşuri cu legume de la Ierusalim, de parcă n-ar fi existat piețe în Tel Aviv, şi *borekas*, şi *bizcochos* coapte special pentru mine. Din momentul în care a păşit în cameră, Rahelica s-a şi pus pe făcut curățenie. Becky a pus oalele în frigider şi a făcut o salată proaspătă, şi numai când au fost sigure că am destulă mâncare pentru o lună şi după ce au stat cu mine şi s-au asigurat că am o slujbă şi prieteni, convingându-se că nu sunt singură, *miskenica*, şi că există cineva cu care să împart mâncarea pe care mi-au gătit-o, s-au întors la Ierusalim. Dar nu înainte ca fiecare să-mi dea pe ascuns nişte bani, fără ca cealaltă soră să vadă cât mi-a dat, şi m-au făcut să jur că, dacă nu am, ferească Sfântul, să nu-mi fie ruşine să cer.

— Mai întâi vii la noi, a spus Rahelica, nu trebuie să ceri de la străini, ferească Sfântul. Suntem primele pe care le suni, să ții minte asta!

Le-am condus la uşă şi m-au copleşit cu îmbrățişări şi sărutări, cât să nu-mi lipsească, dacă din întâmplare, ferească Sfântul, nu sunt sărutată sau îmbrățişată până data viitoare când ne vom întâlni. Şi chiar înainte să închid uşa, când ele erau deja pe holul blocului, Rahelica s-a întors şi mi-a şoptit la ureche:

— Gabriela mea, nu crezi că e timpul să faci pace cu tatăl tău? Ştii cât de trist e din cauza ta? Nici nu doarme.

— Ba doarme foarte bine, a izbucnit Becky din spatele ei. Doarme cu unguroaica aia a lui în patul surorii mele Luna şi nu are pic de ruşine.

— *Basta!* a zis Rahelica, nu mai pune paie pe foc. David e bărbat, aşa e cu bărbații, ei îşi văd de viață.

— Din partea mea, Gabriela, poți să nu mai vorbeşti cu el pentru tot restul vieții, a spus Becky. Nici eu nu vorbesc cu el. Ar trebui să-i fie ruşine!

— Mătuşă Rahelica, am întrebat-o pe mătuşa mea cea amabilă şi mereu atentă, nu eşti supărată pe tatăl meu că a adus-o pe femeia aia în casa mamei mele?

— Sigur că sunt supărată pe el, dar ce e de făcut? Mama ta nu se întoarce acasă, tatăl tău are nevoie de o nouă soție şi poate că Roni are nevoie de o mamă.

— O mamă!? a explodat Becky. Tu auzi ce spui?! Ce, Roni e copil mic? A crescut deja, în curând va pleca în armată. Ne are pe tine şi pe mine, mulțumesc lui Dumnezeu! N-are nevoie de o mamă nouă.

— Are nevoie de un tată care să fie un om bun, am spus eu încet, care să nu-şi aducă curva unguroaică în casa noastră.

— Taci, taci, scumpo, nu blestema, a spus Rahelica.

— Nu există un alt cuvânt potrivit pentru unguroaică, a intervenit Becky. Doar ăsta! Sper să-i fie dat să... De fiecare dată când mă gândesc la David, mă supăr. Cum să nu-i fie ruşine de el, cum a putut să-i facă aşa ceva Lunei?

— Nu mă lăsa să spun lucruri pe care le voi regreta, a zis Rahelica încet.

— Cel mai bine ar fi să nu deschizi gura, soră. Sper, de dragul tău, că Luna nu te aude acum.

— Despre ce vorbiți? le-am întrebat confuză. Ce n-ar vrea mama să audă?

Ce cuvânt rău ar avea de spus Rahelica despre mama mea, sora ei iubită, mai ales acum, după moartea sa, când amândouă o transformaseră într-o sfântă?

— Nimic, sora mea vorbeşte prostii, a spus Becky. Ignoră ce zice, totul e din pricina durerii. Şi tu, Gabriela dragă, ai grijă de tine şi sună-ne, şi nu uita: orice ai nevoie, orice, noi suntem aici pentru tine. Aminteşte-ți, Gabriela, dacă se întâmplă ceva, ferească Sfântul, primul lucru pe care-l faci e să pui mâna pe telefon şi să ne suni.

Eu mi-am văzut de viață. Muncă, petreceri, droguri, sex. Dacă mătuşile mele ar fi ştiut chiar şi cel mai mic amănunt despre stilul meu de viață, dacă tatăl meu ar fi ştiut... dar nu ştiau. N-am ținut legătura cu tatăl meu, iar când îmi sunam mătuşile, o dată pe săptămână, aşa cum le promisesem, le spuneam ce voiau să audă: că totul e în regulă.

Într-o zi, în timp ce stăteam în apartament cu Amnon şi alți câțiva prieteni şi rulam cuie, s-a auzit soneria.

Amnon s-a dus la uşă şi s-a uitat pe vizor.

— Polițişti! a strigat, cuprins de panică.

Am încercat să scăpăm imediat de toate accesoriile suspecte, pe unele le-am aruncat în toaletă, pe altele le-am aruncat în curte. Toți prietenii noştri au sărit peste balustrada balconului de la parter şi au fugit prin curtea din spate, lăsându-ne pe mine şi pe Amnon să ne ocupăm de vizitatorii noştri.

Când am deschis uşa şi l-am văzut pe polițist stând în picioare în pragul uşii, am izbucnit într-un hohot de râs isteric. Unchiul Moise, în uniforma lui de polițist, venise în vizită cu tata. Aproape că m-am sufocat în clipa în care i-am invitat să intre, ignorând expresia uluită a lui Amnon, care fugise în camera lui şi încuiase uşa.

— Ce e aşa amuzant? a întrebat unchiul Moise în timp ce intra după tata în camera dezordonată.

— Niciun salut pentru tatăl tău? a întrebat tata. Niciun sărut?

L-am sărutat pe obraz.

— Mai eşti supărată? m-a întrebat el.

— Nu vreau să vorbesc despre asta, i-am spus şi m-am îndepărtat de el, evitându-i brațele întinse.

— Nu e frumos, Gabriela, mi-a atras atenția unchiul Moise.

— Ți-ai adus ajutoare? l-am întrebat pe tata pe un ton glacial. Nu poți să te descurci singur cu mine?

— Nu, Gabriela, nu pot să mă descurc singur cu tine, nu te mai recunosc. Fiica mea s-a pierdut şi nu o găsesc. Eşti o străină, nu te mai cunosc.

— Dacă sunt o străină, atunci ce cauți aici?

— Chiar nu ştiu. Hai, Moise, hai să mergem, a spus tatăl meu şi s-a întors să plece.

— Stai puțin, l-a oprit Moise. Îți dai afară propriul tată?

— Nu dau afară pe nimeni. Dacă vrea să plece, poate s-o facă.

— Tatăl tău şi-a călcat pe suflet şi a venit de la Ierusalim să te vadă, m-a mustrat Moise. I-a fost dor de tine. Spune-i, David, spune-i, nu-ți fie ruşine.

— Nu mi-e ruşine, a zis tatăl meu. Nu e nicio ruşine ca unui tată să-i fie dor de fiica lui. Nu pot dormi noaptea din cauza ta, a continuat el îndurerat. Ştiu că eşti supărată pe mine, Gabriela, dar te rog, înainte de a mă întrerupe, ascultă ce am de spus.

— Nu vreau să aud, am zis eu, ridicând tonul, nu vreau să aud nimic.

— Am venit de la Ierusalim special ca să stau de vorbă cu tine şi, fie că-ți place sau nu, mă vei asculta!

— Nu! Nu! am strigat şi mi-am acoperit urechile cu mâinile. Nu vreau să aud, lasă-mă în pace!

Eram în pragul isteriei.

—Întoarce-te la iubita ta unguroaică!

Tatăl meu era şocat şi neajutorat.

— Mă duc, mi-a spus. Doar linişteşte-te, apoi mă duc.

Am început să plâng, iar tatăl meu mi-a luat mâinile de la urechi şi, în ciuda rezistenței mele, m-a cuprins în brațe. Mirosul lui familiar mi-a umplut nările în timp ce brațele lui puternice se încolăceau în jurul meu. Mi-am întins capul şi mi l-am aşezat în scobitura dintre gâtul şi umărul lui, locul pe care l-am iubit întotdeauna atât de mult, iar pentru o clipă m-am simțit ca atunci când eram mică şi el mă proteja de întreaga lume, de furia mamei mele.

„Fă-te că plângi”, îmi spunea, făcându-mi cu ochiul, când ar fi trebuit să mă pedepsească, iar după aceea îmi cânta un cântec de leagăn. Aveam nevoie să-mi cânte şi acum. Voiam să adorm şi să mă trezesc şi s-o găsesc pe mama vie, la fel de supărată pe mine ca întotdeauna, certându-se cu tatăl meu ca de fiecare dată, stând la măsuța ei de toaletă şi dându-se cu ruj pe buzele ei în formă de inimă, netezindu-şi rochia peste silueta ei frumoasă şi plecând apoi spre Cafeneaua Atara. Moartea ei să nu fi fost decât un vis urât, iar acum să mă trezesc în brațele tatălui meu. Dar nu era un vis, fiindcă el plângea împreună cu mine. Mama mea a murit înainte de a fi împlinit patruzeci de ani şi imediat după aceea, tatăl meu a scos-o pe Vera din întunericul relației pe care o ținuse secretă ani de zile. A arătat-o lumii întregi şi a adus-o să trăiască în lumea noastră, în casa noastră, fără să se gândească la sentimentele lui Roni, la ale mele şi, cu siguranță, fără să-i pese de Rahelica şi Becky, care priveau neputincioase cum tatăl meu profanează memoria surorii lor. M-a ținut în brațe şi m-a lipit strâns de el şi chiar şi atunci când i-am reproşat relația cu Vera şi umilința mamei mele, a continuat să mă strângă, fără să-mi dea drumul nici când am încercat să mă eliberez din îmbrățişarea lui.

Am plâns, iar el m-a ținut până când lacrimile mi s-au uscat. Abia când m-am liniştit, a început să vorbească.

— Timp de foarte mulți ani, mama ta nu mi-a fost soție. Eram ca doi străini, cu mult înainte ca ea să se îmbolnăvească. Am locuit în aceeaşi casă, am fost părinți pentru tine şi Roni, dar nu eram soț şi soție, aşa cum ar trebui să fie un soț şi o soție. Sunt bărbat, Gabriela, am nevoi, iar Vera mă iubeşte, e bună cu mine.

— Tată, nu vreau să aud despre tine şi Vera.

— Înainte să mă judeci, e important să ştii că singurul motiv pentru care nu am părăsit-o pe mama ta ai fost tu, iar apoi tu şi Roni. Am vrut să creşti cu un tată şi o mamă care locuiesc în aceeaşi casă.

— Mulțumesc frumos.

— Dacă ai şti măcar un sfert din adevăr, poate nu m-ai judeca atât de aspru, poate ai înțelege.

— Să înțeleg ce? Că trupul mamei mele nici nu se răcise bine şi tu îți aduceai deja iubita în casa ei? Spune-mi, tată, acum că doarme în patul mamei, poartă şi hainele ei? Îi poartă bijuteriile?

— Dintr-odată aperi onoarea mamei tale? m-a întrebat cu ochii plini de durere. De ce nu i-ai apărat onoarea pe vremea când era încă în viață? În toți anii ăştia, tot ce a primit de la tine a fost durere. I-ai făcut doar necazuri, ai provocat doar certuri şi în tot acest timp te-am apărat şi m-am certat cu ea pentru tine, iar acum, dintr-odată, totul s-a întors pe dos? Brusc, eu am devenit personajul cel rău?

— Dacă ar fi fost în locul tău, mama n-ar fi adus niciodată un alt bărbat în casă, niciodată!

— Gabriela, sunt multe lucruri pe care nu le ştii despre mama ta. Nu mă face să deschid gura.

Şi în clipa aceea s-a întors cu spatele şi a părăsit apartamentul. Unchiul Moise, care în tot acest timp stătuse

tăcut lângă fereastră, s-a uitat lung la mine. Înainte să-l urmeze pe tata, a spus pe un ton calm:

— Înainte să-ți pierzi şi tatăl, roag-o pe mătuşa ta, Rahelica, să-ți spună câteva lucruri despre mama ta, Luna; şi fă-o repede, ca să nu mori proastă.

Desigur, nu am acordat nicio importanță celor spuse de unchiul Moise şi nu am rugat-o pe mătuşa mea să-mi povestească despre mama. Eram hotărâtă să-mi văd de viață şi să nu să mă întorc la Ierusalim. Am stat la fereastră şi i-am privit pe tatăl meu şi pe Moise îndepărtându-se pe strada îngustă. Spinarea tatălui meu era uşor aplecată, mâna unchiului se odihnea pe umărul lui, iar pentru o clipă am vrut să alerg după ei şi să-i spun tatălui meu să se întoarcă, să-i spun că nu am vrut să-l rănesc, să-i spun că eram doar dificilă – la urma urmei, am fost întotdeauna un copil dificil –, că-l iubesc aşa cum l-am iubit cu mult timp în urmă, când îl iubeam mai mult decât pe oricine altcineva. Dar era ca şi cum picioarele mele ar fi fost țintuite de podea şi nu mă puteam mişca.

Amnon s-a apropiat de mine şi m-a întrebat uimit:

— Ce-a fost asta?

Mi-am întors privirea şi m-am uitat în ochii lui albaştri şi blânzi. I-am atins mâna, în timp ce mă mângâia pe obraz, şi atunci am ştiut că-i pasă cu adevărat. Lacrimile au început să-mi curgă pe obraji, iar el m-a cuprins cu brațele lui puternice. I-am căzut în brațe şi am început să plâng în hohote, pentru mama mea, pentru durerea mătuşilor mele, pentru jignirea tatălui meu. Amnon n-a spus niciun cuvânt, doar m-a ținut în brațe, după care ne-am dus în pat şi am făcut dragoste toată noaptea.

Dormeam dimineața până târziu şi după-amiaza mergeam la plajă, unde stăteam întinşi ore-n şir pe nisipul cald, până apunea soarele, neputând să ne ținem mâinile departe unul de altul. Când venea timpul să merg la slujba

mea de chelneriță de la Ceainăria Roşie, venea cu mine până pe strada Mapu, se întorcea de acolo la apartament şi apoi mă aştepta la sfârşitul turei.

Ar fi putut continua aşa pentru totdeauna sau până când m-aş fi plictisit şi m-aş fi săturat de el, dar Amnon avea propriile lui planuri în viață. S-a înscris la arhitectură, în Londra, şi se pregătea să părăsească apartamentul şi pe mine şi să-şi continue viața.

Nu mi-a cerut să-l însoțesc, pentru că înțelesese, fără ca eu să-i spun, că eram cu el doar ca să nu fiu singură. El se îndrăgostise de mine, dar eu nu reuşisem şi nici măcar nu încercasem să îndepărtez bariera care îmi ținea inima închisă acolo, undeva între sâni şi pântec, unde îmi spusese mătuşa Becky că ar trebui să simt dragostea. Nu voiam să iubesc, voiam doar să nu petrec noaptea singură, să nu mă confrunt de una singură cu o nouă zi, în fiecare dimineață, să nu fiu nevoită să simt sau să-mi amintesc, să nu trebuiască să-mi înfrunt viața.

Am crezut că pot păcăli lumea întreagă, c-o pot face să vadă în mine ceea ce voiam eu să văd în mine: o femeie tânără, eliberată, lipsită de griji, care nu trebuia să dea socoteală nimănui, nici măcar ei înseşi. Şi poate că am reuşit să-i păcălesc pe toți, dar nu pe Amnon. A văzut că tot spectacolul şi toată fanfara ascundeau o tânără nefericită, care nu-şi găsea locul. Mă văzuse cu totul, dar în clipa în care a încercat să-şi facă loc în inima mea, l-am respins.

— Nu vreau să ne-o tragem, mi-a spus odată, vreau să vorbim.

— Nu cu mine, i-am răspuns, cu mine ți-o tragi, nu vorbeşti.

M-a împins de pe el, s-a dat jos din pat şi a trântit uşa în urma lui.

După câteva zile în care nu mi-a spus niciun cuvânt, mi-a sugerat să încep să-mi caut o altă locuință. Şi atunci, când nu m-a mai vrut, nu l-am mai putut părăsi.

— Lasă-mă-n pace, mă ruga, nu mai suport. Trebuie să mă pregătesc pentru Londra, iar tu îmi distragi atenția.

Cu cât mă ruga mai mult să plec, cu atât îmi doream mai mult să rămân. A încetat să mă mai ia de la serviciu şi, când mă întorceam acasă, se dădea jos din pat. Într-o noapte, m-a prins de umeri şi m-a scuturat cu putere.

— Ce e greşit cu tine? m-a întrebat cu o voce dură ca oțelul. Când vreau eu, tu nu. Când nu vreau, nu mă laşi în pace. Du-te odată, du-te! Dacă nu pleci, te dau eu afară.

A plecat la Londra chiar a doua zi, dar nu înainte de a-mi da cheia şi de a mă pune să-i promit că voi rămâne în apartament până când voi găsi un alt loc în care să stau. Abia după aceea să duc cheia la avocatul familiei lui, al cărui birou se afla pe strada Lilienblum.

Prima lui scrisoare a ajuns o săptămână mai târziu, într-un plic albastru, subțire, al poştei aeriene, cu timbre înfățişând-o pe Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a. Hârtia era la fel de subțire ca plicul. Am ținut-o cu o mână tremurătoare şi am citit:

Singura şi unica mea iubire imposibilă,

E atât de frig la Londra şi mi-e dor de tine. Oricât încerc, nu pot să mi te scot din minte. Din păcate, m-ai atins într-un loc în care nicio altă femeie nu a ajuns. Nu înțeleg de ce ai fost tu, pentru că amândoi ştim că eşti o nebună, atât de nebună încât nu poți face diferența între cine te iubeşte cu adevărat şi cine te vrea doar ca să se distreze. Poate tu eşti cea care vrea doar să se distreze? Poate tu eşti cea care nu vrea să iubească? Chiar şi aşa, aş fi foarte fericit dacă ai fi cu mine aici şi acum.

Amnon

La trei luni după ce Amnon a plecat la Londra, m-am dus după el.

Am insistat să ies în prima mea noapte acolo. Eram curioasă şi voiam să devorez noua lume în care intrasem, să gust din tot ce avea ea de oferit. Aeroportul Lod din Tel Aviv, prima mea dată acolo; zborul; aterizarea; marele aeroport Heathrow, care m-a speriat atât de tare; Amnon, care mă aştepta la poarta de sosiri şi mulțumită căruia, atunci când l-am văzut, m-am putut relaxa în sfârşit; metroul care ne-a dus la Gara Victoria; oamenii care se înghesuiau în tren fără să se atingă – totul era nou şi incitant şi simțeam că sunt la începutul celei mai mari aventuri din viața mea.

Amnon m-a dus în barul plin de fum din cartier, a comandat bere pentru amândoi şi m-a condus la o masă goală. Mă uitam în toate direcțiile, fără să mă mai satur de ceea ce se întâmpla în jurul meu, de muzică, de zgomot, de englezii de obicei reținuți, care vorbeau tare, de ecranul televizorului, pe care se derula un meci de fotbal, de fetele tinere, de fustele mini şi cizmele până la coapse, de băieții cu păr lung şi blugi. Am văzut mâini rătăcind, am auzit râsete. Eram fumată. Sunt la Londra, la o mie de ani lumină depărtare de Ierusalim, Londra descătuşată, Londra lumii libere, mi-am zis. Totul este atât de străin, dar atât de familiar. Atmosfera fericită a barului zgomotos era precum cea din barul de la capătul străzii Dizengoff, din Tel Aviv. Bărbații şi femeile sunt atât de diferiți, dar poartă blugi şi fuste mini, la fel ca tinerii din Tel Aviv.

— Nu pot să cred că sunt aici. E o nebunie! Sunt la cea mai mare petrecere a anilor şaptezeci, lumea *Lucy in the Sky with Diamonds*, Jean Shrimpton şi Twiggy! am țipat prin ceața alcoolului şi a muzicii asurzitoare.

M-am simțit liberă să dansez pe sunetul hipnotic al chitarei lui Jimi Hendrix, liberă să beau bere şi să fiu ca

Julie Christie. Cu cât am băut mai mult, cu atât am flirtat mai mult cu tipul care stătea lângă mine la bar, ignorându-l complet pe Amnon.

În următoarele câteva săptămâni, când mă întorceam la el din paturile străinilor şi-l rugam să mă ţină în braţe, Amnon mă ierta de fiecare dată. I-am mulţumit în tăcere, pentru că nici eu nu puteam să trăiesc fără el. Ne consolam unul pe celălalt şi uneori mi se părea că un fir subţire de fericire se furişează în mine şi-mi linişteşte sufletul tulburat. Mă ghemuiam în braţele lui şi simţeam că mă protejează de neliniştea din interiorul meu şi de zgomotul de afară.

Odată, după ce am făcut dragoste şi am rămas transpiraţi cum eram în patul lui cu saltea de apă, încercând să ne recăpătăm respiraţia, Amnon m-a întrebat:

— Care e locul meu în viaţa ta?

— Nu începe cu asta, i-am spus, las-o baltă.

— Nu o las baltă, a insistat el, nu-mi spui ce simţi pentru mine, aşa că măcar spune-mi ce sunt eu în viaţa ta.

— Nu vreau să joc jocul ăsta.

— De ce nu?

— Pentru că mi-e frică.

— De ce?

— Mi-e frică să spun că eşti important pentru mine. Trebuie să am o cale de ieşire.

— De ce ai nevoie de o ieşire? a întrebat el, mângâindu-mi sânii.

— Aşa pot scăpa, înainte să mă părăseşti.

— Cine te părăseşte, prostuţa mea? m-a întrebat el şi m-a strâns tare la piept. Dacă unul din noi va pleca, aceea vei fi tu. Dacă unul din noi va fi vreodată rănit, eu voi fi acela şi amândoi ştim asta.

— E ceva frânt în mine, i-am spus, nu ştiu cum să fiu într-o relaţie.

— Îmi zdrobeşti inima, mi-a răspuns el.

— Nu vreau să fac asta.
— Nu te înțeleg, nu înțeleg de ce nu mă laşi să te iubesc.
— Poate din cauza blestemului, am spus încet.
— Ce blestem?
— Blestemul femeilor Armoza. Bunica mea Roza mi-a spus că femeile Armoza sunt blestemate să aibă soți care nu le vor şi invers.
— Ştiu că te culci cu alți bărbați, mi-a spus Amnon.
— Şi încă mă vrei?
— Mai mult decât pe orice altă femeie.
— De ce?
— Uită-te în ochii mei, mi-a şoptit şi m-am înecat în marea de iubire pe care o vedeam în privirea lui. Din cauza asta.

Dar, în loc să rămân într-un loc în care eram iubită, m-am izbit cu capul de perete şi l-am alungat. Amnon n-a mai suportat, s-a ridicat şi a plecat în India. De data asta, ştiam că nu voi mai avea o a doua şansă.

Un tânăr cu părul lung, pe care nu-l observasem până atunci, stătea lângă mine. Pentru fiecare pahar de bere pe care l-am băut, el a băut două. La scurt timp după aceea, când eram amândoi suficient de beți, a încercat să mă sărute. Eram amețită deja, când m-a invitat să ieşim să fumăm un cui.

Poate de vină a fost cuiul, poate berea, dar cu siguranță singurătatea a fost cea din pricina căreia m-am trezit mai târziu rostogolindu-mă în pat cu el. Nu la multă vreme după aceea, m-am mutat în apartamentul lui Philip, pe zgomotosul Finchley Road. Ferestrele erau mereu închise din cauza frigului şi a zgomotului insuportabil de afară. Noaptea porneam încălzitorul pe gaz, puneam cinci bănuți în contor şi mă întindeam pe covor, lângă încălzitor, acoperindu-mă cu o haină veche de blană, pe care o cumpărasem de la târgul de vechituri.

Philip era capricios şi permanent încruntat. Bea fără oprire şi fuma ca un şarpe. Cu cât era vremea mai sumbră, cu atât frica mea de singurătate punea o mai mare stăpânire pe mine şi simțeam că devin dependentă de prezența acestui englez ciudat şi străin.

Era un personaj izolat, un singuratic. De multe ori mă lăsa singură în apartament şi se întorcea beat la primele ore ale dimineții. În unele nopți îmi cerea să merg cu el la bar, iar când o făceam, mă simțeam ca a cincea roată la căruță, fiindcă de fapt nu mă voia acolo. Nu bea cu mine, nu dansa cu mine. Stăteam la bar ca o floare, privindu-l flirtând ca un nebun cu alte fete, a căror piele era palidă şi ridată.

Dar, cu cât se distanța mai mult de mine, cu atât mă agățam mai tare de el. Cu cât mă respingea mai mult, cu atât simțeam că am mai multă nevoie de el. Nici nu observa cât de disperată eram după atenția lui. Stătea în cameră, fumând încontinuu şi uitându-se în tavan, iar eu încercam să vorbesc cu el, însă nu-mi răspundea. Mă trata ca şi cum nici n-aş fi fost acolo.

Disperată, am început să-l urmăresc peste tot. Mă lipeam de el ca o umbră pe aleile înguste din Soho, când pleca să-i caute pe băieții care-i vindeau haşiş. Îl urmăream când mergea să bea, mereu lângă el, niciodată cu el. Dacă a observat că îl urmăresc, nu a lăsat să se vadă, iar mie mi-a plăcut jocul. Crea o dramă în viața mea plictisitoare. Într-o noapte, când ne-am întors acasă beți, a început să mă dezbrace pe treptele din față şi ne-am prăbuşit pe pământul înghețat. N-am mai putut să mă abțin şi i-am strigat:

— Dumnezeule, cât te doresc!

L-am încălecat, mi-am apropiat gura de gura lui, l-am privit în ochi şi l-am întrebat cu o voce seducătoare: „Tu mă doreşti?” Şi când nu mi-a răspuns, după un moment care a părut o veşnicie, mi-am dat seama că se prăbuşise din greşeală, de beat ce era, şi nu mă auzise deloc.

A doua zi nu şi-a amintit nimic din ce se întâmplase, iar eu, profund umilită, nu-mi mai doream nimic altceva decât să plec în India şi să-l caut pe Amnon.

Nu mai aveam stare, aşa că m-am hotărât să ies la o plimbare. Vântul rece îmi biciuia faţa şi ameninţa să mă arunce la pământ. În cele din urmă, am intrat tremurând într-o bisericuţă şi m-am aşezat într-o strană, ca o fetiţă pierdută într-un loc necunoscut. Ce era dependenţa asta pe care o dezvoltasem pentru acest om ciudat şi plin de probleme? Eu, Gabriela Siton? Cum s-a întâmplat să am nevoie de un tip care să nu mă vrea, care mă vedea doar ca pe un coleg de apartament? Ce ştiam cu adevărat despre el? În afară de câteva „da”-uri şi „nu”-uri mormăite, nu mi-a spus niciodată nimic despre el. Stăteam acolo, într-o biserică, dorindu-mi un bărbat care nici măcar nu ştia culoarea ochilor mei.

Odată l-am întrebat:

— De ce eşti aşa?

— Cum?

— Fie eşti luat, fie dormi.

— De ce nu? mi-a răspuns el încet, am altceva mai bun de făcut?

— Să vorbeşti, de exemplu. Spune-mi de ce fugi mereu după droguri sau băutură.

Mi-a râs în faţă.

— Nu fug nicăieri. Sunt aici şi acum. Ăsta e locul în care vreau să fiu. Vreau să fumez, să beau, să mi-o trag şi să dorm. Ăsta sunt eu, ia-mă sau lasă-mă.

A ridicat din umeri. Mi-aş fi dorit să am puterea să-l părăsesc şi am simţit cum mă cuprinde un val de dor: de casa noastră de pe strada Ben Yehuda; de casa bunicului şi a bunicii; de *hamin macaroni* de Sabat; de Seder, de momentul în care deschideau uşile dintre camerele din casa bunicului şi a bunicii, astfel încât să fie suficient spaţiu în

jurul mesei pentru toată lumea şi să se citească Hagada, atât în ebraică, cât şi în ladino; de cântecele vechi, cum ar fi *Am venit în Israel*, pe care le cântau la sfârşitul serii de Seder; de unchiul Jackotel, care se îmbăta, se urca pe masă şi bătea la tobe cu cuțitele şi furculițele. Şi cel mai mult îmi doream ca bunica Roza să mă îmbrățişeze şi să-mi spună: Inglezul, fi-i-ar numele uitat, ar trebui să meargă în iad. Nu merită pământul pe care calci, *mi alma*, nu merită să fii tristă pentru el.

Cuvintele bunicii Roza despre destinul femeilor din familia noastră, care se rostogolea din generație în generație, credința ei că bărbații pe care i-au iubit nu le-au iubit înapoi, au răsunat ca un ecou în mintea mea în timp ce stăteam acolo, în biserică. Nu m-am gândit niciodată că viața mea va semăna cu viețile nefericite ale femeilor Armoza care trăiseră înaintea mea. De-a lungul scurtei mele vieți, făcusem tot posibilul pentru a rupe firul care mă lega de mama. Toată viața mea am încercat să scap de soarta Rozei şi a Mercadei.

Şi dintr-odată, m-am simțit obosită de călătoria aceea, de drumul şerpuit pe care mergeam şi care părea să nu mă ducă nicăieri, obosită de apatia care mă cuprinsese, de obsesia nebună pe care o dezvoltasem pentru englezul acela necunoscut. M-am gândit la Amnon şi m-am întrebat unde o fi şi dacă se mai gândea la mine sau dacă şi-a vindecat inima cu o nouă iubire. Mi-am amintit cum mă aştepta nerăbdător după orele de serviciu, seară de seară, îmbrățişându-mă atât de tare, încât aproape că îmi rupea oasele. Îmi era dor de ochii lui, care râdeau împreună cu gura lui, de trupul lui mare, atât de diferit de corpul uscățiv al lui Philip.

Amnon m-a vrut tot timpul cu el, ca aerul. Lasă-mă să te adulmec, îmi spunea. Mă lăsa să fiu oricine voiam, iar uneori mă putea face chiar să uit de mama mea moartă, de

mătuşile mele şi de tatăl meu sufocant. Cum îmi tăiasem singură aripile şi cum, în loc să continui să fiu la fel de liberă ca o pasăre, devenisem captivă de bunăvoie într-o relație care exista doar în mintea mea? Cum aş fi putut să-l înlocuiesc pe Amnon cu acest personaj imposibil, care nu avea nici cea mai vagă idee că mă răneşte, acest englez zgârcit şi slab, care mormăia cuvinte pe care nu le înțelegeam? Şi doar pentru că nu m-a vrut, m-am ataşat de el ca o lipitoare.

De când plecase, nu mai primisem nicio veste de la Amnon, dar un prieten îmi spusese că era în Goa, locuia într-o comunitate de hipioți şi avea relație cu o americancă brunetă, care îl iubea foarte mult. Am simțit un junghi în inimă, dar m-am bucurat pentru el. Dacă unul din noi merita să fie fericit, acela cu siguranță era el.

Când am ieşit din biserică, am fost întâmpinată de o ploaie torențială. Mi-am întins larg brațele în aer şi am lăsat ploaia să spele durerea umilinței şi singurătății mele. Când a fulgerat, într-o clipă am ştiut ce aveam de făcut: trebuia să mă întorc la Gabriela Siton, fata care jurase că nu va fi niciodată ca Roza şi Luna, tânăra care hotărâse să rupă lanțul femeilor nefericite din familia ei. Dar chiar era posibil să fac asta, când sângele lor curgea prin venele mele?

Londra nu mi se mai părea plină de farmec. Vremea rece, ploioasă, situația economică proastă, greva sindicatelor, mitingurile politice care se organizau la fiecare două zile, imaginile cu poliția care spărgea capetele manifestanților, ura față de imigranții de culoare din Jamaica şi Asia, autoritățile serviciilor de imigrări, care le făceau viața mizerabilă – toate acestea transformaseră Londra într-un oraş străin, la distanță de ani-lumină de Londra la care visasem când economiseam bani pentru a-mi cumpăra un bilet de avion.

Eram săracă, aşa că, pentru a strânge câțiva bani, lucram pe post de chelneriță la un restaurant grecesc ieftin din Camden Town şi îmi petreceam cea mai mare parte a timpului acolo. Într-o noapte, m-am întors acasă epuizată, după o zi grea la restaurant, cu fundul roşu de ciupituri şi cu sufletul tocit de insultele bărbaților. Tot ce-mi doream era să fumez un cui şi să mă prăbuşesc în pat.

În sfârşit îmi picase fisa: Philip nu mă voia. Avea doar nevoie de cineva cu care să împartă chiria, fiindcă nu avea bani şi trăia din ajutorul social. Tot ce voia era să tragă de timp şi să nu facă nimic. Ăsta era el şi începuse să mă plictisească foarte tare.

Am început să mă îndepărtez de el şi să caut senzații tari în alte locuri. Din când în când le scriam mătuşilor mele şi le mai povesteam ce se întâmplă în Londra. Ştiam că-l rănesc pe tata, că le întristez pe mătuşile mele şi că Roni nu mă va ierta, dar nu mă puteam schimba. Era ca şi cum o toropeală căzuse peste sentimentele mele legate de familie şi le-am lăsat să doarmă.

Philip şi cu mine nu eram niciodată singuri. Apartamentul nostru era deschis pentru oricine. La orice oră din zi şi din noapte erau oameni acolo. Dormeau, mâncau, fumau, făceau sex, iar noi plăteam chiria. Într-o noapte am ajuns acasă şi am găsit toate luminile aprinse. Se auzea tare o piesă a celor de la Pink Floyd, iar mirosul acru de haşiş plutea în aer. Oamenii se rostogoleau pe saltele, bărbați şi femei, bărbați şi bărbați, toți cu toată lumea, şi numai eu mă simțeam pe dinafară, ca şi cum n-aş fi fost de-a casei. Nimeni n-a observat prezența mea. Aş fi putut să mă şi spânzur de grinzi şi nimănui nu i-ar fi păsat. M-am dus la gramofon şi i-am ridicat brațul, zgâriind discul.

— Ce naiba crezi că faci? a strigat cineva pe care nu-l mai văzusem niciodată.

— Pleacă naibii de aici! am început să urlu. Toți, plecați naibii de aici!

Uşa dormitorului era deschisă. În patul meu se unduiau într-un dans demonic, de nestăpânit, doi bărbați şi o femeie, cu toții dezbrăcați. Am năvălit înăuntru, urlând ca o femeie posedată.

— Plecați de-aici! am strigat în timp ce le loveam corpurile goale.

Philip s-a ridicat de sub corpul bărbatului care stătea deasupra lui, sau poate era o femeie care zăcea sub el, cu o expresie nedumerită pe chip. Îmi ieşisem cu totul din minți şi am căzut pe podea, plângând şi țipând. Bărbatul şi femeia au fugit mâncând pământul, iar eu am continuat să plâng, fără să mă pot opri.

— Mamă, unde eşti? Am atât de multă nevoie de tine, mamă, doar uită-te la ce s-a întâmplat cu mine. Vino şi scoate-mă de aici.

Era prima dată când plângeam după mama, prima dată când recunoşteam față de mine însămi că îmi era dor de ea, că aveam nevoie de dragostea ei, pentru a mă proteja de haosul lumii mele, de mine însămi.

M-am afundat în autocompătimire, chircindu-mă ca un făt pe patul meu, şi am plâns pentru fetița care am fost cândva şi pentru femeia nenorocită care devenisem, pentru visurile pe care probabil le-a avut mama mea pentru mine, visuri pe care cu siguranță i le spulberasem. Cât de mult aş fi vrut să vină şi să mă ducă la casa noastră de pe strada Ben Yehuda, la tata, şi la Roni, şi la plantele ei de pe acoperiş. Lacrimile îmi curgeau şiroaie şi mă durea inima. Mi-am îmbrățişat corpul, ca şi cum brațele mamei s-ar fi încolăcit în jurul meu, cu mâinile ei perfect îngrijite care în toată viața mea nu m-au îmbrățişat niciodată.

Mama stă lângă măsuța ei de toaletă şi se dă cu ruj roşu, ca o artistă. E din nou supărată pe mine, nu se ştie de ce.

Tata e acasă acum, iar mama îi prezintă lista cu problemele pe care i le-am făcut în ziua respectivă. Tata îşi scoate cureaua, îmi face cu ochiul, mă duce în cealaltă cameră şi îmi şopteşte:

— Acum țipă, să creadă mama ta că te doare.

Dar, în loc să mă lovească, mă ținea în brațe, iar eu o auzeam pe mama, din cealaltă cameră, spunând:

— Plângi, plângi, mai bine plângi acum, decât să plângi mai târziu.

Miskenica, mama mea, cum n-a avut suficientă minte pentru mine sau pentru Roni, cum n-a fost potrivită să fie mamă pentru doi copii, cum voia să scape de noi ori de câte ori putea şi să meargă cine ştie unde.

A făcut tot ce i-a stat în putere pentru a-şi recupera tinerețea pierdută în ziua în care s-a căsătorit cu tatăl meu; a făcut totul pentru a avea din nou corpul splendid care îi fusese distrus în ziua în care a rămas însărcinată şi m-a adus pe lume, aşa cum o auzisem spunându-i Rahelicăi. Blestematul de război îi distrusese viața şi sănătatea! Nimic nu mai era la fel ca înainte de război, înainte să fie rănită, înainte de naştere, înainte de nuntă, când era frumoasa Ierusalimului. Şi acum nu numai că-şi ura trupul şi fața, ci mai avea şi doi copii pe cap şi un soț care o înnebunea.

Rahelica, mi-a spus ea mai târziu, încercase s-o facă să tacă, dar mama s-a supărat.

— M-am săturat de copila asta. Vorbeşte tot timpul şi îmi dă dureri de cap.

— Serios, Luna, i-a spus Rahelica, încercând să-şi liniştească sora, ar trebui să-i mulțumeşti lui Dumnezeu că mergi pe două picioare, că ai doi copii. Cine ar fi crezut, când zăceai la Hadassa ca un cadavru, că te vei întoarce acasă sănătoasă şi întreagă şi că vei mai naşte un copil?

— Nu am venit acasă sănătoasă şi întreagă! Asta e ceea ce tu, David şi toată lumea din familia asta nu vreți să

înțelegeți! Corpul meu e distrus. Am un fermoar pe burtă, iar tot ce se află în burta mea – ficatul, rinichii şi tot – nu va mai fi niciodată la fel şi asta e ceea ce numeşti tu să te întorci acasă sănătos şi întreg!

— Lunica, unii au venit acasă fără brațe, fără ochi, fără picioare. Uită-te la Roşcat, bietul *miskenico*, într-un scaun cu rotile. Tu, lăudat fie Numele Lui, te-ai întors întreagă. Eşti la fel de frumoasă ca întotdeauna. De ce nu-i mulțumeşti lui Dumnezeu pentru această minune? De ce eşti mereu supărată pe lume şi în special pe fiica ta, care nu ți-a făcut nimic?!

— Nu mă iubeşte fiica mea, a spus mama cu tristețe. Şi face totul pentru a mă provoca tot timpul.

— Cum e posibil să nu te iubească tocmai fiica ta? Dă-i timp. Nu uita că vreme de doi ani nu te-a văzut deloc. Am adus-o la spital, dar îi era frică să vină la tine. Apoi, când te-ai întors acasă, abia ați avut timp să vă acomodați una cu cealaltă, că ai şi născut un al doilea copil.

— Destul, Rahelica, de ce eşti de partea ei? De ce nu eşti şi de partea mea?

— Dumnezeule mare, Luna! Tu auzi ce spui? Eşti în competiție cu o fetiță?

— Eu sunt în competiție cu ea? Ea e în competiție cu mine! În momentul în care tatăl ei intră pe uşă, sare imediat pe el, îl sărută, îl îmbrățişează. Vrea să fiu geloasă pentru că tatăl ei o sărută pe ea şi pe mine nu!

— Luna! Ai înnebunit de tot! Lasă-te un pic deoparte şi uită-te la copilă. E superbă! Oamenii o admiră încontinuu.

— Tocmai pentru că e superbă mă înnebuneşte. Sunt iritată, Rahelica, am avut o zi grea.

Toată lumea o irita pe mama mea. Bunica Roza o irita, eu o iritam, Roni o irita, iar tatăl meu o irita în mod special. Cu el îşi pierdea cumpătul cel mai des, trântind uşile, țipând,

aruncându-se pe pat şi plângând în hohote, până când tata îi spunea:

— Dacă mai faci vreodată o scenă ca asta, eu am plecat!

— Du-te dracului şi nu te mai întoarce! ţipa ea, iar el ieşea din casă.

Îl îmbrăţişam pe Roni şi ne ascundeam împreună sub pat, aşteptând următorul scandal.

Mirosul puternic de ţigări şi umezeală m-a lovit când am deschis uşa apartamentului. Liniştea aproape că m-a împins înapoi. Nu mai fusesem niciodată singură în apartamentul acela. La orice oră din zi şi din noapte erau oameni, muzica răsuna din difuzoarele poziţionate de ambele părţi ale gramofonului. Acum nu era nimeni. Am căutat cu disperare un cui şi am găsit unul mic, într-o cutie de pe masa din sufragerie. Am început să rulez foiţa pe care o aveam mereu la mine, în poşetă, şi am pus melodia *One Is the Loneliest Number*, cântată de trupa mea preferată, Three Dog Night.

M-a lovit din nou un val de autocompătimire şi de amintiri din copilărie. M-am gândit la relaţiile tensionate dintre bunicul Gabriel şi mama lui, Mercada, la ostilitatea dintre bunica Roza şi Mercada, care nu încercase niciodată să ascundă faptul că îşi disprețuia nora, la lucrurile pe care bunica Roza le pomenise despre viteza cu care Mercada o căsătorise cu Gabriel şi despre cum dintre toate fecioarele Ierusalimului o alesese pe ea, o biată orfană, să fie mireasa frumosului ei fiu. O iubeam foarte mult pe bunica Roza, dar până şi eu, ori de câte ori mă uitam la fotografiile din tinereţe care îi înfăţişau pe ea şi pe bunicul, mă întrebam cum de se căsătorise el, un tânăr bărbat frumos şi înstărit, cu o orfană atât de grăsună şi săracă. Şi m-am gândit la Mercada: ce inimă de piatră să fi avut, când i-a forţat să se căsătorească doar pentru a-l ţine pe bunicul Gabriel departe de femeia pe care o iubea. Aş fi vrut să le întreb pe Rahelica

şi pe Becky dacă ştiau ceva despre ea; sau pe mama mea. Dacă ar fi fost încă în viață, aş fi sunat-o.

Dar oare chiar aş fi făcut-o? Cât timp a fost în viață, nu am sunat-o niciodată. Conversațiile noastre erau scurte şi concrete. Nu mi-am deschis niciodată inima către ea, nu i-am cerut niciodată sfatul, nu am plâns niciodată pe umărul ei, nu m-a ținut niciodată aproape, şoptindu-mi cuvinte de alinare. Nu am reuşit niciodată să mă scutur de furia şi dezamăgirea față de mama mea, care râdea cu toată lumea şi atingea pe toată lumea, în afară de mine. De ce n-a ştiut mama să-mi arate dragostea ei?

N-am plâns niciodată cu mama, nici măcar când mi-a spus că are cancer. „Nu e chiar aşa de rău. O să te vindeci”, i-am spus. Dar nu s-a vindecat şi, pe măsură ce boala avansa, eu mă îndepărtam de ea din ce în ce mai tare. Eram în clasa a douăsprezecea şi-mi petreceam fiecare moment din timpul liber cu Amnon. Chiar şi ajunul Anului Nou, iar în familia noastră, aşa ceva era de neiertat. În ciuda faptului că tata îmi interzisese, pentru prima dată în viața mea l-am ignorat şi am plecat cu Amnon să-şi viziteze mătuşa şi unchiul din kibbutz. La miezul nopții, la câteva ore după ce se încheiase masa, m-am trezit brusc din cauza urletelor. Mătuşa lui Amnon, Dvora, murise.

Fugisem de mama mea pe moarte, dar moartea mă urmărea. Am petrecut noaptea de Anul Nou în casa unei femei moarte, pe care o întâlnisem cu doar câteva ore mai devreme.

Cu câteva luni înainte de a muri, când îngrozitoarea ei boală era în remisiune, pentru prima dată în viață, mama a părăsit Israelul şi a plecat împreună cu tatăl meu într-o croazieră în Europa. A fost ultima ei dorință. A vrut să vadă lumea înainte de a muri, aşa mi-a spus Rahelica. Iar mătuşa mea, deşi avea îngrijorări serioase, a lăsat-o să plece. Nici tatăl meu nu era îndrăgostit de idee. Îi era frică

să fie singur pe mare cu soția lui bolnavă. Dar pregătirile pentru călătorie au încântat-o atât de tare pe mama, încât toată lumea s-a contaminat de entuziasmul ei. Vaporul trebuia să plece de la Haifa şi toată familia s-a dus să-şi ia rămas-bun.

Mama abia aştepta călătoria şi era foarte emoționată. Cu o zi înainte de a pleca, a mers la coaforul de pe strada Koresh pentru a-şi aranja părul şi şi-a cumpărat un costum nou, din jerseu roşu, care îi venea foarte bine, în ciuda faptului că slăbise foarte mult. Rujul roz pe care şi-l aplica pe obraji a reuşit chiar să-i ascundă paloarea. Când s-au urcat pe vas, nu mai era nicio femeie la fel de elegantă ca ea.

Vaporul a ieşit din port, iar mama a rămas pe punte, făcându-le semne de rămas-bun, până când a dispărut în depărtare. În momentul acela, Rahelica a simțit că mama îşi ia rămas-bun de la ea, că nu o va mai vedea niciodată, şi s-a prăbuşit în brațele lui Becky. În tot acest timp, cât mama se aflase încă prin preajmă, nu-şi permisese să plângă. Dar acum, că plecase, lacrimile ei au început să curgă şi nu le-a mai putut opri. Becky a plâns împreună cu ea, la fel şi Roni, care s-a străduit din răsputeri să-şi păstreze expresia curajoasă, dar nu şi-a putut ascunde lacrimile.

Stăteau toți trei îmbrățişați, plângând lunile de nelinişte şi îngrijorare pe care le îngropaseră. Doar eu şi Eli Cohen cel frumos, care ne dusese la Haifa cu maşina lui neagră, n-am vărsat nicio lacrimă.

Pe drum, abia când am ajuns la Castel, nu departe de Ierusalim, Eli Cohen cel frumos a deschis gura pentru prima dată şi a spus că el crede că această călătorie îi va face bine Lunei. Aerul marin şi locurile încântătoare pe care le va vizita o vor ajuta să uite de boală şi, cine ştie, poate chiar o vor vindeca. Dar aerul mării nu i-a făcut bine mamei. S-a simțit atât de rău, încât în primul port în care au făcut

escală, în Pireu, au debarcat şi s-au întors direct acasă, iar mama a fost dusă la spital.

Când am ajuns la spital, Rahelica, Becky, Roni şi tata erau lângă patul ei. A zâmbit uşor când m-a văzut, dar a rămas tăcută.

— Ce e, mamă? am întrebat pe un ton nonşalant, de parcă totul era bine, ca de obicei.

Rahelica stătea lângă patul ei, dându-i unghiile cu lac – chiar şi pe patul de moarte era important pentru mama ca unghiile ei să fie îngrijite –, iar Becky stătea pe hol, fumând încontinuu. Am ieşit şi m-am aşezat lângă ea.

— Ce faci aici? m-a întrebat. Du-te şi stai puțin cu mama ta.

— Am nevoie de aer, i-am răspuns.

— Abia ai ajuns aici şi deja ai nevoie de aer? Ar trebui să-ți fie ruşine.

— Bine, bine, am spus şi am intrat înapoi în salon.

M-am aşezat lângă pat, fără să ştiu ce să fac. Eram împietrită. Nu voiam să simt durerea care mă apăsa pe piept, aşa încât mă comportam ca şi cum boala mamei mele n-ar fi fost altceva decât o viroză de primăvară, care avea să treacă în câteva zile, refuzând să recunosc că era pe moarte.

— *Ya ez*, capră, a zis Roni şi mi-a dat o palmă după ceafă.

Acum era un băiat de cincisprezece ani, chipeş şi slăbănog ca un vrej de fasole. Cât de mult l-am iubit! Când era mic, îl tachinam şi-l trăgeam de păr. „La fel ca mama ta”, spunea Rahelica. „Când eram copii, îi plăcea să mă tragă de păr.” Şi acum, când eram deja mari, de fiecare dată când eu şi Roni ne întâlneam, reluam lucrurile din punctul în care rămăseseră. Înțepături, palme, împunsături. „Ca doi copii mici”, spunea mama furioasă.

Acum, în timp ce mă uitam la fratele meu mai mic, observam că, deşi făcea tot ce putea pentru a-şi ascunde

durerea, era emoționat. Ochii îi străluceau, înotând în lacrimi.
— Vino afară, i-am spus.
— Nu plec nicăieri.
— De cât timp eşti aici? l-am întrebat în şoaptă.
— De când au adus-o pe mama cu ambulanța.
— Hai să ieşim afară doar câteva clipe.
— Săraca mama, a spus el în timp ce înaintam pe hol, spre ieşire. Şi-a dorit atât de mult să vadă Pireu, ca în filmul lui Aliki, şi până la urmă n-a apucat să vadă nimic.

Mi-am amintit cât de mult o iubea mama pe actrița greacă, plină de viață, şi că n-a ratat niciodată niciunul dintre filmele ei, la fel cum nu ratase niciun film cu Rock Hudson sau Paul Newman în rolurile principale. Nu cunoşteam pe nimeni care să iubească filmele sau să admire vedetele de la Hollywood mai mult decât mama.
— Ar fi trebuit să trăiască la Hollywood, i-am spus lui Roni.
— E prea târziu pentru asta, a spus fratele meu mai mic pe un ton serios, hai să ne întoarcem în salon.
— Nu pot sta acolo, i-am răspuns.
— Nu este un secret pentru nimeni că ai o inimă de piatră.
— De ce spui asta? Urăsc spitalele.
— Nici eu nu sunt chiar înnebunit după ele, dar n-o pot părăsi pe mama, a spus fratele meu.
— Eşti mai apropiat de ea decât sunt eu.
— Poate că sunt o persoană mai bună decât tine.
— Cu siguranță eşti o persoană mai bună decât mine.

Fratele meu a tăcut pentru o clipă, după care mi-a spus:
— Nu urăşti spitalele, ți-a fost frică de ele de când erai mică de tot, de când te aduceau în vizită la mama.
— Când ai devenit tu atât de inteligent? l-am întrebat.
— De când moare mama.
— Taci, nu vorbi aşa.

— Şi, dacă nu vorbesc aşa, nu va muri? Acestea sunt ultimele noastre zile cu mama şi îți sugerez să stai puțin cu ea. Altfel vei regreta toată viața.

Câtă dreptate a avut dragul meu frate de cincisprezece ani! Cum regret că nu i-am urmat sfatul şi n-am rămas cu mama până în clipa în care a închis ochii pentru totdeauna. Ce proastă am fost, ce proastă obtuză! Cum să las să-mi scape printre degete singura şansă pe care am avut-o ca s-o iert şi ca să fiu iertată.

— Bietul tata, a spus Roni în cele din urmă, deschizând din nou discuția, tata este un *miskenico*. Mama îi face viața un calvar.

— Toți suntem *miskenici*, Roni.

— Da, dar el mai mult decât noi ceilalți. Mama nu-i vorbeşte, iar el face totul pentru ea, aleargă tot timpul în jurul ei, doar aşteptând să zică ceva, iar ea tace. Nu-i spune un cuvânt.

— Vorbeşte cu tine?

— Vorbeşte numai cu mine, cu Rahelica şi cu Becky. A cerut să n-o viziteze nimeni, nu vrea să fie văzută în starea asta.

Mama mea a murit la scurt timp după aceea. Şi-a petrecut ultimele zile cu călugărițele din sanatoriul mănăstirii Notre Dame, de la granița Ierusalimului de Est, aceeaşi mănăstire pe care toată familia o vizita în fiecare sâmbătă, înainte de Războiul de Şase Zile, când Oraşul Vechi se afla de cealaltă parte a graniței. Ne urcam pe acoperiş şi încercam să vedem Zidul Plângerii, care era închis între zidurile Oraşului Vechi.

Cu o zi înainte să moară, m-am dus s-o vizitez la sanatoriu. Era foarte slabă. Tatăl meu încerca s-o hrănească, dându-i mâncarea cu o linguriță, dar ea scuipa tot ce-i punea în gură.

— Trebuie să mănânci, Luna, o ruga, trebuie să capeți mai multă putere.

Mama se uita la el şi nu răspundea. Tata a împins scaunul cu rotile pe veranda cu vedere spre drumul care ducea către Oraşul Vechi.

— Îți amintesti, Luna, cum mergeam până la Zidul Plângerii înainte de Războiul de Independență? a întrebat-o el. Îți amintesti de vremea când am scris amândoi pe aceeaşi bucată de hârtie o cerere către Dumnezeu, să ne dea viață lungă...

— Am cerut atunci şi o viață fericită, a şoptit ea cu o voce abia auzită, dar Dumnezeu nu mi-a îndeplinit toate rugămințile.

M-am uitat la mama, care chiar şi pe patul de moarte era cea mai frumoasă femeie pe care o văzusem în viața mea. Pomeții înalți îi accentuau fața albă ca creta, paloarea îi scotea în evidență ochii mari şi verzi, umbriți de gene întunecate; buzele în formă de inimă îi ieşeau în evidență pe fundalul alb al tenului ei şi doar părul roşu, marea ei comoară, era ceva mai rar, ducând dorul celebrelor ei bucle. Am vrut s-o îmbrățişez, dar nu am putut. Nu am putut să mă mişc şi să fac acel prim pas mic, care poate m-ar fi salvat pentru totdeauna de chinul meu, care ne-ar fi eliberat pe amândouă de durere.

— Sunt obosită, i-a spus mama tatălui meu, du-mă înapoi în camera mea.

A dus-o înapoi, iar eu am ieşit grăbită. A murit a doua zi.

***

Aş fi putut să mă ridic şi să plec, să caut un alt apartament în care să locuiesc, departe de Philip cel încruntat şi de nenorocitul Finchley Road. Dar am rămas. Nu am avut puterea să plec. Eram incapabilă să acționez, aşa că mi-am continuat viața jalnică alături de Philip, alunecând prin viața decadentă şi goală pe care o trăiam.

Banii pe care mi i-au trimis mătuşile mele şi tatăl meu abia dacă-mi ajungeau şi îmi era prea ruşine să cer mai mult. Eram o chelneriță atât de nepricepută, încât nici măcar oamenii din mizerabilul restaurant grecesc nu erau pregătiți să mă păstreze.

Am decis să apelez la comunitatea evreiască şi am verificat anunțurile din *The Jewish Chronicle*. Am fost trimisă într-o casă splendidă din zona Marble Arch, am intrat în holul spațios şi i-am anunțat administratorului sosirea mea. După ce a înştiințat-o pe proprietara casei, mi-a spus să urc la etajul la care locuia. Am luat liftul şi am apăsat butonul, dar, chiar înainte ca uşa să se deschidă, administratorul m-a oprit.

— Acesta nu este pentru dumneavoastră, domnişoară, mi-a spus el şi mi-a indicat liftul alăturat. Folosiți liftul de serviciu.

Dumnezeule mare, dacă m-ar vedea mama acum, urcând cu liftul de serviciu, s-ar răsuci în mormânt, m-am gândit. Totul în Londra este guvernat de clasă, iar acum eu sunt servitoarea.

În ziua aceea am făcut curat în trei toalete, trei băi, trei dormitoare şi un living. Am curățat, am aspirat şi am înjurat, dar tot timpul am ținut cont de ceea ce-mi spusese bunica Roza: „Aminteşte-ți, Gabriela, nu există niciun fel de muncă sub demnitatea omului şi dacă vreodată, ferească Sfântul, te trezeşti într-o situație, *ptiu-ptiu-ptiu*, în care n-ai de ales, nu e nicio ruşine să cureți toaletele inglezilor”.

11

Viața ar fi putut continua în acelaşi fel, dacă mătuşa Rahelica nu mi-ar fi trimis o scrisoare prin care mă informa că, dacă muntele nu vine la Mahomed, atunci Mahomed va veni la munte – venea la Londra să mă vadă.

Până nu am văzut-o în fața mea, nu mi-am dat seama cât de dor îmi fusese de ea. Am căzut în brațele ei, iar ea m-a strâns tare, legănându-mă ca pe un copil.

— Lasă-mă să mă uit la tine. De ce eşti slabă ca un țâr? Să ne ajute Dumnezeu, nu-ți dau nimic de mâncare aici, în Londra? Ce sunt cearcănele astea? Şi de ce eşti aşa palidă? Ai anemie? Ai fost la un doctor?

— Haide, Rahelica, lasă-mă să respir. Abia ai venit şi deja îmi pui atâtea întrebări.

Am chemat un taxi şi ne-am dus la hotelul Rahelicăi.

— Deci, ce mai faci, copilă?

Mătuşa mea a continuat să mă bombardeze cu întrebări:

—Ce faci aici, la Londra, de atâta vreme? Te-ai înscris la vreo facultate?

— Nu, nu m-am înscris nicăieri, am răspuns ruşinată.

— Dacă nu înveți, atunci ce faci în frigul ăsta de aici?

— Trăiesc.

— Trăieşti?

Rahelica s-a uitat la mine, scrutându-mă din cap până-n picioare.

— Asta numeşti tu viață? Eşti toată numai piele şi os. Cu cine stai?
— Cu un coleg de apartament.
— Israelian?
— Nici vorbă, nici măcar nu e evreu.
— Asta era tot ce ne mai lipsea!
— Am vorbit destul despre mine, am spus eu, schimbând repede subiectul. Povesteşte-mi acum despre voi.
— Toată lumea e bine, cu excepția faptului că înnebunim de dorul tău, nimeni nu înțelege de ce eşti plecată de atât de mult timp. Tatăl tău aproape şi-a pierdut mințile.

Nu i-am răspuns.

— Încă eşti supărată, Gabriela? Nu ți-a trecut furia? De ce să fii supărată? Viața e prea scurtă. Ai văzut cum s-a dus mama ta şi nu te-a văzut căsătorită. Trebuie să trăieşti, Gabriela, iar tatăl tău vrea să trăiască şi el. Lasă-l. Uită. E mai bine să accepți.

Şoferul ne-a lăsat la hotel, iar după ce s-a cazat în camera ei şi şi-a tras puțin sufletul, mătuşa mea s-a arătat la fel de dornică să viziteze Londra, precum o tânără curioasă. Era pentru prima dată când ieşea din Israel şi voia să guste din toate: Hyde Park şi Palatul Buckingham, şi Big Ben, şi Trafalgar Square.

În fiecare zi ne plimbam printr-o zonă diferită a Londrei. În unele zile chiar dormeam în camera ei de hotel. Philip nu s-a chinuit s-o impresioneze şi era clar că Rahelicăi nu-i prea plăcea de el. Şi, sinceră să fiu, nici de apartamentul nostru n-a fost tocmai impresionată.

— Dezgustător! mi-a spus şi m-a trimis imediat să cumpăr produse de curățenie.

Şi-a petrecut apoi jumătate de zi în genunchi, frecând toate lucrurile.

— Dacă tatăl tău ar vedea în ce condiții trăieşti, ar veni şi te-ar târî de păr până acasă. Şi iubitul tău, *vai de mi sola*,

ce-i cu el? O sperietoare e mai bine îmbrăcată decât el. Ce fel de modă e asta, cu părul până la brâu şi, în orice caz, de ce un englez? De ce nu ți-ai găsit un iubit israelian?

— Am avut unul, am spus eu, gândindu-mă la Amnon. Cred că s-a întors în Israel.

— Păcat că nu te-ai întors şi tu cu el, a zis Rahelica şi mi-a spus că nu va mai pune niciodată piciorul în apartamentul nostru. Ce am văzut a fost suficient pentru mine, nu vreau să-mi fac inimă rea.

Ne-am plimbat pe străzile Londrei, oprindu-ne la toate marile magazine. A golit rafturi întregi la Marks&Spencer şi mi-a cumpărat o rochie de la Miss Selfridge. Am dus-o în toate locurile frecventate de turişti. Picioarele mă dureau îngrozitor, dar ea nu părea ostenită.

— Cred că mă oboseşti intenționat, i-am spus.

— Dacă nu reuşesc să te fac să înțelegi cu mintea, poate reuşesc cu picioarele.

— Ce vrei să spui?

— Că arăți ca necazurile mele. Eşti slabă ca un băț şi palidă ca îngerul morții. Poate dacă mergi şi îți mişti puțin corpul, îți va veni pofta de mâncare şi vei începe să bagi câte ceva în gură.

— O, fii serioasă, Rahelica, de-asta m-ai târât prin toată Londra, ca să-mi vină pofta de mâncare?

— Pentru asta şi pentru că sunt turistă.

— M-ai ucis, mă dor picioarele. Hai să ne aşezăm undeva.

— Dacă ne aşezăm, vei asculta ce am de spus şi nu mă vei opri?

— Ascult tot timpul ce ai de spus şi nu te opresc.

— Cred că ți-o cauți cu lumânarea, mi-a spus direct. Cred că *demiculo,* prietenul ăla al tău bun de nimic, nu e pentru tine. Ce faci cu el?

— Stau cu el până găsesc pe cineva pe care să-l iubesc.

— Până când găseşti pe cineva pe care să-l iubeşti, ai nevoie de cineva care să te iubească, a spus mătuşa mea, cea mai înțeleaptă dintre femei. E o pierdere de timp, nu-i aşa? De ce să stai cu un bărbat cu care nu ai niciun viitor? Vino acasă, Gabriela, nu faci nimic aici. Întoarce-te la Ierusalim, să fii aproape de oamenii care te iubesc. Mă doare inima când te văd aşa. Nu ți-am zărit zâmbetul pe buze nici măcar o dată de când am coborât din avion. Când ai râs ultima oară, Gabriela? Spune-i mătuşii tale, când ai fost fericită? Te cunosc din ziua în care te-ai născut, iar acum că mama ta s-a dus, eu sunt mama care ți-a rămas, eu şi Becky. Cu Dumnezeu martor, nu te mai las să stai la Londra. Oraşul ăsta te-a transformat într-o fată tristă. Nu meriți asta, Gabriela, nimeni nu merită să trăiască într-un oraş care îl întristează.

Trafalgar Square era plină de porumbei, dar golită de oameni. Ne-am aşezat pe o bancă, iar Rahelica nu se mai oprea din vorbit.

— Ia, i-am zis, dându-i o mână din semințele pentru păsări pe care le cumpărasem, hrăneşte porumbeii.

— Nu schimba subiectul, Gabriela.

— Ai venit la Londra să-mi ții predici sau să te distrezi?

— Nu am venit la Londra să mă distrez, am venit să te iau acasă.

— Nu vreau să merg acasă, am spus eu.

— Sigur că nu vrei. Dacă ar fi după tine, poate că nu ne-am mai vedea încă zece ani de acum înainte. Ce înseamnă familia pentru tine, Gabriela? Nimic?

— Nu mă întorc. Am o viață aici!

— Ce fel de viață? Cu un huligan care arată ca o sperietoare, Dumnezeu să ne ajute? În timp ce faci curățenie în casele englezilor?

— Chiar bunica Roza mi-a spus că nu e nicio ruşine în asta.

— Bunica Roza se răsuceşte în mormânt doar la gândul că faci o muncă pe care ea a fost forțată s-o facă pentru că era o biată orfană.

— Şi eu sunt orfană.

— *Pishcado y limon*, Gabriela. Tatăl tău trăieşte şi îi frângi inima. Întoarce-te la Ierusalim, înscrie-te la universitate, găseşte un băiat bun, care să fie unul de-al nostru, în locul ăstuia pe care-l ai acum. Dacă ai fi fericită cu el, aş putea ignora faptul că nu e evreu, dar tu nu eşti fericită!

— Destul, Rahelica, i-am spus mătuşii mele pe un ton iritat. De câte ori trebuie să-ți spun că nu mă căsătoresc cu el? Doar ne petrecem timpul împreună.

— Eşti la fel de încăpățânată ca mama ta. Mă uit la tine şi o văd pe Luna.

— Haide, Rahelica.

— Nu numai că o văd pe Luna, a insistat ea, dar o şi aud. Nu doar că arăți ca ea, dar şi vorbeşti la fel ca ea.

Nu era un lucru pe care să fiu pregătită să-l aud. Nu-mi abandonasem viața anterioară pentru a scăpa de tot ceea ce îmi amintea de mama, ca să vină mătuşa mea să-mi spună că semăn cu ea.

— Nu arăt ca mama, nu vorbesc ca mama şi nici nu semăn cu mama mea, am spus furioasă. Semăn cu mine.

— Nu doar că vorbeşti, dar te şi comporți ca mama ta, a continuat, de parcă nici nu m-ar fi auzit. Eşti copia ei fidelă.

Îmi pierdeam răbdarea.

— Nu semăn deloc cu mama mea! Dacă n-aş arăta ca ea, nimeni n-ar crede că suntem mamă şi fiică.

— Greşeşti, Gabriela, cât de puțin îți cunoşti mama şi cu atât mai puțin pe tine însăți. La fel ca tine, mama ta era încăpățânată ca un catâr. Când voia ceva, nu asculta de nimeni. La fel ca tine, a căutat necazurile cu lumânarea şi, ca şi cum asta nu era de ajuns, se şi ducea cu capul înainte, mai ales dacă era vorba despre un anumit lucru.

— Ce anume?
— Dacă era vorba despre un bărbat. În orice avea legătură cu un bărbat, mama ta nu ar fi ascultat de nimeni. A făcut ce a vrut până la sfârşitul zilelor ei amare.
— Ce bărbat, ce zile amare, despre ce vorbeşti?
— Mama ta a suferit mult în viața ei şi nu mă refer doar la cei doi ani în care a fost bolnavă. A suferit din ziua în care s-a căsătorit cu tatăl tău.
— A suferit? Nu s-au înțeles atât de bine, s-au certat mult, s-au contrazis, dar a suferit? Nu am văzut-o suferind.
— Erai o fetiță, cum să fi observat? Ce ştiai tu despre ce se întâmpla în spatele uşilor închise?
— Nici acum nu vreau să ştiu.

În următoarele zile, mama mea a fost mereu prezentă în gândurile mele, imaginea ei apărându-mi neîncetat în fața ochilor. Mi-am adus aminte cât era de frumoasă şi înaltă, în costumele ei croite atent, cu părul roşcat perfect coafat, cu pantofii ei cu tocuri, dându-ne mie şi lui Roni câte un sărut superficial şi lăsându-ne fie cu bunica Roza, fie cu Becky. Tot timpul se grăbea undeva, mereu avea câte ceva de care trebuia să se ocupe. Lucruri despre care eu şi Roni nu ştiam nimic.

Mi-am amintit că mama a suferit din cauza rănii ei chiar şi după ce şi-a revenit. Se plângea adesea de dureri de stomac. Erau zile în care se închidea în dormitor, iar eu şi Roni păşeam în vârful picioarelor, pentru că ne era interzis să facem zgomot. Eram trimişi afară, pe acoperiş, să ne jucăm oriunde, numai să nu o deranjăm.

Într-o zi, când ea s-a dus să se odihnească, am descoperit un joc mai captivant decât jocul pe acoperiş. M-am uitat prin dulapul tatălui meu şi am găsit ce căutam: o cutie de lemn maro, care îmi stârnise mereu curiozitatea. Oare ce comori ascundea tatăl meu acolo? Ori de câte ori deschidea cutia, avea mereu grijă s-o încuie la loc şi să-şi pună cheia

în buzunar. Dar, spre surprinderea mea, de data aceasta nu era încuiată. Am ridicat nerăbdătoare capacul, iar înăuntru am găsit medaliile primite pe vremea când făcuse parte din armata britanică, insigna pe care o primise pentru participarea la Războiul de Independență, câteva documente, scrisori şi o mulțime de fotografii.

M-am aşezat pe podea şi am început să mă uit la ele. Tatăl meu era atât de tânăr în uniforma lui. Într-una dintre fotografii era cu o tânără care ținea de ghidon o bicicletă, brațele tatălui meu înconjurându-i talia. Această femeie frumoasă – cu păr negru, ochi mari, împodobiți cu gene lungi, buze pline, dinți albi, zâmbind fericită către aparatul de fotografiat – apărea în aproape toate fotografiile.

Înainte de a apuca să mă întreb cine era această femeie şi de ce zâmbea atât de fericită, mama era deja lângă mine, strigând:

— Fată curioasă! Tu şi mânuțele tale sunteți peste tot!

Apoi a luat una dintre fotografii şi a întors-o, încercând să desluşească scrisul de mână de pe spate. Ignorându-mă, s-a aşezat pe canapea şi a început să scotocească febril prin toată cutia, uitându-se la fiecare fotografie în parte. Am stat lângă ea, încercând nici să nu respir, ca să uite că eram acolo. Deodată s-a ridicat în picioare.

— Fiu de curvă! a şuierat. Mincinosule! Iar tu, a țipat când a dat cu ochii de mine, du-te în camera ta, obrăznicătură mică, grămadă de necazuri! Ieşi de aici, înainte să te snopesc în bătaie!

Mama nu m-a bătut niciodată, dar, în clipa în care m-a amenințat, ochii ei verzi scăpărau şi am rămas în loc, paralizată de frică.

— Ieşi! a țipat din nou, iar eu am fugit în camera mea şi am stat în pat până când a ajuns tata acasă.

De obicei, când ajungea de la serviciu, luam cina împreună. Omletă şi salată, smântână, cremă de brânză şi

pâine albă proaspătă. Dar astăzi nu era o zi obişnuită. De îndată ce a intrat pe uşă, mama a început să țipe la el şi să plângă. L-a numit în mod repetat mincinos şi l-a întrebat de ce s-a căsătorit cu ea. Am auzit-o întrebându-l despre femeia cu părul negru din fotografii. A rostit de mai multe ori cuvântul *amore*, strigând cuvântul care era scris pe spatele tuturor fotografiilor şi pe care chiar şi ea, care nu vorbea italiană, îl înțelegea foarte bine, pentru că era la fel şi în ladino. Nu putea să-i spună poveşti sau să-i toarne minciuni.

Tata i-a vorbit calm. L-am auzit zicându-i că nu-i spune poveşti şi că a întâlnit-o pe femeia cu părul negru în timpul războiului, cu mult înainte de a o cunoaşte pe ea, aşa că ce rost avea ca ea să se supere acum pentru ceva ce se întâmplase înainte ca ei doi să se întâlnească, înainte să se fi născut copiii?

— Atunci de ce ai ascuns fotografiile? De ce le închizi într-o cutie? De ce nu mi-ai spus niciodată despre femeia care te-a numit *amore*? l-a întrebat ea.

— Ți-am spus când ne-am întâlnit, a răspuns tata pe acelaşi ton calm şi rece, că nu trebuie să ne împărtăşim totul. Sunt lucruri pe care tu ar trebui să le păstrezi pentru tine şi lucruri pe care eu ar trebui să le păstrez pentru mine.

— Asta îți doreşti? a întrebat mama, cu vocea ei amenințătoare. Ca tu să ții lucruri pentru tine şi eu să țin lucruri pentru mine?

— Da, a spus tatăl meu pe un ton calm, asta vreau.

— Bine. Atunci să nu fii surprins pe parcurs, să nu vii să mi te plângi.

— Foarte bine, a spus tatăl meu, nicio problemă.

Mama nu m-a iertat niciodată pentru faptul că am deschis cutia secretă a tatălui meu. Nu m-a iertat că am descoperit secretul iubirii lui pentru o femeie care îl numea *amore*. De fapt, am auzit-o spunându-i Rahelicăi că, dacă

nu aş fi fost un copil atât de năzdrăvan, ea n-ar fi ştiut niciodată despre italiancă şi inima nu i-ar fi fost zdrobită.

— De ce să-ți fie zdrobită inima? a întrebat-o Rahelica. S-a întâmplat cu mult timp în urmă, înainte de a te cunoaşte. Ce legătură are cu tine?

— Normal că are legătură cu mine! i-a răspuns mama. David nu a încetat niciodată s-o iubească pe femeia aceea. Asta explică totul!

— Nu vorbi prostii, i-a spus Rahelica, tu cauți necazuri acolo unde nu există. Ea este în Italia, iar tu eşti aici şi ai doi copii.

— Eram naivă când m-am căsătorit cu el, a spus mama, am crezut că mă iubeşte, însă în tot timpul ăsta, el a iubit o altă femeie.

— Dar s-a căsătorit cu tine. Destul, Luna, i-a spus Rahelica, încercând s-o liniştească. *Halas*, s-a terminat, probabil că şi ea e căsătorită şi are copiii ei.

— Şi din ce alt motiv s-ar fi schimbat atât de mult? a întrebat mama supărată. M-a mințit. Înainte de a ne căsători, era dulce ca mierea, iar după nuntă a devenit distant. Acum nici nu mai e de mirare.

Nu ştiam despre ce mirare vorbea mama. Rahelica a întrerupt-o şi a oprit-o, dar din ziua în care am deschis cutia secretă a tatălui meu, nimic nu a mai fost la fel. Tata şi mama se certau tot timpul. Îi auzeam prin peretele care separa dormitorul lor de camera în care dormeam eu şi Roni. Mă chirceam în pat şi îmi acopeream capul cu pături, ca să nu fiu nevoită să-i aud, sperând că Roni doarme adânc şi nu e la fel de tulburat ca mine. Îmi îndesam degetele mici în urechi şi mă scufundam într-o lume a tăcerii, până când degetele îmi oboseau şi le scoteam şi auzeam din nou lupta care se dădea de cealaltă parte a zidului.

Să mâncăm *hamin macaroni* la prânzul de Sabat cu toată familia nu mai era deloc distractiv. Nu mai era amuzant nici să mergem acasă la Clara şi Jackotel, pentru a vedea meciul de fotbal de pe stadionul YMCA şi cu siguranță n-a fost distractiv să mergem cu maşina lui Eli Cohen cel frumos la un picnic pe dealurile Ierusalimului. Tensiunea dintre tata şi mama plutea tot timpul în aer.

Dar, la un moment dat, certurile s-au oprit, luptele s-au terminat. În schimb, tata şi mama abia dacă îşi mai adresau un cuvânt. Vorbele au fost înlocuite de tăcere. În aparență, viața şi-a continuat cursul firesc. Tata venea acasă de la bancă în fiecare zi la ora prânzului, iar familia lua masa împreună. Mai târziu, după-amiaza, mama ne ducea la Rahelica sau Rahelica şi copiii veneau la noi acasă. Ne jucam afară, în timp ce ele vorbeau în bucătărie, cu Becky sau cu o altă rudă. Luam cina fie la Rahelica, fie la noi acasă, iar tata ni se alătura când se termina programul de lucru de la bancă.

Casa noastră era încă un magnet pentru toate rudele şi prietenii noştri. Oricine trecea prin intersecția dintre Calea Jaffa, King George şi Ben Yehuda intra la o cafea şi o prăjitură. Ce să spun, tata şi mama erau o companie bună. Le plăceau oamenii, le plăcea distracția şi, mai ales, le plăcea să-şi petreacă timpul cu alții. Chiar şi în perioada lor cea mai dificilă, nu s-au oprit din a ieşi în oraş. De câteva ori pe săptămână, bunica Roza avea grijă de mine şi de Roni când ei mergeau la film sau la dans cu prietenii lor, la Clubul Menora. Odată cu trecerea timpului, furia s-a domolit şi mi s-a părut că totul a revenit la normal.

Până când m-am îmbolnăvit şi tata s-a oferit să mă ducă la clinică, dar, în loc de clinică, a ajuns să mă ducă la casa unei colege. A fost prima dată când am văzut-o pe Vera. Când am ajuns la ea acasă, ne-au trimis pe cei doi copii ai ei şi pe mine să ne jucăm jos şi abia după mult timp tatăl meu

m-a chemat să mergem acasă. Când eram pe punctul să urcăm treptele spre apartamentul nostru, s-a coborât până la înălțimea mea, mi-a ridicat un pic bărbia şi mi-a spus:

— Gabriela dragă, dacă întreabă mama unde am fost, spune-i că am fost la clinică.

Imediat ce am intrat, mama a spus:

— Ce, te-ai dus să inventezi medicamentele? Cât durează să mergi până la clinică?

Şi înainte ca tatăl meu să poată răspunde, am spus:

— N-am fost la clinică.

— Dar unde ai fost? a întrebat mama.

— La Vera de la bancă, i-am răspuns.

De ce mi-am încălcat promisiunea față de tatăl meu? Poate fiindcă eram rebelă.

Mama a spus întotdeauna că eram un copil care făcea numai probleme şi de data aceasta comportamentul meu a provocat o ceartă îngrozitoare între părinții mei şi a produs o ură veninoasă, pe care mama mea a simțit-o pentru Vera începând din ziua aceea şi până când a închis ochii pentru totdeauna. Vera de la bancă, cea cu care tatăl meu se culca acum în patul mamei mele. Aventura lor dura de ani de zile, doar că acum devenise publică. Numai gândul la tatăl meu şi la Vera mi-a întors stomacul pe dos. Încă nu puteam să-l iert pentru faptul c-o trădase pe mama, chiar dacă eu am fost cea care îi dezvăluise secretele.

Şederea Rahelicăi la Londra se apropia de sfârşit, dar nu avea de gând să plece acasă cu mâinile goale. Voia să mă ia cu ea, cadou de Anul Nou pentru întreaga familie.

— Azi am fost la El Al şi ți-am cumpărat un bilet, m-a anunțat ea.

— Ți-ai irosit banii, eu rămân aici.

— Nici nu se pune problema, a spus Rahelica. Nu te întreb dacă vrei sau nu vrei, îți spun doar că vii acasă cu mine.

M-am încăpățânat, dar în câteva zile aveam să-mi schimb hotărârea. Rahelica şi-a făcut din nou apariția la apartament, fără prea multă tragere de inimă, încercând să aibă cu mine o discuție de la inimă la inimă şi să mă convingă să mă întorc acasă, când Philip a ieşit din camera lui şi a strigat:

— Du-te naibii înapoi în țara ta, cu mătuşa ta cu tot! Gata, valea, să avem în sfârşit puțină linişte pe-aici!

Înainte să apuc să spun vreun cuvânt, Rahelica s-a ridicat, s-a îndreptat spre el şi i-a zis:

— Puțin respect când vorbeşti cu nepoata mea! Cine te crezi, huligan englez, să vorbeşti aşa cu ea? Cere-ți scuze chiar acum! Nu de la mine! De la Gabriela!

Philip a rămas mut şi arăta chiar ridicol stând acolo, cu o expresie tâmpă pe față. După câteva clipe de tăcere, i-a întors nepoliticos spatele şi a ieşit din cameră.

— Dă-mi un minut, i-am spus Rahelicăi şi am intrat în cealaltă cameră.

Mi-am scos rucsacul din partea de sus a dulapului şi am început să îndes în el tot ce găseam la îndemână. În tot acest timp, Philip a stat întins pe pat, fumându-şi liniştit cuiul. N-a spus niciun cuvânt şi nici măcar nu s-a uitat la mine. Am ieşit trântind uşa în urma mea.

În avionul El Al, departe de Londra şi în drum spre Tel Aviv, i-am spus Rahelicăi:

— Am nevoie de o țigară.

M-am îndreptat spre capătul cabinei, unde fumatul era permis. Am intrat în baie şi am băgat mâna adânc în buzunarul blugilor. Într-o folie de aluminiu ascunsesem câteva linii de cocaină. M-am aşezat pe vasul de toaletă, încercând să aranjez o linie pe o oglindă mică, pe care o luasem din poşetă. Chiar când mi-am aplecat nasul spre ea, avionul s-a zguduit puternic. Oglinda a căzut pe podea şi s-a făcut țandări, iar pulberea albă s-a împrăştiat în toate

direcțiile. Eram sigură că era un semn, că, dacă voi continua să prizez, nu-mi voi găsi niciodată pacea şi iertarea. Am tras adânc aer în piept, am luat folia cu rămăşițele de cocaină, am golit-o în toaletă şi am tras apa. Cu un picior, am ascuns cioburile de oglindă în spatele toaletei, am suflat peste ce mai rămăsese din cocaină, m-am spălat pe față şi pe mâini şi am plecat înapoi la locul meu.

— Mă simt mult mai bine acum, i-am spus Rahelicăi.

— Văd.

Şi mi-a zâmbit.

Nici n-am încercat să mă prefac că sunt fericită să văd delegația numeroasă care aştepta sosirea mea la aeroport. Toți membrii familiei se aflau acolo: tata şi Roni, Becky şi Eli Cohen cel frumos, Moise şi toți verişorii mei mai mari şi mai mici. Țineau în mână baloane şi o pancartă pe care scria cu litere colorate: BINE AI VENIT ACASĂ, GABRIELA. Roni a fost primul care a alergat spre mine, aproape strivindu-mă în îmbrățişarea lui. Devenise un tânăr atât de frumos!

— Lasă-mă să te privesc un minut, i-am spus, depărtându-l puțin de mine.

Se schimbase atât de mult! Plecasem când era încă un copil, iar la întoarcere l-am găsit un adevărat bărbat. Îi crescuse nasul şi asta îi schimba întreaga fizionomie. Avea chiar şi o mică mirişte pe obraz.

— Cum o să-ți mai ciupesc acum obrazul? Mă înțepi cu tuleiele alea ale tale, i-am spus. Şi cum să te mai trag de păr?

Din tot părul lui minunat nu mai rămăsese decât o tunsoare militărească. Cu coada ochiului, l-am văzut pe tatăl meu ezitând pentru o clipă, înainte să se apropie şi să mă îmbrățişeze, strângându-mă tare la pieptul lui. Mi-am întins capul spre scobitura dintre gâtul şi umărul lui, aşa cum făceam când eram mică.

— Mi-a fost dor de tine, fetița mea, a spus el, mi-a fost cumplit de dor de tine.

Puteam să aud cum i se rupe inima, când m-am eliberat din îmbrățişarea lui şi m-am grăbit să-i îmbrățişez pe Moise şi pe Eli Cohen cel frumos. Apoi am ajuns în brațele lui Becky care aşteptase răbdătoare să-i vină rândul, dar care, după ce am ajuns la ea, nu m-a mai lăsat să plec şi m-a îmbrățişat şi m-a sărutat şi m-a luat de braț, ca să-mi spună:

— Dumnezeule mare, ce înseamnă asta? Nu au de mâncare la Londra? Pot să mă uit prin tine, eşti aproape transparentă.

Suptă, mi-am spus în sinea mea, este probabil un cuvânt mai potrivit. Nu mai rămăsese nimic în mine, nici măcar puținul pe care-l avusesem.

— Unde o să stau? i-am şoptit lui Becky la ureche, să nu audă tatăl meu.

— Cum adică unde? La tine acasă.

— Nu mă duc în casa tatălui meu şi a Verei.

— A scos-o din casă, a şoptit Becky. I-a spus să se mute înapoi în apartamentul ei, ca să nu fii nevoită s-o vezi.

— Cât timp va sta acolo? Două ore?

— Gabriela, tatăl tău a înnebunit de dorul tău, ca noi toți de altfel. S-a pregătit pentru sosirea ta, nu-l dezamăgi.

Nu l-am dezamăgit. M-am urcat în maşina lui, dar când mi-a oferit locul din față am refuzat şi am preferat să mă înghesui pe bancheta din spate, cu Boaz şi Roni. Aşa am mers până la Ierusalim, cu tata în față, ca un şofer, iar eu, Roni şi Boaz striviți pe locurile din spate. Am răspuns cu da şi nu la cele câteva întrebări pe care mi le-au pus, iar cei trei şi-au dat seama destul de repede că nu are rost să se mai chinuie.

După cum promisese Becky, Vera nu era în casă, dar am găsit urmele ei peste tot, în special fiindcă le căutam. În baie

era o sticlă de parfum Nina Ricci. Mamei mele nu i-a plăcut niciodată Nina Ricci, fiindcă i se părea un parfum de femeie bătrână. În şifonier fuseseră atârnate câteva rochii care nu erau ale mamei mele.

— Unde sunt rochiile mamei? l-am întrebat pe tatăl meu, care venise după mine, în dormitor.

— În şifonierul din hol, mi-a spus el. Poți să iei orice vrei.

— Crezi că aş purta vreuna dintre rochiile mamei? i-am răspuns cu dezgust. Ce, suntem în anii douăzeci?

— Gabriela, a spus el cu o voce obosită, tocmai te-ai întors, nu ai mai fost aici de doi ani şi vrei deja să începi o ceartă? Nu crezi că ar trebui să facem pace? Nu-ți cer să mă iubeşti aşa cum te iubesc eu, nu-ți cer să-mi spui că ți-a fost dor de mine aşa cum mi-a fost mie dor de tine. Cer un armistițiu.

S-a aşezat pe patul lui şi al mamei şi arăta atât de vulnerabil, încât părea că el e copilul şi eu părintele. Am vrut să-l îmbrățişez, am vrut să-i spun că-l iubesc, că mi-a fost dor de el, că mi-a fost atât de dor de el, dar apoi mi-am amintit că întinase onoarea mamei în patul pe care şedea şi inima mea s-a împietrit.

— Sunt îngrozitor de obosită, i-am spus şi am fugit în camera copilăriei mele.

Spre surprinderea mea, era exact aşa cum o lăsasem.

— Nu a dormit nimeni aici? l-am întrebat pe Roni, care mi se alăturase.

— Tata nu i-a lăsat pe copiii Verei să doarmă în camera ta.

— Unde au dormit?

— În sufrageria mică.

— Şi unde v-ați uitat la televizor, unde ați luat cina?

— În sufrageria mare.

— Mama probabil a murit încă o dată, numai la gândul că nu folosiți camera mare de zi pentru oaspeți. Deci unde sunt?

Roni a devenit serios.

— Tata a vrut să vii acasă, aşa că i-a spus Verei să ia copiii şi să se întoarcă în apartamentul ei.
— Pentru totdeauna?
— Nu, doar până te obişnuieşti cu ideea, până când o accepți. Cred că vrea să se căsătorească cu ea.
— Ce?!
— Nu fi copil, Gabriela, accept-o pe Vera. E iubita tatei şi este o femeie bună pentru el. Se poartă frumos cu mine. Îmi găteşte şi îmi spală uniformele când vin acasă în permisie. Are foarte multă grijă de mine.
— Trădătorule! i-am spus. Nu m-aş fi aşteptat la una ca asta din partea ta!
— Mama e moartă, Lela.
Vocea i s-a înmuiat în timp ce mă striga pe numele pe care mi-l dăduse când încă nu-l putea pronunța pe al meu.
— Nu ți-e dor de ea?
— Mi-e dor de ea, dar sunt realist, iar în realitate, Vera este acum soția tatălui nostru.
— Aşa e, a fost soția lui chiar şi când mama era încă în viață, a înşelat-o pe mama tot timpul.
— Nu vreau să aud asta, viața e prea scurtă. Uită-te la mama, a murit de tânără. De ce trebuie să înfrunt toate astea acum? Tocmai îmi încep viața şi îți sugerez să faci acelaşi lucru, nu are rost să fii supărată şi să te agăți de trecut.
Dar nimic nu mi-a fost de ajutor şi am continuat să fiu furioasă. Eram atât de supărată, încât a doua zi m-am dus la Rahelica şi i-am spus că vreau să mă mut la ea.
— Nu, Gabriela, nu poți sta la mine, nu-ți poți insulta tatăl în felul ăsta. Maturizează-te, e timpul să creşti. Acceptă-i pe tatăl tău şi pe Vera. Crede-mă, viața ta va fi mult mai uşoară.
— Mulțumesc pentru sfatul bun, dar nu am nevoie de el, mă descurc şi singură, am spus şi am dat să plec.

— Unde crezi că pleci?

— Să-mi caut o slujbă de chelneriță şi să închiriez o cameră în Nachlaot.

— Nu închiriezi nicio cameră în Nachlaot, te întorci acasă şi locuieşti în camera ta. Îți găseşti un loc de muncă, te înscrii la universitate şi abia apoi îți cauți o cameră în Nachlaot. Dar până atunci vei locui acasă.

— Rahelica, de când îmi spui tu mie ce să fac?

— Spune-mi, ce ți-a făcut englezul ăla netrebnic, de scuipi atâta venin peste lumea întreagă şi mai ales peste tatăl tău?

— Ce legătură au toate astea cu Philip?

— Dacă nu au nicio legătură cu el, atunci ce vrei, spune-mi? Ce vrei? Să-ți readucem mama la viață? Şi pentru ce, ca să-i poți face viața un calvar, aşa cum ai făcut-o când trăia?

Am tăcut. Încurajată de tăcerea mea, Rahelica a continuat să verse tot ce dorise să-mi spună din momentul în care sosise la Londra.

— N-a avut parte de nici un moment de fericire de la tine, nu te-ai înțeles niciodată cu ea, ai nesocotit-o, te plângeai mereu că e o mamă rea, că nu te înțelege, că nu te vede, că se gândeşte numai la ea, că nu o interesează nimic altceva în afară de hainele şi rujul, şi Hollywoodul ei, nu-i aşa? Ai spus toate astea sau nu? Deci de ce o transformi dintr-odată într-o sfântă? Şi pe tatăl tău în Amalec? Ai uitat cât de bun a fost cu tine, cum te-a îngrijit în toți anii ăştia, cum a fost sprijinul tău când plângeai pe umărul lui pentru că mama ta nu te înțelegea? Dintr-odată ai uitat cine ți-a cântat de noapte bună în fiecare seară? Cine te-a dus la grădina zoologică şi la Circul Medrano, cine ți-a făcut baie şi te-a îmbrăcat în pijamale şi a mers la şcoală cu tine când ai avut probleme?

— Ce s-a întâmplat, Rahelica? am întrebat cu uimire. Îl aperi pe tata şi o lipseşti de respect pe mama?

— O lipsesc de respect? Ar trebui să-ți fie ruşine să spui aşa ceva, Gabriela. Îți amintesc doar cum au stat lucrurile întotdeauna. Spun doar că numai Dumnezeu ştie de ce ai transformat-o pe mama ta într-o sfântă după ce a murit, când amândouă ştim că nu a fost câtuşi de puțin una.

— Ştim amândouă? Mi s-a părut că o vedeai perfectă. Ai iubit-o întotdeauna mai mult decât pe oricine altcineva pe lumea asta.

— Ca pe viața mea, ca pe Moise şi pe copiii mei, a spus Rahelica încet, dar asta nu înseamnă că nu i-am văzut şi cele mai întunecate părți. Era sora mea iubită. După Moise, a fost persoana cea mai apropiată de mine. I-aş fi împărtăşit toate tainele mele şi ea ar fi făcut acelaşi lucru. Dar asta nu înseamnă că am fost oarbă. Vedeam foarte bine că nu avea răbdare cu tine, că te privea, dar nu te vedea, că te ținea în brațe, dar nu te atingea. Am observat cum, din momentul în care s-a întors acasă de la spital, după doi ani petrecuți acolo, a încercat să scape şi a făcut tot ce i-a stat în putere ca să te lase cu mine, Becky şi bunica Roza. Crezi că dragostea mea necondiționată pentru sora mea m-a orbit? Şi nici tu n-ai fost chiar un model de virtute. Ştii ce înseamnă pentru o mamă să ştie că fiica ei, carne din carnea ei, nu o vrea? Ştii cum a fost pentru ea când zăcea frântă pe patul de spital şi când, cu mare greutate, cu un efort supraomenesc, a coborât în curte să te vadă, iar când ai dat cu ochii de ea ai început să țipi ca şi cum te-ar fi măcelărit cineva? Ştii cât ți-a luat să-i spui mamă? Tu, care la doi ani ştiai tot dicționarul *Even-Shoshan*. Nu era niciun cuvânt pe care să nu ştii să-l spui, cu o singură excepție: mama. Ştii când ai spus „mama” pentru prima dată? Când aveai trei ani şi te-ai dus cu ea la magazinul de pantofi Freiman&Bein, iar vânzătoarea te-a întrebat cine este femeia frumoasă care a adus această fetiță frumoasă să cumpere pantofi şi atunci ai răspuns „Mama”. În ziua aceea, mama ta

a dansat de bucurie pe străzi. Era în al nouălea cer, ca şi cum ar fi câştigat la loterie.

— Nu-mi amintesc, am spus, nu-mi amintesc să fi dansat pe străzi când am spus „mama”. Nu-mi amintesc să fi fost fericită, nu-mi amintesc ca ea să mă fi îmbrățişat sau să mă fi sărutat.

— Ei bine, mama ta a avut întotdeauna o problemă cu sărutările şi îmbrățişările. Nu-i plăceau, nici măcar atunci când îi dădeam eu câte un pupic. Mamei tale nu-i plăcea să fie atinsă prea mult.

— L-a îmbrățişat şi l-a sărutat destul de mult pe Roni, l-a iubit pe Roni, dar nu şi pe mine.

— L-a crescut pe Roni din ziua în care s-a născut. A fost un copil atât de liniştit, mânca, dormea şi zâmbea. Tu ai fost exact opusul, i-ai făcut viața un chin.

— O mamă ar trebui să-şi iubească copilul, chiar dacă e un copil dificil, am spus eu.

— Ştiu, copila mea, ştiu, mama ta a trecut printr-o perioadă grea când erai tu mică. Te iubea şi ținea la tine, dar pur şi simplu nu ştia cum să-ți vorbească, nu ştia cum să se apropie de tine. De fiecare dată când cineva îi spunea că semeni cu ea, zicea: „Gabriela e mult mai frumoasă decât mine!” Şi ştii ce însemna pentru mama ta să spună că cineva e mai frumos decât ea? Chiar şi despre fiica ei? Era atât de mândră de tine, Gabriela. De fiecare dată când veneai acasă cu note bune, de fiecare dată când cineva te complimenta, era foarte mândră. Pur şi simplu nu ştia cum să-ți arate asta. Te-a iubit mult, crede-mă, copila mea, trebuie să mă crezi, ca s-o poți ierta, ca să te poți ierta pe tine, ca să-ți poți continua viața fără să ții atât de multă furie înăuntru.

Am ascultat-o pe Rahelica, am încercat s-o cred, dar nu a reuşit să-mi înmoaie inima. Nu puteam să-i iert nici pe mama, nici pe tata şi, cu siguranță, nici pe mine. În loc să

mă las cuprinsă de brațele mătuşii mele, am spus pe un ton rece:

— Conversația asta începe să devină apăsătoare. Mă duc.

Rahelica a tras adânc aer în piept:

— Du-te, Gabriela, dar du-te direct acasă. Tatălui tău i-a fost foarte greu să-i ceară Verei să plece din casă după patru ani şi să se întoarcă în apartamentul ei. Ar trebui să apreciezi asta.

— Să apreciez ce? Că şi-a adus iubita în patul mamei mele? Nu e ca şi cum ar fi găsit-o după ce a murit mama, a fost tot timpul în viața lui, a fost iubita lui în timp ce el şi mama erau căsătoriți.

Rahelica a rămas lângă fereastră şi a aşteptat o clipă lungă, înainte de a răspunde cu o voce joasă, abia auzită:

— Nu e atât de simplu, Gabriela.

— E foarte simplu, a înşelat-o pe mama.

— Viața nu e alcătuită din nuanțe de alb şi negru, Gabriela. Şi, după doi ani de locuit în Londra, ar trebui să ştii asta.

Vorbele ei mi-au amintit de ce îmi spusese unchiul Moise când venise cu tata în vizită la Tel Aviv: „Roag-o pe mătuşa Rahelica să-ți spună câteva lucruri despre mama ta, Luna, şi fă-o repede, ca să nu mori proastă”.

— Rahelica, poate că e timpul să-mi spui tot ce mi-ai ascuns?

— Nu cred că se cade să fac asta, Gabriela, poate ar fi mai bine să-l întrebi pe tatăl tău de ce s-a dus să-şi caute dragostea la Vera, de ce dragostea mamei tale nu i-a fost suficientă.

— E tatăl meu. O fiică nu-i poate pune tatălui ei astfel de întrebări.

— Poate că nici mătuşii ei, a spus Rahelica încet.

— După ce a murit mama, mi-ai spus că tu eşti mama mea acum, că eşti primul meu sprijin, în absolut orice situație.

Aşa că te întreb acum, draga mea mătuşă Rahelica: vrei să mă descotorosesc de furia mea, să merg mai departe, să-mi continui viața, dar cum aş putea face eu asta, cu toate secretele pe care mi le ascundeți? Ştiu că există secrete şi sunt pregătită să le aud.

Mătuşa m-a strâns în brațele ei.

— Copila mea dulce, scumpa mea, nici nu ştiu de unde să încep.

— De la început şi nu-mi ascunde niciun detaliu dureros.

Şi aşa, legănată de brațele mătuşii mele, am auzit în sfârşit povestea mamei mele.

— Mama ta, *miskenica*, a avut visuri, a crezut că e o prințesă care merită un cavaler pe un cal alb, până când viața a venit peste ea şi i-a spulberat toate visurile. Tatăl tău, ce pot să spun, nu era cavalerul pe calul alb pe care îl aşteptase. Şi-a dat seama de asta nu la mult timp după ce s-au căsătorit, dar era prea târziu, iar Luna a fost nevoită să accepte ce i s-a dat. Eu, care nu am avut niciodată visuri prea mari, am avut parte un bărbat de vis, nu un cavaler pe un cal alb, precum cel la care visa Luna, ci un cavaler cu inimă generoasă, iar Becky, s-o ține Dumnezeu sănătoasă, a găsit un băiat care s-a închinat pământului pe care a păşit ea. Şi numai Luna, regina frumuseții din Ierusalim, a primit bărbatul nepotrivit. Nu a fost niciodată o mare dragoste între tatăl tău şi mama ta. La început a crezut că aude clopoței, dar clinchetul lor s-a transformat destul de repede în sunetul unor bubuituri de ciocan.

Când te-ai născut, a sperat că acum, după naşterea unei fiice, viața lor se va schimba în bine, dar imediat a izbucnit războiul, a fost rănită şi a stat doi ani internată în spital. Şi acolo, în spital, s-a întâmplat ceva care i-a schimbat viața.

— Ce s-a întâmplat?

— Şi-a găsit cavalerul pe cal alb.

— Mama şi-a găsit cavalerul în timp ce zăcea rănită în spital?

— El era şi mai grav rănit decât ea. La început, doar stăteau de vorbă, îşi împărtăşeau unul altuia suferința, durerea fizică, speranțele la o viață sănătoasă. Erau prieteni. Dar, după ce au fost externați, au început să se întâlnească în secret în fiecare zi. Şi atunci mama ta a ajuns în sfârşit să înțeleagă ce e dragostea adevărată, ce înseamnă să ai grijă de altcineva, ce înseamnă ca sufletul tău să se lege de sufletul altcuiva.

— Mama se întâlnea cu iubitul ei în fiecare zi? Deci Roni ar putea fi copilul lui?

— Ferească Sfântul, Gabriela, Roni nu e copilul lui. El nu putea avea copii, era paralizat de la brâu în jos. Înțelegi ce este iubirea pură? Mama ta i-a iubit sufletul mai mult decât trupul. Era mai fericită decât fusese vreodată în viața ei şi, chiar dacă am avertizat-o că păşeşte pe gheață subțire, că îşi pune în pericol căsnicia, n-a vrut să asculte. În fiecare zi, vă lăsa pe tine şi pe Roni cu bunica Roza şi cu Becky, după care mergea să-l întâlnească. Apoi, într-o zi, el a murit – nu şi-a revenit niciodată complet –, iar odată cu el a murit şi mama ta. A fost ziua în care tatăl tău şi-a dat seama că inima mamei tale era zdrobită din cauza altui bărbat, că în aproape toți anii în care au fost căsătoriți, mama ta a iubit un alt om.

În noaptea în care iubitul ei a murit, tatăl tău a bătut la uşa mea în miez de noapte şi mi-a cerut să vin la voi acasă şi să stau cu ea. Era atât de zdrobită, încât îi era teamă că ar putea încerca să se sinucidă. Mi-a cerut să am grijă de ea, ca să nu-şi facă vreun rău.

Tatăl tău a iertat-o în cele din urmă, dar lucrurile n-au mai fost niciodată la fel. Din ziua în care iubitul ei a murit, nu a mai fost aceeaşi femeie, ceva a murit în inima ei. Şi i-a fost dor de el până în ziua în care a murit. Ştii ce mi-a spus

înainte să închidă ochii? Mi-a spus: „Nu mi-e frică să mor, Rahelica, mă voi întâlni cu Gidi”. Acesta era numele lui. Şi tatăl tău ce putea să facă, de vreme ce soția lui nu-l dorea? A căutat altă femeie. Şi aşa a găsit-o pe Vera. Iar Vera îl iubeşte şi îi oferă tot ceea ce Luna i-a refuzat, aşa că nu-l pedepsi pentru asta. Mama ta a fost cea care l-a împins în brațele Verei.

În sfârşit, un alt fir din tapiseria secretelor familiei Armoza fusese țesut în fața ochilor mei. Cine ar fi crezut că mama mea a avut o aventură? Că fațada ei rece şi corectă ascundea de fapt un vulcan? Mama ducea o viață dublă. Pe de-o parte, era soție şi mamă, iar pe de altă parte, era o femeie cu inima zdrobită, care nu şi-a revenit niciodată după moartea iubirii ei adevărate. Nici nu era de mirare că acceptase prezența Verei în viața tatălui meu în toți aceşti ani. Deodată, am văzut-o pe mama într-o altă lumină, umană, vulnerabilă, neînțeleasă. Şi atunci, în mod ciudat, seninătatea s-a coborât peste mine.

***

Har Hamenuchot din Ierusalim e un deal chel şi trist. Rând după rând, mormintele atârnă înşiruite pe coasta muntelui, fără o singură floare sau un copac între ele. Dealul pietros are vedere spre drumul care duce la Ierusalim, o amintire amenințătoare şi înfricoşătoare pentru toți cei care trec pe acolo. Aici sunt aduşi oamenii din Ierusalim când le vine sfârşitul. Iată, acesta este ultimul drum. Bărbați, femei, copii, tineri şi bătrâni, sefarzi şi aşkenazi, fiecare înmormântat în secțiunea comunității de care aparține. Aici au fost aduşi bunicul Gabriel şi bunica Roza, şi tot aici, în secțiunea sefardă, a fost înmormântată şi mama mea.

Dacă mama ar fi fost în viață ca s-o vadă, i-ar fi plăcut piatra funerară – o placă de marmură albă şi pe ea, cu litere în relief, stau scrise cuvintele:

AICI ODIHNEŞTE SOŢIA MEA,
MAMA ŞI SORA NOASTRĂ IUBITĂ,

LUNA SITON,

FIICA LUI GABRIEL ŞI A ROZEI ARMOZA.

FIE CA SUFLETUL EI SĂ FIE PRINS
ÎN LEGĂTURA VIEŢII VEŞNICE!

Cu toate astea, era o piatră funerară mult prea simplă pentru o femeie care avusese atât de mult stil şi bun-gust. Mama mea iubea florile şi nici măcar una nu creştea la mormântul ei.

Câte visuri neîmplinite a avut mama? Câte locuri şi-a dorit să viziteze, dar n-a avut ocazia? Nu a reuşit să ajungă o femeie bătrână, chipul ei n-a ajuns niciodată să fie brăzdat de riduri, niciun fir alb nu i-a înspicat părul. N-a trăit să-şi vadă copiii sub baldachinul de nuntă, iar nepoții ei o vor cunoaşte doar din fotografii.

Este al cincilea an de la moartea mamei. Stau lângă mormântul ei, ținând în mână un buchet de garoafe roşii, florile ei preferate. Tatăl meu şi Roni recită *kaddish*-ul; Rahelica şi Becky plâng în tăcere, fiecare în brațele soțului ei, înconjurate de copiii lor; zeci de rude şi prieteni sunt adunați în jurul familiei. Pare mai degrabă o înmormântare, decât o slujbă de pomenire; atât de mulți oameni veniți aici, ca să-şi exprime iubirea față de mama mea şi să-i cinstească memoria.

Oamenii se apropie de mormânt şi depun pe el câte o piatră. Rudele mai îndepărtate îşi iau rămas-bun şi pleacă. Au mai rămas doar rudele apropiate. Rahelica ia o cârpă, iar Becky umple o sticlă cu apă de la o cişmea din apropiere şi spală repede şi delicat piatra funerară, ca şi cum ar spăla

corpul mamei mele. Acordă o atenție deosebită literelor numelui ei, trecându-şi cu grijă degetele peste fiecare semn în parte, de parcă le-ar mângâia.

Rămân la locul meu, neluând parte la ceea ce fac ele. Aştept să termine şi vreau să plece. Nu vreau să mă vadă ruşinată de faptul că sunt la un pas de a izbucni lacrimi. Vreau să fiu singură cu mama, să-mi ating buzele de piatra rece şi să-mi iau rămas-bun. Vreau s-o îmbrățişez în moarte, aşa cum nu m-a lăsat niciodată s-o îmbrățişez în viață, aşa cum nu m-am lăsat niciodată îmbrățişată. Vreau să mă împac cu ea, ca să scap de durerea din piept. De ce nu mi-am luat rămas-bun de la ea cât încă era în viață? Dacă m-ar vedea acum, din locul ei din ceruri, probabil că mama şi-ar flutura aripile de înger a neîncredere: eu, fetița diferită de toți ceilalți copii, eu, fata străzii, cea care se purta mereu urât, stau acum lângă mormântul ei şi mă prăpădesc de dor.

— Trebuie să plecăm, Gabriela, îmi spune Becky, se face târziu.

— Mergeți. Vin şi eu imediat.

Becky pleacă la brațul lui Eli Cohen cel frumos, iar eu îmi amintesc cum, atunci când a murit bunicul Gabriel, Becky s-a certat cu mama şi a fugit de la *shiva*, iar eu am alergat după ea şi am stat amândouă pe zidul Spitalului Wallach, iar ea mi-a spus:

— Vei găsi un băiat ca Eli al meu şi te vei căsători cu el şi vei fi fericită. Nu căuta nici la dreapta, nici la stânga.

Dar nu l-am găsit încă pe Eli Cohen cel frumos al meu şi singura dată în viața mea când a existat poate o speranță slabă că l-aş fi găsit, nu mi-am ascultat inima. Am ignorat semnele şi l-am împins departe, am fost oarbă la darul care îmi era oferit. Iar acum e prea târziu, pentru că de atunci, spațiul îngust pe care l-a deschis el s-a închis la loc, iar

inima mea e acum protejată de ziduri pe care nici o mie de tunuri nu le-ar putea doborî.

Se întunecă şi începe să plouă. Îmi strâng haina în jurul trupului şi îmi amintesc de toamna anului trecut. Toamna la Londra, când traversam Regent's Park, călcând cu grijă pe frunzele aurii pentru a nu le zdrobi frumusețea, bucurându-mă de priveliştea portocaliu-aurie a parcului. Mi-am ridicat ochii spre cer, am inhalat aerul proaspăt şi rece, am aruncat o privire spre vârfurile copacilor, în timp ce frunzele lor erau purtate de vânt. Niciodată n-am mai văzut o privelişte atât de spectaculoasă. Ziua mea de naştere, a douăzeci şi doua, era chiar după colț, iar eu stăteam în apogeul tinereții mele ca o femeie ofilită, care îşi revărsa frunzele, învinsă.

M-am aşezat pe covorul din frunze de aur şi m-am jucat cu ele, luându-le în pumni şi aruncându-mi-le peste cap, peste față, peste corpul meu, ca o ploaie. Iată-mă acolo, o altă verigă din lanțul blestematelor femei Armoza: Mercada, Roza, Luna, Gabriela. Din fericire, Rahelica şi Becky fuseseră salvate de blestem; din fericire, au născut fii. Noroc că eram singura fiică născută din generația aceea de Armoza, singura şi ultima fiică, iar acolo avea să se termine blestemul. Nu voi avea copii, am hotărât. Femeia care s-ar căsători cu fratele meu, femeile care s-ar căsători cu verişorii mei, ele n-ar putea duce blestemul mai departe. Voi fi ultima femeie din clanul Armoza, astfel încât blestemul să poată fi îndepărtat.

***

Ploaia s-a oprit şi un petic de cer albastru se dezvăluie din spatele norilor. Îmi ridic ochii spre cer şi îmi umplu plămânii cu mirosul bun de după ploaia care, asemenea Rahelicăi şi lui Becky, a spălat mormântul mamei mele. Şterg picăturile de ploaie de pe piatră cu tivul hainei.

Sunt singură. Familia mea a coborât treptele către drumul pe care aşteaptă maşina neagră a lui Eli Cohen cel frumos şi maşina albă Studebaker Lark a tatălui meu, în care toată lumea se va înghesui ca sardinele pentru a merge la casa Rahelicăi, la masa tradițională.

E puțin înspăimântător în cimitir şi un fior îmi străbate tot corpul. Mă uit în dreapta şi în stânga, să mă asigur că nu e nimeni în jur, şi abia atunci, când sunt sigură că nimeni nu poate să vadă ce fac, iau un ruj roşu din poşetă şi mă dau cu grijă pe buzele în formă de inimă, aşa cum obişnuia s-o facă mama mea, cu mişcări atente, încercând să păstrez liniile. Îmi apropii buzele de piatra funerară şi o sărut uşor, lăsând amprenta buzelor mele roşii pe piatra albă şi rece, dându-i puțină viață. Scot celofanul în care e ambalat buchetul de flori şi răspândesc garoafele roşii pe toată suprafața plăcii. „Mama”, şoptesc şi sărut din nou piatra pentru ultima oară.

Cobor treptele până în locul în care toată familia stă lângă maşini şi atunci îl văd şi nu-mi vine să cred.

— Ce faci aici? îl întreb în timp ce se apropie.

— Am văzut anunțul în ziar.

— Şi ai fost aici tot timpul?

— Tot timpul.

— Vii? mă cheamă Roni, înainte să urce în maşina tatălui meu.

— Du-te înainte, îi spun, vin şi eu imediat.

Maşinile au plecat, iar Amnon şi cu mine am rămas singuri.

— Ştii, spun eu, când stăteam lângă mormântul mamei, mă gândeam la tine.

— Adevărat? La ce te gândeai?

— Mă gândeam că, la un moment dat, am avut ocazia să iubesc, dar m-am rătăcit.

— Nu există o zi în viața mea, mi-a spus el încet, uitându-se în ochii mei, în care să nu mă gândesc la oportunitatea aceea ratată.

Mă uit în ochii lui mari şi îi cad în brațe. Mă depărtează puțin şi îmi spune:

— Ce mai faci?

— Sunt bine acum, dar mi-a fost incredibil de rău.

Îi povestesc despre Philip, despre mama mea şi despre iubitul ei mort. Şi îi spun că ştiu că mama l-a adus înapoi la mine, pentru că am încetat să mai fiu furioasă.

Amnon nu zice nimic, mă ține în brațe, iar eu mă scufund în corpul lui mare.

E întuneric pe Har Hamenuchot, morții s-au dus la culcare. Sub noi, pe drumul care leagă Ierusalimul de Tel Aviv, curge un roi de maşini, cu luminile farurilor dansând. Ne aşezăm la capătul mormântului mamei mele.

— Şi tu, îl întreb în şoaptă, ce ai făcut în tot acest timp?

— Am fugit de tine până în India, mi-a spus, am fost într-o călătorie lungă cu mine însumi. Am căutat alinare pentru durere, pentru sentimentul că ceva îmi lipseşte. La început am fost furios pe tine, după care furia s-a întors împotriva mea. În cele din urmă, am ajuns să mă întreb iar şi iar de ce n-am luptat pentru tine, de ce am renunțat.

Am călătorit prin toată India, am fost la Manali şi Dharamsala, Himalaya, Kasol şi Valea Parvati. Am mers spre sud, spre Rajasthan, şi până la urmă am ajuns în paradisul numit Goa. Acolo, unde fluxul şi refluxul liniştesc sufletele, unde jungla sărută nisipurile aurii ale plajei şi vacile zac la soare la fel ca oamenii, m-am hotărât să fac trei lucruri: să-mi rad barba, să mă întorc acasă şi să te caut. Tatăl tău mi-a spus că eşti încă la Londra şi m-a învățat un cuvânt în ladino – *paciencia*. Aşa că am tras adânc aer în piept şi am aşteptat cu răbdare. Ştiam că te vei întoarce şi

ştiam că atunci vom fi împreună. Nu te mai părăsesc, Gabriela.

— Am crezut că te-am pierdut pentru totdeauna, că mi-a fost luată singura şansă. Am crezut că nu voi mai iubi niciodată, am crezut că nu voi avea niciodată copii, mi-am jurat să rup lanțul de femei nefericite din familia Armoza. Şi iată-te acum aici, te-ai întors, îi spun în şoaptă.

Îl sărut, topindu-mă în brațele lui. E un miracol, îmi spun cu uimire. Iată că simt dragostea exact acolo unde mi-a spus Becky: aici, între pântece şi sâni.

Mulţumiri

Tatăl meu, Mordechai Yishai, binecuvântată fie amintirea lui, a aşteptat mult timp ca eu să termin de scris această carte, să o poată citi. Şi eu am aşteptat foarte mult clipa în care să-i pot înmâna manuscrisul cu dedicație.

Tatăl meu a murit cu numai câteva luni înainte de publicarea romanului. Nu am îndeajuns de multe cuvinte pentru a-i mulțumi pentru toate orele în care a stat cu mine, spunându-mi poveştile lui din Ierusalim şi retrăindu-le în fața ochilor mei, cu infinită dragoste şi răbdare. Sunt clipele pe care le prețuiesc din toata inima. Tot tatăl meu a fost acela care a ales numele Armoza pentru familia mea literară.

Şi când mă gândesc la tatăl meu, mă gândesc mereu la mama mea, Levana Yishai, născută Nachmias. Întotdeauna vin împreună în gândurile mele. Aşa cum au fost în viață, la fel au rămas după moarte şi nu trece o zi fără să mă gândesc la amândoi.

Cu profundă recunoştință îi mulțumesc iubitei şi înțeleptei mele mătuşi, Miriam Nachum, sora mamei mele, care mi-a oferit tot timpul pe care i l-am cerut, m-a învățat cuvinte şi expresii în ladino, a călătorit cu mine în deceniile 1930, 1940 şi 1950 şi cu ajutorul căreia toți aceşti ani au prins formă, conținut şi viață în fața ochilor mei.

Toată viața sa, mama mi-a spus să-l urmăresc pe vărul ei, Ben Zion – „Bentzi”, aşa cum era cunoscut în familia noastră –, pentru a învăța de la el, pentru a fi educată. Şi, într-adevăr, am învățat şi m-am educat. Mulțumesc scriitorului Ben Zion Nachmias, din a cărui minunată carte *Hamsa* am aflat despre obiceiurile Ierusalimului şi atmosfera oraşului la începutul secolului XX.

Mulțumesc tuturor generațiilor din familiile Nachmias şi Yishai pentru inspirația şi dragostea pe care mi le-au dat din ziua în care m-am născut, în special celor doi frați ai mei, Raffi şi Alon. Mulțumiri speciale mătuşilor mele mereu tinere, Esther Mizrachi şi Miriam Kadosh.

Un mare mulțumesc dragului meu prieten Roni Modan. I-am spus lui Roni că visez să scriu un roman, i-am arătat primele pagini pe care le scrisesem şi, după acele câteva pagini pe care le-a citit, a decis să publice cartea. A fost un vot de încredere pe care nu-l voi uita niciodată. În acelaşi timp, le mulțumesc lui Shula şi Oded Modan, şi întregii familii Modan, în special lui Keren Uri, Naama Carmeli, Tali Tchelet şi Ada Vardi, pentru sprijinul lor de neclintit şi

pentru căldura cu care mi-au deschis uşa casei lor, din ziua în care ne-am cunoscut.

Le mulțumesc din suflet minunaților mei editori, Michal Heruti şi Shimon Riklin, ale căror comentarii şi clarificări mi-au fost de mare ajutor pentru a scurta povestea. Îți mulțumesc, Michal, pentru profesionalismul, meticulozitatea, îndrumarea şi sprijinul tău şi pentru marele interes pe care l-ai arătat față de demersul meu. Îți mulțumesc, Shimon, pentru răbdarea, acuratețea şi atenția ta la cele mai mici detalii şi pentru felul tău de a-mi domoli spiritul furtunos. Fără voi doi, cartea aceasta nu ar fi fost niciodată terminată.

Îi mulțumesc unei femei minunate, făcătoare de minuni, iubitei mele prietene Raya Strauss Ben Dror. Îți mulțumesc, Raya, pentru că ai crezut în mine din prima zi şi pentru că mi-ai încredințat, pentru scrierea primei mele cărți, *Strauss: povestea unei familii şi a unei industrii*, povestea familiei tale. Ai crezut în mine când eu nu credeam că pot scrie o carte întreagă. Mi-ai oferit prima şansă, iar pentru asta îți voi fi recunoscătoare mereu.

Mulțumirile şi recunoştința mea se îndreaptă către Chava Levi, Rocheleh Kerstein, Kami Wahaba şi Ariella Afallo. Fiecare dintre voi este unică în felul ei pentru mine şi apreciez profund faptul că sunteți mereu acolo când am nevoie, învăluindu-mă în dragostea voastră necondiționată.

Le mulțumesc colegilor mei de la *Olam Ha'isha*, „Lumea femeii”, Avi Dassa, Haggai Malamud şi Michal Hamri, şi în special redactorului-şef Mary York, pentru anii în care am lucrat împreună şi pentru multele lucruri pe care le-am învățat de la voi.

Şi iubiților mei copii, Maya, Dan şi Uri – mulțumesc.

Cuprins

1. 1
2. 2
3. 3
4. 4
5. 5
6. 6
7. 7
8. 8
9. 9
10. 10
11. 11
12. Mulțumiri